PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI

Cum Commento

FRATRIS HANNIBALIS ROSSELI CALABRI, ORDINIS MINORVM REGVLARIS *obseruantiæ, Theologiæ & Philosophiæ, ad S. Bernardinum Cracouiæ Professoris.*

Liber primus de SS. Trinitate.

Cum licentia & Authoritate Illustrißimi & Reuerendiß. Domini Alberti Bologneti Cardinalis, & in Regno Poloniæ Nuntij Apostolici.

Cumq; Gratia & Priuilegio Sacræ Cæsareæ M. & Sereniss. Regis Poloniæ.

Ex lib: M. Matthæi Krasnicki

CRACOVIAE.

In Officina Typographica Lazari: Anno

M. D. LXXXV.

PRIVILEGIVM.

VDOLPHVS secundus diuina fauente clementia, Electus Romanorum Imperator, semper Augustus: ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex: Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, & Wirtembergæ &c. Comes Tirolis &c. Notum facimus tenore præsentium vniuersis. Quòd cùm nobis humiliter exposuerit Honorabilis ac Religiosus, deuotus nobis dilectus Hannibal Rosseli, ordinis diui Francisci, siue minorum regularis obseruantiæ, Sacræ Theologiæ, & Philosophiæ apud sanctum Bernardinum Cracouiæ professor, se, pro communi vsu, bonoq; publico, opus quoddam insigne, Mercurium quippe Trismegistum de rebus diuinis sapientissimè disserentem, typis tradidisse: uereri autem, ne æmuli aliqui, priuati quęstus studio allecti, idipsum imitaturi, seq; sperato fructu defraudaturi sint, demisse proinde supplicando, quatenus suæ hoc loci indemnitati priuilegio nostro Cæsareo consulere clementer dignaremur. Nos sanè huiusmodi editionem ad Rempublicam iuuandam, haud parum spectare existimantes, humilibus eiusdem precibus deesse nolumus. Ideoq; scienter, & animo deliberato, prædictum Hannibalem Rosseli, ab eiusmodi imposturis priuilegio nostro Imperiali instruendum muniendumq; duximus, sicuti harum vigore clementer instruimus, atque munimus: authoritate nostra Cæsarea, omnibus ac singulis Calcographis, Bibliopolis, & quamcunq; librariam negotiationem exercentibus, firmiter inhibentes, ne quis memoratum opus per decennium, à prima editionis die computandum, intra Sacri Romani Imperij, Regnorumq; ac Dominiorum nostrorum hęreditariorū fines, simili, aut alio quopiam charactere vel forma, siue in toto, siue in parte, imitari, recudere, aut aliò recudendum dare, vel etiam alibi recusum adducere, vendere, distrahereq;, citra expressum ipsius Hannibalis Rosseli, aut Typographi illius, cui huiusmodi opus imprimendum commiserit, eiusdemue hæredum, consensum & voluntatem clam vel palàm ausit. Si quis autem secus faciendo edictum hoc nostrum spernere, negligere, aut temerario aliquo ausu violare præsumpserit, eum non solùm exemplaribus illis omnibus sic perperam impressis & adductis (quæ quidem prædictus Hannibal Rosseli, aut Typographus ille, vel hæredes, aut mandatarij eorundem, vbicunq; depræhensa, vel propria, quam ipsis hac in parte tribuimus, authoritate, vel magistratus loci illius ope & auxilio, sibi vendicare poterunt) de facto priuandum, sed & pœna insuper decem Marcarum auri puri, fisco nostro Imperiali fraudis vindici, & dicti Rosseli, vel Typographi, aut hæredum ipsius vsibus applicanda, decernimus irremissibiliter mulctandum. Dummodò tamen idem Hannibal Rosseli, vel Typographus, quàmprimùm terna ad minus operis eius exemplaria propriis suis sumptibus ad Cancellariam nostram Imperialem aulicam transmittere teneatur, quatenus priuilegio hoc nostro Cæsareo vti voluerit Quòd si neglexerit, eo ipso priuatus & exutus omninò censeatur. Mandamus ergo vniuersis ac singulis nostris & sacri Imperij Regnorumq; ac ditionum nostrarum hæreditariarum subditis, Ecclesiasticis ac secularibus, cuiuscunq; status, gradus, ordinis, conditionis ac dignitatis existant, præsertim verò ijs, qui in Magistratu constituti, vel proprio, vel superiorum suorum loco ac nomine Iuris atque Iustitiæ administrationem exercent, ne quenquam priuilegium, & interdictum hoc nostrum Imperiale spernere, transgredi, aut violare patiantur: quin potiùs contumaces, si quos compererint, præscripta mulcta plecti, alijsq; idoneis, & opportunis modis coërceri curent, quatenus & ipsi eandem pœnam incurrere noluerint. Harum testimonio literarum, manu nostra subscriptarum, ac sigilli nostri Cæsarei impressione munitarum. Datum in Arce nostra Regia Pragæ, die quinta Mensis Octobris: Anno Domini, Millesimo, Quingentesimo, Octuagesimo Quarto. Regnorum nostrorum Romani Nono: Hungarici Decimotertio: Bohæmici verò decimo.

Rudolphus.

Locus Sigilli.

V. S Viehewser P.

Ad mandatum Sacræ Cæsareæ M. proprium.

R. P. Obernburger.

REVERENDISSIMO PATRI, PATRI FRATRI FRANCISCO GONZAGÆ, TOTIVS ORDINIS S. FRANCISCI FRATRVM MINORVM MINISTRO GENERALI:

Frater Hannibal Rosseli Calaber, eiusdem Ordinis de obseruantia Cracouiæ ad Sanctum Bernardinum Philosophiæ & Theologiæ Professor,

PATRI NOSTRO OBSERVANDISSIMO, SVBIECTIONEM. &c.

VM ex tuis literis intellexerim Reuerendiss. & in Christo Iesu amantißime Pater, paruum meæ obedientiæ obsequium, cæteraque mea studia, quæ tibi viro prudentißimo, & grauißimo, in studiis promouendis, apud almam prouinciam Poloniæ præstiti, grata tibi esse, vehementer gauisus sum: animosque addidit, vt indies maiori curæ mihi esset, religiosam pietatem vestrum, animumq; verè Christianum, solicitudinem non vulgarem circa omnes, præcipuè circa studia nostræ sacræ religionis promouenda, omnibus meis studiis atque officiis prosequi: tametsi ita à te, morum honestate, generis nobilitate, vitæ integri-

tate, regularis disciplinæ obseruantia, doctrinæ denique grauitate amplificata sit, vt nihil addi posse videatur. Hæc mihi magis magisque cogitanti, in mentem venit, nullum gratius obsequiũ à me tibi Pater Reuerendiss. offerri posse, quàm ex multis nostris laboribus, aliquem fructum, nempè, Primum librum Pymandri Mercurij Trismegisti, quem ipse in Prouincia Sancti Francisci, in ciuitate Tudertina, in monte sancto Anno 1571. commentatus sum, non sine multis curis animi & corporis; vt sub felici Reuerendiss. paternitatis vestræ auspicio sit excussus. Ne autem alicui mirum videri possit, quòd quasi præposterum in edendis nostris commentariis ordinem seruauerimus, cùm priùs liber quartus in lucẽ prodierit; facilè nos excusatos habebit, si & rem ita postulasse, & mandatum Illustriss. & Reuerendiss. Domini Archiepiscopi Gnesneñ. cuius liberalitate & impensis etiam impressus est, accessisse intellexerit. In lucem autem venit, in primis quidem gratia Domini nostri Iesu Christi, deinde per pios labores, & sanctam solicitudinem Reuerendi Patris F. Erasmi Pencicii, Ministri Prouinciæ Polonæ: qui feruentissimum animum habens, circa pia opera, & studia, gratum quoque se putans facere Reuerendiss. paternitati vestræ, ita omnem operam nauauit, apud pios & egregios viros, præsertim verò apud venerabile Capitulum Ecclesiæ Cathedralis Crac. cuius liberalitate, liber iste in lucem faciliùs prodiit, atque excussus est. Ipsi ergo Reuerendo Patri Erasmo, pro suis sanctis laboribus; viris autem illis, quorum eleemosynis liber venit in lucem, immortales gratias ago, suppliciter orans, vt ille, cuius amore hæc fecerunt, sit illorum merces & premium. Quamobrem impensè & ex animo vestram Reuerendiss. Paternitatem rogo, vt huiusmodi munus oblatum boni consulas, grato animo suscipias, ac Paterna dilectione prosequaris. Habes enim Mercurium Trismegistum Regem antiquissimum, Regem sapientissimum, de omni scientiæ laude bene meritum, de nostra sacra religione Christiana egregiè disserentem, suis indumentis regalibus ornatum. Læto ergo

animo

animo, colendissime semper Pater, suscipe Mercurium: non enim tædium aut molestiam aliquam habet conuersatio illius; sed lætitiam & gaudium. Id vt facias, ita rogo, vt maiori studio, magisque ex animo rogare non possim. Quod si feceris (vti spero) sanctæ obedientiæ labores, ærumnas, perplexitates, omniaque incommoda feliciter mihi cessisse putabo. Vale. Datum Cracouiæ ex ædibus nostri Cœnobij ad S. Bernardinum. Anno 1585. 3. Non. Ianuarij.

Cathalogus tractatuum qui in hoc primo libro continentur.

De di-

Cathalogus.

Fratris Iacobi Garibi
à Portumauritio Carmen.

Priſca fides noſtræ quantùm conſentiat almæ,
Hannibalis Calabri connotat iſtud opus.
Aptior interpres certè non conuenit ipſi
Mercurio, quàm qui mente uiget ſimili:
Nam pius & doctus uoluit potuitq; iuuare
Huic ſeclo ſcripto & probitate ſua.

LICEN-

LICENTIA ET FACVLTAS

Reverendiss. Patris Fratris Francisci *Gonzagæ, totius ordinis S. Francisci Generalis Ministri, pro edendis Commentariis Reuerendi Patris Fratris Hannibalis Roßeli Calabri. &c. in Pymandrum Mercurij Trismegisti.*

EGO Frater Franciſcus Gonzaga, totius Ordinis S. Franciſci Generalis Miniſter, facultatem facio Reuereñ. P. Fratri Hannibali Roſſelo Calabro, eiusdem inſtituti obſeruantium, impreſsioni tradẽdi quæ edidit Commentaria in Pymandrum Mercurij Triſmegiſti: hanc conceſſionem manu mea ſubſcribens & Sigillo maiori obſignari mandans. Dat: Mantuæ Die 2. Auguſti. 1584.

Locus Sigilli.

Frater Franciſcus Gonzaga qui ſupra manu propria.

PYMANDER

PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI.

Cum commento

F. HANNIBALIS ROSSELI CALABRI ORDINIS MINORVM Regularis obſeruantiæ.

Textvs Mercvrii Trismegisti.

CVm de rerum natura cogitarem, ac mentis aciem ad ſuperna erigerem, ſopitis iam corporis ſenſibus, quemadmodum accidere ſolet iis, qui ob ſaturitatem, vel defatigationẽ, ſomno grauati ſunt: ſubito mihi viſus ſum cernere quendam immenſa magnitudine corporis, qui me nomine vocans, in hunc modum clamaret. Quid eſt ô Mercuri quod & audire, & intueri deſideras? quid eſt quod diſcere, & intelligere cupis? Sum ego Pymander, mens diuinæ potentiæ, vide quid velis: nam tibi vbique adero. At ego, cupio rerum naturam diſcere, Deumq; cognoſcere. Ad hæc Pymander, tua me mente complectere, & ego in cunctis, quæ optaris erudiam. Cùm hæc dixiſſet mutauit formam, & vniuerſa ſubito reuelauit.

Commentum primum.

AGNI MERCVRII HISTORIAM in principio 4. libri texui, ideoq; denuò hîc retexere, non opus eſſe iudicaui; ſed illius intentionem, ordinemq;, quem in hoc primo libro obſeruat, exprimere. Intentio magni Mercurij in hoc primo libro circa ſacroſanctæ & indiuiduæ trinitatis myſterium potiſſimùm verſatur, quamuis & plura alia interſerit, quæ ad mundi creationem, & principium, ad elementorũ productionem, ad idearum cognitionem, ſpectant. Ordo

Intentio Mercurij.

Ordo libri.

autem libri ita se habet, vt multa interim dicat, & præmittat, quæ ad creaturarum cognitionem pertinent, deinde ad sanctarum personarum inquisitionem reuertatur. Hanc autem diuinam sapientiam dicit se non ab hominibus accepisse, per studiū, & exercitium humanum, sed per reuelationem diuini Pymandri, id est pastoris hominum: sic enim Deum vocat, cœlitus edoctus. Et reuera. Si fuerit, inquit scriptura, libri Numeri 12. vobiscum propheta, in visione cognoscar ab eo, aut in somno loquar cum eo: non talis est seruus meus Moyses, ore ad os loquor cum eo, & palàm, non autem in ænigmatibus, & similitudine videt dominum. Ex quibus verbis iuxta tres hominis cognitrices vires, scilicet sensitiuam, imaginariam, & intellectiuam, triplicem diuinarum reuelationum distinctionem ostendit. Ad sensitiuam exteriorem spectare, cùm dicit: In visione cognoscar ab eo. ad imaginatiuam verò, quod addit: In somno loquar cum eo. ad visionem verò intellectiuam, quod de Moyse subdit: Non in ænigmatibus Dominum videt. In ænigmate enim videre, proprium est tam exteriorum, quàm interiorum sensuum: quippe qui nō ad cognitionem Dei inuisibilis, & incorporei, sed ad corporalem tantùm spectat cognitionem. Prima ex his in Abraham ostenditur, quando vidit Deum in substantia creaturæ: vel quia tres vidit, & vnum adorauit, vel in agno, quem loco Isaac filij sui immolauit, vel in iuramento sui femoris. Abraham exultauit, vt videret diem meum, vidit & gauisus est. Secunda in Pharaone, qui in somno vidit septē spicas, & Nabuchodonosor statuam illam mirificam. qui tamen prophetæ dici non possunt, quia intelligentiam illarum rerum, non habebant: sed sanctus Ioseph, & S. Daniel, reuelationum interpretes, iure prophetæ sunt appellati. Tertia in Apocalypsi Ioannis clarè conspicitur: sæpè enim vidit Deum sub variis formis, & figuris: Modò sedentem inter septem candelabra aurea, habentē septem stellas in dextera sua: modò tanquam agnum occisum inter quatuor animalia: modò equo albo insidentem, vndiq; equis albis stipatum, & similia multa. Petrus vigilans vidit in extasi in linteo quadrupedia, & serpētia &c, In huiusmodi mentis excessu, vires inferiores sopiuntur & absorbentur, vt is, qui sic diuino spiritu est afflatus, memoriā nequaquā retineat, qua ea repetat, quæ vidit, cùm se diuinus spiritus subtraxerit. Per diuinum enim spiritum tum homines, tum angeli diuina percipiunt mysteria. Nemo enim potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Danieli viro desideriorum sacræ visionis mysteria spiritus sanctus reuelauit; vnde nactus est sapientiam, vt arcana docere posset. Nobis, inquit Apostolus 1. Cor. 2. reserauit Deus per spiritum suum. Throni verò, principatus, & cæteri spiritus cœlestes, semper vident faciem patris. Visio autem non est sine spiritu: Nam quemadmodum, inquit Basilius in libro de spiritu sancto, si in nocte tollas lucernam è domo, superest vt nihil videant oculi, nihil operentur virtutes, nec agnoscatur rerum dignitas; sed per ignorantiam aurum perinde conculcetur, ac si ferrum esset: ita in intelligibili gubernatione, impossibile est, illam beatam manere vitam absq; spiritu sancto: nihilo profectò magis quàm exercitus in recto ordine manere potest absente Duce, aut chorus in cōsonantia, nisi adsit chori præfectus, qui temperet harmoniā. Tota namq; illa supercœlestis, & ineffabilis harmonia, tum in culturis Dei, tum in consonantia inter ipsas conseruanda, à spiritu sancto dirigitur. Spiritus sanctus operatus est patriarcharū benedictionem, auxilium per legem datam, figuras, prophetias, fortiter in bellis gesta, miracula per sanctos ædita: ipse enim est omnis sanctæ reuelationis, & visionis author, spiritualium bonorum distributor, magnarum & absconditarum rerum magister. Mercurius in suo hymno circa finem primi dialogi profitetur, se diuino spiritu afflatum hæc scripsisse. D. Cyprianus libro epistolarum 4. epistola 9. Memini, inquit, quid mihi sit ostensum, & quid mihi inter cætera reuelare dignatus sit dominus, nec ridicula illa, & visiones ineptæ sunt habendæ, sicut de Ioseph fratres sui dixerunt: Ecce somniator venit. Fatetur Cyprianus plurima sacra mysteria per reuelationem spiritus didicisse, nec tamē dignus, qui vt somniator habeatur. Quare si Magnus Mercurius dicit se per reuelationem Py-

Pymander.

Tres ordines diuinarū reuelationum.

Substantia.

Extasis.

Reuelatio visionum per spiritum sanctum.

Basilius.

Opera spiritus sancti.

nem Py-

nem Pymandri hæc omnia didicisse, quæ ad sanctæ Trinitatis sacramentum pertinent, nõ est certè inter vanos somniatores habendus. Cùm, inquit, de rerum natura cogitarem. Laudanda profectò in tanto Rege, tam bona cogitatio. Non enim cogitabat de regni propagatione, plurimisque prouinciis suo regno subiugandis, quod sæpè Reges cogitare consueuerunt; sed de rerum natura, vti solent boni philosophi causas rerum inquirere. Ac mentis aciem ad superna erigerem: mentis aciem vocat, oculum animæ, intellectum scilicet. Sensus est, naturali cogitatione naturalia indagabam, at diuina, acie mẽtis contemplabar. Sopitis sensibus, non qualicunque sopore, sed sicut accidere consueuit iis, qui ob nimiam satietatem, vel defatigationem graui sopore tenentur, omnis quasi sensus expertes. Ex quo colligi licet, illam visionem non fuisse primam neque secundam; quia sopitis plenissimè sensibus, tum exterioribus, tum etiam interioribus: Intellectiua ergo extitit, vel mentis excessus. Et rectè quidem sopitis sensibus, quia animus edomitis, deuictisque suis passionibus, fit prudens, & intelligentiæ capax. A terrenis enim ad diuina migrare nos oportet, si diuinorum capaces esse cupimus: hoc siquidem modo animus ascendendo exuit, quæ induerat descendendo, ait Plotinus enn. 1. lib. 6. cap. 7. Nam quemadmodum qui in sancta sacrorum penetrant, purgantur, exuuntque vestes, nudique procedũt, quousque progrediens aliquis, dimissis omnibus alienis à Deo, seipso tantum, diuinum inspiciat solum, syncerumque & simplex, atque purum: à quo cuncta dependent, ad quod respiciunt & sunt, & viuunt, atque intelligunt. Causa enim vitæ est & mentis, atque essendi. Id igitur quisquis videt, mirabiliter voluptatem cum stupore commiscet. Talis namque in illo mentis excessu Mercurius fuisse videtur: sicut inquit accidere solet longo itinere, seu labore fessis, seu saturitate cibi, seu potus correptis. Itaque exterior relinquendus est oculorum intuitus, vestigiaque & vmbræ, & ad Pymandrum confugiendum est, cuius hæc omnia quæ videntur simulacra reputantur. Quòd si quis ad hæc proruat, quasi vera capescens, quæ velut formosæ imagines apparent in aqua; id proculdubio patietur, quod, vt fabula tradit, ille perpessus est, qui vmbram captare contendens, sese mersit, atque disperiit. Simili namque modo, qui formas corporum amplexatur, in profundum, tenebrosum, mentique horrendum præcipitatur: vbi & apud inferos cœcus, & hîc manens, vtrobique versabitur inter tenebras. Hanc ob causam Diomedi Mineruam ab oculis nebulam abstulisse Homerus ait; vt discerneret Deum ab homine. Ita & ab animo prius oportet caliginem, qua offunditur auferre, deinde illa propius admouere, per quæ bonum quid, atque malum dignoscat. Qui enim multis, inquit Plato 2. Alcibiadis, ac variis artibus ornatus est, sit autem expers scientiæ optimi, ductus à singulis aliis; nonne meritò multa tempestate iactabitur? quippe cùm absque gubernatore aberret, in pelago breui tempore periturus. Sopitis ergo animi affectibus, Pymandrum audiamus. Subitò, inquit, visus sum mihi cernere quendam immensa magnitudine corporis. Ex hoc posset aliquis dicere, Mercurij visionẽ fuisse imaginariam, quia in phantasia reseruantur corporũ imagines, & ipse Pymandrũ vidit, immensam corporis magnitudinem habentem. Sed idem quoque dici posset de visionibus Ioannis in Apocalypsi: in qua plurima fidei nostræ arcana, sub diuersis rerum imaginibus, se didicisse affirmat. Vidit Pymandrum in immensa magnitudine corporis. Similis modus loquendi inuenitur in Iob propheta, cùm Dei formam describeret: Eius, inquit, forma est altior cœlo, profundior inferno, longior terra, & latior mari, in quo Dei immensitatem, atque infinitatem ostendit. Similiter & Mercurius sub forma corporis immensi, immensam atque infinitam Dei maiestatem insinuauit: quod profectò confirmant verba quæ sequuntur. Subitò, inquit, mutauit formam. Mutatio in Deum non cadit: forma Dei est immutabilis. Quid ergo his verbis innuere voluit, nisi per illam immensam corporis magnitudinem, nos debere intelligere immensam Dei virtutem, & potentiam: hoc est mutare formam, scilicet sub forma corporali, spiritualem virtutem intelligere: Sicut Ioannes intellige-

Textus expositio.

Visio Mercurij quid fuerit.

Plotinus.

Plato.

Tex. exponi.

Iob.

intelligebat in Apocal. & Ioseph somniũ Pharaonis, & Daniel visionem Regis Babyloniæ.

Tex. *Tex.* Quid est, *inquit*, ô Mercuri, quod audire, & intueri desideras? quid est quod scire & intelligere cupis? *Tanq̃ viro desideriorũ optionẽ ꝓponit eorũ, quæ eũ summopere cõsequi peroptabat. Ego, inquit, optimè noui te esse virũ desideriorũ, & audire velle vocẽ tui Pymandri, eumq́ intueri: scire quoq́ & intelligere, audire, & videre: hæc enim scientiæ, & intelligentiæ plurimũ famulantur: proinde surdi & cœci scientiam, & intelligentiam non capiunt Dei, cæterarumq́ rerum. In diuinarum verò rerum cognitione, audire præcedit videre, quia priùs oportet credere diuina, deinde intueri: fides enim est ex auditu. Audi filia, inquit, & vide. Deinde sequitur scientia multarum rerum, & sapientia diuinorum. Perfectus ergo erat iste Mercurius, qui & Deum audire, & videre, cupiebat scire & intelligere. Quapropter diuinus Pymander ad modum patris, Mercurium alloquitur, admonens, vt eum mente complectatur, hoc est, in mente perpetuò habeat, & verset,* & in cunctis te erudiam: *quia non est mihi opus tempore in docendo, semperq́ docebo, quòd alij magistri efficere nequeunt. Tex: Mercurius tam affabiliter admonitus, ex animo respondit:* Cupio, *inquit*, intelligere, *non magnas opes, non diuturnos dies, non caducas voluptates, sed* rerum naturam discere, *phylosophiam scilicet, quæ circa cognitionem rerum naturalium versatur,* & Deum intelligere, *nempe theologiam, per quam Deus cognoscitur. Optima, & iusta petitio: scientia enim de rebus naturalibus, est quædam scala ad sacræ theologiæ cognitionem capescendam. Siquidem per ea, quæ facta sunt, ea, quæ non videmus, intelligimus, nempe sempiternam Dei maiestatem, & virtutem, de quo infrà multa sunt dicenda, atq́ disputanda. Dei autem cognitio est, illa eximia sapientia, sempiternorum scientia, primarum, & altissimarum causarum intelligentia, deniq́ quædam participatio diuinæ cognitionis. Diuinus intellectus, quia plenè capit diuinam essentiam, plenam, & absolutam theologiæ rationem habet, perfectusq́ theologus dici, & appellari potest. Creaturæ, quoniam huiusmodi cognitionis perfectissimũ gradum assequi nequeunt, per fidem, per scripturas, per reuelationem, plurima de diuinis illis arcanis mysteria didicerunt. Vnde & theologi apud veteres diuini sunt appellati, diuinorum secretorum scrutatores, fidei magistri, vitæ humanæ lumina, morum, & doctrinarum scholæ, fontes perennes, columnæ deniq́ inflexibiles, & bases veritatis. Clara est theologia, magistra veritatis, quæ nunquam marcescit, & facilè videtur ab his, qui diligunt illam: præoccupat siquidem eos, qui se concupiscunt. Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit: assidentem enim illam foribus suis inueniet. Hæc est animi nostri constantia, & fortitudo, quæ metu non frangitur, potestate non mutatur, non attollitur prosperis, non tristibus mergitur, non vt paruulus fluctuat, neque circumfertur omni vento doctrinæ, sed manet immobilis in Christi fide, & doctrina, in charitate fundata, & radicata. Ad huius inquirendæ veritatis studia, magno & excellenti ingenio viri, quidquid laboris poterat impendi, contemptis omnibus publicis & priuatis actionibus, libenter contulerunt. Existimantes multò esse præclarius, sanctæ theologiæ rationes, arcana, diuinaque documenta inuestigare, quàm struendis opibus, aut cumulandis honoribus inhærere. Hæc ergo vera sapientia omnibus rebus est anteponenda, quippe quæ vna sola, mœstitiam pellit ex animis, metu exhorrescere non sinit, omniumq́ potest cupiditatum ardorem extinguere. Hæc nos Deo coniungit, angelis sociat, vereq́ felices efficit & beatos. Huius igitur cognitionem, & notitiam, cum Magno Mercurio optemus, à Magno Pymandro nobis dari, qui est pastor hominum, qui ratione vtuntur. Hæc de commento primi textus Pymandri Mercurij, pauca dixisse, sufficiat.*

Audire. Videre. Scire. Theologiæ laus.

MVNDI EXORDIVM.

MER-

MERCVRIVS.

5 De mundi principio.

Cernebam enim immenſum quoddam ſpectaculum, omnia videlicet in lumen conuerſa, ſuauè nimium atq. iucundum, quod intuentem me mirificè oblectabat. Paulò pòſt vmbra quædam horrenda, obliqua reuolutione ſubter latebatur, in humidamq́. naturam migrabat, ineffabili tumultu exagitatam. Inde fumus quidam magnus in ſonitum erumpebat: ex ſonitu vox egrediebatur, quam ego luminis vocem exiſtimabam, ex hac luminis voce, verbum factum prodiit.

Commentum II.

VNDI creationem, exordium, atq́ ordinem, ſub verborum inuolucris, & ſententiarum caligine, propheticè quodammodo deſcribit: quem etiam ordinem, aliquos ex ſapientibus, quos philoſophus in libro primæ philoſophiæ 12. comment. 30. theologos nominat, ſemper obſeruaſſe inuenimus. Si, inquit, vt dicunt theologi, qui ex nocte generant, aut vt phyſici, erant ſimul res omnes, dicunt idem impoſſibile. Ex nocte, inquam, .i. ex priuatione, ſimpliciter omnia generant: rerum autem priuatio, quam Orpheus, cæteriq́ poëtæ theologicè propemodum, noctem appellant, aut ipſa lucis priuatio eſt, aut Deus benedictus, qui poſuit nubem latibulum ſuum. Phœnicum quoque theologia, principium rerum omnium tenebroſum, ac ſpiritualem aërem eſſe affirmat, aut aëris tenebroſi ſpiritum: & præterea chaos turbidum omni luce priuatum. Sed & Moyſes, hoc idem de mundi exordio, in principio Geneſeos ſentire videtur. Terra, inquit, erat inanis, & vacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. Multis planè nominibus, materia illa rudis, atque indigeſta, ex qua reliqua quæ videmus, producta ſunt, vocari conſueuit. In primis cœlum, & terra, quia ex illa manarunt: abyſſus, cùm videri non potuiſſet, etiamſi homo tum temporis adeſſet: aqua, vtpotè ductilis, & ſubdita imperio dirigentis. In rerum itaq́ exordio nullo terra ſtirpium, ſeu herbarum germine veſtiebatur, ideò inanis apparebat, & vacua ab omni ſiquidem corpore animæ viuentis. Et tenebræ erant ſuper indiſcretum mundi corpus, ſuper aquarum profunditatem, quæ nondum ad locum vnum, Dei iuſſu redire curauerant. Porrò ipſa lucis abſentia (teſte Auguſt. contra Manichæos lib. 1. cap. 4.) tenebræ dicuntur. Sicut etiam ſilentium eſt abſentia vocis; vbi enim ſonus non eſt, ibi ſilentium inueniri dicimus. Explodenda eſt ergo Manichæorum opinio, quæ gentem tenebrarum, aduerſus gentem lucis pugnaſſe, dicere non erubuit, quaſi tenebræ fuiſſent æternæ, & aliquid verè in naturæ fundamento poſſiderent. Tenebræ ergo erant ſuper abyſſum vaſtiſſimam .i. non erat lux ſuper abyſſum. Quapropter ait Auguſtinus de Geneſi ad literam, in eodem libro cap. 4. Materia illa, quæ in rerum formas ordinata diſtinguitur, appellata eſt terra inuiſibilis, & incompoſita, & aquarum profunditas, luce carens, cœlum quoq́ & terra, veluti ſemen terræ cœliq́. Sed primò, cœlum & terra non incongruè appellata eſt, vt ipſius vtiq́ vniuerſitatis, propter quam materia ex nihilo facta eſt, cœli, ac terræ nomine vocaretur: deinde terræ incompoſitæ, atq́ abyſſi nomine, inſinuaretur informitas: terra ſiquidem cæteris eſt elementis informior. Poſtremò aquæ nomine materia, terra

Mundi exordium.

Orpheus.

Phœnices.

Antiquum chaos.

Primæ materiæ nomina.

Manichæorũ opinio.

Spiritus ferebatur super aquas. mobilior artificis operi subiecta ostenditur. In principio ergo Deus fecit cœlum & terram .i. materiam, alii (χάος) Trismegistus, materiam fluidam, quæ cœli & terræ formam capere posset, & hæc terra inuisibilis, & incomposita .i. informis, abyssus sine lumine iacens: quæ tamen, quoniam cedebat operanti, aqua dicta est. & spiritus domini ferebatur super aquas: non sicut superfertur oleum aquæ, vel aqua terræ; sed sicut lux Solis, super nostra superfertur corpora, quæ suo calore, ac lumine fouet; sic superfertur voluntas artificis rei, quam ad operandum mouet. Magno certè super creaturam suam, creator affectu ducebatur, vt quia non poterat esse, quòd ipse creauerat, tales profectò ex illa formas conderet, in quibus creator inhabitaret. Sed non est silentio illa sententia tegenda, quæ spiritum, aëris elementum appellat, quod quidem cùm lucis beneficio non illustraretur, tenebrosum, ac lucis expers super abyssum imminebat. Superior verò sensus veritati, ac rationi conformior est. hoc idem puto Trismegistum & vidisse, & nobis etiam sub nube intimasse. Vidi, inquit, omnia in lumen esse conuersa, nullum apparebat vestigium surgentis creaturæ. hoc mihi suauè erat, dum Deum suauissimè, non ad aliquam creaturarum distractum, contemplarer. Sed paulò pòst ad conditarum rerum principia lumina defixi, vidiq; vmbram quandam horrendam, noctem scilicet, seu tenebras reuolui, atq; migrare in humidam materiam, id est, super vastissimam aquarum profunditatem, ineffabili tumultu exagitatam, vnus namq; erat naturæ vultus in orbe, quem antiqui dixere, χάος. Tumultus planè ille, naturarum erat desiderium, quo vnaquæq; ornatum sui, atque perfectionem peroptabat. Inde fumus magnus in sonitum erumpebat, id est, materia illa inuisibilis erat, & fumo, hoc est, tenebrarum obscuritate tegebatur. Porrò ex sonitu, vox luminis egrediebatur, quia (iuxta Apostoli sententiam, 2. Cor. 3.) Deus iussit ex tenebris lucem splendescere. Audi (quæso) luminis vocem, Fiat lux. ex hac autem luminis voce, verbū factū prodiit, de quo postea nobis abundè loquendum est. hoc fuit Trismegisti spectaculum, quod magna inuolutum est tenebrarum caligine: cui vtique nonnulla addere de mundi principio, inutile fore non sum arbitratus.

Tex. expositio. | Tumultus naturæ. | Fumus.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

De mundi principio, philosophorum sententiæ.

Thaletis opinio de creatione mundi.

Olens Philosophorum de mundi principio texere sentētias: ab eo exordiri volui, qui inter septem Græciæ sapientes, primas partes habuisse fertur, cuiusmodi fuit Thales Milesius, qui (vt scribit Plutarchus in libro de dogmatibus philosophorum) vnus de septem Græciæ sapientibus, principium rerum aquam putauit: is primus philosophari dicitur incepisse, & ab eo Ionicam philosophiam esse appellatam. Dicitur autem Iunior Ægypto præfuisse, & Miletum Senior rediisse. Inductus autem fuit, vt ex aqua vniuersa esse diceret, & in aquam demùm resolui, quia sperma omnium animalium origo, humida substantia est. vnde verisimile putauit hoc modo cuncta ex humido oriri. Deinde quia herbæ, ac plantæ vniuersæ humido aluntur, & fructus ferunt, eius autē penuria languescunt, & decidunt. Tertiò, quia ignis stellarum atque Solis, & ipse mundus aqueis vaporibus alitur, quam opinionem Homerus quoq; approbare videtur, qui Oceanum, & Thetim. aquarum deam, omnium esse parentes deorum affirmat. Sanctum præterea erat deorum per Stigem paludem iuramentum, quod nemo audebat impunè violare. Calor insuper ex humido fieri videtur, est enim humidum quodammodo caloris materia. Amplius, vita animalis in humido versatur, viuere autem in viuentibus est esse: humidum ergo, rebus principium est essendi. Is princeps philosophiæ extitit, qui opinatus est, diis esse plena omnia. 1. de anima tex:

Rationes Thaletis. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

ma tex: com. 86. Vbi Themistius illud de proximo congruebat: Iouis omnia plena, compita, & omne forum. Idem quodammodo Zenon sentire videtur, qui Deum meare per omnem substantiam censuit. Verisimile quoq; est idem poëtam cecinisse, Spiritus intus alit, inquit, & per terras tractusq; maris Deum meare. Sanè in substantia intellectuali Deum esse intellectum, in animali animam, in naturali naturam, in affectu affectionem, & habitum, esse putauit. Hanc autem Thaletis opinionem, & si in primo de anima libro oppugnare videatur philosophus, eam tamẽ 3. de generatione animalium ca. 11. approbat potiùs, dum omnia esse plena animæ asserit. Is igitur, atq; Anaximander eius auditor, primi post diluuium philosophiæ studium in Græcia excitarũt. testes sunt Simplicius in prologo phys: 1. Et Galenus in libro de historia phylosophorum. De hoc, phylosophus primo met. copiosè differit, & in libris politicorum primum fuisse ostendit, qui Lunæ Solisque defectus inuenerit. Cui suffragari potest Platonis dictum in libro de scientia: Dum, inquit, Thales cœlum suspiceret, intentus syderibus, in foueam cecidit, quem Thracensis quædam eius ancilla facetè nimium carpsit, quòd quæ in cœlo sunt præuidere contenderet, quæ verò proxima & ad pedes, non videret. Latet enim phylosophum, non modò quid agat eius proximus, sed ferè homó ne sit an brutum: quid autem homo ipse sit, quæ actio eius, aut passio ipsius hominis propria, studiosè perquirit. Etenim, si quando vir talis, vel priuatim cum aliquo, vel publicè in iudicio, siue alibi de his, quæ ad pedes & in conspectu sunt differere voluerit, risum mouet, non Thracensibus solùm, verùmetiam & cæteris gentibus: quippe cùm in foueas, ambiguitatesq; multas propter harum rerum imperitiam incidat. huius etiam meminit D. Augustin. de ciuit. Dei lib. 8. cap. 2. Rerum naturas scrutatus, inquit, Thales suas disputationes literis mandauit, astrologiæ quoq; numeris comprehensis, defectus Solis & Lunæ prædicere potuit. Aquam tamen putauit rerum esse principium: & hinc omnia elementa mundi, ipsumque mundum existere. Quamobrem cùm à piscatoribus Milesiis, iuuenes quidam iactum essent mercati, hiq; mensam auream traxissent, contendentibus vtrisq; de mensa, Apollo consultus, iussit sapienti dari. Data est ergo primùm Thaleti, qui à multitudine Ionia sapiens existimabatur. hic eam misit alij ex illis septem: qui alij remisit, quòad ventum ad Solonem, qui mensam iussit Apollini, nempe verè sapienti dari. Natus est Olympiadis, 35. anno primo, vt Apollodorus numerat apud Laërtium, Romuli, atque Achas regum temporibus.

[Margin: Homerus. Zenon. Virgilius. 6. æn. — Philosophus. — Plato. — Mensa aure[a].]

CAP. II.

Anaximandri positio.

Thaletis discipulus, atq; sodalis Anaximander, ipsum infinitum rerum omnium generationis, atq; corruptionis causam esse dixit. Nam ex ipso ait cœlos segregatos, cæterosq; mundos numero infinitos: corruptionem verò & generationem multò prius ex infinitis arbitratur seculis in seipsis reuolutis. Ex hoc igitur principio infinito omnia primùm oriri, & in hoc tandem deuenire arbitratus est. hic Cylindri formæ esse terram asserit, tantæq; profunditatis, vt ad latitudinem, profunditas tertia pars inueniatur. Ait præterea, spermaticas vires ex sempiterno calido ac frigido in origine huius mundi densas fuisse, ac aliqua ex flammea pila, aëre hoc circumuoluta, vt testa nucleus diruta, & in quosdam circulos explicata, Solem, ac stellas constituisse hæc ad hominem primò ab animalibus natum: nam alia, inquit, videmus citò, posteaquam nata sunt, ad propria pabula per se venire, hominem verò diuturna egere lactatione. De hoc Aug. vbi suprà loquens, ipsum in his rerum operibus diuinæ menti tribuisse asserit nihil. Cicero quoq; de natura deorum, Anaximan-

[Margin: Infinitum rerum causa. — Forma terræ. — Augustinus. — Cicero.]

ximandri, ait, opinio fuit, natiuos esse deos longis interuallis orientes, occidentesq́ue, eosq́ue innumerabiles esse mundos: ita eundem esse qui faceret, & ex quo faceret, & qui fieret, contrarietates quæ in ipso sunt: hoc Aristoteles subindicat lib. primo physicorum. Reprehenditur autẽ, idq́ue iustè à Plutharcho, Eusebio, aliisq́ue philosophiæ cultoribus, quod non aperuerit infinitum istud aẽr ne, an aqua sit, aut aliud quoddam corpus. deinde subiectam materiã adducens, efficientem causam deseruit: infinitum enim nihil aliud quàm materia est, quæ actu esse non potest, nisi ab efficiente eliciatur. Plotinus præterea lib. 4. enn. 2. cap. 7. his suffragatur rationibus: qui autem infinitum, inquit, materiæ loco ponit, quid hoc ipsum sit debet exponere: ac si ita infinitum est, vt id pertransire quis nequeat, nempè actu infinitum; meminisse oportet, non posse eiusmodi quicquam in rebus existere, neq́ue si ipsum per se & in se infinitum sit, neq́ue si in alia sit natura, quasi cuiquã corpori accidens. Profectò neq́ue ipsum in se immensum, quoniam pars quoq́ue eius necessariò foret immensa: neq́ue infinitum accidens alteri, quoniam illud, cui accidit suapte natura, infinitum minimè foret: neq́ue simplex, & profectò neq́ue materia. non ergo est materia id quod accidit, quoniam in alio est: neq́ue materia illud, cui id accidit, ni sit infinitum: neq́ue compositum est prima materia, non enim simplex, sed in prius aliquid resoluendum. Cæterùm, si Thaletis, atq́ue Anaximandri sententiam ad pium aliquem, atq́ue supernaturalẽ intelligendi modum adducere licet; tunc planè rectè eos, de rerum principio locutos fuisse, apparebit. Thales namq́ue, authore Cicerone, mentẽ, quæ cuncta ex aquis finxit, sapientiam æternam, solertissimam, omnisq́ue pulchri, boniq́ue repertricem vocat; quæ & chaos, nempè aquam cum terra, ad ædificium mundi præparauit, & ipsum mundum super extraxit: atq́ue ideò aquam omnium esse principium dixit: quia verò illud chaos, immensum quoddam corpus putabatur: propterea Anaximander, rerum principium, infinitum aliquod, nempè, chaos antiquum putauit, ex quo omnia extracta sunt, & ad illud omnia resoluenda: non enim verisimile est, causam mundi efficientem eos ignorasse.

Plotinus.

Thaletis, & Anaxamandri sententię laudantur.

CAP. III.

Infinitum mundi principium esse secundum nõnullos ex philosophis.

Trum sit aliquod corpus infinitum, quemadmodum complures antiquorum philosophorum putauerunt, an hoc sit vnum aliquod impossibilium, non parum sed multùm, inquit Philosophus lib. de cœlo, Com. 33. ad contemplationem veritatis refert. Etenim hoc ferè contradictionum omnium his, qui de natura aliquid anuntiarunt, principium & fuit, & erit. Sanè, rerum quippè naturalium infinitum, materiale principium Anaxagoras, Parmenides, atq́ue Melissus esse putauerunt. Quare cùm illud sit infinitum, rerum naturalium generationes, quæ per separationis ordinem ab illo fiunt, nunquam defecturas esse arbitrati sunt. Est autem infinitum multiplex, primo cœli, 33. vigore, aut virtute, vt Deus, qui est causa prima, primumq́ue principium, cùm secundum Catholicos, tum etiam secundum fortassis Peripateticos. Infinitum duratione, vtpote tempus, motus, cœlum, & quæ tempore voluuntur æterno, secundum aliquorum sententiam: quod quidem primi rationem principij subire non potest. Aliud multitudine, vt numerus. Quartum verò magnitudine. in quibus profectò, principij, aut principati ratio minimè inueniri potest. In causa autem est, quia impossibili posito in esse, impossibile semper sequitur. Cùm enim infinita actu magnitudo esse non possit, aut multitudo, inde fit, vt illud impossibile sequatur, si hoc, tanquam verum sit admittendum. Infinitum autem vigore, mundi principium esse Plato confitetur

Infinitum multiplex.

quod planè Catholicam redolet veritatem: Magnitudinem verò infinitam, mundi principium Anaxagoras, Parmenides, & Melißus aßeuerant. sed in eandem puto, quam de Anaximandro narrauimus, incidere sententiam. Nam si impoßibile est, & sensui, & rationi, corpus actu infinitum inueniri: non video, quomodo præclarißimi viri illi, tam absurdè aberrauerint. Si mundus præterea ex infinita magnitudine constat, principio, & veteri, & nouo etiam carebit: nullum enim corpus infinitum, iuxta aliquorum opinionẽ, agẽs habere potest. cum vera quoq; ratione apertißimè pugnat, quoniam omne actu corpus existens, fine concluditur, ac limite terminatur. at qui plures mundos, eosdemq; infinitos multitudine statuunt, in magnam incidant absurditatem necesse est, nempè plura esse prima principia, imò infinita prima. vnitas enim mundi, motoris vnitatẽ ostendit.

CAP. IIII.

Anaximenis, & Diogenis Apolloniatæ positio.

Naximenes verò, atq; Diogenes aërem priorem aqua, & maximè principium aliquod ponunt simplicium corporum. primo met. hunc autem aërem genere infinitum, qualitatibus verò finitum Anaximenes esse putauit, cuius condensatione, ac rarefactione, cuncta gigni arbitratur: motum verò ab æterno esse dicit: terram ex aëre constipato primùm omnium factam latam magis, idcirco non absq; ratione super aërem contineri: Solem verò, ac Lunam, cæterasq; stellas, à terra ortum habere. Itaq; Solem terram esse, ait, velocitate motus, caliditatem assequutum. Diogenes verò Apolloniata, siquidem multi fuerunt, Sinopæus, qui Cynicus est dictus, & Syconius historicus, & stoicus, qui legatus iuit Romam cum Carneade, è Critolao, Seleucæ natus, sed Babylonius dictus, & Tarsensis Diogenes, qui de quæstionibus poëticis scripsit, & is ipse Diogenes Laërtius: & qui ætate hos omnes antecesit, Diogenes Apolloniata, is elementum, aërem ponit, omnia moueri dicit, mundos infinitos asserit, quos factos esse arbitratur vniuersi motu, quod huc, atq; illuc latum, ac alibi rarefactum, alibi constipatum: vbi fortè constipatum fuit, ibi globum factum, & mundum, in quo, quæ leuiora sunt, superiora petierunt. horum opinionem, diuus August. lib. de ciuit. Dei 8. cap: 2. recitat, Anaximenes omnes rerum causas, inquit, infinito aëri dedit, nec deos negauit, aut tacuit, non tamen ab ipsis aërem factum, sed ipsos ex aëre ortos credidit. Diogenes quoq; Anaximenis alter auditor, aërem quidem dixit rerum esse materiam, de qua omnia fierent, sed eum eße compotem diuinæ rationis, sine qua nihil ex eo fieri poßet. qui autem rationis compos est, intellectum habeat, necesse est, qui planè simplici aëris elemento concedi non potest. Aliquod ergo diuinum per aëris nomen intellexiße videtur, cuius virtutis potentia condita sunt omnia. Fortasse sub aëris natura, spiritus, qui ferebatur super aquas, intelligi potest, est enim aër spiritus. quòd si ita intelligi liceat, clara est, atq; catholica Anaximenis, & Diogenis positio: Verbo enim domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Porrò suam talibus positionem astruebant rationibus. Rerum principiũ, inquiunt, omnium simplicißimum est, cõpositum enim, primum esse principium non potest, cùm partes, composito simpliciores sint: sed aër est simplicior aqua: principij igitur ratio, aëri potiùs, quàm aquæ tribuetur. Præterea, humidum vnà cum frigido vitam tollit potiùs, quàm procurat, siue conseruat, ob impendentem, atq; ad centrum trahentem horridam frigiditatis qualitatem, quare principij rationem, aqua, elementum vtiq; humidum & frigidum subire nequaquã potest, sed aër, qui est humidus & calidus. Amplius, inter elementa, aëri potißimè congruit principij dignitas, tum ob eius simplicem naturæ qualitatem, quæ ad principij rationem pertinet, tum etiam ob congruam, quam habet cum viuentibus rationem. Aër

Anaximenis sententia.

Multi Diogenes.

Diogenis sententia.

Rationes Anaximenis.

1.

2.

3.

enim, spirationis causa est, qua vita animalis conseruatur. insuper aëris mutationes, atque infectiones, vitam, aut mortem ingerunt viuentibus. Ignis namque consumptiuus est, atque entium destructiuus potiùs: terra similiter mortifera sua necans grossitie animãtia cuncta: aqua verò humiditate, atque sua frigiditate, omnia dissoluit, & confundit. Quare aëris elementum, cùm omnium sit purissimùm, vitæque amicissimùm: non immeritò, omnium esse principium dicimus. Verùm eos errasse dicunt nonnulli: quare ex informi, ac simplici spiritu, atque aëre, animalia posse constitui putauerunt. Impossibile autem omninò est, principium rerum solam esse materiam: cùm necesse sit efficientem causam ponere. sed satius est, priorem sequi huius positionis sensum.

CAPVT. V.

Hippasi Metapontini, & Heracliti Ephesii positio.

Hippasij rationes.

Ippasus autem Metapontinus, & Heraclitus Ephesius ignem primo met. rerum principium esse putarunt, quo extincto, cætera gignuntur: cuius solidiorem partem in se contractam, atque constipatam, terram fieri: terram porrò ab igne resolutam, in aquam verti, & exhalationes aquarum, in aërem transire.
1. *Rursus autem vniuersa corpora, mundumque ipsum, ignis ardore corrumpi. Principium igitur ignis est, inquiunt, quia in eo sunt omnia, & in eum denuò resoluuntur.*
2. *Amplius, necesse est, vt principium quidem paruum corpore, ac tenuissimum sit, virtute verò maximum: sed ignis, elementorum omnium tenuissimus est, virtute verò maximè actiuus: atqui ignis non entitate, sed raritate tenuissimus est, idcirco ratio huiusmodi, non multi facienda est.* (Primo de cœlo 33.) *Verùm rursus sese rationibus munire contendunt.*
3. *Quod mouet ad esse, inquiunt, principium est: sed lumen, quod è cœlo dilabitur, omnia ad esse corporalia mouet: porrò huiusmodi lumen, corporis defluxus est, quod in perspicuo per indiuisibilia fluit, & per perspicua corpora, intrinsecus ingreditur, atque ita constituit omnia. nihil enim est, cui lumen non sese intermisceat, vel quod se abscondat à calore eius. Lucem namque primam, ignem appellauerunt, atque ideò fassi sunt omnium esse principium. Si ignis, quem isti principium putant, lucem, quam Deus in mundi exordio condidit, subindicet, tunc planè, illorum positio nequaquam absurda reputabitur: lux certè rerum causa præcipua est,* (Lux causa rerum.) *quòd si absque aliquo intelligentiæ superioris, atque eminentioris modo capiantur, dubium non est, eos non rectè de rerum principio sensisse.* (Elementa nõ sunt prima principia rerũ) *Quod enim in aliquod primum resoluitur, principium vocari non potest: sed quodlibet elementorum, in formam, atque materiam resoluitur: nullum ergo elementum, simplicis, verique principij nomen habere meretur, tametsi respectu mixtorum, principium dici possit.*
2. *Amplius, illud, à Philosopho in physicis principium vocatur, à quo alia fiunt, & ipsum à nullo: sed elementa, mutua ad se inuicem congressione fiunt: non sunt ergo prima principia rerum.*
3. *Præterea, formam substantialem omninò interimunt, & non nisi accidentalem admittunt.* *Quare nullum elementum, rerum principium simpliciter dicẽdum esse confitemur. hanc fortassis Heracliti mentem, qua credidit orbem quandoque deflagraturum, vt huc omnia redeant, vnde profecta sunt 3. phys. Com. 46. Ouidius secutus est in metamor: hæc carmina subscribens:*

Ouidius.

> *Esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus:*
> *Quo mare, quo cœlum, correptaque regia cœli*
> *Ardeat, & mundi moles operosa laboret.*

Heracleti opinio.

Is Heraclitus scientiam negauit, omnia entia existimans esse sensibilia, quæ quoniam continuæ subsunt mutationi, idcirco de illis scientiam haberi non posse putauit. 4. met. cõ. 22. à Cratylo increpatus est, quòd nec semel quidem in flumen intrare posset, huius au-

tem me-

tem meminit diuus Aug. li.6. cap.5. de ciuit. Dei: An dij sempiterno tempore fuerint, an ex igne, vt credidit Heraclitus, an ex numeris vt Pythagoras, an ex athomis, vt Epicurus.

CAP. VI.

Democriti positio, Leucippi, & Epicuri.

Emocritus, quem Epicurus sequitur, principium rerum asserit corpuscula quædã minutissima, quas Athomos appellat, ratione cognoscibiles, solidas, non generabiles, nec corruptibiles, omni fractura superiores, quæ alterari non possunt. Has in vacuo, & per vacuum moueri asserit, quod infinitum esse opinatur: athomos quoque ipsas infinitas numero dicit, quibus accidũt figura, & magnitudo secundum Democritum: Epicurus autem pondus quoque adiecit: nõ enim mouebuntur, inquit, nisi pondere defferantur. figuras porrò athomorum nec infinitas, & eiusmodi esse asserunt, vt frangi non possint. Athomos enim dicta est, non quia minima sit, sed quia diuidi, aut frangi nequeat. Athomos autem esse dicunt, quia vacuum, atque vnitas elementa sunt: Leucipus autem, & socius ipsius Democritus, ait philo. in primo metha: elemẽta quidem plenum, et vacuũ esse aiunt, vt ens quidem illud, non ens verò hoc asserentes; corpora nanque naturalia ex athomis componi dixerunt: quia verò indiuisibile additum indiuisibili non facit maiùs, & vnumquodque corpus altero maiùs aut minùs est, idcirco inter athomos, quas plenum appellabant, vacuum interponebant; vt respectus ille, qui inter corpora inuenitur, seruaretur. Omne igitur corpus ex pleno & vacuo constare putauerunt: nam totum ex suis partibus resultat. Porrò, primæ corporum naturaliũ partes, athomi sunt, cùm in priores minores diuidi nequeant: corpus autẽ naturale vnumquodque totum quoddã est. quare necesse est ex vacuo & pleno componi. Cæterùm, quanquam omne corpus naturale, quò est totum similare, Athomis, quæ Philosophus minima naturalia appellat, constare probabile sit. quò tamen est totum essentiale, atq; dissimilare, vt puta animal, stirps, aut mixtum, ex materia prima, & forma prima, veluti ex primis, & remotissimis partibus, & ex quatuor elementis, tanquam propinquioribus, & ex similaribus membrorum officialium, adhuc partibus proprioribus, & ex membris officialibus, vt ex proximis partibus, constet, necesse est. hunc autem ordinem in libris de stirpibus, & animalibus Philosophus manifestat. Corpus itaq; naturale, quatenus similare est, ex Athomis, tanquam ex partibus similaribus componitur, non autem, quatenus est essentiale, sicut supra diximus. Democritus ergo ex Athomorum congregatione casualiter mundum factum esse dicebat, & ne dum istum, quem videmus, sed infinitos prorsus, quatenus in diuersis infiniti vacui partibus Athomos cõgregari contigerit. Quare mũdum nequaquam perpetuum esse opinatus est, materiã verò eius, & motũ æterna ꝑmanere credidit. Hæc cũ extranea nimis esset opinio à phil. 8. phy. negligitur: quippe, qui eam reprehensione dignam non iudicauit. Is nullius sempiterni principium, aut causam esse quærendam arbitrabatur: sed malè: ideo à philoso. 8. phy. corrigitur. tex.com. 15. In omnibus, inquit, non rectè dixit. Etenim triangulus suos angulos duobus rectis semper æquales habet, cuius tamen æternitatis est aliqua alia causa. 4. met. 21. com. aut nihil esse verum ait, aut nobis non esse manifestum. Dixit etiam impossibile esse omnia esse generata, quia tempus generari non potest 8. phy. tex. 10. Plato verò solus ipsum generat. proinde vniuersum infinitum esse putauit, quoniam à nullo creatum est. eorum verò, qui nunc gignuntur fieri per athomorũ congregationem. Epicurus Neoclis Atheniensis filius, maiestati Deorum detrahere conatus est, nec aliquid ex non ente fieri asserit, ac semper vniuersum sic se habuisse, neq; aliquid noui fieri, præter id, quod tempore infinito factum est, corpusq; esse vniuersum non solùm immutabile, sed etiam

Domecriti opinio. Athomi.

Epicurus.

Vnde Athomus dicitur.

Leucippi opinio.

Quomodo corpora constant ex Athomis.

Philosophus.

Opinio Democriti extranea

Epicuri opinio.

infinitum, finem bonorum voluptatem statuit. Arguit autem contra Democritum Plotinus lib. 4. Enn. 2. cap. 7. Neque, inquit, athomi materiæ ordinem sortiri possunt, quia nihil omninò sunt: Omne enim corpus est per omnia diuisibile. Item, nulla prorsus natura præter athomos adinuenta, potest quicquam ex athomis fabricare, quandoquidē nullus artifex ex materia non continua conficere quicquam valet. Ex discretis, viscoq; carentibus, humor corporum non coalescit. Rursus nec ex eo, quod vita caret, vita creatur. de Epicuro D. Aug. loquitur lib. 18. de ciu: cap. 41. Apud Athenas, inquit, Epicurei claruerunt, asserentes res humanas ad Deorum curam non pertinere. Epicurus deos esse dixit, sed ad illos nihil spectare de nostris rebus, nec gratia, nec ira moueri. Is sanè nedum catholicus, verùm etiam nec philosophus dici potest. quod quidem latissimè patet apud Platonem de legibus, & in aliis quàm plurimis philosophiæ libris: & in 4. libro latiùs disputaui.

Plotinus contra Democritum.

August. contra Epicurū.

CAP. VII.

Xenophanis Aristippi, Metrodori positio.

Xenophanis positio.

Enophanes Colophonius nouum quoddam iter sibi fabricatus est, nec generationem rerum, nec corruptionem vllam esse contendit: esse namq; simile quicquid est. Nam si aliquid, inquit, gigneretur, id non fuisse antea necesse est: quod autem non est, id gigni non posse constat: neq; enim non ens facere aliquid, neq; à nō ente fieri quicquam posse. Asserit autem sensus omnes falsos esse: rationem quoq; vnà cum sensibus videtur abiicere. Terram verò continuè aquis delatam, paulatim in maria longo tempore abituram censet. Solem atq; alias stellas à nubibus gigni: Is autem, atq; Melissus paululum rudiores à philosopho appellantur primo met: sophisticè enim, & non verè, vnum ens esse omnia probarunt. Aristippus Cyrenaicus voluptatem bonorum, dolorem malorum finem constituit: cæteras scientias excludit: illud solum esse vtile putans, vt quæras si quid domi mali, aut boni tibi contingat. Metrodorus Chius, sempiternum esse vniuersum ait: nam sic factum esset à non ente. Infinitum etiam, quoniam sempiternum, cùm non habeat principium vnde incipiat, nec exitum, quo terminetur. Immobile quoque asserit; quoniam moueri non possit, quod non transeat: transire autem necesse est, aut in plenum, aut in vacuum, quorum alterum non est, in alterum transitum non est. Sed iste ignorauit corpora sibi inuicem cedere, vt in physicis legimus: ex ætere autem fieri nubes, densatam inde aquam, quæ ad Solem decurrens, extinguit ipsum, qui rarefactus, rursus accenditur: Solem siccitate constipatum, ex aqua splendida, stellas efficere: diem etiam ac noctem inde fieri quod Sol extinguatur, atq; accendatur: ecclipsim quoq; extinctione fieri. hæc figmentis similia sunt, & à verò philosophiæ genere alienissima.

Aristippus.

Metrodorus.

CAP. VIII.

Parmenidis positio.

Parmenidis positio.

Armenides Eleata, Xenophanis auditor, atq; amicus, primùm Xenophanem deinde oppositam quandam viam secutus est. Sempiternum enim, atq; immobile censet esse vniuersum, quod est ens secundum veritatem rerum, solum esse simplex, & intrepidum, atq; ingenitum. generationem verò eorum esse, quæ falsa existimatione videntur esse cùm non sint. Affirmat autem si quid est præter esse, id esse non ens: Deo vnitatem tribuit, ipsumq; verum vnum esse, quòd habet verum esse, alia verò existimatione, seu sensu entia appellari. Fuit id vetustissimæ philosophiæ sacramentum, nam & in dogmatibus Chaldæorum, inter alias proprietates

Dei,

Dei, est nomen vnitatis, vnde Sibylla: At Deus vnus, solusque & celsissimus ipse. Est Deus, vnus solus, maximus, ingenitusque. Cum quibus est adiuncta ratio Zenonis, ideo Deum esse vnum, quia sit summus, summum nisi vnum esse non potest. Mercurius, de quo postea dicemus. vnitas est radix omnium, fons, & origo. Damascius quoque Platonicus, vnitas, inquit, tanquam procul obscurè videtur. Si propiùs accesseris, obscuriùs, demùm cæterarum rerum tollit apprehensionem: Vnitas ergo honoretur silentio, vnitas omnia producit. Testatur quoque Arist. in phy. & alibi, Parmenidem, & Melissum vnum & immobile decreuisse principium, eos verò ipsum vocasse Deum, & id dixisse vnum rerum principium. Parmenides vocat vnitatem, ille autem vnum principium, quo constat vnam fuisse vtriusque philosophiam: rursus ipsam vnitatem omnium creatricem vocant. Quum ergo de rebus diuinis loquantur, non est verisimile eos de principiis rerum naturalium fuisse locutos. Omnes igitur veteres confitentur Deum esse principium, & vnitatem, & hanc veterem ait fuisse theologiã Arist: Philo Platonicus in libro de mundo sæpè ipsum Deum vnum vocat. Apud antiquos, vt Sophocles, Phocylides, Xenophanes decantabant. Tullio autore in academicis: Xenophanes, inquit, paulò etiam quàm Anaxagoras antiquior, vnum esse omnia, neque id esse mutabile, & id esse Deum. Hoc sanè modo Parmenides à contradictione liberatur, quæ in primo phys. scribitur. Com. 6. vnum ens immobile eum posuisse dicunt, & 41. Com. plura entia contraria statuisse. Aperta ergo cõtradictio elicitur, quam, sicut diximus, facilè est auferri. Vnum certè est ens per se verum, & immobile: reliqua verò huic comparata, non esse magis, quam esse dicenda sunt. Ego, inquit, sum qui sum. hæc est facilis ad docendum methodus, quid Parmenides velit de rerum principiis dicere, atque ita omnis quæstio cessaret: Sed Aristotelis authoritas plurimùm apud modernos valet philosophos, ideo Parmenidi tacere opus est. Rationes autem Parmenidis & Melissi ita syllogisticè componi consueuerunt à peripatheticis, qui eos de principiis rerum naturalium locutos fuisse volunt. Melissus, omne quod non habet principium, est infinitum: omne quod non generatur, non habet principium, nam si generatur, habet principium: ergo quod non generatur, est infinitum. huiusmodi autem infinitum est immobile, & vnum: Omne igitur ens est infinitum, immobile & vnum. sed hæc syllogizandi ratio in primis peccat in forma: est enim minor in prima figura negatiua, eiusque probatio est ad destructionem antecedentis: deinde in materia peccat, nam maior est falsa: cœlum namque non habet principium, & tamen finitum est. minor quoque falsa cernitur, cùm cœlum non generetur, & principium habeat, saltem magnitudinis. Parmenidis syllogismus: quicquid est præter ens, est non ens: sed quicquid est præter vnum, est præter ens, quoniam vnum, & ens conuertuntur: Igitur quicquid est præter vnum, est non ens. Tunc iterum sic: sed vnum est, & nihil quod non est vnum est: vnum ergo tantum est ens. In æquiuocis Parmenides versatur: vnum enim & principium numeri est, & ens, si principium numeri intelligas: minor est falsa. sin verò ens, tunc vera reputatur: verùm adhuc nihil probat, nisi omne, quod est præter ens transcendenter, non ens, aut nihil esse, quod & ipsi verum esse confitemur. Maior præterea istius syllogismi, infinita, & negatiua propositio esse potest, diuersimodeque verificari. Cæterùm, perpetua cum Parmenide Aristotelis pugna esse videtur, & primo, & 8. phys. & primo met: & in libris de cœlo, & alibi, quæ peripatheticis consideranda relinquuntur. Extat apud Platonem Parmenides, de vno rerum principio, non paruæ obscuritatis atque subtilitatis dialogus: vbi subtilissimè disputans, vnum ostendit esse rerum principium super omnia, omniaque ab illo, de quo (Deo authore) alibi dicturi sumus. Plotinus quoque Enne. 4. lib. 1. ca. 8. cùm omnia circa vnum Regem esse diceret, Parmenidem in testem adducit, Parmenides in idem ens intellectumque reduxit, atque ens ipsum in rebus sensibilibus, inquit, minimè collocauit, dicens, intelligere atque esse idem prorsus existere, idque immobile, tametsi adiungat illic intelligere. Parmenides igitur loquens apud Platonem, exactissimè primum

Vnitas Deo soli conuenit.
Sibylla.
Zenon.
Mercurius.
Vnitas radix omnium.
Philo.
Cicero.
Rationes Parmenidis & Melissi.
Parmenidis Syllogismus.
Plato.
Plotinus.

ipsum vnum, quod & præcipuè vnum est solumque vnum: item, secundum vnum multa nominat: tertium denique vnum atque multa. Nam triplici ordine, inquit Plotinus, omnia circa omnium regem disponuntur, præcipua verò per primum, secunda deinde circa secundum, tertia verò circa tertium. Mundi artifex apud Platonem, est intellectus, quem genuit bonum, ipse verò intellectus, siue idea animam creat. Quapropter apud Platonem cognoscere licet, ex ipso quidem bono, mentem, seu ideam, ex mente verò animam. catholici dicerent patrem, filium, & spiritum sanctum.

Mundi artifex intellectus.

CAP. IX.

Empedoclis positio.

Empedoclis opinio.

Mpedocles Agrigentinus elementa quatuor ponit, ignem, aërem, aquam, terram, eorumque causam, amicitiam, & lites: ac à prima elementorũ complexione, segregatũ aërem circumfusum fuisse contendit: Post quem ignẽ erupisse, cumque alium locũ non reperiret, sursum à frigore aëris repulsum. Circa terram autem duos circumferri dimidiatos orbes: alterum ex igne totum, alterũ ex aëre maximè, ac ex igne admodum exiguo: & illũ diem, hunc noctem esse putat. Initium verò noctis à die propter impetum ignis. Solem, natura non esse ignem: sed ignis repercussionem, ei similem, quam ab aquis fieri cernimus. Lunam ex relicto ab igne aëre congelato, sicut grando congelatur, per se factam lucem à Sole recipere: mentem non in capite, nec in pectore, sed in sanguine disseminatam esse, ac illis partibus homines magis sentire, quibus plus mentis inest. Is solus ex antiquis, præter materialia mundi principia, formale etiam, sed occultè tamen, descripsit, tex: vlt. 1. met. naturales quippe, materialem tantum, Anaxagoras verò, materialem, & efficientem, quibus Plato addidit formalem, sed Empedocles & formalem, & efficientem causam attigit: Prima, inquit, philosophia, vt noua quædam, primóque orta balbutiens de omnibus esse videtur: nam & Empedocles dilucidè non dixit. Tertio autem met. comme. 16. causam efficientem adducit: Naturales autem, inquit, vt Empedocles ad notiùs redigens, dicit ipsum ens vnum esse. Concordiam enim ipsum esse dicere videtur, hæc enim cunctis est causa, vt sint vnum. bene quidem concordiam solam numerauit, quoniam (autore Auer.) vnitas à concordia generatur: vnum enim essentialiter primò, causa est vnitatis, ab eoque fiunt omnia; vt abundè docent eius carmina, è quibus potissimùm in libro de mundo, quæ etiam ab Arist: in prima philosophia, & in compendio de mundo proferuntur:

Concordia causa est vnitatis.

Quæ fuerint, quæ sint, quæ post ventura sequentur,
Et plantæ vincere, mares & fœmina quæque
Atque feræ, volucresque, habitantesque æquora pisces,
Longæuique Dei, quorum est veneranda potestas.

Vnitas.

Audierat Empedocles, Deum vocatum vnitatem, & totam incipientem à diis. id est, angelis, creationem in vnum eum altissimum fuisse relatam. Deus igitur, teste Empedocle, non solùm est vnus, sed ipsa potentissima vnitas, rerum omnium creatrix, etiam ipsorum deorum. Primæ autem phylosophiæ lib. 1. com. 2. principia materialia Empedocles perscrutatur. Empedocles verò quatuor adiungens ad ea, quæ dicta sunt, terram quartum, hæc enim permanere semper, & non fieri, dicit: sed vt multitudines congregari in vnum, quando multa in vnum coalescunt ob amicitiam, quæ multorum in vnũ est congregatio: vel paucitate segregatio ex vno: lis enim ab vno per paucitatem segregat. Mixta igitur amicitia fieri, lite verò corrũpi, manifestissimè docet: & sic præter principia materialia, ex parte agentis alia duo inueniri. Etenim, quemadmodum in hominibus, a-

Deus est ipsa veritas.

Lis.

bus, amicitia congregandi, lis verò virtutem habet segregandi; ita planè in entibus, odium, atque amicitia naturalis sese habere videntur. Empedocles dicere videtur, inquit philosophus 8. phys. tex: 14. rebus competere necessariò, vt nunc amicitia, nunc lis vincat, ac eas moueat, in medio verò tempore quiescant. Res sanè duobus fieri modis 2. cō. eiusdem libri arbitratur Empedocles: Congregatione quidem, vtpotè animalia, mundique partes: segregatione verò ipsum vniuersum; idq; non semel tantùm, sed alternis vicibus, pluries. Duos namq; status, ipsum vniuersum habere videtur: alterum quidem, quo suo in ornatu persistit: alterum verò in sui, ac rerum confusione. Porrò ex confusione inornatum, ex ornatu verò in confusionem, infinito tempore migrat. Alterna certè vice sic res permutabiles sunt, videlicet nunc vnum ex multis concordia fit, vtpotè (chaos) ex elementis, aut ex vno, multa discordia facit, hoc est, ex chaos, multa elementa distinguuntur, aliáq; indiuidua rerum. Et cùm toties transitus fiat, nunquam simul desinunt, nam vna deficiente, altera regnat confusionis, distinctionisq; conditio. Illud autem vnum, quod ex multis aggregatur, interdum quidem complexione, interdum verò compositione esse videtur. Complexione planè, quando sub vna mixti forma, eademque complexione, contraria multa quiescunt: cuiusmodi sunt complexiones animalium, plantarum, hominumq;: Compositione autem, ex varia membrorum iunctura, animantiū, atque plantarum corpora compaginantur, tum quidem ex homogeneis, tum verò ex etherogeneis. hæc autem discordia moueri diebat, cùm mixta in prima componentia, contrariorum natura litigante, reuerti festinant: quiescere verò, si ad congregationem amicitia, ad segregationem verò discordia impellere desinant. Ad hæc, philosophus sic respondere consueuit 8. phys. Si quies motum præcessit, profectò illius, aliquam opus esse causam quietis: quies enim priuatio motus est. quare ante primum motum, atq; mutationē, aliquam præfuisse mutationem, cuius sanè quies, priuatio esset, omninò asserere oportebit, quod quidem absurdum est. hæc diffusè expenduntur 8. phys. 24. 25. & 26. & com. 77. Vbi motum localem omnes motus præcedere affirmat, quippe, qui denuò mundum fieri non arbitratur. Is præterea corpora simplicia, secundum tempus, motum præcessisse putauit. tex. com. 89. Erat, inquit philosophus, & ante conuersionem, aliud graue, aliud leuè. Sed vbi infinitum est, omnis grauis leuisq; diffinitio cessat. Et primò phys. com. 32. quatuor elementa, & Deum, mundi, dixit esse principia: in quo certè ab Anaxagora, & Anaximandro dissentit. Anaximander enim, causam efficientem reliquit: Empedocles verò statis temporibus segregandi, congregandiq; rerum vicissitudines facit, atq; Anaxagoras infinita esse dixit similaria, atq; contraria, & propterea infinitam rerum fieri migrationem asseruit. Sed tertio met. com. 15. ponit quidē corruptionis quoddam principium, causamq; discordiam esse. Sed non minus quoq; ipsa, quàm concordia, præter ipsum vnum generare videbitur. cætera namque omnia ex ipsa sunt præter Deum, dicit:

Odium & amicitia in entibus.

Res duobus modis fieri.

Philosophus contra Empedoclem.

In quo differt Empedocles ab Anaxagora.

Ex his, quæ fuerint, quæ sint, veniantq; futura
Sunt cuncta, arboribus genus hinc, homines feræq;.
Hinc ortu volucres, nutritiq; æquore pisces,
Cœlicolæq; omnes longæui, numina magna.

Et sine his etiam patet: nam si discordia non esset in rebus, vnum vniuersa essent, vt inquit, etenim cùm vniuersa conuenerint, tunc vltimò discordia extruditur. Quare, cùm mundus in rerum distinctione consistat, quæ sine rerum vicissitudine haberi non potest: par est, vt generationis mundi causa, discordia sit. sed hac istius sententia fit, vt Deus, qui omniū est felicissimus, minus sit quàm cætera prudens: non enim cognoscit elementa omnia, quippe cùm discordiā non habeat: cognitio verò similis simili fiat: dicit enim:

Nam terram terra, lympha cognoscimus vndam,
Æterq; ætere sanè, ignis dignoscitur igne,
Sic & amore amor, ac tristi discordia lite.

Arguit

Alexander.

Arguit Alexander, lib. 1. phil. 12. comm. 51. Deum non omnia intelligere, philosophus apertißimè teſtatur, quoniam quædam melius eſt non intelligere, vtpotè mala: nec propterea Deus inſipiens reputatur. quomodo ergo, ſi diſcordiã ignoret, minus quàm cætera prudens erit dicendus? Sed mala appellat creata quæcunq; non quidem per ſe, ſed ſummo bono comparata: quæ planè Deus intelligit ſeipſo, & non aliunde per rerum adminicula, cognitione accedente. Deceptus eſt autem Alexander, & poſt ipſum Theophraſtus, Themiſtius, atq; Auer: qui Deum bona tantùm intelligere putauerunt. imò ex hoc Ariſt. tex: Deum omnia intelligere, clarißimè demonſtrauit. Deus namq; benedictus ſeipſum intelligendo, omnia intelligit. Quapropter, naturam agere propter finem, diuinæ, atq; naturalis ſcientiæ fundamentum eſſe, com. 2. phyſ. com. 35. affirmat: nam ſi eam diuinus non admiſerit, tunc Deum, eorum, quæ hîc aguntur, curam gerere, aſſerere, non audebit. Sed in quarto libro clariùs hæc explicaui. Ad propoſitum igitur de diſcordia, atq; concordia negotium redeamus. Iam perſpicuum eſt, vt eueniat Empedocli, diſcordiam quidem non magis corruptionis, quàm, vt res ſint, concordiam verò non magis, vt ſint, quàm vt corrumpantur, cauſam eſſe: congregans enim in vnum, corrumpit cætera, quæ priùs erant diſtincta: atq; ita diſcordia, res in chaos confuſas, diſtinguendo generat, concordia verò, quæ priùs erant diſtinctæ, congregando corrumpit. Simul etiam mutationis ipſius cauſam, nullam dicit: niſi ita fieri aptũ eſſe: inquit enim:

Deum omnia intelligere.

Deum omnia cognoſcere.

At vbi nutrita eſt ingens diſcordia membris,
Tempore tranſacto dulcis concordia ceßit,
Fœdere quod magno procedit vtriſq; vicißim.

Quaſi neceßarium ſit mutationem fieri, neceßitatis verò cauſam nullam aßignat. Idẽ prudentiam mutari in hominibus, conſiliumq; augeri clarißimè docuit, quemadmodum phyloſophus recitat 2. de anima, com: 150. & 4. met. com. 21. Mutato, inquit, habitu, prudentiam mutari dicit, cùm inquit:

Prudentiam mutari, conſilium augeri.

Ad præſens hominum creſcit ſapientia ſemper.
Vt vario ſemper, mutatur corpore quiſq;,
Sic ſapere eſt illi mutato, ac mente moueri.

Et Parmenides eodem modo dixit:

Namq;, vt quiſq;, ſuam retinet per membra reflexa
Temperiem, ſic mente valet mortalis vbiq;.

Anaxagoras.

Anaxagoræ etiam ſententia recenſetur ad nonnullos ſuos familiares, talia ipſis fore entia, qualia vtique exiſtimabunt. Sed in 4. met. clariùs hæc declaranda veniunt: nos autem òbiter hæc attigiſſe, ſufficiat. Verùm, Empedoclem tam multa loquentem, ac de mundi principio, mirabili quadam prudentia phyloſophantem, rectè intelligere, neceſſe eſt, atq; ita eum à vero non aberraſſe, animaduertere licet. ex quatuor enim elementis, mixta procreari, atq; corrumpi, manifeſtum eſt; ſed diſcordia, & amicitia interuenientibus, nempe ſummi voluntate opificis, cuius nutu, res viuunt, atque liqueſcunt. ipſe verò ab omni prorſus diſcordia .i. vicißitudinis mutatione ſecluditur, propterea ex concordia ſolum eum conſtare aſſeruit. Ego enim ſum Deus (ait propheta) qui non mutor: apud quem ſola concordia viget. Apud Empedoclem (inquit Plotinus) Enn. 5. lib. 1. cap. 9. diſcordia quidem diuidit, in ipſa verò concordia, vnum ſignificatur. Iam verò & ipſe id poſuit incorporeum: elementa verò vicem materiæ obtinent. Deinde, ratio ſuperius adducta, qua, cognitionem ex ſimili oriri natura, phyloſophus probauit, aduerſus Empedoclem nequaquam militare videtur: Deus enim per ideas, quibus rerum naturæ diſtinguuntur, omnium eſt cognitor. Inſuper, quietem, vnde opifex mundum fabricare exorſus eſt, non oportet præcedentis fuiſſe mutationis finem. Non enim propriè, ſed ſimilitudine potiùs, quies illa nominatur. Qualis ergo ſit de mundi principio Empedoclis ſententia, dictum eſſe puto.

Defenditur Empedocles.

Malachiæ 3.

Plotinus.

CAP.

CAP. X.

Anaxagoræ positio.

Vplicia sunt Theologiæ Chaldaicæ, de mente ab æterno genita testimonia, Magorum, & Sibyllarum: in dictis autem Magorum à Zoroastre descendentium hoc habetur: Omnia perfecit pater, ac menti tradidit secundæ. At Theologia nostra, patrem dicit creatorem omnium, ac per filium omnia creasse: ille autem, mens secunda dicitur, si ad patrem referatur: si autem ad res visibiles, & inuisibiles, prima vocabitur, quarum hæc ipsa mens fuit principium. Mens autem hæc mortalibus nota, primum principium ab eis vocabatur. hanc Magorum Theologiam secuti sunt posteriores philosophi, qui bonum in primo loco, deinde mentem, constituerunt. Siquidem idem ipsi Chaldæi, genitorem Deum non solùm patrem, sed & Deum appellant: mentem verò primogenitam, & vnigenitam. Anaxagoras, eosdem imitatus, pronunciauit omnium rerum principium mentem, quam sapientissimam censuit, & vocauit, sine complexu, sine alterius rei mixtione, quod proprium, ac solum Dei est. Eidem menti omnia dabat Anaxagoras, atq; Moyses apud Hebræos, & Trismegistus apud Ægyptios, prædicans eam aggressam chaos modificasse, digerendoq; res creasse, & cùm omnia immota essent, motum eis dedisse. Aristophanes verò ait, chaos erat, & nox, erebusq;. Democritus, Empedocles, & Anaximander mixturam rerum, & omnium commixtionem asseruerunt. quos sequens Cicero in libro de natura Deorum ait: Vt enim faber, cùm quid ædificaturus est, non ipse facit materiam, sed vtitur ea, quæ sit parata; sic isti prouidentiæ diuinæ, materiam præsto esse oportuit, nō quā ipse faceret, sed quam haberet paratam. Sed in quo ab homine illa diuina vis differret, si vt homo, sic etiam Deus, ope indiget aliena? siquidem maius est propria facere, quā aliena disponere (inquit Lactantius) Hesiodus chaos, noctem, & tenebras, non rerū esse principia statuit; sed ex principijs orta: ait enim in Theagonia, ex principio, & si quando aliquid primò factum est, eorum est, certè primùm chaos factum est: de chao autem erebus, nigraq; nox nata sunt. Orpheus quoq; idem testatur, dicens: à tempore æther, & chao prodijt, hoc est, ab æuo forma & materia emanarunt per artem patris. rursus dicit:

Mens. Magorum Theologia. Chaldæi. principiū omnium rerum est mens. Cicero. Chaos contra Ciceronem. Hesiodus. Orpheus. Lactantius.

> *Vnus perfectus est, qui cuncta creauit,*
> *Cuncta fouens, atq; ipse ferens super omnia sese.*

Ouidius quoq; in methamor. lib. hanc Anaxagoræ secutus est sententiam, ait enim:

> *Ante mare, & terras, & quod tegit omnia cœlum:*
> *Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,*
> *Quem dixêre chaos.*

Ouidius.

Didicit ergo Anaxagoras hanc à veteribus creationē, ab Euripide quem ferunt illius præceptorem extitisse. Tum non mundum solùm didicit creatum, sed rationem quoque creandi, vt mens informe, & immobile chaos formauerit, motumque dederit omnibus quondam quiescentibus. Plato in Phædone: Audiens, inquit, ex libro Anaxagoræ, mentem esse mundi ædificatricem, hac sum mirificè lætatus, nullamq; puto probabiliorem reddi posse rationem. Nam cùm mens sit summa sapientia, omnia sapientissimè fecit. De hac Plato in Cratylo: Esse, inquit, iustitiam, quam Anaxagoras mentem dixit, asserit Cratylus: quæ cùm sit imperatrix, nulliq; commixta, eam tradit omnia creare, per omnia commeantem. hinc Platonicus Poëta ait: Mens agitat molem, & magno se corpore miscet. Macrobius decerpsit nonnulla ex ipsis Platonicis, vt refert in somnio Scipionis, primum bonum omnium, mentem ex se genuit, originales rerum species continentem. Philo vocat eam mundum archetypum: Plato mundi authorem, apud quem (teste Laërtio)

Euripides. Plato. Virgilius. Macrobius. Philo.

De mundi principio.

tio) idem est mens, & author. Si itaque Anaxagoræ positio bene expendatur, Moysi, atque Mercurio, de mundi principio philosophantibus, consensisse videtur. Porrò Aristo. non amicè Anaxagoræ sententiam perscrutatus est, qui asserit à chaos, ad creationem, tempus infinitum intercessisse. Non enim Anaxagoras, æternitatẽ confusionis stabiliuit, etiamsi dicat chaos præcessisse creationem: quemadmodũ Moyses & Hesiodus prædicant, antea vacuam terram inuisibilem fuisse, & Mercurius vmbram in humidam materiam labentem, deinceps terram, cœlum, lucem apparuisse; quos nemo putabit tamen tempus æternum, ab illis exordiis ad res creatas interiecisse.

Philosophus non rectè Anaxagoram exposuit.

CAP. XI.

Aristotelis rationes contra Anaxagoram.

Ratio. 1.

IN primo met. lib. com. 2. Anaxagoras autem Clazomenius, qui ætate, inquit, quidem prior est Empedocle, operibus verò posterior, infinita principia dixit esse: penè enim similaria omnia, quæ complurium concretione similium generantur, discretione verò, intereunt. Dissimilaria, in lib. de gener: & corrup. similarium congregatione, quæ diuersæ rationis sunt, generantur. quemadmodum animal generatione carnis, nerui, & huiusmodi, quæ specie differunt, sed similare est vnumquodque, eorundem autem segregatione dissoluuntur. Ex quo apparet, secundum ipsius sententiam, à mundi exordio, omnia fuisse permixta. Sed absurdum est, inquit philosophus, hæc velle dicere, quippe, cùm mundus, rerum dispositione pulcherrimus semper extiterit.
2. Simplicia præterea, compositis priora sunt, quare inpermixtum, atque simplex, mixto, atque composito, natura priùs erit.
3. Amplius, illa sola miscibilia sunt, quorum ad inuicem transitus, per alterationem est naturalis: est enim mixtio, miscibilium alteratorum vnio. Non ergo quodlibet, cuilibet miscetur corpori.
4. Adhuc, quorum est permixtio, eorundem est separatio: nam misceri nequeunt, quæ per se non habent aptitudinem existendi. Sed passiones, atque accidentia (vt dicunt) Anaxagoram sensisse, substantiis permixta sunt, quare ab illis quoque separari possent,
5. quod certè falsum est. Addit 1. phys. tex: 33. & 34. alias sanè rationes, ad quas Anaxagoram respexisse arbitratur. Infinita, inquit, ab Anaxagora posita sunt, tum quia communem positionem naturalium veram esse sumit, quòd nihil ex eo, quod non est, exoriatur: quocirca hac intentione, cuncta præfuisse aiunt, vnde fiebat, vt generatio nihil aliud, quàm alteratio esset, vel congregatio potiùs, atque segregatio.
6. Tum etiam, quia contraria ex sese mutuò fiunt: quare nihil fit, quin illius contrarium, præfuerit, sicque omnia in quolibet inerant. Vnde Syllogismum Anaxagoræ talem esse dicebant. quicquid fit, aut ex ente, aut non ente, fit. non quidem ex non ente, quia ex nihilo, nihil fit: ergo ex ente omnia fiunt. illi igitur inerant singula, ex quo omnia fiunt: atque ita quodlibet actu erit in quolibet: omne enim, ex omni generatur, & quodlibet, ex quolibet, nam quodlibet ex quolibet oriri videmus. Porrò 8. phys. comment. 2. intellectũ, qui est Deus apud Anaxagoram, elementa segregasse, describit. Cùm, inquit, omnia simul essent, atque quiescerent tempore infinito, mentem motum cepisse, & segregasse. Sed de hoc superiùs dictum est. Verùm contra Anaxagoram, quasi hæc sentientem ita argumentatur. Si motus, inquit, incepit, tum vel mouens, atque mobile non semper fuerunt, vel aliquo præpediebantur, quò minus motum exercere non possent. non primum quidem, ne mouens primum, atque mobile, de non esse, ad esse migrasse dicamus, atque ita de nouo genita, quod absurdum, imò impium est, hoc de primo motore sentire. Neque etiam secundum, nam aliquam, ex parte motoris, aut mobilis, aut amborum dispositionem impedimento extitisse necesse est. quo fit, vt alterari mouens, vel mobile, vel vtrumque opus fuerit, antequam moueret, sicque

Syllogismus Anaxagoræ.

Contra Anaxagoram arguit.

sicque alterationem, motum circularem præcessisse, pronunciabimus. Sed de his in argumentis adducendis, latiùs erit disserendum. Et 37. eiusdem 8. intellectum, seu mentem huiusmodi asserit esse impassibilem, impermixtam, proprietates veri principij, (authore Auerroe) nobis innuens, idem 3. de anima tex: 4. Necesse itaq; est, quoniam omnia intelligit, impermixtum esse, sicut dicit Anaxagoras, vt cognoscat, atq; percipiat aliení. Et 1. de anima 34. tex: Solus autem Anaxagoras, impassibilem dicit esse intellectum, & commune nihil aliorum habere, 8. phys. tex: 37. Quocirca & Anaxagoras rectè dicit, mentem inquiens passionis expertem esse, atq; impermixtam, nam eam esse principium motus contendit. Et 77. Anaxagoras quoq; mentem, quæ priùs mouet segregare contendit. In mundi igitur generatione, non sine artis prudentia, intellectu vsus est. 1 met: 2 quamuis aliis in rebus causam efficientem neglexerit 2. phys: 75. suapte natura sunt talia, quæ necessariò sunt, & fiunt, atq; apta sunt. Etenim & si aliam causam dixerint, hic quidem concordiam, & discordiam, ille verò mentem, tangunt illam solùm, eam valere sinentes. Quam ob causam à Socrate in Phædone Platonis vehementer incusatur. Cùm legissem, inquit, Anaxagoram dicentem omnium causam esse intellectum, magna lætitia perfusus, putaui magistrum iam me Anaxagoram inuenisse, qui mihi diceret omnia ab intellectu esse disposita. sæpè libros eius perlegi: & progressus, aërem, aquam, ignem, cæteraq; huiusmodi afferre Anaxagoram videns, eisq; causas rerum attribuere, nec intellectui, aut rationi aliquid, magna de spe decidi. Plotinus quoq; lib. 4. en. 2. cap. 7. suum etiam in Anaxagoram satagit ferre iudicium. Anaxagoras mixturam, ait, quandã inducens, velut aquam, dicensq; hanc non aptitudinem quandam habere ad omnia, sed actu omnia continere: profectò intellectum, quem introduxerat, tollit è medio; quippè cùm non dicat eum formam speciemq; tribuere, sed cum materia simul, impossibile quidem est simul esse. Ferunt enim nonnulli, si fas est credere, duo Anaxagoram posuisse principia, intellectum videlicet, & materiam, quæ neq; ab intellectu sit, neque ab eo nouas accipiat formas; sed ipsa in se cunctas habeat, confusas quidem, atq; imperfectas, quæ ab intellectu discernantur: Imperfecta est igitur materia, quæ sua expedire non valet. Si enim mistura ipsius esse est particeps, certè ens ipsum antiquius est: quòd si & ipsum ens mistura quædam est, alio quodam his opus est. Quamobrem, si necesse est rerum artificem esse priorem, quid nam oportuit species secundum exigua in materia esse? Deinde intellectum inextricabili negotio confusa discernere? cùm liceat materiæ, siquidem sit non qualis, imprimere qualitatem, atq; formam per totam extendere. Postremò, qua ratione fieri possit, vt in quolibet omnia sint, profectò non video. Sed fortassis Anaxagoræ intentionem non perceperunt: ipse namq; cùm triplicem mundum statuisset, quodlibet esse in quolibet asseruit, vtpote quia nihil in vno illorum inuenitur, quin in alio simile reperiri non possit. Quòd enim in mundo sensibili est ignis, in cœlesti est Mars, & in intellectuali est Seraphin. Item, quod hîc est aqua, in cœlo est Luna, & in angelis Cherubin. Præterea, summum omnium opificem, qui cuncta creauit, ab omni dixit passione esse liberum, ab omni concretione semotum: quod etiam omnes propemodum philosophos confiteri non ambigimus. Is extitit mactè virtute Philosophus, qui philosophandi amore agros suos dicitur incultos reliquisse. Is primus efficientem causam rationalem arbitratus est, quæ confusa priùs in ordinem redegit: parum autem defuit, quin ita dicentem Athenienses lapidibus obruerent, quia videlicet non Solem, sed Solis creatorem venerabatur. bonum, vt mouens dixit esse principiũ. 12. met. com: 52. & 2. phys. 75. Anaxagoras autem vt mouens quod bonũ principium, intellectus. D. Aug. lib. de ciuitate Dei 8. cap. 2. Anaxagoras verò, Anaximenis auditor, harum rerum omnium quas videmus effectorem, diuinum animum sensit, & dixit: Ex infinita materia, quæ constaret, dissimilibus inter se particulis, rerum omnium genera pro modulis, & speciebus propriis singula fieri, sed animo faciente diuino. sed de Anaxagoræ positione hæc dicta sint.

Auer.

Socrates accusat Anaxagoram.

Plotinus.

Duo principia posuit Anaxagoras.

Defenditur Anaxagoras.

Quodlibet in quolibet.

Causam efficientem rationalẽ quí primus inuenit.

Laus Anaxagoræ.

CAP. XII.

Pythagoræ positio.

Pythagorę opinio. *Ythagoras Samius, Italici philosophorum generis author, à quo philosophiæ nomen exortum est, Deum, & animas nostras, cunctaq; quæ fiunt in mundo, numeris constare asseruit, ex eorumq; harmonia, atq; concentu vniuersa generari.* Plato. *hos quidem numeros postea Plato, ab Italicis philosophis, qui Pythagorei vocabantur, accipiens, clariores reddidit.* Quid sit numerus. *Est enim numerus, authore Pythagora, extensio, atq; actus seminalium rationum in vnitate regnantium.*
2. *Præterea, numerus est, inquit, primum in diuina mente consistens, à quo, & ex quo omnia componuntur: & permanent ordine quodam indissolubili inuicem distributa.*
3. *Item,* Numerus. *numerus est exemplar (vt ait Pythagoricus Hippasus) fabricæ mundanæ primum, & instrumentum mundani fabri iudiciarium. Vel, vt inquit Philolaus, numerus est imperiosa* Phylosophus. *quædam, & ex se progenita sempiternæ mundanorum perseuerantiæ continentia. Pythagorici, inquit Aristot. primo met. com. 2. Mathematica, entium omnium principia esse posuerunt: numeri quidem elementa esse par, atq; impar: quorum certè alterum finitum, alterum infinitum est. sed vnum ex vtrisq; his est. Et tertio phys. 26. & hi quidem par infinitum esse asserunt. hoc enim comprehensum est, & ab impari ipso. & primo met. cō.* Par, & impar. *3. omnium substantiam numerum esse affirmant. Primæ autem numerorum differentiæ, par, & impar. par autem, quia continui diuisionem sequitur, infinitatis principium iure nominatur. Est enim par, numerus diuisioni aptus: impar verò, cùm par sub se contineat, habeatq; vnitatem, diuisionem refugientem, omnesq; per ordinem sibi additos numeros,* Trinarius. *quadrati figuram retinentes, finiti nomen accepit. Trinarius namq; primus profectò numerus impar, vnitati, quæ est principium numeri, si addatur, quaternarium efficit, primum vtiq; quadratum. Rursus, si quinarius, qui est secundus impar, quaternario fuerit* Par numerus infinitus, impar finitus. *connexus, nouenarium constituit &c. Secus autem se habet numerus par, quippè, qui nunquam in eadem permanet figura. Binarius enim, primus numerus par, vnitati coniūctus, ternarium reddit, cui, si addideris quaternarium, septennarium habebis: atq; sic deinceps aduenientibus paribus, figuram semper mutare conspicimus. hanc ob causam puto, parem numerum, instar materiæ, nouam quotidie figuram, seu formam acquirentem, infiniti; imparem verò eundem, veluti formam, statum retinentem, finiti subire rationem.* Masculus & fœmina. *Quare, cùm infinitum, materiæ vicem obtineat, finitum verò formæ, idcirco, parem numerum, fœminam, imparem autem masculum nominauit. Materiæ certè, est pati, formæ verò, agere. Porrò vnitas, & si actu non sit, virtute tamen par, atq; impar nume-* Vnitas virtute est par & impar. *rus est. Quid enim aliud est numerus, nisi multitudo ex vnitatibus collecta? principia ergo entium sunt par, & impar, finitum, & infinitum .i. materia, & forma secundum nonnullos Pythagoræorum. vnitas, paris, atq; imparis, principium est numeri: par verò, & impar, numeri: numerus autem principium est cœli: cœlum verò, omnium, quæ sub ipsius ambitu continentur. Omnium ergo principium est vnitas, quòd etiam Plato ap-* Vnitas est omnium principium. *probat, asserens in Parmenide, vnum esse ante ens, & Trismegistus omnium fontem vnitatem vocat, vt paulo post dicturi sumus. Alij verò ex eisdem Pythagoricis, principia decem inquiunt esse ea, quæ per seriem dicuntur, videlicet:*

Perfecta	*Imperfecta.*
Finitum	*Infinitum.*
Impar	*Par.*
Vnum	*Multitudo.*
Dextrum	*Sinistrum.*
Mas	*Fœmina.*
Quies	*Motus.*

Curuum

Curuum	*Rectum.*
Lumen	*Tenebræ.*
Bonum	*Malum.*
Quadratum	*Altera parte longiùs.*

Sed Almæon Crotoniates, noster compatriota, qui fuit, cùm Pythagoras ætate esset senex, oppositiones rerum dixit esse principia, non quidem definitas, sed quasuis, vt album, nigrum, dulce, & amarum, bonum, & malum, magnum, paruum, & similia. Itaq; huiusmodi oppositionibus, nullum certum numerum destinauit. Ad quam tamen causarum reduci possint, dilucidè quidem ab illis non est pertractatum. Sed videntur in materiæ specie elementa collocari; verùm generatio, quam ipsi posuerunt, figmento similis, authore Alexandro, esse videtur; licet aliqui ex ipsis, causam efficientem tetigerint. Numeros igitur, cunctis rebus naturalibus priores esse dixêre Pythagorici: nulla enim res, absq; numero potest esse, sed neq; cognosci quidem omninò. Amplius, in quibus, eorum quæ fiunt, similitudines rerum esse videntur, verè principia vocantur, rei planè gignendæ in suo principio, similitudo quiescit. nam omne genitum, sui ferè semper principij similitudinem gerit. Porrò in numeris clariùs quàm in corporeis elementis, eorum quæ fiunt similitudines apparent, omnia enim quæ fiunt secundum naturam, numeris videntur esse similia. Non temere ergo dictum est, omnia in numero, pondere, & mensura, Deũ fecisse. Tolle sanè numerum in rebus, & omnia erunt permixta, atq; confusa.

Crotoniates Almæon. Noster compatriota.

Numeri rebus naturalibus priores sunt.

CAP. XIII.

Rationes aduersus Pythagoræos.

Voniam, par, & impar, finitum, & infinitum, entium principia nonnulli posuerunt, insufficienter de rerum generatione eos locutos fuisse animaduertere licet. Generatio enim rerum sine motu esse nõ potest, sed neq; motus, absq; causa efficiente, quam illi ferè neglexerunt. Item si magnitudines ex numeris constet, vt ipsi dicunt, cùm numerorum rationes, ne dũ sensibilibus, verùm etiam Mathematicis attribuantur corporibus, naturalia, grauia, aut leuia corpora appellare non possumus; alioqui eadem facilitate, mathematica similiter, grauia, aut leuia essent dicenda, quod profectò absurdissimum est. Adhuc, nullũ planè principium, essentialiter corpus constituit aliquod, nisi eidem incorporetur. sed si numerus, principium mundi, corporibus est connexus incorruptibilibus, ab illis vtiq; sine ipsorum corruptione, separari non potest. Tum sic, aut vnus est numerus, entium omnium principium, qui à corporibus seiungi non potest, aut aliquis alius. Sed de huiusmodi numero à Pythagoricis nihil dictum est. Quare non rectè de rerum principiis sensisse, manifestum est.

1. 2. 3.

CAP. XIIII.

Argumenta pro Pytagoricis defendendis.

Vod est causa proportionis illud idem, mundi principium vocatur, mundus enim in proportione consistit: sed numerus, proportionis causa est, vt patet in tripla, & quadrupla proportione, & similibus: numerus igitur mundi principium est. Amplius, quod est causa rei, vt sit vna, meritò illius principium appellatur: quælibet namq; res est vna natura, qua ipsa est hoc, quod sit: sed vnitas, authore Euclide 7. Geometriæ est causa, vt quælibet res vna sit: vnitas ergo rei principi-

Rationes. 1. 2.

principium est. Item, à quo res habet esse, vt sit, ab eodem quoq; vt sit vna: sed ab vnitate,
3. res vna dicitur, quemadmodum album ab albedine: res ergo per vnitatem esse habere
4. videtur. Adhuc, sicut forma est principium rerum, ita & vnitas formæ, nam forma realiter à sua vnitate non differt, ens enim & vnum re nequaquam differre scimus: sed forma est principium rerum naturalium, 1. phys. comm. 77. Ad argumenta: Verùm quidem est, vniuersum in proportione consistere, sed illa rerum principium dici non debet: vtpote, quæ vniuersum ab agente diuino conditum, non præcedat, sed sequatur. Ad alia: vnum & numerus, si transcendenter intelligantur, rerum vtiq; principia sunt, ad minus secundum rationem, secus autem, si quantitatis partes esse dicantur. hoc modo vnitas formæ à sua forma naturaliter differt. Sed Pythagorici, Mathematica, in quantitatis genere haberi volebant; ideò illorum numeros, rerum principia non esse dicimus. Cæterùm cùm de cœli principio philosopharentur, duo principia esse arbitrati sunt. 2. cœli comment, 11. Quamobrẽ, & Pythagoricos admirabitur quispiam, sola hæc duo principia protulisse. Et 10. met: comm. 6. vnum, substantiam vocauerunt. Vtrum, inquit, vnum substantia sit, perinde atque Pythagorici priùs dixerunt, & posteriùs Plato, qui non modò ante mundum, verùmetiam ante ens, ipsum constituit. Nam quemadmodum ab ipso puncto, linea, & ab ipsa, superficies, & omninò ab indiuisibili, diuisibile fluit; eodem modo, ab ipso vno, ens fluit, & multitudo. Ex quo, infinitum, numerum, & vnum, entium principia Pythagoram posuisse, clarissimè patet. Vnum autem verum, Deus est numerus, omnibus modis perfectus, infinitæ planè virtutis, atque potentiæ. Quòd si ita Pythagoricam velis intelligere doctrinam, pro rerum principio inueniendo, te non multum laboraturum certissimè scias. Fuerunt enim Pythagorici contemplatricis philosophiæ cultores, Mathematicorum principes, summiq; theologi, moribus diuini. quam ob causam, de transmigratione animarum locuti sunt, de qua Philosophus 1. de anima com. 53. Et Plato in Phædro, & Phædone loquuntur, aliisq; Pythagoræ dogmatibus, de quibus piè vtique nobis sentiendum, cùm ipsius philosophia, & leges, diuinæ magis, quàm humanæ extiterint. Floruit iste vir diuinus à condito orbe. ann. 4675. Olymp. 64. apud Iudæos, Pontificem agente Iesu filio Iosedech, post reditum à Babylone, Tarquinii superbi temporibus. Vita verò functus est Olympiade, 71. à principio mundi an: 4725. Vidi ego ipse adhuc columnas Pythagorij auditorij erectas, cùm propè huiusmodi locum natus sim, & puer adhuc à maioribus nostris multa de Pythagora audiuerim.

Soluuntur argumenta.

Duo principia posuerũt Pythagorici.

Pythagorici fuerunt diuini.

Locus natiuitatis Hannibalis.

CAP. XV.

Socratis positio.

Ocrates præclarus philosophus, bonorum morum Magister, populi institutor, patriæ pater, Delphici oraculo Apollinis, omnium est sapientissimus declaratus: Sic enim legitur in Apologia Socratis apud Platonem: interrogaui, inquit, Delphicum Deum, an esset vllus me sapientior: respondit Pythia, sapientiorem esse neminem. Ob hoc ô viri Athenienses hæc calumnia aduersus me exorta est, profectò cùm hæc audissem, ita mecum ipse reputaui, quid nam Deus ait? aut quid hoc sibi vult? ego mihi conscius sum, neq; in magnis, neque in paruis me esse sapientem. Porrò Deum mentiri non est credendum. neq; id fas est Deo. Atq; ita diu ambiguus, scrutabar quid oraculum innuisset, ac vix tandem post longas ambages, & inquisitionem, dum neminem sapientem inuenirem, videtur mihi solus Deus sapiens esse, atq; in hoc oraculo id sibi velle, humanam videlicet sapientiam parui, imò nihili pendendam esse: quod verò Socratem nominat sapientem, ob id facere, quo nomine meo tanquã exemplo quodam vtens, quasi sic dicat: Is, ô viri, sapientissimus est, qui quemadmodum Socrates

Oraculum Apollinis de Socrate.

Solus Deus sapiens.

Socrates, nouit reuera sapientiam suam esse nihili pendendam: Qui in extrema paupertate ob Dei cultum sum constitutus. Equidem, ô viri Athenienses, non ob aliud certè, quàm ob sapientiam quandam ego accusor hodie apud vos, si qua mihi est sapientia, testem vobis adhibeo Delphicum Deum. Cæterùm, quemadmodum nescio, ita nescire me puto. In hoc tantùm sapiens mihi videor, quòd quæ ignoro, neq; scire me arbitror. Is primus vniuersam philosophiam ad corrigendos, componendosq; mores flexisse memoratur: cùm ante illum omnes magis physicis rebus perscrutandis operam maximam impenderint. Mihi, inquit Cicero 1. Academicis quæst. videtur, id quod constat inter omnes, primus à rebus occultis, & ab ipsa natura inuolutis, in quibus omnes ante eum philosophi occupati fuerant, Socrates auocauisse philosophiam, & ad vitam communem adduxisse. Xenophō in libro de Socratis memorabilibus dictis: Nemo, inquit, vnquam Socratem impium quiddam, & irreligiosum, aut facere vidit, aut dicere audiuit. Non enim de natura rerum, neq; de altioribus, sublimioribusq; rebus, vt plurimi faciunt, disputabat, nec considerare vnquam voluit, quonam modo, quaq; necessitatis serie, hæc moles, quam mundum sophistæ appellant, aut singula cœlestium corpora facta sunt; sed eos, qui assidua cura atque studio hæc tractant, stolidos vanosq; homines esse ostendebat. Valde autem mirabatur quòd non potuerunt intelligere non posse homines hæc adinuenire: cuius non paruum signum est, quod qui maximè harum rerum scientiam profitentur, quiq; cæteris sapientiores videntur, non eadem, sed pugnantia dicunt ad inuicem. his consona in libro de anima ipsi Socrati orationē attribuens Plato scripsit. Nam ego, inquit, ô Cebes cùm iunior essem quàm mirabili exarsi cupiditate eius sapientiæ, quam naturalem sapientiam appellant: præclarum enim mihi videbatur causas rerum scire, cur singula, quoq; modo gignantur, atq; corrumpantur, & cur sint, atq; permaneant: ac sæpenumero meipsum huc & illuc versabam talia diligenter considerans. Sed ad hanc considerationem mihi ipsi ineptior visus sum, cuius rei signum sufficiens afferam: nam ex hac consideratione, vel ipsa quæ priùs planè sciebam, vt tam mihi quàm cæteris videbar, dedidici, sic tardior, vel cœcus omninò factus sum. Sed audi paulisper Socratis verba in Athenienses: ô viri Athenienses, non grauiter fero me à vobis esse damnatum: quid nam dignum pati me, aut pendere, ob id quod quæ didici, non siluerim? sed neglexerim quæcunq; multi facit vulgus, quæstum, rem familiarem, præfecturas, contiones, cæterosq; magistratus: præterea vitauerim coniurationes atq; seditiones, quæ in republica contigerunt, arbitratus meipsum reuera ad æquiora officia natum esse, quàm vt ab ipsis salutem meam pendere existimarem. Ad hæc, inquam, me non contuli, quibus occupatus, neq; vobis, neq; mihi ipsi profuturus eram. Quam ob causam Lactantius lib. 3. Non inficior, inquit, Socratem fuisse paulò cordatiorem quàm cæteros, qui naturam rerum putauerunt ingenio posse comprehendi: in quo illos non tantum excordes fuisse arbitror, sed etiam impios, quòd in secreta illius cœlestis prouidentiæ, curiosos oculos voluerunt immitere. Sed multò sceleratiores, qui arcana mundi, & hoc cœleste templum prophanari impiis disputationibus quærunt: quàm qui ædē Vestæ, aut Bonæ Deæ, aut Cereris intrauerit. Itaq; Socrates moriturus, teste Platone in Phædone, ostendit philosophari rectè neminem posse, nisi se, quòad fieri potest, ab humanis affectibus seiungat: Qui, inquit, animum suum colunt, & non magistratus, aut honores ambiunt, neq; corpori fingendo viuunt; ii profectò cognoscunt, eorum animam in corpore ligatam, atq; implicitam, & per ipsum, quasi per carcerem quendam res considerare coactam: cumq; per seipsam id non faciat, omni prorsus inscitia inuolutam esse. Sed philosophia animam ita constitutam suscipiens, paulatim instruit, soluereq; aggreditur, ostendens quàm fallax oculorum, aurium, cæterorumq; sensuum sit iudicium, suadens ab his discedere, nec vlli credere, præterquam sibi: quatenus videlicet ipsa per seipsam intelligat. huic ergo solutioni veri philosophi animus repugnandum non esse iudicans, à voluptatibus, pro viribus abstinet: quod quidem in Socrate clarissimè splenduit.

Vnum scio quod nihil scio.

Cicero.

Xenophon.

Socrates moralia dilexit.

Socratis verba in Athenienses.

Lactantius.

Quis verè philosophatur.

Anima ligata in corpore.

CAP.

De mundi principio.

CAP. XVI.

Platonis positio.

Platonis genus.

Lato Athenienſis, honeſto apud ſuos loco natus, excellentiſsima gloria clarus, quem Græci θεῖον, id eſt, diuinum appellant, cuius paternum genus ex Condro, qui vltimus regnum Athenis tenuit, maternum verò ex Solone, inclyto legum latore, certam tenuit propaginis ſeriem. Cuius eloquentia, tanto nitoris ſplendore, ac lepore fulſit, vt vulgatum fuerit apud veteres illud, Iouem Græcè ſi loqui vellet, non aliter locuturum, quàm Platonem. Natus eſt Athenis olymp: vt quidam dicunt, 88. Is poſt Socraticam diſciplinam, poſtquam ex Italia rediјt, Laertius, ad Ægyptum eum ſe contuliſſe ſcribit cum Euripide, Tarenti, Architam audiuit ſeniorem, Locris, Timæum, Crotoni, Philolaum: Megaram etiam profectus eſt, vt Euclidem Mathematicum audiret, & Cyrenas ad Theodorum itidem Mathematicum: profecturus vtiq; ad Perſarum magos, ni bella obſtitiſſent. Is ſanè omnibus, quæ admirationi ſunt ſingula, ita ſuos libros expleuit autore Apuleio in dogmate Platonis, vt primus tripartitam philoſophiam copularet: hoc autem ex dialogis Platonis, ſatis patére puto legenti: alij enim ad rationem diſſerendi pertinent, vt Gorgias & Eutidemus: alij ad mores priuatos, vt Memnon, Eutyphro, Philebus, Crito: alij ad mores publicos, vt leges, & reſpublica: alij ad res naturæ, vt Timæus: alij ad Metaphyſica, vt Parmenides & Sophiſta. Porrò centum ferè annos poſt obitum Ieremiæ Prophetæ, autore diuo Auguſtino lib. 8. de ciuitate Dei, cap. 11. Plato natus eſt: qui cùm octoginta & vnum vixiſſet annum, ab ipſius mortis anno, ad ſeptuaginta interpretes, 60. propemodum anni numerantur. quare nec Ieremiam audire potuit, nec diuinas literas Græcè tranſlatas videre. Veriſimile tamen eſt, diligenti ſtudio, acerrimoq; ingenio, ſicut eum Ægyptias, ita & diuinas per interpretem didiciſſe. hoc nobis ſuadere videntur quàm plurima Platonis dogmata, quæ paſsim diuinarum redolent leporem literarum. Quid enim eſt, inquit Numænius, Plato, niſi Moyſes Atticè loquens? Moyſes vniuerſa à Deo creata eſſe prædicauit. In principio, inquit, creauit Deus cœlum & terram, & tenebræ erant ſuper faciem abyſsi &c. & Plato in Timæo, quem de mundi conſtitutione conſcripſit, Deum dicit in illo opere terram primò ignemq; iunxiſſe: corporeum, & aſpectabilem, itemq; tractabilem eſſe, neceſſarium eſt: nihil porrò igni vacuum videri poteſt, nec verò tangi, quod careat ſolido. Solidum autem nihil, quod terræ ſit expers: quam ob rem mundum efficere moliens Deus, terram primam, ignemq; iungebat. Eadem eſt ipſius Timæi Locrenſis in libro de mundo planè ſententia. Principiò ita mihi diſtinguendum eſſe videtur, quid ſit, quod ſemper eſt carens generatione, quid verò quod gignitur quidem, neq; eſt vnquam: Illud intellectu per rationis indaginem percipi poteſt, cùm ſemper ſit idem: hoc opinione per irrationalem ſenſum attingi, cùm gignatur, & intereat, neq; verè vnquam ſit. Quicquid autem gignitur ex aliqua cauſa, neceſſariò gignitur. Quando igitur opifex, in operis alicuius conſtructione, ad id quod eodem modo ſemper ſe habet, aſpicit, & huiuſmodi quodam vſus exemplo ideam, vimq; in opus educit, pulchrum fieri tunc opus omne neceſſarium eſt: quando verò ad id quod factum eſt reſpicit, minimè pulchrum. Menſuratur enim vnumquodq; menſura reuera ſui generis propria: factum autem, æterno menſurandum non eſt. Quare id quod factum eſt, aliquo ſibi ſimili profectò menſurari debet: tempus autem, cùm rerum menſura ſit, quæ principium habent, ipſum quoq; cœlo coæuũ vnà ortum eſſe, ſimulq; diſſolui, dicimus, ſi fas eſt ratioq; patietur. Quod ſanè cernitur, tangiturq;, corpus habet. omnia verò huiuſmodi ſenſum mouent, quæ ſenſus mouent, opinione per ſenſus percipiuntur. hæc verò talia eſſe conſtat, vt gignantur, & genita ſint: opificem quidem & patrem mundi inuenire difficile eſt, & cùm iam inueneris prædicare, elo-

Apuleius.

Tripartita philoſophia apud Platonem.

Tempus natiuitatis.

Auguſt.

Plato didicit literas ſacras.

Numænius.

Plato alter Moyſes.

Mundum habere principium.

Tempus non eſſe æternum

De mundi principio.

care, eloqui vulgo impoßibile. Hæc Plato in Timæo, quæ præclaram de mundi exordio doctrinam ostendunt.

CAP. XVII.

Platonicorum variæ de mundi principio sententiæ.

Laram Platonis, de mundi principio sententiam, variæ Platonicorum opiniones obscurare videntur: multa enim philosophi dixerunt nostræ religioni consona, sed contradicendi studio insanientes, vt ait Lactantius lib. 7. cap. 7. Veritatem diuiserunt: quæ si in vnum fuißet collecta, non dissentiret à nobis. Factum eße mundum à Deo dixit Plato: idem dicit scriptura, idemq; Sibyllæ carminibus cecinerunt. Errant igitur, qui, velut omnia sua sponte nata eße dixerunt. Ad virtutem capescendam nasci hominem Aristoteles disseruit: idem Prophetæ dicunt. falsus igitur Aristippus, qui hominem voluptati, tanquam pecudem subiugauit. Immortales esse animas Pherecydes, & Plato disputarunt: ergo Decearchus cum Democrito errauit, qui dissolui cum corpore argumentatus est. Eße inferos Zenon Stoicus docuit, & sedes piorum ab impiis discretas, & illos quidem quietas ac delectabiles incolere regiones, hos verò luere pœnas in tenebrosis locis, atq; in cœni voraginibus horrendis: ergo Epicurus errauit, qui poëtarum id eße figmentum putauit. Veritatem igitur philosophi attigerunt, sed aliјs refellentibus, defendere id, quod inuenerant, nequiuerunt. Seuerum, Atticum, & Plutarchum, vt dicit Proculus in Timæo, mundum genitum eße, pro comperto habuiße legimus, idq; Platonem in Timæo dicere voluisse: Plotinū verò, Porphyrium, Iamblicum contrarium tenuiße: quibus planè chaos à Platone in Timæo positum aduersatur. Si enim chaos, quod inordinato antea motu agebatur, in ordinem, rectamq; currendi seriem, mundi faber eduxit, non veluti radium à Sole, sed verè factum esse dicimus mundum, initiumq; & temporis, & originis ab omnium opifice habere. Præterea, cœlestia sanè suapte natura corruptioni, secundum Platonis sententiam in Timæo, subdita sunt, Dei autem voluntate, quæ ipsorum nexu maior est, incorruptibilia sunt, & æterna. Dij, inquit, quorum ego creator, ac pater sum, quoniam facti estis, immortales quidem nō eritis, nec indißolubiles omninò: non ergo dißoluemini, neq; in mortem deducemini maiore vinculo colligati. Quare, si à Deo immortalitatem habent, ab eodem etiam temporis initium habuisse neceßarium est: omne enim quod initium temporis, atq; naturæ habet, finem quoq;, ni aliud voluerit opifex mundi, habiturum scimus, si creatæ naturæ ratio patietur. Alexander Peripatheticus, productionem mundi æternam, distinctionem verò in tempore factam fuisse putauit: & in productione inordinatum, in distinctione verò ordinatum motum viguiße. Xenocrates Platonis discipulus, & Simplicius Peripatheticus, tum mundi productionem, tum etiam eius distinctionē, æternam esse putarunt: hoc tantum interſe, vt mundi productio, dependentia quædam ab opifice nominetur, quæ informis est, & confusa: productio verò respectu partiū, ipsius ornatus, atque genitura. Vnde quamuis vna sit eius ab opifice, & à partibus dependentia, ratione tamen differt, quippe, quæ natura, non tempore, illa productio seu informitas, partium ornatum, distinctionem, mundiq; genituram præceßerit. Hoc idem Aristoteles putauit. Quòd si verum sit, ita Platonem de mundi principio senſiße; nulla prorsus inter Platonem atq; Aristotelem inuenitur dißensio. Catholici Platonem nequaquam hæc voluisse aßerunt, sed illud idem, quod Moyses in principio Geneseos scripsit, nempè ex informi, confusaq; materia, mundum istum pulchritudine magnum, distinctione rerum ornatum, conditum fuiße: & reuera, talem fuiße Platonis mentem, credendum est.

Plato dicit mundum esse factum.
Lactantius.
Philosophorū controuersia.
Chaos inordinato motu agebatur.
Mundus est corruptibilis.
Res conditæ.
Alexander.
Xenocrates Platonis discipulus.
Plato non sic intelligendus
Conciliatio Platonis & Aristotelis.

CAP. XVIII.

Aristotelis rationes contra Platonem.

Argumenta. *Vndus, ante ipsius creationem, sub non esse fuit, & in potentia ad esse, post-*
quam autem factus est, prior cessat potentia ad esse, surgitq; alia ad non
esse. Porrò, omne possibile non esse, est certè corruptibile, desinet tandem
2. *quādoq; corruptibile omne. Itē, aut mundus, suapte natura est necessarius,*
aut contingens. Si necessarius quidem, vtraq; ergo ex parte æternus est. Si
3. *contingens, quandoq; igitur non erit. Item, aut mundus est semper ens, aut semper non*
ens, aut vtrumq;: non primum neq; secundum: ergo, quandoq; ens, quandoq; non ens, & ita
4. *non perpetuus. Item, omne possibile & intrinsecum, & extrinsecum est corruptibile: sed*
Soluuntur. *mundus talis est: ergo &c. Respondeo ad prim: verum est quidem potentias sibi vicissim*
in propria subiecti natura succedere; sed opificis voluntate potest efficere cum ipso esse,
Mundi æternitas. *non succedere potentiam ad non esse. Vos quidem vestra natura mortales estis, inquit,*
mea autem voluntate æterni. Ad 2. vna ex parte æternum, absolutè æternum dici non
2. 3. *potest: ita ergo mundus non sua quidem natura, sed voluntate artificis, æternus est. Ad 3.*
inter ens & non ens, plura media Plato collocauit, impossibile secundum quid, & neces-
sarium similiter. Quare non militat aduersus Platonem, quod supra obiiciebatur.
4. *Ad 4. Mundus profectò sua natura corruptibilis, sed voluntate artificis manet æter-*
Auerrois *nus. Obiicit Auerr: aut mundus sua natura potest non esse, aut necesse est esse. Si autem*
obiectio. *necessariò est, tunc absq; dubio omni ex parte est æternus. Sin autem non est, aliquando*
Responsio. *erit omninò defecturus: aliter possibile nunquam poneretur in esse. Ad hoc diceret Pla-*
to, mundum sua quidem natura, neq; necessarium, neq; possibile est esse, datur enim me-
dium, cùm non simpliciter, sed secundum quid necessarium reputetur, nempè artificis vo-
Obiectio. *luntate. Dicis, mundus caret contrario, igitur simpliciter incorruptibilis, & ingenerabi-*
Respon. *lis. Verum planè est, mundum carere contrario, esseq; incorruptibilem, non ob id tantùm,*
sed per artificis voluntatem potissimum: quam ob causam ingenitus dicendus non est,
nisi eo forsitan modo, quo sanè animalia generantur: ordine autem, atq; distinctionis opi-
ficio, non quidem per realem aliquem motum ordinatum præcedentem, sed per veram
Obiectiones Auerrois. *creationem genitum vocamus. Dicis cum Auer: tertio cœli com. 25. Si mundus fit ex re-*
bus quiescentibus, aut confusa illa materia antea quiescente, aut illa quiescebat naturali-
ter ante mundi generationem, aut violenter. Si violenter, habebat vtiq; naturalem quie-
tem: violentum enim non nisi respectu naturalis dicitur. si naturaliter, habebat igitur
naturalem motum: atq; ita ante mundum, naturaliter elementa mota fuisse affirmabi-
mus: mundus igitur fuit, priusquam inceperit. Etenim si mundus fabricatus est ex re-
bus longè antè præiacentibus, aut illæ certè actu, aut potentia tantùm subsistebant. Si a-
ctu, elementa illæ vtiq; erant, & ita mundus antea erat: Sin autem potentia solùm, mate-
ria igitur erat, quæ est in potentia. Sed materia, sine forma esse non potest: Mundus
igitur, priori ex illa materia forma corrupta factus est. Sed nihil corrumpitur, nisi præ-
eunte alteratione, quæ sine primo alterante, id est, cœlo fieri nequit: Cœlum igitur, formā,
Respon. *atq; materiam ante mundi principium fuisse, necessarium est. Ad hæc ita dicimus, quòd*
mundus à Deo, non generationis ordine, sed creationis virtute cōditus sit: atq; ita omnes
illæ Auerrois coniecturæ incassum laborant.

CAP. XIX.

Plato posuit magnum & paruum esse rerum principia.

Lato duo ponit, inquit Arist: 3. phys. Com: 27. magnum videlicet & paruũ. Pythagoras certè, atq; Plato, infinitum, substantiam, non accidens esse putauerunt: cùm enim infinitum, rerum principium sit, principio verò, ratio substantiæ conueniat; non temerè igitur huiusmodi infinitum substantiam esse dixerunt. hoc profectò Plato magnum vocat, & paruum: magnum quidem virtute, quo maius est nihil; paruum verò, quippe, quia in rebus quantislibet minimis, nihil illo sit minus. Proinde diuus Aug: Platonis sententiam secutus ait: Magnus Deus in magnis, & minimus in minimis, Deus namq; benedictus, & magnis, nempè angelis, & minimis, id est, culicibus, & formicis, bonitatis suæ munera copiosè effundit. Pythagoras autem, infinitum extra cœlum extensum nominat: eò quòd illud cœli intra se concludere nequeant, retinere non valeant. Siquidem cùm sit immensus, & tempore, natura, & virtute, chaos & infinitum extra cœlum fecisse dicitur: in sensibilibus tamen illud contineri putauit: est enim eius semper rebus coniuncta potentia. Numeri paritate, infinitum inuenit, numero planè, nihil ita est constitutum, quin addi vnitas posit. Deus sempiternum animal est, inquit Plato in Timæo, & vniuersum hoc pro viribus tale facere studuit. Illi reuera solum esse competit, æterna substantia, immobilis perseuerat, non senior seipsa, neq; iunior, neq; fuit hactenus, neq; erit in posterùm: ipse magnus, & paruus, prouidentiæ suæ oculo ambiens omnia, nullusq; ab eo negligitur, etiamsi ita paruus sit (inquit Plato de legibus) vt in terræ profundum ingrediatur, neq; si adeò sublimis fiat, vt pennis elatus, in cœlum volet. Et 3. de legibus: Deus, sicut antiquus quoq; sermo testatur, principium, finem, & media rerum omnium continens, rectè peragit, secundum naturam circuens, quem semper iudicium comitatur. Ipse profectò nobis rerum omnium maximè est mensura, multò magis, quàm quiuis, vt ferunt, homo. qui igitur huic tali amicus esse studet, eum necesse est, vt quàm maximè pro viribus talis efficiatur. Sed alio certè modo de magno & paruo disputauit philosophus. vnde & tertio phys. com: 61 de infinito materiali loquens Platonem adducit, eundemq; mox repræhensione dignum reputat, quia quæ dixerat, vti noluerit. qua ratione, inquit, & Plato propterea duo infinita inuexit, vt & alterum in augendo, alterum & in infinitum abeundo, atq; decrescendo excellere videatur. & primo phys: comm 32. in hoc Plato à physicis differt, nam magnum, & paruũ materiam constituit, ipsum verò vnũ causam efficientem, atq; formam. at physici, vnũ sanè subiectum, atq; materiam, contraria verò, differentias atq; formas statuerunt. & primo phys. comm: 55 veteres quidem, duo posuerunt ex parte formæ, siue agentis: vnum verò pati, vt potè materiam: sed Plato duo pati ex parte materiæ, vnum autem agere ex parte formæ. duo quidem ex parte materiæ principia esse videntur, materia scilicet atq; priuatio, quæ materiæ magis partem, quam formæ sequitur: tertium verò ex parte formæ, quæ vna est, agentisq; vice fungitur. Et 4 phys: comm: 15. vnde & Plato in Timæo materiam, & receptaculum idem dicit esse: etenim receptaculum numerum putauit, hoc est, magnum, & paruum. Et primo phys. comm: 80 Plato autem non ens, id est, materiã seu subiectum, ex quo generatio sit, magnum, & paruum nominauit, duobus pro materia nominibus vtitur, nihilominus, ipsam, subiectum vnum esse fatetur. Cæterùm, in Parmenide Plato alio modo intellexit, posuit enim vnum ens, ipso profectò ente communiùs, atq; priùs; quemadmodum etiam in Sophista loquitur: ipsum autem vnum, Deum; ens verò, decem prædicamenta, quæ ab illo vno procedunt, esse putauit. Porrò, materia, neq; illud vnum est, neq; decem prædicamenta, ideo extra vnum illud, atq; ens seponitur. Hæc siquidem, quoniam ab vno, atq; ente recedit, in multitudinem incidit, vt magnum esse dicatur, & paruum. Idem quoq; primo met. Com. 7. 8. 9. sentire videtur: ipsum tamen vnum perinde atq; Pythagoras, vt substantiam esse, nec aliud quicquam esse, quod vnum dicitur. vnum quippe, vt forma, magnum verò, & paruum, vt materia: numeros quoq; cæteris causas substantiæ esse dicebat. Etenim, quemadmodum substantiæ numerorum causa,

Quid significet magnum apud Platonẽ

Infinitum secundum Pythagoram.

In Timæo.

Quomodo Philosophus intelligit magnum & paruum.

Materia est receptaculum.

Vnum apud Platonẽ quid significet.

Materia est extra 10. prædicamenta.

vnitas est; ita proculdubio substantiæ rerum id, quod dicitur vnum. Pro infinito verò, vt vno, nempè numero pari, quo vtebantur Pythagoræi, Plato dualitatem, magnum, & paruum, excessum atq; defectum adinuenit: vnitas ergò formam, dualitas verò materiam sequitur. Nam forma similiter se habet, atque mas ad fœminam. hæc profectò vno coitu impletur, at mas plures implet. Omnis ergo quæstio circa hoc potissimùm versatur, vtrum ipsum ens, & ipsum vnum substantiæ sint. 3. met. Com. 16. rerum, an sit alia his subiecta natura, quæ sit rerum substantia, atq; principium. Ex hac sanè quæstione, non parua philosopho pendet controuersia. quare infinitum, & vnum, paruum & magnum, quæ Plato voluit, authore philosopho, esse principia rerũ, iuxta illorum sententiam, qui in Platonica, atq; Aristotelica philosophia, præclarissimi extiterunt, fas est primum intelligere principium, cui, hæc omnia, quæ dicta sunt, maximè consentire, atq; conuenire confitemur. At si materialibus sunt illa applicanda principijs, vnum formam, duo materiam, verisimile est Platonem intellexisse.

Quid Plato voluit per magnum & paruum intelligi

CAP. XX.

Plato, inordinato motu omnia prius mota fuisse putauit.

Bonitas opificis mundum creauit.

VM vellet Deus (inquit Plato in Timæo) bona omnia fore, bonus enim ipse semper est, bonus autem nulla vnquam aliqua de re inuidia tangitur: ergo omnia sibi quantum fieri poterant, similima fieri voluit: Nihil verò, quòad natura pateretur, malum, quicquid erat, quod in cernendi sensum cadere posset, assumpsit, non tranquillum & quietum, sed temerè agitatũ, & fluitans, idq; ex inordinata iactatione redegit in ordinem. hoc autem iudicabat esse præstantiùs. Fas autem neq; erat, neq; est quicquam facere eum, nisi pulcherrimum, qui est optimus. Hæc Platonis verba, chaos antiquum enunciant, prioris mundi inornatum, confusamq; molem, nondum enim elementa distinctionis ornatum induerant, & distincta rerũ series, quæ conditarum pulchritudinem, venustatemq; creaturarum infert intuentibus, videri poterat, sed inquieta, inordinataq; iactatione, agebantur omnia. Quia ergo, similibus ad pondus, exæquatisque viribus nondum erat referta rerum natura, qualibet ex parte, vndiq; vergens agitabatur, perinde, vt quæ in frumenti purgatione pistoriis instrumentis iactata, atq; excussa discerni videmus, atq; aliò solida grauiaq;, aliò rara, & leuia ferri; sic illa tunc quatuor elementa (inquit Plato) ab ipso eorum receptaculo, instrumenti illius pistorij instar tumultuante, & discernente commota, dissimilia quæq; à dissimilimis longè separabantur, similima verò rursus coibant. Atq; idcirco etiam antè mundi exornationem sedibus diuisa erant. Sed neq; his ratio inerat, neq; modus. at verò, vbi cuncta redigi ad modum placuit, Deus ignem primò, ac terram, aëremq;, & aquam, quæ quidem elementorũ præseferebant vestigia, sed ita erant affecta, vt pars est illa, à quibus Deus abest, distinctis figuris, speciebus, & numeris exornauit. Ea verò apud nos sententia semper rata indubiaq; præ cæteris habeatur, quòd Deus illa, cùm talia non essent, quàm pulcherrimè, optiméque fieri poterat, ordinauit: & ea quoq; sententia rata est apud Catholicos, quam Moyses in principio Geneseos posuit, & Mercurius in Pymandro: Erat terra inanis, & vacua: erat vnus vultus in orbe. moles illa, quam Plato vocat elementorum receptaculum, inordinatè raptabatur, quæ sex postea dierum circulo distincta, pulcherrimum hunc mundum composuit. Et dixit Deus, Fiat lux, & cætera, quæ ibi narrantur, mundi faber in ordinem redegit. Hæc in principio creata sunt, cœlum, atq; elementa simul potenti Dei verbo, quæ distincturus, ordinaturusque erat

Omnia priùs informia fuisse.

Rata Platonis sententia.

Sententia scripturæ & Mercurij.

mundi

mundi opifex, in id, quod fore præstantiùs ipse iudicauerat. Nullum ibi infinitum interuenisse tempus putandum est, nulla ordinati, inordinatique occasio quærenda. Hanc fermè puto fuisse Platonis sententiam, de mundi genitura disputantis.

CAP. XXI.

Rationes Arist. aduersus Platonem.

IN Timæo scriptum est (inquit Aristo. tertio cœli comm. 21.) antè mundi facturam, quòd elementa inordinatè mouebantur: necesse est enim, aut violentum fuisse motum, aut secundum naturam. Si autem secundum naturam mouebantur, necesse est mundum esse, si quis velit contemplari cum diligentia: tunc enim primum mouens necesse est mouere ipsum cœlū motu secundum naturam, & ea, quæ mouentur non vi in suis quiescere locis; sed eum facere ordinem, quem quidem nunc habent: scilicet, quæ grauitatem habent, ad medium, quæ autem leuitatem, à medio moueri: hunc autem ordinem habet mundus: violento ergo elementa motu nequaquam mouebantur, alioqui naturalem ea motum non habuisse, dicere oporteret. Nihil enim vi agitur, inquantum natura agitur. Ad hæc diceret Plato, motum illum, antè mundi exornationem, rerumque distinctionem naturalem non posse, neque violentum appellari motum: nondum certè erat primum .i. cœlum, à quo discernendi, distinguendiq; motus ratio proficiscitur omnis. Elementa reuera confusa, & indistincta iacebant, tametsi suis in locis iactatione illa inordinata raptarentur. Neq; verum est, hunc, quem nunc videmus ordinem, mundum habuisse: nam figuris, distinctisq; speciebus, atq; numeris, sine quibus ordo esse non potest, nondum mundi opifex, rerum naturas exornauerat. Rursus Aristo. arguit. Erat ne possibile, inordinatè mota, talibus etiam mixtionibus aliqua misceri, ex quibus corpora constant, quæ secundum naturam constituuntur? Si possibile fuit, tunc planè non confusa, sed ordinata erant, ex quibus corpora secundum naturam fiebant; eratq; ex elementis mixtorum generatio. Si possibile non erat, elementa igitur nequaquam iacebant confusa. Quidquid ergo dixeris, mundum præfuisse dices. Plato respondet, inordinatè mota fuisse dicimus, motui comparata, quem post illorum ornatum habuerunt: fieri quoq; ex illis mixtorū corpora, non sic quidem confusè iacentibus, sed post ipsorum distinctionem, ordinemq;, ad quem vtique orbis conditor, inordinatè priùs mota redigere placuit. Quomodo enim fierent mixta, si adhuc non erant distincta simplicia: hunc planè conditi orbis modum Aristot: si percepisset, aut non neglexisset, aut à Platone minimè dissensisset. Iterum comm. 24. ipsum esse inordinatè nihil aliud est, quàm esse præter naturam: ordo enim propria natura sensibilium est: at verò & hoc absurdum, & impossibile est, ipsum videlicet infinitum inordinatum motum habere: est enim rerum natura, vt quod est ordinatum, maiori tempore moueatur. Quare, si infinito tempore elementa inordinatè mota sunt, inordinatum, ordinatum esse, necessarium est; sed hoc est & absurdum, & impossibile. Contrarium igitur ipsis accidit, inordinationem quidem esse secundum naturam, ordinem verò, atq; mundum præter naturam. Verùm, si Platonis mentem cum diligentia contempleris, ordinem, atq; mundum, præter naturam esse, inuenies nunquam. Etenim aliquid præter naturam moueri dicimus. si à natura institutum violare ordinem, legesq; cōmunes infringere tentauerit: vbi autem hæc præsto non sunt, nulla reuera erit ordinis, aut communium sanè legum violatio. Porrò antè mundi ornatum, rerumq; distinctionem, cœlo, atq; elementis, distinctas figuras, species, numerosque non habentibus, certus non erat ordo naturæ, neq; illius aliqua legum violatio. Rectè ergo dici non potest, elementa priùs mota fuisse ordine innaturali, aut motu præter naturam. Præterea, tempus cœlo coæuum

Arist. arguit contra Platonem.

Soluitur.

Ante cœlum non erat motus naturalis, aut violentus

Arguit.

Solutio.

Arguit.

Solutio.

Alia ratio pro Platone.

Plato esse asserit, quæ autem principium creationis ab opifice habent, qua ratione, inordinatè tempore infinito mota fuisse dicemus? Fas autem neque erat (inquit Plato) neque est quicquam facere eum, ni pulcherrimum, qui optimus est. Pulcherrimum autem est, inordinatè acta, in ordinem redigere, illaque non sinere inordinata & æterna iactatione agitari. Illis namque modus, aut ratio non inerat: at vbi cuncta redigi ad modum placuit, tunc quatuor, quæ elementorum præseferebant vestigia, distinctis figuris exornauit. Si placuit, igitur, non necessitate, sed voluntate, mundũ condidit: si elementorum præseferebant vestigia, motus à casu, vel præter naturã nondum illis acciderat. Tetigimus hanc superius Platonis sententiam, dum Auerrois argumenta adduceremus. Platonem, studet Themistius defendere. comm, 25. Non, inquit, intellexerunt Platonis verba, falsóque illi imponunt, quod non intelligunt. Mundum enim fieri ex inordinato apud Platonem, perinde est, ac si dixisset, mundus factus est ex informi materia: Informi, inquam, quæ distinctam, quietã, atque ornatam in rebus formam non habebat. Consentit Themistio Simplicius, pro tuenda Platonis opinione, quos tamen Auerr. multis oppugnat argumentis, quæ ex his, quæ diximus, soluta esse arbitror. Vnum est, Platoni consonum, quod in oppugnandis planè prædictis, ab Auerr: assumitur, tempus scilicet æternum non esse, sicut illi putauerunt. Plato, tempus generat, inquit, quod cùm orbis motum sequatur, motum, atque orbem ab æterno non fuisse, patet. Quam ob causam, non benè sensisse putandi sunt, qui mundum Deo coæternum, etiam secundum Platonem fuisse arbitrati sunt, inordinationemque, natura, non tempore ordinem præcessisse: vbi enim tempus initium habet: non solùm naturæ, sed etiam temporis priùs inueniri, necessarium est. hæc latiùs apud Auerroem patent legenti.

Themistius Platonem defendit.

Simplicius tuetur Platonẽ.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Plato, mundum, natura quidem dissolubilem, sed Dei voluntate, æternum esse asseruit.

Mundus est incorruptibilis.

Lato volens in Timæo ostendere, quomodo mundus non corrumpitur, inducit Deum sic alloquentem angelos. Inquit, Dij deorum, quorũ opifex ego, & pater sum, hæc attendite quæ à me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt. Omne siquidem quod vinctũ est, solui potest. Sed mali est, quod pulchrè compositum est, velle dissoluere. Quapropter quia generati estis, immortales quidẽ, & indissolubiles omninò non estis. Nec tamen vnquã dissoluemini, nec mortis fatum subibitis: nam voluntas mea maiùs, præstantiúsque vobis est vinculũ ad vitæ custodiam, quàm nexus illi, quibus estis tunc, cùm gignebamini, colligati. Immortales Deos .i. angelos, non sua quidẽ natura, sed Dei opificis voluntate esse ostendit. hoc idem, paulò superiùs, vniuerso tribuere videtur. Cùm igitur hoc à se factum sempiternorum Deorum pulchrum simulacrum moueri, inquit, & viuere pater ille, qui genuit animaduerteret, delectatus est opere, & hac ductus lætitia, opus suo multò etiam magis primo illi exemplari simile reddere cogitauit. Itaque quemadmodum illud sempiternum animal est .i. idea patris, sapientia, atque mundus archetypius, quẽ Catholici filium patris appellant; ita vniuersum hoc pro viribus, tale facere statuit. Illius quidem animalis æterna natura est, quòd genito operi congruere omninò non potest: idcirco imaginem æui mobilem effingere decreuit: ac dum cœlum exornaret, fecit æternitatis in vnitate manentis æternam quandam in numero fluentem imaginem, quam nos tempus vocamus. æternum reuera tempus, sed genitum, cùm priùs non esset, firmissimè ostendit. Dies, inquit, & noctes, & menses, & annos, qui antè cœlum non erant, tunc nascente mundo, nasci iussit: tempus verò vnà cum cœlo factũ est, vt vnà orta, vnà etiam dissoluantur, si qua his dissolutio vnquam contigerit. Propter eam,

Mundus archetypus.

Tempus est genitum. Quare mundus non penitus deletur.

De mundi principio.

am, quam superiùs posuit rationem, mali est, quod pulchrè factum est, dissoluere. Amplius, Vnum, inquit, totum, ex omnibus totis, & perfectis perfectum, morbi, & senectutis expertem Deus mundum constituit. Videbat enim eam esse naturam corporis vt, importuna caloris, vel frigoris, aliarumq; rerum vehementiùs accessione lædatur, & in morbos, seniumque impulsum deficiat. Angelos igitur, cœlum, terramque, ac vniuersa prorsus elementa, tempora, & quæ sunt generis eiusdem, licet cùm non essent, de nouo condita sunt: infinito tamen tempore, seu æuo mansura, non natura quidem, sed voluntate opificis: Ita clarè dilucidèq; Plato affirmat, vt superfluus sit omnis sermo, qui aliò, clarissimam ipsius mentem retorquere aliquo pacto vellet. Id præterea (inquit Plotinus Ænn. 2. lib. 1. cap. 3.) quod in seipso, non autem à seipso fluit, permanens idem, nec augetur, neq; minuitur, neque igitur consenescit: nam & in nobis dum partes assiduæ permutantur, effluuntq; foras, diu quilibet interea viuit: vbi verò extra nihil exhalat, natura corporis non dissentit ab anima, quominus vnum ex vtrisq; conficiatur animal, semperque maneat. Si quis autem adiunxerit potissimam causam, animam vnà cum corporibus adeò puris, omninóq; melioribus viuere; is certè solidam de immortalitate cœli sententiam in medium adduxisse videtur. Si quis autem animam ex Deo manantem, non iudicauerit omni vinculo fortiorem; is profectò causam omnia continentem ignorare videbitur. Absurdum est certè opinari animam, quæ ad tempus cœlum continere potest, non etiam id semper efficere: perinde ac si per violentiam continuerit. Item, quasi quicquam possit vi quadam illata, constitutionem mundi dissoluere, ac veluti regnum, & principatum animæ naturam labefactare: proinde hoc ipsum quòd nunquam mundus inceperit (alioqui absurdum fuerit) de futura eius perseuerantia facit fidem: si in Dei certè natura consideratur, in actu semper eodem existens, penitusq; immutabilis; mundus videtur inde fuisse, semper & fore. In diuinis enim idem est agere, & posse. Quare, si actionem fuisse semper, & fore constat, æternam, perfectam, omni impedimento carentem, effectum quoq; pulcherrimum, quem mundum vocamus, illam comitatum fuisse, Plotinus putauit. Verùm si libera in Deo consideratur voluntas, vt Plato, aliiq; sentiunt, mundum de nouo, sine diuinæ essentiæ nouitate conditum fuisse, facilè intelliges: non enim necessitate, sed libera voluntate, mundum Deus creauit. Quæ enim naturæ diuinæ necessitate generantur; ea profectò à diuina essentia non dissentiunt. Quapropter si mundum, à Deo quidem, sed necessitate adacto genitum fuisse, ideóq; temporis initium non habere dixeris, ad hoc te proruturum profundum scias, vt hoc vniuersum Deum esse fatearis: quod profectò omnium absurdissimum, ne dicam impiissimum est. Mundi igitur æternitatem, ne dum primo principio, sed animæ etiam orbem mouenti, corporiq; bene se habenti, Plotinus tribuisse videtur. Amplius, quid in causa esse potest, vt mundus aliquando desinat: non enim elementa mundi, instar lignorum, reliquorumq; talium conteruntur. Cùm igitur semper maneant, nimirum manet vniuersum. Pythagoras (authore Plutarcho lib. 2. de placitis philosophorum) mundum à Deo genitum docuit, & suæ quidem naturæ respectu, vtpotè qui sensibilis sit propter corpulentiam, corruptioni obnoxium, nec ideò tamen interiturum, nam diuina eum natura perennem continebit. Heraclitus apud Plutharcum primo de placitis, & Hippasus Metapontinus, ex igne omnia nasci, & in ignem omnia desinere asseuerarunt. Hesiodus etiam apud Gellium, mundum, & omnia corpora in vniuersi olim conflagratione soluta iri asseruit. Panetius, vt refert Cicero 2. de natura deorum, idem ait. Ex quo, inquit, euenturum nostri putant id, de quo Panetium addubitare dicebant, vt ad extremum omnis mundus ignesceret. Didicerunt hoc ex Sibylla (vt scribit Naso primo met: fabula 7. cùm ait:

Esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaq; regia cœli
Ardeat: & mundi moles operosa laboret.

Plotinus.

Mundi incorruptio.

Reprehenditur Plotinus.

Mundus liberè à Deo conditus est.

2.

Pythagoras mundũ dicit esse incorruptibilem.

Heraclitus.

Hippasus.

Gellius.

Hesiodus.

Panetius.

Sibylla Erythræa 18. de Ciuitate Dei.

Iudicij signum, tellus sudore madescet.
E cœlo rex adueniet per secla futurus,
Scilicet in carnem præsens, vt iudicet orbem.
Vnde Deum cernent, incredulus atque fidelis,
Celsum cum sanctis, æui iam termino in ipso.
Sic animæ cum carne aderunt, quas iudicet ipse,
Cùm iacet incultus densis in vepribus orbis.
Reijcient simulacra viri, cunctam quoque gazam.
Exuret terras ignis, pontumque polumque
Inquirens, tetri portas confringet auerni:
Sanctorum sed enim, cunctæ lux libera carni
Tradetur, sontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus retegens, tunc quisque loquetur
Secreta, atque Deus reserabit pectora luci.
Tunc erit, & luctus, stridebunt dentibus omnes,
Eripitur Solis iubar, & chorus interit astris.
Soluetur cœlum, Lunaris splendor obibit,
Deijciet colles, valles extollet ab imo.
Non erit in rebus hominum sublime, vel altum,
Iam æquantur campis montes, & cærula ponti.
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit,
Sic pariter fontes torrentur, fluminaque igni.
Et tuba tunc sonitum tristem demittet ab alto
Orbe, gemens facinus miserum, variosque labores,
Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens,
Et coram hic domino, reges sistentur ad vnum.
Decidet è cœlis, ignisque, & sulphuris amnis.

Lucanus, Stoicus.

Inuida fatorum series, summisque negatum
Stare diu, nimioque graues sub pondere lapsus
Nec se Roma ferens. Sic cum compage soluta
Secula tot mundi, suprema coëgerit hora,
Antiquum repetens iterum chaos, omnia mistis
Sydera syderibus concurrerent: ignea pontum
Astra petent: tellus extendere littora nolet.
Excutietque fretum, fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poscet sibi, totaque discors
Machina, diuulsi turbabit fœdera mundi.

Lucretius, Stoicus.

Vna dies dabit exitio, multosque per annos
Sustentata ruet moles, & machina mundi.
Nec me animi, quàm res noua, miraque menti
Accidit exitium cœli, terræque futurum.

Seneca.

Non terra, inquit, in epistolis, non cœlum, non semper hîc omnium rerum contextus, quamuis Deo agente ducatur. Non semper tenebit hunc ordinem, sed illum ex hoc cursu, dies aliquis deijciet. Consentiunt his, quæ supra posita sunt, & Catholici, sanctarum

eruditi

eruditi authoritate scripturarum, mundum planè igne cremandum, asserentes, non quidem, vt penitus intereat, sed vt in meliorem rerum ordinem, atq; statum, secundum partes, commutetur.

CAPVT. II.

Arist. atque Auer. rationes contra Platonem.

EA namque sola probabiliter ponenda sunt, quæ in multis (inquit Philosophus 1. cœli com. 102.) aut in omnibus esse videmus : at de hoc, nempe mũdum ortum esse, atq; nunquam interiturum, contrarium accidit, cuncta siquidem orta occidi videntur: malè ergo sensit Plato. Præterea, quod generatur, ex aliquo gigni principio necesse est, sicut primo phys. dicitur : quòd si aliter se habere non potest, in eademq; maneat dispositione, fieri non potest, vt aliquid ex illo generetur. Si autem transmutari potest, etiam postquam mundus ex illo constitutus est, transmutabitur. Quare, cùm principium, seu principia aliter sese habere possunt, & non semper ita sese habere, necesse est : constituta quoque dissoluentur, & dissoluta priùs constiterunt, idq; infinities. Ad hæc Plato. Omne siquidem quod vinctũ est, solui potest, sed mali est, quod pulchrè compositum est, velle dissoluere : mundus igitur dissolubilis est, sed Dei voluntate, nunquam dissoluetur. Nam voluntas mea maius præstantiusq; vobis est vinculum ad vitæ custodiam, inquit, quàm nexus illi, quibus estis tunc, cùm gignebamini, colligati. Ad illud, idq; infinities, Plato respondit, tempus vnà cum cœlo factum esse, vt vnà orta, vnà etiã dissoluantur, nisi diuinæ voluntatis vinculum obsisteret. Dies, & noctes, & menses, & annos, qui antè cœlum non erant, nascente mundo, nasci iussit. Itaq; constituta, non priùs dissoluta constiterunt, idq; infinities, cùm, tum ipsa, tum etiam ipsorum principia, priùs non essent. natus profectò est mundus, non quemadmodum animal ex animali nasci consueuit; sed sicut artificiatum ex artifice : alioqui, si mundus ex Deo natus est, erit igitur filius Dei; quod supra reprobauimus. Porrò, artificiatum quandam habet imaginem nascentis : nam sicut genitum, ex natura gignentis; sic artificiatum, ex mente quasi generatur artificis, habetq; quodammodo artificis impressam naturam. Quapropter mundum à Deo genitum fuisse, ad primi animalis exemplar expressum, natura diuersum, vtpotè corruptibilem, & non æternum, Plato superiùs ostendit. Itaq;, quemadmodum illud sempiternum animal est, ad cuius imaginem mundus factus est; ita vniuersum hoc pro viribus tale facere statuit. Sed hoc interest, quòd primi animalis natura sit æterna, quæ sanè vniuerso operi omninò congruere non potest. Si itaq; imperfecto animali similis esset factus, pulcher certè non esset. Imò verò illius animalis eum similimum esse dicamus, cuius animalia cætera, & singulatim, & generatim partes sunt. Singula Platonis verba animo, complecti opus, atq; ita fiet nobis facilè, quod dicit. Mundum enim, nunc natum, nunc factum, iam constitutũ, iam opus esse dicit artificis : ex quo animaduertere possumus, de vera eum generatione non loqui. Præterea, primi naturam animalis æternam esse asseuerat, eamq; genito operi nequaquam congruere : quæ autem verè generantur, à generante dissentiunt minimè in naturæ ratione. Ex quo tria quædam reuera animalia, animo Platonem complexum fuisse, cognoscimus, & primum quidem, omnium principium, ex quo secundum eiusdem naturæ ortum est, ad cuius exemplar, tertium, quod est vniuersum, constitutum est : cui profectò natura secundi animalis, congruere omninò non potest. Argumenta itaque Philosophi, Platonem rectissimè iustissimeq; oppugnarent, si vera mundum generatione genitum esse diceret, atqui diuersum omninò Plato dixisse videtur, idcirco Aristotelis, atq; Auer. aliorumq; peripatheticorum rationes, aduersus Platonẽ militare non possunt.

[Margin notes: Arguit Philosophus contra Platonem. — 1. — 2. — Responsio Platonis. — 1. — 2. — Quomõ mũdus est natus apud Platonẽ. — Expenduntur verba Platonis. — Tria animalia ponuntur à Platone. — Argumenta Philosophi nõ pugnant cõtra Platonem.]

Cæterùm

Deus nõ indiget materia.

Cæterùm, quilibet artifex, quia finita potentia consistit, materia indiget aliena, opus certè aliquod fabricaturus: sed mundi faber infinita cùm sit potentia, mundum producturus, aliorum ope non indiguit; quod profectò perfectißimi sapientis, agentisq; indicium fuit: Agens enim per suam substantiam, neq; motu, neq; subiecto indiget, quod natura quidem creata efficere nequit: quippe, qui per potentiam suæ essentiæ habitam operatur, atq; immediatè accidens aliquod producit: semper enim effectus immediatè causæ
2. aßimilatur in genere. Amplius, quò præstantiùs agens est, eò minus aliquid præsupponit in agendo: naturale namq; agens, paucioribus in agendo indiget, quàm artificiale, quia illo præstantiùs est. agens autem diuinum, quoniam omnium præstantißimum est, in mundi structura componenda, materia opus non habuit priori, quæ longè antè suum opus præcessisset; alioqui non diuinum, sed naturale, aut artificiale agens esset appellandum. Explodenda est ergo Ciceronis, aliorumq; similium sententia, quam paulò superiùs recitauimus, qua diuinum agens, fabro terreno comparare audet: Qui ædificaturus, inquit, non ipse facit materiam, sed vtitur ea, quæ sit parata. quò igitur ab homine Deus differret, si ope indiget aliena? indiget autem, si nihil moliri potest, nisi materia priùs existente. Si hæc, cum prudentia, atq; veritatis amore, sine studio contradicendi quispiam contemplari voluerit, Platonem rectè diuineq; de mundi genitura (vt mihi ipsi videre videor) & dixisse, & scripsisse, intuebitur.

Cicero reprehenditur.

CAP. III.

Aliæ eorundem rationes.

Arguit cõtra Platonem.

IGitur nec id quod semper est (inquit 1. cœli comment. 124.) neque id quod semper non est, generabile, aut corruptibile est. Præterea perspicuum est, & si generabile, aut corruptibile sit, non semper esse simul: namque erit
1. possibile, semper eße, & possibile non semper esse. Sed hoc impoßibile
2. est: Impoßibile est (inquit Auer.) aliquod infinitum ad esse, vel non esse potentiam habere: alioqui, esset illud, & non eßet simul. semper enim cùm vnius contrarij potentia, alterum contrarium coalescit; veluti cùm poße esse ægrum, stat sanum esse, & è conuersò: Potentiæ enim, quemadmodum, & actus, sibi mutuò succedunt. Quare, si in sempiterno, potentia est ad esse, ad non esse etiam erit, atque ita, duo contradictoria in eo verificari poßunt: in sempiterno igitur simpliciter nulla est potentia. Quia ergò videbat impendentem responsionem, mundum quidem æternum esse à parte post, habereq; potentiam ad non esse, & cum actu contrariò, contrarij potentiam consistere posse, rursus arguit: Tunc, inquit, duæ potentiæ ad esse, & non esse in eodem inuenirentur: quod enim ex vna parte est æternum, etiam ex omni idem erit. quòd si habet potentiam ad non esse, quandoq; ergo non erit. Porrò, quia sempiternum est, semper erit: vtrasq; igitur potentias habebit. vel potentia ad non esse erit superflua, quæ ad actum deduci non potest. Respondent Platonici: Mundus, inquiunt, respectu sui, est corruptibilis: respectu verò ipsum regentis incorruptibilis; quia suum opus destruere, sapiens artifex non vult. hac enim lege conditus est mundus, vt sit æternus. Sed iterum arguit. Si mundus corruptibilis est, tum ab intrinseco, tum etiam ab extrinseco, corrumpetur tandẽ. poßibile namque, quod nunquam erit, non solùm poßibilis, sed etiam impoßibilis nomen meretur. si enim esset corruptibilis ab intrinseco, posset poni in esse corrupto. Aut igitur à se, vel ab agente: non à se, sine agente: igitur ab vtroq;, aliter in esse constitui non posset, destrueretq; poßibilis definitionem. Nam poßibile est, quo posito in esse, nullum sequitur impoßibile. Si ab extrinseco corruptibilis est, ab intrinseco etiã idipsum patietur, quandoquidem cuilibet potentiæ actiuæ, paßiuam correspondere, necessarium sit: ab intrinseco namq; poßibile, atq; ab extrinseco coincidere videntur. Quam ob causam, si mundus na-

Auerroes.

In sempiterno non esse potentiam.

Resp̃osio Platonicorum.

Obiectio.

Poßibile quid sit.

dus natura est corruptibilis, æternus dici non potest: ne duo simul contradictoria vera esse dicamus. Ad hæc Plato. Voluntas mea (inquit mundi faber) maiùs, præstantiùsq; vobis est vinculum ad vitæ custodiam, quàm nexus illi, quibus estis tunc, cùm gignebamini, colligati. Neq; enim Plato, quæ inprimo de cœlo ab Arist. & Auer. longo sermone, de genito, & ingenito, corruptibili, & incorruptibili, possibili, & impossibili, disputata sunt, reprobat, falsáq; esse demonstrat, immò omne creatum, natura corruptibile esse ostendit. Vos, inquit, natura mortales estis. Quare mundum quidem genitum, & materiæ respectu corruptibilem, Dei autem voluntate ipsum conseruantis, nunquam interiturum esse, docet. Maiùs enim vinculum ad vitæ custodiam est diuina voluntas, quàm ad vitæ destructionē, corruptibilitas materiæ. An fortassis in dubium reuocandus Deus est, vtrum infiniti vigoris sit, nec ne. sed hæc in 12. met. com. 41. & 8. phys. com. 79. à peripatheticis copiose, dilucidéq; disseruntur. Vnum nobis sufficere arbitror, si Deum, infiniti vigoris, etiam secundum Arist. esse ostenderimus, quemadmodum præclarissima hactenus ingenia semper, & vbiq; testata sunt. Causam namq; effectiuam motus infiniti, infinitam secundum vigorem esse, necesse est: Deus verò secundum philosophum, infiniti motus causa prima est: per se ergo, & non per accidens causa est. Etenim causa per accidens, primæ causæ rationem subire non potest: 2. phys. Adhuc, causæ per se, similis quoq; effectus respondet, ne causa per se frustretur. Inuenienti namq; thesaurum, effectus fortuitus, illius inuentione, sepeliendi autem defuncti gratia, fossio sepulchri, effectus per se nominatur. Quapropter, motus reiteratione infinitus, primi est per accidens effectus mouentis: aliùs ergo per se infinitus est illi tribuendus, qui planè motorem secundum virtutem requirit infinitum. Igitur, & si motus per se infinitus esse non possit; nihil tamen refert, quin Deus in mouendo vigore non sit infinito: repugnat certè mobili actu infinito, non autem infinitæ motoris virtuti. Amplius 8. phys. com. 79. Nulla virtus infinita est in magnitudine: sed virtus primi motoris est infinita: non ergo est in magnitudine. Minor profectò de vigore, non de duratione infinita intelligitur: nam cœlum duratione, infinitum est, eiusq; virtus, cùm sit corpus, in magnitudine est. Maior ergo, atq; minor veræ esse nō possunt, nisi minorem, de virtute intensiuè infinita loqui, asseramus. Ageret, inquit, in instanti, non ergo de virtute duratione infinita, quæ in cœlo est, & tamen non agit in instanti, Philosophus loquitur. Amplius, quod est tota entitas eminenter, entis possibilis, & entis actu, siue creata, siue increata, est secundū perfectionem simpliciter infinitum: sed primū principium est tale. 5. met. cō. 21. cap. de perfecto: secundum perfectionem ergo simpliciter perfectū est. Quamobrem dubiū non est, Deum, mundum æternitatis dono, etiam ipsum natura corruptibilem, donare posse. Præterea, argumentorum vis, præcipuè aduersus illa militat, quæ vera sunt generatione genita, mundus autem verè genitus dici non potest, quamuis genitus appelletur secundum eum certè modum, quem Philosophus ponit 1. cœli com. 112. Genitum, inquit, vno dicitur modo, si sit quippiam posteriùs, quod priùs non erat, siue per generationem, siue sine generatione; vt motus, quo aqua actu calefit, genitusq; dicitur, non per generationem planè, nam mutationis non est mutatio. 5. phys. Et motus non est ad motum. com. 10. Mundus igitur à Platone genitus vocatur, sine generatione tamen, quam philosophi rationes rectissimè expugnant. Dicit ergo Plato ad Arist. Tu quidem benè argumentaris, sed in me nihil habes expugnandi. Itaq; Philosophi rationes eos expugnant, qui mundum generatione naturali genitum esse astruere conantur, quod nunquam Plato sensisse videtur. Cœlum præterea, cùm careat contrariis, & intelligentiæ materia, quæ corruptionis principium est. 8. met. Corruptioni non subduntur, sed annihilationi, quam Plato corruptibilitatem vocat. Si enim à conditis rebus, diuina sese subtraheret prouidentia, eò redirent planè, vnde venerunt omnia. Et hæc quidem de mundi æternitate secundum Platonem dixisse, sufficiat.

Respōsio Platonis.

Deus est infiniti vigoris.

1.

2.

3.

4.

Philosophi rationes nō militant contra Platonem.

CAP. IIII.

Aristotelis positio.

Ristoteles Platonis discipulus, vir excellentis ingenij, Stagiræ natus ex Ni-
comacho & Phæstide , Olymp: 99. anno primo, ad Platonem erudiendum
accesſit annos natus xv. manſitq́ in eius schola xx. annos,de quo Plato, A-
ristoteles in nos recalcitrauit,inquit, vt in matrem pulli : ingenio, atq; dili-
gentia omnes superauit , variarum rerum cognitione Platone superior, elo-
Aristotelis laudes. *quio verò impar fuit : gloriæ , carpendique alios auidior , non omninò pecuniæ contem-*
ptor, in tradendis artibus mirabilis, neminiq́ secundus, vtinam in refutandis aliorum o-
pinionibus amiciùs,candidiùsq́ egisset. hunc Græci δαίμονα *nominabant : fuit enim re-*
gula in natura, & exemplar, quod natura inuenit , vt in materiis vltimam perfectionem
humanã demonstraret.3. de anima com: 14. & in prologo primi phy.& .i. de gener. com:
38. & 3. meteo: de Iride. Insuper in .1 de genera: animalium,in digreſs: contra Galenum,
de Aristotele,inquit: Laudemus Deum,qui separauit hunc virum ab aliis in perfectione,
appropiauitq́ ei vltimam dignitatem humanam , quam non omnis homo potest quacunq;
Auerroes. *ætate attingere. & is philosophiæ pater , Methodi magister , authore Auer: primo cœli*
com: 22. Græcorum primus fuit, qui problema de cœli æternitate, in partem contrariam
retorsit. Omnes .n. qui ante eum fuerunt Græcorum philosophi,cœlum factum esse dixe-
runt,ipse autem primus, cœli æternitatem probauit. Quam ob causam in neglectæ religi-
onis suſpicionem incidit , accusatusq́ apud Hirophantam , summum eo tempore sacerdo-
tem, quòd mundum æternum demonstrauerat, in Chalcidem aufugit, ne Athenienses in
philosophum bis peccarent. Nam pauló ante, Socratem contemptæ religionis crimine fal-
sò accusatum , mortis supplicio affecerant. Et eiusdem libri com. 12. Aristoteles primus
inter Græcos , huius fuit opinionis inuentor , quam tamen ex occultis Chaldeorum verbis
Mundi æternitas fuit problema neutrũ *excipi poſse arbitratur ; veriſimilius tamen,hoc tanquam problema neutrum apud Ari-*
stotelem fuiſse,mundumq́ motu naturali non incepiſse, semper demonstrare voluiſse. Qui
enim simpliciter demonstrat, rationes etiam simpliciter veras format, quæ ex præmiſsis
veris , & neceſsariis simpliciter constant, quibus Aristote. nequaquam vsum fuiſse con-
stat. Etenim 12 meth: comm: 30. impoſsibile est,inquit,motum, aut ortum, aut corrupti-
Philosophi rationes nõ demonstrant. *onem subire , semper enim erat , & tempus simili modo. Est enim impoſsibile, si tempus*
non sit,priùs aut posteriùs eſse. Tempus certè, aut est idem quod motus : aut est quidam
motus affectus. sed hæc ratio neceſſariò non demonstrat : neq; enim si tempus aliquando
incepiſse dicimus , prius ponere, neceſſarium est ; nisi imaginatum tantum. Sic quoque
dicere consueuimus, extra cœlum , non quidem verum, sed imaginarium. Non poſſumus
certè,non imaginari, aliquod extra cœlum spaitum eſſe. Extra autem, si affirmatiuè in-
telligatur,tunc loci, in natura eſſe habentis, differentia est : vt extra domum, & cætera.
si verò negatiuè, sola imaginatione concipitur. Priùs quoq; & posteriùs eodem planè mo-
do se habent. Si enim affirmatiuè intelligantur, differentiæ temporis eſsentiales sunt , vt
ante senectutem, senectutis erat nihil. Negatiuè verò, in imaginatione sola consistunt, vt
ante tempus,non est tempus. Quando ergò arguit, si cœpiſset tempus, ante tempus,tem-
pus præfuiſset, non demonstrat , sed per quandam imaginem loquitur, aduersus eos, qui
Textus 8. phy. *mundum reuera,generatione physica ortum eſse contendebant. Idem octauo phys: cõ: 13.*
& ipsum autem corruptibile , corruptum fore oportebit, cùm corrumpitur, & post hæc
rursus id,quod huius est corruptiuum. Et com: 7. Quare ante primam mutationem, mu-
Contra antiquos disputat *tatio prior erit. Et 9. Erit ergo quædam mutatio prior prima. Et 11. Impoſsibile quidem*
est tempus sine nunc intelligere. sed nunc, principij, finisúe subit rationem : principij qui-
dem futuri : finis verò transacti, tempus sit semper profectò neceſse est. Et 12. Si motus

ortus

ortus esse dicitur, sit, vt prima mutatione sit aliqua prior. Si ergo tempus inceperit, ait, antè temporis ortum, prius erat, quod absque tempore nequit consistere. Itaq; ante tempus, erat tempus. Hæc professò, atq; similia, in eos iaciebat, qui (vt diximus) motu physico, mundum genitum esse putauerũt. huius autem rei fidem nobis facit, perpetuus philosophi contextus, quo in hac materia vtitur. Semper reuera antiquorum hoc in negotio testimonia adducit, quod non demonstrantis, sed est probabiliter persuadentis. Amplius, primo thopicorum: Sunt quædam, inquit, problemata dialectica, de quibus rationes non habemus: vt, vtrum mundus sit æternus. Dicis, quam igitur ob causam, huius inuentor opinionis appellatur? Respondeo, nihil referre Aristotelem ita tenuisse, cogentemq; rationem non habuisse: quemadmodum, perpetuam inferiorum generationem, & primum agens, naturæ necessitate agere, animam quoq; intellectiuam immortalẽ esse &c. Credidisse (quidam aiunt) demonstrasse verò, aut probasse minimè. Quia verò sensibilia, aptiorem habent modum suadendi, idcirco in hanc partem declinauit. Ordo namque, quem in cœlestis substantia corporis perpetuò cernimus, in continua etiam, atq; vniformi elementorum, mixtorumq; generatione, inuiolabilis motus, præteritarum quoque rerum memoria, ita illi persuaserunt; vt induceret animum ad credendum mundi æternitatem, quamuis veras, atq; necessarias, cogentesq; rationes ad probandum non haberet. Animaduertit præterea multa in absurda antiquos incidisse, qui physico motu mundum genitum esse dixerunt. Insuper quibusdam antiquorum hoc suadentibus fidem præstitit. 2. cœli 1. & 2. com. Cœlum igitur, vniuersumq;, neq; ortum esse, neq; corrumpi posse, quidam dicunt: Magnum & hoc vtiq; momentum, inquit, ad faciendam fidem de immortalitate, æternitateq; ipsius habet. Quare bene se habet quemq; sibi persuadere, veteres, & maiorum maximè nostrorum sententias veras esse: quæ quidem asserunt esse quippiam eorum immortale, atq; diuinum, quæ motum quidem subeunt, talem tamen, vt nullus ipsius sit finis, quippe, qui neq; principium, neq; exitum vllum habet. Cæterùm, si bene se habet, quemq; sibi persuadere, maiorum sententias veras esse; quare non sibi persuasit, Platonis philosophi celeberrimi, suiq; magistri sententiam, de mundi æternitate, veram esse, sed eam multis modis labefactare, euertereq; tentauit? Adhuc, si inter Problemata Dialectica, de quibus rationes non habemus, mundi æternitatem inserendam, numerandámque esse in topicis docuit, quid tot passim suis in libris argumentis, æternitatem mundi statuere conatur? Sed ille respondet: esse quidem motum omnes affirmant de natura aliquid dicentes: impossibile reuera est mundum sine motu esse, qui circularis dicitur, qui vtiq; semper est. 8. phy. com. 55. & 56. Si igitur, inquit, semper motum esse necesse est, & latio sit motuum prima, necesse est. hic autem motus inest vt vita, & natura his, quæ motus huiusmodi aguntur. Quemadmodum igitur vita est actus viuentis, ita & motus circularis omnium, quæ sub cœlo continentur, quo professò semper currente, omnia etiam illius actu viuunt, atq; ita non solum superior, sed hic etiam inferior mundus æternus esse reputatur. Adde, quòd primum corporum nunquam senescit, primo cœli com. 22. Omnes enim homines de Diis existimationem habent, & vniuersi, qui deos esse putant, tam Græci, quàm barbari, ipsum supremum locum diis tribuerunt, propterea quod immortale ad immortale est accomodatum. Emergit autem hoc, & per sensum respectu fidei humanæ sufficienter: in toto namq; præterito tempore per traditam successionẽ memoriam posteris, non mutatum vllo pacto fuisse videtur, aut in toto vltimo cœlo, aut in suarum partiũ vlla. Verùm Plato his consentit minimè: Cùm, inquit, mundi faber, mundum hunc sensibilem faceret, primo, cœlestem circulum fecit, eundemq; in duos circulos diuisit: non ergo omnes philosophi motum circularem æternum, & sine principio esse dixerunt. Porrò cœlum, esse Dei sedem secundum antiquos, nihil momenti habet ad faciendam fidem rei, quam statuere satagit. Deus sanè sine principio est, quod cœlo congruere omninò non potest. Principium siquidem vniuersitatis non est nisi vnum vt ipse dicit in epistola de prin-

2. Philosophus inuentor opinionis q mũdus sit æternus. Quare æternum esse mũdum putauit. 2. 3. Rationes cõtra Aristotelẽ. 2. Arist. arguit contra Platonem. 2. Plato dissentit ab Aristotele. Cœlum sedes Dei. Soluuntur rationes Arist.

cipio vniuersitatis, authore Alpharabio, à quo sunt omnia, & in quo, sicut in regente, & mouente, sicut in duce exercitus. 12. met: 52. omnia, esse, & ceperunt, & habent. De fide autem humana propter traditam successionem memoriam, demonstratiuus non est argumentandi modus, diluuiis enim, atque incendiis sæpè terra obruta, hominum memoriam mutauit, vna solummodo apud Hebræos diuinitus remanente. Neq; cœlum carere principio etiã temporis, manifestat, sed id solùm, cœlum postquam factum est, nulla suscepisse mutationis decrementa. Philosophi itaq; rationes, quas supra recitauimus, aduersus eos, qui mundum physica quidem generatione genitum esse, similiq; etiam corruptione interiturum fore crediderunt, iustissimè, rectissimeq; procedunt; non autem aduersus eos, qui simplici emanatione mundum conditum esse arbitrati sunt. Suffragatur huic profectò sententiæ Albertus Magnus, non minus Theologus quàm philosophus, 4. phys. ca. de vacuo, & 8. qui docet philosophum librum de natura Deorum scripsisse, in eoq; mundum factum esse, apertè demonstrasse.

Philosophi ratiões pugnãt contra physicos.

CAP. V.

Aliæ rationes philosophi, quibus mundi æternitatem probare videtur, ex parte materiæ, atque diuinæ potentiæ.

1. Ateria, inquit, philosophus primo phys: Com. 82. non occidit, neque oritur: nam si gignitur, subijciatur aliquid primũ oportet, ex quo hoc pacto nascetur, vt insit in ipsa, hoc autem est ipsius natura. Idem quoq; 7. met: com. 26

2. & 27. & 23. Subiectum non nisi per accidens fit. Itaq; si materia ingenerabilis est atq; incorruptibilis, mundus autem sine materia fieri non poterat: Materiam igitur antequam mundus fieret, præfuisse dicere oportet. atqui mundi sensibilis res à materia nunquam separantur, neq; materia ab eis. 4. phy. com. 59. Materia non est separabilis à corporibus: Mundus ergo erat antequam fieret. Verum quidem est materiam physica generatione factam non esse, sed emanatione simplici productam, ex qua post modum fiunt alia, & in ipsam redeunt: Si sit motiuũ, vel effectiuum, inquit philosophus 12. met. com. 29. nihil autem operetur, motus non erit: fieri enim potest, vt id, quod potentiam habet, omninò non operetur: nulla ergo prorsus erit vtilitas. Si enim non operabitur, motus profectò non erit, nec etiamsi operabitur: substantia autem ipsius potentia est: non enim perpetuus motus erit. quod autem potentia est, id potest non esse. Quare primum principiũ tale esse oportet, vt substantia ipsius sit actus per suam essentiam perpetuus. hunc autem actum actio commitatur. Porrò, cuius actio est æterna, effectus quoq; est æternus, veluti si Sol esset æternus, & lumen quoq; Solis esset æternum. sed actio Dei est æterna, sua enim substantia est: ergo effectus est æternus 12. meth. 39. Inest illi vita, mentis enim operatio vita est. illud autem est ipsa operatio atque actus: Actus igitur, qui est per se, illius est optima, atq; perpetua vita. Dicemus autem ipsum Deum animal perpetuum optimum esse. quare Deo vita, nimirum æuum continuum, atq; perpetuum inest: hoc enim est ipse Deus. Vera planè, atq; catholica hæc est, quæ à philosopho depromitur, doctrina. Dei enim actus, ipsius voluptas est, intellectio iucundissima, quæ per se est optima, eius profectò operatio, mentis illius est. Seipsum ergo intelligendo, semper actu agit, & actio illius perpetua, cuius effectus æterna voluptas est: non enim aliunde, quam seipso beatus. Etenim si operatio diuinæ mentis, vita illius est, & voluptas itidem: Deus ergo hæc omnia, quæ nobis alijs sub nominibus, ob nostri paruitatem ingenij, tenuitatemq; intellectus innotescunt. Quando igitur dicitur, cuius actio æterna, & effectus

Soluitur. Alia ratio. Vita Dei. Responsio.

effectus æternus: diuinæ sanè respectu essentiæ, vt diximus, verum esse dicimus, aliorum verò à Deo, negamus. Dicis, frustra est agens, quod propria operatione caret, rectè quidem diuino, primoq; agenti hoc conuenire dicimus: nunquam enim sine propria operatione, ne dum non est, sed neque esse potest: operatio namq; mentis diuinæ, ipsius vita est, Deus autem sine vita non est: neq; ergo sine propria operatione erit. Dicis, Deus & natura nihil frustra faciunt, 3. de anima comment. 45. quòd si natura nihil facit frustra, inquit, neque necessariorum quidquam omittitur &c. Si ab æterno mundi producendi actum perfectissimum habens, non produxit, nulla prorsus sui actus fuisset vtilitas, fuissetq; ociosus: Deo autem ocioso existente, omnia prorsus essent ociosa. Respondeo, non potest esse ociosus, cuius actus est summa per propriam essentiam voluptas, cuius intellectio est perfecta iucunditas: ipse enim perpetuò degit, quippe cùm & voluptas ipsius sit actus, & idcirco vigilia, sensus, intellectio iucundissima sunt. Si igitur Deus semper sic se habet, vt aliquando nos bene habemus, admirabile quid est ipse, quòd si magis & benè se habet, magis admirabile est profectò: at sic se habet: nunquam ergo ociosus, qui à propria operatione nunquam cessat. vtilitas autem suiipsius, est actus eius, non enim ex mundi fabrica, aliquam sibi vtilitatem comparauit, quam prius non habuerit, cùm suis propriis diuitiis diues sit. Nam, si ex mundo genito aliquam sibi vtilitatem nouam accidisse dixeris; non erit profectò animal perpetuum atq; optimum: quod enim externis indiget rebus, vt sit perpetuum, nullo modo perpetuũ, atq; optimũ dici potest. Dicis, potentia actiua, per passiuam diffinitur 9. meth: 2. quare si non est potentia passiua, actiuam quoq; non esse, necessarium est: siquidem ex parte agentis possibile nihil est, quinetiam ex parte passiua possibile sit. proinde omnes formas, in passiua potentia materiæ, & actiua primi motoris, Commentator contineri arbitratus est. 12. met. 18. & 24. & 8. phys. 4. Homo, inquit, generat hominem, insuper & præter hæc, est id, quod omnium primum, omnia mouens. Si itaq; potentia primi motoris æterna est, & rerum quoq; creatarum passiua similiter. Vera profectò sunt hæc de agente per motum, non autem de diuino agente, cuius actus est æternus, & potentia, actioq; idem. Nam in Deo passiuam potentiam, tum corruptiuam, tum etiam perfectiuam inueniri, fas non est: diuinissimum namq; atq; perfectissimum, externa perfectione opus non habet: Proinde voluntas, & intellectus diuinus, actiones perpetuæ sunt, atq; perfectissimæ. Potentia verò actiua, nondum actui coniuncta, tribuenda Deo non est, sua certè potentia, actio sua est. Porrò, potentiam actui vnitam, quæ in aliud principium est agendi, Deo concedere licet: potentia autem, quæ non solùm ipsius effectus, sed etiam operationis principium est veluti ignis principium est caloris, in Deo in esse formali, necessariò non ponitur: bene verò in ideali, atq; obiectiuo. Nihil planè suiipsius principium est: diuina autem actio, cùm sua potentia sit, idcirco non actionis, sed facti, Dei potentia dicitur esse principium. Quòd si opus factum in esse formali non adsit, illius respectu, æterna minimè appellatur. hunc autem respectum connotatum quidam nominant. Cùm ergo dicis, ex parte agentis nihil est possibile, quin etiam sit ex parte passi, valet quidem hoc in humano, non autẽ in diuino agente, cuius actio nõ est accidens, sed substantia agentis. Quare, si substantia primi agentis est simplex, immutabilis 12. meta. 41. à sensibilibus separata, quæ tempore non mensuratur. primo cœli. com. 100. quæ illic sunt, tempore non senescunt: non est dicenda ex potentia aliquando in actum migrare; ita profectò hoc absurdum est, ac si aliquis diceret, primum agens diuinum, de sua substantia, in suam substantiam mutari, quod reuera, nedum Theologi, sed philosophi etiam detestantur. Materiæ præterea, si præsto non sit in esse formali potentia passiua, in ideali, atq; obiectiuo primi inuenitur agentis, in quo res præstantiùs, quam in seipsis esse habere censetur: quàm ob rem, quod supra philosopho testante, 12. met: com. 29. didicimus, quòd potentia est, id potest non esse, primo, diuinoq;, nullo modo, si rectè philosophamur, tribuitur agẽti Nam intellectus possibilis est

Obiectio.

Deus nunquã est ociosus.

Deus seipso beatus.

Obiectio.

Soluitur.

An in Deo sit potentia.

Actio diuini agentis est sua substantia.

2.

lis est in pura potentia, passiua ad speciem intelligibilem, & tamen non est corruptibilis. 3. de anima, Com. 3. formæ susceptiuum esse opus, & potentia talem, & 5. quò sit, vt neque vlla sit ipsius natura; nisi ea solum, quæ possibilis est. Intellectus autem speculatiuus, secundum Commentatorem, quia caret materia, est incorruptibilis: omnia enim quæ sine materia sunt, incorruptibilia reputantur. 12. met: com. 33. Quoniam igitur vnicuique conuenit agere secundum quod est in actu, vt 9. met: dicitur: potentia autem actiua, id est, secundum quod competit alicui agere: quod ergo in actu est perfectissimo; perfectissimam quoque potentiam talem habere, necessarium est. Arguis iterum, ordo primi motoris, atque ipsius inclinatio ad motum, ipsius substantia est: semper ergo mouet, sicuti semper est. Soluitur, licet in Deo, in quo non nisi Deus est, idem ordo, & eius substantia, non tamen modus idem, nec connotata, atque subiecta eadem: quando ergo obiicis: substantia diuina ab æterno fuit, voluntas quoque mundum mouendi est ipsius substantia: ergo ab æterno fuit: fallaciam incidis accidentis, dum idem subiecto, & accidenti inesse putas: quod falsum est.

Intellectus speculatiuus.

Obiectio.

Solutio.

QVAESTIONIS TERTIAE. CAP. I.

An Deus agat ex necessitate naturæ secundum philosophum.

PRo huius quæstionis intellectu, sciendum quosdam sic arguere 12. met: com. 38. Si quippiam igitur mouetur, aliter sese habere potest, quare si latio prima, actus esset, quo mouetur hoc ipso ratione loci, etsi non substantiæ ratione aliter sese habere. Cùm autem sit quippiam mouens immobile, atque actu, id, vt aliter sese habeat nullo pacto fieri potest. Quare primus motus, ratione finis, non autem violentiæ, necessarius est. Quòd si ita motus se habeat, substantia, à qua talis motus dependet, quum ad huiusmodi motum, aliter se habere non possit, naturæ omninò necessitate mouetur. Amplius, motus æternus, sine æterno esse motore non potest: cùm autem fieri non potest, vt non sit motus æternus 8. phy. com: 7. Nam si quædam sunt mobilia, quædam motiua, & interdum est actu quid primum mouens, & aliquid quod mouetur interdū nihil, sed quiescit, hoc priùs mutetur oportet. erit enim aliquid causa profectò quietis: quies enim est priuatio motus. Igitur, ante primam mutationem, mutatio prior erit, & motorem æterno motu mouere, necessarium est. Dubium autem est, an ista fuerit philosophi sententia, ne si ita sensisse dixerimus, sui quodammodo oblitus fuisse videatur. Septimo namque politicorum, Deum seipso solo beatum esse demonstrat. non ergo naturæ necessitate adactus, mundum ab æterno mouet, suam quasi inde perfectionem consequuturus. Quæ enim ratione prædita sunt, atque naturæ necessitate mouentur; ea profectò, motu illo naturali, suum finem, perfectionemque, mouendo inquirunt. Sic homo, naturæ necessitate mouetur, ad felicitatem capescendam: Deus autem ad seipsum. Adhuc, si diuinum, primumque agens, ab æterno mundum & producit, & mouet, idque naturæ necessitate: non erit planè simpliciter necessarium: nam mundo non existente, ipsum quoque non existeret. Habens certè necessariam habitudinem ad aliquid, si illa desiit, etiam illud deesse, necessarium est. veluti, si splendor, ac Solis lumen non essent, ipsum quoque Solem non fore, aut non esse diceremus. Amplius, agens ex naturæ necessitate, secundum vltimum suæ potentiæ agit: Si Deus ergo necessariò influit, atque agit in hæc inferiora: nullum prorsus in hoc mundo malum inueniretur: suam enim omnibus, ita bonitatem cōmunicaret, cùm ageret secundum vltimum suæ potentiæ, vt nulli malo locus nō esset: quod profectò veritati apertè repugnat. Entia ergo à Deo, altiori quodam modo, quàm natura aut hu-

Quod Deus agat ex necessitate.

2.

Contradictio Arist.

Quod Deus non agat ex necessitate.

3.

4.

aut humana voluntas sit, procedunt, atque emanant. Actus profectò diuinus, qui vtique à solo Deo cognoscitur, non eo quippe quo nostræ voluntatis modo actus procedit, sed quàm nobilissimo, atque diuinissimo: quemadmodum dispu: 11. in solutione primi dubij contra Algazelem clarissimè dicitur. Sed dices, in omni entis differentia, necessarium, præstantius est contingenti: in ente enim per se, perfectiùs est: cùm autem primum ens sit perfectissimum, perfectissimam planè entis differentiam habet: necessariò ergo, & non contingenter causat. Adhuc, causans ex naturæ necessitate, plures entis differentias producit, ergo perfectiùs: producit enim possibile, & necessarium. sed agens voluntarium, ens tantum contingens; quod autem perfectissimum est, Deo tribuere debemus: ergo. Amplius, aliqua planè causa, necessariò causat: prima igitur similiter in essentialiter sanè ordinatis, posteriùs necessitatem non habet, nisi prius habuerit: sed aliqua causarum, necessariò effectum inducit, vtpote ignis calorem, & aqua frigiditatem: prima igitur causa naturæ necessitate mundum mouet, & ab æterno mouit. Soluuntur: Verum quidem est, necessarium, contingenti præstantiùs esse, esseque entis perfectiorem conditionem, modò illi sit enti compossibilis: atqui posteriùs, talem non habet ad primum agens necessitatem, potest enim sine aliquo consistere causato, propterea consequentia meritò negatur. Ad aliam, ens, quod fieri potest, possibilem, & non necessariam differentiam habet: eò enim quò fieri potest, defectus, & non necessarij rationē subit. Quare posse huiusmodi causare entis differentias, nullam innuit causæ perfectionem causantis. si enim naturæ necessitate res produceret, necessaria sola, & non contingentia produceret. Ad vltimum, secundum quid, non autem simpliciter secundum causam, causare dicimus: non enim causat, nisi prima, eius causatum concausante, idque naturaliter priùs, quàm proxima causa. Sed prima contingenter causat, & secunda similiter, quæ à primæ causæ ordine, rationéque dependet. Hæc sunt, quæ à quibusdam obiiciuntur. Porrò, Auicenna ens diuidit in necessarium, & possibile: necessarium autem vnum esse dicit, quod profectò per se existens, atque independens, omnium principium est. de hoc autem 2. suæ met. cap. 2. & 3. loquitur, possibile verò esse dicit omne productum, quod sine producente esse non habet. sic 9. met. cap. 4. Auer. autem 12. met. com. 41. duplex quidem necessarium esse affirmat, & alterum planè ex se, alterum autem ex alio, id est, ex motore. Motus enim quia contrariam habet quietem, defectum subire potest. 9. Met. com. 17. Non est timendum, quòd cœlum quiescat: timor autem circa possibilia, non autem circa necessaria versatur: quapropter semper agit Sol, inquit, & Stellæ, & totum cœlum, & non est timendum, vt quandoque stent. Neque laborant id agentia, non enim inest potentia contradictionis ipsis, vt corruptibilibus motus, vt laboriosa sit continuatio motus. In substantia autem nihil necessariū ex alio, ex se verò possibile esse dicit: Tunc, inquit, natura contingens in necessarium verteretur. Sed repugnat vnum oppositum in aliud transmutari. Cœlum ergò, atque intelligentiæ, quoniam contrarium non habent, apud Auerroem sunt entia necessaria: non enim habent principium intrinsecum corrumpendi, qua quidem ratione entia nec nominantur: quia tamen hoc non habent primò per se, atque per eorum essentiam; idcirco necessaria per se dici non possunt.

Obiectiones. 1. 2. 3. Soluuntur. 1. 2. 3. Auicenna ens diuidit. Auerr. ponit duplex necessarium.

CAP. II.

An creatio secundum philosophum, aliquo modo probetur.

Vi mundum in tempore creatum esse dixerunt, ij profectò, creationem cum nouitate essendi constituunt: prius enim duratione habuit non esse huiusmodi: ergo creatio sine nouitate essendi fieri non potuit. Qui verò natura tantùm, non au-

non autem duratione, res productas, non esse habuisse affirmant, nullatenus egent talinī opere essendi nouitate. Cæterū, si Deus omnium est, secundum philosophum, causa productiua intelligentias ab eo productas esse, necessarium est: Licet enim, vt ipse dicit, res sint æternæ, atq; ideo careant nouitate essendi: sunt tamen à Deo productæ, alioqui non omnium verè causa productiua diceretur. Quòd si dixerimus, intelligentias Deum produxisse, easdem quoq; creaße dicere compellimur: sunt enim absq; materia 12. met. com. 29. Has igitur, inquit, substantias materiæ expertes eße oportet: omne autem, quod sine materia fabricatur, creari profectò dicimus. Amplius, anima humana est forma corporis, quæ ante corpus non producitur, 12. met. 16. mouentes igitur causæ antecedunt: at hæ, quæ sunt, vt ratio causæ, simul sunt: anima autem non producitur, sicut cæteræ de potentia materiæ, alioqui secundum philosophum, vt postea dicemus, corruptionis expers nullo modo eßet reputanda: fit ergo cum corpore sine materiali principio. quicquid autem ita conditur; creatum, cum nouitate eßendi, non immeritò appellatur: Causa agens, inquit, præcedit, non causa formalis; sed simul est cum eo, cuius est forma: cùm enim homo est sanus, tunc & sanitas est, figura etiam æneæ pilæ, & ipsa ænea pila sunt simul. Si verò est, & posteriùs quippiam permanet cōsiderare oportet. In quibusdam autem nihil prohibet, veluti si anima talis sit, non omnis, sed mens ipsa: vt autem omnis permaneat fieri non potest: Anima igitur, & forma corporis, & immortalis est, quippe, quæ post corpus permaneat. Hanc autem rei veritatem 3. de anima. com. 20. latiùs, clariusq; prosequitur. Cùm autem terminus generationis formalis, forma substantialis, per generationem ac uisibilis esse dicatur: forma autem hominis, anima intellectiua sit, per generationem nequaquam acquirenda; non video, quonam modo verum dicant, qui hominem generare hominem aßeuerant: homo enim animam intellectiuam effectiuè minimè producit, nec aliquam cum anima intellectiua formam consistentem. Quidam ita veritatem tetigisse se putant, dum dicunt hominem generare hominem, quia sufficientes in materia pro animæ intellectiuæ acquisitione, dispositiones inducit. Istorum autem non omnibus probatur sententia, cùm tales dispositiones accidentia sint: hominis autem actiua generatio ad accidentia non terminatur. Alij, hominem generare hominem dicunt, quippe, qui sua actione, hominem genitum, ad formam, suæ similem poßidendam inducit: atq; ita, etsi animam intellectiuam, secundum substantiam non attingat, secundùm vnionem autem attingit, quod pro vniuoca hominis conseruanda generatione sufficere putant. Itaq; rationalis anima, cùm sit forma simplex, materiæ potentiam, non præsupponit, ex qua, virtute naturalis agentis extrahatur, sed materiam, in qua recipiatur: hoc autem, quoniam philosopho probatur, creationem eum conceßiße, credendum est. Omnia siquidem simplicia creari, composita verò gigni putauit. Quemadmodū enim formæ artificiales, materiam, in qua recipiendæ sunt, nō ex qua educendæ, præsupponunt; ita etiam formæ simplices substantiales, materia carentes: entia profectò naturalia, in quibus tales formæ recipiantur, nec inclinandi, nec contradicendi aptitudinem, talium respectu formarum habent. Hanc autem animæ creationem, accessum interdum philosophus nominat; accedere enim mentem de foris dixit, in lib. de generatione animalium: nunc verò, Dei iussum in lib. de proprietatibus elementorum: Spiritum vitæ Dei iußu venire: aliquando dependentiam appellauit 12. met. 29. Deus est animal, inquit, æternum, à quo cœlum, & tota natura dependet: in lib. de bona fortuna, effectum diuinum à Deo omnem venire existimauit. Cū aūt anima intellectiua diuinus effectus sit, à Deo venire firmißimè constat: nō enim alicui conuenit creaturæ animæ creatio: Propria certè virtute, causa secunda, sine primæ concursu agit nihil. Quòd si in primæ causæ virtute, secunda causa animam creat; nō ipsa, sed prima creatrix appellatur: ex nihilo igitur secundū philosoph. anima creatur, nam si, vt dicit Themistius primo de anima, vnà cum totius animati productione generatur seu producitur, veluti pars producti; deficiente producto, ipsa quoq; deficeret, quod planè

Creatio secūdum philosophum conceditur.

1.

2.

Humanę animę immortalitas.

Homo generat hominē.

An homo generet hominem.

Simplicia creantur: cōposita gignūtur

Animæ origo vocatur accessus, & Dei iussus.

Anima diuinus effectus.

Anima ex nihilo fit.

planè aduersatur philosopho 12. met. 17. eam post corpus manere asserenti. Quocirca in eodem temporis instanti, est anima creationis terminus, quo per se subsistit: generationis verò extrinsecus, subsistit certè subsistentia totius: Prius tamen, ordine quodam per se subsistens, quam pars intelligitur subsistentis. huic autē suffragatur sententiæ, authoritas philosophi 1. phys. com. 76. Si autem, inquit, aliquod debet fieri animal non secundum accidens, ex non animali erit: Si generatio esset possibilis, ait Commentator, animalis simpliciter; tunc esset necesse, vt ex non animali simpliciter generaretur. Quare, si ens simpliciter fieret, ex non ente simpliciter, id est, ex nihilo fieret. ens autem simpliciter à deo fieri, ex philosopho satis colligitur: nam ens totum, nempe secundum totam essentiam suam Deum producere dicit, & non formam tantum, quam agens naturale inducere solet. Anima autem rationalis, quia ea producitur ratione, vt corpus informet: corpus verò ab æterno non fuit; ideo ab æterno illam fuisse productā, non est necesse. Insuper, sine agente naturali non producitur: quod etsi animæ substantiam attingere nequeat, sine illo tamen non creatur, quòad integrum quoddam, id est, hominem producendum. Creationem ergo apud philosophum, quæ substantiarum est immaterialiū, inueniri dicimus. Libro sexto Pymandri de anima humana plurima scripsi.

Anima rationalis non fuit ab æterno.

2.

CAP. III.

Deus est omnium rerum causa effectiua secundum philosophum.

Deus est sempiternum animal, ex quo Cœlum, & natura dependet, inquit Philosophus 12. met. 38. quicquid igitur extra Deum est, ab ipso essentialiter dependet. si autem ita dependeat, & causatur etiam. Porrò, non causaretur, nisi etiam effectiuè ab eo produceretur. Quòd si aliquod ens inueniretur, à Deo nullam planè dependentiam habens, illud sanè ad vniuersi ordinem non pertineret: vniuersa siquidem entia ad omnium principem vnitatem, ordinēq; essentialem habere contestatur 12. met. 51. com. ad vnum quidem enim omnia ordinata sunt, inquit. Omne autem talem habens essentialem ordinem, & causalitatis suæ rationem inde etiam habet, alioqui sine primo consisteret, atq; ita, ab illo nullatenus dependeret. non n. repugnat esse absq; eo, quod sua causa non esse dignoscitur. Amplius, habens causam finalem, pariter etiam efficientem habet, nam finis causalitas est, cuius gratia aliquid fit. Sed omne ens, præter primum, causam finalem habet 12. met. 51. efficientem ergo habere, necessarium est: si autem sint entia inproducta, non ergo omnia causam finalem haberent, quod apertè Philosopho aduersatur. Impossibile præterea est, quòd rerum ordinem Deus produxerit, entia vniuersi non producendo. Item 12. met. com. 25. eadē sunt prima principia omnium: ad vnum enim primum principium agens deueniendum est, quod est substantia, à quo producuntur accidentia omnia: Vna est igitur substantia omnium causa effectiua substantiarum, & ex consequenti, omnium etiam accidentium. vna certè est prima substantia, quæ mouet, vt desideratum. 12. met. com 35. Effectiuè igitur mouet: nam balneum in mente secundum Commentatorem 12. met. 43. effectiuè mouere putauit. Adhuc, ars communis, subseruientes sibi artes effectiuè producit, & causat, vt militaris, equestrem, & frenatiuam: sed secundæ intelligentiæ, ad primam, veluti artes speciales referuntur, autore Commentatore 12. com. 44. Habitudo, inquit, aliarum intelligentiarum ad primam, est habitudo artium specialium ad communem, ergo &c. Iterum 8. phy. com. 15. Trigonus, inquit, semper habet duobus rectis æquales angulos, sed tamen est perpetuitatis huiusmodi altera causa. intelligentiæ igitur, atq; corpora Cœlestia, cùm, iuxta ipsius sententiam, æterna sint, habent nihilominus causam sui esse, nem-

Arist.

Omnia effectiuè à deo dependent.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

pè primum agens. Sed dicis, Philosophum de complexis ibi locutum fuisse, ideo de illo complexo demonstrabili, exemplum posuisse, modò, de incomplexis æternis, vt puta, de Cœlo, & intelligentijs, loquimur.

Obiectio.
Responsio.

Sed hoc non tangit Philosophi mentem: ipse enim Empedoclem reprehendit non assignantem causam. quare lis, & amicitia æqualibus temporibus alternatim motum causarent, nec excusatione dignus reputatur, ob id certè, quòd sempiternorum causam non esse assignandam putauerit: nam quædam sunt æterna, quorum tamen altera causa est.

Si æternã habeant causam sui esse.

Si itaq; Philosophus de incomplexo æterno non loqueretur, non rectè Empedoclem argueret: negaret profectò hanc consequentiam: Complexum æternum habet causam, ergo & incomplexum. Nec de causa finali intelligi potest, nam complexum, quod est demonstrationis conclusio, vtpote trigonum habere tres, causam habet effectiuam: præmissæ namque, ex quibus conclusio deducitur, officio funguntur causæ efficientis. Philosophum ergo de causa effectiua rei incomplexæ, & non tantum complexæ, loqui manifestum est.

Obiectio.

Iterum instas. Æternum semper est, non ergo causa opus habet ad esse ipsum deducente. quare 8. phy. 15. de æterno loquitur successiuo, nempè de motu, qui sine motore fieri non potest: qui certè causam habet effectiuam, intelligentiam scilicet æternam mouentẽ.

Responsio.

Dico verũ sanè esse, motus, qui interpollatè fit, causam Philosophum scire velle, verba tamen ipsius, cùm vniuersaliter proferantur, ad successiuum, atq; permanens æternum distribui possunt: de triangulo autem exemplum adducit, quem in permanentium, non autem successiuorum numero computari constat: Æterna igitur incomplexa, causam, ex his quæ diximus, habere effectiuam, manifestum est.

2.

Amplius, primum in vno quoq; genere, est causa omnium, quæ sunt sub illo genere, veluti ignis, cuiuslibet calidi causa est. 2. met. com. 4. primum autem ens, est perfectissimum. 12. met. com. 37. & primum vnum, com. vlti. eiusdem libri. cuiuslibet ergo causa est effectiua, esse, vnitatemq; habentis.

Obiectio.

Dicis, quamuis Deus sit omnium entium maximum, non tamen omnium est causa effectiua.

Responsio.

sed hoc philosophi doctrinam non sapit: etenim primum ens, primo quidem calido comparat: sed primum calidum, omnis caloris causa est effectiua; idem etiam primo enti conueniat, necesse est, alioqui vana esset comparatio.

2.

Ad huc 5. met. cap. de necessario. Horum quidem, inquit, altera causa essendi necessaria, horum autem nulla. sed propter hæc alia sunt ex necessitate. Omne autem ens necessarium est incorruptibile: cœlum igitur, atq; intelligentiæ, cùm sint entia incorruptibilia, causam aliquam habent, quæ profectò Deus est benedictus. Porrò, quamuis de complexo necessario ibi loqui videatur, non propterea in aliũ sensum detorquenda est philosophi sententia, quasi de incomplexo loqui voluerit: sic enim disputando vtrumq; contexuit.

Primum necessarium.

Quare primum, inquit, & propriè necessarium quidem simplex est: quod planè primum agens esse, passim ab omnibus admittitur. Neq; trahendum est ad illud primum simplex, complexum scilicet, impossibile est idem simul esse, & non esse: nam si primum, inquit, per se necessarium simplex non esset, contingeret aliter se habere: compositum enim esset, atque ita necessarium nequaquam esset appellandum.

Commentator.

Suffragatur autem nobis commentator, sic verba philosophi librando: Si tale, ait, necessarium per se non esset simplex, esset compositum ex materia & forma, & per consequens multis certè modis sua substantia mutaretur: de primo ergo principio incomplexo loqui philosophum, atq; Commentatorem, clarissimè patet.

Obiectio.

Dicis non valere consequentiam, necessarium incomplexum habet causam, igitur causam habet efficientem:

Responsio.

Soluitur, Imò optimè sequitur, non enim intelligentiæ causam habent materialem, quippe, quæ sine materia sunt 12. met. 30. com. neq; formalem, formæ enim forma non est. si verò finalem, & efficientem habeant, necessarium est. Sunt igitur aliqua entia necessaria, vtpote intelligentiæ, quæ causam habent sui esse, atq; vnitatis, efficientem, id est, primum ens.

CAP. IIII.

Si Commentator idem senserit.

QVod maximè eſt, vt diximus, cauſa eſt entitatis in cæteris. 2. met. comm. 4. ſed Deus, eſt maximum ens: omnium ergo eſt entium cauſa effectiua. Neque de cauſa finali tantùm intelligi debet: nam 12. met: comme. 36. & 44. quodlibet à materia ſeparatum, cuiuscunque eſt finale principium, & efficiens quoque ſit, neceſſarium eſt. Ex immaterialitate autem rei, cauſalitatem quidem effectiuam, reſpectu effectus eiuſdem finalem concomitari, Commentator eodem in commento, apertè demonſtrauit. Suffragatur huic quidem ſententiæ comment. de ſubſtantia orbis cap. 2. Cœlum, inquit, eget intelligentia, non ſolùm mouente, ſed largiente in ſua ſubſtantia permanentiam æternam: & de intelligentiis ſimile eſt iudicium. Finis, inquit, ſignificat agens ſignificatione neceſſaria. 12. met. com. 44. Modum productionis ponens, Auicennam reprehendit dicentem Deum per modum naturæ intelligentias cauſare. Sic etiam 2. met. comm. 4 Omnia non acquirunt, inquit, eſſe, & veritatem, niſi à prima cauſa: Vniuerſi itaque Deus cauſa eſt effectiua, finalis, & formalis. Tertia præterea diſput. libri deſtru. deſtru. contra Algazelem, in ſolutione dubij 18. mundum eſſe Dei effectū, oſtendit, & in ſeparatis à materia illa tria, vnum eſſe. Omne, inquit, dans formam alicui, dat illi eſſe, & eſt illius efficiens: ſed primus motor, mundo formam tribuit: illius igitur eſt efficiens. Idem 12. met. comm. 44. & 2. cœli, comm. 58. & alibi pluries ſentire videtur. Omnia, inquit, agentia reducuntur ad ipſum, & agunt, & ſunt participatione primi entis, vt 2. met. com. 4. conſtat: ad vnum ergo, quod per eſſentiam cauſa eſt cæterorum, reducenda ſunt omnia. Prima cauſa omnium entium, ait, eſt magis digna & in eſſe, & in veritate, quàm omnia entia: omnia enim entia non acquirunt eſſe, & veritatem, niſi ab iſta cauſa. hæc quidem Auer. 2. met. comm. 4. Semper exiſtentium principia (ait philoſophus ibidem) ſemper eſſe veriſſima neceſſe eſt, non enim quandoque vera, quandoque non. nec illis cauſa aliquid eſt vt ſint, ſed illa aliis. Philoſophus (inquit Auer.) innuit per hoc, diſpoſitionem principiorum corporum cœleſtium. Explodenda eſt autem illorum ſententia, qui de principiis ſcientiarum philoſophum hæc dixiſſe putarunt: textus enim clarus eſt, prauas omninò interpretationes abijciens. Principia autem appellauit, quia & ſi vnum tantùm ſit principium inproductum, ſecundum rem, ratione autem eſt multiplex, quemadmodum Auer. in lib. deſtru. affirmat: Primum, inquit, principium, omnium iſtorum principiorum, eſt principium efficiens, formale, atque finale: nam forma, atque finis idem ſunt in hoc entium genere, dans ſiquidem finem, dat etiā formam, atque efficiens. Amplius lib. deſtruct. quæſt. 3. in modo 2. Si mundus, inquit, eſſet æternus ex ſe, & exiſtens, non ſecundum quòd mobilis: nam omnis motus conſtitutus ex partibus, nouus eſt, id eſt, factus, non haberet efficiens. Si autem, per diſpoſitionem, qua eſt in factione, vel creatione, æternus eſt, tunc dans, vel iſtius cauſa factionis æternæ, efficiens magis diceretur, quàm factionis æternæ cauſa: mundus igitur à Deo factus eſt, ſecundū Commentatorem. Adhuc, de ſubſtantia orbis cap. 2. Et non eſt dubium, inquit, quòd agens ipſum, eſt mouens ipſum: quod enim mouet ipſum motu proprio, eſt illud, quod ei largitur diſpoſitiones, per quas acquirit motum propriū. Debes ergo ſcire, quòd iſtud corpus cœleſte non indiget virtute mouente in loco tantùm, ſed largiente in ſe, & in ſua ſubſtantia permanentiam æternam: quoniam & ſi ſit ſimplex, & non habeat principium ad corruptionem, tamen eſt finitæ actionis virtus neceſſariò; quia finitarum dimenſionum eſt, & terminatum à ſuperficie continente ipſum. His autem, atque ſimilibus, nonnullæ eiuſdem aduerſantur ſententiæ, quæ in 8. phyſ. & 12. met. comm. 41. habentur: ibi enim diſputans contra Alexandrum, cœlum ab altero, eſſe perpetuum non habere, diſputauit. Quare ſuis in verbis, ſibi ipſi conſtare non videtur, ideóque incertus, atque confuſus eſſe iudicatur in huius rei inquiſitione.

1. Ratiōes Auer. quæ oſtendūt Deum eſſe omnium cauſam effectiuā.

2.

Omnia entia habent eſſe à prima cauſa.

3.

4. Quod Deus ſit cauſa effectiua omniū, aperte Auerroes oſtendit.

CAP. V.

Auicennæ positio.

Intelligentiarũ productio.

RBitratus est Auicenna, quòd Deus, seipsum intelligendo, primam produxerit intelligentiam, quæ sanè producta, Deum intelligendo, secundam intelligentiam produxit. secundum autem id, quod de actualitate habet, seipsam intelligendo, primi orbis animam: at secundum id, quod habet de potentialitate, primum orbem produxit. hoc idem secundam intelligentiam facere asseruit, ad vltimam vsq;, quæ actiuorum præsidet sphæræ, atq; passiuorum: Vnũ ergo tantùm à Deo immediatè procedere aiebat: Quam ob causam à Commentatore iustè reprehenditur. Non, inquit, 12. com. 44. illic est prouentus, neq; consequutio, neq; actio; ita, vt vnam actionem, vnum sequi agens, necessarium sit. Describit autem veræ productionis modum dicendo: tantùm enim est, illic causa, & causatum, secundũ quod dicimus intellectum esse intelligentis. Porrò, Albertus Magnus 12. met. de his disserens, ita loquitur: Sunt, inquit, intelligentiæ essentialiter opifices: in artibus talis ordo habetur, quòd ars communis, atq; principalis, subseruientibus artibus & exemplar est, & efficiens causa: Omnes enim inferiores artifices, dum artem intuentur principalem, atq; communem, ad illius imitationis exemplar, suas proportionabiliter operationes, formare student. Deus autem, cùm sit ars prima, & communissima, omnibus artificibus .i. intelligentiis, sese imitandum ingerit. Igitur, vt sic imitandus, per motum talem, qualis est motus Saturni, eiusdem intelligentiæ artem causat: & sic consequenter cæteras, non solùm exemplariter, verùmetiam effectiuè, totaliterq; causat intelligentias. hoc autem, vniuersalis ars humana præstare non valet; nisi enim concurrat lumen intellectus agentis, in alterius intellectu fieri non potest. Si namq; ars vniuersalis, à materia prorsus separaretur, atq; per se subsisteret, posset vtiq; artes, sui imitatrices, effectiuè producere: proinde ars diuina, cùm ab omni prorsus materia sit immunis, coagente non eget externo, sed intelligendo seipsam, vt pluribus certè imitabilem modis, particulares orbium artes motiuas tanquam propriorum instrumentorum produxit. Cæterùm, huiusmodi artes, nedum formas intelligibiles, verùmetiam intelligentes esse, necesse est: non enim in aliquo receptæ coalescunt, sed per seipsas subsistunt. Omnis profectò res immaterialis, si est subsistens, est intelligens. 3. de anima comm. 16. Deus autem, quoniam multarum est productor, seu institutor artium: intelligentiarum quoq; esse, necessarium est, quæ artes sunt, per se subsistentes. Ars enim communis intellecta, est causa artificis intelligentis subseruiens. Non est planè impossibile, vt id, quod est per se intelligentia, & intellectum, plurium sit causa entium, quatenus varijs sanè modis, ex eo intelliguntur. Aliud namq; est, quod concipit de primo motore, motor orbis Iouis, & aliud, quod concipit motor orbis Saturni. Est reuera inter intelligentias proportio ab ipso Commentatore assignata. 12. met. comm. 44. vt paulò antè diximus. Habitudo, inquit, intelligentiarum aliarum ad primam, est habitudo artium specialium ad communem: ita, quòd sicut artes speciales perficiuntur, & causantur à communi in humanis; ita proportionabiliter, aliæ intelligentiæ, à prima, & perficiuntur, & causantur.

Auerroes reprehendit Auicennam.

Albertus Magnus.

Deus est ars prima.

Intelligentię sunt artes intelligentes.

CAP. VI.

Rationes atque argumenta contraria.

Quod deus nõ sit omniũ causa effectiua.

Onsueuerunt aliqui contra prædicta sic arguere, atque rationibus pugnare. Quæcunq; effectiuè, ab aliquo dependent, ab illo vtique & esse, & ordinem habent: sed intelligentiæ, quæ sunt corporum principia cœlestium, esse ab alio non habent, quemadmodum Philosophus, 2. met. comm. 4. testatur: Nec illis,

illis, inquit, causa aliqua est, vt sint, sed illa aliis: intelligentiæ igitur effectiuè à Deo non dependent. Aiunt quidam, agens, quod de potentia materiæ suum non educit effectum, propriè efficiens non appellari: proinde respectu quidem intelligentiarum, quæ ex materia non producuntur, primum agens, efficiens non dicitur: quatenus verò ex se esse non habent, sed à primo agente, extenso certè nomine, efficiens nominatur: dixerat enim, maximum entium, omnis entis causam esse. Sed si ita res se habeat apud philosophum, omnis profectò efficientia, physica dicenda est, quæ potentia eget subiectiua. Verùm non est difficile apud philosophum, efficientiam inuenire methaphysicam, sine motu, mutationeq; methaphysica acquisitam: Potentia (inquit 9. met. tex: 1.) & actus, sunt in plus, quàm eorum, quæ dicuntur secundum motum solùm: intelligentiæ igitur, quamuis ex potentia materiæ, per motum physicum productæ non sint; esse tamen habent à primo agente, à quo productæ sunt. Quòd si dantur plura principia inproducta, in eodem planè textu philosophus contra seipsum pugnare videbitur. Vnumquodq; verò, inquit, maximè ipsum dicitur aliorum &c. de prima causa loquitur, ait Commentator, à qua omnia entia acquirunt esse, & veritatem. Itaq; principia semper existentium, id est, intelligentiæ, non habent aliquam causam, vt sint aliquo tempore, & aliquo non, vel non habent aliquam causam, vt sint mobilia, sed causa sunt aliis, vt moueantur. Sed meliùs est, sicuti paulò antè annotauimus, vt pluralis, pro singulari intelligatur: principia, id est, principium, id est, Deus, semper existentium, nempe, & intelligentiarum, & ipsorum orbium, à nullo causam habet vt sit; sed ipse, vt alia sint, principium est.

Si intelligentię habeăt causam effectiuă sui esse.

Exponitur locus Arist. obscurus. 2. met. comm. 4.

Sed iterum argues. Obiectiones.

1. *Omne agens aliquid, per motum illud agit, teste philosopho 1. de gen. com. 45. sed agens non potest in intelligentias motu agere. 12. com. 12. Omnis, inquit, productio tribus opus habet, à quo, ex quo, & ad quod, quæ in intelligentiis saluari non possunt: ergo etc.*

2. *Amplius, ex nihilo, nihil fieri, communis est omnium propemodum philosophorum sententia, at si, intelligentiæ, effectiuè à Deo producantur, cùm ex materia non producantur; ex nihilo fiant, necesse erit.*

3. *Adhuc, nullum æternum habet efficiens, sicut Commētator ait 1. cœli, comm. 1. nisi per modum formæ, & finis, & 12. met. comm, 44. In separatis à materia non est verè agere. sed intelligentiæ sunt æternæ: non habent ergo causam effectiuam.*

4. *Item, nullum possibile ex se, est necessarium ex alio, apud Commentatorem, 12 met. comm. 41. nisi motus, sed si intelligentiæ à Deo effectiuè producantur, ex se quidem possibiles sunt, non ergo ex alio necessariæ, atq; ideò corruptibiles.*

Soluuntur obiectiones.

Ad hæc sic dicendum puto. Agens, aliquando, sua reuera actione, passionem infert, atq; hoc modo agens, & patiens opponuntur: aliquando verò, pro omni, quod in genere causæ efficientis causat, accipitur, & communius est mouente, vt videre licet 7. meth: com: 31. Porrò vnica responsione omnia illa dubia soluenda veniunt, de productione physica, non autem methaphysica esse intelligenda. 1. *Commentator quoque de agente proprio, & physica productione loquitur, aut contra Auicennam disputat. Ad aliud, concessa maiore, minor negatur: potest enim aliquod effectiuè ab alio produci, & ex se esse necessarium. Vt supra dictum est.*

Aliæ obiectiones quod cœlum non sit creatum.

Iterum instas. quod fit, non est simplex: sed cœlum est simplex corpus: non enim (vt inquit Commentator 1. cœli, comme. 20.) est compositum ex materia, & forma: cœlum igitur non est factum. mundum quoq; similiter factum non esse, 1. cœli, comm. 109. clarissimè ostenditur. Omne siquidem æternum est ingenitum, omne verò ingenitum est incorruptibile: corpora autem cœlestia, motores quoque ipsorum, atq; prima materia, cùm sint æterna. 12. met. comm. 44. & ingenita, & incorruptibilia esse, necessarium est. genitum reuera est, cui conuenit priùs non esse. Suffragatur huic planè philosophi opinioni, Commentator eiusdem libri comm. 124. Generabile est, inquit, quod in præterito tempore est non ens. Simile quiddam autem dicit, 4 cœli, com. 1. & 1. cœli, comm. 108. Itaq;, quæ æterna esse censentur, creationis rationem subire non possunt.

2. *Amplius, quæ fiunt, aut motu, aut mutatione fiunt. 5. phys. Omnis, inquit, factio est motus,*

tus, vel mutatio; sed, quæ prædiximus, motui, aut mutationi non subiacent: omnis certè motus finitus, finito tempore mensuratur, mutatio verò, instanti. Quare, si aliquod æternum fieret; aut in instanti, aut in tempore fiat, opus est. si in tempore, quoniam autem nunc, non fit; suum factum esse, suum fieri præcessisse, atque ex consequenti æternum non esse, dicere oportebit. nullum planè instans æternum extitit, imò ante quodlibet instans, infinitum tempus præcessisse, necesse est. Adhuc, omnis mutatio, est inter opposita 5. phys. sed æterna non sunt inter opposita; non enim ipsorum esse, non esse præcessit:

3. *non ergo æterna facta sunt. Item, materia prima (vt supra annotauimus) non habet causam efficientem: quod autem fit, sine efficiente, fieri non potest: materia prima ergo nō*

4. *fit, alioqui ex nihilo fieret, nisi processum infinitum concesseris. Item, idem manens idē,*

5. *non potest, inquit philosophus 2. de gene: producere, nisi idem: sed Deus est semper idem, vtpotè immutabilis. 12. met. aliorum ergo à se, efficiens non esse videtur, quippe,*

6. *qui non nisi vnum producit. Præterea, quod fit, suæ habet factionis terminum, sed actionis, non est actio, vt terminus. 5. phys. actio igitur non fit, quæ est: tamen est ens aliquod, vtpote in determinato prædicamento. Sed his respondere neque inutile, neque difficilè erit: & ad primum quidem sic. Corpus sanè cœleste, non motu præueniente, sed simplici Dei iussu, atque emanatione factum est: non opus ergo est illud huic tribuere, quod motu genitis, tribuitur. An autem cœlum ex materia, & forma constet, postea dicemus libro 3. Auer. autem, philos. 12. comm. 10. non consentit. Omnia verò, inquit, quæ mutantur, materiam habent tamen diuersam, & perpetuorum, & quæ non subeunt generationem, mobilia verò sunt latione, at non generabilem, sed subeuntem tantùmmodo lationem. dicis, simplicem emanationem ab Auerroe non admitti, in eo siquidem com. vbi Auicennam reprehendit, 12. comm. 44. imò, si diligenter inspexeris, non productionem, sed modum arguit producendi, veluti paulò antè diximus. Ad 2. Æterna, generabilia non sunt, eo quidem modo generandi, quo cætera per motū generantur, & transmutationem. Commentator igitur arguit, mundum dicentes æternum esse, atque per motum ex nihilo productum. Mundus præterea in instanti factus est, non quidem transeunte, quod solùm in tempore reperitur, sed stante, quod infinitis instantibus coëxistere*

Soluuntur obiectiones.

Simplex emanatio.

2.

3. *potest. Ad 3. Omnis transmutatio est de non esse, in esse: non esse autē duplex, natura, & duratione: non esse autem natura, non esse duratione in mundi genitura præcedere quidā dicunt. sed meliùs est asserere, hæc inueniri in his certe, quæ sunt, non autem in his, quo-*

4. *rum esse, & natura, duratione simul exorta sunt. Ad illud, ex nihilo, nihil fieri, sicuti ex materia, actione physica, non tamen emanatione simplici, sine motu præcedente. Ita siquidem materia comproducta est, non tanquam emanationis totalis terminus, sed quasi*

5. *res constituens, id, quod per se est talis productionis terminus. Ad illud de agente, verùm quidem est in agente limitato, non autem in diuino, cuius velle efficax est, atque om-*

6. *nipotens. Ad vltimum, actio, & similia à Deo siquidem effectiuè sunt, non sicut termini, sed velut viæ in actionum motuumque terminos. Potest etiam dici, actionis humanæ, diuinam actionem posse assignari, quæ cùm sit suum velle, non opus est in actionibus in infinitum abire.*

CAP. VII.

An creatio potuerit esse ab æterno.

Prima ratio.

VI volunt mundum, angelos, elementa à principio esse potuisse, ita argumentantur: Simplex emanatio, simplex rei deductio esse dicitur, & à penitus non esse, ad esse, omninò indiuisibilis, atque in instanti fit: sed intelligentiæ, elementa, cœlumque, simplici emanatione condita sunt: in instanti ergo, & fieri potuerunt. Porrò effectus, qui à sua cuasa, esse habere potest

per

Prima ratio.

per fieri indiuisibile, causam immediatè insequitur; ita, vt si causa fuerit æterna, & effectus similiter æternus. Deus autem, qui simplici mundum emanatione, seu creatione produxit, cùm sit æternus; mundus quoq;, Dei effectus, potuit vtiq; esse æternus, quippe cùm fieri, & factum esse, in simplici emanatione simul sint. neq; perfectè agere, posterius est ipso agente: causa siquidem in suo perfecto esse consistens, mox agere incipit, si vult, & suæ est liberæ voluntatis. Quare, licet mundus æternus non sit, potuit tamen esse æternus: in eodem enim instanti, & ignis ponitur, & calefactio, & Sol, & Solis lumen, atq; simile de his, quæ in instanti fiunt rebus, potest esse iudicium. Agens igitur, suum producens effectum, actione quidem subita, illum, duratione necessariò præcedere, non est necesse. Si mundus potuit esse ab æterno.

2. *Amplius, voluntas, & natura diuina, eiusdem omninò sunt, & efficaciæ, & perfectionis. Si ergo naturæ necessitate, mundus ab æterno productus est, voluntatis quoque libertate produci potuit: agens enim omnipotens per suum velle, quoties libuerit, suum potest effectum producere. rei etiam creatæ hæc productio congruere potest, cuius non esse, esse, necessariò ordine non præcedit: non esse enim creaturæ, eiusdem esse necessariò non præcessisse, constat. inter esse siquidem, & non esse creaturæ, non est ordo aliquis essentialis, atq; necessarius. Etenim in ordine essentiali, priùs non potest esse posterius, alioqui naturæ ordo inuerteretur: sed creatura, quæ nunc est, potest annihilari, atq; ita non esse: at tu dicis, priùs non fuisse, & post non esse, accepisse esse: priùs ergo, posteriùs erit, quod sanè, necessarius, atq; essentialis ordo non patitur.*

3. *Adhuc, creatura posse habet essendi, secus esset impossibilis, & etiam non essendi, alioqui esset prorsus necessaria: cùm autem neutrum sibi determinet, sitq; indifferens ad vtrumq;, ex sola pendet voluntate agentis.*

4. *Amplius, quod destruit naturam, non debet omninò præcedere, atq; ei necessariò conuenire: sed non esse, naturæ bonum destruit: non ergo fuit necesse, naturæ creationem anteire. itaque in condenda creatura, non opus fuit, non esse præcessisse.*

5. *Amplius, quemadmodum tempus potest esse æternum à parte post; ita etiã à parte antè: quodlibet enim instans temporis, eiusdem est cum alio, rationis: sed alicui conuenit instanti, futuri principium, & finem esse præteriti: omni igitur conueniat, necesse est: tẽpus ergo semper est, sicuti 8. phys. & 12. met. doctissimè ostenditur.*

6. *Item, prima causa, mundum de nouo produxit: aut igitur potuit antea produxisse, aut non. fas autem non est dicere, non potuisse, est enim primæ causæ actio sine temporis differentia, quippe, quæ nullo tempore limitari, aut concludi potest. Potuit ergo, antequam mundum condidit, condidisse: igitur ab æterno.*

7. *Adhuc, si triangulus esset ab æterno, etiam ab æterno tres angulos haberet: & si pes ab æterno puluerem calcasset, suæ impressisset figuræ vestigium: nec quispiam dicat, hoc agenti naturali, non libero conuenire: nam si ignis, pro temporis sui duratione, calorem immittere valet, quantò magis agens primum? Ex his ergo, atq; similibus, mundum ab æterno fieri potuisse, manifestum esse puto.*

CAP. VIII.

Auicennæ, atque aliorum rationes contra prædicta.

Mundum ab æterno esse non potuisse.

1. *RAtiones Auicennæ, atq; aliorum contra rationes in præcedenti capite dictas, tales sunt. Naturæ ordine (inquit 5. met.) illud creaturæ conuenire dicimus, quod ex se, & non ex alio conuenire dignoscitur: sed non esse in actu, ex se, esse verò, ex agente, rei creatæ conuenit: non esse ergo, naturæ per se conuenit.*

2. *Adhuc, Deus, natura præcedit suam creaturam: causa enim, naturaliter effectu prior est. in quocunque autem signo, siue naturæ, siue durationis, vnum contradictorium non est, reliquum certè ponendum est: simul enim esse nullo modo possunt: in illo ergo priori naturæ, quo Deus creaturam antecedit, non esse crea-*

turæ apparet: ex quo habemus, non esse creaturæ, esse illius præcedere. Amplius, nihil
3. *est non ens, sicut, nihil est nihil: sed creatura antequam sit, est nihil, quia ordine natu-*
4. *ræ de nihilo: priùs igitur non esse præcedit. Terminus præterea à quo, prior est termino ad quem: sed conditarum terminus à quo creaturarum, est non esse, ad quem verò, est*
5. *esse: ergo, &c. Iterum, in rebus factis, posse differt ab esse: sed creatura est facta: priùs ergo potuit esse, quàm fuit, alioqui non est facta, nam in æternis, 3. phys. esse non differt à posse. omne namque æternum est necessarium apud philosophum. Itaque licet non esse creaturæ, illius esse, antecedere dicatur, ab æterno tamen illam fuisse putauit. In hoc autem nulla esse potest contradictio: à se planè creatura, est non ens: ens verò à primo a-*
6. *gente, sibi esse largiente. insuper, sibi derelicta, profectò non ens, magis quàm ens diceretur; qua de causa, non ens illam præcedere, idque necessariò naturæ ordine existimauit. Sed opinio Auicennæ multas habet difficultates: nam, sicut priùs, & posterius natura contradictoria sunt, & in vno eodemque esse non possunt, nec duratione eidem conuenire; ita sanè esse, & non esse creaturæ, simul eidem, secundum durationem nequaquam conueniunt. Quare, sicuti non esse, priùs natura, quàm esse dicitur; ita quoque duratione. Velle itaque asserere, creaturam habuisse non esse, & ab æterno extitisse, in contradictionem incidat, opus est, nisi illud non esse, imaginarium, non actu existens, fuisse aliquis dixerit. Nam si inter non esse creaturæ, atque esse, ordinem constituat necessarium, eamque ab æterno fuisse asserat, sibi ipsi aduersari videtur. idem enim simul duratione esse, & non esse, impossibile est: De esse siquidem creaturæ, & non esse vero, atque in re sic existenti loquimur, quorum neutrum absque aliqua temporis duratione esse potest.*

Opinio Auicennæ expenditur.

Quamobrem non opus est, vt creatura priùs sit non ens, quàm ens, cùm vtrumque ex primo habeat agente, sitque ex se, ad vtrumque indifferens. Ad rationes autem Auicennæ

Soluũtur rationes Auicen.

1. *sic dicimus. Ad primam, ad esse, atque non esse, creatura est indifferens, vtrumque enim ab agente est illi communicabile. Ad 2. Deus quidem sua prior est creatura, vtpote, quia*
2. *perfectior, a quo creatura dependet: nec ideò, creaturæ non esse, illius esse præcedere debet. nam si creatura æterna esset, adhuc, natura prior, Deus est semper dicendus Ad*
3. *3. Verum certè esse dicimus, quod etiam fide confitemur, ante sui conditionem, creaturã nihil fuisse; nihilominus ab æterno esse illi agens largiri potuit, atque ita nunquam nihil*
4. *fuisse. Ad 4. In his rebus, ratio illa valet, quæ motu, mutationeque fiunt, non autem in his,*
5. *quæ simplici emanatione procedunt. Eadem quoque facilitate, 5. ratio solui potest, posse namque & esse in ea re simul esse non possunt, quæ, per viam motus, non autem simplicis fit emanationis. hoc autem modo Auicenna defendi potest, vt non esse creaturæ præcedere dicamus, quippe, quæ ex se, esse, & non esse potest. Porrò in perpetuis, posse, non differt ab esse, potentia siquidem non distat ab actu essendi, nec illum instar humanæ naturæ diu præstolatur, mox planè simul sunt, & operantur. esse autem, non est de conceptu quidditatiuo cuiuslibet entis perpetui, nisi primi tantùm agentis.*

Posse non differt ab esse.

CAP. IX.

Quòd mundus non potuerit esse æternus.

Mundus non potuit esse ab æterno.

VIdam contrariis rationibus nituntur contra prædictam opinionẽ, hoc modo arguentes. Si aliquod ens, & quidem finitum, poterat Deus ab æterno producere; illud profectò semper producatur, necesse est: quod planè impossibile est, non enim esset permanens, atque completum. Creatio præterea, atque conseruatio, idem omninò essent: sed conseruatio, esse, non autem creatio præsupponit: ergo. Amplius, verùm quippe est dicere, omne productum, aut est, vel erit productum. aut igitur, ens finitum, ab æterno productum, semper producitur, quamdiu est:

aut aliquando, & non semper producitur. Si autem semper produci dixeris, absurdum incurres, quod diximus. Si verò non semper, habet durationis principium: creatura enim esse habet acquisitum, & propterea esse post non esse, Dei sanè solius est, permanens atque æternum esse possidere. Amplius, omne, quod est, dum est, necesse est esse, 1. Perihermenias. non potest igitur nō esse, nisi aliqua præcedens potentia impediuerit. at si aliquod ab æterno Deus ens produxit; nullam reuera potentiam præcessisse constat. Quòd si ita res se habeat, non liberè, sed necessariò à Deo productū esse dicemus. in perpetuis namque, authore Arist: 3. phys. comm. 32. & 9. met. 17. esse non differt à posse. Item, tunc tempus esset infinitum, & à parte ante, & à parte post: potuit enim cœlum cum motu ab æterno produci. ex hoc autem, absurdum istud sequetur, vt pars, toto, maior esse diceretur. Sed his obuiare volentes, quod suprà citauimus, respondendum ita esse dicimus. Quemadmodum aër, subitò à lumine illustratur; ita certè creatura, quamdiu est, à Deo semper & in habendo, & in conseruando pendet. toto igitur simul, nullam vicissitudinis profectò iacturam pateretur, si ab æterno condenda fuisset: nec aliquod nouum, quod ad suæ perfectionem integritatis pertineret, de nouo acquisitura esset. Porrò, si ab æterno creatura condita fuisset, idem planè ore, ratione verò differrent conseruatio, atque creatio. Creatio siquidem, non esse naturæ, non durationis ordine supponit, quod sanè conseruationi non aduersatur. quamuis autem in aliquibus fieri, à conseruari distet, & naturæ, & durationis ordine; in omnibus tamen habenda non est, neque obseruanda differentia huiusmodi. Ad consequentiæ probationem, verum quidem est, quod productum producitur, non tamen, quod nunc primò producitur, & priùs non erat productum. ex quo apparet, creaturam dici, esse habere acquisitum, quia à Deo sibi concessum, nec nouiter, si ab æterno condita fuisset: Deo autem nullo quippe modo, fieri potest æqualis, cuius essentia in sui conditione, recipiendi virtutem non habuit, nec vnquam est habitura. Ad aliud. omne quod est &c. Valet illa ratio in necessitate suppositionis, non autem absolutè. in tota namque æternitate, Dei potentia quodlibet conditæ rei instans præcessit, in quo & impedire & annihilare potuit iam conditam creaturam. Nullum ergo tempus determinatum in tota illa duratione conceditur, in quo mundum simpliciter conditum esse, necesse prorsus extiterit: Dei profectò semper præcessit potentia, annihilatura (si vellet) condita cuncta. Ad vltimum. Nullum successiuum potest esse actu infinitum, rationem ergo subit finiti magis, quàm infiniti. Sed dices, si mundus ab æterno extat, infiniti vtique dies pertransiti sunt; alioqui ad præsentem diem nunquam aliquis peruenisset. Sed repugnat infinito pertransiri. Verùm hæc consequentia neganda est: pertransire siquidem, est per motum ab extremo, ad extremum, rem attingere: infinitos autem dies attingi ab extremo, ad extremum vsque, est impossibile; extremis enim, cùm sint infiniti, careant necesse est. Nam & si antè hodiernum diem infiniti præfuissent dies, ex parte tamen ante, pertransiri minimè potuerunt, inchoatio certè ab aliquo extremo fieri non poterat. à parte verò post, vsque ad vltimum nunc, aliquo quidem modo pertransiti dicerentur. Itaque consequentia nequaquam ostendit infinitum, quatenus infinitum pertransiri potuisse. Iterum arguis. si mundus potuit ab æterno produci, tunc planè esset aliquid actu infinitum; quod philosophus non admittit: potuissent vtique esse animæ infinitæ, quæ, quoniam sunt incorruptibiles, nunc porfectò animæ actu infinitæ essent numerandæ. Soluunt autem quidam, dicentes, philosophum, de infinito quantò, non autem immateriali locutū fuisse 3. phys. & 1. cœli: animæ autem, quoniam incorporeæ sunt, & per accidens ordinatæ, possunt esse infinitæ. his autem aduersatur philosophus 3. phy. comm. 36. Separatum, inquit, infinitum à sensibilibus esse non potest. Respondent, infinitum Pythagoricum, philosophum significasse. Ponebat enim pythagoras infinitū quantum, separatum ab omni materia sensibili, nos autem loquimur de infinito separato intellectualis naturæ, qualis est anima. Verùm, hæc quidem forsitan inquisitio, inquit, com.

[Margin notes: 2. (beside "menias. non potest…"); 4. (beside "que, authore Arist…"); Contrariæ rationes. (beside "ceretur. Sed his…"); Esse acquisitū creaturæ. (beside "ctum. ex quo apparet…"); 2. (beside "est habitura. Ad aliud…"); 3. (beside "hilatura (si vellet)…"); Si præcessērint infiniti dies. (beside "es, ex parte tamen ante…"); Si animæ infinitæ. (beside "numerandæ. Soluunt…")]

39. vniuersalis est magis, vtrum videlicet esse posit infinitum, & in mathematicis, & in intellectualibus, & in his, quæ nullam prorsus habent magnitudinem. Methaphysicæ ergo speculationis est, de hoc negotio disserere. atqui. tex. com. 37. infinitum, & quantum, & immateriale prorsus auferre videtur: Manifestum est, ait, infinitum esse non posse, vt actu ens, & vt substantia, atq; rerum principium: nam quicquid ipsius acceperis, infinitum erit, si partibile sit. Si enim substantia sit, & non in subiecto, infiniti ratio, & ipsum infinitum est idem: in abstractis siquidem à materia, esse, & id cuius est esse, nequaquam differunt. Non ergo secundum philosophum, in rebus, tum materialibus, tum etiam immaterialibus, actu infinitum conceditur. Quare, si mundus ab æterno fuisset, essent certè animæ actu, numeroq; infinitæ. Deus talem legem, inquiunt aliqui, posuisset, qua animæ actu nunquam essent infinitæ, aut productas destrueret: sed sapientis non est bonum vniuersi inuertere, destruereq; quod sua est natura incorruptibile. Præstat ergo dicere, Aristotelem de quanto infinito disputasse, cui profectò infiniti ratio præcipuè congruit, non autem de immateriali, quod planè, loci occupandi, nullam habet aptitudinem. Sed de infiniti ratione in quarto libro abundè satis disputaui.

CAP. X.

Aliæ quoq. rationes, quòd mundus productus non fuerit ab æterno.

Mundum non esse productũ ab æterno.

1. Qvod accipit esse post non esse, non potest ab æterno produci: implicat enim contradictionem esse ab æterno, & aliquando non fuisse. sed creatura accipit esse post non esse: etenim, aut habet esse post non esse duratione, aut solo naturæ ordine: si autem prius duratione habeat non esse, non potest vtique esse æterna: si naturæ tantùm ordine, esse ergo, & non esse simul habebit: quæ enim habent solam naturæ prioritatem, duratione simul esse cognoscuntur, veluti subiectum, & propria passio: natura igitur non potest esse creaturæ, vt ab æterno condatur.
2. Effectui præterea conuenit, prius non esse prioritate naturæ, quàm esse: dari ergo aliquam durationem, in qua non esse eius, præcesserit esse, necessarium est: productio siquidem cuiuslibet causati, est de non esse ad esse: prius ergo habuit non esse, quàm esse, & ex consequenti non fuit ab æterno. Impossibile profectò est, aliquid esse æternum, & illud duratione aliquando non esse habuisse. vnde sophistica magis, quàm demonstratiua hæc ratio esse videtur; quæ in sensu diuiso, vera, in composito autem falsa computatur. Neq; enim valet, Deum produxisse mundum, est propositio de possibili vera, ergo sua de inesse est possibilis, scilicet Deus ab æterno produxit mundum: propositio namq; vniuer-
3. salis possibilis dici non potest, cuius singulares sunt incompossibiles. Item, esse creatum includit nouitatem, quia nihil accipit, quod habet: omne igitur creatum, de nouo accepit esse, & ideo necessariò incepisse, constat. Nam quemadmodum annihilatum iri non potest & esse à parte post æternum; ita à parte ante esse æternum, & creatum fuisse
4. Item, quæ aliqua mensura, in eorum creatione mensurantur, non sunt æterna, sed omnia, quæ creantur à Deo, aliquo indiuisibili mensurantur, actio enim primi principij aliquo mensuratur indiuisibili: nihil ergo aliud à Deo potest esse æternum. Itaq; mundus à Deo creatus est in aliquo instanti indiuisibili, sed ante illud instans non fuit, non ergo ab æterno. rei quippe permanentis productio, mensuratur instanti: sed in nullo instanti producebatur mundus, æternus sanè cùm esset, instans omne præcedebat: mundum ergo esse
5. productum, & æternum, nedum absurdum, sed impossibile esse cognoscitur. Amplius, quicquid est in potentia ad duo opposita contradictoria, vno acquisito, alterum relinquitur: sed potuit de quolibet creato ita dici, hoc potest esse, & nõ esse. habito igitur esse,

Deus solus est æternus.

alterum ſcilicet contradictorium, nempè non eſſe, reliquiſſe probatur: nihil enim relinquere poteſt, quod non habet. Adhuc, aut motu factus eſt mundus, aut ſubita mutatione. ſi primo modo, tunc reuera mundum æternum non eſſe cognoſcitur, motus certè duratione præcedit terminum. neque ſecundo modo: mutatio ſiquidem illa aliquo menſurata fuiſſet inſtanti, quod ſui principium rectè appellaretur, atque ita æterna minimè eſſent appellanda. Adhuc, ſi creatura ab æterno fuit producta, vnum eſt altero maius infinitũ, quod eſt impoſſibile, Lunæ reuolutiones profectò plures fuiſſent, quàm Solis, & animantium generationes, quàm hominum. fuiſſent quoque infinitæ cœli reuolutiones, infinitique dies præteriiſſent. Porrò, omne præteritum aliquando fuit futurum, ſed nunquam fuit futurum infinitum in actu, aliquando enim principium habuit. Amplius, ſicut entitas creata, entitatis reſpectu, minor eſt entitate increata; ita omninò duratio creata, duratione æterna: at duratio minor æternitate, alicuius non æterni ſit, neceſſe eſt. omne autem huiuſmodi, nouum eſt, implicat certè contradictionem, ponere æternitatem creatam. Ad hæc ita quidam reſpondent, ad primum, naturæ ordine, non eſſe, creaturam accipere potuiſſe: non eſſe namque duobus modis dicitur, altero quidem ſimpliciter, omni carens limitatione: altero verò modo, ex ſe non eſſe, vel ad non eſſe aptitudinem habere. Actu igitur eſſe, & non eſſe ſimpliciter ſimul, impoſſibile eſt, non autem eſſe duratione ſimul, & eſſe actu, & non eſſe à ſe. indifferens ſiquidem eſt creatura, vti diximus, ad vtrumque. Ad 2. effectui etiam conuenit non eſſe prius, quàm eſſe; qui vtique ad eſſe per fieri peruenit diuiſibile. Ad 3. verum quidem eſſet, ſi de productione propriè ſumpta, quæ ſine motu fieri non poteſt, loqueremur. Cùm autem mundum ſimplici à Deo emanatione potuiſſe produci dicimus; propterea aduerſus nos huiuſmodi rationes militare nõ video. Ad 4. Si mundus conſideretur, vt effectus propriè ſumptus, qui cauſam efficientem demonſtrat, abſque dubio, non poteſt ab æterno eſſe: natura enim, & duratione cauſam præcedere efficientem, opus eſt: at ſi effectus pro omni cauſato intelligatur, qui interdum ſe habet ad cauſam, vt aër, Solis lumine illuſtratus, & imago in aqua, ſiue in ſpeculo ex aſpectu inſpicientis cauſata, quorum vtrumque ex priori cauſa dependet; huic certè effectui, ſuæ eſſe cauſæ coæuum, repugnat nihil: eſſet namque ſine ſui nouitate per præſentiam ſuæ cauſæ in actu productus, ſicuti lumen in diaphano conſeruatur per præſentiam corporis illuminantis. hoc ſanè modo, mundum à Deo proceſſiſſe, nullum videtur eſſe impoſſibile. Argumenta igitur illa pugnãt contra effectũ propriè dictũ, cuius cauſam, & natura, & duratione præceſſiſſe neceſſe omninò eſt. ſed ſimpliciter actu infinito, nihil eſt eiuſdẽ ratiõis maius, bene verò alterius. at Solis, atque Lunæ eiuſdẽ rationis, nequaquã ſunt reuolutiones, ſed alterius potius. Ad 5. fuiſſent vtique infiniti dies præteriti, vt diximus, nõ tamen pertranſiti. demum omne præteritum, aliquando fuiſſe futurũ, falſum eſt, ſicuti omne futurum, aliquando fore perpetuum: alioqui nihil poſſet in perpetuum durare. Ad aliud, creari potuit creatura in inſtanti, non quidem temporis determinanti, atque fluentis: quicquid enim ita creatur, nouum eſt, ſed inſtanti manente, ſicuti eſt inſtans æui. eſſe igitur creaturæ, eſſet in continuo fieri? minimè. ſi ſucceſſionem aliquam intelligere oporteat, bene verò, ſi ſit, ab alio eſſe, ſemper accipere. Filius Dei (vt dicunt Theologi) à patre ſemper generatur, nec tamen eſt aliquod ſucceſſiuum. Ad aliud, de potentia ad oppoſita, veritatem profectò habet in potentia, nouiter acquirente eſſe per ſui mutationem. hoc modo, maiore conceſſa, minor negatur: potentia enim creaturæ, actui ſemper fuiſſet coniuncta, idcirco, non eſt dicendum, vnum acquiſiuiſſe, alterum verò reliquiſſe. Ad illud de duratione creata, & increata, intenſiuè verum eſt, non autem extenſiuè, fuiſſet quidem eadem rei increatæ, atque creatæ æternitas, duratione quidem, non autem perfectione.

Margin notes: 6. — 7. Lunæ Reuolutiones. — 8. — Soluuntur rationes. 1. — 2. — 3. — 4. — Quomodo mundus potuit eſſe æternus. — 5. — 6. — 7. — 8.

CAP. XI.

Aliæ rationes, mundum ab æterno produci non potuiſſe probantes.

1. Gens liberum, ſi alicui eſſe largiatur, ſub oppoſito prius illud intelligit, alio qui ad eſſe nullatenus determinaret: quomodo enim largiretur aliquid, niſi non habenti? Deus igitur, cùm ſit agens liberum vt ſuperiùs dictum eſt, mundum creans, illius non eſſe priùs intellexit, ex parte obiecti. Mundus ergo in ſe formaliter non ens priùs intelligitur, ne diuinæ aliquid falſi poſſe ſubeſſe intellectioni, dicere ſit neceſſe. Omne autem huiuſmodi non eſt æternum, non enim

2. ſimul duratione poteſt eſſe ens, & non ens. Voluntas præterea, alteram partem eligens, de oppoſito, in oppoſitum tranſit, aut quidem ipſa formaliter, ſi ſit humana, aut ſuum obiectum, ſi primi eſt agentis. Sed cùm mundum condere diuina voluntas liberè decreuiſſet, atque nullus in ea tranſitus inueniretur, in mundo vtique erat ſtatuendus. Iſte autem tranſitus, de eſſe ad non eſſe, abſque mundi nouitate fieri non poterat: mundus igitur æ-

3. ternus eſſe non potuit. Adhuc, formalis, obiecti ipſius quippe electionis ratio, futurum reſpicit, & contingens: atqui, nullum futurum eſt vel eſſe poteſt æternum, quatenus

4. huiuſmodi; ex quo apparet, mundum nullo modo ab æterno eſſe potuiſſe. Amplius, quæ ab æterno ſunt condita, illa abſque dubio neceſſariò ita conſiſtunt; potentia ſiquidem æterna à ſuo actu non diſtat, alioqui non ad æternitatem, ſed ad aliquid noui, potentia huiuſmodi diceretur. Sed in perpetuis non differt eſſe à poſſe. 3. phyſ. vt paulò ante diximus: actui igitur potentiam æternam coniunctam eſſe, manifeſtum eſt, aliter æternum non eſſet vtique æternum, ſuam namque potentiam ſequeretur. Si mundus ergo ab æterno pro-

5. ductus eſt, neceſſitate conditum eſſe diceremus. Item, nullum æternum eſt temporale, ſeu factum in tempore: ab inuicem profectò ſeparantur genere, ſicuti corruptibile, & incorruptibile, ſed mundus eſt temporalis, vtpote factus, & nouus: ab æterno ergo eſſe non

6. potuit. Adhuc, non minus abſurdum eſt, intrinſecas habere durationes indeterminatas, quàm proprias paſſiones. Nam quemadmodum abſurdum eſt dicere, hominem indifferenter ſe habere ad riſibile & non riſibile, ita etiam & mundum ad æternum, & temporale. Nihil, inquit Auguſtinus 8 ſuper Geneſin cap. 11. diuinæ naturæ poteſt eſſe coæuũ. Magnum ſiquidem inconueniens eſt, quòd creaturæ duratio coniungatur æternitati, In Examerõ Ambroſius. Nõ enim apta nata eſſe coæua ſuo principio, qui nõ eſt de eo, quod

7. eſt, non eſt. 2. lib. Damaſc. Amplius, omnis productio eſt mutatio, quæ abſque negatione termini producti præcedente fieri non poteſt. Si ergo ex materia æterna mundus fuiſſet productus; nullo modo æternus fuiſſet: ſimul quoque ens, & non ens ſecundum duratione

8. eſſe diceretur. Amplius, ſicut annihilatio eſt ab eſſe ad non eſſe, ita etiam creatio à non

Soluuntur. eſſe ad eſſe: quod igitur ſit, prius nõ eſſe, fuiſſe neceſſariũ eſt. His autẽ, atque ſimilibus, fa

1. cile eſt obuiare. Ad primũ, Dei electio eſt æterna, voluntas quoque efficax ad præſtandũ quodcunque voluerit ab æterno, ſicut in inſtanti temporis: proinde ab æterno ſi voluiſſet

2. mundum condere, valuiſſet. Ad 2. voluntas quidem diuina ab æterno determinata eſt, licet contingẽter ad obiecta extrinſeca: quam ob cauſam nullus ſecundum rem ab indeterminato ad determinatum, tranſitus in ipſa ſit, neque in obiecto à non eſſe in eſſe. Quatenus ergo fieri decreuit, ita actum eſt: creatura enim ad eſſe atque nõ eſſe indifferens eſt:

3. electio autẽ noſtra, quoniã mora indiget in eligẽdo conſilio, quod ad futurũ cõmuniter ſpectat, formaliter futurum intuetur: non ſic autem electio diuina, cui omnia præſto ſunt moraque non indiget in ſuo ſtatuendo cõſilio: Conſilium enim Domini manet in æternum.

4. Ad 4. Si rectum eſſet argumentum, ita etiam modò dicere valeremus: Hodie Deus condidit mundum. Neceſſariò igitur, & non liberè creauit: potentia enim ipſius ſic actui cõiuncta eſſet hodie, ac ſi ab initio condidiſſet. Ad diuinam ergo æternitatem, non autem ad ob-

ad obiecta extrinseca illa referenda sunt: nullum siquidem ens, præter primum, est verè necessarium. Ad 5. temporale & æternum, si entia spectent diuersa, vtpotè Deum, & creaturam, sine dubio differunt genere: at quatenus denominationes eiusdem entis possibiles nominantur, quòd, secundum se ad esse, & non esse indifferenter se habent, possunt profectò eidem inesse, non quidem successiuè, aut secundum actum, ita, vt vnum priùs actu insit, alterum postea sequatur, aut ambo simul in actu, vtrumq; namq; impossibile est: sed diuisim, pro tota sua duratione potiùs, æternum scilicet vel temporale. contraria autem eidem possunt actu successiuè inesse: corruptibile verò & incorruptibile, nec simul nec successiuè, coniunctim aut diuisim eidem nunquam. Ad 6. vnumquodq;, suæ, quam à primo mutuauit agente, durationi contemperatur, vnam profectò, nouam, aut æternam durationem habeat, necessarium est; ad quas planè ex se omne ens indifferens esse, sæpiùs diximus, non sic autem subiectum circa suam se habet propriam passionem, vni quippe determinatum est. Ad August. verum est, nihil à se esse æternum, atq; immutabile, sicuti est Deus. Ad Damascenum, secundum ordinem, quem nunc in creatura esse videmus, nō est apta nata suo coæua esse principio. potuit tamē diuina illam ab æterno condidisse potentia. Ad Ambrosium, duratio quidem creaturæ, æternitati coniungi non potest, sicuti aliqui dixêre philosophi, mundū vicæt, & æternum, & à Deo conditum non esse: aut naturæ necessitate fabricatum. Ad 7. Si materia fuisset æterna, & mundum ex illa Deus facere voluisset, adhuc sine motu, aut mutatione, id præstare potuisset: motus siquidem requirit tempus, & mutatio instans: sed Dei operatio non est morosa: per simplicem ergo acceptionem esse totius compositi, mundum condidisset, non mediante vtique mutatione: Omne enim per mutationem productum, æternum esse non potest: nec simul fuisset ens, & non ens, duo sanè eidem simul actu conuenire non possunt contraria. proinde potest eidem, actu vnum conuenire, alterum verò in potentia. quare, si mundus ab æterno conditus fuisset, esse in actu illi conuenisset ab æterno, cum potentia tamen ad nō esse, quemadmodum quando de nouo factus est, non esse ab æterno habuit, cum essendi potentia. Itaq; si creatura fuisset ab æterno, nunquam fuisset non ens: Neq; opus est dicere, ex nihilo illam conditam fuisse, non enim de omni creatione hoc necessarium est asserere. sufficit certè non de aliquo illam fuisse creatam. Ad 8. Argumentum benè concludit contra creationē, quam in mundo esse fide confitemur: non autē aduersus eam, quam productionem non de aliquo esse vocamus. Hoc sanè modo annihilatio, atq; creatio, nullam habent conuenientiæ aptitudinem: nam annihilatio, esse alicuius præsupponit entis, quod est annihilandum, illudq; duratione præcessisse oportet: creatio verò, quæ est non de aliquo productio, si habuerit terminum in quem, & realem in actu, saluari poterit; ideoq; non esse, illam præcessisse, necessarium non est: non enim omnis creatio versio est, sed illa solummodo, quæ de non esse, ad esse verum migrare, clarissimè conspicitur. Sed dices, si omne quod est, quando est, necesse est esse: similiter ergo quod fuit, quando fuit, necesse est fuisse: sed æternum semper fuit: igitur necesse est semper fuisse. Si autem mundus est æternus, semper fuisse necesse est: non potuit ergo non creari, nec antequam crearetur, cùm ante æternum sit nihil, nec dum crearetur, quia tunc non esset æternus, nec postquam creatus est Deus præterea non potest facere ingenita. si itaq; ab æterno, mundum condidit, non potuit non cōdidisse. Non pauci magnifaciunt huiusmodi argumentum; ad quod tamen ita respondendum esse arbitror. In illo quidem æterno, quo mundum Deus conderet, absolutè, atq; diuisim, non condere potuisset: nec aliqua ibi absoluta inueniri necessitas potest, nisi consequentiæ tantùm: alioqui beatum Ioannem baptistam, necessitate quidem absoluta prædestinatum fuisse diceremus, cuius obiectum, etsi in re, atq; in effectu futurum, in esse tamen prædestinato, præsens atq; coæternum erat. Sed nihil ad extra est necessarium: ergo quod prius. Sed audiamus catholicorum rationes.

Margin notes: 5. (beside "creaturam, sine dubio…"); 6. (beside "à primo mutuauit…"); 7. (beside "facere voluisset…"); 8. (beside "tra creationē…"); Obiectio. 1. (beside "solummodo… / omne quod est…"); 2. (beside "quam creatus est…"); Solutio. (beside "quod tamen ita…")

CAP.

CAP. XII.

Catholicorum rationes contra mundi æternitatem.

Oluntas, quæ est suum velle, inquiunt, actus purus existens, habens nouum,
1. *si dici potest, & suum semper in actu antiquum velle, semper idem vult,*
nec vllā nouitatis vicißitudinē subire potest: sed diuina voluntas est huius-
modi: ergo etc. Quòd si creatura ab æterno producta nō fuerit, in causa quidē
est, quia nondum venerat temporis momentum imaginati, in quo disposue-
2. *rat, illam fore producendam. Amplius, quemadmodum in vno æternitatis instanti, mun-*
dum producere potuit; ita etiam in quolibet: neq; enim formalis ibi, repugnantia impedi-
3. *mento esse poterat, quippe, quæ nullo in tempore inueniretur. Adhuc, si mundus à Deo,*
veluti à causa finali, vt quidā dicere videtur 12. meth. com. 44. esse accepit, nullāq; habu-
it potentiam ipsum præcedentem, ex qua formaretur, sed erat ens per potentiam suæ cau
sæ in esse; profectò eadem certè ratione, qua ab æterno, sine præeunte potentia esse po-
tuit, ita etiam in tempore: tota siquidem in hoc vertitur ratio cōmentatoris, mundū, sci-
licet agēs habere non posse, eò quòd ens præexigat in potentia, non sic autē finis. Item,
4. *qui aiunt, si in tempore, siue de nouo, Deus mundum condidißet; nouam accessuram di*
spositionem, qua ad opus agendum determinaretur, in Philosophiæ præcepta peccare
probātur: aduenit nanq; alicui relatio, vt pote albo existenti, nulla in ipso mutatione fa-
cta 5. Phys: fundamentum enim eius præcesßit in eo, cui aduenit, alioqui mutaretur per
relationis aduentum: hanc ob causam, sine fundamenti nouitate, potest contingere.
Itaq; Deus, omnium influxuum author, atq; ordinator potentißimus, absq; sui mutatio-
ne, mundum de nouo formauit. Insuper, si noua hodie, per causam secundam creatura
produceretur: nulla autem causa secunda, sine primæ influxu, vt dicitur in libr: de
causis, aliquid agere potest, in illam Deum influere, apertißimè constat. Qui ergo
nouam hodie sine sui mutatione creaturam condere potest; mundum producturum, ali-
quid noui passum fuisse, dicere non debemus: voluntatis siquidem creatæ hoc proprium
est, non autem Diuinæ, & increatæ. Si hodie penes me disposuero, me hinc ad decem di
es disputaturum, peractis his vtiq; diebus, sine voluntatis mutatione, id exequi possum.
Poßibile enim est de contradictorio, in contradictorium transire, absq; reali ipsius mu-
tatione transeuntis. Vnde prima causa de non creante, fit creans, nulla in ipsa reali mu-
tatione facta. Deus igitur voluit in tali instanti mundum producere, instanti, inquam,
initiatiuo, non continuatiuo, quod planè instans initiatiuum, est principium temporis
tantùm, & non finis præteriti. ante autem huiusmodi instans, non potest esse reale, sed
secundum nos, imaginatum tempus. Mobile productum est, mutatione à re produ-
cta, nequaquam distincta: relatio quoq; producta fuit, ad ipsius mobilis productionē.
5. *Amplius, nihil ex vtraq; parte finitum, æternum est nuncupandum: sed primus motus*
est huiusmodi; nam omnis motus, authore Philosopho 2. Phys: est ab aliquo in aliud,
hoc est, à termino in terminum: Item, 3. Phys: com: 6. motus est actus entis in poten-
6. *tia, quæ certè definitio, & communi conuenit motui, & æterno: ergo &c. Amplius, mo-*
tus primus ad finem aliquem ordinatur, ne casualis esse videatur: fine igitur adepto,
7. *cessabit, vel cessare potest motus. Adhuc, motus primus ex parte ante infinitus esse*
non potest; totus siquidem motus præteritus secundum se, est actualiter pertransitus:
sed nullum infinitum secundum se totum, actualiter pertransiri potest: ex omni ergo par
8. *te motus primus finitus esse videtur. Adhuc, si Deus est agens liberum, liberè igitur*
mundum produxit: quare autem ab æterno, aut sicut Catholici dicunt, in tempore mun-
dum fabricauit, sciri non potest: nemo enim nouit quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei.
9. *Causa præterea diuinæ non est quærenda voluntatis, cùm ipsamet summa causa sit effi-*
cax

Potissima ratio Commentatoris.

Instans initiatiuum.

cax ad præstandum quodcunque voluerit: Omnia, inquit David, quæ Dominus voluit, fecit, in mari, & in omnibus abyssis. Si hæc, & crederentur, & tenerentur, non tot indigeremus argumentis.

CAP. XIII.

Philosophi, atque aliorum argumenta de mundi æternitate: idque ex parte motus, & temporis.

Aristotelis rationes.

Aliorum argumenta ponenda putaui, præcipuè Aristotelis, vt clariùs res innotesceret. Si motus cœli non est æternus, inquit Philosophus 8. Phys. ante primũ motum, aliũ motũ præcessisse, necessarium est; aut enim mobile, & mouens sunt facta, aut perpetua. si de nouo facta, eorum vtique compositio, siue factio, vt ita dicam, mutatio quædam est, quæ ipsorum motum necessariò præcedit: quare ante primum motum, est mutatio, & consequenter motus: si verò perpetua sint, & non semper motus, quiescebant igitur antea: aliqua ergo quietis erat causa, qua profectò dominante, motus esse non poterat. Si motus itaque progressurus sit, quietis causa erat remouenda: sed absque permutatione remoueri non poterat: primum igitur motum aliqua antecessit mutatio. Quòd si mouens de nouo, mobile mouere incepit, cùm priùs nõ moueret: nouã planè aliquam, mobile inter, atque mouens, dispositionem interuenturam necesse est. sed habitudo, aut dispositio huiusmodi, non absque mutatione, saltem alterius extremi, fieri potest: idem ergò sequitur absurdum, nempè, vt primum motum, mutatio anteiuerit. 1. *Amplius, tempus est æternum, & motus quoque: est enim tempus numerus motus. Vbi namque priùs est, & posteriùs; ibi absque dubio tempus inuenitur: atqui semper fuit priùs, atque posteriùs, & tempus similiter. Nam si vnum nunc, sit temporis principium, quòd nullum præcedat tempus; tunc sanè priùs illius nunc, nõ est tempus: sed priùs est, ante, nunc: igitur, & tempus: etenim vbi priùs est, inibi & tempus.* 2. *Adhuc, de tempore non habemus nisi nunc, at ipsum, medium est inter præteritum, & futurum: semper ergo tempus fuisse constat.* 3. *Motus præterea est actus entis in potentia, 3. Phys: omne igitur motum, aliquid in potentia præcedit, id est mobile, quod necessariò fuit per motum præcedentem.* 4. *Quare, si motus non est æternus, ante primum, vt diximus, erat motus, imò ante omnem motum, fuit motus infinitus: ante enim illum motum, quo fiebat mobile, ens in potentia præcedere oportuit, illudque iterum fieri per motum. Præterea, quod fit ex præcedenti potentia, est aliquid antequam fiat: esse enim in potentia non est purum nihil, sed aliquid, imò aliquo modo in actu, vt pote, quod est in potentia ad formam ignis, est in actu ad formam aëris. Itaque si mundus nouiter factus est, ex aliqua potentia præcedente, fieri debuerat 8. Phys: com: 4. atque ita mundus erat, antequam fieret; quia omne quod est in potentia, non solùm est nihil, sed secundùm aliquas eius partes, in actu est aliquid.* 5. *Amplius, Deus, duratione est æternus, & cœlum, & tempus, atque motus similiter. quando namque duo sunt, quorum vnum, natura alterum præcedit. si natura priùs, duratione est æternum, & natura posteriùs erit æternum: sed Deus, natura solùmmodo illa præcedit: duratione ergo pariter sunt æterna. nam si duratione illa antecesserit, cùm nulla sit, absque tempore duratio, fit, vt cœlo, atque tempore prior sit, prioritate temporis; atque ita tempus sit ante cœlum, & tẽpus.* 6. *Respondent aliqui: Duplex est duratio, & vna quidem successiua, altera verò, quæ est simul tota, nullamque habet successionis vicissitudinem, & hac profectò, cœlo, atque tempore, Deus prior esse dicitur. Sed quæritur de illa duratione; sit ne eadem, an diuersa à natura Dei. si diuersa, tunc sanè aliud, quod non est Deus, est æternum: si*

Duratio dũx.

verò eadem: natura ergo, non duratione cœlo, atq; tempore, Deum priorem esse manifestum est. Quare, si tempus factum esse aliquis dicet, quærendum est ab eo, in quo tēpore factum sit. His ergo atq; similibus rationibus, motus cœli, cœlum, atq; tempus æterna esse videntur. Quibus tamen ita respondere possumus. Ad primum: negatur consequentia, & ad probationem dicimus, mouens quidem esse æternum, à quo mobile, id est cœlum, non mutatione, quæ sit terminus motus, sed simplici emanatione, quæ creatio nuncupatur, factum esse confitemur: Motum igitur, primum antecessisse motum, non fuit necesse, sed actionem tantùm, quæ est simplex emanatio, vel creatio, & ibi est status. Præterea, motus & mutatio, non propriè fiunt, idcirco non opus est motum, licet nouum, fieri per alium motū; quia motus non est motus, nec actio actionis, 5. phys. Dicis, in motu non est dare mutatum esse, vt dicitur 6. phys: sed mutatum esse, semper continuat partem motus cum posteriori, idq; in infinitum: motus ergo est æternus. sed si hoc verum esset, tunc planè nullus fermè motus dicendus esset æternus. Itaq; in motu, non est primum mutatum esse in potentia: sunt namq; in quolibet infinita in potentia: in actu verò, indiuisibile initiatiuum, atq; terminatiuum, bene conceditur. Ad aliam autē probationem dicimus, aliquam habitudinem inter mouens, atq; de nouo motum intercedere, alterius tamen extremi nouitatem non quærentem, sed simplicem in altero emanationem extremo sequentem. Ad 2. sicut sæpiùs diximus, datur nunc, quod est principiū temporis: & cùm dicis, ante ipsum non fuisse tempus, sed, ante dicit priùs, & ex consequenti tempus, respondeo, illam propositionem, ante, tempus imaginarium solùm, non autem verum significare: non enim oportet ad quodlibet temporis indiuisibile, partis ad partem continuatiuum esse; sed sufficit aliquod initiatiuum esse, sicut punctum in linea. Vnde, quamuis de nouo tempus factum sit; non oportuit tamen illud in tempore factum fuisse. negationi certè temporis, affirmatio eiusdem, atq; positio successit. Illud præterea, quod de motu adducitur ex 3. phys. agenti conuenit particulari, non autem vniuersali, atq; æterno, cuius actio est simplex emanatio, non præsupponens potentiam subiecti: absq; enim materia, omnia produxit, quod agens quidem particulare efficere non potest. Ad illud de duratione respondeo: durationem, in qua priùs, & posteriùs inueniūtur, verè atq; realiter, secundum eum, quem modo videmus esse ordinem rerum, ante conditum orbem minimè extitisse, sed secundum imaginationem tantùm: æternitas enim, est tota simul, non habens priùs, atq; posteriùs, aut noui esse acquisitionem. Dices, quandocunq; Deus fuit, tempus etiam fuit, verum est si pro temporibus, atq; temporis instantibus distribuat, ita, vt dicatur; non fuit aliquod tempus, aut instans, in quo Deus non fuerit, vel rectiùs, vt Plato dicit, in quo Deus non semper est. Vnde ante instans totius temporis fuisse dicitur, sub hac profectò conditione: si ante instans totius temporis, aliquod adhuc daretur tempus, etiam in illo Deus absq; noui esse acquisitione semper est seu fuisset: Cùm ergo vera duratio cœlum non antecesserit, argumentum profectò de duratione nullum est. Præterea vt diximus, motus non potest esse infinitus, tùm ex parte terminorum, quia termini sunt finiti, tùm etiam propter finem. Sed dicet aliquis: intelligentiarum optimus finis est, mouere suos scilicet singulas orbes: motus ergo cœli est æternus, quia eius intelligentia est æterna. Soluitur: vt verus non conceditur intelligentijs huiusmodi finis: constat enim, sine Deo liberè agente, & cooperante, illum assequi non posse: non necessario igitur, sed de nouo, atq; ex parte illum sortitas fuisse, manifestum est. Ex quo apparet motum cœli, respectu intelligentiarum non esse æternum.

[Margin notes: Soluuntur argumenta. 1. — Obiectio. — Responsio. — 2. — 3. Agens vniuersale non eguit materia. — 4. — Duratio vera non fuit ante cœlum. — Obiectio. Responsio.]

CAP. XIIII.

Mundi æternitas ostenditur ex parte primi agentis, atque materiæ.

Volun-

A Voluntate antiqua non præcedit nouus effectus, sine motu, inquiunt: sed mũdus factus est à voluntate antiqua primi agentis, cum motu: ergo conditus est ante motum: igitur primùm fuit motus, quod quidem falsum est. Agẽs quippè antiquum, tempore quidem infinito quieuisset: aliqua igitur causa eum ad mundi fabricam construendam compulisset. sed absurdum est, primum agens, à quopiam alio, quam à se moueri: mundus igitur, qui est Dei effectus, est æternus: etenim noua actio, nouam causam requirit. Item, quod de nouo aliquid agit, aut mouet, mutetur necesse est, aut mouens, aut motum, aliqua certè relatio nouiter aduenit: porrò omnis relatio transmutationem sequitur: itaq; mutatio huiusmodi in nihilo fieri non poterat, quia non est subiectum entis, neq; in Deo, immutabilis est omninò: in mobili ergo facta est: præcessit ergo mobile, sicut eius subiectum. sed quod præcessit mutationẽ, & motum omnem; præcessit etiam & tempus, quæ est passio motus: quod autem tempus antecessit, æternum est: mundus ergo est æternus. Si primus præterea motor, non est purus actus, ita vt semper agat, sed nouiter mundum fecit: in potentia est ergo ad agendum: egebit ergo extrahente ipsum de potentia ad actum, quod est absurdum, atq; impossibile. Item, quòd agens, modò agat, & non priùs, in causa esse potest; aut quia agens non habet virtutem agendi, vel suæ impedimentum actionis aliquod adest; aut opportunè agendi, tempus expectat. sed nihil horum, primo est attribuendũ agenti: ergo etc. Item, voluntas efficax, ad vnum oppositorum determinata, necessariò atq; immediatè, illum producit. sed voluntas Diuina est huiusmodi, vtpote purus actus, ab æterno suum effectum, nempè mundum, produxit. Item, omne agens per voluntatem, & intellectum, si nunc agat, & priùs non agebat; tempora apprehendit diuersa, agendi scilicet & non agendi. sed huiusmodi sine motu esse non potest: à voluntate ergo antiqua, absq; motu, aliquid non proficiscitur. Amplius, sicut se habet voluntas noua, ad actionem antiquam; ita voluntas antiqua ad actionem nouam: sed voluntas noua, non est causa immediata actionis antiquæ: nec igitur actionis nouæ, voluntas antiqua; par certè in vtriusq; esse videtur ratio dicendi. Adhuc, à voluntate antiqua non producitur aliquod nouum, nisi mediante actione noua: sed in primi voluntate agentis non cadit aliquod nouum: ab ipso ergo de nouo factum est nihil. Item, quod est formaliter necessarium, est æternũ, tale namq; non potest nõ esse. sed intelligentiæ sunt huiusmodi, vtpotè sine materia, & ex se incorruptibiles: necessariæ igitur sunt atq; æternæ. Item, quæ de nouo fiunt, ex aliqua necesse est materia fieri. sed materia est ingenita, & incorruptibilis, 1. phys. essetq; processus in infinitum. materia ergo est æterna. Quòd si materia ita sit, & compositum quoq;; nam non est materia sine forma: ab æterno igitur fuit aliquod compositum. Item, omne possibile ad esse, & non esse habet contrarium: sed aliquod ens est non habens contrarium, nempè corpus cœleste, authore Arist. in lib. de cœlo. cœlum igitur semper est. Ad hæc, atq; similia, quamuis ex supradictis pateat responsio, sæpius namq; idem inculcauimus, quò fortiùs tantæ rei argumenta memoriæ figerẽtur, pauca tamen hæc dicere decreui. falsa imaginatione philosophorum argumenta deluduntur, dum tempus æternum esse contendunt, mundumq; alio non potuisse ordine fieri, præter illum, quem rebus à natura insitum esse videmus: Deus enim cùm sit omnipotens, simplici emanatione omnia produxit. Vera tamen essent philosophorum argumenta, si ordine naturali, quem nouimus, Deus mundũ condidisset. Voluntas præterea primi opificis, antiqua, aut noua dicenda non est, sed æterna tota simul beata possessio: proindè, nullam potest subire nouitatis mutationem, aut varietatis vicissitudinem. Cùm ergo sit tota sibi præsens, nihil vult, quod semper non voluit, meliùs, quod semper nõ vult. Mundũ ergo de nouo condidit, non certè noua superueniente actione; sed ea quã semper habet. Agens ergo æternum, per voluntatem æternam, potuit effectum non æternum, sine sui mutatione producere. Ab æterno profectò determinauit se producturum effectum, quan-

[Margin: 1. (beside "dus factus est"); 2. (beside "etenim noua actio"); 3. (beside "Si primus præterea motor"); 4. (beside "agens non habet"); 5. (beside "Item, voluntas efficax"); 6. (beside "Item, omne agens"); 7. (beside "onem antiquam"); 8. (beside "Adhuc"); 9. (beside "Item, quod est formaliter"); 10. (beside "Item, quæ de nouo"); 11. (beside "Item, omne possibile"); Soluuntur argumenta. (beside "Ad hæc"); Voluntas Dei non est noua neq; antiqua. (beside "Voluntas præterea")]

ctum, quando produxit. Nunc igitur non vult aliud, quàm antea non voluerit: nec aliter se habet nunc, quàm priùs intrinsecè. Et cùm dicis, non magis nunc producit, quàm priùs, negatur consequentia; quia voluntas Diuina determinauit se producturam nunc, & non priùs. Nulla in ipsa esse potest impotentia, impedimentum extrinsecum nullum, aut tempus fuerat vllum aptum præstolandum; habitudo insuper illa noua, mutatione alterius non indiget extremi, cùm simplici emanatione gaudeat. Ab æterno omnia determinauit, licet pro eodem instanti æternitatis, quo ea determinauit, determinasse potuisset oppositum, diuisim quidem intelligendo, vt postea dicemus. Porrò ad actum, secundùm substantiam, & quatenus transit in obiectum Diuinum, determinata est semper, non autem necessariò determinatur ad actum creandi, obiectumq; creabile. Ceterùm, nulla intelligentiarum, præter primam, necessaria est formaliter, vt superiùs diximus. Materiam quoq; de nouo per mutationem ex alia materia fieri non dicimus; sed ex nihilo per creationem: spectat namq; hoc ad perfectissimũ agens, res ex nihilo producere. neq; hoc est posse impossibile agenti vniuersali, bene autem particulari. Sed tempus est redeundi ad nostrum Trismegistum, postquam tranauimus maria, & bello gloriosissimo, duce Christo IEsu, vicimus impiam Turcarum classem. 1571. 9. Nouemb. Laus deo Patri, Filio, & Spiritui sancto.

ELEMENTORVM GENITVRA.

Mercvrivs.

Verbum hoc, naturæ humidæ adstans, eam fouebat: ex humidæ autem naturæ visceribus, syncerus ac leuis ignis protinus euolans, alta petiit. Aër quoq. leuis, spiritui parens, mediam regionem inter ignem & aquam sortiebatur. Terra verò & aqua, sic inuicem commixtæ iacebant, vt terræ facies obruta nusquam pateret. hæc duo deinde commota sunt à spiritali verbo, quod eis su perferebatur, aures eorum circumsonans.

Commentum III.

Lementorum genituram describens, causæ modum efficientis, ordinemq; significauit. Verbum, *inquit*, naturæ humidæ adstabat, fouebatq. materiam illam confusam, *quam humidam naturam appellat, vt pote, artificis voluntati parentem. Idem profectò Moyses in principio Geneseos, dum mundi exordium depingeret, magna cum prudentia demonstrauit. Et spiritus domini ferebatur super aquas. Aquæ nomine, totam corporalem materiam appellauit, authore August. atq; ita insinuauit: Vnde facta, formataq; sunt omnia. Rectè ergò ex humidæ naturæ visceribus, omnia erupisse, Mercurius protestatur. nam humida ex natura, omnia in terra per species varias formari, atq; concrescere videmus. Superferebatur, ait, super superfluitantem materiam, quæ bonæ Creatoris voluntati subiacebat, atq; parebat. Ex his autem elementorum materiam, humidam illam fuisse naturam, quam alij Chaos vocant, apertè cognoscimus: efficientem verò, verbum Dei,*

Dilucidij quæst. 8.

formalem, intrinsecas ipsorum formas. Protinus, *inquit,* ignis syncerus ac leuis, alta petiit, *à sua planè intrinseca forma agitatus, atq; impulsus. finalem denuq;, quoniam ad propria vnumquodq; elementorum profectum fuisse, describit. itaq; ex tota (authore Platone in Timæo) constat materia mundus, quam quidem sine ordine vllo,* Plato in Timæo. *ante cœli generationem tumultuantem, Deus ex confusione deformi, in pulchrum ordinem reuocauit, numerisq; decentibus, & figuris, eius partes vndiq; decorauit, vt ea sit mundus proportione contextus, quàm etiam nunc ignis, atq; terra ad àërẽ, & aquam seruant. Horum tunc vestigia solùm absq; ratione, atq; mensura, in ipso elementorum receptaculo confusè iacebant, quatiebantq; materiam, & à materia vicissim quatiebantur. ex integris enim quatuor elementis eum compegit, ex toto scilicet igni, àëreq;, & aqua simul, ac terra, nullam alicuius partem potentiamuè relinquens.* Ex quatuor elementis mũdum constare *Quoniam verò corporeus, spectabilisq;, & tractabilis erat futurus, ac sine igni videri nihil potest, nihilq; sine solido tangi, & solidum absq; terra nihil; ideo in operis huius exordio, Deus ignem primùm terramq; creauit. sed duo sola, absq; tertio quodam, commodè cohærere non possunt, mediumq; aliquod vinculum vtrorumq; desiderant. Vinculorum verò id aptissimum est, atq; pulcherrimum, quòd ex se, & ex his, quæ astringit, quàmmaximè vnum efficit: ignis namq; substantiam habet, virtutem, atq; actionem; substantia certè subtilis* Ignis natura. *est, virtute quidem acutus, actione verò mobilis. Terra autem contrà, substantia est* Terræ quoq;. *crassa, virtute obtusa, actione immobilis. horum autem naturas, Plato solidas vocat. Etenim ad modum dimensionis trinæ, trinas possident qualitates: nam si planorum tantùm naturas haberent, vnum illis sufficeret medium; atq; ita, in qualitate quidem vna congrueret cum extremis, in altera verò differret. Sed quoniam tres inuicem opposi-* Trinæ quali- *tas habent duobus; vnum, vt omnia fiant, mediis opus habent; quorum vtrumq; cum pro-* tates. *ximo quidem, tùm extremo, tùm medio, duplici conueniat qualitate, in vnica verò dissentiat: cum rerum verò, in vna quidem congruat, sed differat in duabus. horum autem series atq; ordo sit iste.*

	Substantia.	Virtute.	Actione.
Ignis	*subtilis,*	*acutus,*	*mobilis.*
Aer	*subtilis,*	*obtusus,*	*mobilis.*
Aqua	*crassa,*	*obtusa,*	*mobilis.*
Terra	*crassa,*	*obtusa,*	*immobilis.*

Subtilitate profectò, atq; mobilitate, igni persimilis est àër, sed obtusitate dissimilis, Conuenientes elementorum qualitates. *in qua, cum terra consentit, cum aqua verò, duabus, obtusitate videlicet, atq; mobilitate, discrepans autem subtilitate. Aqua igitur in his duabus, àëri similis est, mobilitate verò, igni: crassitie autem atq; obtusitate, dissimilis. Porrò aqua duabus, nempè crassitudine, atq; obtusitate, terræ similis est, discrepat autem mobilitate. Ignis autem ad terram proportio, seu analogia aliqua esse dicitur: nam sicut se habet ignis subtilitas ad terræ crassitiem; ita profectò acumen ignis ad terræ obtusitatem, & ad immobilitatem terream, ignea mobilitas. In his ergo tribus, inquit Plato, quando medium ita se habet ad postremum, vt primum ad medium, vicissimq;, vt postremum cum medio, ita medium cum primo congruit; tunc quod medium est, & primum fit, & postremum. postremum quoq; & primum, media fiunt. Ita necessitas cogit, vt omnia quæ sic deuincta fuerint, eadem inter se sint. eadem verò cùm facta sint, efficitur; vt omnia sint vnũ. Quòd, si vniuersi corpus latitudinem habere debuisset, nullam autem profunditatem; vnum sanè, tùm ad seipsum, tùm ad extrema vincienda interiectum medium fuisset. Sed cùm soliditatem mundus requireret, solida verò non vno, sed duobus semper medijs copulentur; inter ignem, & terram, Deus àërem, aquamq; locauit, eamque inter se inuicem quoad fieri poterat, comparauit; vt quemadmodum ignis ad àërem, ita àër ad aquam; vt àër ad aquam, sic aqua ad terram congruè conferatur. Qua ex coniun-*

De elemẽtis.

ctione ita constitutus est mundus, vt aspici tangique possit. Propterea ex huiusmodi rebus, numero quatuor, mundi corpus conflatum est, eaque connexum est comparatione, quam dixi: ex quo seipsum amicitia concordi complectitur, atque ita aptè cohæret, vt nequeat dissolui vllo modo, nisi ab eodem à quo est colligatum. Quatuor igitur earum rerum quamlibet integram, mundus accepit. Ex omni quippe igni, aëre, aqua, terra, ipsius faber, ita ipsum composuit; vt nullam cuiusquam istorum partem, aut vim extra relinqueret: Idque ea ratione fecit, primùm quidem, vt totum hoc animal quàm perfectum ex perfectis partibus esset: deinde, vt esset vnum, cùm nihil extra relictum fuerit, ex quo alterum generetur: postremò, ne quis ipsum morbus, aut senectus attingeret: videbat enim, eam esse naturam corporis, vt importuna caloris, vel frigoris, aliarumq; rerum nimis vehementium accessione, lædatur, & in morbos seniumq; impulsum deficiat. Quam ob causam, rationemq;, vnum totum ex omnibus totis, & perfectis perfectum, morbi & senectutis expertem Deus mundum constituit. Respondet ergo Timæus, vt narrat Plotinus libr. 1. cap. 6. Ænneadis 2. Mundi corpus, ex igne primùm terraque componi, vt per ignem quidem videri, per terram verò solidum esse, tangiq; valeat. Et cap. 7. Fortè, operæpretium est audire Platonem dicentem, oportere in vniuerso esse tale quiddam solidum, quod videlicet sit resistens; vt terra in medio collocata, fundamẽtum sit omnibus per eam incedentibus stabilissimum, animaliaq; terrena necessariò habeant talem quandam soliditatem. Terra namq;, hoc ipsum, quòd continua est, ex seipsa possidet, illustratur autem ab igne, particeps quoque aquæ, ad ariditatem nimiam deuitandam, habet insuper facultatem, qua non prohibeantur partes cum partibus conspirare, vnde aër, terræ molem, quadam leuitate suffulcit. terra igitur non ita miscetur igni sublimi (inquit Plotinus) vt in ipsa stellarum compositione connumeretur: sed cùm in vno mundi corpore singula collocentur, nimirum & ignem aliquid habere terrei, quẽadmodum, & terra ignei aliquid habet, ac summatim singula habere aliquid singulorum, non quidem, vt ex vtrisq; constituatur, ex seipso videlicet, atq; ex eo, cuius est particeps, imò in ipsa mundi communione, ritè situm, non tam alterum, quàm alterius nonnihil recipiat, velut non ipsum aërem, sed aëris ipsius liquiditatem; sic & terra, non tã ignem, quàm igneam claritatem. Non temerè ergo philosophus 1. phys. comm. 48. asserit sub quodam certè velamine, elementa Platonem primùm, causas intrinsecas appellasse, quæ principia ab antiquioribus dicebantur: Omnes enim, inquit, elementa, & ab ipsis vocata principia, & verè sine ratione ponentes, tamen contraria dicunt, tanquam ab ipsa veritate compulsi. 11. met. cap. 1. Dubitabit autem vtiq; aliquis circa principia, vocata ab aliquibus elementa: & in principio 2. de partibus animaliũ: Ex vocatis ab aliquibus elementis. Et 2. de gene: comm. 172. Similiter autem & aliorum omnium, vt in Timæo scripsit Plato, vbi dicit elementa esse plana, quæ sunt trigona, æquilatera, & rectangula, pyramidem non elementum ignis, sed semen, eodem modo & terræ cubum, indiuisibilia ea appellauit, vtpotè, in alia vlteriùs principia non diuidenda. Et 1. de gene. comm. 14. Et Plato quidem de generatione elementorum tantùm loquutus est. Sed latiùs de his inferiùs dicemus. Mercurij ergo doctrina de elementorum origine, atque numero congruit doctrinæ, quæ apud Moysen habetur in Genesi, à Platone quoque in Timæo disputante minimè dissentit: quam verò cum philosopho conuenientiam habeat, ex philosophi, quam mox subscripturi sumus sententia, facilè animaduertere poterimus.

Timæus. Plotinus.

Terra in medio collocata

Elementa vocata sunt principia.

DIGRESSIO PRIMA CAP. I.

Quid sit elementum.

Quam-

De Elemētis.

Quid sit elementum.

Vamuis de elementis in 5. libro expreßè disserui, hîc tamē nonnihil dicā, & inprimis quid sit elementū. Elementū dicitur id (inquit philosophus 5. met. comm. 4.) ex quo primò quippiā componitur, ita vt insit indiuisibile specie, in aliam speciē: ex quo, veluti ex materia, primò quippiam componitur: eas excludit res, ex quibus indiuiduum secundò componitur; sic cuprum, statuæ elementum dici non potest, nec corpus instrumentarium, animalis elementum: habent enim adhuc superiora, in quæ sunt resoluenda. Elementum planè illud est, quod ex alio nequaquam componitur priore elemento, ita, vt insit. Ex quo patet, alimentum, priuationem, atq; huiusmodi, non vocari elementa, ea quippe ratione, qua elementum propriè nominatur: nullum enim ipsorum rei factæ inest, etiamsi ex vnoquoq; eorum aliquid primò fiat. Caro namq; ex sanguine generatur; sed illius elementum non appellatur, non enim in carne remanet genita: Materia igitur, quæ transmutatur, cùm aliquid generatur ex ea, elementum minimè nominatur. Indiuisibile specie, in aliam speciem, vnumquodque profectò elementorum, in alterius speciei elementa indiuisibile est, ideò specie indiuisibile dicitur. Interdum autem, vocata elementa appellat; non quin ipse, absoluto nomine, non vocet elementa, sed propter veteres, qui sic illa vocabant, sed minimè intelligebant. Itaq; quatuor sunt elementi propriè dicti conditiones, causa materialis, prima, intrinseca, specieque indiuisibilis, quæ ex ipsa philosophi diffinitione, clarißimè patent.

Quatuor elemēti propriè dicti conditiones.

Cæterùm elementum peculiari nomine, materiam significare, Commentator putauit. 5. meth. comm. 4. hoc reuera innuit Aristotelis definitio: Elementum, inquit, dicitur id, ex quo primò aliquid componitur. Et 29. eiusdem libri. ex aliquo esse, vno quidem modo dicitur ex eo, ex quo est, vt ex materia. Et 2. phys. comm. 31. Materia est id, ex quo fit aliquid existente: Elementum ergo causas significat intrinsecas, materiam autem magis: ipsa namq; est compositionis principium, resolutionis verò vltimum. At forma in resolutione corrumpitur, hac de causa, ea, quæ à philosopho 7. met. commen. vltimo ponitur, non congruit descriptio: elementum enim est, in quod diuiditur inexistens, vt in materiam. Corporum igitur compositorum quatuor, corpora simplicia, elementa quidem sunt, sed non primò: sunt etenim ex prima materia, formisq; simplicibus composita. 10. met. com. 2. Quare materiam primam, elementi rationem subire, ac elementi formam, simplicem formam appellari apud Commentatorem, manifestum est. quæcunq; namq; intra materiam primam, atq; vltimam formam continentur, exceptis tamen elementariis formis, formæ compositæ à Commentatore nuncupantur.

Prima materia est elementum.

Itaque si elementum illud esse dicitur, quod compositionis principium est, resolutionis verò vltimum; tunc planè prima materia, propria certè ratione, elementum nominatur. At si verò illud sit, ex quo aliquid cōponitur primò inexistente, quatuor complectitur elementa: Iste autem modus est magis communis, quo omnes propemodum vtuntur: de quo 3. cœli, & 2. de genera: philosophus loquitur. Omne præterea corpus simplex, quod actu, aut virtute, mixti compositionem ingreditur, elementum à philosopho appellatur in principio. 3. de cœlo, cœlum elementum vocat: est enim principalißima pars vniuersi, ingrediturq; substantiam mixti, & si non formaliter, virtualiter tamen.

2\. Quot modis aliquid elemētum dicatur.

Elementum præterea appellatur, quod rei constituendæ cum alio situm ordinemq; continet, sic lineam, figuræ elementum vocare consueuimus.

3\.

Prima adhuc principia, quæ sua quidem virtute, singularium substantiam, aut demonstrationem ingrediuntur, elementi rationem suscipiunt. Et his quidem modis, secundum rectam elementi rationem, ipsius nomine vtimur: transumptiuè verò, duobus modis, altero quidem secundum quantitatem, veluti punctus, lineæ dicitur elementum; altero verò, diffinitione, vt genera, magisq; vniuersalia, sunt elementa specierum: aliquam profectò cum elementis conueniendi aptitudinem habent, tum quia prima, tum etiam, quia in diuersarum partes rationum diuidenda non sunt; sed defectum non minimum patiuntur, quippe, quæ componendi ex se non habeant virtutem. non enim punctus

Transumptiuè quot modis dicitur.

est

2. *est materia linearum, nec genera specierum. Non mirum ergo, si transumptiuè elementa dicantur, cùm præcipua elementi ratio, eis congruere nequeat. Amplius, 3. cœli com. 31. sic elementi naturam describit: Sit igitur, id corporum elementum, in quod cætera corpora diuiduntur, in quibus inest potentia, aut actus. hoc enim vtro modo se habeat, dubitabile est adhuc. Ipsum autem est in diuersa specie indiuisibile: tale quid enim, omnes ipsum elementum, & in omnibus dicere volunt. Hæc planè descriptio, quatuor congruit elementis, in quæ cætera corpora diuiduntur, de quibus dubitat, potentia, an actu in mixto sint, nec ne. Etenim, generatio, corruptioq; si congregatione, atq; segregatione fiant, actu, mixtis inesse, necesse est elementa: si verò substantiæ motatione, potentia tantùm. Sed paulò latiùs de hoc est nobis disputandum. Non multùm ergo Mercurij de elemētis, philosophia, ab Auer: atq; Arist: discrepare videtur.* Ex humidæ, *inquit,* naturæ visceribus, syncerus, ac leuis protinus euolauit ignis *&c. elementa profectò mixtorū prima nequaquam esse appellanda principia insinuans, sed ea, ex cuius visceribus elementa manarunt. Ipsam enim primam materiā, compositionis omnium, primum principium, eorundem verò resolutionis vltimum esse, multis probatur. Manifestum est (inquit Commentator 5. met. comm. 4.) quòd verum elementum est commune omnibus cōpositis, quod est primū, ex quo componuntur omnia, & existens in vnoquoq; eorum, & in quod dissoluuntur omnia: & istud elementum debet esse causa aliorum elementorum, & hoc quod dixit, est materia prima. Sed dicet aliquis, quod elementi rationem subit, determinatæ est speciei, atq; in diuersas est indiuisibile species: sed prima, nullam habet materia determinatam ex se speciem: igitur elementi subire rationem nullatenus potest. Soluitur: si speciem, rei rationem, naturamq; dixerimus; tunc planè determinatæ speciei i. rationis esse cognoscimus: habet enim rationem, in partes diuersarum indiuisibilē rationum: Natura illa (inquit Plato in Timæo) quæ cuncta recipit corpora, idem semper esse dicenda est. siquidem, ex propria potentia nunquam recedit. suscipit enim semper omnia, nec vllam vnquam iis similem vllo pacto sibi formam contrahit. Auer: etiam de substantia orbis, hoc autem est subiectum vnum entium, & elementum vnum æternum existentium. Quid autem sit elementum, & quot modis accipiatur, dictum est.*

Mercurij doctrina de elementis.

Expositio textus.

Obiectio.

Responsio.

Plato.

Auer.

CAPVT. II.

Quare elementa sint numero quatuor.

1. Coniugationes elementorum quatuor.

Voniam autem (inquit philosophus 2. de gene: comm. 121) quatuor elementa sunt, eorum autem quatuor, sex coniugationes sunt, contraria autem, nō nata sunt coniungi; calidum enim, & frigidum esse idem, & rursus humidum & siccum, impossibile est; manifestum est, quòd quatuor erunt elementorum coniugationes, calidum, & siccum, calidum, & humidum, rursus frigidum, & humidum, & frigidum, & siccum: & sequuntur, secundum rationem, simplicia apparentia corpora ignem, & aërem, & aquam, & terram. Ignis enim calidus & siccus est, aër autem calidus & humidus: nam aër est veluti euaporatio; aqua autem frigida & humida; terra verò frigida & sicca. Vt igitur rationabile est, differentias primis corporibus distribuere; ita multitudo eorum erit secundum rationem. Cùm enim quatuor termini, in quibus duæ sunt contrarietates, sex modis coniungi possunt, quarum quatuor sunt possibiles, duæ verò impossibiles; qualitates verò primæ, quatuor termini sunt, in quibus duæ sunt contrarietates: sex ergo modis combinari possunt. quarum quidem combinationum, duæ cùm impossibiles sint, quatuor, vt possibiles sunt admittendæ. Etenim, si vnum esset elementum tantùm, quoniam contraria eidem quidem rei simul non insunt, qualitates profectò actiuæ contrariæ destruerentur prorsus. Illis autem non

Quatuor tantum elementa esse, necesse est

existentibus, alteratio non esset: qua sanè deficiente, generatio quoq; deficeret. Item,
duo etiam elementa, ad vniuersi ornatum non sufficerent, nec se inuicem paterentur: v- 2.
num certè calidum esset, & siccum, alterum verò frigidum, & humidum, quæ mutua,
atq; contraria altercatione confligentia sese prorsus destruerent; vtrisq; enim qualitati-
bus contrariis in se inuicem agentia, atq; bellantia, citiùs seipsa consummerent. Quòd si
tertium esset elementum, illudq; humidum & calidum; inter duo contraria consistere
nequaquam posset elementa: nam elementum calidum & siccum, sua quidem siccitate,
tertij humiditatem destrueret elementi: alterum verò, nempe frigidum, & humidum
elementum, & ipsum quoq; vicissim, ob suam quippe frigiditatem, in tertium agendo,
illius caliditatem penitus auferret: Quatuor ergo elementa sint, necessarium est, quæ al-
ternantibus certè qualitatibus, & agere, & pati se inuicem possint. Ex motuum autem
diuersitate, elementorum numerus est etiam colligendus, quemadmodum longo disputa-
tionis contextu, apertissimè differit philosophus. Alia, inquit, quatuor corpora, 1. meteo-
rorum cō. 4. propter quatuor principia, quorum duplicem dicimus esse motum, hunc
quidem à medio, hunc autem ad medium: quatuor autem existentibus his, igne, & aêre,
& aqua, & terra: sunt namq; motus genere duo, specie verò quatuor. quod planè 1. cœli,
comm. 17. clariùs ostendit. Necesse est, inquit, omne quod fertur, aut deorsum, aut sur-
sum, aut leuitatem, aut grauitatem, aut vtrumque habere, non ad idem tamen: ad alia
namq; sunt grauia, & leuia, vt aër ad aquam, & aqua ad terram. Et commen. 23. patet 3.
autem ex dictis. Cur ergo impossibile est numero plura esse ea, quæ simplicia corpora
dicuntur? simplicis enim corporis, motum simplicem esse, necesse est. Solos autem hos
simplices dicimus esse, & circularem, & rectum: & huius duas partes, alteram quidem
è medio, alteram verò ad medium. Cùm igitur elementa motu recto moueantur, & alia
quidem à medio, alia verò ad medium: rursus, quæ à medio, vnū simpliciter, vt ignis, al-
terum verò respectum potiùs ad inferiùs habens elementum, sicq; aër sursum ferri dici-
tur aquæ respectu. Simile quoq; iudicium habetur, de his quæ ad medium feruntur ele-
mentis. Quoniam ergo quatuor sunt motus recti simplices, quatuor etiam simplicibus
tribuendi sunt corporibus: elementa autē corpora simplicia sunt: quatuor igitur esse, ma-
nifestum est. Amplius, si terra est (inquit 2. cœli, comm: 18.) ignem etiam esse necesse
est: contrariorum enim, si alterum est natura; & alterum esse natura, necesse est, & 4.
hoc quidem respectu vniuersi, non autem respectu partium, quæ in vniuerso continentur:
materia enim, actu planè sub vno, potentia verò sub altero contrario esse potest. Conue-
nit autem perfectioni totius, vt si vnum reale natura tribuerit contrarium, alterum, se-
cundum speciem saltem, concesserit, ne dignitas, ordinisque pulchritudo, rebus deesset
creatis. Si terra itaq; est, & ignis, quòd hæc duo tributa sunt extrema, & media quoque
simul congenita fuisse ratio docet, & experimentum etiam testatur: Ex natura ergo
contrariorum, quatuor esse elementa, manifestum est. Amplius, elementorum numerum 5.
motiuæ qualitates approbare videntur, quæ, cùm quatuor numero sint, quatuor quoque
simplicibus corporibus attribuuntur: leuitas namq; & grauitas, & vtraq; duplex, vna
quidem absoluta, altera verò respectiua. omnia enim corpora simplicia, præter corpus
cœleste, leuia sunt, aut grauia; & leuia certè, aut simpliciter, vt ignis, aut verò respe-
ctiuè, vt aër. sic etiam grauia: nam terra, simpliciter graue est elementum, aqua autem
respectiuè tantùm: quamuis determinatæ leuitatis, grauitatisq; singula quæq; sint orbis
elementa. hæ namq; qualitates, quæ à philosopho 2. de gene. tangibiles vocantur, primas
immediatè insequuntur qualitates, ex quibus profectò emanant, atq; generantur. Rari-
tas enim & leuitas, ex caliditate proficiscuntur: proprium namq; calidi est, rarefacere,
ad rarefactionem verò, sequitur leuitas. Proinde ignis elementum, omnium est rarissi-
mum, & ex consequenti, leuissimum. Porrò, grauitatis causa, frigiditas dicenda est, cu-
ius interest, frigida condensare, partes autem condensatæ, sibi magis cohærentes, gra-
uita-

Tertium tantùm elementum non sufficit.

Elementorū numerus ex motuum diuersitate.

Motus simplices.

Si vnum contrariorum, & reliquum.

Motiuæ qualitates.

Tangibiles qualitates.

Durities, asperitas, lenitas, grauitas, leuitas, raritas.

uitatem procreant: grauitatem autem durities, raritatem verò mollities insequuntur. Ad duritiem autem sequitur asperitas: pars certè duri, alteri supereminet, ex quo asperitas oritur. lenitas autem, & duritiem, & mollitiem amplectitur; nam dura, & mollia, partes interdum habere possunt non supereminentes. Cùm ergo hæ planè tangibiles qualitates in elementis esse probentur, easque à primis illorum fluere qualitatibus sit necessarium; iam patere arbitror, omne elementum, aut leue, aut graue esse, idque bifariam, vt supra diximus. Si autem, quod mouetur (inquit philosophus 3. cœli, com. 25.) non habeat natura momentum; impossibile est ipsum moueri, aut ad medium, aut à medio. grauia namque ad medium, leuia verò à medio mouentur. Etenim, si erit aliquod corpus motum, quod neque leuitatem, neque grauitatem habet; necesse est ipsum vi moueri: vi autem motum, infinitum efficit motum. Quare, omne corpus naturale, quod recto mouetur motu, si leuitate, aut grauitate vacat, vi moueri necesse est, inquit Commentator com. 27. Patet igitur, omne definitum corpus, necessariò grauitatem, aut leuitatem habere. His ergo, atque similibus philosophi rationibus, elementa esse numero quatuor, constat satis.

Philosophus.

CAP. III.

Aliæ rationes, elementorum numerum significantes.

Numerus quaternarius.

Raeter ea, quæ ex Platone sunt, pro elementorum numero statuendo, paulò superiùs adducta, sunt etiam, pro tantæ rei dignitate & alia argumenta adducenda: est enim elementorum numerus sacer, multarum dignitate rerum coornatus. Quatuor namque mundi à Platonicis describuntur, diuinus, scilicet angelicus, cœlestis, mundanus, de quibus nobis postea erit loquendum: quaternarius sanè numerus, differentiam numerorum amplectitur omnem, & parem, & imparem primum. simplicem insuper numerorum progressionem complet, quippè, qui quatuor terminis, denarium expleat, vno, duobus, tribus, quatuor, denarium absoluens: dimensionum quoque progressum perfectissimè implet, signo videlicet, longitudine, latitudine, atque profundo. Intra quaternarij numeri limites, musices consonantia conseruatur. nam & dupla, & tripla, & quadrupla, & sesquialtera, & sesquitertia, diapason, disdiapason, diapente, diatesseron, continentur. In ipsa etiam natura, quaternarius numerus celebratur: insunt enim naturæ, substantia, quantitas, qualitas, & motus. Supra verò naturam, seu methaphysices sunt elementa, essentia, esse, virtus, & actio. Non ergo immeritò Pythagorici, animi, ac mundani plenitudinem orbis, quaternitatem esse testabantur. quaternarius enim elementorum numerus, plenitudo est vniuersi. Quatuor item temporibus anni circulus adimpletur. quatuor etiam humoribus, mixtorum quatitur, atque temperatur natura, atque quinque corporis sensus gubernantur. Oculi namque, ignis elemento, aures verò, aëris, olfactatus, & gustus, naturæ humidæ alimento, tactus autem, terræ qualitate disponuntur. humanum siquidem corpus ex quatuor elementis compositum est: sed in carne, & ossibus, terræ qualitas maximè cernitur, aqua verò in humoribus, aër in pulmone, qui motu planè semper agitatur, cùm sit cordis ventilabrum, ignis autem in corde, quod quidem ignis formam gestare videtur: inferiùs enim latum est, superiùs verò, acutum. Quædam autem vis ignea, aëre temperata, à corde, ad cerebrum ascendit, tanquam in cœlum corporis nostri, ibique purificata, & colata, per oculos, aures, nares, cæteraque sensuum instrumenta, foras progreditur, contatuque exteriorum formata, quinque sensus corporis facit. Ab anteriori certè parte cerebri, ad posteriorem transiens, & inde per ceruicem, & medullam spinæ descendens, per totum corpus diffunditur. Porrò, ipsa vis ignea, quæ exterius formata, sensus dicitur, eadem formata, per ipsa sensuum instrumenta, per quæ egreditur, & in quibus formatur, natura operante introrsum, ad

Quatuor mundi.

Quaternarius numerus.

Musices consonantia.

Naturæ quatuor insunt.

Quaternitas plenitudo mundi.

Quatuor humores.

De elemẽtis.

cellam phantaſticam vſque retrahitur, atque imaginatio efficitur. Sed alterius ſunt hæc ſpeculationis, cui contemplanda committimus. Quatuor præterea animi affectus, ex quaternario elementorum numero profluunt, quibus profectò humana vita, implacabili quodammodo iurgio conteritur, atq; turbatur. Quatuor item virtutibus, quaſi quibuſdã rationis cardinibus, vitæ noſtræ ianua dirigitur. In cœlo quoq; nonnulli dicunt, quatuor eſſe elementa: apud inferos, Acherontem, Oceanum, Cocytum, Pyriphlegetontem poëtæ deſcribunt: Aſtronomi ſtellis, atq; planetis, elementorum qualitates attribuere conſueuerunt: Non temerè ergo, Mercurius, ex humidæ naturæ viſceribus, quatuor elementa primùm erupiſſe deſcribit, cùm mundi huius quatuor ſint fundamenta, quibus tota illius machina ſubſiſtit. Sed dicet aliquis, ignis elementum non apparet, tria ergo ſunt elementa; totum enim hoc, quod videmus interuallum, aëre plenum eſt, cuius puriſſima pars, concauo lunæ adhærens, ignea dicitur potiùs, quàm aerea. In medio quidem igitur (inquit philoſophus 1 met. comm. 24.) & circa medium eſt quòd grauiſſimum, & frigidiſſimum, ſegregatum terra, & aqua. Circa autem hæc, & habita his ſunt, & aër, & quod propter conſuetudinem vocamus ignem. Non eſt autem ignis: exceſſus enim calidi, & veluti feruor, eſt ignis. Quòd ſi non datur ignis verus, authore philoſopho: non ſunt ergo quatuor elementa. ſed verum vocat, quatenus ad nos pertinet, qui ſenſilem, atq; accenſum ignem, verum vocare conſueuimus. Nam vt chryſtallus exceſſus eſt frigidi, quaſi lapis; ita ignis carbo exceſſus eſt calidi. Ignis autem elementum in rerum natura inueniri, neceſſarium eſt. Nam ſi motus ſimpliciter ſurſum eſt, & ignem neceſſe eſt eſſe: non enim accidens proprium alicuius, atq; eſſentiale, ſubiecto non exiſtente, conſiſtere poteſt. Terra præterea eſt, & ignis, per regulam topicam 2. topicorum. Item, leuitas ſimpliciter datur: igitur, eſt elementum ignis, cui per ſe leuitas ſimpliciter competit. Amplius, coniunctio eſt calidi & ſicci poſſibilis, ignẽ ergo eſſe, opus eſt. Adhuc, partes ignis, earumq; motus, quo ſuperna petunt, ignis elementum omninò neceſſarium eſſe oſtendunt, teſte Commentatore 4. cœli, comment. 32. Quemadmodum enim, ſi nuſquam mare videretur, flumina tamen meare quotidie cernantur ad medium, quod aërem inter, atq; terram conſiſtit, illud profectò mare, ſeu aquarum locum vocaremus; ita proculdubio, de ignis elemento ſimilis ſententia ferenda eſt, ad quod inceſſanter calida currere cuncta videmus. Nec mirum eſt, ſi propria in ſphæra non luceat, cùm lux illi non competat, vt dicit Commentator 4. cœli, comm. 32. ex ſe, ſed ex aliquo ſibi denſo terreo adiuncto. Etenim, ſicut congelatio, ob vaporum mixtionem aquæ contingit; ita & lucere ignem, ex aliquorum mixtione contingere arbitrantur: lux ergo accidit ei propter admixtionem eius cum opaco Vnde quidam dicunt, ignem in ſua ſphæra, inſtar tunicæ eſſe ignitæ, lucem non habentis. Amplius, certum eſt naturam optimè rebus conſuluiſſe: nam ſi ignis in ſua ſphæra lucidus videretur, tunc planè, & cœlum ſuſpiceretur igneum, atq; purpureum, & noctis bonum à mortalibus tolleretur. Sed præſtat dicere, ignis lucem in ſua ſphæra albam eſſe ob materiæ raritatem, quæ ſereno tempore apparet: calidum namq; ſicco permixtum, lucem efficit, quam ob cauſam aër non lucet: quoniam & ſi calidus natura ſit, atq; humidus, ſiccus eſt tamen per accidens. Itaq; quatuor cùm ſint combinationes elementorum, quatuor quoq; motus, & loca, inſuper quatuor qualitates actiuè, quatuor, & non plura mundi demonſtrant elementa.

Quatuor animi effectus.

Quatuor virtutes.

Mercurii verba expẽdũtur

Ignis elemẽtũ neceſſarium.

Rationes, quòd ignis ſit

Commẽtator

Quare ignis nõ lucet in ꝓpria ſphæra.

Ignis lux eſt alba.

CAP. IIII.

Si qualitates elementorum ſint formæ ſubſtantiales ipſorum.

De elemē tis.

Ratio prima.
Postquàm ostensum est, quid sit elementum, & quot numero elementa, de eorum formis ita argumentamur: in substantia nullus est motus, cùm nihil sit substantiæ contrarium, inquit philosophus, 5. phy com. 10. qualitates autem elementorum inuicem opponuntur, vt caliditas frigiditati, siccitati verò humiditas, 2 de gener. com. 48. non sunt ergò elementorum formæ substantiales: nec puto illorum rationem valere, qui aiunt, compositis, non autem simplicibus quod à philosopho dicitur 5. phy. & in prædicamentis conuenire substantijs: præclara namq; extat philosophi sententia, in substantiam motum non esse, eò quòd non habeat cōtrarium, vtiq; secundum formam. Si itaq; in substantia secundum formam contrarietas inueniretur, esset profectò motus ad substantiam, quod apertè philosopho aduersatur 5.
2. *phys. Adhuc, impossibile est, vt vna eademq; res diuersorum sit prædicamentorum, quod enim vni est substantia, alteri accidens esse non potest, authore philosopho 1. phys. com. 27. quod verè est, id est, substantia, nulli accidit. Quod si calor, igni est substantia, nobis verò qualitas, planum esset, quòd verè est, alicui tunc accidere. Amplius, si calor in igne substantia est, in mixto verò qualitas, tunc profectò æquiuoce de vtroq; diceretur:*
3. *tur: sed qualitas, substantiæ rationem subire non potest, ergo. Adhuc, si calor, est ignis differentia substantialis, mixta vtiq; ignis definitionē susciperent; quædam namq; mixtorum per calidum, vt cholericum, alia verò, per frigidum, vt phlegmaticum, definiuntur. Calidum certè ex substantia, & qualitate, id est, ex materia & ex qualitate ignis componitur. Sed hoc medicis non probatur: latent ergo nos essentiales elementorum differentiæ, quas per actiones, quæ ex ipsis proficiscuntur, aliquo modo cognoscimus. Vnde elementorum qualitates, nempè, caliditatem, frigiditatem, siccitatem, atq; humiditatem, ipsorum substantiam appellare consueuimus. Caliditas siquidem, quæ est substantia, à caliditate quæ est accidens, & re, & genere dissentit, quamuis communem habeant nominis appellationem. His autem sic obuiare quidam consueuerunt.*

Essentiales formæ sunt nobis incognitæ.

Obiectiones.
1. *Rei substantia esse putatur, ad cuius remotionem, res penitus destruitur: sed calore ab igne remoto, ignis prorsus aufertur,*
2. *fertur, substantia igitur ignis, est caliditas. Item, quod ingreditur rei definitionem, in illius substantia deputatur: sed caliditas est tale quid in igne, nam sine calore definiri nō*
3. *potest. Ergo, &c. Amplius, effectus contrarij, à causis contrarijs proficiscuntur, sed qualitates seu formæ Elementorum, sunt inuicem contrariæ: à contrarijs ergo causis profi-*
4. *ciscuntur. Item, accidentia non sunt principia mouendi, nam natura est principium motus & quietis, sed formæ elementorum, sunt principia mouendi, grauitas enim, & leuitas, quæ primas insequuntur qualitates, suapte natura, elementa ad motum & quietem impellunt: primæ igitur illæ, quæ elementorum vocantur qualitates, non accidentia, sed sub-*
5. *stantiæ dicendæ sunt. Item, quod rerum est in materia naturali, ad substantiæ rationem pertinet. sed ignis est calidus, & aqua est frigida, veræ sunt hæ propositiones in natu-*
6. *rali materia: calor ergo in igne, ad illius substantiā pertinet. Amplius, quæ sunt alicuius rei accidentia, actu aut definitione separabilia sunt, quemadmodum apud Porphyrium, atq; philosophum latissimè patet: sed calor ab igne nec actu neq; definitione separabilis est, vt dictum est substantia ergò est, & non accidens ignis. Soluuntur. His autem sic re-*

Solutiones.
1. *spondendum esse dicimus: & ad primum quidem, veram esse maiorem de ablatione, seu remotione prima, non autem secunda, idq; ex antecedenti, & non ex consequenti: sed calor si ab igne remoueretur, cùm non sit illius substantia, quæ nomine caret, sed actio quædam, veluti abscisio in gladio, & actio manus in manu: fieri non potest, vt ipso remoto,*
2. *ignis substantia destruatur. Ad 2. elementa certè per has describuntur qualitates, non veluti per differentias essentiales, quæ nobis incognitæ sunt, sed per quasdam sibi cognatas, & vicinas, quæ illarum vice funguntur. hæ autem qualitates secus se habent in substantiis compositis; remotissimè enim ab illis distant, ideo in illarum definitionem non ca-*
3. *dunt. Ad 3. effectuum contrarietas, non contrarias, sed causas arguit esse diuersas, vt postea di-*

esta dicturi sumus, cùm de causis agemus. Ad 4. qualitates elmentorum, quæ ad tertiam spectant qualitatis speciem, interdum ab elementis separantur: omne autem quod ab aliquo separatur, ad illius non pertinet substantiam: quam ob rem non sunt dicenda principia mouendi. Qualitates verò secundæ speciei, vtpote calefactiuitas, inseparabilis est: quia tamen passio est, ignis substantia non est dicenda: elementa namque sunt absoluta entia: aptitudo autem non pertinet ad substantiam absoluti. Itaque instrumentalia potiùs, quàm substantialia in elementis sunt mouendi principia. Ad 5. Propositiones huiusmodi materiæ conueniunt contingenti, magis quàm naturali. Ad 6. caliditas, quæ est substantia, nec actu, nec definitione separatur: sed nobis non est manifesta: propterea eam quam videmus, illius substantiam esse putamus. Qualitates igitur elementorum, nequaquam substantiales formæ dicendæ sunt. 4. 5. 6.

CAP. V.

Si elementà in mixto, actu, vel potentia, remaneant.

SI elementa maneant in mixto, actu, vel potentia, ita quidam argumentari consueuerunt. Sit igitur, inquit philosophus 3. cœli com. 31. id corporum elementum, in quod cætera corpora diuiduntur, in quibus inest potentia, aut actu, hoc enim vtro modo se habeat, dubitabile est adhuc. Sed in primo de gener. cap. de mixtione soluere videtur. Neque igitur, ait, manent elementa actu, vt corpus album, neque corrumpuntur, neque alterum, neque ambo. Ex pluribus namque entibus in actu, non fit aliquod tertium quod sit per se vnum, sed solum est vnum per accidens, veluti ex manu, & nigredine. Elementa autem cùm actu sint plura entia, si actu in mixto remanserint: mixtum vtique non esse vnum aliquod per se, necessarium esset: quod planè absurdum reputatur. In 8. namque met. ideo ex materia prima, & forma substantiali, vnum per se fieri asserit, quia alterum quidem est ens in potentia, alterum verò ens in actu: & 2. de anima com. 7. & 8. ex anima & corpore vnum fieri dicit, quippe cùm corpus materiæ vicem, anima verò, actus locum obtineat. Amplius, si manent elementa actu in mixto, tunc sanè subiectum generationis esset in actu, quod philosopho aduersatur 5. physic: vbi substantialis subiectum generationis ens in potentia esse asseuerat, accidentalis verò, ens in actu. Porrò elementa, cùm corpora simplicia sint, non est dubium esse entia in actu, Quare, quemadmodum in anima intellectiua, & vegetatiuum, & sensitiuum virtualiter continentur, quæ secundum diuersas quidem potentias, vegetatiua, sensitiua, atque intellectiua opera exercet; ita proculdubio, in vna forma mixti, quæ ex quatuor mixtione elementorum consurgit, secundum virtutes, illorum naturæ continentur. Sic in pentagono, vt dicitur 2. de anima, & tetragonum, virtute continetur, & trigonum; resolui enim potest in tetragonum, & trigonum: omne ergo mixtum perfectũ ex quatuor constat elementis, quæ virtute in mixto continentur: nam in ea, vnde constat mixtum resoluitur omne, si fas sit omne mixtum resolui. Amplius, propter quod vnumquodque tale, & illud magis, si ergo in mixto calor inuenitur, & ignis, qui est primus in calidis, sed non secundum propriam formam substantialem, alioqui plures formæ substantiales in vno coalescerent mixto, quod certè mixti vnitatem subuertit: vnum enim mixtũ substantiale, à formæ vnitate nominatur. Hæc quidem nonnullis vera esse probantur, verumtamen à philosopho dissentire videntur: manifestè enim docet, vnum, alteri simpliciter non prædominari elemento; alioqui non mixtio esset, sed elementi potiùs generatio. Præterea omnium corruptionem elementorũ admittendam non esse testatur; tunc planè, excepta materia cum forma mixti, elementorum relinqueretur nihil: atque ita mixti generatio, & non mixtura vocaretur. Insuper ne dum elementis mixtio tribueretur, sed

[Margin notes: Philosop. — Elementa nõ remanere actu in mixto. 1. — 2. — Vegetatiuum & sensitiuum continentur in intellectiu. — In pentagono, trigono. — 3. — Elementa manent in mixto secundũ qualitates remissas. — 1. — 2. — 3.]

animæ intellectiuæ, quæ sensitiuum virtute continet, & vegetatiuum. Sed hoc philosopho minimè probatur. Quam ob causam elementa secundum formas, qualitatesque remissas in mixto remanere asserit: medium enim ipsorum, mixtum esse significauit. & quia calidum, & frigidum, inquit 2. de gener. com. 168 secundũ magis, & secundum minus sunt; propterea quando simpliciter quidem alterum actu est, alterum erit potentia: quando autem non simpliciter actu, sed vel vt calidum frigidum, vel vt frigidum calidum, quia quæ miscentur, corrumpunt excellentia ad inuicem, fit vt neq; materia sit, neq; illorum contrariorum alterum actu simpliciter, sed medium. Itaq; mixtum, nec est alterum extremorum, nec compositio, sed medium; quod ad extrema comparatum, nunc calidum, nunc frigidum, iam siccum, iam humidum esse per comparationem dicitur. Amplius, eo destructo, sine quo eius virtus naturaliter consistere nequit, & ipsam quoq; destruendam esse virtutem, necessarium est. Quare si in mixto elementa non sint remansura, nec virtus ipsorum: destructis enim primis substantijs, aliquid ipsarum remanere, est impossibile: accidens siquidem, sine subiecto non permanet, neque ex subiecto in subiectum migrare potest. Dicemusnè in virtute passiua manere elementa cum forma mixti, quæ elementorum formas eminenter continet? ex mixto profectò fieri possunt elementa, quorum formæ quodammodo, in mixti forma secundũ perfectiorem virtutem, consistunt. etenim forma mixti, nobilitate, atq; virtute elementorum formas superat, easq;, vt diximus, eminentiori perfectioriq; continet modo. Ex elementis sanè, vna coagulatur materia, idque actionibus mutuis, proprijsq; passionibus, materiam ad ipsorum corruptionem disponentibus: qua planè inducta, ab aliquo superiori, elementis corruptis, in vltimo vtiq; illius dispositionis instanti, nouum ens, id est, mixtum generatur, in quo quidem, elementa, partim in virtute passiua, partim verò in forma mixti, ipsorum formas, eminentiùs, perfectiùsq; contineri dicimus. Quomodo ergo elementa, & secundum materiam, & secundum formam in mixto maneant, hæc dicere iudicaui.

Mixtum est mediũ quoddam.

4.

CAP. VI.

Auicennæ positio de elementorum qualitatibus in mixto.

Elementa esse in mixto in perfecta forma substantiali.

Miscibilia, neq; corrumpi necesse est, inquit Philosophus, primo de gene: cõmen: 118. dum miscentur, neq; eadem simpliciter adhuc esse, quæ præerant; neq; compositionem esse mistionem eorum, neq; sensum; sed miscibile quidem est, quod bene determinabile existens, passiuum fuerit, & actiuum &c. Si itaq; elementa in mixto, per mixtionem, non corrumpuntur, nam mixtio, est miscibilium alteratorum vnio; nec eadem prorsus manent, quæ priùs. Sunt igitur, inquit Auicenna, vt Commentator hoc in textu innuere videtur, in perfecta quidem forma substantiali, non ita verò intensa, sed remissa potiùs. secundũ eorũm qualitates sanè substantia nõ suscipit magis, neq; minus: quare formæ substantiales elemẽtorũ in mixto, absq; intendendi, remittendiq; vicissitudine, maneant oportet; non enim corrumpuntur miscibilia. manent ergo incorrupta Porrò substantia incorrupta manens, non intenditur, neque remittitur; in sua igitur forma substantiali perfecta perseuerat: Elementa ergo in mixto, secundum formas quidem substantiales in mixto perfecta sunt, secundum verò eorum qualitates, diminuta potiùs, atq; remissa. Amplius, si in aliquo elementi motus inueniatur, & elementi quoq; formam inueniri, necesse est. motus certè à forma proficiscitur: sed mixtum mouetur ad elementi motum prædominantis: igitur illi inest dominantis forma. Cùm autem ex vno non constet elemento, nec duobus, aut tribus; ex quatuor ergo

Quid sit mixtio.

2.

3.

tuor ergo conflatur: proinde, & quatuor etiam elementorum in mixto eſſentias inueniri fatetur. Item, ex eiſdem ſumus, & nutrimur (ait Philoſophus de ſenſ.) ſed elementis ſuſtentamur, atq; nutrimur; ex illis igitur compoſiti ſumus: quæ profectò, ſi actu nobis non inſunt, philoſophi ratio non eſt firma. 4.
Adhuc, ſi elementorum formæ in mixto non maneant, falſa eſt elementi definitio à philoſopho 5. meta. aſſignata, quod ita probari poteſt. Elementum eſt, inquit, ex quo manente, & inexiſtente, mixtum fieri dicimus. at ſi formæ corumpantur elementorum in mixto, ipſa certè manere minimè poſſunt; vnumquodq; enim per formam dicitur eſſe: maneant ergo formæ ſubſtantiales in actu, ſecundùm philoſophum, neceſſe eſt. 5.
Illa præterea in mixto manent, in quæ planè mixtum reſoluitur, vnumquodq; namq; ad ea redit, ex quibus eſſe conſtat; ſed mixtum in elementa naturaliter tendit, atq; reſoluitur. Sanè elementa in mixto, cùm non ſint in proprijs locis, ligatum potiùs, quàm liberum. 2. cœli com. 27. eſſe poſſidere videntur; ideo ad propria feſtinant loca reuerti, ſepararíq; à mixto: quod planè verum non eſſet, ſi in mixto elementa actu non eſſent. 6.
Elementa inſuper in mixto non corrumpuntur, ſed alterantur magis: mixtio enim, vt diximus, eſt alteratorum non corruptorum vnio; manent ergo diſtincta, vnio ſiquidem diſtinctorum eſt. 7.
Item, omne corruptibile â ſuo contrario corrumpitur: ſed mixtum non habet contrarium, ſi elementorum formas actu in ſe contrarias non habeat: erit igitur natura incorruptibile, quod abſurdum eſt, & falſum. Elementa ergo actu in mixto manere, ex his, atq; ſimilibus probabile eſſe videtur. 8.

Porrò hæc Auicennæ ſententia, non eſt omninò à contradictione libera, imò multorum rationibus oppugnatur. Si elementi qualitas, & non forma remittitur (inquit Auerroes) hoc planè ſequetur abſurdum, vt ſubſtantia elementi, abſq; omni prorſus qualitate conſiſtere poſſit. conſequentia ita probatur: ſi in mixto, ſubſtantialis elementi forma integra perſeuerat, qualitate ipſius ſecundùm aliquod gradus remiſſa, ſine omni etiam qualitatis gradu eſſe poterit, atq; ita ignem nullum caloris gradum habentem inueniri, poſſibile erit; omnes enim gradus, aut qualitatis partes, eiuſdem planè ſunt rationis. Auicenna ab Auero: oppugnatur. 1.
Item ſi forma elemēti eſt in mixto in actu perfecto, ſub qualitate remiſſa; tunc profectò in mixto violenter continebitur, nullaq; mixtio erit naturalis, quod abſurdum eſt: conſequentia enim patet: nam elementa ſuapte natura, ad ſuas perfectas certè qualitates, impedimento ceſſante, redire feſtinant. Aqua namq; calefacta, ſeipſam reducit, virtute generantis, ad ſuā perfectam frigiditatem. 2.
Amplius, tunc ex elementis vera mixtio nequaquam fieret, etenim formæ contrariæ ſunt incompoſſibiles; ſed formæ elementorum in actu perfecto ſunt adinuicem contrariæ: per iuxta ergo poſitionem elementorū, non autem per veram ipſorum mixtionem, in mixto erunt collocandæ: ſed veram hoc deſtruet elementorum mixtionem: mixtumq; non erit verè vnum, nec vnam habebit formam mixti, ſed quatuor potiùs, vt latiùs diſputat comment 3. cœli, comm. 67. ſed vnum ſubſtantiæ ſuppoſitum, plures intrinſecè naturas ſpecificas, ſecundùm quidem ſpecies ſpecialiſſimas, ſimul claudere impoſſibile eſſe videtur: in genere enim ſubſtantiæ ſpecies ſpecialiſſimæ, ab inuicem ſubſtantialiter diſtinguuntur; vnaq; ſine altera & conſiſtit, & conſiſtere valet: ſuppoſitum igitur mixti, vnica elementi natura conſiſtet: ſed hoc falſum eſſe, ſuperiùs oſtendimus: ergo. 3.
Formæ præterea elementorum ſingulæ, ſingulas etiam habent materias, ſed naturæ mixtæ ſuppoſitum, vnicam. patet ergo in mixto, elementorum formas in actu perfecto eſſe non poſſe. 4.

Si quis autem Auicennam defenſurus, Commentatoris argumenta diſſoluere velit, facilè id perficiet: planum enim eſt, in actu, aut gradu remiſſo, elementa interdum inueniri; ſine verò omni penitus gradu, nunquam. Etenim, quando ex aqua ignis generatur, aquæ frigiditas ſucceſſiuè, per ignis virtutem alterantis, remittitur: atq; ad vltimum inſtans, quo aqua corrumpitur, integra ipſius forma perſeuerat; hoc autem intermedio in gradu remiſſo, aquæ formam manere, manifeſtum eſſe puto. Nec valet, quod inferre voluit Commentator, abſq; omni penitus calore, ignem inueniri poſſe, ob eam quidem rationem; quia eiuſdem Defenditur Auicenna.

iusdem sunt rationis, omnes profectò caloris gradus. Aliquod certè est separabile à parte, quod non est separabile à toto; etiamsi eiusdem sit cum singulo rationis gradu: determinato enim gradu elementa continentur, infra quem, eorum formæ corrumpuntur. sic aquæ frigiditas, suæ habet frigiditatis terminum, quem pertransire illi non licet. Incongruè igitur, atq; ineptè Commentator arguit: Ignis, si in aliquo gradu potest esse remisso, omni prorsus calore excluso, adhuc ignis forma manebit. Ad argumenta, quæ Auicennæ sententiam tueri videntur, sic respondere possumus. Ad primũ, in mixti generatione, elementa quidem secundum virtutem, non autem secundũ eorum substantias integras atq; perfectas vniuntur; forma enim mixti, vnitiuè illorum qualitates in virtute, & non substantias in actu continet: quæ profectò mixti qualitates, non eædem omninò, sed similes sunt elementi qualitatibus. Quòd autem elementa in mixti fabricatione non corrumpi Philosophus asserit, in causa est nobilitas mixti. siquidem, cùm in nobiliorem aliquid formam transierit, corruptionis nomine, veluti ignobiliori quadam appellatione exuitur. Quare non solùm alteratorum, verùm etiam & miscibilium corruptorum, dici potest elementorum vnio. Ad 2. Si minor vera esset, tunc planè nusquam naturaliter mixtum moueretur: nam etsi sursum ab elemento prædominante ageretur, id tamen illi contra aliorum inclinationem accideret elementorum; atq; ita & violẽter moueretur, & quiesceret, idq; profectò semper, quod planè totam euertit mixtorum naturã: mouetur igitur ad motũ elemẽti prædominantis, cuius similitudinem & nõ substantiam gerit. Sanè, si secundum substantias integra in mixto manerent elementa, vna quidẽ ipsius pars in puluerem, altera verò in aquam deflueret, aliæ autem duæ in ignem, & aërẽ exhalarent. Ad 3. sufficit illa, ex quibus sumus atq; viuimus, in nobis virtus, manere autem substantiæ integritatem non oportet. Ad 4. elementi definitionem à philosopho 5. met. positam, materiæ primæ conuenire dicimus: in re enim manet, quæ ex ipsa componitur; elementum planè est, quòd ex nullo componitur omninò. Ad 5. si mixtum in elementa, veluti in corpora in ipso contenta resolueretur, aggregatione potiùs, quàm formæ substantialis vnitate, vnum esse diceretur. Quoniam ergo ex materia mixti, elementa fieri possunt, illa quippè diuisa, atq; disposita, vel vnicum saltem, si indiuisa manserit, elementum fiet: hac de causa elementis mixta constare, in eaq; dicimus esse resoluenda. Ad 6. quamuis in mixto, secundùm substantias non maneant elementa, mutua tamen partium actione, passioneq;, corruptibile est. Hæc diximus ad Auicennæ opinionẽ.

[Margin: Determinato gradu elemẽta continẽtur. — Solutiones. 1. — nobilitas mixti non permittit corruptionem. — 2. — 3. — 4. — 5. — 6.]

CAP. VII.

Commentatoris positio, si elementa in mixto maneant in actu perfecto.

Omnis species, proprium habet accidens, quo profectò mediante, propriam operationem exercet: sed ignis mediante calore, suam vim exerit, naturamq; manifestat: calor igitur, illius est substantialis differentia, aut accidens proprium. Vigente præterea calore, ignis augetur, ex quo apparet illius proprium esse. Porrò, si proprium alicuius rei, intensionem atq; remißionem suscipit esse; rem quoq; ipsam, ad ipsum subiturã dicimus. Si itaq; elementi propria paßio, inquit Auer. 3. cœli. 67. nempè calor, in mixto intenditur, atq; remittitur, & ipsa quoq; elementi substantia. licet enim formarum non sit perfectarum, magis minùsq; suscipere, in quarum numero mixtorum formas contineri, haberiq; profitemur; cõuenit tamen elementorum formis, quæ inter substantiales, atq; accidentales formas mediæ reputantur. Accidentalibus certè vna ex parte iunguntur, quippè quæ instar accidentium intendendi, atq; remittendi vicißitudinem subeunt; substantialibus verò, ob

[Margin: Qualitates esse elementorũ substantiales differentias. 1. — 2. — Elemẽtorum formæ suscipiunt magis & minus.]

aptitudinem, quam habent informandi constituendiq́ꝫ subiecti. manent ergo elementa, eorumq́ꝫ qualitates in mixto, in esse quidem fracto, atq́ꝫ remißo. Amplius, si formæ elementorum substantiales non manerent in mixto, hoc planè sequeretur absurdũ; vt materia non ordinatè, in formis quidem recipiendis procederet; reciperet enim immediatè quamlibet formam: prioribus siquidem, nempè elementaribus dimißis; ac posteriores, quæ mixtorum sunt, ordine inuerso susciperet: sed hoc destruit naturæ ordinem: manent ergo, vt dixit, elementa in esse remisso. nec obest illud philosophi 2. de anima, oportere receptiuum, eò denudari, quod est recepturum: cùm autẽ materia mixti formam sit susceptura, omni reuera substantiali elementorum forma, priùs denudetur necesse est. hoc sanè de toto recepti genere intelligendum non est; sed de eo potiùs, quod certè cum recepto eiusdem est rationis, vel generis; sicut coloris receptiuũ, ab omni prorsus colore est denudandum. Porrò, formæ elementares eiusdem ordinis aut rationis, non sunt cum forma mixti; ideo elementorum formæ explodendæ, seu extrudendæ non sunt, vt noua mixti forma introducatur. neq́ꝫ etiam accidens appellabitur, quia nimirum materiæ aduenit actu, sub forma elementi substantiali existenti; forma namq́ꝫ illa incompleta, imperfecta est; idcirco, ens in actu perfectum, completumq́ꝫ constituere non potest. Potest ergo forma mixti, simul cum formis consistere elementorum: ipsa enim actualior est atq́ꝫ perfectior; imperfectiora autem in perfectiori continentur.

Elementa manere in esse remisso.

Formæ elemẽtares distant à forma mixti.

Obiectio. *Sed dicis, in lib. de substantia orbis, huic apertè contradicit sententiæ, absolutè (inquit) loquendo, & secundùm sermones vniuersales, materia manens sub aliqua forma, non potest aliam recipere.*

Solutio. *Sed hoc intelligendum est, sub aliqua forma eiusdem profectò rationis.*

Obiectio. *Iterùm arguis, si formæ eiusdem ordinis, authore cõmentatore, simul esse non possunt; distinctas siquidem materias exigunt: sed formæ elementares, eiusdem sunt rationis, vtpotè primæ materiæ quàm similes, atq́ꝫ propinquæ: in vna ergo eademq́ꝫ cohabitare non possunt materia.*

Solutio. *Verùm diceres, si in esse perfecto atq́ꝫ completo, in mixti materia inuenirentur: cùm verò in esse ibi remisso, & imperfecto contineantur, potiùs quam contineant; propterea singulæ, singulis planè elementis, non sunt attribuendæ distinctæ materiæ; sufficit enim vna, quæ mixti dicitur esse materia.*

Obiectiones. *Dicis, si vera esset Commentatoris sententia, verum quoq́ꝫ esset asserere inter contradictoria, medium posse inueniri: nam inter substantiam & accidens, dantur formæ elementares.* 1. *Præterea, medium, teste philosopho 10. met. eiusdem est generis; cum extremis: sed substantia & accidens non possunt esse eiusdem generis: nullum ergo inter ea medium esse potest.* 2. *Item, omnis differentia secundum formam substantialem, variat speciem, 8. met. si itaq́ꝫ forma ignis magis ac minus susciperet, à seipsa vtiq́ꝫ differret.* 3.

Solutiones. 1. *Respondeo, quoddam esse medium inter formas, quod vtraq́ꝫ forma participat, vt rubrum, medium est inter album & nigrum; vtroq́ꝫ enim participat: hoc autem modo elementa, medias inter substantiam & accidens formas, nequaquam esse dicimus; sed medium potiùs formarum conditionem repræsentans.*

Elemẽta sunt mediæ formæ. *Elementa autem mediæ formæ vocantur, quia partim substantialium conditionem gerũt formarum, partim verò accidentaliũ.* 1. *Tunc ad formam primi, & secundi argumenti dico,* 2. *inter substantiam & accidens, non dari medium per formarum participationem, sed per conditionem potiùs. medium præterea per participationem, eiusdem generis est cum extremis, de quo Auerroes non loquitur.* 3. *Ad 3. omnis differentia substantialis, atq́ꝫ perfecta, est specifica, non autem imperfecta, cuiusmodi sunt formæ elementares in mixto.*

Obiectiones. 1. *Iterum arguis, si formæ elementorum essent in mixto, cùm quælibet nata sit constituere compositum in genere substantiæ per se subsistens; tunc planè in mixto, vt dictum est, plura essent per se composita subsistentia.* 2. *Amplius, substantiam corpoream, dimensio, veluti propria paßio consequitur: sed forma elementi, quantumlibet remißa cum materia, substantiam constituit compositam, quam immediatè dimensio consequitur, quæ plurium esse non potest subiectorum: non ergo in mixto actu continentur elementorum formæ, ne*

mæ, ne plures esse dicamus dimensiones, quod Commentatori clarissimè aduersatur in
3. *libro de substantia orbis. Amplius, terminus à quo, & terminus ad quem in eodem re-*
4. *spectu eiusdem, sunt incompossibiles. sed forma elementi est terminus, à quo mixtum generatur, mixti verò, ad quem: simul igitur esse non possunt. Item, si quatuor elemẽtorum formæ, in materia essent coëxtensæ; in quolibet reuera materiæ puncto quatuor*
Solutiones *quoque formæ elementorum inuenirentur; atque ita penetratio daretur saltem substantiarũ.*
1. *Ad hæc sic respondere possumus. Ad primum, elementi forma, in sua perfecta existens*
2. *essentia, aptitudinem habet, vt diximus, indiuiduum constituendi: non sic autem se habet, quatenus ad vlteriorem formam acquirendam est dispositio. Ad 2. negatur minor,*
3. *forma enim elementi non informat, sed materiam disponit potiùs ad formam mixti recipiendam, quam dimensio consequitur. Ad 3. forma elementi, & forma mixti, si essẽt simul materiam perficientes; profectò simul nequaquã coalescerent: sed quia informatio*
4. *formæ mixti conceditur, à cuius virtute mixtum in esse constituitur specifico: non repugnat ergo mixti naturæ in esse remisso formas continere elementorum. Ad 4. vt corporum atque formarum penetratio fiat, æquali, eademque propemodum ratione, eodem in loco recipienda sunt, quod certè secus se habet in mixti forma, atque elementorum: illa siquidem per se informat mixtum, hæ vero dispositiones sunt potiùs. ex quo patet, argumẽtum non directè Commentatorem oppugnare. Hæc pro commentatoris tuenda sententia dicta sufficiant.*

DE FILIO DEI.

MERCVRIVS.

Ait ergo Pymander: lumen illud ego sum, mens, Deus tuus, antiquior quàm natura humida, quæ ex vmbra effluxit. Mentis verò germen, verbum lucens, Dei Filius. Sic, inquit, cogita, quod in te videt, est verbum Domini, mens autem Pater Deus. neq. enim distant ad inuicem: horum vnio vita est.

Comment. IIII.

Expositio textus.

Perit Pymander visionis mysterium, ac Trismegistum, Deum, rerumque naturam scire cupiẽtem, familiariter instruit. Ego, *inquit,* sum lumen illud, *in quod omnia conuersa vidisti:* suaue nimium atq. iucundum, quod te intuentem mirificè oblectabat. *Ne autem in me corporeum aliquod esse putes, ego, inquam,* mens sum, *& non corpus:* spiritus, *omni prorsus cõcretione carens. Insuper, te non ignorare desidero, præter me nõ esse aliquem alium Deum; sed me esse* Deum tuum *scias,* antiquiorem profectò humida illa natura, quæ ex vmbra effluxit. *Quatuor quædam diuinæ maiestatis insignia Mercurio manifestauit,* lumen *scilicet,* mentem, Deum, eumq. æternum. *Ipse siquidem Pymander* lumen est, mens, Deus æter-

Lux spiritualibus conuenit rebus.

nus. *Lux planè spiritualibus magis, quàm corporalibus conuenit rebus: amplissimè enim, latissimèque sese diffundit, cum qualitas quædam sit spiritualis. Subitò certè multiplicatur, totumque hemisphærium complet, corpora leuissimè subintrat, omnia sui fulgoris clarita-*

ris claritate lætificat, illustrat, atque viuificat: nulli rei miscetur, aut componitur: omnibus sese communicat, quod ad bonum pertinet: omnibus blanda, inimica nemini: ad sui naturam cuncta conuertere studet. Bene ergo dicit Pymander, ego sum lumen: nam si ea quæ diximus, Deo pro sua dignitate accommodaueris: ipsi cognatam, atque affinem lucem esse percipies. Phœnicum theologia lumen visibile, dicit esse diuinæ, ac angelicæ intelligentiæ actum perennem, per solarem fenestram ad oculos emicantem, atque in materias passim perspicuas, sibi conuenientes diffusum. Astrologi lucem asserunt in cœlo sensum esse. Iamblicus de mysterijs Ægyptiorum, cap: 14. Lux, inquit, est imago perspicua, & actus intelligentiæ. Orphici autem aiunt, sphæram Solis animam habere, cæteris animabus cœlestibus præstantiorem, quæ per globum Solis intellectum inprimis exercet, & visum intellectum quidem per lucem intelligibilem in ipso Solis centro existentem: visum verò, per visibilem in vniuerso Solis ambitu, tanquã oculo perlucentem. Pytagorici, multa Deo attribuunt, nempè potentiam, sapientiam, bonitatem, vnitatem, pulchritudinem, atque veritatem, quæ lucis quoque naturæ conuenire videtur. Plato Dialogo 6. de Repub. Quemadmodum, inquit, Sol iste visibilis in loco visibili ad visum se habet, & ad omnia quæ videntur; sic Deus in loco intelligibili, ad intellectum, & ea quæ intelliguntur. Oculi porrò quoties non ad ea vertuntur, quorum colores diurnus fulgor illuminat, ostenditque, sed ad illa, quæ nocturnis radiis attingunt, cœcutiunt; ac si purus in illis visus non esset: quoties vero ad ea, quæ Sol illustrat, perspicuè cernunt, in oculis visus apparet. sic & de animo cogita: Quando enim illi inhæret, in quo veritas, & ipsum ens emicat; intelligit illud, cognoscitque, & intellectum habere videtur: sed quum ad id fertur, quod tenebris est, quod vext generat atque corrumpit, eius obtunditur acies, opinionesque versat varias, ac mentis expers videtur. Porrò, quemadmodum lumen, ac visum, Solis speciẽ quandam habere existimare decet: solem verò ipsum non esse; ita cognitionem & veritatem, boni ipsius speciem habere quidem aliquam, esse verò ipsum, minimè. augustior enim ipsius boni maiestas. Solem dices, ijs quæ videntur, non modò videndi præbere potentiam, verùm etiam generationem, augmentum, nutritionem, cùm ipse tamen generatio non sit. Ita dicas, bonum ijs, quæ cognoscuntur dare, non modò vt cognoscant, sed esse, insuper & essentiam largiri, cùm ipsum essentia non sit, sed supra essentiam dignitatẽ ipsam, & potentiam superans. Cogita fontem principium aliud non habentem (inquit Plotinus Enneadis 3. lib. 8. cap: 9) fluminibus verò se totum tradentẽ, nec tamen fluminibus vllis exhaustum, sed in se quietè manentem: flumina verò ab ipso fluentia, antequã aliud aliò fluat, adhuc vnà manentia, & quasi iam cognoscentia, quo ab ipsis fluxuri sint riuuli. Aut cogita arboris ingentis vitam, sese per totam arborem propagantem manente principio, neque diuiso per totam, sed velut in radice fundato. hoc vtique præbet quidem totam arbori vitam, atque multiplicem: ipsum verò manet nequaquam multiplicatum, sed multiplicis vitæ intelligentiæque principium: quod enim super essentiam est, & intellectum, & essendi causa est, & intelligendi. Intellectio autem sine lumine fieri non potest, lumen verò nostri intellectus, absque Pymandri lumine, parum, aut nihil efficere valet. Rectè ergo dixit Pymander, ego sum lumen: in lumine planè eius videmus lumen, vt dicit Dauid. Visioni quidem nostræ sensibili, ab obiecto sensibili plenitudo, & sua quædam perfectio prouenit; menti verò nostræ perfectio Pymandri lumen est: si enim intellectus noster esset ipsum Pymandri lumen, vnico actu omnia intelligeret, seu videret. aliã igitur circa lumẽ illud æternum, & propter ipsum actionem habent: ipsum verò lumen nullo penitus indiget, quia lucem habitat inaccessibilem, vt dicit Paulus; ideoque nihil ipsi erit præter ipsum. Huius autẽ luminis vestigiũ impressũ est intellectui humano: Signatũ, inquit Dauid, est super nos lumẽ vultus tui Dñe. Quapropter in intellectu quidẽ est appetitio, & quædam ad ipsius luminis speciem applicatio. Pymandri igitur lumen omnium pulcherrimum, in lumine puro splendoreque simili consistens, entium naturam illustrat,

Lucis proprietates. Phœnicum de luce sententia. Astrologi. Iamblicus. Orphici. Pytagorici. Plato. Deus est lumẽ nostri intellectus. Plotinus dicit Deum esse velut fontem, & arborẽ ingentem. Dauid. Paulus.

De cognitione Dei.

lustrat, cuius quidem noster hic mundus pulcher, vmbra est, & imago. Intellectus præterea agens apud peripatheticos, alius Soli similis, qui primo attribuitur motori. 12. met. commen. 38. huius planè virtute intelligibilia, intelligi possunt, sicuti visibilia, visibilis virtute Solis videntur: Alius verò lux est, qui Solis lumini comparatur; à diuino enim lumine procedit, sicut lumen visibile à luminoso Solis corpore; lumenque inde accipiens, lumen efficitur. 3. de anima comm 5. ex hoc autem sic illuminato, prima conclusionum omnium principia cognoscimus: quibus planè cognitis, reliqua facilè intelligimus. Erat autem illud Pymandri lumen suaue nimium atque iucundum; quia nimirum omnem profectò Mercurij intellectum, mentemque compleuerat, extuleratque in æternæ diuinitatis admirandam sanctamque maiestatem. Mutauit, inquit, formam, ac subitò omnia reuelauit. Viditnè ergo Mercurius in illo raptu diuinam essentiam? potestnè Deus ab homine mortali cognosci? fuitnè beatus in illa visione Trismegistus? Itaque hæc, quoniam vtilia sunt, silentio tegi non debent. Dicamus ergo de his, quæ Pymander dici voluerit, secundum catholicæ fidei veritatem.

Intellectus agens, similis est Soli.

Lumen Pymandri suaue

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Si aliquis homo, diuinam viderit essentiam, in præsenti vita degens.

Duplex est apud philosophos cognoscendæ diuinitatis modus: alter quidem ab effectu, qui per qualitatiuorum conceptuum, atque quidditatiuorũ compositionem fit, à rebusque, quæ à Deo conditæ sunt, emanat; ideóque intuitiuus non dicitur huiusmodi cognitionis ordo; non enim ipsius immediatus terminus, Deus est. Pari quoque ratione abstractiuus dicendus non est, nihil profectò in orbe inuenitur vniuerso, quod Dei similitudinem perspicuè repræsentet. Deus certè infinitus est, secundum theologos, sed nihil præter Deum est infinitum: nihil ergo est Dei perfectè repræsentatiuũ. Etenim inter similitudinem, atque rem, cuius esse dicitur, æqua debet esse proportio: finiti verò ad infinitum nulla est proportio. vbicunque præterea similitudo poneretur, cùm sit creata, affinis magis creatæ, quàm rei increatæ reputaretur: Istius ergo modi cognitio, vespertina, obscura, siue nocturna meritò appellatur. Alius autem intelligendi modus, per cognitionem fieri dicunt peripathetici, qui ipsemet Deus est; vbi nulla conceptuum adest compositio, nec phantasmatum abstractio: in abstractis namque à materia, intellectio idem planè est, quod res intellecta. Deus siquidem, hoc intelligendi modo, non alio aliquo medio, quàm seipso intelligitur. Nulla ibi species media, actusque intelligendi medius nullus, aut lumen aliquod medium necessarium est. hæc autem, quia medio non indiget, rectè clara vocata est, atque matutina cognitio. hac quippe cognitione Deus beatus est. Vnde 7. politicè Deum seipso esse beatum, philosophus protestatur: cætera verò beatitudinis participia, hoc modo felicitatem, atque beatitudinem consequuntur. Sed inquirendum est nobis, si hoc cognoscendi modo, aliquis intellectus corpori copulatus, Deum viderit vnquam. Moysi, & Paulo hoc contigisse scimus, tum ex sacris, diuinisque scripturis, tum etiam ex diuo Augustino de videndo Deo. Peripathetici quoque innuere idipsum videntur: post namque virtutis Heroicæ assequutum dominium, intellectus Deo coniungitur. Est autem virtus Heroica, habitus quidam in appetitu existens sensitiuo, recto, libenter intellectui obtemperans. Etenim ex appetitu sensitiuo, atque intellectiuo anima constat, in quibus bellum non paruũ quotidie geritur. Si autem contigerit, deuictis, debellatisque belli iurgiis, ad paccatum tranquillumque statum deuenire; Heroicus vocatur, atque regius intellectus, dignusque reuera, qui Heroëm illum, omniumque artificem, & videre, & cognoscere queat. Cùm autem

Duplex modus cognoscendi.

Cognitio vespertina.

Intellectio, qua Deus est, sine medio fit secundum peripatheticos.

Cognitio matutina.

Virtus Heroica.

Si Deus videri possit alio intellectu corpori copulato.

huiusmodi in corpore compari virtutem esse oporteat, in quo pars illa sensitiua vigere dignoscitur; intellectum profectò corpori coniunctum ad hunc felicitatis apicē peruenturum fore, peripathetici autumant. Inter Catholicos autem, atq; peripatheticos plurimum interest. Catholici planè, ex puris naturalibus, atq; hac in vita fieri non posse astruunt: peripathetici verò, non nisi in hac vita haberi posse, affirmant: vbi anima, propria virtute, intellectum speculatiuum, siue Heroicæ assequitur dominium virtutis. Auerr: 3. de anima, comm. 36. Deus, qui est agens intellectus, inquit, in principio nobis copulatur vt agens: post verò intellectus speculatiui adeptionem, vt forma: immediatè igitur animam beatam reddit, nullumq; medium, beatitudinis effectiuum, sed dispositiuum potius necessarium esse existimant. Illa autem Auerrois, Themistii, atque Alexandri sententia, non omnibus probatur: nec ipsi quoq; rationi conuenire videtur. Sanè, si verum sit Deo coniungendum fore neminem; nisi intellectum speculatiuum attigerit; mulieres profectò, atq; ignari, erunt beatitudinis expertes, flagitiosi insuper, quiq; ad huiusmodi munus capescendum, apti esse videbuntur: sed hoc apud philosophos absurdum est, ne dicam apud theologos. Qui igitur apud philosophos, intellectum speculatiuum adipiscitur, aut Heroicæ possessionem virtutis, substantias separatas intelligere potest; apud theologos verò, hac in vita, sine miraculo conceditur nemini. Plotinus in libro de homine cap. 11. Cum intellectu potentiæ, quem rationalem animam vocat, substantiarum certè separatarum inditam nobis fuisse cognitionem existimat. Intellectus, inquit, noster, intellectione perpetua, diuina, atq; intelligibilia omnia semper contuetur. Iamblicus inuentum affirmat esse Ægyptiorum: idcirco Origenes, atq; Ammonius, paruulorum intellectum, cœlestis patris semper faciem aspicere testantur. Pueri profectò magna in iucunditate, risu, ac iubilo versantur, ob eam nimirum, quam cum substantiis separatis habent visionem. Sed procedente ætate, intellectus ad rationem conuertitur, ratio verò ad imaginationem, imaginatio autem ad sensum, vnde ad vitia defluens habitus exoritur, quò, beatæ illius viosionis contuitus aufertur. Plato in Memnone, scire nostrum quoddam esse planè reminisci arbitratur: animamq; nostram, natura, habere principium sciendi; sed propter corporis cohabitationem, velatum, atq; confusum. Cui alludere videtur philosophus in fine propemodum secundi de anima: Multa, inquit, secundum visum operantur animalia, alia quidem, quia intellectu carent, vt bestiæ, alia verò ex velamento intellectus, aut passione, aut ægritudine, aut somno. Sanè homines habent intellectum plenum scibilibus, sed velatum, teste Simplicio. Sed de his latiùs disputandum.

De cognitione Dei.

Catholici dissentiunt à peripatheticis.

Auerrois error, Alexandri, & Themistij.

Intellectus Heroicus.

Plotinus dicit nos perpetua intellectione intelligere diuina.

Pueri quare in iubilo versentur.

Plato scire est reminisci.

Philosophus.

Lumen velatum.

CAPVT. II.

Argumenta, quibus probatur, intellectum corpori copulatum, substantias separatas posse intelligere.

MNE agens, potens producere effectum perfectum in suo genere, sub tanta illum perfectione producit, sub quanta ille capax est; alioqui impotentiæ imputaretur agentis: sed Deus est agens perfectum: cuilibet ergo suipsius effectui, iuxta vniuscuiusque virtutem, propriam perfectionem largitur. Est enim (vt dicunt) necessariò agens secundum vltimam virtutem. Aut (vt dicit Moyses) omnia ipsius opera sunt valdè bona. valdè autem bonum est, quod perfectionem sibi possibilem, aut habet, aut habere potest. Porrò homo, est Dei effectus, naturaliter capax diuinorum, aliter à brutis non separaretur. à principio igitur suæ conditionis indita est illi sublimium mentium, atq; substantiarum virtus cognoscendarum. Item, omnis homo natura scire desiderat, aut enim huiusmodi desiderium sciendi in aliquo indiuiduo inuenietur perfectum, aut defectui admixtum semper erit. Sed 2.

tunc natura otiosa reputaretur, quæ sciendi dederit desiderium, perficiendi verò minimè: De futura verò cognitione nihil habetur certi apud philosophum. Quare in hac vita, in aliquo erit complendum indiuiduo. Huius autem desiderij finis, ens materiale esse non potest, sed diuinum: intellectus igitur corpori coniunctus substantias valet separatas cognoscere.
3. Item, si intellectus abstracta à materia intelligit: quæ sunt ergo à materia remotissima, & in actu magis consistunt; illa profectò intellecturum fore dicendum est. intelligit enim sub ratione: immaterialis maximè autem immaterialia, substantiæ separatæ sunt: quam ob causam abstrahit, quòadusque ad ea peruenerit, quæ puram habent
4. quidditatem. Amplius, si intellectus separatus, diuinas substantias intuebitur, multò magis intellectus corpori vnitus, est enim perfectior, quia completus, atque perfectus:
5. perfectioris verò potentiæ, perfectio vtique debet esse operatio. Adhuc, forma aliqua, suo non est fine priuanda, ob naturalem quam habet cum aliquo vnionem, alioqui naturalis vnio, formæ perfectionem destrueret. sed diuinarum cognitio substantiarum, intellectus humani est finis: ob vnionem igitur, quam habet cum corpore naturalem, ab
6. hoc fine non est impediendus. Item, æternus intellectus ab aliquo superari non potest, quominus illum intelligere queat. sed huiusmodi est intellectus noster secundum philosophos: à substantiis igitur separatis non superuincitur, vt eas capere non possit. Am-
7. plius, intellectus noster, aut per suam substantiam, aut per speciem influxam, aut per speciem causatam à phantasmate, substantias natus est separatas intelligere: Si per substantiam, poterit vtique abstracta à materia capere; nam ob corporis vnionem, eius non impeditur substantia: Si verò per speciem à phantasmate sumptam; corporis vnio, non impedit, sed adiuuat potiùs: Si autem per speciem influxam; talis profectò influxus à corpore impediri non potest, nisi contrariam habuerit dispositionem; quia vnius non impeditur speciei generatio à corpore contrariam dispositionem non habente. Nullum sanè corpus, coloris generationem impedit, nisi opacitatem diaphaneitati contrariam dispositionem habuerit. sed corpus humanum, dispositioni speciei intelligibilis influendæ contrariam non habet dispositionem; quamobrem intellectus sua nobilissima operatione, vt
8. dicitur 1. & 10. eth. ob corporis vnionem non erit spoliandus. Item, quod impedit bonum alicuius simpliciter, malum est: sed corpus non est malum, sed bonum: non ergo impe-
9. dit bonum intellectus, quod est substantiarum immaterialium cognitio. Præterea, si intellectus noster intelligit res sensibiles, factas immateriales, vt diximus, ergo intelligit res secundum se immateriales: nam intellectus excellenti intelligibili, authore philosopho 1. de anima, comm. 7. vigoratur ad altiùs intetelligendum: sufficiens igitur causa
10. virtuti cognoscitiuæ est immaterialitas, sicuti tactus virtutis sensitiuæ. Amplius, omne quod mouetur ad acquirendam aliquam formam, illa perfectè acquisita, operationem secundùm illius formæ virtutem exercet, aut exercere valet. sic aqua, caloris forma acquisita, calefacit. Sed intellectus possibilis, vt nobis appropiatus ad intellectus acquisitionem mouetur agentis, veluti ad suam planè formam: illo igitur acquisito, eius operationem exercet, cuius est abstracta intelligere, seu substantias separatas quidditatiuè cognoscere. Nam si intellectus possibilis ad acquisitionem mouetur intellectus agentis, vt finis: ergo, vt formæ: intellectus siquidem agens, illius motus, quo mouetur intellectus possibilis ad ipsum, causa est efficiens. In separatis autem à materia idem est efficiens, & finis motus: teste Commentatore 12. met. circa finem comment. 36. consequentia autem patet ex 2. phys. tex. 170. vbi ostenditur, finem motus, & formam idem esse: quem
11. admodum etiam 12. met. commen. 38. idem Commentator probare videtur. Item, ex eodem Commentatore, comm. 2. secundi met. sic arguitur. Si intelligentiæ non essent à nobis cognoscibiles, natura otiosè egisset: fecisset profectò, id quod est in se naturaliter intellectum, non intellectum ab aliquo; ac si Solem condidisset, non comprehensum ab aliquo visu. sunt namque ab intellectu nostro cognoscibiles, siue intelligibiles, quia sub pri-

mo eius obiecto continentur, nempe sub ente: quare intellectus noster suapte natura natus est eas intelligere. Etenim naturali actiuo, quale est intelligentia, naturale passiuum, vt puta intellectus correspondeat, necessariũ est ex 5. met. Itaq; intelligentiæ ad nostrum intellectum comparantur, velut potentia actiua ad passiuam. Quam ob causam si potentia nostri passiua intellectus ad actum non reduceretur cognoscendi, intelligendique substantias separatas, inanis reputaretur, & vana. Adhuc, huiusmodi cognoscendi modus, intelligentiarum finis est secundarius: agunt namq; prima intentione propter se, secundario verò propter alia. 2. cœli com. 21. Sanè omne agens nobile, atq; diuinum, si agit propter se, agit propter aliud: suæ namq; perfectionis est alteri largiri quod sibi communicat: Motibus, inquit, multis corpora cœlestia mouentur, non quidem primarij ipsorum finis gratia, sed secundarij magis. Ex his ergo, intellectum corpori copulatum diuinas intelligentias cognoscere satis patere arbitror. 12.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, negatur minor, nam quamuis homo naturaliter capax sit diuinorum; quia eo ipso quod factus est ad imaginem Dei, diuinæ maiestatis, ac substantiarum capax factus est altissimarum; propter statum tamen animæ in corpore tenebroso, illas quidditatiuè comprehendere nequit. Nam quemadmodum anima corpori coniuncta modum habet essendi cum corpore; ita etiam intelligendi per corpus, conuertendo se vtiq; ad illius phantasmata. Porrò nullum est corporis phantasma, quod sublimissimas quidditatiuè substantias repræsentare possit: habet igitur aut habere potest illarum cognitionem suæ capacitatis modum nõ excedentem: Separatus verò à corpore intellectus, alium habet modum essendi, & intelligendi, similiter ad superiora planè se conuertit, vnde specierum influxum recipit, nõ egens amplius phantasmatum officio; ex quo claram habebit videndarũ substantiarum visionem. Alligatus itaq; intellectus phantasmatibus, substantias immateriales per species à sensibilibus acceptas intelligat necesse est: separatus verò, per species proprias, vtpote ad superiora conuersus. Ad 2. secundùm suæ capacitatem naturæ desiderij naturalis modus est metiendus, seu computandus: ad quem reuera, si intellectus peruenerit humanus, felix, iuxta humanæ felicitatis modulum existimatur: non igitur naturam otiosè egisse putandum est, si intellectus corpori alligatus, quidditatiuè substantias separatas intelligere nequeat, cùm iuxta capacitatis naturalis modum, naturale quoq; ac rationabile sit illius desiderium. Ad 3. intellectus aptus est intelligere maximè abstracta, non sine autem phantasmatibus, quemadmodum dicit Dionysius Areopagita primo ca. cœl. Ierarchiæ: Impossibile esse nobis lucere diuinum radium nisi varietate sacrorum velaminum circumuelatum. Et philosophus 3. de anima: Oportet intelligentem phantasmata speculari. Porrò, vt diximus, diuinæ substantiæ nostris phantasmatibus figurari non possunt: nec valet intellectus quidditates rerum intelligere materialium: ergo immaterialium. alium certè habent modum essendi, intelligendiq;: diuersæ enim sunt quidditates, specie inter se differentes. Ad 4. Anima coniuncta corpori, perfectiorem quidem habet speciei naturam, imperfectiorem verò actum intelligendi, actus quippe perfectio corporis organo non dependet: non enim alicuius est corporalis organi, sed illud superegreditur, alioqui simul cum illo destrueretur: Quamdiu verò corpori connectitur, illius eget in intelligendo adminiculo, ideo quasi velatus, in aliena ferè regione constitutus, cœcutiens, diuina rimatur, atq; contemplatur. Dicis, actum sequi naturam: quare si perfectiorem coniunctus naturam habet: perfectiorem quoq; actum habebit, actum intelligendi,

Margin notes: 1. — 2. — 3. Dionysius. — Philosophus. — Diuinæ substantię nostris fantasmatibus non subsunt. — 4. — Obiectio.

tione Dei. *telligendi: sed perfectior est intuitiuè quàm per simulacrorum formas, Deum cognosce-
re: in corpore igitur intellectus existens, substantias altißimas quidditatiuè cognoscit.*
Solutio. *Verum quidem est, esse perfectiorem, id est, magis completam speciei naturam habere,
non autem indiuidui; actus enim sunt actiuorum, id est, singularium: cùm autem propria
intellectus natura sit à corpore separata; tunc profectò actus sequitur naturam, quando*
5. *à corporis contubernio liber extiterit. Ad 5. intellectus humanus suo fine non priuatur
ob eam quam habet cum corpore naturalem coniunctionem, immò adiuuatur potiùs: per
virtutum namq; studia, bonarumq́; merita actionum, quæ in corpore geruntur, ad suum
finem obtinendum melius disponitur. verum autem esset argumentum, quando perpetuò*
6. 7. *cum corpore corruptibili anima esset mansura. Ex hoc autem apparet falsitas 6. & 7.*
8. *argumenti 8. autem ex 3. solutione, dissoluitur. Ad 9 maior est vniuersaliter falsa, si te-*
9. *neatur, vt decet, ad intentum concludendum. Vniuersale profectò esse debet nedum sub-
iectum, sed etiam prædicatum, vnde ita formandum est argumentum: Omne, quod moue-
tur ad acquirendam aliquam formam, illa perfectè acquisita, secundum omnem illius
formæ operationem poterit operari: sed tunc falsa est: sufficit certè eam tantùm formæ
partem imitari recipiens, quæ ipsum principaliter respicit. Sanè forma ad superiora, at-
que inferiora respiciens, si alicui coniungenda sit inferiorum, non eam opus habet com-
municare operationem, qua superioribus propinquat; sed illam potiùs, qua inferioribus
vnitur, atq; sociatur. Quapropter, quamuis intellectus poßibilis acquisiuerit intellectum
agentem, vt formam, non inde tamen sequitur, eum sequi poße in his, quæ intellectus a-
gens operatur, vt contemplatiuus, sed vt factiuus tantùm; est enim intellectorum spe-
culatiuorum forma, cuius est formare intellecta in actu. hanc planè intellectus agentis
operationem, intellectum imitari poßibilem, verum est, non illam, qua intellectus con-*
10. *templatiuus nominatur. Ad 10. negatur consequentia, sunt enim à seipsis intelligibiles,
in prima autem probatione committitur fallacia consequentis, à superiori ad suum in-
feriùs affirmatiuè descendendo, nam concesso, intelligentias contineri sub primo intelle-*
Quidditatiuè *ctus obiecto, non licet tamen inde inferre, ab intellectu quidditatiuè posse cognosci. Ens*
cognoscere. *namq; adæquatum est nostri intellectus obiectum extensiuè quidem, intensiuè verò mi-
nimè; omne siquidem ens intelligere poßumus, non tamen omnes illius differentias vlti-*
Quidditas ob- *mas penetrare, quod est quidditatiuè cognosci: atq; ita rei materialis quidditas adæqua-*
iectum intel- *tum est nostri intellectus obiectum, idq; adæquatione intensiua: quippe qui eam solam,*
lectus. *atq; omnem, natus est intellectus noster quidditatiuè intelligere. Pari etiam facilitate*
11. *dissoluitur alia confirmatio de secundario intelligentiarum fine: non enim sequitur, à
nobis quidditatiuè cognosci, quia secundarius illarum finis est, vt à nobis cognoscantur.*
12. *Ad authoritatem 3. de anima com. 7. dicitur intellectum respectu excellentis intelligi-
bilis, paßionis esse expertem, vtpote, qui non sit virtus materialis: ob tamen obiecti emi-
nentiam, atq; improportionem, non clarè, sed caligine quadam velatum intelligere. Est
enim proportionatus naturaliter ad intelligendum intelligibile non purum, sed materiæ
tegmine obumbratum, qualis profectò est quidditas à sensibilibus abstracta. Porrò sen-
sus, cùm virtus sit in materia, ob excellentis præsentiam sensibilis, & paßionis, est susce-*
Sensus & in- *ptiuus, & propter sui improportionem, distinctè cognoscere nequit. In hac igitur sentien-*
tellectus in *di cognoscendiq; proprietate, sensus, atq; intellectus conueniunt, in altera verò dissentiunt.*
quo differunt *Quapropter sensum ex excellenti sensibili debilitari ait philosop. intellectum autem in-
telligibili apprenso, vigorari, ad fortiùs intelligendum, secundum modum vtiq; sibi poßi-
lem: sed quidditatiuus intelligendi modus, hîc est illi impoßibilis. adhuc, potentia nostri
intellectus paßiua, si quidditatiuè substantias separatas non cognouerit, ociosa appellan-
da non est: sufficit certè cognitio suæ congrua naturæ, quæ sub vmbra causas altißimas
considerat.*

 De cognitione Dei

CAP. IIII.

Alia argumenta, quibus ostenditur intellectum in corpore existentem, quidditatiuè Deum seu intelligentias cognoscere.

*Mnis potentia, quæ naturaliter alicui est improportionata obiecto, nullo sibi
extrinsecus habitu adueniente, proportionari poterit; nam nullus habitus al- 1.
tior est potentia, nec accidens præstantius substantia. Omnis autem habitus
accidens est, & non substantia. neq; etiam in substantia est receptibilis, si sub-
stantiæ illius proportionem excesserit. Sed si intellectus est hîc improportionatus ad in-
telligendas substantias diuinas, tanquam oculus noctuæ: quare, aut hîc intelligat necesse
est, aut nunquam erit intellecturus, quod profectò falsissimum est. Item, eiusdem poten- 2.
tiæ est idem obiectum, 2. de anima, com. 8. sed intellectus separatus aliud habet obie-
ctum, nempè rerum immaterialium quidditates: in corpore verò existens, materialium
tantùm: aliam ergo habet potentiam, & ex consequenti alius erit intellectus, quod est
impossibile. Item, nullum agens per intellectum, in finem intendit incognitum, sicut dicit 3.
philosophus 2. met. si fines essent infiniti, nullum esset agens per intellectum. Consequen-
tia tenet, quia finis omnis est per se ab intellectu cognoscibilis: sed homo est agens per
intellectum: illum ergo vltimum finem cognoscit; alioqui agens per intellectum non esset
appellandum, quod est absurdum. Patet etiam veritas maioris ex 2. met. com. 11. Si cau-
sæ, inquit, essent infinitæ, nihil contingeret cognosci: omnes ergo causæ cognoscuntur; eti-
am prima, aliter prima, ac potissima cuiuslibet effectus causa ignorata, nullius effectus
esset scientia. tenet consequentia, illud planè, quod ab intellectu nostro primo intelligitur,
quidditatiuè ab eo cognoscitur, etiam in hac vita: sed Deus à nobis primò cognoscitur;
patet, quia veritatis alicuius obiecti causa primò à potentia apprehenditur, vt lumen,
priùs quàm coloratum: Deus autem est cuiuslibet veritatis obiectiuæ potissima causa
formalis, vel saltem exemplaris: ab intellectu ergo corpori vnito intelligi, necesse est. Item 4.
si anima potest cognoscere suam quidditatem: ergo & diuinam; nam res sicut se habet ad
esse, ita ad intelligi: sed Deus est maioris entitatis, maioris vtiq; erit intelligibilitatis: pas-
sio enim entis, est intelligibilitas. Adhuc, nullius generatio in infinitum tendit, sed vbi ad
suam perfectionem peruenerit, quiescit: sed generatio intellectus, est, vt omnia intelligi- 5.
bilia, & materialia, & immaterialia cognoscat: cùm ergo ad illam peruenerit, quiescet,
intellectus enim est quodammodo omnia intelligibilia, sicut sensus, sensibilia 3. de anima
com. 37. cùm ergo substantiæ separatæ, sint maximè intelligibilia: ab intellectu ergo hu-
mano intelligi possunt. Item, veritas rei, aut est conformitas ad primam mensuram: aut 6.
sine illa omninò est, quod esse non potest; prima enim veritas est metrum omnis, & men-
sura veritatis: non ergo potest alicuius rei naturalis veritas absq; conformitate ad pri-
mam mensuram intelligi, quæ profectò idea est in mente diuina existens. Quare confor-
mitates ad ideam non contingit intelligere, idea incognita; quia relatio sine termino non
intelligitur. cùm igitur alicuius effectus veritas habeatur, eaq; sine diuinæ ideæ habe-
ri non possit notitia; idea verò essentialiter à Dei essentia non dissentiat: patet ergo, aut
nos nullam scire veritatem, aut Deum quidditatiuè cognoscere: Summa sanè veritas, est
summè cognoscibilis. Præterea, si intellectus noster, rerum quidditates materialium se- 7.
parando intelligit; multò magis, multòq; faciliùs immaterialium quidditates: quod sic ma
nifestum fiet. Difficiliùs est ea separare, quæ quodammodo separari non possunt, atque
ita separata intelligere, quàm ea, quæ per se separata sunt. Ex his ergo atq; huiusmodi
manifestum esse puto, intellectum corpori coniunctum, substantias separatas quiddita-
tiuè cognoscere posse.*

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

1. Quomodo potentia est improportionata obiecto.

D primum, potentia, alicui dicitur improportionata obiecto, vel quia obiectum sub illa non cadit omninò, veluti sonus sub visus obiecto non continetur: & tunc maior vera est, sed negatur minor: vel quia obiectum, potentiæ superat modum, ideoq; habitu eget subleuante; qui profectò, quatenus est accidens, inferior est potentia; vt verò à Deo immediatè infunditur, & diuinitatis quodammodo similitudinem gerit, præstantior esse videtur, atque potentior. Ad
2. *2. eiusdem potentiæ, est idem obiectum, non tamen idem modus cognoscendi, idq; ob ligamina, quæ cum corpore gerit anima. Modus namq; cognoscendi, vt 7. dicitur met. modum sequitur essendi. Ad*
3. *3. intellectus corpori coniunctus sub ratione finis, atq; appetibilis, non autem quidditatiuè, substantias cognoscit separatas: fallacia siquidem committitur accidentis: vt, cognosco Coriscum venientem, ergo cognosco Coriscum. Ita sanè non est necesse, vt si substantias cognosco separatas sub ratione finis, necesse sit eas me quidditatiuè cognoscere. Nec omnino finis est mihi incognitus, nec prorsus manifestus: habeo tamen congruentem de fine intento cognitionem. Eodem quoq; modo prima dissoluitur confirmatio. Cognoscitur sanè Deus, vt prima causa: nec opus habet, vt quidditatiuè hîc intelligatur. Ad secundam confirmationem, quamuis prima ratio cognoscendi finalis, efficiens, atq; formalis, id est, exemplaris, Deus sit; non tamen obiectiualis est prima: hac de*

Obiectio. *causa non est necesse nos, ipsum primò quidditatiuè cognoscere. Sed dicis, Deus est nobis*

Solutio. *naturaliter notus, ergo ipsius essentiam quidditatiuè cognoscimus. Consequentia patet; quia suum esse, à sua essentia non differt. Respondeo, à natura nobis insita est Dei cognitio; quia beatitudinem naturaliter appetimus, cuius finem, Deum esse existimamus. Quatenus ergo homo beatitudinem desiderat; eatenus, Deum illi cognitum esse fatemur. Verùm non vna eademq; est de beatitudinis actu, & quibus in rebus consistat, determinata sententia. Ad 3. confirmationem, intellectus quidem possibilis non directè suam apprehendit essentiam; sed per speciem à phantasmatibus sumptam; quæ profectò efficax esse non potest, ad substantiæ quidditatem eminentissimè nobis ingerendam, repræsen-*

Obiectio. *tandamq;. Dicis, intellectus possibilis, teste philosopho 3. de anima com. 15. est intelligibi-*

Solutio. *lis, sicut & alia: Porrò quod maximè est, maximè est intelligibile. Respondeo, nihil esse intelligibile, vt dicitur met. 9. nisi sit in actu: cùm autem intellectus possibilis solummodo sit potentia in esse intelligibili; per formam à phantasmatibus acceptam, qua intellectus in actu consistit, intelligatur, necessarium est. sic enim quælibet res per suam intelligitur formam: communeq; est omnibus animæ potentiis, vt actus nimirum per obiecta, potentiæ verò per actus, deniq; vt animæ per suas potentias cognoscantur. Quando verò*

Difficultas cognoscendi vnde sit. *infers, maximum ens, esse maximè intelligibile; verum quidem est ex parte entis, non autem ex parte intelligentis: in genere namq; spiritualium substantiarum, intellectus hominis, est omniū infimus, quippe, qui in cognoscendo, à sensu, atq; phantasmatibus dependeat. Difficultas igitur non prouenit ex obiecto cognito, quod est in actu, non indigens opera intellectus agentis, de ordine, in ordinem illud extrahentis; sed ex nostri debilitate intellectus Sanè, si essent vniuersalia Platonica extra animam; non opus esset, inquit Commentator 3. de anima. com. 18. ponere intellectum agentem. Forsitan, inquit Arist. ibidem com. 1. difficultate duobus modis existente, non in rebus, sed in nobis est eius causa. hæc autem cognoscendi difficultas, non paruam in rebus latitudinem habet. quædam*

Cognoscendi modus multiplex. *enim comparatione ad alterum cognoscuntur, sicuti prima materia 1. phys. com. 69. & 7. met. com. 7 Dico autem, materiam æs, formam aut figuram speciei: sicq; per formas planè artificiales, materiæ cognitionem monstrauit. Negatione quoq; cognoscitur 10. met. cō. 24. aliqua*

 De cognoscendo Deo.

24. aliqua cognoſcuntur per effectus, quæ certè magis minusq; fuerint ſenſata, eò planè magis, minusq; cognitu ſunt difficilia 1. post: com. 33. Manifeſtum eſt, inquit, quòd ſi aliquis ſenſus defecerit, neceſſe ſit, & ſcientiam deficere. quum autem maxima entia à ſenſibus quàm remotiſſima ſint; non eſt mirum, ſi cum caligine illorum ſit nobis ingeſta cognitio. Ad 4. generatio, ſeu reductio intellectus poſſibilis, ſecundum habitum ſibi conuenientem, eſt intelligenda; aëris enim generatio, etiam ſi ad perfectum ſui peruenerit ſtatum, nondum tamen, illud efficere poteſt, vt ignis perfectionem aſcendat: ita, intellectus perfectio per habitus acquiſitos, licet congruentem ſibi ſpecierum, atq; habituum generationem ſortiatur; eò tamen perfectionis hac in vita aſcendere nequit; vt ſubſtantias ſeparatas quidditatiuè intelligat. Præterea, ſubſtantias intelligere ſeparatas, non ſequitur alicuius generationem intellectus, neq; ſemper, neq; in pluribus. Porrò omnes rerum generationes à cauſis ſunt determinatis, quæ ſemper, vel in pluribus, ſuos ſequuntur effectus. Ad confirmationem dico, intellectum noſtrum eſſe omnia, quorum ſimilitudines per phantaſmatum myniſterium recipere poteſt: ſed huiuſmodi ſpecies, à phantaſmatibus abſtractæ, ſeparatarum nequeunt eſſe ſimilitudines ſubſtantiarum. Ad 5. licet, intellectus conformitatem menſuræ, ipſamq; menſuram intelligat; id tamen non ſine magna caligine efficit: enigmaticè namq; cognoſcit magis, quàm ſpecificè. Nam, ſi imago Dei in homine, Deũ perfectè repræſentaret; tunc ſanè, ſicut naturali ratione ſeipſum, ita proculdubio Deum cognoſceret. ſed magna eſt differentia, inquit Aug. 15. de trinit: trinitatis diuinæ ad noſtram trinitatẽ. trinitatem enim in nobis videmus; illam verò, quæ eſt diuina, intelligimus, ſeu potiùs credimus, quàm videmus. Arguis, Deus eſt in nobis, ergo vt forma intelligibilis: modus reuera mentis noſtræ, eſt ipſa intelligibilitas. Reſpondeo, quamuis in mente noſtra ſit Deus; non opus eſt tamen, vt in ea ſit ſemper, vt forma intelligibilis; ſed ſufficit eſſe, ſicuti in cæteris creaturis, nempè tanquam dans eſſe, & vitam: quod quidem diuerſimode rebus communicat omnibus. Intellectus igitur humanus, corpori coniunctus, quidditatiuè, ſubſtantias ſeparatas intelligere nequit. Ad 6. difficiliùs eſt abſtracta intelligere, licet ſint in actu, quàm abſtrahere à potentia in actum, atq; ita abſtracta intelligere; ſuperant enim illa noſtræ in corpore capacitatem mentis, hæc autem minimè; ideoq; illa ad intelligendum difficiliora, hæc autem faciliora ſunt.

4. 5. 6.

Trinitatis diuinæ & noſtræ magna differentia.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Si Deus non cognoſcitur in hac vita, minus cognoſcetur poſt hanc vitam.

POſſet aliquis ſic arguere, atq; multorum rationibus niti, quæ veriſimiles videntur: ſi anima corpori coniuncta, ſubſtantias ſeparatas intelligere nequit, nec etiam ſeparata. Patet, aut enim illas per eſſentiam, aut per earum ſpeciem cognoſcet. Sed primum ſtare non poteſt, quia ſubſtantiæ ſeparatæ eſſentia, ab anima ſeparata diſſentit. Neq; alterius pars diſiunctiuæ verà eſſe cognoſcitur: à ſimpliciſſimis enim rebus, cuiuſmodi ſunt ſubſtantiæ abſtractæ, fieri abſtractio non poteſt. Species profectò abſtracta ſimplicior eſt eò, ex quo fit abſtractio: atqui Deo nihil eſt ſimplicius: nulla igitur Dei conuenit obſtractio fieri his, qui in cœlis morantur, ſed Dei potiùs intuitiua cognitio. Sed hæc fieri nequaquam videtur: nullo igitur modo, quoad ipſius quidditatem pertinet, Deus cognoſcitur. Item, intellectus humanus vel ſenſu cognoſcit diuinas illas, atq; eminentes ſubſtantias, vel intellectu: non ſenſu, quia ſubſtantiæ profectò ſeparatæ ſenſu non ſunt percipiendæ; à ſenſus enim obiecto remotiſſimæ ſunt: neq; intellectu, nam ſingularium non eſt intellectus, ſed vniuerſalium: ſub-

1. 2.

lium: substantiæ verò separatæ singulares sunt, & non vniuersales substantiæ. Item, si
3. substantiæ separatæ, quid nominis tantùm, non autem quid rei cognoscantur, vt quidam dicunt; tunc argumentor, hoc esse impossibile: definitio enim, rei manifestat, atq; aperit naturam: sed ratio, quam nomen significat est definitio, teste philosopho 4. met. com. 18. patet ergo, nomina substantiis imposita separatis, illarum significare naturam; atq; non solùm quid nominis, sed quid sint etiam intelligi posse. Item, quoties de aliquo cognosci-
4. mus secundùm se, & non per accidens, si est, quid sit quoque cognoscamus necesse est, quemadmodum philosophus 2. posteri. clarissimè testatur. sed esse quidem substantias separatas scimus, idq; non per accidens; nam de accidente non est vera scientia: quid er-
5. go illæ sint cognoscimus. Præterea, si cognoscimus illud, quod prædicatur in quid de aliquo; igitur quidditatiuè illud cognoscimus: quid enim rei quidditatem significat. sed de substantiis planè separatis prædicata substantialia cognoscimus, vt potè, quòd sint entia æterna, tempori non subdita, incorporea, atq; similia: quidditatiuè ergo in hac vita à no-
6. bis intelligi possunt. Amplius, in conceptibus necesse est dare statum, ne processus sit in infinitum: sed conceptus, scilicet quando sapientem intelligo, non quiescit, quòad vsq; ad conceptum aliquem quidditatiuum ventum fuerit: quidditatiuè ergo primam substantiam hîc intelligere possumus, quippe, qui ad quidditatiuum ipsius peruenire possumus conceptum.

CAP. II.

Soluuntur Argumenta.

1. D Primum, animam separatam per speciem atq; similitudinem, substantiam separatam cognoscere asserimus, quæ profectò similitudo ab illis abstracta non est, sed impressa potiùs animo cognoscentis: etenim. si res cognita fuerit in cognoscente atq; intelligente simplicior; tum species, qua res intelligitur in mente intelligentis, immissa est magis quàm abstracta, & ex consequenti, re cognita nequaquam immaterialior reputatur. secus autem est, quando cognoscens à re, illam abstrahendo assumit: est enim tunc simplicior in cognoscente, quàm in re, quæ per eam cognoscitur. Ad 2. dicimus, intellectu, diuinas nos fore substantias
2. cognituros: & cùm infers, intellectum esse vniuersalium: Respondeo, singularia, quorũ natura per materiam minimè indiuiduatur, veluti sunt substantiæ separatæ, vt dicitur 12. met. intellectus capacitatem in intelligendo non superuincere; sed ea duntaxat, quæ per materiam in suæ natura speciei indiuidua constituuntur: nostri siquidem intellectus species necesse est à materia liberas esse. Ad 3. nominum impositio, quæ ex rerum pen-
3. det natura, per quam ratio rei completur, quam nomen significat, specifica est rei differentia: quæ profectò, quoniam nobis minùs innotescunt, illarum vice accidentibus, effectibusq; nobis cognitis vtimur. 2. phys. & 8. met. idq; ex parte nomina imponentis. Quare cùm illud non sit ipsamet specifica differentia, sed illius vicem gerens, non opus est specificam esse rei naturam, sed illud potiùs, quod ad illam significandam imponitur. huiusmodi autem sunt nomina, quæ substantiis attribuuntur cœlestibus, ideoq; nominibus nõ quidditatiuè cognoscuntur. non enim ex parte illarum, quarum differentiæ specificæ nobis incognitæ sunt; sed ex parte nostra sunt imposita, qui sanè accidentibus vtimur, pro
Obiectio. substantialibus rerum differentiis. Sed dicis, de Deo, aliisq; separatis substantijs, nonnullas accepimus definitiones: ergo quidditatiuè cognoscuntur, nam definitio rei quidditatem euiscerat. antecedens autem patet: dicimus enim Deum esse, quo maius est nihil:
Solutio. substantias præterea cœlestes esse immortales, æternas, & quæ sunt generis eiusdem. Sed
Deus nõ potest definiri. falsum est antecedens, quia Deus definiri non potest. omne enim quod definitur, intellectu com-

ctu comprehenditur definientis: sed Deus creato non potest comprehendi intellectu: igitur definiri non potest. Dicis, Angeli cùm habeant genus & differentiam, verisimile Obiectio.
est ergo posse definiri. non est dubium definiri posse, sed à nobis minimè, quos cōstat pro- Solutio.
prias illarum ignorare differentias. Ad 4. argumentum laborat in æquiuoco, falsum 4.
supponendo: de substantijs namq; æternis quid nominis cognoscimus, non autem quid rei, nisi sub confuso tantùm. Ad 5. verum est nos scire supernarum quidditates substanti- 5.
arum, non autem quidditatiuè: qui enim quidditatiuè aliquid cognoscit, ad vltimam vsq; peruenisse rei differentiam putandus est: sed illarum differentiæ vltimæ substantiarum nobis occultæ sunt: igitur eas quidditatiuè cognoscere nequimus. etenim, quid, bifariam Quid bifariā
accipi potest, quemadmodum philosophus 7. testari videtur met. vno quidem modo, quia accipitur.
communiter de aliquo in quid prædicatur, veluti substantia de homine: atque ita parui refert, substantias intelligere separatas. alio verò modo, vt idem prorsus sit, quod quid erat esse; quod reuera impossibile est. Ad 6. verè ostendit entis conceptum, præ- 6.
cedere conceptum sapientis quòad nostrum intelligendi modum: ex hoc tamen fieri non potest, vt quidditatiuè Deum intelligamus. Quamuis enim Deum esse sapientem primū, atq; supremum intellexerimus; non ideo tamen quidditatiuè ipsum cognoscimus, quia nimirum differentias illius vltimas atq; proprias apprehendere non valemus.

CAP. III.

Intellectus corpori vnitus, diuinas non potest substantias quidditatiuè intelligere.

Quemadmodum intelligibile creatum à sensu apprehendi non potest, ob pro- 1.
prij quidem obiecti diuersitatem; ita planè, imò longè magis intellectus copulatus, substantias separatas intelligere nequit. consequentia enim manifesta est: maior siquidem inter substantias separatas, atq; intellectum copulatum, distinctæ naturæ, obiectiq; diuersitas esse probatur, quàm inter intelligibile creatum, & sensuum naturam. substantiæ sanè separatæ æternæ sunt & immateriales: intellectus verò humanus temporalis, & sine specie à materia assumpta minimè intelligens. hæc sunt certè apud philosophum 12. met. & 3. de anima clarissima: igitur intellectus copulatus substantias incorporeas intelligere non valet. Item, si intellectus copulatus il- 2.
las intelligeret, aut vtiq; per sui speciem, aut verò per species aliorum: sed per speciem intellectus fieri non potest; tum quia substantiæ separatæ phantasmatibus nequaquam repræsentari possunt; tum etiam, quia potentia passiua non superat actiuam; sed actiua, vt potè intellectus agens, sine phantasmate non intelligit: ergo. simile profectò erit iudicium de intellectu possibili: nec per aliorum species, alioqui per se minimè intelligerentur. Amplius, in supernarum cognitione substantiarum, humani consistit intellectus 3.
beatitudo: sed nullus intellectus (diuino tantùm excepto) naturaliter suam potest habere beatitudinem: igitur intellectus humanus, ex puris naturalibus substantias non cognoscit æternas. Adhuc, vnius potentiæ naturalis, vel vnius naturæ, vnus est per se operā- 4.
di modus, authore philosopho in lib: cœli. sed intellectus possibilis, suum habet à natura determinatum modum operandi, nempè phantasmata intelligere; nam internorum læsis organis sensuum, suo reuera nequit fungi officio, munereq; intelligendi; amittit enim tūc phantasmatum adminiculum, quorum vsu atque arte intelligere consueuerat. virtutes namq; sensitiuè quæ intellectui ministrant, ita intellectui adhærent, & illis vicissim intellectus, vt altera non operante, altera cesset ab officio operandi: sed huiusmodi intelligendi modus substantiis non conuenit cœlestibus: quare manifestū est, substantias quidem separatas ab intellectu copulato intelligi non posse. Præterea, quicquid per se in- 5.
telligitur, aut quidditas est materialis, aut certè per se sub ipsa contentum: quorum planè substan-

nè substantiis supernis, neutrum conuenire intelligimus. omne enim quod intellectus copulatus intelligit, per abstractionem operatur. cùm autem substantiæ æternæ, nulla possint, neq; per se, neq; per suos effectus phantasmata efficere, quippè quæ sensu percipi nequeunt; nec vllus hîc effectus sit, qui illarum possit adæquatam præseferre similitudinem. par igitur est, vt nullo modo quidditatiuè à copulato hominis intellectu intelligi queant.
6. Item, finiti ad infinitum nulla est proportio: sed prima substantia est infinita, noster ve-
7. rò intellectus finitus: igitur à nostro intellectu non intelligitur. Amplius, intellectus possibilis, vt dicitur 3. de anima, non ex sua sane essentia, sed ex aliorum potiùs intellectione seipsum intelligit: nec ergo per se substantias intelliget cœlestes. tenet consequẽtia. si enim suam dum vult naturam intelligere, ope indiget aliena; quantò magis si supernas il-
8. las mentes intelligere satagit, suis id viribus efficere non valebit. Item, intellectus noster cum motu & tempore intelligit: sed Deus motum superat omnem, atq; tempus: igitur à nostro non est intellectu perceptibilis. antecedens est philosophi 3. de anima. con-
9. sequentia verò manifesta est. Item, sicut se habet intellectus agens ad intellectum possibilem; ita planè res materialis ad rem immaterialem: sed sicut primum ad tertium, ita secundum ad quartum: intellectus verò agens, non intelligit res materiales: igitur nec intellectus possibilis res immateriales; plus enim distant substantiæ diuinæ ab intellectu
10. possibili, quam intellectus agens à rebus corporalibus, seu materialibus. Item, sicuti impossibile est vespertilioni in sphæram solis intendere; ita sanè nobis impossibile est dicit philosophus, diuinas cognoscere substantias. Ex his ergo atq; similibus quàmplurimis, inducti sunt nonnulli ad dicendum, substantias separatas ab intellectu copulato quidditatiuè nequaquam posse cognosci.

CAP. IIII.

Resolutio dictorum.

Philosophus dicit nos ignorare diuinas substantias.

IN tertio de anima tex. com. 36. quæstio mota est à philosopho, vtrumnè anima substantias intelligere possit separatas, quæ profectò de intellectu à corpore separato intelligẽda non est: quippè, qui propter passiui intellectus corruptionem, reminiscendi officium amittit, secundum philosophum 3. de anima com. 20. clarè etiam textus hoc ipsum innuere videtur. Vtrum, inquit, contingit aliquod separatorum intelligere intellectum, ipsum non separatum existentem: de hoc posterius erit considerandum. hæc autem quæstio, cùm ad met. pertineret, in 9. met. soluisse videtur com: vltimo, vbi nos nequaquã decipi, sed ignorare potiùs asserit diuinas substantias. Ignorantia verò nostra talis non est, qualis est cœcitas. cœcitas enim esset, si intellectiuam vim non haberet aliquis: atq; ita neque in præsenti, neq; in futuro abstractas posset substantias intelligere. itaq; illud 2. met. de vespertilione inductum exemplum, non impossibilitatem, authore Auerr. sed difficultatem demonstrat intelligendi. felicitas præterea hominis, quam in diuinarum consistere asserit 10. Ethi. cognitione substantiarum possibilis est; alioqui ad impossibile humanum desiderium tenderet, quod sine dubio absurdissimum est. substantiarum igitur separatarũ cognitio nobis non est, vt cœcitas, sed difficilis, idq; ob nostram paruitatem atque ignorantiam: quæ profectò ex nobis magis, quàm ex illis prouenit. forsan, inquit 2. met. com. 1. difficultate duobus modis existente, non in rebus, sed in nobis est eius causa. nam intellectus possibilis, cùm virtus sit passiua, actiuã, id est intellectum agentẽ non superat. porrò intellectus virtus agentis à materiæ conditionibus abstrahit, atq; substantiæ materialis quidditatẽ actu intelligibilem facit, non autem abstractæ substantiæ: cùm enim sit immaterialis, ex se planè actu intelligibilis est. quam ob causam quidditas rei materialis obiectum est proportionatũ, atq; mo-

Ignorantia nostra qualis.

Virtus intellectus agẽtis & possibilis.

De mente Dei.

atq; motiuum intellectus coniuncti, non autem terminatiuum. Virtus siquidem intellectus agentis, ad ea tantùm se extendit, ex quibus phantasmata effingere potest: possibilis vero ab agente mendicat, quod sibi erit intelligendum. immaterialia autem non cadunt sub sensu, nec etiam sub phantasia: sola ergo substantiæ materialis quidditas, primo mouet intellectum coniunctum, non autem terminat omninò, atq; explet actum intelligendi; fertur namq; ad supernarum existētiam substantiarum, quas certè non quidditatiuè, sed secundùm quidditates intelligit. cognoscere enim quidditatem, per aliquem fieri potest conceptum a priori, seu à posteriori, quo ire quidditas attingitur. veluti, qui causam per effectum cognoscit, causæ attigisse quidditatem videtur. Etenim effectum suam inferre atq; monstrare causam videmus: quidditatiua verò cognitio, per rei cognitæ essentiam fit, vel per speciem sufficienter repræsentatiuam, aut per effectum suæ causæ virtutem adæquantem. quia verò quidquid hîc intelligimus, per species à phantasmatibus aßumptas habemus, quarum nulla sufficiens est, ad quidditatem substantiæ abstractæ repræsentandam; alterius enim rationis, atque inferioris ordinis sunt; ideo quidditatiuè non intelliguntur. Quoniam igitur hæc ita se habere videntur, manifestum eße puto modum intelligendi, quo intellectus coniunctus abstractas substantias intelligit; quæque sit causa difficultatis intelligendarum sanè supercœlestium substantiarum: illarũ siquidem quidditates, non autem illas quidditatiuè intelligimus: quòd si aliqui diuersa sensiße videantur, in idem profectò recidunt, & verbis magis quàm rebus dissentiunt. Ex his patet, quid ad argumenta iam posita secundum nonnullos sit dicendum, nempè admittenda esse, & pro veris tenenda; intellectum copulatum, quidditatiuè substantias separatas non posse intelligere, licet earum quidditates intelligat. Sed quorsum hæc tam longo repetita sermone? vt palam vtiq; fiat, quonam modo noster Mercurius diuinam illã viderit lucem: manifestum est enim intellectum corpori coniunctum, diuinas atque abstractas substantias contueri non posse. Quare, aut in exstasi, sicut Paulus, & Moyses, aut per claram aliquam intelligendi visionem conspexisse censendus est. verùm de his hactenus: tempus est, vt ad textus enarrationem reuertamur.

Illaorũ quidditates, non quidditatiuè intelligimus.

Quam Mercurius viderit diuinam Pymãdri essentiam.

MERCVRIVS.

Mens, Deus tuus, antiquior quàm natura humida, quæ ex vmbra effluxit.

Commentum V.

YMANDRVM, id est, Deum patrem, esse lumen, dictum est. nunc autem nobis opus est alterius rationem mentis, seu nominis manifestare. Ego, inquit Pymander, non solùm sum lumen, sed etiam mens: res quippe spiritualis, à corpore libera, simplex, æterna, atq; immortalis: cui omnia peruia sunt, & nuda, in actu semper consistens, cuius vita est summa delectatio. Mens, *inquam, quia omnis principij ratio à me exoritur. à me verbum, quod est germen mentis, æterna generatione emanat: creatura verò, mundus, cœlumq; profundum, cum tempore non æternaliter, sed in tempore condita sunt à me. Vnde Aratus poëta, quem Apostolus in Actis Apostolorum citare videtur, ita loquitur:*

Ab Ioue principium facimus, quem dicere nunquam
Cessant ore viri: Ioue nam sunt omnia plena.
Atq; hominum cœtus implet, simul æquora ponti,

Et por-

Et portus: Ioue mortalis namque indiget omnis.
Eius enim genus extitimus.

Quam ob causam D. Paulus arguit Athenienses, qui Deum lapidis sculpturæ similem esse dicebant. In ipso, inquit, viuimus, mouemur, & sumus.

Parmenidis carmina.

Vnde nefas is qui est, includi finibus vllis,
Quem nulla vnquam rerum sollicitauit egestas.

Orpheus.

Et solum regem formatorem aspice mundi.
Vnicus, ac sibi perfectus, sunt omnia ab vno.

Hesiodus.

Sunt homines, dijque vna ab radice creati.

Homerus.

Iuppiter antè alios, & longè plurima cernens.

Vergilius.

Spiritus intus alit, totaque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Oraculum Apollinis.

Immortalis, ineffabilis, pater æterne, sacer, super mundis circumuertentibus inuectus, dominator in campis æthereis, vbi potestatis tuæ robur est defixum: indeque omnia despicis, pulchris & auribus audi: exaudi filios tuos, quos dilexisti ad omne tempus. Tua enim suprà mundum, & cœlum sydereum, aurea semper eminet, magna, æterna potestas. Tu es pater, & matris præclarum exemplum, & filiorum tener flos, existens forma in omnibus formis, & anima, & mens, & concentus, & numerus.

Pythagoras.

Crasin vocat, temperamentum, quasi moderamen, gubernaculumque totiùs, omnium intelligentiarum, ac vitarum fons. Rogatus dæmon à quodam Thophilo, an ipse Deus esset, respondit ad hunc modum: Est suprà cœlesti vastitate, desuper fulgor, motus immensum æuum. est autem inter beatos inæstimabilis, incomprehensibilis mens, pater magnus, cuius nomen sermone non capitur, in igne habitans.

Aristoteles.

Deus, & natura nihil agunt frustra. nostri melior pars est mens, in illo nulla pars extra mentem. Mens est, quæ seipsam contemplatur, & contemplando est beata. vnica beatitudo est, quòd seipsa fruatur. 10. *eth. Qui, inquit, secundum mentem operatur, & hanc excolit, is videtur Deo acceptißimus. Si qua enim cura rerum humanarum est diis, sicut apparet; vtique rationabile est eos delectari re optima, sibique proxima. hæc autem mens est: quam qui diligunt, redamari eos à diis, tanquam rerum acceptarum curatoribus, affirmant. Addit adhuc & aliam rationem, quare Deus mens vocetur. Mentem, inquit, qui dixit esse causam mundi, & totius ordinis, quasi euigilaße videtur, ad comparationem eorum, qui antea temerariè loquebantur. Benè profectò constituerunt mentem, vnde motus fuißet omnibus rebus. mentem namque rerum omnium dicit eße principium: nam cùm Deo det rerum principium; vtique etiam menti dediße credendus est, quia mens est ipse Deus.*

Chaldæus.

Vocat patricon Nun, paternam mentem: mens prima, omnia secundæ menti tradidit, quia omnia per verbum suum Deus condidit. vnde humanum animum decerptũ esse dixit ex mente diuina: mentem diuinam faciens implentem omnia, sed præcipuè sapientum mentes. Ab hac mente omnium principio fulsêre radii bonitatis, sapientiæ, veritatis omnes. Sed de hac mente multa diximus in Anaxagoræ positione. Ex his igitur patet,

 De mente Dei.

tet, quare Pymander, id est, pastor humani generis se mentem nominet: est enim omnium rerum principium, omnisq; generationis author; quem mente colere oportet, quum ipse sit mens ab omni concretione libera, æterna, actu semper videns, omnia fouens, penetrans vniuersa, super omnia existens, ferensq; sese, qui est beatus semper seipso, à quo omnia, & sine quo nihil omnia. Quare Pymāder dicitur mens.

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. VNICVM.

Quare Deus vocetur mens secundum Theologos.

QVoniam dictum est ad mentem philosophorum, quare Deus mens appelletur, deinceps videndum, quid de hoc sentiant theologi. Inprimis autem occurrit sententia D. August. 9. de Trinit. cap. 4. sic disputantis: Mens, inquit, notitia, & amor, in nobis præseferunt Trinitatis imaginem: per mentē Deum patrem, per notitiā Deum Filium, per amorem verò Deum Spiritum sanctum intelligendū. Et reuera per mentem possumus intelligere actum primum perfectum, patris scilicet, respectu vtriusq; actus secundi, nempe generationis Filij, & productionis Spiritus sancti: ille enim actus primus paternæ mentis, est fœcundus ad gignendum, & ad spirandum. hoc igitur nomen mens, rationem gerit perfectè parentis; nempe, quia perfectè includit vtramq; fœcunditatem notitiæ & amoris, Filij, & Spiritus sancti. In patre namq; non solùm est fœcunditas ad generandum Filium, verùm ad spirandum Spiritum sanctum: & hoc quidem à se. Nam si pater fœcunditatem spirandi haberet ex Filij productione; illam à se non haberet, sed ab alio: sed omnia pater habet à se ipso: igitur vtraq; fœcunditas est in patre, & à se quidem. Quòd si vnam tantummodò haberet, puta notitiæ; dubioprocul non haberet perfectissimæ mentis rationem, quippe quæ altera careret fœcunditatis potestate: Mens igitur pater Deus, vtraq; est fœcunditate plenissimus. Mens significat personam patris. Gregorius Nazianzenus in oratione de natali domini nostri: Deus, inquit, instar mentis intelligitur, idq; subobscurè, & perexiguè: non ex iis quæ in ipso, sed quæ circa ipsum sunt, priusquam teneatur, effugiens, & antèquam cognoscatur, euanescens, tantisper illuminans id, quod in nobis principatum habet. Vocatur enim mens, qui sola mente cognoscitur, sola mēte cernitur; tametsi à mentibus creatis perfectè comprehendi non possit. Est enim mens penitus incomprehensibilis, infatigabilis, incircumscripta, illimitata, omnia replens, per omnia means, infinita, æterna. Inter appellationes Dei (inquit idem Nazianzenus, lib. 2. de theologia) est hoc nomen mens: quam quidem nos mentem non concipimus, nisi in aliquo residentem: cuius agitationes sint cogitationes, nunc assentientes, nunc dubitantes: ex quibus Deo nihil tribuendum esse scimus. nam in hoc mens nostra laborat, vt è corporeis vinculis absoluta, diuinis, nudis, & corpore rebus carentibus intersit, etiamsi per paruum temporis spatium hoc illi liceat habere: Dei siquidem & primæ causæ amore, & cognitione ardet rationalis natura omnis. Nazianzenus. Damascenus lib. 1. cap. 4. dicit Deum esse rem infinitam, interminatam, infiguratam, intangibilem, inuisibilem, simplicem, incompositam: sed huiusmodi conditiones, atq; naturæ, Deo optimè attribui possunt: igitur, Deus est mens, id est, incorporeus, quia nullum corpus est infinitum, interminatum, infiguratum, intangibile, inuisibile, simplex, incompositum. Deus verò est huiusmodi: ergo. Item, quicquid circumscribitur, & passionis iniuriæ obnoxium est, non est immutabile: Deus autem est immutabilis: igitur Deus non est corpus; & consequenter Deus est mens, & non corpus: non qualiscunq; mens, sed sicut dictum est, scilicet, stabilis, supereminens, supra ens, supra essentiam, supra cognitionem, supra omne quod intelligi, aut cogitari potest, ne dicam esse. Damascenus. Deus incorporeus.

Deus quid significet.

MERCVRIVS.

Deus tuus, antiquior quàm natura humida, quæ ex tenebris apparuit.

Comment. VI.

Quid significet hoc nomē Deus.

EGo, *inquit Pymander,* sum lux, mens, & Deus tuus: *quod sanè nomen in latinum ex Græca est appellatione translatum,* θεός, *id est, timor, quòd eum colentibus sit timor. Porrò Hebræi, qui in Dei nominibus sunt prudentes, Deum nomen habere non posse asserunt, cuius nos cognitionem obtinere plenam non possumus. Nam, si substantiam ipsius, nomen significat, illius autem, cùm sit infinita; profectò nomen inueniri non potest, quo, diuina propriè sit appellanda maiestas. Omnia igitur illius nomina attributa potiùs, quàm substantialia esse affirmant: excepto quatuor literarum nomine, quod soli diuinæ conuenit trinitati. huius etymologia nescitur, nihilque cum alio participat; ideò non dicebatur, nisi in sanctuario à sacerdotibus sanctificatis, & solùm in benedictione sacerdotis, & tunc etiam à sacerdote magno, & in die ieiunij sanctificationis gloriosæ, Numeri, cap. 5. Dicunt autem nonnulli generans significare, alij verò essentiam, siue quia dat omnibus esse: alij, vnus & omnia, siue vnus omnia eminenter continens. Hoc autem nomen est ineffabile, cuius nominis literæ, etsi quoad numerum quatuor, in veritate tamen non sunt nisi tres, scilicet, Iod, He, & Vau: ex eo autem quòd (He) secundo ponitur, & quarto loco, quatuor esse censentur. Tres igitur huius nominis literæ, tres diuinas designant hypostases. Nam prima quidem, scilicet (Iod) quæ principium interpretatur, rectissimè in diuinis patrem insinuat, à quo, omnis emanat principii atq; originis ratio. He, quæ esse, vel viuere significat, filium ostendit, per quem omnia quæ sunt esse cœperunt, & quod factum est, in ipso vita erat. Vau, est copulatiua particula, quæ Spiritum sanctum exprimit, qui planè patris, ac filii nexus nuncupatur. In illis autem literis, secunda geminatur: quia vtiq; secunda persona in trinitate, duplicem habet respectum: Pater enim est persona producens, non producta: Spiritus autē sanctus, persona producta, & non producens: sed filius, est persona producens, & producta: non immeritò igitur in nomine illi admirabili, ineffabiliq; ipsius litera geminatur. Hoc autē nomen (Ie—houa) vnde falsò aliqui putant Iouis nomen irrepsisse; cùm literæ benè punctatæ, non Ioua reddant, sed Ie—houa efficiant, diuinam, vt diximus, significat naturam, sine mixtura, creaturæq; communione. Non sic (Adonai) quod à verbo Adon, quod est dominus deriuatur. Agla, id est, æternus. Sadai, id est, sufficiens, quæ interdum creaturis communicantur. Nomen (Ehie) vel (Eheieh) id est, qui fuit, est, & erit. hoc reuera nomen (qui est) Deo aptissimum esse, theologi affirmant; comprehendit namq;, veluti quoddam pelagus substantiæ diuinæ infinitatem: quodlibet enim alio nomine determinatur aliquis substantiæ rei modus. sed hoc nomen, qui est, nullum modum essendi determinat; ideò ipsum nominat pelagus substantiæ infinitum. Præsens etiam esse, non præteritum, atque futurum significat, quod solius Dei est proprium. Insuper non formam aliquam, sed ipsum esse ostendit, idcirco Deo aptissimè tribuitur, cuius esse ab essentia non dissentit. Benè ergo dictum est Moysi, Dei nomen scire cupienti, Ego sum, qui sum, vel ego ero, qui ero, vt aliqui interpretantur.* Ille, *Mercurio ait,* ego sum Deus tuus: *de cuius certè nomine, ipse Mercurius dicit, nomē illius non posse humano ore effari. Et Delphicus Apollo, cuius nomen, nec verbo capiendum: Tu, inquam, dicis mihi, ego sum Deus tuus; sed vellem scire quid sit Deus meus.*

Nomen 4. literarum.

Iod, He, & Vau.

Iehoua.

Adonai.
Agla.
Sadai.
Ehie.

Ego sum qui sum.

Apollo Delphicus.

sed

Quòd Deus ſit.

ſed ſolus es domine, qui penuria ſermonis comprehendi non potes. Quid ſit Deus (inquit Dionyſius 7. de diuinis nominibus) nec intelligitur, neq; dicitur, neq; nominatur, nec eſt aliquid eorum quæ ſunt, neq; apprehenditur in aliquo exiſtentium : in omnibus enim, omnia eſt, & in nullo, nullum. vnde Deus, nihil eſt omnium, & Deus eſt omnia : Deus nullum nomen habet, Deus habet omne nomen. Deus vnus eſt, *inquit Mercurius, vnus autẽ nominis non eget; eſt enim qui ſine nomine eſt: Deo igitur nomen non eſt, quia vnus eſt. Et iterũ,* ineffabilis eſt, *inquit,* ſolo ſilentio prædicandus. *Propterea Plato in Timæo tantam eſſe ait vim Dei, atq; maieſtatem; vt cum nec mente concipere, nec verbis enarrare quiſquam poſſit.* Ego, *inquit*, ſum Deus, antiquior quàm humida natura, *quod chaos dicunt nonnulli : ſiquidem creaturam, creatori coæquari indignum eſt.* Antiquior igitur ſum, *tum naturæ dignitate, antiquitateq́; tum etiam temporis diuturnitate : quippe cùm omnia ſint à me, cœlum, tempus, omnisq́; natura, & ego ante omnia : quæ profectò humida natura, ſiue indigeſta rerum moles,* ex vmbra effluxit, ſiue ex tenebris apparuit. *Tenebras, ſeu vmbram vocat, informem rerum naturam : quæ poſtmodum indiſtinctas rerum ſpecies, diſtinctè, ornateq; viſa eſt. Itaque ô Mercuri, inquit Pymander, id eſt, paſtor humani generis,* Ego ſum lumen : *quippe, qui omnia luminis mei fulgore illuſtro, atq; foueo :* mens, *quia omnia penetro, ab omniq́; mixtura liber ſum, & meipſo beatus :* Deus, *quoniam omnia poſſum, nulloq́; ore effabilis :* antiquior humida natura, *vtpotè æternus, omniumque veriſsimum rerum principium, ſempiternus, ingenitus, primus, & nouiſsimus, caput, & medium, atq; omnium finis. denique id, quo maius aliquid cogitari non poteſt, quo perfectiùs, atq; potentiùs, nihil eſſe poteſt.*

Dionyſius. Plato. Expoſitio tex

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

Deum eſſe, omnibus conſtat.

Poſt textus elucidationem, non temere quærendum venit, an Deum eſſe ſit omnibus notum. Plato 10. de legibus, quomodo ſi Deus ſit aliquis diſſerat, inquit : Quum à pueritia id didicerimus : dũ enim lacte nutriremur à nutricibus; ad Deos affirmandos animũ induximus: quippe qui à matribus, multa de illis ioco, ſerióq; dicta, decantataque in orationibus audiuimus. Perperam igitur ſentiunt, qui Deos non natura, ſed arte, & legibus quibuſdam conſtare volunt, eosq; aliis alios, prout ſinguli ſecum conſentientes lege ſanxerunt. vnde iunioribus impietas innaſcitur; vt credant non eſſe deos. Improborum præterea iniuſtorumq; hominum, publicè, priuatimq; ſucceſſus, qui licet reuera felices non ſint; vulgò tamen felices habentur; Dei cognitionem, atq; notitiam minus rectè cogitantibus, confuſam reddiderunt. Aut enim deos non eſſe omninò, aut humana non curare putauerunt. Porrò, qui deos eſſe putant, nec facit vnquam ſponte impium quicquam, nec loquitur. faciunt autem, aut dicunt impium aliquid in deos : vel qui deos eſſe negant, vel qui etſi putant eſſe Deos; de rebus tamen humanis curare ipſos minimè arbitrantur : vel tertiò, quamuis & ſint, & de hominibus curam habeant; facilè tamen placari eos votis, & ſacrificiis opinantur. Deos autem eſſe, manifeſtum eſt : nam ordo vbiq; à ratione procedit. ſed vniuerſi diſpoſitio ordinatiſsima eſt, ſemper, & vbiq; talis : ab optima ergo ratione procedit. 1. *Cùm autem vnum ſit vniuerſum, vnum verò ex diuerſis non fiat, niſi ab vno : conſequens eſt, vnam eſſe eiuſmodi rationem. Amplius, naturalis cuiuſq; ſpeciei inſtinctus inanis eſſe non poteſt.* 2. *ſed hominis ſpecies immutabiliter ad deorum religionem fertur : deos igitur eſſe, clariſsimum eſt. Vnde Iamblicus ait : Antè omnem rationis vſum, ineſt naturaliter inſita Deorum notio : imò tactus quidam diuinitatis melior, quàm notitia; ex quo*

Plato à pueritia didicit Deum eſſe. Quare aliqui dixerunt Deum non eſſe. Deum eſſe. Iamblicus.

Quòd Deus sit.

incitatur naturalis appetitus boni, & ratiocinatio, & iudiciũ. Haud quaquam ergo nos
Damascenus.
deserit Deus (inquit Damascenus, lib. 1. cap. 1.) omnimoda sui circumfusos ignorantia:
quin imò cunctis cognitio (quòd Deus sit) ab ipso naturaliter insita est, atq; ingenita. Ci-
Cicero.
cero 2. de natura deorum: Nulla gens est tam fera, nemo hominum est tam immanis,
Plotinus.
cuius mentem non imbuerit deorum opinio. Plotinus mentis aciem diuino centro semper
Mens nostra naturaliter semper est Deo coniuncta.
esse coniunctam arbitratur; sicut cœlum inferiùs, cœlo sublimiori semper est vnitum.
quoniam verò ratio inferior, atq; phantasia, ad vitæ sunt opera procliuiores; mentis aci-
em circa diuina laborantem non clarè persentiunt: inde est diuina nos non animad-
uertere: sic interdum oculus aliquid præsens aspicit; sed quia phantasia in aliis occu-
patur, non agnoscit. Adhuc, quotidie in ortu, & occasu Solis, ac Lunæ, Græci, ac bar-
3. bari, in secundis aduersisque rebus supplices adorant: quo planè signo, deos esse prote-
stantur. Huiusmodi autem adoratio non Solis est, & Lunæ, sed deorum, quibus quotidie
Platonis rationes.
pro tanto luminis atq; beneficij dono, gratias persoluunt. Qui ergo dixerunt (inquit Plato)
principia esse corporea, ignem, terram, aquam, aërem, & hæc omniũ prima; verã deorum
naturã ignorauerunt: quod enim posteriùs est, id sanè priùs posuerũt. Deniq;, qualis ani-
ma sit, quòd antè omnia corpora nata sit, & trãsmutationis decorisq; corporis ipsa sit ma-
4. ximè omnium princeps, nescierunt. Amplius, necesse est eũ, qui se & alia mouere potest,
lõgißimo interuallo præcedere: cæteros verò omnes motus, siue motores esse longè poste-
riores. sed primus motor est huiusmodi: omnes igitur præcedat, necessariũ est. Decem e-
Decem species motus.
nim sunt motus, species, circuitus, localis, transitus, condensatio, rarefactio, augmentũ, de-
crementũ, generatio, corruptio, mutatio, siue alteratio in alio ab alio facta, & mutatio ex
se. Decimus motus est, quo anima & se, & alia mouet. hic autem motus, tam generatione,
quàm robore secundum rationem est primus. Nam quando aliud ab alio mouetur, idque
rursus semper ab alio; primum dicendum non erit, cùm ab alio mouetur: antiquißimus
Motus potentissimus, quo seipsum mouet.
igitur, potentißimusq; motus est, quo aliquid seipsum mouet, & alia mouet. viuere autem
dicendum, quod à seipso mouetur. Porrò, propter successus improborum, deos non esse,
aut illorum prouidentiam negare non debemus ait Plato: ignoramus certè ad quid eorum
progressus vniuerso conducant. Deos igitur esse satis demonstratum est ex Platonis sen-
tentia. Adhuc, si quædam in rerum natura inueniuntur, quæ cùm in se multa sint, inquit
Plotini rationes.
5. Plotinus Enne. quintæ lib. 5. cap. 4. Vnius tamen participatione sunt vnum: accipiendum
profectò est vnum ipsum, quod non participatione, sed ex seipso sit vnum. Ex hoc cæ-
tera profluunt, ipso manente semper eodem. In numeris quidem manente vno, secundum
ipsum fit numerus: multò ergo magis, eo manente vno, quod est super omnia entia, reli-
qua fiunt, atq; facta sunt. vnde quemadmodum in numeris, species vnitatis, principij nu-
merorum seruatur, neq; singuli sequentes numeri vnitatem æquè participant; sic & in
ordine rerum, vnumquodq; sequentium veri illius, primiq; entis speciem aliquam habet:
& in numeris quidem, vnitatis participatio, quantitatem in numeris producit; hîc autem
vnius vestigium, eßentiam rebus impreßit, adeò, vt ipsum esse, vestigium sit vnius. Ex
6. rerum ergo multitudine, Deum eße cognoscimus. Adhuc, omne productum, ab aliquo
producitur, quia nihil seipsum producit: sed aliquid est, quod non est ab aliquo productũ
quia nimirum in essentialiter ordinatis non est progredi in infinitum: vnum est ergo ens
improductum, quem Deum vocamus. Nam productorum vniuersitas, aliquo indiget ex-
tra se existente: Illud autem, aut est causatum, aut non. si causatum, de numero est ergo
productorum, atq; ita non erit extra vniuersitatem causatorum collocandum. vt sit igi-
tur extra productorum multitudinem, improductum sit, necesse est: sed hoc Deus est.
7. Item, quæ inordinatè fiunt, à casu vel à fortuna fiunt. 2. phys. sed pulcherrima guberna-
tio mundi, non solùm non inordinatè, sed maxima cum ordinis pulchritudine fit, suis vi-
cibus, temporibusq;, vniformes seruans naturæ leges, atq; præcepta: mundi ergo guber-
natio, Deum eße clarißimè ostendit. Omnis enim ordo à ratione est: qui si fuerit non in-

terceptus

terceptus vsquàm, & vnquam; à ratione, & quidem potentissima oritur, quæ ipsum immutabiliter conseruat: rationi namque conuenit, ordinem constituere, immobiliter verò constitutum conseruare, non cuiuscunque, sed potentissimæ est rationis. sed huiusmodi ordo in mundo cernitur: à diuina ergo proficisci, necesse est ratione. Etenim sicut ex motib. & administratione corporis, animam, quam non videmus, esse intelligimus; sic ex administratione totius mundi, & regimine omnium creaturarũ, Deum esse cognoscimus. Amplius, omne quod mouetur à se, diuiditur in partem motam, & in partem mouentem 8. phy. sed natura cœlorum mouetur à se: igitur in partem motam, atque mouentem diuiditur. Sed illa virtus mouens non potest esse corpus, neque à corpore dependens, alioqui esset corruptibilis: datur ergo tertia substantia æterna, insensibilis, independens. Vnde aliquod est mouens, inquit Auicenna 8. met. cap. 3. à se, hoc est independenter: igitur illud est extra magnitudinem. Antecedens patet, quia in essentialiter ordinatis, non datur processus in infinitum, vt dictum est. Consequentia tenet: Omne reuera corpus, vel virtus in corpore mouet dependenter, vel à partibus, vel ab aliquo alio: aliquod ergo mouens, est à nullo dependens, à quo in cæteris alijs ipsum esse, viuereque dependere, ait philosophus primo cœli com. 100. & alijs quidem clariùs, alijs verò obscuriùs. Hoc autem primum, atque summum ens, quod nunquam senescit, nullius prauitatis est particeps, neque bonorum alicuius indiget. Amplius, si istud, & istud indiuiduum, & sic de singulis, suum appetit bonum; quantò magis omnia entia simul: Bonum autem vniuersi in ordine consistit, sicut ait philosophus 12. met. com. 52. sed pluralitas principum mala: vnus est ergo princeps. Adhuc, primum est causa medij, & medium est causa vltimi. sed remota causa, remouetur etiam effectus: quare primam causam esse, opus est: alioqui effectus omnis periret, nullusque vltimus appellaretur, neque mediæ causæ essent ponendæ. Præterea, si quædam sunt in rebus possibilia ad esse, & non esse: ergo aliquod est necessarium semper esse. Antecedens manifestum est, Consequentia autem patet. nam dato opposito, tunc sequeretur nihil modo esse, quod falsum est. quod enim possibile est non esse, quandoque non est. igitur si omnia possibilia sunt non esse; aliquando profectò nihil in rebus extitit. quòd si verum sit; etiam modò verum est dicere nihil esse. Etenim quod non est, non incipit esse, nisi per aliquod, quod est. Si igitur nihil fuit ens; aliquid incæpisse, planè impossibile fuit: atque ita modò in rerum natura nihil esset. Oportet ergo aliquod ens necessarium in rebus inueniri. Omne autem necessarium, quod aliunde suæ habet causam necessitatis, primum dicendum non est. Est igitur aliquod, quod per se est necessarium, alijsque communicat necessitatis causam, quem Deum appellare possumus. Præterea si in rebus aliquid est boni, idque per participationem, similiter pulchri, sapientiæ, & huiusmodi: per se erit omninò aliquod bonum, pulchrum, atque sapiens. Consequentia patet, ex 2. met. in omni genere dari vnum supremum, quod sit omnium metrum, quæ sub illo genere continentur, hoc autem Deum esse dicimus. patet etiam hoc ex agentium natura, quæ agit propter finem: sed quædam sunt sine cognitione agentia, non à casu quidem, cùm eodem semper modo agant, ab aliquo igitur diriguntur ad finem: & hunc nos Deum nominamus. Deum ergo esse, clarissimum est.

Quòd Deus sit.

8. 9. 10. 11. 12.

Est omninò aliquod ens necessarium.

CAP. II.

Deum esse, fide tantùm constare.

Nihil est ponendum, nisi sensibile fuerit, aut ex sensibilibus accidentibus colligibile; quia profectò omnis nostra cognitio ortum habet à sensu: sed in rebus sensibilibus, earumque accidentibus, vt dicebat Heraclitus, nihil inueniri potest, ex quo æternam aliquam esse substantiam demonstratiuè statuere valeamus: Deum igitur esse, fide potiùs, ac probabili quadam coniectura, quàm

1.

Heraclitus.

ra, quàm demonstratione cognoscimus. Sanè sensibilis ad insensibile, visibilisq; ad inuisibile nulla est proportio Porrò ad distinctam alicuius notitiam, ducit nihil nisi illi æquetur, ad quod adducit. sed nihil Deo æquari potest, tum quia infiniti nulla esse potest imago, tum quia omnis species, atq; creata similitudo, creaturæ potiùs est, quàm creatori cognata, atq; affinis: patet ergo, Deum non esse naturaliter cognoscibilem. Sed dicis, motus circularis est perpetuus, vt dicitur 7. & 8. phy. alioqui ante primum motum, esset motus: igitur motor est æternus. Item, si tempus est perpetuum, vt quartus refert physicorum liber: motum quoq; æternum fore, necesse est, & ex consequenti mobile, atq; motorem. Verùm, vt ita dicam, somniant magis, qui talia sentiunt, quàm demonstrant: nam motum non esse æternum, superiùs dictum, illumq; per accidens ad mobilium vel inchoationem, initium sumpsisse asserimus in mouentibus præterea datur processus in infinitum; cuius oppositum demonstratiuè ostendi non potest. Amplius, omnis demonstratio, aut est per causam, aut per effectum, aut per causam remotam: sed Deum esse, nulla istarũ demonstrari potest. non enim per causam, quum Dei nulla sit causa, aut si fuerit, nobis planè posteriùs innotescit. neq; per effectum, quia tunc esset petitio principij: Deum sanè æternum esse, non nisi per effectum probari potest æternum: atq; ita supponitur esse, quod erat demonstrandum. neq; per causam remotam, quia ad solas pertinet conclusiones negatiuas. igitur Deum esse, demonstrari non potest. Item, Quod in infinitum captũ superat intelligentis; ad illud intelligendum nullo modo potest naturaliter attingere, cùm nullam habere posit æqualitatem: intelligentis verò ad intelligibile aliqua debet esse proportio, intelligibilitatis saltem. sed ille lucem habitat inaccessibilem: à solo ergo intellectu diuino, naturaliter esse cognoscitur, ab aliis verò per gratiam tantùm. Plus namq; distat, vt paulò ante diximus, intelligibile increatum, ab intellectu creato, quàm intelligibile creatum à sensu. Sensus autem quum ad in intelligibile creatum capiendum attingere non possit; multò minus increatum intelligibile esse, animus noster intelligere nequit. Item, si Deum esse omnibus constat, profectò illum esse necesse erit quoddam ens independens, primum, atq; æternum. Tunc sic, aut huiusmodi ens erit à se, & quidem effectiuè, aut ab alio. non ab alio sanè, quandoquidem primum, atq; independens, ab alio esse non potest. nec etiam à se, quia nihil seipsum generat. nec à se, vt finis: quemadmodum enim nihil efficit seipsum; ita profectò nihil est finis sui. Non à se ipso materialiter, vtpote ens, in quod materia cadere non potest. neq; à seipso formaliter: vnum quodque enim est ens ex se formaliter, ex quo Deum non esse naturaliter cognoscibilem, clarissimè patet. Quòd si esset, aut planè necessariò ageret, atque ita in vniuerso contingens esset nihil: aut contingenter, vnde prorsus omne necessarium destrueretur: quorum vtrũque falsum esse, omnibus patet. Sed dicet aliquis, certum est in rerum natura dari nonnullos effectus. tunc quæro, aut huius effectus sunt à se, aut à nullo, aut verò ab alio. non à se, quia, vt diximus, esset sui ipsius causa. nec à nullo; cùm non ens, entis causa esse non posit. Ab aliquo ergo sit, necessarium est. Sed tunc de illo principio effectiuo similis erit quæstio: à quo nam sit. quare ad vnum deueniendum est principium, quod est omnium causa, finis, & exemplar, in quo omnia eminentissimè continentur: Alioqui in essentialiter ordinatis, esset processus in infinitum: quod certè est impossibile. Id autem sic manifestum fieri potest Conditarum rerum vniuersitas, ab aliqua profectò causa essentialiter dependet: sed huiusmodi vniuersitas est condita, seu causata: ab aliqua ergo causa proficiscitur. sed citra rerum vniuersitatem illa constitui non potest, nisi circulus contingat in causis, aut idem sit causa sui, quorum neutrum est admittendum: in essentialiter ergo ordinatis, vna est prima causa independens: vel rerum vniuersitas non erit causata, aut circulus in causis inuenitur, vel deniq; idem causabit seipsum. Adhuc, causæ essentialiter ordinatæ ad effectum producendum, necessariæ sunt: sed illæ per se sunt infinitæ: actu ergo adesse causas infinitas ad alicuius effectus productionem oportebit, quod reuera falsissimum

Marginalia (in order): Obiectiones. — Solutiones. — 2. — 3. — 4. — Obiectiones. — Necesse est dari vnam causam primam. — Ratio prima. — 2.

ſiſsimum eſt. Item, in eſsentialiter ordinatis, priùs inuenitur, atq; poſteriùs, alioqui ordinis ratio penitus periret: priùs enim eſt, quod primo cognoſcitur eſſe propinquiùs. Porrò in proceſſu, qui in infinitum tendit, priùs atq; poſteriùs inueniri non poſſunt, infinito namque huiuſmodi aduerſantur: in eſsentialiter ergo ordinatis, proceſsus in infinitum minimè inuenitur. 1.
Effectus præterea aliquis infinitos certè reſpectus haberet reales, vtpote ad infinitas cauſas relatus: atq; ita à priori perfectè cognoſci non poſſet. Sanè cauſæ infinitæ nulli peruiæ ſunt intellectui creato. 2.

Solutiones

Sed his reſpondere, nō erit difficile: eſsentialiter enim ordinata, ſi ad aliquod vnum, atq; primum principium habitudinem habeant, illudq; reſpiciant, veluti vnicum, atq; primarium ordinis fundamentum; abſq; dubio, quæ hactenus recitata ſunt argumenta veriſsima ſunt. ſecus autem res ſe habet, ſi alia ordinis ratio habeatur, nempè diuerſas rerum naturas inueniri, quarum vna, cùm altera ſit nobilior, & ordinis, & entitatis, ſuæ profectò inferiori principium eſſe dicitur: ſicq; ignobiliorem ſemper à ſua dependere nobiliori, idq; in infinitum; vnde fit aliquis circulus, quo illud euitatur abſurdum, vt idem ſcilicet nō ſit cauſa ſui, atq; à ſeipſo. Ex quo patet, quòd conditarum vniuerſitas rerum, non ſit aliquod vnum eſſentialiter, quaſi ab vna dependeat cauſa extrinſeca; ſed potiùs vnum; quia quælibet illius pars à ſuperiori, nobilioriq; cauſalitatem habeat, atq; entitatem. Prior itaq; cauſa, atq; ſuperior, maioris eſt perfectionis, nec ideo ab alijs infinitè diſtare debet, quemadmodum in numeris, vnus eſt altero ſuperior, idq; in infinitum: nullus tamen ab aliis diſtat in infinitum. 1.
Nec obeſt illud, infinitas cauſas ad effectum producendum eſſe neceſſarias: tum quia non minus refert, vnam ſanè cauſam infinitam, Deum ſcilicet, in producendo huiuſmodi effectu, neceſſariam eſſe, ac infinitas: tum quia immediata, ad id efficiendum ſufficit cauſa, quamuis ipſa à ſua producta ſit ſuperiori atq; nobiliori. 2.
De infinitarum quoq; cognitione cauſarum ſimile erit iudicium: æquè enim impoſsibile eſt vnius cauſæ, & quidem infinitæ immenſitatem comprehendere, & eiuſdem generis infinitarum. Vnum ſanè infinitum altero maius non eſt. 3.
Soluitur quoq; illa, quæ de ordine recitata eſt difficultas: ſaluatur ſiquidem in rebus ampliſsima eſſentialis ordinis ratio, etiam ſi non fuerit vna prima omnium cauſa efficiens, finalis atq; eminētiſsima: vna quoq; planè à ſua pendet ſuperiori, idq; in infinitum. ex quo patet, vnum eſſe omnium principium, nempè Deum, fide conſtare potiùs, quàm demonſtratiua ſcientia, vt quidam ſpeculatiui dicere videntur, prior tamen opinio communior eſt & verior. 4.

CAP. III.

Deum eſſe, eſt per ſe notum.

Voniam audiuimus rationes vtriuſq; partis, operæpretium erit, ad maiorem huius quæſtionis declarationem, nonnihil addere, in primisq; non ignorare, quid ſit propoſitio per ſe nota; ſic enim lucidiùs clariùsq; intelligemus, quomodo Deum eſſe ſit per ſe notum. Porrò eò dicitur propoſitio per ſe nota, quæ non per aliam propoſitionem, ſed per ſuos terminos proprios in intellectu, huiuſmodi terminos concipiente, euidentem cauſat veritatem. quòd ſi ab aliquo non percipiatur intellectu, non minùs tamen eſt propoſitio per ſe nota. exempli gratia: Homo eſt animal rationale, quoniam ex propriis terminis cognoſcitur: eſt propoſitio per ſe: quia quātum ad ſe ſpectat, nata eſt facere intellectui ſe concipienti ſuæ veritatis fidem. itaq; quæcunq; propoſitio per ſe nota, cuicunq; intellectui eſt per ſe nota, licet non ſit actu cognita; quantum tamen ad illius terminos ſpectat, eſt euidenter nota. Propoſitio per ſe nota.
Porrò Deum eſſe, eſt per ſe notum, accipiendo Deum ſub propria ratione deitatis, nempè pro hac eſſentia; vt à Deo, vel à beatis cognoſcitur: iſta enim extrema, ſcilicet Deus, & Eſt, nata ſunt, euidentem Deum eſſe nō eſſe per ſe notum.

Deum esse. uidentem reddere illam propositionem, Deus est, cuilibet perfectè ipsam apprehendenti, scilicet intellectui diuino, & mentibus beatorum. propterea est propositio immediatissima, ad quā omnes enūciationes, quæ de Deo fieri possunt, quomodocunque concepto resoluuntur: secus verò res se habebit, si Deus ab intellectu apprehendatur, vt ens infinitum, vt summum bonum, & huiusmodi; tunc sanè per se notum dici non potest. In causa est, quia propositio per se nota, cuilibet intellectui ex terminis cognitis innotescit, siue est per se nota sed hæc propositio, Ens infinitum est, non est ex terminis omni intellectui euidens: terminos enim propositionis prius concipimus, quàm ipsam per demonstrationē sciamus, vel eam credamus: atque ita ex terminis nobis euidenter notam non esse, constat satis. Item, illa propositio non est per se nota, cuius termini immediatè non cadunt sub sensu: sed termini huius propositionis, Deum esse, sunt huiusmodi: ergo quod prius. Item, omne quod per demonstrationem haberi potest, non est per se notum: quandoquidē per se notum ex proprijs terminis cognoscitur. sed Deum esse demonstratur in 8. phys. & 1. met. Auicen. cap. 1. ergo idem quod superius. Item, nihil est per se notum de conceptu non simpliciter simplici, nisi partes illius conceptus ad inuicem vniri, sit per se notum: sed nullus conceptus Deo proprius, & non conueniens creaturæ, quem nos de ipso habemus, est simpliciter simplex; nec nobis notum est, partes illius conceptus ad inuicem vniri: ergo Deum esse non est per se notum. Sed posset aliquis sic arguere: Illud est per se notum, cuius notitia omnibus naturaliter est inserta, 2. met. sed eius, quod est Deum esse, notitia omnibus naturaliter est inserta, vt dicit Damasc. lib. 1 cap. 1. ergo &c. Soluitur. Illa propositio, cognitio Dei est omnibus naturaliter inserta, bifariam intelligitur: vno quidem modo pro cognitione actuali, & id Damasceno non probatur: Nemo, inquit in eodem cap: Deum nouit, nisi in quantum ipse Deus reuelauerit: Alio modo accipitur pro potentia cognitiua, naturaliter nobis insita, per quam, in quibusdam conceptibus communibus Deum cognoscimus: sed tunc argumentum contra rationes propositas, militare nequaquam conspicitur. Item, veritatem esse, est per se notum: sed Deus est veritas: igitur Deum esse, est per se notum. maior patet ex suo opposito: si enim nulla veritas, igitur verum est nullam veritatem esse, ergo veritas. Soluitur, veritatem esse in communi, est per se notum. sed cùm infertur, ergo Deum esse est per se notum, non valet propter fallaciam accidētis, à superiori ad inferius affirmatiuè descendendo. Item propositiones, quæ habent ex proprijs terminis necessitatem secundùm quid, eò quod ipsi termini entitatem habeant secundùm quid, per se notæ esse dicuntur, sicut prima principia sunt per se nota ex terminis, qui tantùm esse habent in intellectu. multò ergo magis illæ propositiones sunt per se notæ, quæ necessitatem habent ex terminis simpliciter necessarijs, cuiusmodi est, Deus est. Soluitur, propositiones dicuntur per se notæ, non propter maiorem necessitatem, sed propter euidentiorem veritatem, quæ planè in hac propositione non inuenitur eo modo, quo dictū est. Item, omne simplex, aut totaliter cognoscitur, aut totaliter ignoratur. sed Deus est, huiusmodi, & non totaliter ignoratur: ergo totaliter à nobis cognoscitur. sed omne totaliter cognitum, est per se notum: ergo quod priùs. Soluitur, Aliqua res duobus modis potest cognosci, vel in se, sine alterius adminiculo, quia ipsamet terminat actū intelligendi, & sic nihil quod est realiter Deus, potest hîc à nobis cognosci, ita, vt nihil aliud, quam ipse Deus concurrat in ratione obiecti. Secundo modo cognoscitur in aliquo conceptu sibi proprio, & sic cognoscitur à nobis in conceptu, cuius partes abstrahuntur à rebus: dico igitur ad argumentum, illud quod simpliciter cognoscitur in se, aut totaliter cognosci, aut totaliter ignorari; quia nihil illius latere potest, quin totum lateat: sed Deus non cognoscitur in se, vt dixi: ideo hæc propositio Deus est, non est naturaliter nota: semper intelligendo sub ratione propriæ deitatis, in hac vita, non autem sicut percipitur ab Angelis, & sanctis spiritibus, qui in illa felici & cœlesti patria degunt.

Margin notes: Prima ratio. — 2. — 3. — 4. — Argumenta. 1. — Solutio. — 2. — Soluitur. — 3. — Solutio. — 4. — Solutio.

CAP-

Deũ esse vnum.

CAP. IIII.

Deum eſſe vnum.

Ratiões quòd ſit vnus Deus

EGO ſum Deus tuus, inquit Pymander ad Mercurium, antiquior quàm humida natura, Deus, inquam, tuus: non plures ergo Dij. Sanè Deus res eſt indeficiens, ſine principio, ſine fine, ſecundùm omnia perfectiſsimus. Quare ſi multos aſſerimus Deos, in multis etiam differentiam contemplari oportebit. etenim ſi nulla in ipſis differentia extiterit; vnus planè potiùs erit, & non multi. 1. quòd ſi differentia in ipſis, vbi nam quæſo erit perfectio? ſiue enim ſecundùm bonitatem, ſiue ſecundùm virtutem, vel quæ ſunt generis eiuſdem, vnus ſubeat diſcrimen; à perfecti reuera ratione decidit: non itaque Deus erit appellandus. ſi verò per omnia fuerit identitas: vnum potiùs oſtendet, & non multos. Ampliùs, quomodo etiam ſi multi diuerſique 2. ſint, incircumſcripti erunt, quandoquidem vbicunque fuerit vnus, nequaquam erit alter: atque ita circumſcripti, quod Dei naturæ conuenire non poteſt. vnus eſt ergo Deus. Item, 3. ſi ad mundi regimen ſuſtinendum vnus non ſufficit, ſed multis opus eſt; profectò minus habere ſingulos neruorum atque virium arbitrari poſſumus: quod quidem faciunt ij, qui eſſe multos Deos volunt. ſed Deus mens æterna eſt, ex omni vtique parte perfectè conſummatæque virtutis: vnus ergo ſit neceſſe eſt: cuius poteſtas abſoluta & perfecta retinet propriam firmitatem. Vbi præterea eſt diuerſitas, ibi ſanè naſcitur differentia; ex qua diſceptatio inter eos & certamen oriatur, neceſſarium erit: 4. ſicut Homerus inter ſe Deos finxit bellantes, cùm alij Troiam capi vellent, alij verò repugnarent. diſſoluetur ergo mundus, ac corrumpetur, ob pugnam vtique gubernantium. Quòd ſi dixeris, quia quiſque parti principatur; tunc quæro, quisnam illis hanc ordinis diſtributionem diſtinxit? ſanè cæteris erit potentior, quem nos Deum, eundemque vnum iure appellare poſſumus.

Orpheus.

Orpheus, qui eſt vetuſtiſsimus Poëtarum, vt traditur, Deum verum Protogonon, id Orpheus. eſt primogenitum appellat, quòd ante ipſum nihil ſit genitum, ſed ab ipſo ſint cuncta generata: eundemque Phanita, id eſt apparentem nominat, quòd cùm adhuc nihil eſſet, primus ex infinito apparuerit atque extiterit. cuius originem atque naturam, quia concipere animo non poterat, ex aëre immenſo natum eſſe dixit. hunc ait eſſe omnium Deorum parentem, quorum cauſa cœlum condiderit, liberiſque proſpexerit, vt haberent habitaculũ ſedemque communem. Carmina autem eius ſunt hæc.

Solum Regem aſpice mundi,
Vnicus ex ſe natus, ſunt atque omnia ab vno.
In his ingreditur, nec quiſquam reſpicit illum
Mortalis: verùm ipſe immenſus reſpicit omnes.
Isque bonis demptis, mala dat mortalibus atra,
Et ſæuum bellum, & lachrymas, ſæuosque labores.
Nec quiſquam eſt alius, niſi rex is maximus. illum
Non video: circum eſt etenim caligine ſeptus.
Non ſunt mortales acies mortalibus, atque
Cernere non poſſunt regem, qui cuncta gubernat.
In cœlo ærato, robuſto & præſidet axe.
Inque throno ſedet aurato, pedibusque per ipſam
Ingreditur terram, Oceanique ad vltima, dextram
Porrigit vndique, montes ingentesque tremiſcunt.
Flumina, & cani fluctus, æquorque profundum.

Deũ esse vnum.

Sibylla.

Sibylla quoque, quam Iustinus Philosophus vocat vetustissimam: Vnus Deus solus est, inquit, supra omnem maiestatem ingeneratus, omnipotens, inuisibilis, videns ipse omnia, ab omni mortali corpore non visus. cuius carmina:

Sunt homines illi verè in tellure beati,
Qui magnum coluêre Deum, & cecinêre priùsquam
Ad potumque cibumque adeant pietate decori.
Qui delubra oculis mox auferre videntes
Atque aras, lapides, vita, & ratione carentes,
Sanguine pollutos animātum pecudumque
Cæsorum, vniusque Dei aspiciunt decus ingens.

Phocylides.

Phocylides è priscis illis ante Platonem poëtis, vt refert Suidas, de singulari Deo sic scripsit. *Est vnus, sapiensque potens Deus, atque beatus.*
Putat autem Suidas ex versibus Sibyllinis hæc Phocylidem desumpsisse.

Carmina Sibyllina.

Vnus solusque est Deus, maximus ingenitusque.
At Deus est vnus, cunctis altißimus idem:
Sed Deus est vnus, summus, qui sydera fecit,
Cœlum, phœbeiumque iubar, lunæque nitorem,
Frugiferam & terram, ponti fluctusque tumentes.

Sanè, si Deus non sit vnus, Deus esse non potest. Deus siquidem est summus, vt dicit Sibylla: sed huiusmodi plures esse non possunt: vnus ergo est Deus. sic enim Zenon argumentabatur. si duo vel plures sint, optimus atque præstantißimus Deus non esset; vnus certè alterum vinceret: neque enim posset omnia quæ vellet, neque posset esse vnus multis existentibus. proinde Sophocles, authore Cyrillo, contra Iulianum hæc scripsit:

Sophoclis Carmina.

Vnus verò duntaxat, vnus est Deus,
Qui polum creauit, & latum solum,
Pontique lætos fluctus, ventorumque impetus.
Mortales autem multi animo vagi,
Ereximus erroris & cladis, animi
Deorum simulachra, è lapidibus, materiaque,
Siue constructa auro, vel ebore.
His sacrificia, festosque celebramus dies.
Sic pietatem retinere credimus.

CAP. II.

Pythagoras.

Pythagoras, authore Plutarcho, & Cicerone, Deum quidem vnum esse dixit, in seipso totum in toto, omnes circumquaque generationes considerantem. est namque temperies omnium seculorum, opifex seu lumen suarum facultatũ, & operum. In cœlo lumen, omnium pater, mens & animatio cunctarum rerum, & motus. Hanc Pythagoræ sententiam, Philolaus discipulus Pytagoræ, authore Philone Iudæo, literis mandauit, nonnulla adijciens. Princeps, inquit, & dux omnium Deus, vnus, semper existens, singularis immotus, ipse sui similis, alius ab alijs.

Archita.

Archita etiam Tarentinus Philolai condiscipulus (teste Iamblico) Quicunque, inquit, posit omnia genera rerum, ad vnum, & idem principium resoluere, & rursus componere &

Deum esse vnum.

nere & connumerare: is mihi sapientissimus maximèque veridicus esse videtur. insuper, pulchram speculam reperisse, ex qua possit contemplari Deum, & omnia, quæ in coordinatione, & serie eius separata sunt; hacque regia via aperta mẽti, recta pergere, cursumque conficere, principia finibus connectens: cognoscens, quòd Deus est principium, medium, & finis omnium, quæ secundùm ius rectamque rationem peraguntur. hic Archita inter Pytagoreos nobilissimus, diuinam resonat theologiam; Deum vnum confitetur, qui omnium est principium, medium, atque finis.

Deus est principium, medium, & finis.

Asclepius.

Asclepius ad Ammonẽ Regem, indefatigabilis, ait, spiritus est Deus, semper & eodem modo habens sua scientia: perennis felicitate, operationibus eisdem vtens ad omne tempus: supremus omnium rex, bonus Deus, tria sempiterna possidet, sempiternam potestatem, sempiternam sapientiam, sempiternam beatitudinem.

Thales.

Thales Milesius, authore Laertio, Deum vocat antiquissimum, ingeneratum, vt potè mentem, vt refert Cicero atque Lactantius, quæ cunctis ex aquis finxisset, nimirum sapientiam æternam, solertissimam omnis pulchri bonique repertricem. Cui consentit Pythagoras: Animus, inquit, est Deus, qui vniuersas mundi partes, omnemque naturam commeãs atque diffusus est, ex quo omnia vitam capiunt. Anaxagoras Deum esse dixit infinitam mentem, quæ per se ipsam moueatur. Antisthenes multos quidem esse populares Deos, vnum tamen naturalem, id est, summæ totius artificem. Vnde Euripides apud Plutarchum, nullum è fabulosis Dijs, quos secula illa recipiebant, recepit; sed vnũ præpotentem, vniuersalem, semper animis occurrentem esse asseruit. Pindarus propter pulchritudinem, ordinemque rerum cœlestium, & omnium bonarum inuentionem, appellat Deum solertissimum opificem.

Anaxagoras. Antisthenes. Euripides.

CAP. III.

Plato.

Plato in Timæo, rerum creationem exordiens, hoc diuino principio auspicatus, Marco Tull. interprete: Atque illum quidem quasi parentem huius vniuersitatis inuenire, & cùm iam inueneris, vulgo manifestare, difficile. Sæpè sæpius etiam, mundi fabrum, atque opificem, angelos alloquentem introducit. Decimo etiam atque sexto de Repub. Aspice, inquit, quemnam dicas opificem istum. illum, ait, qui facit omnia, quæcumque singulus quisque opificum iste enim artifex, non modò omnia potest facere opificia, sed etiam facit omnia, quæ è terra nascuntur: & item animalia machinatur, cæteraque omnia, & etiam seipsum, terram, cœlum, & Deos, tùm quæcunque sunt in cœlo, & quæ in inferis sub terra. hæc, inquam, vniuersa efficit ille in momento. Duo autem sunt Deorum genera apud Platonem, quorum, vnus est parens, Deus scilicet benedictus: intelligentiæ circumrotantes, & aliæ corporibus àereis, per vrbes, totumque mũdum vagantes, duces, & principes rerum humanarũ, vt ipse, & in symposio, & in legibus confessus est. hoc item in Critia siue in Atlantico retulit, quoties Deorum ortum nominat. Dei autem æternitas ex Platonis sententijs probatur. Si enim Deus nascitur à seipso, vel à nihilo, vel ab alio nasci potest. Necessariò semper fuit Deus, à quo Deus ipse nasceretur Si Deus est, non est natus ex nihilo, non ex aliquo alio. in æternum igitur fuit ipse sui causa: à se planè habet, quod est. non temere ergo se antiquiorem esse confessus est, quàm humida natura. propterea vocat illum Plato mirabilem artificem, admirandæ sapientiæ archytectum, naturæ opificem. Timæus quoque Locrensis, Platonis magister, in sua quasi genesi, aut cosmopopeia, vnum esse Deum, bonarum rerum principium confitetur: cæteras autem socias causas appellat. Vnum itaque Deum esse atque æternum Plato manifestè protestatur.

Deum vocat parentẽ omnium.

Duo Deorum genera apud Platonem.

Dei æternitatem probat Plato.

Timæus.

Deum es-se vnum.

CAP. IIII.

Aristoteles.

Deum esse animal.

Icimus autem (inquit 12. met. comm. 39.) Deum esse animal sempiternum optimum. quare vita & duratio continua & æterna existit Deo. hoc enim Deus est. Deum igitur vnum, atq; æternum esse clarissimè docuit. Si enim essent plura animalia, seu principia simpliciter optima, vel certè essent æquè perfecta, vel sanè vnum esset altero perfectiùs. quòd si hoc secundum verum sit; tunc planè vnum esset simpliciter, & optimum animal, quò perfectiùs est nihil, quippe cùm omnem perfectionis latitudinem contineat. Vnum ergo est animal optimum, & non plura. Nam si plura fuerint æquè optima, atq; perfecta; eiusdem profectò speciei erunt, atque plura numero: omnia verò huiusmodi, aut principaliter, aut concomitanter absq; materia esse non possunt: ac proinde corruptioni obnoxia, vel saltem contingentia; quòd de Deo ne dicam absurdum, verùmetiam impossibile iudicatur, tum à philosophis, tum etiam theologis. Si plures (inquit commen. 49.) essent cœli, vt homines, foret principium circa vnumquodq; specie vnum, numero verò multa. sed quæcunq; sunt numero multa, materiam habent. sed primum principium non habet materiam, est enim purus actus: vnum ergo & numero, & ratione, est primum mouens. Quæ verò traduntur à senioribus, & antiquis, in fabulæ figura dimissa posterioribus;

Deos plures esse est impossibile.

2. quòd dij sunt hi, & quòd ipsum diuinum continet naturam totam. Com. 38. Est, inquit, principium non contingens, sed simpliciter necessarium. ex tali autem principio dependet cœlum & natura. Hoc autem primum principiū comm. 38. substantiam primam appellat, primum & optimum semper eligibile, cuius gratia cætera mouentur. Insuper ad regimem legittimè tuendum vnius sufficit boni, & optimi prudentia gubernantis. Sanè,
3. entia nolunt malè disponi, pluralitas autem principum mala: vnus ergo princeps, 12. met. vltimo. Etenim si plura prima principia simpliciter essent; aut vnus quidem, atq; idem effectus bis eueniret; aut certè simul tempore geminus esset. Primus namq; cœli motus, vel geminus tēpore, vel duo successiuè fierent, vtpotè effectus æquè mouentis, atq; potentis. sed neutrum istorum rationi consentit: itaque magna rerum omnium, si plura essent prima principia, oriretur confusio, quam admittere non debuit sapiens, atque optimus
4. mundi artifex. Amplius, 1. cœli, commen. 100. vnum esse dicit primum principium, à quo esse, & viuere cæteris communicatur, aliis quidem clariùs, aliis verò obscuriùs. huiusmodi autem primo principio nihil est præstabiliùs; esset enim illud porrò diuiniùs ipso. Sanè, si omnium rerum, Deus est prima forma, efficiens, atque finis: si plura essent prima principia simpliciter; absq; dubio, plures in mundo essent primæ formæ, causæq; efficientes primæ, atq; finales: quod reuera absurdissimum esset. singularium quidem rerum essent duo fines vltimi, æquè perfecti: duo primi motores: causæ quoque primæ, atque formales. Non immeritò ergo Parmenides omnia asseruit esse vnum (vt Plato refert in Parmenide) ob vnitatem vtiq; totiùs dominium vniuersi gubernantis. Est autem Deus forma vniuersi, non instar animæ, corpus perficientis; sed cuiusdam potiùs extrinseci, entia profectò perficientis, ad suiq; amorem, atq; similitudinem trahentis. Omnia siquidem entia pro virili, naturali mouentur desiderio ad illius similitudinem assequendā. Esse enim ab ipsa forma prima diuersimodè mutuarunt, secundum quidem varios gradus distantiæ, diuersitatisq; entium: Existente, inquit 1. phys. commen. 81. quodam diuino, & optimo. Quoniam autem diuina perfectio est maxima (testante ibidem Auer.) profectò illi assimilari cupiunt entia vniuersa. forma igitur rerum omnium appellatur, quia ipsam imitari omnia gestiunt: similitudo verò in entibus est à forma: quæ 1. cœli, commen. 92. ratio dicitur esse communicabilitatis. Itaq; Deus est forma omnium. 12. met. commen. 44. Non solùm certe earum rerum, quæ via motus nobis innotescunt, sed earum

Parmenides omnia dixit esse vnum.
Deus est forma vniuersi.

etiam, quæ sunt per conceptus abstractos, vtpotè entis, atq; substantiæ, qui planè in prima forma, quæ est ens per essentiam eminentissimè continentur. Duplex enim in formis modus est essendi, alter quidem materialis, alter verò abstractus. Porrò secundum esse materiale, in potentia sunt in prima materia; in actu autem, seu potentia primi actiua motoris; ad cuius notitiam, per viam motus, ex mobilium cognitione formarum, ascendimus: secundum verò esse abstractum, nempe entis atq; substantiæ, ad primæ formæ cognitionem adducunt. Ex his ergo, atq; aliis, Deum esse vnum, apud philosophũ, patet.

Deum esse vnum. Duplex modus essendi in formis.

CAP. V

Theologorum rationes, quibus ostenditur, plures deos eiusdem, aut alterius rationis esse non posse.

Nihil est summè perfectum, cui deest aliqua perfectio, simpliciter alteri incompossibilis: decet enim huiusmodi, omnem perfectionis latitudinem intra se amplecti, vt sit, atq; vocetur summè simpliciterq; perfectum: sed Deus, est per omnem modum absolutè perfectissimus, alioqui Deus dicendus non esset: vnus ergo est Deus, & non plures: vna quidem perfectio simpliciter, altera eiusdem rationis, nec separatim inueniri, nec vocari potest melior, atque præstantior: repugnat planè rationi, plura infinita esse realiter distincta. Amplius, si plura sint eiusdem rationis simpliciter prima principia; quoddam planè impossibile esset admittendum, nempe plura esse simpliciter prima, nullumq; eorum esse simpliciter primum, atq; purum actum. Eorum certè quodlibet aliquid potentiæ haberet, ad illud scilicet ens simpliciter perfectum, quod ab ipso distinguitur: sed Deus sanè est simpliciter simplex, purissimus, atq; perfectissimus actus: plures ergo dii non possunt eiusdem esse rationis. Etenim quod eiusdem est rationis, non est determinatæ multitudinis: sed in infinitum potest augeri, vt indiuidua multarum specierum: sed dij infiniti esse non possunt, essent enim infinita in actu; Deum siquidem actum, siue in actu semper esse, omninò necessarium est: plures ergo esse non possunt. Sanè maior, atque perfectior ea dicenda est perfectio, quæ in pluribus, quàm in vno esse inuenitur, authore Augustino 8. de trinitate: sed infinitum ab aliquo superari non potest: in pluribus igitur diuinam perfectionem inueniri est impossibile. Adde, quòd si duo essent æquè potentes, vterque illorum, alterum prohibendo nullipotentem faceret. vnius quippe velle, altero impedimento esset, quominus suam exequi posset actionem virtutis: etiam si fuerint voluntate concordes; adhuc profectò neuter eorum esset omnipotens: alter namq; omnipotens, quodcunq; volitum possibile (se tantum excepto) sua quidem voluntate producere valet, ad quod alter attingere non poterit; atq; ita non erit omnipotens: eiusdem siquidem effectus; in eodem planè causæ ordine, duas causas, & quidem totales esse, est impossibile: alioqui illius causa diceretur effectus; à quo reuera, effectus, essentialẽ non haberet ordinem dependentiæ. nam à nullo aliquid ita essentiali dependere ordine existimandũ est; vt sine illo sit producibile: hoc autem in absurdum esset incidendum, si duæ causæ totales eiusdem essent effectus; siquidem, vna deficiente, altera sufficeret, & altera non existente, altera produceret. Patet ergo plures deos eiusdem rationis simul esse non posse. Adde adhuc philosophi rationem, 12. met. de vniuersi ordine disputantis. Omnia certè, quæ in vniuerso esse videntur, ordinem habent ad inuicem: sed diuersa in vnum non coirent ordinem, nisi ab vno; vnius quippe per se, vnum est causa; multa verò, vnius causa sunt per accidens, quatenus, scilicet, vnius rationem subeunt: vnus igitur est Deus, ens perfectissimum, quo omnia reducuntur in vnum: alioqui ens appellaretur, & imperfectum, & per accidens potiùs, quod omnium est absurdissimum. Amplius, Deus est

Margin: 1. 2. Nullo modo posse fieri, vt sint plures dij. 3.

Deum esse vnum. 4. us est simplicissimus, ergo vnus, & non plures. id enim, vnde singulare est hoc aliquid, multis communicari non potest: vt hic homo, in multis nullo modo inueniri potest, destrueretur planè indiuidui natura: Sed idem est Deus, & hic Deus, cùm sua sit ipse natura, suumq; esse: vnus ergo est, & non plures. Item, quod est maximè ens, est maximè vnũ:

5. siquidem vnum, ens dicitur esse indiuisum. sed Deus est maximè ens, maximeq; indiuisum, tum quia esse ipsius, ab aliqua non est determinabile natura; quippe cùm per se sit subsistens, modisq; omnibus illimitatum; tum etiam, quia nullum diuisionis modum subire potest. Quare Deus, non solùm est vnus, sed etiam maximè vnus. Quamuis enim, vt 4. met. dicitur, vnumquodq; ens per suam substantiam, atq; essentiam vnum esse dicatur; substantia tamen cuiuslibet non æqualiter habet se ad vnitatem: est enim quorundam substantia ex multis, atq; ideò non ita vnum, sicut illa, quæ omninò est vna, simplex, atq; perfecta. Itaq; eiusdem rationis, eiusdemq; respectus deos plures esse in vniuerso, est impossibile. Alterius quoq; rationis plures deos esse, æquè est impossibile: intellectus

Alterius rationis deos plures esse est impossibile. enim diuinus, omne reuera intelligibile, perfectissimè intelligat, necesse est, nempe omnibus profectò modis, quibus est intelligibile, si diuinus est intellectus dicendus. Verùm, si duo in vniuerso dij inuenirentur, vnus sanè alterum perfectè non intelligeret, atq; ita

1. infinitus nequaquam esset appellandus. Nam, si vnus, alterum percogniti essentiam non cognosceret; imperfectam planè illius haberet notitiam: vnumquodq; enim perfectè cognoscitur, si illius essentia cognoscatur, aut in se, aut in alio, in quo eminenter continetur. atqui in alio contineri, diuinæ omninò repugnat naturæ: nullo ergo modo, sic vnus, alterũ perfectissimè deum cognosceret. Quòd si dixeris, vnum ab altero per essentiã cognosci; tunc planè hoc sequetur absurdum; vt actus intelligentis, posterior sit essentia intellecti: actus cognoscendi, qui non est idem cum suo obiecto, eò semper est posterior, cùm non sit prior, nec simul natura. Si autem Deus est actus purus, posterior verò essentia intellecti; huiusmodi sanè Deus vocari non potest. Amplius, vnus, nequaquam omne diligi-

2. bile, nempe alterum deum infinitè diligeret: naturaliter certè plus se, quàm alterum diligeret, cuius non est pars, atq; effectus. sed voluntas libera, si recta fuerit, naturalem imitatur: non ergo vnus, alterum infinitè diligeret, nec ex consequenti, quantũ esset diligibilis. sed tunc voluntas, non esset infinita, quod Dei non congruit naturæ. Sed posset aliquis respondere, vnum intelligere alterum, non quidem per substantiam intellecti, sed

Obiectio. intelligentis: nec obest illud, quod infertur, nullam, scilicet, essentiam, alterius esse rationem intelligendi, nisi aliquo ipsum modo continuerit: cùm in esse saltem intelligibili contineat huiusmodi, pro dignitate diuini intellectus, cuius interest perfectissimum intelligibile, perfectissimè intelligere. Sed dices, Deus perfectè cognoscitur per suam essentiam, alter verò Deus, per suam ipsius, & non per alterius essentiam cognoscit: imperfectè igitur, & confusè intelliget. Respondeo, verùm esse argumentum ex parte Dei

Solutio. seipsum intelligentis, non autem ex parte alterius. eadem quoque facilitate aliam solueret rationem. Etenim si duo æquè sint bona perfectissima, atque simpliciter prima, secundum legittimam amandi legem, voluntas humana, non magis vnum, quàm aliud diligeret: quantò magis voluntas diuina, quæ sibimet lex est legittimè amandi. Iterum

Obiectio. instas, aut vnus Deus fruitur alio Deo, ipsum diligendo, aut vtitur. si autem vtitur, abutitur ergo, abusus enim est vti fruendis. si verò fruitur, abutitur seipso, qui duobus æquè frui non possumus. Dico, vnum frui altero, nec se, nec illo vti, sed rebus profectò om-

Solutio. nibus, quæ non sunt Deus. Pater certè, vt dicunt theologi, à filio in esse personali distin-

Obiectio. guitur, nec tamen se magis, quàm filium diligit. Adhuc arguis: voluntas semper tendit ad maius bonũ, ergo non sunt plures dij. tenet consequentia: nam bonum, quò magis extenditur, aliisq; communicatur, eò magis sanè est bonum: maius ergo bonum est, plures esse deos, quàm vnum. Quare vnus, voluntaem amantis non explebit, vtpotè ad maius bo-

Solutio. num, nempe ad plures deos tendentis. sed falsum est, Deum, voluntatem diligentis qui-

etare

 Deũ esse vnum.

stare non posse,plures ergo deos ratio nulla admittet. dico, ambos non esse maius bonum quàm vnum,quia nimirum intensiuè vnus non esset altero maior, est enim vnusquisque eorum infinitum,atq; supremum bonum. extensiuè verò sunt maius bonum, quia plura bona, quod tamen non impedit voluntatem diligentis. Solutio.

CAP. VI.

Deum esse vnum probatur.

Qvamuis multa dicta sint,quæ huius rei fidem facere valeant, aliquid tamẽ dicere, non erit inutile. Veritatis ergo astruendæ causa, hæc ponenda esse putaui. Porrò Deum esse vnum,ex infinito intellectu ita probari potest. Si essent duo Dij, aut vnus intelligeret alterum,aut non: si non intelligit,imperfectus ergo,& per consequens, Deus minimè est appellandus. si verò intelligit,aut per suam essentiam,aut per essentiam alterius Dei: si per suam essentiam, igitur non est Deus;quia non perfectè intelligit, nempè alium Deum per propiam illius essentiam; tunc enim res perfectè cognoscitur, quando per propriam ipsius rei cognitæ essentiam cognoscitur. Essentia autem alterius Dei,in nullo perfectiùs,quàm in ipso Deo includitur. Si autem vnus Deus intelligat alium Deum,non per suam, sed per Dei intellecti essentiam:igitur non est Deus,actus enim eius posterior est obiecto: sed actus Dei, qui est eius vita,non est aliquo obiecto posterior: Deus ergo est vnus. Amplius,vnius potentiæ non sunt duo obiecta adæquata. Sed si essent duo Dij, tunc istud absurdum sequi necesse esset: vnus enim Deus haberet pro obiecto adæquato suam essentiam,& alterius quoq; Dei essentiam,quod fieri non potest. Item ex infinita voluntate itidem ostendi potest: vnus siquidem Deus, aut alium tanto prosequetur amore, quanto sanè est prosequendus,infinito scilicet,aut non. Non autem infinito amore,eò quòd nihil diligat aliud, siue amore prosequatur,quanto se prosequitur,cuius non est pars, neque ab eo dependet. Sed vnus Deus non est pars alteriùs,neq; ab eo dependet. Igitur vnus Deus non prosequetur amore alium Deum, atq; ita illius voluntas erit peruersa: quippe qui non tanto amore alterum Deum diligat,quanto est diligendus. Item, aut vnus Deus fruitur alio, aut vtitur: non quidem fruitur, alioqui haberet duo obiecta æquè perfectè beatifica, quod fieri non potest. neq; vtitur, magna siquidem esset peruersitas voluntatis, vti fruendis. sed in Deum non cadit huiusmodi peruersitas voluntatis: ergo quod prius. Item, Deus est ens summè, & vltimatè necessarium: igitur non sunt plures, siue duo Dij: qua enim ratione duo sunt,eadem ratione,& infiniti:cùm enim vltimatè necessaria,multiplicationem ignorent,si in duodenarium numerum excreuerint,pariter & in infinitũ. Amplius,vnus Deus vellet Petrum producere,alius verò nollet: Tunc quæro,aut Petrus producitur, & sic,vnus illorum ab alio vincitur,atq; ita Deus nequaquam appellabitur: aut non producitur, & tunc simile erit de altero iudicium. Nec valet dicere, eiusdem esse voluntatis,propterea quòd in eodem ordine causæ,eiusdem effectus non possunt esse duæ causæ totales. Effectus enim ab vna causa productus, ab alia produci non potest: quia vtraq; causa est infinita:pluritas quoq; non est sine necessitate ponenda: vnus igitur mũdi Princeps, & non multi: vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus, cuius vnitatis testis planè est vnitas creaturarum. Solis multi quidem radij,sed vnum lumen: rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum: ex vno fonte riuuli plurimi defluunt, vnitas tamen seruatur in origine: vno Rege bene regitur regnum, modò in seipso non fuerit diuisum: vno patrefamilias, domus rectè gubernatur: vno duce exercitus fortitudo, & administratio consistit: vno gubernaculo,& quidem paruo, nauis inter vndas feri Maris, & concitatos fluctus,optimè dirigitur: vnus pastor ouium,cuius prouidentia

Rationes. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Deum vnum esse ordo creaturarũ ostendit.

uidentia oues legitime paſcuntur: vna eſt tunica Chriſti, hæc tunica ſcindi non poteſt: vnum corpus Chriſti, diſſidio compaginis ſeparari non poteſt, nec diuulſis laceratione vulneribus diſcerpi: quicquid à matrice diſceſſerit, ſeorſum uiuere, & ſpirare non poterit, ſubſtantiam ſalutis amittit: credentium erat cor vnum, & anima vna, Actor. 1. Vna eſt columba mea, perfecta mea, vna eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ, Cant. 6. vnus ſpiritus, vna ſpes vocationis noſtræ. Eph. 4. Vna Archa Noë, extra quam conceſſa eſt vita nemini: vnus agnus paſchalis, in vna domo comedebatur: vnum erat regnum Dauid, deinde Salomonis, ſed poſt mortem Salomonis, ſciſſum eſt regnum, ſicut prædixerat Achias Propheta, 3. Regum 11. At tunica Chriſti tota contexta eſt per totum, tota ſibi cohæret, diuiſa à poſſidentibus non eſt. Sacramento veſtis & ſigno declarauit Dei, & eccleſiæ vnitatem. In Euangelio Ioan. 10. monet ipſe dominus, quòd erit vnus grex & vnus paſtor: Obſecro vos, inquit Paulus 1. Cor. cap. 1. vt id ipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata, ſitis autē compoſiti in eodem ſenſu, in eadem ſcientia. Et ad Ephe. 4. Sollicitti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Carnes agni extra illam domum non comedebantur. Qui habitare facit vnanimes in domo, dicit Pſal. 67. In domo Dei vnanimes habitant, concordes, & ſimplices perſcuerant. Idcirco & in columba venit ſpiritus ſanctus, ſimplex animal & lætum eſt, non felle amarum, non morſibus ſæuum, non vnguium laceratione violentum. Ego & pater vnum ſumus. In Apocaly. 4. Seraphim non habent requiem die ac nocte, dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus, non domini, Deus, non Dij Sabaoth. Deut. 6. Audi Iſraël Deus, Deus tuus, Deus vnus eſt. Huic ſententiæ aſtipulatur Paulus ad Rom: 9. Idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum. Et 11. Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ipſi honor, & gloria in ſecula ſeculorum, Amen. Deut. 32. Videte quòd ego ſim ſolus, & non ſit alius præter me. Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego ſanabo, & non eſt, qui de manu mea poſſit eruere. Leuabo ad cœlum manum, & dicam: viuo ego in æternum. Propheta regius Pſal: 17. Quis Deus præter dominum? aut quis Deus præter Deum noſtrum? Similiter Pſal. 46. Quoniam rex omnis Deus, regnauit Deus ſuper gentes, Deus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam. Et Pſal. 47. Ad eundem modum vnius Dei regnum, & æternitatem oſtendit. Hic eſt Deus, Deus noſter in ſeculum, & in ſeculum ſeculi, ipſe reget nos in ſecula. Pſalmo autem 82. Deum compellat, inuitatq; ad punitionem eorum, qui Dei populum diris, et miris iniuriis, & damnis affligebant: Deus quis ſimilis tibi, inquit, ne taceas, neq; compeſcaris Deus. vt cognoſcant, quia nomen tibi dominus, tu ſolus altiſſimus in omni terra. Vnus ergo altiſſimus, non plures altiſſimi. vnde Pſal. 73. oratoriè deſcribit vnius Dei dominium: Tu, inquit, confirmaſti in virtute tua mare: tu contriuiſti capita draconum in aquis: tu dirupiſti fontes & torrentes: tuus eſt dies: tua eſt nox, tu fabricatus es auroram & Solem: tu feciſti omnes terminos terræ, æſtatem, & ver tu plaſmaſti. Hæc omnia fecit dominus propria virtute, non alieno ſuffultus auxilio. Vnus ergo Deus. Quam ob cauſam Pſal. 85. ait idem Propheta, non eſt in dijs, hoc eſt, in angelis, ſimilis tui domine, & non eſt ſecundum opera tua. Omnes gentes adorabunt coram te, & glorificabunt nomen tuum, quoniam magnus es tu, faciens mirabilia, tu es Deus ſolus. Item, Pſal. 134. Ego cognoui, inquit, quòd magnus eſt dominus, & Deus noſter præ omnibus diis. Omnia quæcunq; voluit, fecit in cœlo, & in terra, in mari, & in omnibus abyſſis. Quomodo ergo poterit eſſe alius Deus, ſi ad vnius Dei nutum omnia mouentur, omnia obediunt, agunt, & aguntur?

Tunica Chriſti.

Vnitas.

Ioan. 4.

Deut. 6.

CAP. VII.

Plures Deos eſſe, non eſt impoſſibile.

 Deũ esse vnum.

Ontra prædicta, quæ verißima sunt, poßet aliquis sic argumentis pugnare: Omne poßibile, & melius in sempiternis, est necessarium, ex 2. cœli. sed meliora sunt plura bona, quàm vnum bonum: plura igitur bona ad constitutionem vniuersi sunt necessaria. Porrò, summum atque verum bonum, Deus est: igitur plures deos esse, necessarium est. Amplius, si bona à bono, mala verò à malo proficiscantur, multa igitur sunt prima principia; alioqui mala, & bona indifferenter à malo, & bono proficiscerentur principio. Item, vnumquodque perfectum dicitur, lib. meteororum, & 2. de anima, si potest producere sibi simile: sed Deus est perfectissimus: sibi ergo similem ab æterno produxit; in perpetuis enim non differt esse à posse, 3. phy. Item, intellectus noster potest plura prima principia, seu plures deos intelligere, ergo sunt plures dij: patet sequela, nam plus potest intellectus diuinus, siue Deus facere, quàm noster intelligere. Adhuc, si ista est vera, deus est; ita quoque hæc, dij sunt. nam quemadmodũ singulare, includit singulare, ita etiam plurale, plurale; singulare enim, et plurale idem significant. Omne præterea ens per participationem, ad aliquid tale per essentiam reducitur: sed cuiuscunque speciei indiuidua participatiuè sunt entia, alioqui non essent multa numero: igitur ad aliquod illius speciei ens per essentiam sunt reducenda. vt aliquis homo, ad hominem per essentiam, aliquis angelus, ad angelum per essentiã, atque ita de alijs naturæ speciebus; quæ quum sint multæ, multa quoque entia per essentiam constituere videntur. Adhuc, deum esse vnum, fide potiùs, quàm naturali constat ratione: nam si diuina vnitas, à naturali poßet ratione indagari: essentia profectò diuina, sub singularitatis respectu, ab ipsamet posset naturali ratione cognosci; vt, hic deus, secundũ propriam determinatamque rationem, quod falsum omninò est. Amplius, vnitas dei, aut realiter differt ab ipsius bonitate, aut ratione, vel saltem formaliter. si realiter, tum planè plurium compositio in deo erit collocanda: sed quicquid est in deo, est deus: plures ergo erunt. si verò ratione: aut talis ratio in re habet fundamentum, aut non: si autem non habet; figmento est similis: si verò sic, tunc primum sequetur, etiam ex natura rei. quòd si formaliter, in idem profectò incidere oportet, vt plures scilicet deos formaliter esse dicamus. Item deus non est vnum, quod est principium numeri, quia in eo non est quantitas: nec vnum transcendenter, quia in eo non est priuatio; huiusmodi verò vnum, priuationem dicit: igitur deus non est vnus.

Margin numbers: 1 (Omne poßibile), 2. (igitur plures deos), 3. (perfectum dicitur), 4. (phy. Item), 5. (quàm noster), 6. (Omne præterea), 7. (Adhuc, deum), 8. (Amplius, vnitas), 9. (Item deus non est).

CAP. VIII.

Soluuntur argumenta.

D primum, negatur minor, nam pluralitas principum est mala, plures 1. *præterea deos esse, est impoßibile, neuter sanè Deus diceretur, vt paulò antè dictum est: vnus enim, perfectionem complectitur omnem, quæ haberi potest. Quare pluribus bonis, quæ rerum natura esse videntur, ratio illa conuenit, idque secundum voluntatem omnia gubernantis. Ad 2. bifariam* 2. *primum principium intelligi potest: aut siquidem primum simpliciter, & ita vnum esse opus est, à quo mali aliquid esse nõ potest: Bonus est Deus, inquit Plato dialogo 2. de rep. nullum autem bonum noxium est; aut primum alicuius, scilicet ordinis, & ita plura sunt prima principia secundùm plura causarum genera, vt materiale principium, formale, & huiusmodi, quæ ad rem non pertinent. Dicis, si vnum contrarium est in mundo, & alterum etiam esse, necessarium est, authore philosopho, 2. cœli. sed primum bonum, atque summum esse confitemur, à quo bona cuncta procedunt: summum quoque malum in quo omnia mala, ponendum est. Dico, priuationem, atque habitum nata esse fieri circa idem. Porrò priuationis subiectum, est ens in potentia: malum autem, cum sit priuatio boni, illi profectò*

Causa mali.

Si datur summum bonum ergo summũ malum.

li profectò bono opponitur, cui annexa est, atq; coniuncta potentia, nõ autem actui purissimo, cuiusmodi est deus. Summum ergo malum, voce potiùs, quàm re, summo bono aduersatur. Nihil sanè ita malum est, quin saltem habeat esse, quod est bonum naturæ; alioqui seipsum ferre non posset. 4. eth. Illi præterea bono, cui auferri, aut minui aliquid nequaquam potest, priuatiuè, aut contrariè opponitur nihil. Quare particulare malum, directè, summo non opponitur bono, sed particulari potiùs, cuius planè priuatio esse cognoscitur. Ex his ergo apparet summum malum inueniri non posse, sed quædam particularia

3. quæ ex boni alicuius particularis priuatione proficiscuntur. Ad 3. autoritas illa, generabilibus, corruptibilibusq; conuenit agentibus, non autem substantiis separatis. Angelus siquidem quispiam, alium sua quidem virtute producere nequit, quanto magis deus, alium non potest producere deum. Et reuera, deus productus, Deus dici non posset, quandoquidem producentem, natura, atq; tempore, productum anteire, necessarium esset. hæc autem intelligenda non sunt de filij dei atq; spiritus sancti productione, de qua citiùs sumus locuturi.

4. Ad 4. negatur sequela de intellectu phantastico: multa certè phantasia cogitare potest, quæ propter ipsorum repugnantiam, etiam Deo factu sunt impossibilia. Quare illud euangelij, Nõ erit impossibile apud deum omne verbum, de illo certè intelligendum est, quo rationalis syllogizat intellectus, quodq; contradictionem non implicat.

Non erit impossibile omne verbum.

5. Ad 5. singulare propriè deo conuenit, nam vnitas, dei est proprietas: non sic autem plurale, quia deo non competit multitudo, atq; distinctio naturæ, siue in natura. quando ergo dicis singulare, & plurale significant idem; negatur assumptum: nam singulare, vtpote deus, congruum atq; aptum habet modum diuinæ maiestatis significandæ: plurale verò, id est, dij, repugnantem potiùs, atq; dissentientẽ, falsam sanè rationem complectitur. Non valet ergo illatio, nimirum plurale verum esse de plurali, sicuti de singulari, singulare: cuius enim ratio falsa est, illius verum est nihil.

6. Ad 6. Ens perfectum, dupliciter considerari potest, aliud enim absolutè, in quod nulla cadit imperfectio, ad quod planè, perfectissimum reducuntur omnia: aliud autem perfectum est in suo genere. verumtamen quia est ens creatũ, atq; ita ex se annihilabile, ideo omnibus modis perfectum nequaquam erit appellandum. Ex quo apparet, omnes homines, ad vnum hominem reuocandos non esse, neq; omnes angelos, ad vnum ipsorum. Non sunt ergo ponenda plura per essentiam principia, pluresq; dij.

Ens perfectũ duplex.

7. Ad 7. quamuis ex Deuteronomio 6. habeatur deum vnum esse, naturali tamen haberi potest ratione. sed consulit scriptura hebeto, crassoque populi insanientis auditui, ne in dubium verteret, quod natura constat esse manifestum: tutior ergo illi, atq; facilior fuit scripturæ autoritas, cui assentiens, argumentorum volubilitate non quateretur. Ex hoc tamen non sequitur, rationibus constare non posse.

Scriptura Deuter. exponitur.

Dicis, si cognoscitur vnus deus, ergo hic deus: Negatur consequentia. cognoscimus certè deum vnum esse, sub singularitatis verò ratione, minime. cognosco sanè Mercurium hominem esse particularem, sub propria tamen singularitatis ratione, nequaquam. Dicis, intellectũ, aliquid inesse Mercurio cognoscere, est impossibile, absq; extremi vtriusq; notitia: quare, singularitatem Mercurio inesse, si cognouerit, singularitatis quoq; rationem ipsum fore cognosciturum, dubium debet esse nemini. Respondeo, quòd dum intellectus Mercurium cognoscit esse singularem, etiam singularitatis rationem cognoscere; sed sub communi quadam ratione, quæ cæteris potest conuenire indiuiduis, nõ autem sub propria, ob quam ab alijs secernitur, atq; distinguitur. Itaq; deum in hac vita per suam essentiam, singularitatemq; non cognoscimus, sed per quædam communia, quæ pro obiectis cognitis, nobis deseruiunt.

Deus vnus est. Obiectio. Solutio.

8. Ad 8. vnitas, atque bonitas dei ratione quidem differunt, non solùm certè ex parte rei ratiocinantis, sed etiam rationabilis; nec tamen essentialiter, sed secundũ diuersum nostrum intelligendi modum, de quo inferiùs, cum de dei attributis erit agendum.

9. Ad 9. vnum transcendens, quod cum ente conuertitur, deo conuenit, nec inde sequitur realem aliquam in deo esse priuationem, sed in nostro potius intelligendi modo.

DE

DE FILII DEI GENERATIONE.

MERCVRIVS.

Mentis verò germen, verbum lucens, Dei filius.

Comment. VII.

IVINAM absconditamq; sui germinis generationem, Pymander, hominum mentibus inserere studet, alloquens Mercurium, simulq; erudiens, vt suæ partum mentis intelligat: Ego, inquit, sum mens, non sterilis quidem, sed fœcunda: nam si, iuxta Isaiæ prophetæ vaticiniū cap. vlt. alijs generationem tribuo, nunquid ego sterilis ero? Scito me igitur, æterno quidem partu, germinasse, germen sanè pulcherimum, quod verbum lucens appello, deiq; filium. Verbum certè hoc, ô Mercuri, est notitia genita, notitia verò, est perfectio intelligentis: quæ actu semper existit. Etenim, vt ita loquar, quemadmodum verbum planè vestrum, de vestra scientia oritur; ita certè, imò diuiniori ineffabilioriq; modo, de mea quidem mente, verbum est natum. Est enim huiusmodi verbum, meæ profectò proles mentis, vtpote perfectio per memoriam, & ex memoria producta, atq; genita. Porrò, verbum vestrum, æternum esse non potest, quia cogitatio vestra non est æterna: at quia ego sum mens æterna, æternum quoq; verbum, mecum semper habeo: vnde propheta: In æternum domine, verbum tuum permanet in cœlo. Est igitur verbum meum, actus purus, non aliquis habitus, quia absque actuali cognitione manere posset: neq; species, quia actum præcedit: neq; perfectio formalis, intellectui inhærens alicuius, veluti verbum creatum; sed est intellectio, per meam reuera memoriam producta, repræsentata per verbum creatum, nō vniuoce quidem, sed analogicè potius: Itaq; solus filius meus, est verbum, quia est intelligentia subsistens, meæ quidem virtute memoriæ producta, ideoq; perfectissimum est, atq; æternum, semperq; verissimum. Sanè, mea essentia diuina, quoniam præsens semper est, meæ intellectiuæ potentiæ, dicit verbum, gignit secundam mentem, seu personam, hoc est, verbum cordis mei, quod ab æterno, dum me ipsum intelligerem, dixi, siue eructaui, atq; semper eructo & dico. Intellectus namq; in actu intelligens, sibiipsi loquitur: Verbum autem est conceptus ille, quem intellectus intelligens, format de re, quam cognoscit: qui planè conceptus, est rei conceptæ imago quædam, & similitudo. Ex vestra autem verbi intelligibilis, atq; interni similitudine, verbum meum increatum quoquo modo intelliges. Si potes verbum tuum intelligere, ô Mercuri, non solùm dum sonat, verùm etiam antequàm sonorum imaginibus inuoluatur, poteris, quantum est possibile, verbi mei similitudinem videre. Conceptus sanè, de sui ratione habet, vt ab alio procedat, nempè à notitia concipientis: verbi etiam nomine, ordo originis, & processionis importatur, verbum enim intelligi nequit, nisi à dicente. Ex quo patet, verbum esse nomen personæ filij ab æterno à me geniti. Emanatio siquidem secundum modum intellectus, atq; rationem, generatio in diuinis nominatur; filium autem meum, ideo verbum nomino, quia sine motu à me genitum est; mei quoq; est imago gignentis, totumq; in se monstrat genitorem; quemadmodum ferè verbum hominis, quod totius cogitationis humanæ imaginem refert. Quæ enim secundum cor nouistis, hæc verbo profertis: & quod loquimini, exemplar habetis eius, quod corde cogitatis. Verbum, inquam, voco, vt impassibilem generationem ostendam, atq; perfectam. Siquidem verbum semper ex mente, & in mente, insuper etiam mens in verbo. Mens vtiq; semper verbi radix, & origo, mentis autem verbum, germen, & proles. Et illa quidem sine

Cap. 1.

9. de Trin. 15. cap. 36.

Verbi æterni generatio.

Solus filius est verbū verum.

9. de Trin. 8.

Ex verbo nostro mētali aliquo modo intelligitur verbū Dei.

Emanatio est generatio in diuinis.

Quare filius vocetur verbum.

Textus. *verbo, nunquam, hoc autem gignentis qualitatem, vt ita dicam, & speciem, vt propriā naturam sortitur.* Sic igitur cogita, ô Mercuri, quod in te videt, & audit, *id est, facit te videntem atq; audientem*, est verbū domini, mens autem pater Deus: neq; enim distant ad inuicem, *cùm vna sit vtriusq; substantia. Itaq; sic mirabiliter Mercurius à Pymandro instructus, nedum semel, sed sæpe sæpiùs gratias refert, qui per suum verbum omnia ei reuelauerit: in hymno quippè ita loquitur:* Gratias habeo tibi Deus, omnium potestas actuum. Verbum tuū per me te laudat, ô Lux totum illuminans Spiritus Deus. Verbum tuū me agit, Spiritifer opifex. *Et ad Tatiū:* Mundū verbo nō manibus fabricatus est opifex: hoc verbū, ô fili, cole atq; adora. Cultus Dei vnus, non esse malum. Verbum imago ac Dei mens est. Mens quidem ô Tati ex ipsa Dei essentia nascitur: & ab illa nunquam diuiditur; sed illi potiùs connexa est, quomodo Solis corpori lumen. *Hac quoq; dicendi similitudine, pro declaranda Dei verbi generatione vsus est Plato, 6. de Repub.*

Verbum Spiritus sanctus.

DIGRESSIO. PRIMA. CAP. I.

Plato, de Filij Dei generatione.

Boni idea.

Partus boni.

Lato 6. de Repub. boni idea maxima est disciplina, qua quidem & iusta, & alia conducibilia fiunt: hanc autem non sufficienter agnoscimus. sin uerò & ipsam nescimus, & sine ipsa alia quàm maximè nouerimus; scire debemus, nullam ex alijs nobis vtilitatem fore. Est autem boni ipsius filius. partum boni ipsius filium eloquar. cauendum tamē mihi est, ne inscius ipse vanam de filio reddam rationem: Multa quidem sunt pulchra, multa etiam bona, & singula similiter; sed vnum ipsum pulchrum, vnumq; per se bonum, cuius est idea vna. Sanè quamuis adsit res visibilis, & videntis potentia, si medium defuerit lumen, neq; visus videbit quidquam, neque videri colores poterunt. Solis certè lumen efficit, vt visus noster quàm optimè cernat, & oculis obiecta cernantur. Visus Sol non est, neq; oculus, cui inest visus, Sol est; sed ex omnibus sensuum organis, id maximè Solis particeps; nempè vim quandam habet ex Sole infusam, ipsamq; seruat. Sol visus non est, causa verò ipsius est. hunc ego voco Dei filium, quem ipsum bonum in hac secum genuit comparatione consimilem; vt quemadmodum ipsum in loco intelligibili ad intellectum, & ea quæ intelliguntur se habet; sic & iste ad locum, siue in loco visibili ad visum se habet, & ad ea quæ videntur. Oculi porrò, quoties non ad ea vertuntur, quorum colores diurnus fulgor illuminat, ostenditq;, sed ad illa, quæ nocturnis radijs attinguntur, cæcutiunt, ac si purus in illis visus non esset. quoties verò ad ea, quæ Sol illustrat, perspicuè cernunt, in oculis visus apparet. Sic & de animo cogita: quando enim illi inhæret, in quo veritas & ipsum ens emicat, intelligit illud, cognoscitq;, & intellectum habere videtur: sed quum ad id fertur, quod tenebris est permixtum, quod videlicet generat atq; corrumpit; eius obtūditur acies, opinionesq; versat varias, ac mentis expers videtur. Illud igitur, quod veritatem illis, quæ intelliguntur præbet; & intelligenti vim ad intelligendum porrigit; boni ideam esse dicito, filium boni, scientiæ, & veritatis, quæ per intellectum percipitur causam. Sol quidem visum efficit, ipse tamen visus non est; ita & boni filius cognitionem ac veritatem efficit, ipsa verò minimè est: augustior enim est ipsius boni maiestas. Sol præterea ijs quæ videntur, non modò videndi præbet potentiam, verùm etiam generationem, augmentum, nutritionem, quum ipse tamen generatio non sit. ita dicas, bonum ijs, quæ cognoscuntur dare, non modò vt cognoscantur, sed esse insuper, & essentiam largiri, quū ipsa essentia non sit, sed supra essentiam, dignitatem ipsam, & potentiam superans. Ex his ergo, quæ à Platone in hoc Dialogo dicta sunt, & verbi increati generationem, eiusdemq; illuminan-

Dei filius instar Solis.

Animus cæcutit sine Deo

illuminandi virtutem intelligimus. est enim verbum lucens, *vt dicit Pymander*, quod in nobis videt & audit, *id est videtes atq; audiētes reddit.* & *dial 7.* Boni ipsius idea suprema existit, vixq; videtur: *si autem visa fuerit, asserēdum est etiam omnibus, omnium rectorū atq; bonorū causam esse: cùm ipsa in loco visibili lumen creauerit, & luminis authorem Solem scilicet. in ipso verò intelligibili regnet ipsa, veritatēq; & mentem protulerit: quam nosse necesse est omnem, quicunq; sana mente quidquam, vel priuatim, vel publicè est acturus. Et in Timæo: Si pulcher est hic mundus, & opifex mundi bonus, sempiternum certè, non generatum exemplar imitatus est: nam cùm mūdus omnium genitorum pulcherrimus sit, & eius author causarum omnium optimus; dubium non est, quin sempiternum sit secutus exemplum. sic igitur generatus, id est effectus, quod ratione & sapientia sola comprehendi potest, & immutabile permanet. Ex quo efficitur, vt necessè sit hunc mundum alicuius simulachrum esse. Videtur fortasse illud Plato intellexisse, quod apud Dauid legimus: Omnia in sapientia fecisti domine: sapientia autem patris est filius, dico Christum Dei sapientiam, & Dei virtutem, ait Paulus Cor: 1. cap. 1. Est igitur filius Dei huius mundi causa exemplaris atq; efficiens. Etenim si mundus imperfecto animali similis est factus, pulcher certè non esset: illius ergo animalis simillimum eum esse dicamus, cuius animalia cætera, id est angeli, & homines, partes scilicet participes sunt. Illud siquidē verbū Dei lucens, viuentia omnia, quæ mente perspiciunt, in seipso complectitur: quemadmodum mundus hic nos, & cætera quæ cernuntur animalia, continet.*

Filius Dei est boni idea.

Filius est exēplar æternum

Dauid.

Paulus.

CAP. II.

Plotinus de verbo atq. filio Dei sic loquitur. Ennead. 5. lib. 8. cap: 12.

IN mundo diuino, inquit Plotinus, quando mente sciētes summopere vtimur, videmus Deū: pulchrū filium, & omnia in filio generantē, conceptūq; absq; labore in se habentē. Deus enim delectatus his quæ genuit, suosq; partus amās, penes seipsum cuncta continuit, tùm suiipsius, tùm suorū splendore congratulans. quum verò hæc omnia pulchra sint, & quæ intus permanent pulchriora; solus omnium Iupiter, filius foras emicuit. ex quo etiam filio videre licet, tanquam ex quadam imagine, quantus est ille pater, quantiuè Iouis fratres, id est angeli, atque electi quiq; quos cohæredes atq; fratres Christi Paulus appellat, apud patrem perseuerantes. Hinc autem non frustra dixerit à patre venisse, esse namq; alterum ab eo mundum, qui pulcher sit effectus, veluti pulchri ipsius imago: nefas enim esset imaginem pulchri ipsius atq; essentiæ, non esse pulchram. imitatur itaq; exemplar vbiq; vitam namq; habet, & essentiæ donum, tanquam imitatio quædam: habet & pulchritudinem, quatenus inde prodit: habet etiam vt sit semper, tanquam æternitatis illius imago. Porrò imago omnis natura constans tamdiu est, quamdiu manet exemplar. Imitatur Platonem, quem paulò antè adduximus de exemplari mundi causa loquentem. Cæterùm propriè imago dicitur, quæ ad alicuius exēplaris similitudinē expressa est: ideo in diuinis illius est personæ, quæ procedit, vt similis alteri; idq; per modum intellectus. Filius ergo imago patris, propria ratione nominatur; tùm quia similis; tùm quia eius processio à patre est secundùm similitudinis modum, vtpotè verbum patris, in quo condita sunt vniuersa. Plato igitur atque Plotinus, verbum patris, animal primum, atq; increatum exemplar vocant, ad cuius exemplum mundus omnium creatorum pulcherrimus conditus est: idea insuper, & imago patris, ex cuius pulchritudine, æternitate, vnitateq;, mundi pulchritudinem atq; vnitatem inuenerunt antiquissimi quiq;.

Partus Dei.

Filius est imago patris.

Imago propriè filio conuenit.

CAP: III.

Carmina Orphei de Dei verbo.

Dicam queis fas est, claudatur porta profanis:
Inq; Dei verbum aspiciens, huic semper adesto,
Defigens animi altas luces, perge, viamq;
Rectam, factoremq; vnum nate aspice mundi
Immortalem, quem patrum fert fama priorum
Vnum, perfectumq; sibi, tum perfici ab illo
Cætera, cumq; illis versari: non tamen ullis
Cerni animis hominum, sed sola mente videri.
Te cœlum obtestor sapiens opus omnipotentis,
Vocem te patris adiuro, quam protulit ipse
Primum, consiliis eius, cùm constitit orbis.

Oraculum Apollinis.

Ne me vtinam supremum, infelix ipse sacerdos,
Sciteris de sancto, ac diuino genitore.
Et sobole chara, rebus magni induperantis,
Et flatu, qui mundum astrictum continet omnem,
Montes, tellurem, fluuios, mare, tartara, & ignem.
Aëramq; heu templis is me discedere ab istis
Coget, linquetur quo edebam oracula limen.

Sibyllæ Carmina.

Tum Deus excelso demittet ab æthere regem,
Qui bella è tota pellat tellure nefanda.
Atq; tuum cognosce Deum, qui natus ab ipso.

Virgilius.

Iam noua progenies cœlo demittitur alto.

CAP. IIII.

Filij Dei generatio æterna.

Porphyrius in 4. lib: de historia philosophi, quem locum adducit Cyrillus contra Iulianum. A summo, inquit, bono, ratione quadam hominibus incognita genitam mentem tradit Plato: quæ prorsus per seipsam existat. in qua videlicet sint veræ res, & omnis rerum substantia, quod & primum pulchrum, & per se pulchrum sit, habeatq; speciem pulchritudinis. Processit autem ante secula, vel æternitate ab authore Deo promanans, per se genita existēs & per se pater. neq; enim illo mouente se ad generationem huius processus fuit; sed isto progrediente per se generabiliter, vel ex sua generatione à Deo; & progrediente nōn à principio aliquo temporali; nec dum enim tempus erat, caret namq; tempore, solaq; est æterna mens. Sicut autem Deus ille primus, vnus, & singularis semper est; sic & mens sempiterna, sola & sine tempore permanens in vnitate suæ substantiæ. Plotinus quoque in lib. de tribus principalibus hypostasibus: Quid (inquit) de perfectißimo dicere conuenit? nihilné ab ipso, an maxima post ipsum? Maximum autem post ipsum, mens, & secundum. etenim mens aspicit ipsum, & eius tantùm indiget: ipsum autem mentis nihil prorsus. & quod à mente maiore generatur, mentem esse: & omnibus maior est mens quia postea sunt cuncta. Patrem dicit esse principium maximum præcedens mentem, non naturæ quidem, aut temporis prioritate; sed originis tantùm, vt potè totius diuinitatis fons, atq; principium. ab hoc genita est mens. Porrò omne quod gignit, id quod gignitur, desiderat: maximè verò cùm soli fuerint gignens, & genitum. & in lib: de pulchro. Si quisq; primum Dei formis, pulcherq;, si Deum, & ipsam pulchritudinem sit contem-

Plotinus de filio Dei apertè loquitur.

Prima pulchritudo Dei filius.

contemplaturus: primùm ascendat ad mentem, ibiq; omnes species pulchritudinis noscet, supra hanc naturam boni dicimus. quocirca perfecta ratione est prima pulchritudo; bonum autem, quod est vltra fontem & principium pulchritudinis. Proclus, primatum omnium rerum vnitatem esse dicit, ipsam autem mentem vnum multa, animam verò vnum & multa. est igitur mens diuina progenies, lumen de lumine, verbum lucidum; lux viuens, & vita amicta lumine, genuit vitam, & lucem. Inter generantem autem, & genitum, est connexio, qualis inter lumen, & lucem Sanè, lux à lumine, siue radius à luce nunquam separatur, nec radius sine luce potest esse genitrice, neq; lux sine radio; quia nunquam potest lux non generare lumen. Quare si æternam generationem spectes, filius appellatur: si verò authoritatem principiumque creandi, quod accepit à patre, verbum vocatur, quasi locutor, & interpres Dei, aut ratio & forma, origo rerum creatarum. hoc & potestas Dei, & authoritas, & missio, & sapientia. Logos Græcè, quod interpretari potest, rei cuiusq; ratio, & forma, & essentia. Filius autem Dei omnium rerum ratio, & principium, forma formarum omnium essentiarum. Congruè autem verbum dicitur: est enim quasi locutio eius, & sermo, & missio, interpres, & legatus. siquidem Hebræi pro denominatis abuti consueuerunt denominationibus, vt saluatorem appellant salutem, hac ratione eum qui loquitur pro Deo, verbum Dei appellant, id est, locutorem, & interpretem. Philo in libro de Allegoria legum: Librum, inquit, vocat Moses allegoricè verbum Dei, in quo impressæ vniuersarum rerum existentiæ, tanquã forma capacissima omnium rerum creandarum, omniũ rationes, atq; essentiæ continentur Sanè verbum diuinũ locus est, quē repleuit totum per omnia incorporeis potestatibus ipse Deus, id est ideis. Et in libro de duobus primis, Solem vocat diuinum, qui per cœlum circumambulat. Duo sunt, inquit, templa dei, vnum quidem mundus iste, in quo & Pontifex primogenitus eius, diuinũ verbum: alterum verò rationalis anima, cuius sacerdos, est verus homo. Tria sunt hîc diuina nomina, verbum diuinum, summus sacerdos, primogenitus. In libro de flammeo gladio: Aspice mundum hunc, inquit, inuenies eius causam Deum, à quo factus est, materiam, quatuor elementa, è quibus constitit, organum autem verbum Dei, per quod constructus est: constructionis autem causam, bonitatem opificis. Et in 2. Allegoriarũ libro: Vmbra Dei, est verbum eius, quo tanquam organo vsus, quando creabat mundum. hæc autem vmbra, & quasi assimilatio, aliorum est exemplar; sicut Deus exemplar imaginis, vocat imaginem respectu naturæ, organum verò respectu creationis Ex hoc autem loco licet Mercurij verba ita intelligere. Ego, inquit, sum Deus tuus, antiquior quàm humida natura, quæ ex vmbra, *id est, verbo Dei,* effluxit, *hoc est, creata est atq; formata. Verbum dei quoq; acutè videre omnia dixit, vbi illius prouidentiam ostendit, quem dicit totum inambulare mundum. Duas etiam rationes ponit; vnam quidem exemplarem supra nos, alteram verò imitationem, quæ nostra est: quæ autem supra nos, Dei imago à Moyse vocatur: quæ autem nostra est, imaginis simulacrũ. Fecit enim, inquit, hominem, non imaginem, sed secundum imaginem: quò fit, vt singuli cuiusque nostrum mens, tertia sit expressio ab eo qui fecit. Iure ergo Græci, Dei filium, prototypon, id est, primum exemplum vocant. Verbum hoc, omnia, quæ natura continentur, diuisit, ac distribuit. Et in lib. quòd mulieres non decet indecorè agere: Anima hominis, inquit, sigillum est ad archetypum altissimum verbum formata. Verbum igitur apud Philonem est primogenitus, est filius, est organum Dei, idea idearum, mundus archetypus, hominis exemplar, imago Dei, distributor, moderator, Sol, pontifex in templo Dei, mens supra nos. In primo namq; de agricultura: Hæc vniuersa pastor ille, & rex Deus iure gubernat, inquit, legemq; statuit: rectum eius verbum, & primogenitum filium, qui curam totius gregis, quasi maximi regis lux, diligenter suscepit. Et in 2. Qui dubitandi ruborem effugere velit, audacter dicat nulla re materiali machinam mundi conseruari: sed verbo æterni Dei sempiterno, quod à medijs, ad extrema, & ab extremis*

quasi

Proclus.

Exemplum generationis.

Logos quomodo interpretetur.

Verbum quare dicitur.

Logos.

Philo copiosè de verbo Dei loquitur.

Logos omnium formarũ locus.

Vmbra est verbum Dei.

Exponitur illud Trisme. ex vmbra effluxit.

Filius est imago patris.

Prototypon.

Quot nominib⁹ vocetur verbum Dei apud Philonẽ

Mundus verbo Dei conseruatur.

Mundus verbo Dei conseruatur.

ad media protensum, inuictum naturæ sustinet cursum, fouens ipsum, atq; conseruans, quasi vinculum quoddam pater qui genuit, ipsum constituit. Et in 1. quæstionum libro: Nullum mortale ad supremum patrem tanquam imago conferri potest, sed confertur ad secundum Deum, qui primi est verbum. necesse enim erat rationalem vim à Deo verbo, animæ hominis imprimi, Deus enim qui supra verbum est; origine, non natura, ita supremus est; vt nulla rationalis natura similitudinem eius posset recipere. Et in libro, quem scripsit, quòd peiora soleant melioribus insultare: Si nondum aliquis filius Dei appellari dignus sit, studeat nihilominus primogenitum eius verbum, angelorum omnium principem sequi. Satis ergo clarè Philo filij Dei generationem ostendit.

CAP. V.

Numenius de verbo Dei, hæc loquitur.

Plato est Moyses Attica lingua loquens.

Vmenius inter Pythagoræos philosophus insignis, cuius libros (teste Porphyrio) libenter legebat Plotinus, quiq; apud Platonem, philosophiā Moysi credidit esse, dicens non aliud esse Platonem, nisi Moysen Attica lingua loquentem. Is igitur, siue quæ legisset in Platone, aut Philone, vel Moyse, multa dicit de patre, & filio. Deus primus, inquit, in seipso quidem existens est simplex, propterea quòd secum semper est, nunquam diuisus: secundus, & tertius est vnus nec oportet Deum primum creare, sed creantis Dei patrē esse: hunc omnia gubernare dicimus, à quo interiora mens mittitur ad omnia, quæ ad communicationem illius ordinata sunt. Cùm igitur ad nos conuersus Deus, nos respiciat; tùm ipsius radiis fit, vt viuamus, corpora quoq; alantur, & viuant. Amelius Platonicus nobilissimus: Hoc certè, inquit, erat verbum, per quod certè semper existens, ea quæ sunt, facta fuerunt. Sicut Heraclitus censet: quod etiam ipse barbarus putat, id est, Ioannes Euangelista, quem barbarum vocat: in ordine principij, atq; dignitate constitutum apud Deum esse, & Deum esse, in quo quod factum sit, fuerit viuens, & vita, & ens: tum in corpora lapsum, carnemq; indutum, hominem apparuisse, ostendens etiam tunc naturæ suæ magnitudinem; quare rursus resolutum in Deum rediisse, & Deum talem esse, qualis fuit antequam in corpus, & carnem, & hominem descendisset. Iamblicus autem de mysteriis Ægyptiorum cap. 39. Primus Deus, & vnus, inquit, vnius primi Dei est pater, quem gignit in solitaria sui permanens vnitate. est autē exemplar filij, qui nominatur suimet filius, sui pater, atq; vni pater, Deus verè bonus. Ille enim fons est idearum, à quo verè vno, Deus per se sufficiens seipsum explicauit in lucem. Vnde Orpheus in hymno, nox quæ lucem emittit. noctem appellat patrem ob immensitatem sui splendoris, ob quam intellectui nostro tenebrescit. hæc autem emittit lucem, quoniam filium generat, qui etiam dicitur cœlum, quod est lucidum corpus. Propterea Ennius ait: Aspice hoc sublime candens, quem vocant omnes Iouem. Et Euripides: Vides excelsum, qui illum infinitum ætherem, & terram vndequaq; complectitur humentibus vlnis. hunc crede Iouem, hunc arbitrare Deum. Patrem vlnis terram complecti dixit, id est, verbo, quod brachium domini vocat Isaias 53. Complexus est terram corporis humani, quando illum in carnem misit. complexus est ætherem, hoc est, produxit spiritum sanctum. Spiritus intus alens (ait Maro) vlna humens respectu terræ, cui tanquam aquæ vnitum est verbum diuinum. Itaq; Dei verbum, mundi opifex, idea boni, mundus archetypus, moderator, & distributor, imago primi entis, rationalis creaturæ exemplar, pastor, & sacerdos, vlna humens, lux, Sol, cœlumq; candens, mentis germen diuinæ, verbum lucidum, filius primogenitus, primi Dei semper viuentis, vmbra, & vita, splendor, & virtus, candor lucis, æther, & character substantiæ ipsius, sic mirificis, magnisq; celebratum est nominibus, etiam à philosophis; vt liquido pateat, quicquid veri ab illis dictum sit, à veritatis fonte emanasse.

Amelius. Heraclitus. Ioannes Euangelista. Verbum Dei, Deum esse. Iamblicus. Orpheus. Ennius. Euripides. Nomina verbi Dei.

emanasse: vtque ne dum ipsius verbi magnificentia, à sacris quidem literis, atque doctoribus commendetur, approbeturque, verumetiã ab his, qui fidei illius inimici esse censentur.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Sanctarum scripturarum oracula de Iesu Nazareno, quòd sit verus filius Dei.

Ost philosophorum, atque poëtarum documenta, cum diuinis scripturis, & sacris doctoribus, sic poterimus arguere. Ille, per quem Deus creauit omnia, est eiusdem substantiæ, potentiæ, & sapientiæ cum Deo: sed talis est Dominus IESVS: ergo. Maior satis patet, non enim creauit Deus mundum per filium, tanquam per instrumentum, quandoquidem illa particula, per, non sit nota instrumenti, sed vnius potiùs operationis naturæ. Sic enim docet Hilarius, 8. de trinit. & Basilius libro de spiritu sancto: Per, inquiunt, in diuinis causam instrumentalem non significat, sed vnitatem potentiæ, personarum verò distinctionem. Filius cum patre creauit mundum; sed à patre accepit nascendo hanc potestatem creandi. Alioqui si velis contendere, notam esse instrumentalem, in eandem absurditatis foueam te oportet incidere, vt dicas patrem in diuinis, instrumenti rationem subire: sic enim loquitur Apostolus, 1. Cor. 1. Fidelis Deus, per quem vocati estis in consortium filij eius. Et 2. Cor. 1. Paulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei. Ad Gal. 4. Itaque non est seruus, sed filius; quòd si filius, & hæres per Deum. Ad Gal. 1. Paulus Apostolus Iesu Christi, per Iesum Christum, & Deum patrem. Ex quibus scripturæ locis satis apertè colligitur, illã notulam in diuinis (per) scilicet, instrumentalem causam non ostendere, sed æqualitatem potentiæ. Minor probatur plurimis sanctarum scripturarum authoritatibus. Colos. 1. loquens de filio Dei: Ipse, inquit, est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, per quem condita sunt vniuersa, quæ in cœlis sunt, & quæ in terris, siue throni, siue dominationes. &c. & omnia per eum, & in eo sunt condita. Ad Hebræos 1. Nouissimè locutus est nobis in filio, per quem fecit & secula. Et in eodem cap. inserit authoritatem Psal. 101. de Christi diuinitate loquentis: In initio, inquit, tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli: ipsi peribunt, tu autem permanebis. Ex quo absque omni dubio palàm esse puto, dominum Iesum esse verum Deum, esse & verum filium Dei, eiusdem substantiæ, eiusdemque potentiæ cum patre: diuinum siquidem Apostolum de filio Dei ibidem fuisse locutum, nulli dubium esse potest. Confirmatur authoritate Ioannis 8. Pater meus vsquemodò operatur, & ego operor. Sensus est, ne putetis patrem meum post mundi creationem, ab optimi parentis, & peritissimi opificis operibus cessasse; quandoquidem perpetua ratione mundum gubernet, foueatque nouas formas creando, conseruando, ad sui præsentiam, & iudicium vocando. Et ego operor: vtique eadem opera: nam quæcunque pater facit, hæc & filius similiter. vnius ergo est filius cum patre maiestatis, æqualis honoris, atque dignitatis. Quod reuera confirmat Apostolus ad Colos. 1. Christus est ante omnia, & omnia per eum constant. Quid est ante omnia visibilia, & inuisibilia; nisi Deus, qui est intra omnia, extra omnia, super omnia, & ante omnia? Sed dominus Iesus, vt dicit Apostolus, est ante omnia: igitur est Deus. Item illud, à quo omnia sustentantur, est Deus: sed omnia à Christo sustentantur: ergo quod prius. Portans (inquit Apostolus ad Hebræos 1.) omnia verbo virtutis suæ: hoc est, solo suo nutu omnia sustentat. Idem confirmari potest authoritate Ioan. 8. Ego principium, qui & loquor vobis: id est, Deus & homo: non esset principium omnium, nisi esset Deus, alioqui esset principium sui: neque locutus fuisset Iudæis, quomodo dominus loquebatur, nisi verus homo extitisset. In Apocalypsi cap. 1. & 22. Ego sum Alpha, & Ome-

Per quid significet.

Creare per filium quid significet.

Colos. 1.

Heb. 1.

Pater per filium creauit omnia.

Pater meus operatur & ego operor.

Deus ante omnia.

Principium et finis omnium

Ego sum Alpha & Ome.

Omega, principium, & finis, non huius, vel alterius rei, sed omniū prorsus rerum: igitur sum verus Deus: principij enim ratio, & finis omniū rerum soli Deo competit, à quo sunt omnia, ad quem omnia redeunt, per quem omnia viuunt. Cùm igitur dominus sit principium omnium rerum, medium, & finis: igitur est verus Deus. Idem astruitur ex diuinæ naturæ vnitate, ad Philip: 2. Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu: qui, cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, se esse æqualem Deo; sed semetipsum exinaniuit, Formam serui accipiens. Forma Dei, est diuina essentia: hanc diuinam naturam, Christus non rapuit, sed nascendo accepit: quæ cùm sit vna, & indiuisibilis: est igitur filius æqualis Deo, & per consequens Deus verus. forma enim Dei nullo pacto potest dici forma serui. Quòd si filius, ait Basilius 4. lib: contra Eunomium, creatura Dei est, omnis verò creatura, serua est creatoris: Christus igitur Dei seruus est, & non filius. factura factori in eadem virtute non communicat: nihil ergo commune patri cum filio, quod est falsum. Ioann. siquidem in sua canonica dicit: Vt cognoscamus solum verum Deum, & simus in vero filio eius Iesu Christo: hic est verus Deus, & vita æterna. Ad Phil: 4. Expectamus beatam spem, & apparitionem magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. Nō quòd filius sit maior patre, quia vocatur magnus Deus, nec quòd sit pater solus Deus, quia dicit Euangelium, Vt cognoscant te solum Deum: istæ enim dictiones exclusiuæ, non excludunt personas diuinas, sed quidquid extra illas inueniri potest. Porrò si filius natura Deus est, Deus verò natura etiam pater: non aliter filius Deus est, aliter pater, sed similiter. Quod est in forma Dei, in substantia Dei est, non enim aliud forma, aliud substantia dei, ne compositus sit. Qui ergo in forma æqualis, & in substantia æqualis est. Si genitus minor est eo, qui genuit; non est culpa geniti, sed genitoris imbecillitas. Sed quomodo pater est Deus, si non potuit per omnia generare sibi similem? Vides, quòd qui dicit filium esse minorem patre, ipsa ratione cogetur asserere patrem non esse Deum. Item, si me cognouissetis, inquit dominus in Euangelio Ioan & patrem meum vtique cognouissetis: igitur filius est consubstantialis patri. Item, si cognitio patris & filij vita æterna est: necesse est eiusdem patrem, & filium esse substantiæ. quæ enim diuersæ substantiæ sunt, vna cognitione non comprehenduntur, nec similiter viuificare possunt. Idem palam fieri potest ex parte imaginis: dominus enim Iesus ab Apostolo vocatur imago dei inuisibilis Col: 1. & Heb. 1. splendor gloriæ, & figura, siue character substantiæ ipsius. Tunc sic arguo, si patris imago verè filius est; omnis autem imago, vel formæ, vel figuræ, vel substantiæ, vel speciei & coloris imago est; Deus autem nihil horum præter quàm substantia est: filius ergo cùm substantiæ sit imago, consubstantialis patri est. Si omnis lucis splendor, generatur quidē ex luce, non verò aliquando, sed sine tempore, & coæternaliter illi; non est enim lux sine splendore: filius etiam cùm splendor sit, non aliquando erit, sed coæternaliter: In lumine tuo, inquit Dauid, videbimus lumen. Si Christus est lumen de lumine genitus à patre, & genitura est substantia: igitur Christus & substantia dei, siue vnius substantiæ cum generante. Item, si pater in diuinis non generat, in causa est, quia non potest, vel quia non vult. Si non potest, minor vtique reputabitur quàm generans, & perfecta natura; cùm ad hoc etiam imbecillitas ipsi insit. Quòd si potest & noluit, quod natura habet, voluntate retinuit. Quare, & si nondum genuit, tamen cùm aliquando voluerit, generabit: quod est absurdum; cùm Deus sit semper vnicus, & perpetuus actus, præsertim ad intra, quæ sunt æterna, & perpetua. Item in Euangelio Ioannis scriptum est. Ego & pater vnum sumus. Si operatione vnum, necesse est & substantiam dicere vnam: quorum enim vna substantia non est, eorum non est vna operatio. Quòd si voluntate vnum, non solùm quæcunque pater velit; ea necesse est, & filium velle: sed quæcunque etiam filius velit; ea necesse est, & patrem velle. Iubebit igitur & filius patri de quibus vult, quoniā & ipsi iubetur. Relinquitur ergo vt sint vnum substantia: igitur consubstātialis patri. Itaque operationis imago est vnigenitus: operatio verò dignitatis, & dignitas substantiæ,

Ex diuinæ essentiæ vnitate.

In forma Dei.

Forma serui.

Hic est verus Deus & vita æterna.

Filius natura Deus.

Qui cognoscit filium, cognoscit patrem.

Christus imago Dei inuisibilis.

Filius splendor patris.

Filius lumen.

Filius ab æterno genitus.

Ego & pater vnum sumus

substantiæ, vnigenitus imago erit substantiæ. imago non inanimata, nec non in figuræ similitudine, nec artis & cogitationis opus; sed imago viuens, imò ipsa vita, in ipsa substãtia identitatem retinens. Ideo dicitur, in forma dei: quia sicut formam serui suscepisse, hominis substantiam, dominum suscepisse significat; sic cùm in forma dei esse dicat Apostolus, diuinæ substantiæ ipsi profectò attestatur proprietatem. Qui me videt, inquit, videt & patrem meum. Item, Christus est virtus & sapientia patris, ad Cor. 1. 2. tota ergo virtus paterna ipsi videlicet inest. Quare quæcunque videt patrem facientem, ipse similiter facit: cùm autem pater nunquam extiterit sine virtute, & sapientia; & sapientia & virtus in Deo non sint accidentia, quia in Deũ non cadit accidens: Igitur filius est æternus, & consubstantialis patri. Enimuero Ioannes euangelista, in principio sui Euãgelij, Christi diuinitatẽ clarißimè protestatur: In principio erat verbum, & Deus erat verbũ: sed Christus erat verbum, quia verbũ caro factum est. i. homo: Igitur Christus, est Deus: Hic est de quo dixi, qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso nihil. Est ergo ante mundi creationem. Sunt & alia in diuinis scripturis aperta testimonia, quæ Christi diuinam humanamque astruunt, & ostendunt naturam: Tecum principium: vocans ipsum principium à generationibus. Vnigenitus filius, qui erat in sinu patris enarrauit nobis, Ioann: 1. via, veritas, vita, lux. Ego sum via, veritas, & vita, ego sum lux mundi, dei virtus, dei sapientia, dei splendor, character, imago, sigillum, qui erat, qui est, & qui venturus est, omnipotens. Quæ omnia de filio dici satis constat: quorum nullum filio posteriùs est, aut aduentitium dici potest. Neque enim perfecti ratio acceßione constat: neque aliquando erat pater, quando filius non erat: nec aliquando filius sine patre. Cæterùm, vt hæc res clariùs intelligatur, scripturas, quæ mixtim de vtraque in Christo natura loquuntur, inserere non erit inutile. Nascitur quidem, sed iam olim natus erat: nascitur ex muliere, sed virgine: illud humanum, hoc verò diuinum: hîc sine patre, sed illic sine matre: fasciis quidem est inuolutus; sed resurrexit ex sepulturæ inuolucris: in præsepe reclinatus est, sed ab angelis glorificatus: à stella præsignatus, à magis adoratus: fugatus est in Ægyptum, sed Ægyptiorum studia fugat: tinctus quidem lauacro, vt homo, sed à peccatis absoluit, vt Deus: tentatus est vt homo, sed vincit vt Deus: Confidite, inquit, in me, quia ego vici mundum. esuriuit, sitiuit, sed clamauit: Qui sitit veniat ad me, & bibat: laßatus est, & fatigatus ex itinere, sed dicit: Venite ad me omnes qui laboratis, & fatigati estis, & inuenietis requiem animabus vestris: persoluit tributũ, sed ex pisce producit: interrogat, vbi eßet Lazarus, vt homo, sed Lazarum suscitat, vt Deus: venditus est triginta argenteis, sed magno pretio mundum redemit: languescit & vulneratur, sed idem omnem morbum, omnemque laborem curat: in lignum affigitur, sed hominem ligno vitæ restituit: emisit animam in cruce, sed resumendæ habuit potestatem: velamen rumpitur, saxa finduntur, sed mortui antea resurgunt: moritur, sed moriendo mortem vicit: sepelitur, sed resurgit: ad inferos descendit, sed reducit inde animas, sed in cœlum redit, sed venturus est ad iudicandum viuos & mortuos. Quis non videt ex huiusmodi sacris scripturis constare satis, Christum verum deum, verumque hominem esse? Ego Deus primus (inquit dominus per Isaiam prophetam) & ego posthac, & ante me non fuit alius Deus, & post me non erit. Itaque si posteriorem patre dicis filium; quomodo dicit pater, quòd post me non erit alius Deus? sin exponis hoc de filio, quomodo dicit, ante me non fuit alius Deus? Quapropter ex his collige filium coæternum esse patri. Hebr. 1. Et cùm introducit primogenitum in orbem terrarum, dicit: Et adorent illũ omnes angeli dei. Dauid quoque clamat, Dixit dominus domino meo, non dixit, dominus domini mei. Isa. 7. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus, vtique ipse filius dei. Et cap. 9. Puer natus est nobis, filius datus est nobis; et vocabitur deus fortis. Baruc, hic est deus noster, loquens de filio dei, qui conuersatus est nobiscum in natura

Filius imago viuens.
Forma Dei.
Christus virtus & sapientia patris.
In principio erat verbum.
Scripturæ de diuinitate Christi.
Scripturę mixtim de humanitate, & diuinitate Christi.
Isa. 43.
Dauid.
Baruc 3.

humana, & non æstimabitur alius ad illum. hic inuenit omnem viam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo: postea super terram visus est, & cum hominibus conuersatus est. Ex Bethlehem Ephrata egredietur dux, dicit Michæas, & egressiones eius ab initio dierum: Vidi, inquit Isaias, Deum super thronum excelsum & eleuatum, & Seraphim in circuitu eius, & dixi: ô miserum me, quoniam immunda labia ego habens, habito in medio populi immunda labia habentis: et Regem dominum Sabaoth vidi oculis meis. Actorum vltimo D. Paulus, benedixit spiritus sanctus per Isaiam prophetam, inquit, Vade ad populum hunc, & dices: auribus audictis, & non intelligetis. Vidit ergo Isaias diuinitatem Christi, quem Paulus ad Titum vocat magnum Deum, exspectantes beatam spem, & aduentum magni Dei. Hæc planè sufficere possunt scripturarũ testimonia, quæ Christi diuinitatem astruunt, nam omnia velle tractare, impossibile est, mihiq́ dicenti deficeret tempus.

Michæas. 5. Isaias. 6. Titum. 2.

CAP. II.

Argumenta.

1\. Si filius est æqualis patri, scit omnia, quæ pater scit: sed non scit, ergo. Maior est nota, quia vna eademq́ est scientia in diuinis: Minor probatur authoritate euangelij Marci 13. Nullus scit diem illam, & horam vltimi iudicij, neq́ angeli, neq́ filius, nisi pater. Soluitur à Chrisostomo in sermone de trinitate ad hunc modum: Duæ, inquit, sunt notitiæ: quarum vna ex opere sumitur, altera verò ex cognitione. Pater qui non iudicat quenquam, scit diem illam vtroq́ modo: filius vno tantum modo, scilicet cognitione: sed in die iudicij, tunc etiam sciet opere, quia iudicabit orbem terræ in æquitate. Ideo dixit ignorare illum diem, notitia vtiq́ operatiua. Nam si cognitionem omnium, inquit Basilius libro 4. contra Eunomium, quam pater habet, filius non habet, mentitus est cùm dixit: Omnia quæ pater habet mea sunt: Et, sicut pater nouit me, ego noui patrem: Nemo nouit patrem nisi filius. Si quod maius est cognoscit; quod minus est, non cognoscet? Sed quia nõ conferebat hominibus iudicij tempus audire, idcirco reticuit. Idem sentire videtur S. Aug. Dicit se ignorare illum diem, inquit, quia ipsi nõ erant idonei ad audiendum illius diei arcanum. Item, omne creatum nõ est æquale deo, quia Deus est creator & non creatura: sed filius est creatus: ergo non est Deo patri per omnia similis, & per cõsequens verus Deus dici nõ potest. Soluitur. Minor probatur authoritate Prouerbiorum 8. Dominus in initio viarum suarum creauit me, vbi loquitur de sapientia genita, qui est filius Dei. Soluit Gregorius Nazianzenus lib. 4. Si sapientia illa genita intelligatur, respectu generationis humanæ, creata dicitur, saltem respectu animæ & corporis, non autem personæ verbi: si verò ad generationem diuinam referatur, genita dicitur, & non creata. Dominus, inquit, ab initio viarum suarum creauit me, ante omnes colles gignit me. Quomodo igitur quod gignitur, creatur? vel quomodo quod creatur, gignitur? Et quomodo possibile est increato, natum esse filium creatum? Itaq́, Creauit me, prædicit futurũ, quasi iam esset factum.
3\. Item, filius est subiectus patri: igitur non est æqualis patri. Antecedens patet authoritate Apostoli 1. Cori. 15. Cùm subiecerit ei omnia, tunc & ipse filius erit subiectus patri, vt sit Deus omnia in omnibus. Respondet Basilius, si secundum diuinitatem, inquit, filius patri subijcitur, ex principio profectò subiectus esset, ex quo & Deus erat. sin verò nõ subiectus erat, sed postea; subijcietur secundum humanitatem pro nobis, & non pro se, secundum deitatem. Quare, quemadmodum, inquit Nazianzenus lib. 4. Dominus execratio dici voluit propter me, quia meam soluit execrationem; & peccatum, quia mundi tulit peccatum: sic & hoc loco meam inobedientiam suam facit, vt qui caput sit totius corporis. Itaq́ cùm omnia Deo subiecta fuerint

Solutio. Duæ notitiæ. De die illa nemo scit. Soluitur. Dominus possedit me. Nazianzenus Soluit. Basilius. Nazianzenus

De filij Dei diuinitate.

fuerint cognitione pariter, & transformatione; tunc ipse filius dicitur subijci patri, quia legationem suam consumauit, nempè vt cognitione, & transformatione electi, Deo plenissimè subderentur: Christum enim subijci nihil aliud est, quàm paternam explesse voluntatem. Tunc erit Deus omnia in omnibus, quum planè fuerimus Deiformes, & persimiles in nullo repugnantes. Item, qui de nouo aliquam recipit dignitatem, quam prius non habebat; imperfectioni subiacet: quod enim ex se omnem perfectionem habet; accessionem alterius non recipit, cuiusmodi est Deus benedictus: sed Christus accepit nomen nouum, nouamque potestatem, vt Apostolus dicit ad Philippenses: Dedit illi nomen, quod est super omne nomen: & Math: cap. vlt: Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra: Ergo Christus non est patri coæqualis. Soluitur, de humanitate, & non de deitate Christi illa intelligenda sunt: vna siquidem est patris, & filij potestas. A principio autem suæ sanctissimæ incarnationis & nomen habuit super omne nomen, & potestatem, ratione diuinæ personæ, quæ est etiam persona humanæ naturæ in Christo: per mortem verò huius nominis, potestatisque declarationem meruit. Item, ipsemet Christus in Euangelio Ioannis apertè fatetur se non esse patri æqualem: Pater maior me est, inquit, igitur inferior, & non æqualis, & per consequens non est Deus. Respondet Basilius: Pater non est maior filio magnitudine, incorporeus est enim: neque tempore, nam filius temporum est creator: nec virtute, quæcunque enim facit pater, hæc & filius similiter: neque vt causa, quia filius factus non est, sed æternaliter genitus. Præterea quod maius est, non est omninò diuersæ substantiæ: homo enim maior homine dicitur, & equus equo: proinde quæ comparationē suscipiunt, diuersas substantias habere minimè dignoscuntur: homo enim propriè irrationali non dicitur maior, neque irrationale inanimato; sed homo homine, irrationale irrationali. Pater ergo etsi maior filio dicitur, ei tamen filius consubstantialis est. Maior ergo dicitur, vel authoritate originis, vel respectu humanæ naturæ. Item, filius dicit: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste: accusat se imbecillitatis, dubitat, nec certior est, an pater possit ipsum ab imminenti periculo saluare: quæ profectò deo tribui nō possunt. Ergo. Soluit. hæc dicta sunt à saluatore nō de seipso, sed de his qui in eo peccaturi erāt. Non oportet igitur ea quæ secundū dispensationē dicta sunt, quasi simpliciter dicta accipere. Similis modus loquendi habetur in Psal. 21. Deus deus meus, vt quid dereliquisti me: ipse enim non erat derelictus neque à patre, neque à sua deitate; sed nos eramus prius deserti, & deiecti, & per eius passionem saluati sumus. Ad eum modum & insipientiam, & errorem nostrum sibi vendicat. Contrà ipse dicit: Ego viuo propter patrem: minor est ergo, & non æqualis patri; qui enim viuit propter alium, ipse sibi vita esse non potest. Soluitur: non ita locutus est, perinde ac sibi vita dependeat inde, vt nobis; sed quòd inde existat absque tempore, absque causa, vel de humanitate eius hæc dixit: Contrà, filius facit sicut videt patrem facientem, prius ergo pater facit, deinde filius: igitur non æqualiter, & ex æquo operantur, & per consequens non est vna, eademque in vtrisque natura. Soluitur: filius non facit, quæ videt patrem facientem, sicut discipulus imitatur in scribendo notulas sibi præscriptas: sed potiùs quòd eorundem operum formulas pater quidem perscribit, filius verò exequitur; idque non vt seruus, sed vt herus; non vt imperitus, sed vt peritus. Itaque operum similitudo, vtrisque par est facultas, atque maiestas. Item, si filius est æqualis patri: igitur vnius cum patre voluntatis. sed non est, sic enim ipse dicit: descendi de cœlo, non vt facerem voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me. Si ergo voluntate distinguuntur, quomodo sunt æquales? Soluitur: non est probabile voluntatem Christi rationalem patris voluntati se opponere: sed illa vox eius est, qui eius naturam assumpsit, hoc satis indicat, quòd descendisse dicitur. significari ergo illa voce voluit præter patris voluntatem filio nullam propriam esse. Sensus igitur est secundum Nazianzenum, non vt faciam voluntatem meam; neque enim est mea voluntas à tua diuersa; sed eadem mihi tecum communis. Quorum vt vna est deitas, ita & voluntas. Eius generis plurimæ inueniuntur scripturæ, quæ non aliquid affirmant, sed negant potiùs: de quarum

[Margin notes: Tunc ipse filius subicietur patri. — 4. — Soluitur. — Dedit illi nomen. — 5. — Soluitur. — Pater maior me est. — Soluitur. — 6. — Transeat calix iste à me. — Soluitur. — Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me — Viuo propter patrem. — Soluitur. — Filius facit quæ videt patrem facientē — Soluitur. — 7. — Soluitur. — Non mea voluntas sed tua fiat. — Vna voluntas patris & filij.]

numero eſt illa, neq; peccatum meum, neq; iniquitas mea: hic enim ſermo, non quòd ſit, ſed quòd non ſit, oſtendit. Item illud: non propter iuſtitias quas fecimus nos; ſentiunt enim

8. *Nemo bonus niſi ſolus Deus.*

nullas eſſe iuſtitias ſuas. Item, Nemo bonus, niſi vnus Deus: ergo ſolus Pater eſt Deus, vnus ſolus Deus, & per conſequens filius non eſt Deus. *Soluitur.* Soluitur: Repercuſsit dominus legiſperitum illum, qui captioſè tentans, homini bonitatem aſſerebat: Summè enim, & vnicè bonum, inquit, ſolius Dei eſt: quamuis nomen hoc aliquoties & homini tribuatur, vt, Bonus homo de bono theſauro profert bona. Et illud Pſalmi: Benefac domine bonis, & rectis corde. Quæcunq; ergo bona dicuntur in creaturis, ſunt tanquam riui primi boni, ex fonte puro in alterum vas promanantes. Hæc Nazianzenus. Baſilius verò ad hunc modum: Si ſaluator bonus non eſt, neceſſariò malus eſt: cùm enim ſimplex ſit, nihil eorum, quæ ſunt in medio ſuſcipit: & quomodo non abſurdum, bonorum authorem, malum eſſe? Sicut ergo ad ignorantem loquitur, quòd Deus bonus eſt, & non ſimpliciter magiſter bonus.

Filius à ſeipſo nihil facit. Soluitur.

Contrà, filius dicit nihil à ſeipſo facere, neque, inquit, filius à ſeipſo aliquid facit. Tunc ſic arguo, ſi quod eſt ſui arbitrij, melius eſt, quàm quod eſt ſub alieno arbitrio: homo autem ſui arbitrij eſt, filius autē Dei ſub arbitrio patris: melior ergo homo filio Dei, quod eſt inconueniens. Soluitur, ſi nihil Saluator à ſeipſo facere poterat, ſed imperante patre, ait Baſilius; nullius eorum, quæ facta ſunt, cauſa eſt, quod eſt abſurdum: Voluit ergo his verbis vnitatem deitatis, & operationis, quam habet à patre, oſtendere.

9. *Ego ſum vitis vera. Soluitur.*

Item, filius dicit: Ego ſum vitis, vos autē palmites, pater meus agricola eſt. Vitis palmitibus cōnaturalis eſt, non agricolæ. filius ergo connaturalis nobis eſt, & pars nos ipſius: non autem connaturalis filius patri; ſed per omnia alienus. Soluitur, non deitatis ſuæ, ſed humanitatis dominus dixit nos palmites eſſe: Neſcitis, inquit Paulus, quòd corpora veſtra membra ſunt Chriſti?

Caput Chriſti Deus.

Si viri caput eſt Chriſtus, Chriſti autem caput Deus: Chriſtus ergo conſubſtantialis eſt patri. Non enim, vt viri caput eſt Chriſtus, ita Chriſti caput eſt Deus. Nam creaturæ natura, & creatrix deitas in vnum, ac idem non conueniunt: Ergo ille vt pater caput eſt Chriſti, hic verò, vt factor, noſtrum caput eſt, quantum ad donorum, & gratiarum erogationem ſpectat.

Pater glorifica me. Soluitur.

Contrà, ille qui petit quod non habet, imperfectus eſt, & per conſequens non eſt Deus. ſed filius talem ſe eſſe dicit, Pater, inquit, glorifica me: ergo petebat gloriam, quam non habebat. Soluitur: Non acceſsionem gloriæ, ſed manifeſtationem diſpenſationis fieri petebat. In quantum ergo homo, non deitatis defectu hoc dixit.

10. Item, Chriſtus vocatur primogenitus omnis creaturæ: ſi ante creaturam filius non eſt genitura, ſed creatura, primo creatus vtiq; diceretur: & conſequenter Deus dici nō poſſet, Deus enim creator eſt, & non creatura. Quòd ſi primogenitura dicitur omnis creaturæ: igitur creatura eſt genita, & non creator: ſicut dicitur primogenitus mortuorum; quia primus ex mortuis ſurrexit, non amplius moriturus.

Primogenitus omnis creaturæ. Soluitur.

Soluitur, quòd quemadmodum Chriſtus dicitur primogenitus mortuorum, eò quod cauſa ſit reſurrectionis ex mortuis; ſic & primogenitus creaturæ; quoniam cauſa ſit, vt à nihilo ad eſſe creatura producta ſit. Quomodo primogenitus omnis creaturæ eſt factus, ſiue creatus, per quem facta ſunt omnia? Non enim Apoſtolus dixit, ipſe factus eſt ante omnia, ſed eſt ante omnia; oſtendens vtiq; eum ſemper eſſe, creaturam verò factam eſſe.

Vnigenitus. Soluitur.

Contrà, ſi eſt primogenitus, ergo non vnigenitus; ſed alius quoque eſſe debet, ad quem primogenitus dicitur. Soluitur, Chriſtus dicitur primogenitus matris: Et peperit, inquit, filium ſuum primogenitum: nō ergo eſt neceſſe ad fratrem primogenitum dici: idem ergo eſt primogenitus, & vnigenitus.

Primogenitus in multis fratribus.

Poteſt etiam primogenitus appellari, qui primus natus eſt: poteſt & ad eos referri, qui per adoptionem ſpiritus ſancti, ex Deo nati ſunt: Quos præſciuit, inquit Apoſtolus ad Rom: 8. & prædeſtinauit fieri conformes imagini filij eius, vt ipſe ſit primogenitus in multis fratribus. Senſus eſt, vt ipſe qui eſt per naturam vnicus, per gratiæ communicationem habeat multos fratres, inter quos ipſe primatum teneat. Similis phraſis eſt, moduſq; loquendi in Pſal. Primogenitum ponam illum pro Regibus terræ, id eſt, inſigniorem

cæteris,

cæteris, atq; illustriorem. Item, si Christus est aduocatus noster apud patrem, vt dicit Ioannes in sua canonica 1. primo cap. & Paulus ad hebræos: igitur non est Deus: Aduocati enim & iudicis officia sunt discreta: non enim idem intercedit, & iudicat; supplicat, & exaudit; interpellat, & culpas dimittit. Soluitur: Christus à diuinis scripturis aduocatus appellatur, non quia supplicantiū seruorum more ante pedes patris pronus voluatur, eiusq; genibus procumbat: seruilis est, & spiritu indigna talis cogitatio. Iterpellare quoq;, non vt vulgi consuetudo habet, vltionem deprecari significat; sed legatione fungi pro nobis, quomodo spiritus dicitur interpellare pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Vnus enim Deus, vnus Dei & hominum mediator, Christus. Aduocati igitur officio fungitur: quippe qui suam humanam naturā sanctæ trinitati perpetuò ostendens, quam semel obtulit in cruce in odorem suauitatis, perpetuò pro nobis interpellare dicitur. Itaq; dominus noster est & dicitur filius Dei; eò quòd eiusdem essentiæ sit cum patre, & à patre genitus: Vnigenitus, quia ex solo solus genitus, & singulari quidem modo: Verbum, quia sine motu genitum, nulli paßioni obnoxium. Breuis & compendiaria naturæ patris demonstratio: omnis enim proles parentis sui tacita est enunciatio. Sapientia, vt qui diuinarum pariter & humanarum rerum sit scientia; quî enim fieri potest, vt omnium architectus, eorum quæ condiderit rationes ignoret? Potentia, vt qui quæ facta sunt, ea conseruet, quiq; omnibus consistendi facultatem suggerat: Veritas, vt natura vnum, non multa; verum enim quod est, vnum est; mendacium autem multiplex; tum qui purum patris sui sit sigillum, & character certißimus. Imago verò, qui sit eiusdem essentiæ: & quòd hic ab illo, non autem ab hoc pater. hæc enim est imaginis natura: vt princeps exēplar, vnde ducatur figura sua, referat: viuentis imago viua: Lux, vt qui sit animarum, quæ sermone & vita purgantur Splendor: si enim tenebræ sunt ignorantia, & peccatum, vtiq; lux erit cognitio, vitaq; diuina: Iustitia verò, quòd quid cuiusq; merito debeatur discernit, iura iuste dictans, & his qui sub lege, & his qui sub gratia: Sanctificatio autem, vt qui sit puritas, nempè vt purum quod est, vitæ quoque puritate complectamur: Redemptio, vt qui nos peccatorum vinculis alligatos liberet, & seipse pretium pro nobis rependat: Resurrectio autem, vt qui hinc nos resuscitet, & sub peccato mortuos, ad vitam reducat: Filius hominis, partim ob Adam, partim ob virginem, ex quibus natus, ex lege, & supra legem generationis: Via, vt qui per se nos ducat: Ostium verò, vt qui nos introducat: Ouis, vt victima: Agnus, vt integer ac purus: Pontifex, vt Conciliator: Pastor, vt qui in loco pascuæ nobis habitacula præbeat, & super aquam requiei enutriat: quæ nobis concedat Iesus Christus filius Dei, patri consubstantialis, verus Deus, & verus homo.

Aduocatum habemus.

Nomina Christi diuersa, Filius. Vnigenitus, Verbum. Sapientia. Potentia. Veritas. Sigillum. Imago. Lux. Splendor. Iustitia. Sanctificatio. Redemptio. Resurrectio. Filius hominis. Via. Ostium. Ouis. Agnus. Pontifex. Pastor.

CAP. III.

Diui Ambrosii doctrina de diuinitate Christi.

HActenus cum Doctoribus Græcis disputando, Christi diuinitatem ostendi deinceps idem exequi opus intendo, cum Doctoribus Latinis; vt catholicæ fidei veritas atq; vnitas ostendatur. Inprimis autem nobis obuius venit grauißimus ille Ambrosius, lib: 2. Hexamer. cap: vltimo, exponens illud Genesis: Vidit Deus quia bonū est. Facit filius, inquit, quod vult pater, laudat pater, quod facit filius: nihil in filio naturæ degeneris inuenitur, cuius opus à paterna non degenerat voluntate. Hæc ille. Si itaq; filius est eiusdem naturæ cum patre, eiusdemq; voluntatis: Deus vtiq; est, & non creatura. Eodem sanè pater & filius maiestatis honorantur nomine: dicit Ambrosius ibidē. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. scit autē semper filius patrem, seu voluntatem patris: & pater filij: & audit patrem filius semper, & pater filium per vnitatem naturæ voluntatis, atq; substantiæ. Sciebam (inquit Io an: 11.)

Ambro. de diuinitate Christi.

Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui.

Vna voluntas in patre & filio.

Imago patris.

an: 11.) quia semper me audis. hæc Ambrosius. Deinde in eodem capitulo ostendit vnitatem naturæ patris & filij, per rationem imaginis. Imago, inquit, est inuisibilis Dei filius: omnia patris quasi imago exprimit: omnia eius quasi splendor gloriæ illuminat nobis, atq; manifestat. Videt filius patrem facientem, & videt per secretum inuisibilis naturæ. Hæc Ambr. Et in libr. 1. de fide ad Gratianum Imperatorem cap: 2. filius non est ex tempore, qui fecit tempora, neq; potest esse imperfectus Deus. Qui enim minor est, imperfectus vtiq; est, cui deest aliquid, quo maiori possit æquare. Verbum dicitur: filius dicitur: Dei virtus dicitur: dicitur Dei sapientia. Verbum, quia immaculatus: virtus, quia perfectus: filius, quia genitus ex patre: sapientia, quia vnum cum patre, vnũ æternitate, vnum diuinitate. non enim pater ipse qui filius, sed ex Deo Deus, & ex pleno plenus. Est plenitudo diuinitatis in patre, est plenitudo diuinitatis in filio, non discrepans, sed vna diuinitas. Ioan: 5. Pater qui in me manet, ipse facit opera. Et 14. Ego in patre, & pater in me est. Deus in Deo est, sed non duo Dij: dominus in domino, sed non duo domini. Audi Israel, dicit scriptura Deut: 6. dominus Deus tuus, Deus vnus est. Vnxit te deus deus tuus, Ps. 44. Deus est qui vngit, & deus qui secundùm carnem vngitur dei filius: Præ consortibus tuis: non enim Christus, nisi in carne habet suæ vnctionis consortes. Vides igitur, quia deus à deo vnctus, sed in assumptione naturæ vnctus humanæ dei filius designatur, nec legis forma violatur. can: 4. eiusdem libri, ostendit filium esse similem patri. Non potest, inquit, bono patri placere, si filius degenerasse potiùs à patre, quàm patrem æquasse credatur. Apost: Colo: 2. vocat filium primogenitum creaturæ vniuersæ, vt genitus pro natura, & primus pro perpetuitate credatur. Ad Hebr: 1. Per quem fecit & secula: Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ipsius; cur imago dicitur, si similitudinẽ illius non habet? Pater dissimilem non genuit, quasi impotens. Sap: 7. splendor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula dei maiestatis, & imago bonitatis illius. quomodo ergo erit patri dissimilis? si splendor non est sine luce, & imago patris non videtur, nisi in isto speculo, nempe in filio, & bonitas patris in tali imagine videtur expressa? patri ergo est per omnia similis. In principio erat verbum. omnes hæreses hoc capitulo breui, piscator noster exclusit. Quod enim erat in principio, non includitur in tempore, non principio præuenitur: ergo aduersarius scilicet Arrius conticescat. Quod ante erat apud Deum, non commixtione confunditur; sed solida perfectione distinguitur: Sabellius ergo obmutescat. Et Deus erat verbum: non ergo in prolatione sermonis hoc verbũ est, sed in illa cœlestis designatione virtutis, vt confutetur Photinus. Quod verò erat in principio apud deum, sempiternæ diuinitatis in patre, & in filio, inseparabilis vnitas edocetur; vt erubescat Eudoxius, & Eunomius. Postremò cùm per ipsum omnia facta dicantur: ipse conditor vtiq; noui & veteris testamenti designatur; vt Manichæus locum tentationis habere non possit. Dic mihi quæso, fuitnè aliquando tempus, quo omnipotens deus pater non erat, & deus erat? Si fuit tempus, ergo ante filium: sed quomodo filius creator & author est temporis? non potest enim post opus suum ipse incepisse. ante tempora igitur est filius. Si autem pater esse cœpit: deus ergo primo erat, postea pater factus est. Mutatus est ergo generationis accessione? Absit. Semper ergo deus, semper pater, semper filius: Sempiternitas filij paternæ maiestatis insigne est. Si iste non semper fuit, ergo ille mutatus est: sed semper fuit filius; nec aliquãdo pater mutatus est. Itaq; qui voluerit negare filium non esse æternum, patri consubstantialem, asserit patrem esse mutatum. Item, Christus est dei virtus, & dei sapientia: sed virtus dei est æterna; igitur Christus est sempiternus. In æternum Dñe, ait Dauid Ps: 118. verbũ tuũ permanet in cœlo. Quod enim manet, nec substantia, nec æternitate deficit. Dicis, quomodo si filius sit, non priorem habeat patrem? Respondeo, licet scire quòd natus sit, non licet discutere quemadmodum natus sit. Manum tuam ori admoue, scrutari non licet superna mysteria. Si secundùm hominem loquar, negare non potero, priores

Verbum filius. Virtus. Sapientia.

Vnxit te deus

Filius est similis patri.

In principio erat verbum.

Rationes. 1.

Virtus Dei, Christus. 2.

priores esse in homine patris, quàm filij paßiones. Prior creuit, prior senuit, prior doluit, prior fleuit. Si igitur hic tempore minor, ille paßione antiquior. Iste generationis incurrit ætatem, ille generandi non euasit pudorem. Hæc non sunt in deo corporaliter æstimanda. Incomprehēsibiliter generatur filius, impaßibiliter generat pater; & tamen ex se generauit, & ante omnem intellectum generauit Deus verus Deum verum. Item, si diuina generatio subiecta tempori fuerit, & id ex vsu generationis vsurpatur humanæ: ergo & pater corporali vtero portauit filium, decem mensium curriculis onus vexit. sed quomodo sine sexu generationis vsus? quæ sunt absurdißima. Desine ergo, quæ creaturarum sunt aptare diuinitati Si enim in virgine matre, ex qua Christus natus est secundùm carnem, vsus defuit generationis humanæ; quomodo in Deo patre propriæ generationis vsum requirimus? Nascitur Christus à Patre, vt splendor, quia simul splendor operatur, vt nascitur. Non fuit momentum aliquod, quo fuerit sine sapientia Deus, aut sine splendore lux. Noli ergo ex nostris æstimare diuina; sed diuina crede, vbi humana non inueneris. Item, Matth: 14. Hic est filius meus dilectißimus, ipsum audite. Non Moyses filius meus, non Helias filius meus; sed, hic est filius meus. Prociderunt Apostoli in faciem consternati patris voce, & filij claritate; sed eleuati à filio, vnum viderunt dei filium, seruulis recedentibus. Cùm ergo audimus ex vtero filium, ex corde verbum; credemus, quia non plasmatus est manibus, sed ex patre natus; non artificis opus, sed progenies patris. Et ideo dicit: Hic est filius meus. non dixit, hic est temporalis: non dixit, hæc est creatura mea, hæc factura mea, hic seruus meus; sed, hic est filius meus, quē videtis in gloria: hic est, qui legem dedit, qui locutus est Moysi dicens: Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob.

3.

Splendor.

4 Hic est filius meus.

CAP. IIII.

Filium Dei creaturam non esse.

Pvtuit, vt arbitror, Dominum nostrum ex tempore non esse, neq; patri dissimilem. Restat (inquit diuus Ambrosius cap: 6. eiusdem libri) vt probemus creaturam non esse Dei filium. Item, inquit Marc. vlt. Prædicate euangeliū omni creaturæ. Qui vniuersam creaturam dicit, nullam excipit: Quòdsi filius Dei creatura eßet; nunquid ipse sibi mandaret euangelium prædicari? Non igitur creatura est, sed creator; qui docendæ creaturæ discipulis suis mandat officium. Item, vanitati subiecta est creatura non volens, Rom: 8. Si filius Dei est creatura; nunquid Christus subiectus est vanitati? nunquid congemiscit & parturit vsq; adhuc? nunquid liberabitur à seruitute corruptionis? Legimus genitum, quia ex vtero ante luciferum genui te: legimus primogenitum, quia nemo ante ipsum: legimus vnigenitum, quia nemo post ipsum; sed non legimus creatum simpliciter: nam si creauit omnia, seipsum creasset, quod est absurdum: Generationem eius, inquit Isa: 53. non creationem, quis enarrabit? Ascendo ad Patrem meum (inquit Ioan: 20.) & patrem vestrum. Separatio ista diuersitatem ostendit, quòd illius genitor, noster creator sit. Et hoc quantùm spectat ad naturam diuinitatis in Christo. Quantùm verò ad naturam humanitatis, Deum appellat, vt est illud: De ventre matris meæ, Deus meus es tu. Eum igitur, qui principaliter semper erat, ex illo Deū sibi esse, ex quo de ventre matris iactatus est, significauit. Illæ autem scripturæ, quæ asserunt Christum factum esse, vt ad Gal. Factus ex muliere: & in Euangelio Ioan: Qui post me venit, ante me factus est, ita sunt intelligendæ: non Deum quidem factum; sed Deum Dei filium natum, postea verò secundùm carnem hominem factum ex Maria virgine. Nunquid factus est sub lege, vt Deus? Minimè: quia author legis non est sub lege, vt homo: ergo factus est sub lege. Ita quoq; vt

Filius non est creatura.

Genitus.

Primogenitus.

Vnigenitus.

Ascēdo ad patrem meū & patrem vestrū

Qui post me venit ante me factus est.

diuinitate

Factus sub lege. homo factus est ex muliere. Dicis in actis apostolicis scriptum esse, & Deum eũ, & Christum fecit Deus. Respondeo sic esse scriptum: & Deum eum, & Christum fecit Deus, hunc Iesum quem vos crucifixistis; non diuinitas crucifixa, sed caro est: non ergo est factura filius Dei. Dominus creauit me, non pater creauit me; caro dominum agnoscit.

A Deo exiui. A Deo exiui, inquit Ioan: 8. & Ioan: 16. A deo processi, & veni. Qui ex deo processit, & à deo exiuit, nihil aliud potest habere, nisi quod dei est. Vnde non solùm Deus, sed verus Deus, verus è vero, & adeò verus; vt ipse sit veritas. Qui proprio filio suo non pepercit,

Proprio filio non pepercit. sed pro nobis omnibus tradidit illum, Rom: 8. Tradidit vtiq; secundùm carnem. Proprietas diuinitatis est, veritas proprietatis, misericordia pietatis, oblatio securitatis. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. Ephes: 5. Traditus est à patre, & ipse se tradidit: vna ergo est patris & filij operatio, vnaq; voluntas. Qui ergo genitum esse Dei filium inficiatur à patre; proprium dei filium esse negat: qui proprium abnuit, communem cæteris arbitratur. Exiuit ergo à patre filius dei: exire enim, perinde est, ex interioribus secretis prodire. Exiuit deus de deo, filius ex patre. Turbati in mari Apostoli, cùm in inquieto maris æstu dominum deambulantem conspicerent, & in nauim ascendens placita æquora, & elementa famulantia fecisset, dixerunt: Verè filius dei est. hoc

Vere filius dei est.

Centurio, idem Centurio cum alijs qui secum erant, tremefactis mundi cardinibus, in passione domini confitetur: Verè filius dei erat iste. & tu errore deceptus negas. Ioan. 1. 5. Scimus, quoniam filius dei apparuit, & dedit nobis sensum; vt cognoscamus patrem, & simus in vero filio eius Iesu Christo: hic est Deus & vita æterna.

CAP. V.

Argumenta contraria.

Solutio. ERat quando non erat, & omne tale non est Deus: sed non erat filius antequam nasceretur: igitur non est deus. Solutio. Scriptura dicit: Erat. non dicit: non erat. In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum. Ecce quoties erat, &

Semper erat filius. nusquam dixit, quòd non erat. Et cùm dicis, antequã nasceretur, non erat. Scriptura respondet: Omnia per ipsum filiũ facta sunt. Quomodo ergo alijs dedit esse, qui non erat? Quando & ante tempus ostendunt: quomodo negat Arius tempus ante filium, & dicit ipsum aliquando non fuisse? Item, omne quod modò est, & ante non erat, ex

2. nihilo factum est. sed Christus modò est, & ante non erat: igitur ex nihilo factus est.

Soluitur. Soluitur. Si est ex nihilo, igitur non est dei filius; alioqui quomodo genitus ex paterno

Christus non est ex nihilo. vtero? quomodo eructatum ex corde verbum legitur, nisi ex intimo, & inæstimabili patris intelligatur prodiisse secreto? Deniq;, quomodo ex nihilo ille, qui ex nihilo fecit

Eructauit cor meum. omnia? Non habet filium, qui nescit vnde sit. Qui negat ex patre filium, nec patrem ex quo est filius nouit. Neq; me nostis, inquit, neq; patrem meum: neq; filium nouit, qui patrem nescit. Item, si filius est consubstantialis patri, est de substantia patris: sed non est.

3. ergo. Soluitur, vna est vsia, siue substantia in diuinis: si ergo filius non est eiusdem sub-

Solutio.

Filius de substantia patris. stantiæ cum patre, & non est de substantia creaturarũ: plures ergo Dii in diuinis, quod vniuersa planè multitudo verè philosophantium reprobauit, vt paulò ante ostensum est de vnitate Dei. Arius enim dicit creaturam Dei filium, non sicut cæteras creaturas; sed quæ creatura non est, sicut alia creatura, homo, non vt angelus, terra non vt cœlum, Sol non vt aqua, lumen non vt tenebræ? hæc sunt vana Arii figmenta. Arius dicit, mutabilis est filius Dei: sed quomodo Deus, si est mutabilis? Si Deus non est, nec vita est:

Nemo bonus nisi solus Deus. si non est vita, nec veritas est. Arius instat: nemo bonus, nisi solus deus. Matth: 10. Igitur filius non est bonus. Respondeo. Si vnus est Deus, & dei filius à deitatis plenitudine non

 De filij dei diuinitate

dine non separatur, nec etiam à plenitudine bonitatis. non enim dixit: nemo bonus, nisi solus pater; sed, nemo bonus, nisi solus deus. pater enim proprium generantis est, Deus autem vnus est, deitatem Trinitatis excludit. Bonitas ergo in natura dei est, & in natura etiam dei filius. & ideo non quòd singularitatis, sed quòd vnitatis est, prædicatur.

Item, Deus est omnipotens, alioqui non esset deus: sed filius non est omnipotens; ergo nō est deus. Minor patet ex scripturis, Matth: 26. Pater, si possibile est, transfer à me calicem istum. Si enim omnipotens est, quomodo de possibilitate ambigit? Verba Christi sunt, hominis naturam & affectum gerentis: non enim quasi deus, sed quasi homo loquitur; deus enim possibile aliquid, aut impossibile non ignorabat: neque est aliquid impossibile deo; nisi quod contradictionem implicat. fragilitatem ergo carnis exponit, vt excluderetur eorum impietas, qui Christi humanitatem erant negaturi. Contrà, filius dei non fuit liberæ voluntatis: ergo non erat deus. consequentia patet, antecedens probatur authoritate Ioan: 6. Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Soluitur. In Euangelio Ioan: 5. Pater quos vult viuificat, & filius quos vult viuificat: vna ergo operatio, vnaque voluntas vtriusque. Quid est autem viuificare, nisi per filij passionem? passio autem Christi, voluntas est patris: quos ergo filius viuificat, per patris voluntatem viuificat. Vna igitur voluntas. Quæ autem voluntas patris, nisi vt veniret Iesus in hunc mundum, & nos mundaret à vitiis? Audi leprosum petentem: Si vis potes me mundare. Respondit Dominus: Volo, & statim sequutus est effectus sanitatis. Est igitur Christus verus deus, patri consubstantialis.

4. Solutio. Transfer calicem istum à me.

Solutio.

Vna voluntas patris & filii.

Quaestionis tertiae caput I.

Augustini de diuinitate, & humanitate Domini nostri Iesu Christi.

Vàm clara sit doctrina Diui Augustini de Christi diuinitate, atque humanitate, ex plurimis eiusdem tractatibus atque sententijs colligi potest. Super primum caput Ioannis Euangelistæ, in expositione illius sententiæ: In principio erat verbum. Exeat nunc nescio quis infidelis Arianus, inquit, & dicat, quia verbum dei factum est. Quomodo potest fieri, vt verbum Dei factum sit, quādo deus per verbum fecit omnia? Si verbum dei factum est, per quod aliud verbum factum est? si hoc dicis, quia hoc est verbum verbi, per quod factum est illud; ipsum ego dico vnicum filium dei. si autem non dicis verbum verbi, concede non factum, Per quem facta sunt omnia. Poterat dicere Euangelista, in principio fecit deus verbum, sicut dicit Moyses: In principio fecit deus cœlū & terram. hæc autem Augustinus. Cùm ergo verbum dei non sit factum, & per ipsum facta sint omnia, & verbum erat in principio apud deum, & deus erat verbum: igitur verbum, scilicet filius Dei, est verus Deus.

In principio erat verbum.

Prima ratio August.

Item, Tractatu 18. Arguit Arius: si filius non potest facere quidquam, nisi quæ viderit patrem facientem; præcedit ergo opus patris filij operationem; sicut opus magistri operationem discipuli: & sic, cùm vna eademque non sit operatio vtriusque, filius non erit consubstantialis patri. Soluit August: Audit filius, & videt filius, & ipsa visio & auditio filius est. & hoc est illi audire, quod esse: & profectò hoc est illi videre, quod esse. Et tractatu 19. quomodo possit intelligi, quòd videat filius primo patrem facientem, tūc demum ipse faciat, quæ facta conspexerit, cùm pater nihil, nisi per filium fecerit?

2. Quæ viderit patrem facientem.

Arguit Arius: Pater diligit filium, & omnia ei demonstrat, quæ ipse facit: sed si pater demonstrat quæ facit, nec filius potest facere, nisi pater demonstrauerit: paterque demonstrare non poterit, nisi fecerit. consequens est, vt non per filium faciat omnia pater. Soluit August: Si non facit aliquid sine filio, quia filius dei, verbum dei, & omnia

3. Pater diligit filium & omnia ei demonstrat.

 per ipsum

De diuinitate filij Dei.

per ipsum facta sunt; remanet, vt quæ pater facturus est, demonstret facienda, vt per filium sint facta. Demonstrat autem pater filio omnia, non quidem per temporis interuallum, sed per diuinæ generationis arcanum. Sequitur textus Euangelij: Sicut enim pater suscitat mortuos, & viuificat; sic & filius quos vult viuificat. August. Filius non solùm potestatem habet, sed etiam voluntatẽ: filius quos vult viuificat, & pater quos vult viuificat: & ipsos filius, quos & pater: ac per hoc eadem patris, & filij potestas est, & voluntas: & per consequens filius est verus Deus. Item, Ioan 10. Ego & pater vnũ sumus: non dixit, ego & pater vnum sum, aut, ego & pater vnum est: sed, Ego & pater vnum sumus. In duobus istis verbis, quòd dixit, Vnum, liberat te ab Ario: quòd dixit, Sumus, liberat te à Sabellio. Si vnum, non ergo diuersum: si sumus; ergo & pater & filius; Sumus enim non diceret de vno: & vnũ non diceret de diuersis. Et 8. ca. Verum est, inquit, iudicium meum, quia non sum solus, sed ego, & qui misit me pater. Sensus est, non sic sum filius Dei, vt patrem deseruerim: non ita hîc sum, vt cum ipso non sim: non ita ibi ille est, vt mecũ non sit: formam serui accepi, sed formã Dei non amisi. Sed quomodo hæc vera essent, nisi filius dei eandẽ prorsus numero essentiam haberet cum patre? Item, Ioan. 14. tractatu 70. Nunquid arguendus erat Philippus, qui patrẽ videre cupiebat? poterat enim dicere: video quidẽ te, & credo te esse simillimũ patri; sed adhuc cupio videre patrẽ: Ostende itaq; nobis patrem, & sufficit nobis. Sed ideò magister discipulũ arguit, quoniam vidit cor postulantis. tanquam enim melior esset pater quàm filius; ita Philippus patrem videre cupiebat: & ideò nec filium sciebat, quò melius esse aliquid credebat: Tu, inquit, Philippe, patrem videre cupis; quia illum putas esse meliorem: non credis quia ego in patre, & pater in me est? cur in similibus distantiam cupis cernere? cur inseparabiles, separatis desideras nosse? Sed quomodo pater in filio, & filius in patre, nisi quia eadem diuina essentia numero, quæ est in patre, est etiam in filio per diuinæ generationis productionem? Non enim persona patris est in persona filij, quia illa est incommunicabilis: neq; relatio patris, filij personæ attribui potest Vnus est ergo in altero per communicationem diuinæ naturæ; quæ est vna numero in patre, & filio. Arius arguit: Pater maior me est: igitur non est æqualis patri. Augustinus respondet, filius dicit se non æqualem patri, quod iturus erat ad patrem, à quo venturus erat, iudicaturus viuos & mortuos Per illud autem, in quo est æqualis gignenti vnigenitus, nunquam recedit à patre; sed cum illo est vbiq; totus pari diuinitate, quam nullus continet locus. In forma serui loquens, dixit: Pater maior me est. in forma Dei dixit: Ego & pater vnum sumus. Vnum sunt, secundum id, quòd Deus erat verbum: & maior est pater, secundũ id, quòd verbum caro factum est. Secundum hanc naturam Christus subditus erat parentibus. Christus in se naturam commendat humanam, & Arianus in illo audet deformare diuinam. Infidelis, & ingrate: ideóne tu minuis eum qui fecit te, quia dicit ille quid factus sit propter te? Æqualis enim patri filius, per quem factus est homo, vt minor esset patre, factus est homo: quod nisi fieret, quid esset homo? Agnoscamus ergo geminam substantiam Christi, diuinam scilicet, qua æqualis est patri; humanam verò, qua maior est pater. Vtrumq; autem simul non duo, sed vnus est Christus: ne sit quaternitas, non trinitas Deus. Sicut enim vnus est homo, anima rationalis & caro; sic vnus est Christus Deus & homo. Item in libro primo de trinit. cap. 7. exponens illud Pauli 2. ad Philip. Semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens: Non sic, inquit, formam serui accepit, vt amitteret formam Dei; cùm & in forma serui, & in forma Dei idem ipse sit filius vnigenitus Dei patris: in forma Dei æqualis patri, in forma serui minor patre, imò minor seipso, in quantùm est Deus. Non igitur immeritò scriptura vtrumq; dicit, & æqualem patri, & patrem maiorem filio. Et cap. 11. Secundum formam Dei: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Secundum formam Dei: Sicut pater habet vitam in semetipso; sic dedit filio vitam habere in semetipso. secundum formã serui: Tristis est anima

Solutio.

Vna voluntas patris & filij.

4.

Ego & pater.

Quia non sum solus.

Philip. 2.

5. ratio.

Philippe qui videt me, videt & patrem

Ego in patre, & pater in me

Instantia.

Pater maior me est.

Solutio.

Ingratus qui non agnoscit Christi humanitatem.

Duplex naturæ in Christo.

Forma serui.

Forma Dei.

anima mea vsq; ad mortem: & Si fieri potest transeat à me calix iste. Secundum formã dei: Ipse est verus Deus, & vita æterna, Ioan. 5. secundum formam serui: Factus est obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Secundum formam dei, omnia quæ habet pater ipsius sunt, Ioan: 16. & 17. Omnia tua mea sunt, & mea tua sunt. secundum formã serui: Doctrina mea, non est mea, sed eius, qui misit me. Secundum formam Dei, ego & pater vnum sumus: secundum formam serui non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me. hæc Augustinus. Ex cuius doctrina, regula nobis datur, qua omnes scripturas, quæ de Christi humanitate, & diuinitate loquuntur, commodè conciliare valemus, vt nulla prorsus in eis videatur esse verborum repugnantia. Arius dicit, quoniam filius nescit diem iudicij futuri, igitur non est Deus: Dei enim est, scire omnia. Augustinus respondet, lib. 1. de trinit. cap. 12. Hoc, inquit, nescit, quòd nescientes facit, id est, quando non ita sciebat, vt tunc discipulis indicaret: sicut dictum est ad Abraam Gene. 22. Nunc cognoui quòd timeas Deum, id est, nunc feci, vt cognosceres, quia & ipse sibi in illa tentatione innotuit. Confirmat auhoritate Apostoli 1. Cor. 2. Non iudicaui me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum; & tamen multa etiam alia altiora eis locutus est de Christo: quia dixit: Non potui vobis loqui tanquam spiritualibus, sed tanquam carnalibus. hoc ergo inter illos nesciebat, quod per illum scire non poterant. Eo namque genere locutionis nescire quisque dicitur, quod occultat; quomodo dicitur fossa cœca, quæ occulta est. Arius dicit, Creatura est filius Dei, quia Prouerb. 8. dicitur: Dominus creauit me in principio viarum suarum: igitur non est Deus. Augustinus respondet lib. 1. de trinit. cap. 12. Secundum formam Dei dictũ est: Ante omnes colles genuit me, id est, ante omnes altitudines creaturarũ: Et, Ante luciferum genui te, id est, ante omnia temporalia. secundum autem formam serui dictum est: Deus creauit me in principio viarum suarum. quia secundum formam Dei dixit: Ego sum veritas: & secundum formã serui: Ego sum via. Quia enim ipse est primogenitus à mortuis; iter fecit ecclesiæ suæ ad regnum Dei ad vitam æternam, cui caput est ad immortalitatem etiam corporis, ideo creatus est in principio viarum suarum, in opera eius: secundum formam enim dei, principium est, quod & loquitur nobis, in quo principio fecit dominus cœlum & terram, primogenitus omnis creaturæ, Col. 1. Et ipse ante omnes est, & omnia in illo constant. Arius dicit, pater est maior, qui dat filio, quæ filius diceret, & faceret: Ioan. 12. Ex me ipso, inquit, non sum locutus, sed sicut pater mihi dedit: igitur filius minor est patre. Augustinus soluit in eodem cap: Ego ex me non sum locutus, id est, ego non ex me natus sum. Et quum dicit: Dedit mihi pater; vult intelligi, quòd eum genuerit pater, non vt tanquam existenti, & non habenti dederit aliquid; sed ipsum dedisse, vt haberet; genuisse, vt esset. non enim sicut creatura vnigenitus dei filius aliud est, & aliud habet; sed hoc ipsum est, quod est id quod habet, scilicet intrinsecè. Item Ioan. 5. Sicut habet pater vitam in semetipso; ita dedit filio vitam habere in semetipso: id est, genuit filium incommutabilem vitam, quod est vita æterna. Ioan. 14. Creditis in deum, & in me credite: Et est sensus: sicut creditis in deum, sic & in me, quia ego & pater vnus deus. liquet ergo dei filium esse verè deum, & vitam æternam, iudicem viuorũ atq; mortuorum. cuius formam, qua æqualis est patri, impij non videbunt in iudicio, vt dicit Augustinus 1. de trinit. cap. 13. sed formam hominis: in claritate quidem, qua iudicabit, non autem in humilitate, in qua iudicatus est. Ipsa enim visio est facie ad faciem, qua summũ præmium promittitur iustis: & ipsa fiet, cùm tradet regnum deo, & patri, 1. Cor. 15. in quo suæ formæ visionem vult intelligi, subiecta deo vniuersa creatura, & ipsa, in qua filius dei, filius hominis factus est: quia secundum hanc naturam humanam, & ipse filius, tunc subiectus illi erit, qui ei subiecit omnia, vt sit deus omnia in omnibus. Quantùm verò ad diuinã naturam spectat, inseparabilis est, & par est operatio patri & filio, sed à patre est filio: ideò filius non potest à se facere quicquã, nisi quod viderit patrẽ

De diuinitate filij Dei.

Omnia tua mea sunt.

Instantia de die iudicij nemo scit, neq; filius.

Solutio.

Instantia dominus creauit me.

Solutio.

Instantia. Sicut dedit mihi pater.

Solutio.

7. ratio.

Creditis in Deum, & in me credite.

Impij non videbunt formam Dei in iudicio.

Cùm tradet regnum Deo, & patri.

facientem, Ioan. 5. Ita enim videt filius patrem; vt quo eum videt, hoc ipso sit filius: siquidem non est aliud illi esse de patre, id est, nasci de patre, quàm videre patrem: nec

Non potest filius à se facere quicquam.

est aliud videre operantem, quàm pariter operari: sed ideò non à se; quia non est à se, sed à patre. Hæc diuus Augustinus.

Instantia.

Arius dicit, filius non est consubstantialis patri, qui mittitur à patre, Gal. 4. Misit filium suum: sed mittens est maior misso: ergo.

Filius mittitur à patre.

Respondet diuus Aug. lib. 4. de trinit. cap. 19. & 20. Maior mittit minorem, fatemur & nos factum minorem, & in tantùm minorem, in quantùm factũ, & in tantùm factum, in quantùm missum.

Solutio.

Et hæc quidem secundum naturam assumptam intelligenda sunt. Hæc est contra æqualitatem patris & filij, si etiam secundum coæternam patris diuinitatẽ intelligitur filius missus; quia ille pater est, ille filius; ille genitor, ille genitus; ille à quo est qui mittit, ille qui est ab eo qui mittitur; filius enim est à patre, non pater à filio.

Missio æterna est quædam emanatio.

Missio ergo huiusmodi est emanatio quædam claritatis dei omnipotentis sincera. vbi quod manat, & de quo manat, vnius eiusdemq́ substantiæ sunt. Neq; enim sicut aqua de foramine, aut lapide manat: sed sicut lux de luce, coæua siquidem est lux luci, de qua manat,

Lux de luce.

Candor lucis æternæ.

integra, continua, & æqualis. Candor, inquit, est, lucis æternæ, Sapientiæ 7. Candor quippe lucis, quid nisi lux est? Et ideò coæterna luci, de qua lux est. Maluit autẽ dicere, candor lucis, quàm lux lucis; ne obscurior putaretur ista quæ manat, quàm illa, de qua manat. Candor, inquit, est illius lucis æternæ; atq; ita ostendit æqualem: si enim hæc minor est, obscuritas illius est, non candor illius: si autem maior est, non ex ea manat. Quia verò non obscuritas illius, sed candor illius est, non est minor: æqualis est ergo. Neque hoc mouere debet, quia dicta est manatio quædam claritatis omnipotentis dei, tanquam ipsa nõ sit omnipotens, sed omnipotentis manatio: mox enim de illa dicitur: Et cùm sit vna, omnia potest: quis autem omnipotens, nisi qui omnia potest? Ab illo ergo mittitur filius dei, cuius est filius: ab illo mittitur, de quo natus est. mittit qui genuit, mittitur qui genitus est: Emitte, inquit, illam de sanctis cœlis, & à sede magnitudinis tuæ; vt mecum sit, & mecum laboret: id est, doceat me laborare, ne laborem.

Sapientia se transfert in animas sanctas

Hæc autem diuina sapientia aliter mittitur, vt sit cum homine; aliter missa, vt ipsa sit homo. In animas enim sanctas se transfert, atq; amicos dei, & prophetas constituit: sic etiam implet sanctos angelos, & omnia talibus ministeriis congrua per eos operatur.

Tribus modis filium Dei mitti.

Tribus ergo modis filius Dei mitti dicitur, vel quia manat sicut ex patre, sicut lux de luce, & hæc quidem missio, siue emanatio est æterna; vel quia ex tempore ad sanctorum animas mittitur, à quibus percipitur; vel quia in plenitudine tẽporis, apparuit in forma humana, habitu inuentus, vt verus homo. Nulla ergo missionũ suæ diuinitati derogare potest, quominus sit consubstantialis patri.

Instantia.

Arguit Arius: quicquid de Deo dicitur, vel intelligitur; non secundum accidens, sed secundum substantiam dicitur.

Ingenitus, & genitus.

Quapropter ingenitum esse patri secundũ substantiam est, & genitum esse filio, secundum substantiã. Diuersum est autem ingenitũ esse, & genitum esse, diuersa est ergo substantia patris, & filij.

Solutio.

Respõdet D. Aug. li. 5. de trint. cap. 3. & sequent. Si quidquid dicitur de deo, dicitur secundum substantiam: ergo quod dictũ est, Ioan. 10. Ego & pater vnum sumus, diceretur secundum substantiã. Item illud Philip. 2. Non rapinam arbitratus est, se esse æqualem Deo: Ergo æqualis est in substantia? Aliquid ergo dicitur de Deo, non secundum substantiam. In Deo nullum ac-

Ingenitũ non est substantia, neq; accidens

cidens inuenitur, quia est omninò immutabilis. Quòd verò dicitur, quòd omnia, quæ dicuntur de Deo, aut secundum substantiam, aut secundum accidens dicuntur: hoc quidem dicimus veritatem habere in rebus creatis; ingenitum autem & genitum in diuinis non dicuntur secundum substantiam, neq; secundum accidens; sed secundum relationem, quæ non est accidens, quia non est mutabilis. Contra arguit Arius: ingenitus ad seipsum dicitur, & genitus ad seipsum. sed quicquid ad seipsum dicitur; secundum substantiam dicitur: ergo quod prius.

Syllogismus Arianorum.

Sensus est secundum Arianos: Quicquid dicitur in diuinis ad se, dicitur secundum substantiam; sed ingenitum dicitur ad se, similiter & genitum: ergo

secundum substantiam. Tunc sic prologizatur: Omne ingenitum differt à genito, in quantum tale, sed pater & filius se habent sicut ingenitum & genitum: igitur secundum substantiam distinguuntur. Soluitur à diuo August. lib. 5. cap. 5. de Trin. Ingenitum non dicit quid sit pater, sed quid non sit. Cùm autem relatiuum negatur in hoc, quod dicitur ingenitus; non dicit aliquid secundum substantiam. Concesso ergo maiori, negatur minor. Ingenitum enim, siue innascibilitas, non est proprietas patris constitutiua; quia non dicit quid pater est, sed quid non est. Mira cœcitate, inquit August. non animaduertunt quòd genitus ad genitorem referatur, sicut pater ad filium, genitor ad genitum. Ideoq; alia notio, qua intelligitur genitor, alia qua ingenitus: nam quamuis de patre Deo vtrumque dicatur; genitor tamen ad genitum dicitur: ingenitus verò non est notio positiua, quia non dicit quid est, sed quid non est. Quòd verò ingenitum non sit proprietas constitutiua patris, patet; quia cuius formale constitutiuum est priuatio, ipsum quoq; est priuatiuũ formaliter, quod de patre dici non potest. Deinde ostendit, in quo filius æqualis est patri: Non, inquit, sicut amicus amico, aut vicinus vicino, quorum æqualitas fundatur in pari quantitate amicitiæ, siue vicinitate. Quia verò filius non ad filium relatiuè dicitur, sed ad patrem, non secundum quod ad patrem æqualis est filius patri; restat, vt secundũ id æqualis sit, quòd ad se dicitur. Quicquid autem ad se dicitur, secundum substantiam dicitur: restat ergo, vt secundum substantiam sit æqualis. Cùm verò ingenitus dicitur pater, non quid sit, sed quid non sit, dicitur. cùm autem relatiuum negatur, non secundum substantiam negatur, quia ipsum relatiuum non secundum substantiam dicitur. Itaq; pater & filius simul vna essentia, & vna magnitudo, & vna veritas, & vna sapientia. Sed non pater & filius simul ambo vnum verbum, quia non simul ambo vnus filius. Quomodo ergo filius consubstantialis sit patri, ex diui Augustini doctrina, breuiter dixi.

Solutio.

Genitos & ingenitur.

Ingenitum nõ constituit personam.

Epilogus.

CAP. II.

Diui Hieronymi doctrina de diuinitate Christi.

MAgnus ille Hieronymus plurima affert argumenta, quæ Christum consubstantialem patri esse clarissimè ostendunt. In epistola ad Amandũ, tertiæ eiusdem propositioni respondens, quomodo scilicet subditus esset patri, qui subiecit ei omnia, 1. Cor. 15. Omne, inquit, in hoc scandalum est, quare filius patri subiectus esse dicatur. Quid est inferiùs, patri subiici, quod sæpè pietatis est, vt in Psalmo scribitur: Nonnè Deo subiecta erit anima mea: an crucifigi, & maledictum crucis fieri? qui ergo pro nobis maledictus factus est, vt nos de maledictione liberaret, miraris, si pro nobis subiectus sit, vt nos patri faceret esse subiectos, dicens in euangelio: Nemo vadit ad patrem nisi per me? Christus igitur, in his qui fideles sunt, subiectus est patri, quia omnes credentes, corporis sui membra reputantur. In fine autem mundi, cùm omnia membra regnantem viderint Christum, id est, corpus suum, & ipsa membra subiicientur Christo, id est, corpori suo; vt omne Christi corpus subiiciatur Deo & patri, tunc erit Deus omnia in omnibus: nõ dixit, vt sit pater omnia in omnibus; sed, Vt sit Deus, quod est nomen totius trinitatis. Modò dominus Iesus, est pars in singulis, puta in Salomone sapientia, in Dauid bonitas, in Iob patientia, in Daniele cognitio futurorum, in Petro fides, in Paulo zelus, in Ioanne virginitas, in cæteris cætera. Cùm autem rerum omnium finis aduenerit, tunc omnia in omnibus erit; vt singuli sanctorum omnes virtutes habeant; vt sit Christus totus in cunctis. In expositione 43. Isaiæ. pulchre inquit; Præter Deum patrem, alter nullus est Deus; quia Christus Dei virtus est, & Dei sapientia, qui loquitur in Euangelio Ioan. 14. Ego in patre, & pater in me est. Sicut enim vnus Christus dominus non aufert patri, ne dominus sit; sic vnus Deus pater, non aufert filio, ne Deus sit, qui

Quomodo filius subiectus sit patri.

Deus omnia in omnibus.

Christus Dei virtus.

De diuinitate filij Dei.

sit, qui in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deum. Et in expositione 42. cap.

Gloriam meã alteri non dabo.

Gloriam meam alteri non dabo: Non excludit filium, inquit, cui dicenti in euangelio: Pater glorifica me, gloria, quam habui apud te, priusquam mundus esset, ipse respondit: Et glorificaui, & glorificabo. Neq; enim dixit: gloriam nulli dabo, sed, Gloriam meam alteri non dabo, præter te cui dedi, cui daturus sum. Interpretans verò illud Isaiæ 6.

Vidi dominũ sedentem.

Vidi dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum: Visus est, inquit, filius Dei in regnantis habitu: & locutus est spiritus sanctus propter consortium maiestatis, vnitatemq; substantiæ. Vna siquidem in trinitate natura est, quæ oculis corporeis videri non potest, videtur autem hominibus, vt voluerit. Et in cap. Math 24.

Dies iudicij, nota Christo.

Cùm omnia, inquit, tempora fecerit verbum Dei, in omnibus autem temporibus dies iudicij sit: qua consequentia potest eius ignorare partem, cuius totum nouerit? Quid est maius, notitia Dei, an iudicij? si maius nouit, quomodo ignorat, quod minus est? Scriptum est, Omnia quæ patris sunt, mihi tradita sunt: Si omnia patris filij sunt, qua ratione vnius Dei notitiam reseruauit, & noluit ea communicare cum filio? Apostolus ad Collos. 2. In Christo sunt thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi Actorum 1. Non est vestrum scire tempora & momenta, quæ pater posuit in sua potestate. sed vna est filij & patris potestas: sciebat, & scit filius; sed Apostolis non expediebat nosse. In epistola ad Hedibiam: Vnus, inquit, atq; idem filius Dei, & filius hominis est, qui non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo: vna enim est patris, & filij natura. Hæc, & similia fidei nostræ dogmata, facile est in libris Diui Hieronymi inuenire. Verùm

Cyrilli doctrina de diuinitate Christi.

quia de hac re disertè, copioseq; Diuus Cyrillus Alexandrinus Episcopus disputauit, illius doctrinam inserendam esse huic tractatui, iudicaui. lib. primo thesauri cap. 1. Ariani, inquit, nos ita aggrediuntur: Pater est ingenitus, filius est genitus: igitur solus pater est Deus, filius vero creatura. Soluit Cyrillus:

Ingenitum quid significet.

Ingenitũ, inquit, multifariam dicitur, vt quod nondum factum est, puta ab ære statua, ingenitum dicitur. similiter quod nunquam est, neq; potest fieri, vt triangularis figura fieri non potest quadrilatera. Item quòd cùm sit, & subsistat; nunquam tamen ex alio fuit, & sic pater dicitur ingenitus: filius autem genitus ex patre, non tamen creatura, quia est verbum patris. Tale autem oportet esse verbum, qualis est etiam, qui ipsum genuit. Nihil autem prohibet, quum vnus pater sit non factus, verbum quoq; quod ex ipso est, non esse factum. In patre enim semper est esse, & vnum cum ipso propter naturæ incommutabilitatem: quod ipse quoq; de seipso ait: Ego & pater vnum sumus, Ioan. 10. In quo, & identitatem naturæ, & personarum distinctionem ostendit. Præterea, si patris incommutabilis imago Christus est, vt pater in ipso videatur. Ioan. 14. Qui videt me, videt & patrem meũ: necesse est, non esse factum, quod ex patre non facto emanat. Præterea, melius est Deum, patrem vocari, quàm ingenitum. Pater enim filij est, genitus verò non est: quare ab eo, quod est commodiùs, quàm ab eo quod

2. argum.

non est, Deum nominamus. Arguit Eunomius, si absq; principio, & semper pater est, filius

Solut.

verò genitus: principio ergo circumscribitur. Soluitur. De rebus corporeis non est sermo, vt genitũ tempori subiiciatur, & quasi à non esse ad esse progrediens termino, siue principio circumscribatur; sed de diuina, & ineffabili natura, in qua omnia ineffabiliter, vt Deo conuenit, sunt. Ei qui semper est, durationis principium attribui non debet. Eunomius autem, quia pater est ingenitus, filius autem genitus, putauit filium principium temporis habere.

Semper filius procedit à patre.

sed quamuis ingenitum, & genitum opposite sint notiones; non tamen omnia opposita ei attribuuntur, vt rex & non rex, immortalis, & mortalis, inuisibilis, & visibilis, incorruptibilis, & corruptibilis: quæ enim essentialia sunt, vtrique communia sunt. Erat igitur in ipso genitore filius genitus: nec præcedit generatio eius esse ipsi us, sed semper simul & est, & generatur.

Exemplũ diuinæ generationis.

Ignis ex seipso calorem, qui naturaliter in ipso est & lucet, generat atq; producit, neq; à non calido calidus factus est, nec cessabit vnquam generare, & producere, quod secundum naturam in eo est. Sed simul atq; factus est ignis,

est ignis; & calor & lumen, in eo sunt. Quòd si ignis esset æternus, illa quoq; essent æterna. Sic & filius à patre æternaliter procedit. Contrà: filius dicitur coæternus patri, non quia semper cum patre fuerit; sed quia pater semper voluntatem habendi filium in se habuit. Soluitur: Filius procedit à patre necessitate naturali, quia non potuit non producere: non sic autem creatura, quia filius de substantia patris gignitur, creatura verò de nihilo. Præterea, si non semper erat cum patre, sicut coæternus, & ex ipso secundum naturam prodiens, sed postea accidit ei; patri quoq; necessariò accidit, vt esset pater, & ita mutatus est: sed ab omni mutatione longè abest Dei natura: Ergo filius coæternus est patri. Contrà: pater perfectus est in sua magnitudine, nec aliquid ad perfectionem suæ naturæ sibi deest: superfluè igitur sibi filius adiungeretur. Soluitur: Perfectus quidem pater in sua magnitudine inuenitur, non solùm quia Deus, sed etiam quia pater. Quare qui negat Deum patrem esse, is planè fœcunditatem aufert à diuina natura, vt iam perfecta non sit, cùm generandi virtute careat. Contrà: Deus nō est ideo perfectus, quia fœcundus, sed quia Deus, ideo perfectus, & postea factus est pater. Soluitur: Si postea factus est pater; quid erat, antequam pater fieret? Vtiq; nunquam Deus, sine filio, & per consequens semper pater, Ioan. 20. Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum: prius nominat patrem, postea Deum. Contrà: coæternus filius patri dicitur, qui potestatem habuit generandi, non quia genuit. Soluitur: eodem modo creatura coæterna Deo dici posset Deus, quia habuit potestatem condendi eam ab initio, vt paulò antè dixi, cùm de mundi creatione res ageretur. Item, Eunomius ait, nunquam pater generationem peregit, sed generandi actu semper caruit; quomodo ergo genitus filius est? si verò actu genuit, qui genitus est, esse necessariò cœpit. Soluitur. Si de creaturis sermo esset, rectè operantem Deum induceres: Verùm quia filius Dei, non est opus Dei, sicut creatura, nec ad extrà productus, sed genitus ex substantia patris, æterni patris germen: non ergo est minus æternus quàm pater: generatio enim in patre, sicut actiua, sic naturalis, & substantialis, & inseparabilis, ab hypostasi. quare necessariò coæternus patri filius erit, cùm generare inseparabile sit ab hypostasi patris. Cùm ergo semper paterna hypostasis sit, erit semper etiam ex ipsa naturæ suæ fructus. Contrà: si filius ex substantia patris prodijt, diminuta est ergo substantia patris: immutabilitas ergo patris seruabitur, si filius non erit de substantia patris. Soluitur: Quemadmodum non corporum lege, cuncta Deus continet; ita nec corporum lege generat, vt ex filij sui generatione aliquid amittat, quod priùs habuerat. Etenim diuina essentia, quam pater per actū generationis filio communicat, cùm sit indiuisibilis, tota est in filio, similiter tota in patre. Contrà: si pater est perfectus ante generationem filij, quomodo ergo ipse perfectus post generationem erit, si ab vnitate in dualitatem processit? necesse est enim quicquid ab vnitate in dualitatem venit, minus seipso vigere, nisi multiplicata substantia eius sit, vel adducta interea fuerit; quorum neutrum essentiæ diuinæ accidere potest: Pater ergo ex seipso non genuit filium. Soluitur: diuisiones, minutiones, crementa, multiplicationes, defluxus in Deum non cadunt, idcirco argumentum procedit ex falsa imaginatione, nempè Deo attribuendo, quæ tantummodò rebus creatis competere possunt. Deus verbo suo, sine aliqua paßione condidit omnia; quomodo ergo in generatione filij sui, paßionibus subdi potuit? Impiè ergo, ac stultè paßionem aliquam diuinæ naturæ ascribunt, quæ nihil paßionis suscipere potest. Etenim, sicut sapiens ex sapientia sua geometriam, vel aliquid huiusmodi excogitauerit, à sapientia non separatur: nam cùm sit ex seipsa, in ipsa etiam est, & imago eius est; sic filius inseparabiliter ex patre est, & in propria hypostasi, omnium prorsus similitudinum, quæ in hac re afferri possunt, virtutem excedens. Intellectus ergo patris fœcundus, non est passus aliquem defluxum in productione sui verbi; sed totus in sua natura conseruatus, & totus in filio depingitur, & videtur. Contrà: alia est persona patris, alia est persona filij; sed quæ erant patris transierunt in filium: quare vel pa-

Instantia. Soluitur. Filius coæternus patri. Soluitur. Solutio. Solutio. 3. Soluitur. Filius coæternus patri. Soluitur. Diuina essentia tota simul in patre, & filio. Soluitur. Similitudo verbi. Intellectus fœcundus.

De diuinitate filij Dei.

vel pater non retinuit gloriam, si filio dedit; vel si retinuit, filium ea gloria priuauit. Ergo quod prius. Solutur: Pater genuit filium, & omnia dedit; non tamen extra suam essentiam emisit, ita vt illis priuaretur: Pater enim vsq; nunc operatur, & ego operor, Veritas ait Ioan: 5. Sicut igitur virtus creatiua non separata à patre, sed est in eo perfectè, & similiter in filio; sic & gloria perfecta est in vtroq;: similis est enim in omnibus genitori suo, perfectamq; ideo habet gloriam, quoniam ex habente perfectam, natus est.

Soluit. Pater omnia dedit filio, sed extra suam essentiam non emisit.

CAP. III.

Vtrum volens, an nolens pater genuit filium.

1.

Rguet aliquis sic, aut pater volens, & considerans genuit filium; aut nolens, & nō considerans: si nō cōsiderans neq; volens, aliquid passus est, quod nolebat: sin autem volens & considerans, quoniā necesse est considerationem & voluntatem ante rem esse, quæ secundum voluntatem consideratur: pater ergo præcessit filiū; voluntas enim, & consideratio, necessariò generationē præcessit, atq; ita filius non erit coæternus patri. Solutur: nullū temporis, aut durationis principiū filio Dei scripturæ dederunt; sed qui est, & qui erat, & qui venturus est, nominatur Apoc. 1. Math. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Psalm 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. 1. Cor. 2. Filius Dei virtus, & Dei sapientia appellatur: igitur filius est, in quo Deus vult, & per quem facit omnia. Quomodo ergo per voluntatem patris factus est, si in eo patris voluntas est? Aut igitur aliam sapientiam fingere necesse est, in qua deliberauit, & fecit Deus filium suum: aut si altera non est, sed solus filius sapientia patris est: non ergo præcessit vllo temporis spatio voluntas filij genituram. Contrà: si filius Dei non est natus, quia pater ita voluit, necessariò pater inuitus genuit: quæ enim præter voluntatem fiunt, à coactis fiunt. quare, necessitas illa, quæ patrem ad generandum compulit, ipso maior esse comprobatur: quod est absurdissimum: relinquitur ergo, vt volens filium genuerit. Solutur: Interrogo, vtrum ipse pater volens sit Deus, aut nolens. si volens, præcedit ergo voluntas essentiam eius, quod est falsum: si autem nolens, aut præter eius voluntatem est Deus; quis coegit eum, vt Deus esset? Quòd si est neq; ex voluntate, neq; præter voluntatem, sed natura Deus; eadem quoq; ratione Deum genuit. Contrà: si natura, & non voluntate genuit: didicit ergo quia sibi filius est; & sic cognitio patris de filio, de nouo accessit, quod est omnibus modis falsum, & ab omni ratione alienum: voluntate ergo filium producit, præsciuitq; ipsum futurum, atq; ita voluntas generationem antecessit. Solutur: Pater ad filium, & est, & dicitur, & conuersim filius ad patrem nouit, quia scit quid ipse sit: Erat igitur semper pater, erat etiam semper filius, nulla ergo intercessit temporis mora, aut interuallum. Et cùm dicis Deum non ex seipso, sed ex natura didicisse filium, Respondeo non esse aliud natura Dei, aliud verò ipsum Deum; simplex est enim, atq; incompositus: quare si à sua natura didicit, à seipso didicit: neq; enim voluntas, intellectus, & natura compositionem in Deo ostendunt, quia omnia hæc in eadem sunt natura. Itaq; pater in se est, & filius similiter in se: nec pater filius est, nec filius pater, vnusquisq; in sua proprietate: est tamen pater in filio, & filius in patre, sicut solis splendor in sole: alius quidem ab ipso, vnum verò natura, vtpote sigillum, & imago perfectissima patris. Item, Christus est veritas, veritas est in voluntate: igitur non est similis patri, sed voluntati patris. Solutur: Si Christus est similis voluntati patris; igitur voluntas est per se subsistens, persona enim personæ similis dicitur; atq; ita filius tertia persona erit à patre, quod est falsum. Quare, aut manifestè similem esse patri filium, negare oportet; aut non voluntati, sed ipsi patri similem confiteri necesse est. Præterea, si filius voluntati similis est, & patri dissimilis; necesse est, vt etiam vo-

Solutur. Pater voluntariè non autē voluntate, vt principio productiuè genuit filium.

Instantia.

Solutur.

Instantia.

Solutur.

Quomodo pater in filio.

4. Argum. Solutur.

Filius non dicitur similis voluntati, sed naturæ patris

De diuinitate filij Dei.

tiam voluntas patri dissimilis sit, quod est absurdissimum. Præterea, si patri vnum filium dicere similem recusaueris, duos profectò te inducere oportebit, si voluntatem per se subsistere arbitraris: nam si voluntas per se non subsistit, qualitatem in Deo pones, nec filius voluntati comparabitur; animal enim animali confertur, non sapientiæ, scientiæ, quæ per se non subsistunt. Ad hæc accedit, quòd quorum est vna operatio, & eadem naturalis virtus; ea eiusdem essentiæ esse oportet: diuersa enim natura sunt, quorum virtutes, & operationes diuersæ. Porrò, quorum vna est substantia, opera similia quoq; sunt: sed patris & filij vna est operatio, & eadē virtus consubstantialis: ergo filius patri similis est, atq; consubstantialis: Qui videt me, inquit Ioan. 14. videt & patrem meum: non dicit, videt patris mei voluntatem. Contrà, patris substantia generationem non recipit, filius verò genitus est; quomodo igitur consubstantialis erit, qui natus ei, qui generari non potest? Soluitur: genitum, & ingenitum, non mutant substantiam; Adam enim non est genitus, Abel genitus, eiusdem tamen substantiæ. Porrò, si filius non est productus extra diuinam essentiam, sicut creatura, vt Ariani dicunt; quare non est consubstantialis patri? vel quia non potuit, vel quia noluit Deus Pater: Sed vtrumq; absurdissimum est: in Deum enim non cadit impotentia, neq; pigritia. Cùm igitur Deus pater omnia posit, & meliora velit, melius est autem sibi per omnia similem, quàm dissimilem generari: Ergo filius est consubstantialis patri. Contrà, Math. 10. Cur me bonum nominas? Nemo bonus, nisi solus Deus. Soluitur: Naturalis bonitas naturæ paternæ proprietas est, quia ex ipso patre naturaliter prodijt, ideoq; patri consubstantialis. Cùm autem dominus dixit, quid me interrogas bonum; sicut homo locutus est, suam tamen gloriam non minorauit. Simili formula loquendi vsus est Ioan. 4. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: nō enim filius est ex adoratoribus; sed cum patre & spiritu sancto simul adoratur, Heb. 1. Adorent, inquit, ipsum filium omnes angeli Dei. Nulli autem naturæ præterquàm Dei adorationem scriptura attribuere consueuit. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies, Deuterono. 6. Quare, licet filius sit adorabilis, tamen vt homo adorat sic quamuis secundum naturam sit bonus, vt homo tamen loquens, solum Deum bonum appellauit. Item, Christus vocat patrem Deum suum, Ioan: 20. Vado ad deum meum, & deum vestrum. Et Ps. 21. Deus deus meus, vt quid me dereliquisti? Si deus illius est, quomodo consubstantialis? Nam quæ naturæ sunt eiusdem, non erunt alterutra alterutris dii; sicut nec anima animæ Deus est, nec angelus angelo. Soluitur: Hæc locutus est dominus secūdùm humanam naturam, secundùm cuius dispensationem, patrem deum appellat; alioqui non esset consubstantialis patri, deus & dominus. Etenim si verè filius est, vtiq; necessariò patri consubstantialis erit. Contrà: quomodo consubstantialis est patri, qui ex ipso, vt ex principio est, cùm pater non sit ex principio? Soluitur: Si filius est ex patre, sicut creatura ex creatore; tunc non erit ex vtero patris ante luciferum genitus: sin autem est à patre, vt à genitore, à quo naturaliter procedit, eiusdem est ergo cum illo substantiæ, quamuis alterum principium sit, alterum verò ex principio. Itaq; consubstantialis est filius patri, quoniam eadem in vtrisq; natura est: differunt quidem, quia pater quidem ingenitus, filius autem genitus: non omnis autem differentia substantias disseparat, sed sola quæ natura definit. Contra: Eiusdem filius cum patre non poterit esse substantiæ, qui huiusmodi principium nunquam habuit. Si ergo perfectè pater filium genuit, generandi finem iam habuit: is finis essendi principium filio est: quomodo igitur consubstantialis patri erit? Soluitur: Si finem generandi pater fecit, principium etiam generandi habuit: filius ergo patri accessit, vt recens, atq; ita esset deus recens. sed quomodo dicit Ps. 80. Non erit in te deus recens, neq; adorabis deum alienum. Ad hæc accedit, si pater generare cœpit, & finem generandi habuit; mutatus necessariò est: aliter enim se habebat antequàm generasset, aliter in generando, aliter postea. sed hæc sunt absurda: igitur nec generare cœpit, nec generandi finem habiturus est. Coæternus est ergo filius patri, &

Patri filius similis.

Instantia.

Soluitur.

Instantia.

Deus solus bonus.

Soluitur.

5.

Soluitur.

Pater principium filij.

Soluitur.

Soluitur.

Pater non cœpit generare, nec habet finē generandi.

idcirco consubstantialis. Contrà. Si identitas substantiæ est in patre & filio, & in nullo
differunt: igitur nihil prohibet patrem esse genitum, filium verò ingenitum, quod est
Soluitur. absurdissimum. Soluitur: Si filius est genitus ex substantia genitoris, quasi naturalis fru-
Filius naturalis fructus genitoris. ctus ipsius: eiusdem est ergo substantiæ. Quòd si non est genitus ex substātia patris: crea-
tura est ergo, & non ex substantia patris, quod est falsum. Item, quæ naturæ eiusdem, e-
6. iusdemq; substantiæ sunt, non suscipiunt magis & minus: homo enim homine secundùm
rationem substantiæ maior esse non potest. Si ergo in consubstantialibus nullus maiori, &
minori locus datur, & filius patrem maiorem se esse apertè docuit: non est ergo ei con-
Soluitur. Pater maior me est. substantialis. Soluitur: Quamuis filius secundum rationem substantiæ æqualis sit patri,
quia non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo; maior tamen ipso pater est, qui e-
um generat, quia ex illo filius, & principium filij secundùm originem. Et certè quæ na-
turæ eiusdē sunt, huiusmodi comparationē suscipiunt: diuersarū autem naturarū res, hoc
modo non conferuntur; nemo enim rectè dicet bouem leone esse maiorem. Quare secun-
dùm Arianos, si pater maior sit filio; secundùm essentiam dici non valet: homo enim
homine, in quantum homo maior non dicitur, neq; diuersæ substantiæ maius & minus su-
scipiunt. Reliquum est, vt pater maior dicatur, quia filius à patre procedit, vel propter
7. incarnationis ipsius mirabilem dispensationem. Item, illa sententia Christi in Ioan: 14.
Ego in patre, & pater in me est, non ostendit, dicit Eunomius, filium consubstantialem
esse patri: sed ita dixit, sicut loquitur in actis Apostolicis 17. de nobis: In ipso viuimus,
mouemur, & sumus. Quomodo enim filium maiorem seipso patrē capere posset? aut quo-
Solutio. modo filius minor, maiorem patrem replere valeret? Soluitur: Isti de patris, & filij cō-
substantialitate, quasi de corporeis vasis loquuntur: neq; nos ita in patre, sicut filius in
patre: nos quidem gratia & participatione in Deo viuimus, & mouemur; filius natura
Ego in patre, & pater in me est. in patre, quia eiusdem naturæ cum patre. Nam, si quemadmodum nos, ipse viueret, non
esset naturaliter vita, quod de foris alicui aduenit, id non est ipsi secundùm naturam:
filius autem de seipso dicit, Ioan: 14. Ego sum vita: non ergo, vt nos, in Deo viuit; sed na-
Soluitur. turaliter, secundùm identitatem essentiæ. Contrà: ideo dicebat se esse in patre, & pa-
trem in ipso; quia tùm verba, tùm opera sua, non sua erant, sed patris. Soluitur: Pari
ratione dicere poterat Moyses, ego in deo, & deus in me; quia verba mea, non mea sunt,
sed Dei. Frustra Christus appellaretur filius Dei; si veluti sanctorum aliquis exter-
na virtute operaretur. Est autem pater in filio, sicut Sol in suo splendore, & sicut intel-
Imago regia filius Dei. lectus in verbo suo, & sicut fons in fluuio Vnde, quemadmodum si quis depictam regis
imaginem videat, & miratus pulchritudinem imaginis, ipsum regem videre desiderat:
iure itaq; imago ad eum diceret: qui me videt, regem videt: et rursus: Ego & rex vnum
sumus, quantum ad exactam similitudinem: Ego in rege, & rex in me est, quantùm ad
formam. Sic filius Dei: Qui videt me, videt & patrem meum, & ego in patre, & pa-
ter in me est. 2. Cor: 5. Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians. Contrà: Filius
Instantia. est in patre, & pater in filio; quia quæcunq; pater vult, eadem vult & filius, propter
Soluitur. identitatem voluntatum. Soluitur: Ps. 102. Benedicite domino omnes angeli eius, mi-
nistri eius, qui facitis voluntatem: igitur angeli possunt dicere; nos in patre sumus, &
pater in nobis est. idem dicere possent, ignis, grando, nix quæ faciunt verbum, siue vo-
Instantia. luntatem patris, quod absurdum est cogitare, ne dicam dicere, vel asserere. Contrà: V-
De imagine. nius substantiæ dicitur filius cum patre; quia est imago eius: sed nos quoq; sumus ad i-
Soluitur. maginem dei; igitur vnius substantiæ cum deo, quod falsum est: Igitur, falsum est asse-
rere, filij & patris vnam esse substantiam, quia filius est imago patris. Soluitur: Immē-
sa differentia est inter nos per gratiam filios, & inter filium dei, qui est natura filius.
Filij Dei qui Dei imaginē recipiunt. De illo dicitur in Ps. 88. Quis similis tibi domine in dijs? Non enim de foris, sed natura-
lis filius est. De nobis autem Ps. 81. Ego dixi dii estis, & filij excelsi omnes: vos autem
sicut homines moriemini. Imago dei sumus, quoniam veram imaginem eius, id est filium
suscepimus.

suscepimus: alioqui pater secundùm hanc obiectionem, nomine solùm pater erit, filius verò non erit incommutabilis, & sic non erit genitori conformis. sed quomodo verum erit: Qui videt me, videt & patrem meum; si filius non est vera & naturalis imago patris? Et Ioan: 14. Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Item, Ioan: 17. Pater sancte custodi eos in nomine tuo, quos mihi dedisti, vt sint vnum sicut & nos: sicut tu pater in me, & ego in te; vt & ipsi vnum in nobis sint: Ego in ipsis, & tu in me; vt sint perfecti in vnum. Igitur sicut filius est in nobis per gratiam; ita est in patre per gratiã, & non per naturam: & sicut nos sumus vnum cum patre & filio per gratiam; ita pater cum filio sunt vnum per gratiam: aut nos sumus vnum cum Deo secundùm substantiam. Soluitur: Consueuit Saluator noster bona, quæ naturaliter insunt sibi, proponere, & ad similitudinem illorum hortari; vt ad diuinam sic imaginem, ad quam facti sumus, reformet: Discite à me, inquit, quia mitis sum, & humilis corde: nec tamen si eum imitati, mites erimus, natura quoque ei similes erimus; sed in sola mansuetudine, quoad fieri potest, ei assimilabimur. Sic igitur hortatur nos ad bonum vnitatis: vt quemadmodum naturaliter ipse vnum est cum patre; sic nos concordia & consensu simus consummati in vnum: naturalemque identitatem patris & filij, quasi exemplar secuti, voluntatis coniunctione ipsum imitemur; quæ nos quasi corpus vnum, & animum vnum efficiat. Similis modus loquendi est in actis Apostolicis 4. cap. Multitudinis credentium, inquit, erat cor vnum, & anima vna. Vnitatem igitur naturalem, quam habet cum patre, nobis proposuit in exemplar; vt illam, quantum fieri potest, imitaremur; nempè, vt voluntate essemus vnum; vt id voluntate nos efficiamur, quod ipse natura cum patre est: pater enim & filius vnam habent voluntatem, atque consensum. hoc est, quod dicit, vt sint vnum, sicut & nos. Porrò, similitudinis aduerbia, sicut, quasi, veluti, non totam rem eandem toti significant; sed aliquam similitudinem ostendunt: Sicut ego in ipsis; quia homo factus sum cum ipsis: & tu in me; quia eiusdem tecum sum substantiæ. Item, Si filius est incommutabilis, similisque patri in omnibus, quare non generat? Si autem non generat; erit ergo generanti dissimilis, & alienus à patre. Soluitur: de hac latiùs postea dicemus, suffecerit hoc respondisse, filium non generare alium filium, quia completus est in eo actus generandi in diuinis: per omnia autem similis est patri. Contrà: Ioan: 5. Sicut pater essentialiter est vita, sic dedit filio habere vitam in semetipso: est ergo minor patre; quia recipit à patre, quod priùs non habebat. Soluitur: Pater habet vitam in semetipso, id est essentialiter: filius quoque dante esse ei patre, siue generante eum patre, habet vitam in semetipso, id est, essentialiter est vita, non per additamentum: patri ergo est æqualis, & similis in omnibus; quum non aliter sit vita, quàm ipse pater. Nam si non secundũ naturam filius esset, quomodo verè diceret: Qui credit in me, vitam habet æternam? Ioan: 6. & 10. Et ego vitam æternam do eis. Et iterum: Ego veni, vt vitam habeant, & abundantiùs habeant. Omnia igitur quæ pater est, filius similiter est, præterquam pater non est filius, & filius non est pater. Scribitur autem patrem dedisse filio vitam, vt naturaliter, & essentialiter ex patre filius esse significaretur: non enim pater aliquid dedit filio, quasi à seipso auferens, & filio non habenti tribuens; sed genuit filium, qui est essentialiter vita. Ad hæc accedit, quòd diuinæ scripturæ veritatem filium appellant: quomodo ergo veritas erit, si falsò dicit: Ego sum via, veritas, & vita? non enim ille vita, qui essentialiter vita non est: itaque filius non participatione, sed substantialiter vita est. Amplius, cuius cognitio viuificat ipsum cognoscentes; ille est vita essentialiter, sicut cognitio patris: sed cognitio filij est huiusmodi, Ioan: 17. hæc enim est vita æterna, vt cognoscant te deum, & quem misisti Iesum Christũ: filius ergo est vita essentialiter. Sed dicet aliquis: Si pater habet vitam in semetipso: aliud ergo ipse qui habet, aliud vita quæ habetur. quomodo igitur simplex secundùm essentiam deus est? Respondeo: Personam patris & vitam, id est, diuinam essentiam idem esse omninò realiter, distingui verò ex natura rei

[Margin notes: 8. — Vt sint vnum — Soluitur. — Vt sint vnum sicut & nos. — Similitudinis aduerbia. — 9. — Quare filius non generat. — Soluitur. — Habere vitam in seipso. — Quomodo pater vitam dedit filio. — Filius est vita essentialiter. — 10. — Instantia. — Soluitur.]

Essentia & persona in patre quomodo distinguantur

tura rei, quia natura diuina communicatur, non autem persona; alioqui persona patris posset esse persona filij, quod est impium asserere. Neque ex hoc sequitur aliqua compositio inter personam & essentiam, sed summa simplicitas. Pater igitur habens vitam in semetipso, genuit filium habentem vitam in semetipso: neque propterea duæ vitæ, sed vna vita: ideoque filius est naturaliter vita, sicut & pater. Inquantum verò factus est filius hominis; & vitam, & potestatem accepit, quam non habebat, vt homo, habebat autem vt Deus. Sed aliqui dicunt filium creaturam esse, quia de eo scriptum est in prouerbijs Salomonis 8. cap. Dominus creauit me. nec tamen est vnigenitus dei, sicut vna creaturarũ. Ad hæc respondemus, quod si filius creatus sit, erit quoque de numero creaturarum, & per consequens, sicut vna de creaturis: omnibus enim creaturis illud commune est, ex nihilo esse. quare si filius dei creatus est, erit quoque ex nihilo: quomodo ergo haberet authoritatẽ creandi? Non ergo ideo creare potest, quia creatura est; sed non sicut vna creaturarũ; sed quia ex substantia patris genitus, hoc est, genitus habet eandẽ substantiã cum patre. Amplius, si filius est creatura, ergo seipsum creare potest: omnia enim pater per ipsum creat. sed hoc est stultißimum: sequeretur enim, vt aliquid esset, quando ipsum nõ esset. non ergo est creatura filius Dei, sed Dei patris filius, creandi virtutem veluti deus naturaliter habens. Adde, quòd soli filio Dei competit patrem alijs reuelare, & manifestare, Matth: 10. Nemo nouit filium, nisi pater: & nemo nouit patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Et Ioan: 1. Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius Dei, qui erat in sinu patris, reuelauit nobis. Igitur filius Dei non est creatura: nulla quippè creatura hanc patris reuelationem in hominibus efficere potest; quia nulla creaturarum videt, & cognoscit patrem, sicut cognoscit filius: idcirco solus filius potest patrem reuelare: non enim potest perfecta naturalisque creatoris similitudo in creaturis inueniri, neque in ijs, quæ ex nihilo producta sunt, qui æternus est perfectè vnquam inspici poterit. Inspicitur autem perfectè in filio: imago enim incommutabilis est. Quare cùm pater non sit creatura, nec filius cretura erit; in quo, vt in vera naturalique imagine atque charactere pater inspicitur, & ideo ipse quidem adoratur à creaturis. Cùm ergo solus filius perfectè cognoscat & videat patrem, quia ex eo est, & in eo est; solius filij est patrem alijs reuelare, quod certè creaturæ facere nequeunt: igitur filius, vt dixi non est creatura. Instant illi: creaturæ non potuißent meram Dei patris virtutem sufferre, propterea filium creauit, quem verbum appellauit, cui totam virtutem suam infudit, vt per ipsum quasi per medium cætera fierent: indecens enim fuisset, ineffabilem Dei virtutem ad hæc minima peruenire, & caducarum rerum curam habere. Sed hæc facilè solui possunt per apertum Euangelij testimonium, Matth: 10. Nónne, inquit, duo paßeres veneunt aße, & vnus ipsorum non cadit in terram absque patre vestro, qui in cœlis est? Et iterum: Si fœnũ agri quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quantò magis vos? falsum est ergo Deum hæc minima non curare, & caducarũ rerum rationem non habere. Quomodo ergo erit omniũ creator, quibus prouidere non dignatur? Quare huiusmodi homines superbiæ certè vitium Deo innuere conantur, cùm dicant non esse decens, vt minimarum rerum creator sit. ipse enim omnium creator est, etiam minimorum, omnibusque prouidet, & sese per misericordiam suam participabilem præbet: sicut copiosius dictũ est in 4. de prouidentia Dei.

Obiectiones.

Solutiones.

Filius Dei nõ est creatura.

Soli filio competit patrẽ alijs reuelare.

Instantia.

Responsio.

Dei prouidentia.

CAP. IIII.

Rationes quorundam, quibus docere conantur filium creaturam eße & creatorem.

Audeant

De diuinitate filij Dei.

Vdent quidam hæc absurda asserere. Creatura, inquiunt, est filius, & tamen creat, quia id à Deo, quasi à magistro, atq; artifice didicit, vt esset minister ad opera sua. hæc illi. Ad hæc respondemus: si filius Dei est creatura, & potestas creandi non inest illi naturaliter, sed per accidens: posset ergo tali potestate spoliari, & dediscere quod priùs didicerat. quod profectò absurdum est de dei filio sentire. Amplius, ex nihilo creaturas producere, non est officium artis, sed ineffabilis atque creatiuæ virtutis. artis enim est, ea quæ sunt, quasi per subiectam materiam, solummodò immutare: creandi autem virtus, ipsam rerum substantiam à nihilo ad esse producit. Si ergo arte, atque doctrina filius creator factus sit: sola ergo doctrina creandi filius Dei à nobis erit discretus: quã si nos haberemus, omnes essemus creatores. Hæc cùm sint stultissima, igitur non doctrina accidentali, sed virtute naturali filius est creator. Amplius, aliud est sapientia, & aliud sapiens: sapientia enim est, qua quis sapiens fit, sapiens autem, qui sapientiam habet. quomodo igitur sapiens per doctrinam filius fiebat, qui sapientia ipsa est? Dico, inquit Apost. ad Cor. 1. cap. 1. Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. si enim indigebat doctrina, non erat sapientia. Amplius, si doctrina creatio datur, potuit ergo artem creandi multos docere, vtpotè multos angelos, & archangelos: quòd si potuit, & noluit, inuidit ergo: atqui in Deum non cadit inuidia: igitur non per doctrinam filius, sed per naturam vnà cum patre creat; siquidem per generationem omnia à patre accepit. alioqui quomodo filius diceret, Ioan: 5. Pater meus vsquemodò operatur, & ego operor. quòd si pater etiam nunc operatur, frustra secundum vos creatus erit filius, quod est dictu absurdissimum. Non ergo ad producendas creaturas factus est filius, sed ex patre natus, cuncta cum patre operatur, natura deus, & natura creator. Amplius, si filius est factus propter nos, cùm finis sit nobilior his, quæ sunt ad finem: creaturæ ergo filio dei præstantiores erunt: earum enim causa, creatus est filius Dei. sed ista sunt stultissima, pari quoque ratione, stultissimum est dicere, filium dei creaturam esse. Ad hæc accedit, quòd si propter nos filius dei creatus est, vt isti dicere audent, primi nos erimus apud Deum: sic enim nos Deus primò, deinde filium propter nos intendisse videbitur. sed quomodo tunc erit primogenitus inter multos fratres? aut quomodo verum est, quod à Propheta, & Apost. 1. ad Hebr. dicitur: Et adorent eum omnes angeli dei? Et iterum, Thronus tuus Deus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui? Amplius, si aliter nos creari non poteramus, nisi filius dei priùs crearetur: filium ergo pater non produxisset, nisi nos creare voluisset. Quare nobis creatis, superuacaneus esse videtur filius: productis enim creaturis, pater iam non eget ampliùs illius opera: quæ omnia stultissima sunt. Nam & si nullam creaturam Deus producere voluisset; verbum tamen suum erat in ipso, quia In principio erat verbum, & Deus erat verbum. Lucere sine splendore Solem non posse, clarissimè nouimus: ita planè intelligamus, nihil nisi per filium patrem operari: Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: ideò & dextera, & brachium dei nominatur; quia quasi per manum omnia Deus per ipsum operatur. Et cùm dicunt Ariani, scripturam in Prouerbiis Salomonis manifestè loqui: Dominus creauit me initium viarum suarum: respondemus, illa quæ prouerbialiter dicuntur, alium sensum habere: Ioan. 16. Hæc in prouerbiis locutus sum vobis; sed veniet hora, quando non in prouerbiis loquar vobis, sed palàm. hinc perspicuũ fieri potest, per prouerbia nõ palàm, quæ volumus, ostendere. Locus autem ille Prouerb. 8. paulò antè ostensus, & declaratus est, cuius sensus est: Dominus creauit me, in quantùm factus sum homo, initium viarum suarum in opera eius; vt initium viarum domini, & operum suorũ omnibus daret. In Christo enim primo euangelica vita effulsit. mandata enim euangelica, viæ sunt, quibus recto itinere ad Deum pergimus: Item, creauit me initium, id est, fecit super prophetas, & legum initium, id est, potestatem, vt non in illorum verbis sistere faciam meos cultores.

Confutantur rationes.

Filius Dei nõ est arte, sed natura creator.

Dominus creauit me.

Loqui in prouerbiis quid significet.

Declaratur illa scriptura dominus creauit me initiũ viarũ suarum

sed ad

sed ad spiritualem illorum verborum sensum transire. Præterea, si filius est vnigenitus dei, quomodo est creatus? non enim quia primò creatus erit vnigenitus. nam & Ruben principium factus est filiorum Iacob, nec tamen idcirco vnigenitus, aut alienus à natura fratrum suorum, Gene. 29. Quare, si filius initium est creationis aliorum, non erit alienus à natura creaturarum; atq; ita non rectè Ioannes dixit, in principio sui euangelij: In principio erat verbum: si enim erat, quomodo creatus est? Quod verò in illa scriptura prouerbiorum dicitur: Dominus creauit me: ad assumptæ humanitatis naturam retulit, Ioan: 20. Vado ad deum meum, & deum vestrum: patrem suum, deum suum, vt homo appellat. Nam quemadmodū nos natura serui sumus, etiam si deum patrem appellamus; ita & filius non amisit, vt secundum naturam sit filius, quamuis homo factus, Deum suum patrem appellet. Matth. 11. Confiteor tibi pater, domine cœli & terræ. Ecce patrem suum dominum appellat: Dominum, inquam, omnium, quæ cœli ambitu continentur. Sed illa ex nihilo sunt producta; Quia ipse dixit, & facta sunt: filius autem non est ex nihilo, neque de aliqua materia: igitur de substantia patris, quod perinde est, filius est substantia eadem, siue eiusdem substantiæ cum patre. Ita ergo filium dei factum esse dicimus, sicut Isaias dicit 53. Quia ipse infirmitates nostras accepit: Et Apostolus ad Gal. 3. Factus est pro nobis maledictio: Et 2. Cor. 5. Pro nobis peccatum fecit. Hæc omnia factus dicitur, non quia in illa mutatus, sed quia pœnam peccatis nostris debitam perpessus est, in corpore suo super lignum, 1. Petri 2. non enim est facta persona filij Dei, sed propter naturam assumptam facta dicitur. Præterea obserua, quòd scriptura indifferenter interdum vtatur hoc verbo genuit, pro creauit: Deut. 32. Deum, qui te genuit, dereliquisti. Iob 38. Quis, inquit, genuit glebas terræ? Ex hoc autem non licet inferre, angelos ex substantia dei genitos, neq; glebas roris. Quare sicut de creaturis verbum genuit, abusiuè dicitur; ita sanè de filio dei, verbum creauit. Creaturæ siquidem adoptione gratiæ, filij dei appellantur, Ioan: 1. Dedit eis potestatem filios dei fieri. filius autem non adoptione, sed natura est filius dei: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui: Et in Psalmo: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: Et Ioannes in prima sua Canonica cap. 1. Vt simus in vero filio dei. Cùm ergo sit filius naturalis, & non per adoptionis gratiam; quî fieri potest, vt creatura sit, qui æternaliter à patre generatur, & eiusdem est cum patre substantiæ, omniaq; substantialia cum patre communia habet? Sed aliquis ita arguet: quod ex aliquo prodit, pars illius substantiæ est, vnde prodit: sed à patre prodit filius, ergo est pars substantiæ patris. Confirmatur, quia quod semel separatum est, atque diuisum, id totum esse non potest. sed filius separatur à patre, quia generans à genito realiter distinguitur: igitur non est idem cum patre. Soluitur: ex falsa imaginatione argumentum procedit: essentia enim diuina, quam pater per generationem filio communicauit, est simplicissima, & indiuisibilis, ideóq; non sequitur, patrem vnam partem sibi conseruasse, alteram verò filio dedisse; sicut interdum pater, partem hæreditatis, antè suum obitum filio suo vnigenito tradere consueuit, sed vna & eadem numero manet in filio & in patre. Similitudo aliqua huius rei in Sole cōspici potest: Sol enim ita lucet, vt nullo modo imminuatur, nec aliquis poterit localiter lucem à Sole diuidere, nec separari calorem ab igne: exit enim ab igne inseparabiliter, quasi fructus essentiæ suæ, sicut & splendor lucis: semper namq; cum istis rebus sunt, quæ ex ipsis generantur. Ita planè intellige filium ex patris essentia emanare, vt æternaliter in ipso sit, & in propria hypostasi esse non desit. Hanc ob causam euangelium sic loquitur: Ego in patre, & pater in me est. Et iterum: Ego & pater vnum sumus. non ergo filius, quia à patre prodit, est pars non integra dißeparata; sicut nec splendor dissepararatus est à luce, & calor ab igne, & verbum à mente, siue intellectu. Sed iterum instas, animalia vniuersa, quæ nascuntur ab alijs, multò posteriora parentibus sunt: sed filius generatur à patre, igitur est posterior patre. Soluitur: Argumentum veritatem habet in natura creata,

[Margin notes: Dominus. — Quomodo filius Dei dicitur factus. — Genuit. Creauit. Indifferenter accipiuntur. — Instantia. — Soluitur. — Similitudo Solis. — Instantia. — Soluitur.]

ata, non autem in natura increata, in quam mutatio non cadit. Lux eſt pater, & quidem æternus; huius autem lucis ſplendor, nempe filius Dei, vt dicit Paulus ad Hebræos 1. Qui cùm ſit ſplendor gloriæ &c. ſemper cum ipſo patre eſt. verbum Dei viuum ex patre viuo profluit, & ideò ſemper eſt: nunquam enim erat, ſed nec erit vnquam Deus ſine verbo. Ex quo ſequitur, verbum, ſiue filium Dei creaturam non eſſe: alioqui miſeriùs ſe modò haberet genus humanum, quàm antea. dum enim credit beneficio filij dei à falſorum deorum ſeruitute liberatum eſſe, in maiorem incidiſſet impietatis iniuriam, Deo ſcilicet ſeruiens, qui naturaliter non eſt Deus. Item omne creatum eſt recens: ſed nefas eſt in recentem Deum credere, ſicut dicitur in Pſal: Non erit in te Deus recens, neq; adorabis deum alienum: igitur filius dei non eſt creatura. Item, omnis creatura eſt ſerua ex ſuæ naturæ conditione: Omnis (inquit Apoſtolus, 8. ad Romanos) creatura, ingemiſcit, quærens liberari à ſeruitute corruptionis. ſed Chriſtus nos liberauit à ſeruitute legis, mortis, & peccati, ad Gal. 4. quomodo ergo filius dei, qui nos exemit omni ſeruitute corruptionis, creatura dici poteſt, cùm creatura ab huiuſmodi ſeruitute ſeipſam eximere nequeat? filius dei ergo non eſt ſeruus, ſed liber; non libertate, qua nos liberauit, ſed libertate naturali, quam à patre accepit. Amplius, omnis creatura facta eſt in tempore, nullū verò tempus generationem filij præceſſit, neq; ſpatiū, aut duratio vlla: nō ergo eſt factus filius dei, ſed genitus. Quomodo enim eſſet omnium creator, ſi eius generationem aliqua duratio creata præceſsiſſet? Amplius, rationales creaturæ filij dei vocantur, non quidem natura, ſed participatione: Ego dixi, Dij eſtis: filius autem, non participatione, ſed natura eſt Deus: quia qui non honorat filium, non honorat patrem, vt dicit euangeliū. ſi ergo æqualis honor debetur vtriſq; abſq; dubio, pares ſunt in deitatis honore.

De diuinitate filij Dei.

Filius Dei non eſt creatura.

QVAESTIONIS QVARTAE CAP. I.

Filium Dei eſſe verum verbum, atque naturale Dei patris.

Licet multa dicta ſint, quæ filij Dei diuinitatem clariſſimè oſtendunt, nonnullis tamen opinionibus, quæ de verbo dei perperam loquuntur, occurrendum eſſe cenſui, atq; ita adhuc addere aliquid neceſſarium eſſe putaui. Quidam ſic arguunt: Si filius, inquiunt, eſt verbum patris, & ipſi conſubſtantialis: in nullo ergo differt à patre; atq; ita verbum pater appellari poterit, quod ſcripturis non probatur. igitur verbum nō eſt eiuſdem naturæ cum patre. Soluitur: Euangelium Ioannis ca. 1. ſine aliqua dubitatione loquitur: Et Deus erat verbum, inquit: verbum ergo eſt filius Dei ſubſtantialis. Et cùm dicis patrem appellari poſſe; non probatur, propter differentiam perſonarum, quæ realiter diſtinguuntur; vnius tamen ſunt diuinitatis, propter eandem numero diuinam eſſentiam, quæ eſt in vtraq; perſona. Adhuc inſtant hoc modo: in euangelio Ioannis legimus, ita filium patrem alloquentem: Et glorificaui, inquit, & glorificabo. Quomodo igitur filius verum patris erit verbum, cùm ad eum pater loquatur? locutio autem ſine verbo fieri non poteſt. aut igitur per ipſum, ſi verbum verum eſt, loquitur filio pater, quod eſt abſurdum; aut aliud eſt illud verbum interius, atq; naturale, quo ad filium locutus eſt pater. Soluitur: Verbum, ſiue filius dei, quatenus deus, more humano per labia, guttur, & linguam non emittitur, neque aures audientium verberat; ſed intrinſecus mentem monet, inſtruit, & mouet. neq; vox illa patris propriè naturalis fuit; ſed ſonus quidam factus, quo ſignificabatur, quantæ dignitatis filius ſit apud patrem. quòd autem vox illa colliſione corporis facta fuit, dominus oſtendit Ioan. 12. Non propter me, inquit, facta eſt hæc vox, ſed propter vos. non dicit, non propter me locutus eſt pater, ſed, facta eſt vox. facta eſt ergo illa vox miracu-

Argumentū.

Solutio.

Verbum Dei filius ſubſtantialis.

Inſtantia.

Soluitur.

Verbum Dei quomodo loquitur.

Glorificaui, & glorificabo.

loſè propter diſcipulos; vt paternam voluntatem in glorificatione filij ſui cognoſcentes,
pericula, opprobria omnia non pertimeſcerent. Iterum inſtãt: Inuenitur, inquiunt, in ſcri-
Inſtantia. pturis, pater dicens ad filium, Gen. 2. Faciamus hominem: Et Ioan. 8. Ego à meipſo non
loquor; ſed quæ à patre audiui, hæc nuncio vobis. ſi pater locutus eſt ad neſcientem filiũ,
& tunc diſcentem, quando verbum patris percepit; aliud profectò ipſe verbum erit,
quàm illud natura intrinſecum, quo didicit: ſin verò ad ſcientem filium; ſuperuacaneum
videtur fuiſſe, ſcientem docere. Soluitur: omnia pater docuit, & dedit filio generatio-
Soluitur. ne æterna, nec per aliud verbum, per interualla temporis filium docuit; ſed genuit æ-
Vnicũ eſt verbum Dei. ternaliter deum, omnia ſcientem, omnia potentem. vnicum ergo eſt verbum Dei natura-
le, atq; intrinſecum, id eſt, filius dei. Amplius, ſi aliud verbum inſitum patri eſt, ſecun-
dum naturam, quàm illud de quo ſcripturæ loquuntur, vt ſit aliud intrinſecum, quaſi oc-
cultatum in patre, aliud enuncians, manifeſtansq; myſteria Dei, quod deum eſſe Ioan-
nes euangeliſta aſſerit; proculdubio in patrem compoſitio caderet: componeretur enim
Deus pater, ſecundum iſtos, ex eſſentia diuina, & verbo ſuo intrinſeco. ſed nullo pacto
Inſtantia. in deum cadit compoſitio: vnicum ergo eſt verbum dei, & non duo, vt iſti dicunt. Rur-
ſus obijciunt, filius dei, verbum & ſapientia dei appellatur: ſed ſapientia eſt quædam
ſcientia, & verbum eſt prolatio vocis; hæc autem non competunt filio, quippe qui non eſt
Soluitur. prolatio vocis, neq; ſcientia aliqua acquiſita: igitur verbum dei dici non poteſt. Soluitur:
verbum dei eſt ſubſiſtens ex ſubſiſtente, viuum ex viuo; non enim eſt ſicut verbum hu-
manum, ſed tantùm excedit verbum humanum, quantùm humana ſubſtantia à dei ſub-
Pater loquitur ad filium quo modo intelligitur. ſtantia exceditur. Loqui autem patrem ad filium, ſic intellige: filium habere perfectam
voluntatis paternæ cognitionem, nec expectare verbum, quum ipſe ſit vnicum dei ver-
bum connaturale, & coæternum patri. Quando ergo legis in euangelio loquentem patrẽ
cum filio, hoc modo intellige; nempe filium, abſq; alio doctore, perfectè cognoſcere vo-
Inſtantia. luntatem patris. Inſtantia: Verbum appellatur, non quia ex patre ſecundum naturam
ſit; aut quia ipſe filius ſit intrinſecum, atq; inſitum patri; ſed potiùs quia patris verbum
audiens, nobis enunciat voluntatem patris: ſicut ſanctificatio quoq; dicitur filius, quia
Soluitur. alios ſanctificat; iuſtitia, quia alios iuſtificat. Soluitur: ſi filius verbum dicitur, quia
Verbum Dei non audit aliud verbum. verbum audit, erit vtiq; ipſe verbum participatione illius verbi: ſed quæ per participati-
onem habentur, poſſunt amitti: igitur filius, quia eſt verbum per participationem, po-
teſt deſinere eſſe verbum, quod eſt omnibus modis abſurdum: non enim rectè dicere-
tur à filio: Qui videt me, videt & patrem meum, propterea, quòd pater eſt Deus natu-
ra immutabilis, filius verò mutabilis; quippe qui eſſet Deus, non quidem per naturam,
ſed per participationem. fateamur ergo neceſſe eſt, filium dei eſſe verum verbum Dei,
Inſtantia. non autem alterius verbi participem. Inſtantia, nomen illud ſi filio naturaliter ineſt; pro-
culdubio non diceret Apoſtolus 2. cap. ad Philip. Chriſtum ob meritum crucis, & hu-
Dedit illi nomen. militatis accepiſſe nomen, quod eſt ſuper omne nomen: nemo enim de nouo accipit quod
habet. ſed Apoſtolus apertiſſimis, & elegantiſſimis verbis hoc profitetur: Ergo non eſt
Soluitur. Deus natura, ſed factus per gratiam. Soluitur: cùm filius dei ſit in ſinu patris altiſſi-
mus, non opus illi erat labore quærere, quod naturaliter habebat. Quare illa Pauli ver-
ba ſic intellige: Dedit illi nomen: non nomen, quod priùs non habuerat; ſed illius decla-
rationem, & manifeſtationem nominis. priùs enim paucis hoc nomẽ innotuerat; ſed poſt
Chriſti paſſionem, toti prorſus mundo innotuit. Exaltatus eſt præterea, non ſecundum
Gratia Chriſti redundat in electos. quòd Deus; ſed ſecundum, quòd verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Altiſſi-
mus dei filius ſemper eſt vt deus, exaltatur verò, vt homo. Pſal. 44. Sedes tua, inquit,
in ſeculum ſeculi: addit: Propterea vnxit te Deus, Deus tuus. &c. vt verbum, & filius
Dei regnabat ante vnctionem cum patre. Exaltatur autem, vngitur propter nos, vt per
ipſum in omnes nos gratia percurrat. Ioan. 17. Et pro ipſis ego ſanctifico meipſum, vt ipſi
quoq; ſanctificati ſint: omnia enim quæ in Chriſto, vt in homine ſunt, in vniuerſam redun-

dant

De filij dei diuinitate

dant ecclesiam electorum. Instantia: Apostolus 1. ad Hebr. ita loquitur: Tantò melior angelis effectus, quantò præ illis differentiùs nomen hæreditauit. Arguunt ergo ex his verbis hoc modo: Quod fit meliùs, priùs non erat: sed Christus factus est melior angelis; igitur priùs non erat: atqui deus semper est eodem modo, & non potest fieri melior, neq; deterior: igitur filius non est Deus. Soluitur: quando propter nos factus est homo, & immunditia peccatorũ per ipsum purgata, sedit in dextera magnitudinis in excelsis, tunc melior angelis cognitus est; non quia naturam in aliud mutauerit, vel quia factus sit postea, quod antea non erat; non enim de natura filij modò sermo habetur; sed de ea potiùs, quæ incarnationis tempore, assumpta est natura: itaq; non angelorum natura naturæ Christi comparatur; sed Christi administratio administrationi angelorũ, quam dicit meliorem fuisse.

Instantia.

Melior angelis effectus.

Soluitur.

Instantia: in Actibus Apostolicis sic loquitur Apostolus Petrus: Sciat omnis domus Israël, quia dominum & Christum fecit Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis. Apostolus ad Hebr. 3. Considerate Pontificem confessionis nostræ Iesum Christum, qui fidelis est ei, qui fecit ipsum. Tunc sic formatur argumentũ: quòd fit à Deo, non est Deus, quia Deus non fit, cùm semper sit. sed filius fit à Deo patre: igitur non est Deus. Soluitur: verbum illud facere, quando de filio dei dicitur, vel de humana natura assumpta à Christo intellige, aut indifferenter, abusiuè accipias pro generare. 4. Regum 12. Ab hodierno die, inquit, filios faciam, id est generabo. Non ergo de natura verbi, sed de incarnatione eius, hæc Paulus scripsit: tunc enim factus est pro nobis homo, quando verbum caro factum est: tunc, vt homo fidelis creatori suo fuit, quia opus sibi commissum fideliter perfecit: tunc Apostolus, pro nobis fuit ad nos missus, & fidelis Pontifex confessionis nostræ; offerens seipsum pro nobis hostiam immaculatã deo in odorẽ suauitatis. Non ergo ad essentiam filij illa verba sunt referenda, sed ad sumptæ humanitatis sacramentum. nam & Paulus antea homo erat, quàm factus sit Apostolus. & Moyses similiter, antequam factus sit fidelis minister in tota domo dei, Exod. 28. Eodem quoq; modo intelligenda est illa scriptura, quæ sumpta est ex Actibus Apostolorum. Dei filius erat semper, vt est omnium dominus: In serui autem forma factus est, vnctus est, quoniam id homini conuenit: hominem enim assumpsit, non vt diuinitatem amitteret; sed vt seruitutem nostram, in dominandi honorem extolleret; & dedecus nostrum ad nobilitatem suam traduceret. Quando ergo dicit scriptura, & dominum ipsum, & Christum Deus fecit; deum, aut pro tota trinitate accipias; aut si ad patrem referas, verbum patris, ea operatione non priuabis: opera enim trinitatis ad extra sunt indiuisa: Ego à me nihil facio, sed pater in me manens, facit opera, Ioan. 14 Vel accipias fecit, pro declarauit: pluribus siquidem operibus miraculosis, quæ per filium facere dignatus est, filij diuinitatem declarauit. Ioan. 10. Et si mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoscatis, quia ego in patre, & pater in me est Ad hoc accedit, quòd fieri, & effici, non semper essendi principium significat: Fias mihi in Deum protectorem, Psa: 30. canit. & Ps: 9. Factus est dominus refugium pauperi. nemo enim audebit dicere, tunc cœpisse deum esse, quando pauperi factus est refugium: sed semper fuisse. Quare quemadmodũ qui semper est, aliis fieri refugiũ dicitur, dum est illis solatio, & adiumento; ita cùm dominus noster semper sit deus, & omniũ dominus fieri nobis dicitur saluator, cùm per assumptæ humanitatis sacramentũ, nobis auxilium præstitit salutis.

Istantia.

Factus quomodo intelligitur.

Soluitur.

Facere pro generare.

Dominum Iesum Deus fecit.

Fecit, id est, declarauit.

Sed dicet aliquis, quomodo filius erit similis patri, qui de seipso apertè dicit, omnia se à patre accepisse: Omnia, inquit, tradita sunt mihi à patre meo. Nam si à seipso haberet, non vtiq; accepisset: quoniã verò se accepisse verè ait, certè non habebat à seipso. Soluitur: Dum filius à patre, omnia naturaliter accipere dicitur, vno duntaxat excepto quòd pater non est: non ergo filius de nouo aliquis à patre accipit, quòd priùs ab æterno nõ acceperat nascẽdo: alioqui quare diceret, omnia quæ habet pater mea sunt, & omnia mea patris similiter? Nã si nihil habet filius à seipso, nihil etiã haberet pater à seipso, quod est omninò absurdũ. Accipere

Instantia.

Omnia mihi tradita sunt à patre meo.

Soluitur.

De diuinitate filij Dei.

Sicut pater habet vitam in semetipso.

autem se dicit à patre, ne quis putet eundem esse patrem & filium, sicut dixit Sabellius, simili scripturæ testimonio confirmatur: Sicut, inquit, pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso. Ex patre siquidem filium habere vitam naturaliter significatur, & alium personaliter esse, quàm qui dedit, demonstratur. Sensus ergo illius scripturæ est: sicut pater æternaliter vitam habet in semetipso; sic & filius æternaliter habet vitam in semetipso. Quare, si aliquando filius non habebat vitam in semetipso, nec pater habebat: sed hoc est impium: igitur filius semper habet vitam in semetipso. Cum autem dicit, se à patre eam accepisse; diuinitatem suam non minorauit, sed suæ emanationis originem insinuauit, alium scilicet esse personaliter, ita tamen, vt identitati naturali in nullo derogetur.

Instantia.

Instantia: Posset aliquis obiicere: si creatura, inquit, non esset filius Dei; non diceretur omnium creaturarum primogenitus: quoniam enim magnam habet cum creaturis coniunctionem, propterea hoc nomine appellatur; alioqui quomodo earum primogenitus rectè diceretur?

Primogenitus. Soluitur.

Soluitur: Paulò antè com. 7. Quæst. 2. cap. 4. de hoc nomine nonnihil dixi: Dominus siquidem noster, vnigenitus dicitur, quia solus ex patre nascitur, & solus Dei filius naturaliter est. Primogenitus autem dicitur, quum in multis scribitur fratribus; quando nimirum homine assumpto, frater noster effectus est; tunc primogenitus factus est in multis fratribus, quia multos filios Dei per gratiam effecit.

Quare vocatur primogenitus, & vnigenitus.

Primogenitus igitur vocatur, non quia tempore alios præcessit, neq; quia eiusdem ipse, in quantum Dei verbum, cum creaturis essentiæ est; sed quia in ipso primò deificati sumus. vnigenitus verò simpliciter dicitur, nulla alia causa addita, quia solus, vt verè filius, in sinu patris est, primogenitus in multis fratribus, & primogenitus ex mortuis. non est ergo ipse filius, verbum Dei creatura: nam si in eo vniuersa creata sunt, Collos. 1. nihil ergo est creatum, quod per ipsum creatum non sit; alioqui seipsum creasset.

Primogenitus ex mortuis.

Vocatur quoq; primogenitus ex mortuis, quia primus ipse, morte calcata, surrexit, & primus carnem nostram in cœlos reduxit. Quare, quemadmodum initium viarum creatus est, quia per ipsum omnes possunt in salutem recurrere; ita planè primogenitus vocatur in multis fratribus, quia vocauit nos omnes ad adoptionem Dei per gratiam: primogenitus verò ex mortuis, quia ex mortuis resurgens, naturam nostram in incorruptionem reuocauit.

Vnigenitus quare?

Vnigenitus, quia solus à patre genitus, cætera verò per ipsum sunt condita. Non ergo vnigenitus appellatur, vt quidam dicunt, quòd solus à patre creatus sit; sed potiùs quòd solus à patre natus sit, siue naturaliter nascatur; alioqui non erit pater omnium vniuersaliter creator, quod sanctis scripturis, & fidei catholicæ non consentit. Itaq; filius Dei naturalis rectè vnigenitus appellatur, quia ex patre naturaliter prodiens, essentiæ paternæ verus per generationem hæres inuenitur: neq; illorum sententia probanda venit, ideo vnigenitum appellari, quòd solus omnia excedat; alioqui pater, qui simili excellentia pollet, posset simili nominis titulo gaudere, appellariq; scilicet vnigenitus, quod scripturis diuinis minimè probatur: Pater enim est ingenitus, non autem genitus, aut vnigenitus: non ergo propter excessum, sed quia à patre nascitur, vocatur vnigenitus Dei filius.

Primogenitus Mariæ virginis.

Præterea, Euangelium vocat dominum nostrum, primogenitum virginis matris, eò, quòd primo natus sit, non quòd alios etiam genuerit; sed quia primum plerumq; absolutè, & sine comparatione dicitur. Itaq; non quia creatura est filius Dei, totius creaturæ primogenitus dicitur; sed sicut dixi, quia per ipsum adoptati, filij Dei per gratiam efficimur, cuius gratiæ per ipsius meritum participes facti sumus. Primogenitus quoq; dicitur, quia ipse primus filius verè est, sicut & pater primus pater: & per ipsum omnia facta sunt, & per ipsum omnia adoptantur. Habes igitur quare dominus noster vocetur vnigenitus, & primogenitus Dei; primogenitus in multis fratribus; primogenitus gloriosæ virginis matris; primogenitus ex mortuis.

CAP. II.

Quomodo

Quomodo intelligitur sedere à dextris meis, aut à sinistris, non est meum dare vobis.

Posset aliquis sic arguere: Si filius Dei æqualis est patri, eandem profectò habet potestatis virtutem cum patre: vbi enim non est æqualis virtus potestatis, nec æqualis dignitas maiestatis: sed æqualis potestas filio negatur, vt Euangelium Math.20. cap. apertissimè nos admonet: Sedere, inquit, à dextris meis, non est meū dare vobis: igitur non est æqualis patri. Soluitur: Vobis petentibus supremos honores, nō est meū dare vobis; sed illis, qui in certando superabunt. Ordinatū est certamē, statuta sunt præmia, distributi sunt honores; certate viriliter, & supremos accipietis honores, quos tantopere quæritis. non ergo est meū dare vobis hunc supremum honorem, qui reseruatus est in præscientia patris illis, quos excessus certandi commendabit. Quare dominus potestatem non negauit, sed dispensationem ostendit. alioqui non rectè dixisset, Omnia tradita sunt mihi à patre. certè omnia pater per ipsum operatur, ex quibus omnibus vnum est, distributio munerum singulis sanctorum. Item, non est meum dare vobis, quia iustus sum iudex, & honores singulis pro suis meritis distribuo. Dixi vos sessuros super 12. thronos; vultisnè, vt aliis sine honoribus remanentibus, vobis solis omnium honores impendantur? non est meum dare vobis, non fert hoc mea iustitia, non patitur iusti iudicis munus & officium: iustus enim sum munerum declarator, & distributor. Itaq́; suspicari non debemus ideò à patre honores præparatos esse, quia ipse præstare nō posset, sed propter dispensationem incarnationis, ita fuisse locutum. Consueuit enim Dominus omnia quæ naturam hominis excedunt, patri, vt Deo attribuere. Instat aduersarius alio medio, Ioannes cap.17. dicit: Vt cognoscant te solùm Deum: filius solum patrem Deum verum esse fatetur: Pater quoq; in Isaia Propheta 44. Ego Deus primus, & ego post hæc, nec est Deus præter me. si ergo pater est verus, & primus Deus: filius ergo non est Deus, quia vnus Deus, & non plures dij, nisi participatione, seu adoptione, non autem natura. Soluitur: Vt cognoscant, inquit, te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. vt ergo verus Deus pater cognoscendus est; ita non aliter Iesus quoq; Christus habendus est. Cùm ergo pater per prophetam dicit: Ego Deus primus; non filium, sed creaturas, à quibus falsò Dei nomen occupabatur, repulisse intelligitur: Falsi ergo dij, quos humana ignorantia finxit, repudiantur. Illa quoq; scriptura, ex Euangelio Ioan. desumpta, eodem modo est intelligenda: Vt cognoscant te solum verum Deum, Patrem à falsis dijs, non autem à filij natura extrudendum esse insinuauit. alioqui, si filius non est natura Deus, sicut & pater; cur patri se æquauit? & quem misisti, inquit, Iesum Christum. docuit siquidem in patris, filiiq; cognitione, vitam æternam consistere: igitur eiusdem sunt naturæ, & maiestatis. Soli filio hæc verba congruunt, quia creatura non est, sed ex patris substantia prodit, & genitori non iniuria connumeratur. Manifestaui nomen tuum hominibus, Ioan.17. nempe quòd sis verus pater, & filium verum habeas, vt idem Ioannes dicit 1.Epi.cap.5. Et simus in vero filio Dei domino Iesu Christo. Ita illa dictio exclusiua non excludit filium à patris natura & operatione; sed falsos Deos, quos error mortalium inuenit. Instat aduersarius: Qui proficit in sapientia, non est Deus; quia Dei sapientia huiusmodi profectus non recipit incrementa: sed Christus proficiebat in sapientia, Lucæ 2. proficiebat ætate, sapientia, & gratia apud Deum & homines: igitur non erat Deus natura, sed nuncupatione, siue adoptione. Soluitur: Christus vt Deus, perfecti patris filius, proficere non poterat; profecisse autem dicitur secundum assumptæ naturæ dispensationem. Nam si Christus est sapientia Dei, virtus, forma, & imago patris; quomodo profectus erat susceptibilis? Esset enim aliquid maius Dei sapientia, virtute, forma, & imagine, quod est absurdissimum. Adhæc accedit, quòd profectus sit de imperfecto

Sedere à dextris non est meum dare vobis

Soluitur.

Omnia pater per filium operatur.

Non est meū dare vobis.

Vt cognoscāt te solū Deum.

Ego primus.

Soluitur.

Et quem misisti Iesum Christum.

Et simus in vero filio eius

Instantia.

Iesus proficiebat ætate, & sapientia.

Soluitur.

perfecto, ad perfectum ascensus: sed filius est totus in patre, & totus in patre filius; patre autem nihil sublimius, nihilq; perfectius: Quò ergo filius proficiendo ascendet, qui replet patrem, vt more corporum loquar, & repletur à patre? nam si receperit incrementum; maior patre videbitur, quod nefas dictu omninò est. Non ergo proficit, qui perfectus est, neq; mutatur, qui immutabilis est. Dicitur autem Christus profecisse in sapientia, eò, quòd paulatim corpore crescente, paulatim quoq; sapientior videbatur: occultam scilicet sapientiam suam paulatim reuelando, nostræ naturæ legem secutus. Videntibus igitur atq; audientibus eum sapientiorem gratioremq; se præbebat, ideoq; dicitur profecisse; non persona quidem verbi, sed humana natura.

Quomodo Christus crescebat in sapientia.

3. Instantia. Contrà: Si vnus est filius Dei, & hic vnus proficiebat, imperfectus erat certè: quomodo igitur perfectißimo patri erit æqualis?

Soluitur. Soluitur: Vnus profectò dominus noster Iesus, & non duo, & vnus hypostaticè, atq; personaliter in duabus naturis; quia Verbum caro factum est. Si ergo secundum naturã dicitur profecisse humanam, saltem secundum experimentalem cognitionem, vt quidam sentire videntur: ex hoc autem non licet colligere, secundum diuinam in eo naturam profecisse, quæ est expers omnis incrementi.

4. Instantia. Contrà: filius patri subiicitur, vt dicit Apost. 1. Cor. 15. Igitur non est æqualis patri. nemo enim negare potest, minus esse quod subiicitur eo, quod subiicit: sicut victore, quod victum est.

Soluitur. Filius subiicitur patri. Soluitur: Qui alicuius voluntatem facit ei vtiq; subiicitur: sed filius facit voluntatem patris: igitur patri filius subiicitur. Hæc autem subiectio æqualitatem non destruit, subiicitur enim æquali æquale, dispensationis interdum modo quodam. Prioris ad Cor. 14. Spiritus prophetarum, inquit, prophetis subiectus est. Spiritus prophetarum est spiritus sanctus, cuius æqualitatem non destruit subiectio, qua prophetis subiicitur: multò ergo minus destruit æqualitatem filij subiectio, qua subiicitur patri.

Spiritus sanctus subiectus prophetis.

Ad hæc accedit, quod scriptura dicit, filio patrem esse subiectum, ministrat enim filio: igitur est illi subiectus. Quòd ministret, audi quæso, psalmum concinnentem: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorũ. Si ergo pater quamuis ministret filio, minor tamen ipso propterea non est; nec filius quia patri subiicitur, minor patre putandus est. Sensus ergo illius sententiæ talis est: In futuro seculo, filius nobis patrem largietur, atq; ita pater per filium erit omnia in omnibus, & vita, & incorruptibilitas, & gaudium, & virtus, & quicquid sanctis gratiæ dabitur, ex patre per filium in spiritu dabitur. Quoniam verò dixerat, à patre omnia subiecta iri filio; ne quis putaret, patrem non omnibus dominaturum, filium subiicit patri; vt rerum omnium principatus in patrem per filiũ redigatur, & ita deitas, pater scilicet cum filio, & spiritu sancto regnet.

Deus omnia in omnibus.

5. Instantia. Quomodo subiicietur, si modò non subiicitur. Contrà: Apostolus dicit: Subiicietur, scilicet in futuro seculo: ergo modò patri non subiicitur, & consequenter patris non facit voluntatem. Si verò in præsenti seculo subiectus est patri, quomodo in futuro seculo subiicietur?

Soluitur. Soluitur: subiectus nunc quoq; Christus patri est, non tamen pro omnibus, sed pro solis credentibus in eum, quos ab omni peccato suo pretioso sanguine liberatos, patri sedulò offert. Cùm verò propulsatus fuerit omnis error à mentibus hominum, & subditus erit mundus Christo domino; tunc & ipse quoq; pro omnibus patri subiicietur; vt sit Deus omnia in omnibus; tunc omnibus largietur, vt per ipsum patre omnes participent: & hic est subiectionis modus, qui non separat filium à paterna dignitate, & natura, quia incommutabilis est Deus.

Subiectionis modus.

6. Instantia. Glorifica me pater. Contrà: Ioannes scribit 17. Glorifica me pater ea gloria, quam habebam apud te, antequam mundus esset: Glorificans est maior eo, qui glorificatur: igitur pater maior est filio.

Soluitur. Soluitur: Non sibi à patre gloriam petebat, qua sicuti Deus natura non indigebat; sed paternam gloriam in hominem quem assumpsit: Doxa δόξα, modò gloriam, modò opinionem significat. Sensus ergo illius petitionis est talis. Quoniam ô pater homo factus, id solùm esse hominibus videor, nec cognitus sum tibi coæternus esse, glorifica me tu, id est, talem opinionem ac fidem hominibus de me largiaris, qualem habent credentes in me; vt scilicet credant me natura deũ, lumen de lumine, deũ verũ de deo vero. Petit à patre, vt

Gloria quam Christus petebat.

tre, vt homo, & quicquid à patre, vt homo petit, à seipso vt deo, & spiritu sancto petit: perfectam siquidem, sicut & pater, & spiritus sanctus, possidet gloriam: igitur perfectus Deus.

CAP. III.

Christus est natura Deus, rationibus ostenditur.

Vod dominus noster Iesus Christus sit verus Deus natura, non participatione, aut adoptione, Apostolus 1. cap. ad Rom. ostendit, & quidem clarissimè: Gratia, inquit, vobis, & pax à deo patre, & à domino Iesu Christo. ex cuius authoritate talis ratio colligi potest: Quorum virtus & operatio vna & eadem penitus est; eorum vtiq; vna, & eadem natura est: sed ita res habet inter patrem & filium, vt apertè Apostolus testatur: Gratia, inquit, vobis à deo patre, & domino Iesu Christo; vnam enim eandemq; esse operationē Dei veri, & creaturæ, concedet nemo. Confirmatur, ille censendus est Deus verus, qui vnà cum patre, pacem & gratiam sanctis suis largitur. sed Christus de se dicit: Pacem meam do vobis, pacem meam dimitto vobis. Si ergo pacem suam esse dicit, non ergo participatione, sed identitate essentiali, est Patri coæternus; vt potè collargitor naturaliter, atq; inseparabiliter gratiæ & pacis cum patre. Item, Paul. ad Rom: 2. Secundùm duritiam tuam, thesaurisas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui retribuet singulis secundùm opera sua. Et ad Cor. posterioris epistolæ cap: 5. Omnes nos, inquit, oportet manifestari coram Christo, vt vnusquisq; accipiat propria corporis prout gessit, siue bonū, siue malum. Ioan: 5. Pater omne iudicium dedit filio. Ex quibus sanè scripturis potest talis ratio formari: Qui retribuet singulis secundū opera eorum; est infinitæ potentiæ: sed filius dei, vt scripturæ dicunt, singulis hominibus est redditurus secundū opera eorum: igitur est infinitæ potentiæ, & consequenter est deus: Deus enim solus est infinitæ virtutis. Confirmatur authoritate Euangelij Matt: 25. Ite maledicti in ignem æternum: & venite benedicti patris mei. Ipse ergo est, qui constitutus est iudex viuorum atq; mortuorum. Item: qui iustificat, Deus est: quomodo enim poterit creatura creaturam iustificare; id est, de iniusta iustam facere? iustitia enim ista non est extrinseca, sed intrinseca, vt dixi in quarto libro, in tractatu de iustificatione. Deus autem solus intrinsecus mentem purgat, & iustitia vestit: sed Christus iustificat suos fideles, Paul: ad Rom: 3. Iustitia, inquit, dei per Iesum Christum. & iterum: Qui credit in eum, qui iustificat impium. & posterioris ad Cor. 5. Qui factus est nobis iustitia, sanctificatio, &c. et ad Rom. 3. Vnus est Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem, Ioan: 6. Amen dico vobis, qui credit in me, non iudicatur; sed habet vitam æternam. Igitur Christus est verus Deus. Ego sum vita, inquit dominus, Ioan. 14. Et qui credit in me, habet vitam æternam: & ego suscitabo ipsum in nouissimo die. Ioan 6. Et ego sum resurrectio & vita, Ioann. 11. Quæ omnia, non nisi soli Deo competere possunt. Quare, aut scriptura non est vera, aut Christus est verus Deus: sed illud est falsum: igitur hoc est verum. Item: qui est dominus gloriæ, ipse est deus per naturam; quia gratiam & gloriam dabit dominus, & dominus potens ipse est rex gloriæ: sed Christus est rex gloriæ, 1. Cor. 1. Si cognouissent, non vtiq; crucifixissent dominum gloriæ: igitur Christus est deus. Confirmatur: qui scit, & manifestat consilia cordium, ipse vtiq; est deus: Ego Deus scrutans corda, & probans renes, dicit dominus: sed Christus manifestabit consilia cordium, 1. Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare, donec veniat dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium: igitur est natura deus, & non adoptione. Item: Qui semper est, deus est: Ego sum, qui sum, dixit dominus Moysi in Exodo: & in Malachia propheta 2. Ego deus, qui non mutor: sed dei filius semper est

ad Heb.

Prima ratio. Gratia vobis & pax, Rom. 1.

Pacem relinquo vobis. Ioan: 14.

2. Ratio.

Omnes nos oportet manifestari ad tribunal Christi.

3. Ratio. Iustitia per filium Dei.

4. Ratio. Dominus gloriæ.

Manifestabit consilia cordium.

5. Ratio.

Iesus Christus heri & hodie. Hebr. 13.

ad Hebr. 13. Iesus Christus heri, & hodie, ipse & in secula: incommutabilis est ergo naturæ, quod solius dei proprium. Nam de angelis, qui cæteris rebus naturæ dignitate antecellunt, scribitur in Iob: Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in angelis reperit prauitatem. De alijs autem rebus in Psal. 101. Tu solus ipse es, & anni tui non deficient: alia verò, velut amictum mutabis ea, & mutabuntur.

Adorent eum omnes angeli

in Psal. 96. Et adorent eum omnes angeli Dei. Et Psal: 2. Filius meus es tu, ego hodie genui te. Ps. 109. Sede à dextris meis. Hæc autem diuinarum scripturarum oracula, soli dei filio, qui est dominus noster Iesus Christus, sunt attribuenda: ex quibus perspicuum fieri potest, dominum nostrum Iesum Christū esse natura verū Deum, & verū filium Dei.

6. Ratio. CHristus potest omnia sibi subijcere.

Item: ille qui propria potentia potest sibi subijcere omnia, est verus deus; quia nemini subest, & omnia illi subsunt: sed Christus sua propria potestate potest sibi subijcere omnia, ad Phil: 3. secundum operationem; quia ipse potest subijcere sibi omnia: Christus igitur est verus deus. Quomodo nō erit verus deus, qui non aliter quàm pater potest coacta sibi subijcere? Confirmatur authoritate Apostoli Colos. 1. Transtulit in regnum filij dilectionis suæ, id est dilecti sui, in

Filius dilectionis suæ.

quo habemus redemptionem, & remissionem peccatorum. Si filius dilectus nominatur, per quem sortiti sumus redemptionem & remissionem peccatorum; quomodo non erit verus Deus? & quis potest dimittere peccata; nisi solus Deus?

7. Ratio. In quo condita sunt vniuersa.

Item: qui creator est omnium, ipse vtiq; non est creatura: alioqui crearet seipsum, quod est falsum: sed Christus creauit omnia, Colos: 1. In ipso creata sunt omnia, quæ in cœlis, & quæ in terris sunt, siue visibilia, siue inuisibilia: Si ergo omnia per ipsum creata sunt; non ergo cum creaturis connumerandus venit. aliud enim ipse est præter creaturas; & ideo non est creatura.

In quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ.

Confirmatur: Ille, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, est verus deus: quis enim potest omnia scire, nisi solus Deus? ipsi enim omnia patent, omnia sunt nuda & aperta: sed dominus noster habet huiusmodi cognitionis thesauros; igitur est verus Deus: sic enim Paulus ad Col. 1. loquitur: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ abscōditi. Quomodo ergo non erit Deus, qui omnem intellectum & scientiam excedit, quem nulla potest comprehendere creatura? Confirmatur authoritate eiusdem epistolæ cap. 3.

Vbi Christus est in dextris dei sedens.

Vbi Christus est, inquit, in dextris Dei sedens: nulla creatura in eodem cum rege omnium solio sedet. cui enim dixit vnquam Angelorum; sede à dextris meis? sed Christus sedet à dextris dei in eodem solio: non igitur est creatura, sed creator Deus.

8. Ratio. Christus vita vestra.

Item, creatura vita esse non potest, sed particeps vitæ: sed Christus est vita, Col: 3. Cùm apparuerit, inquit, Christus vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria: igitur Christus non est creatura, sed deus verus. Et vita erat lux hominum, ait Ioannes in principio sui Euangelii. & iterum: Ego sum resurrectio & vita: &, Ego sum via, veritas, & vita. Cùm ergo sit vita per essentiam; est ergo deus per essentiam: idem enim est deo viuere & esse. Confirmatur authoritate primæ epistolæ ad Thessal: cap: 1.

Ad seruiendū deo viuo & vero.

Conuersi estis ab idolis vestris, ad seruiendum Deo viuo & vero, in Christo domino: Si ergo est deus viuus, non ergo est idolum mortuum: si verus, non est ergo creatura; quia falsò sibi non vsurpauit hoc nomen, neq; rapinam arbitratus est se esse Deum. Quis audebit negare Christum esse Deum viuum & verum, nisi qui negat veritatem? qui contemnit scripturas, qui inflatus sensu carnis suæ, putat se omnibus superiorem & sapientiorem esse: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.

9. Ratio. Hæres omniū

Item, qui est à patre omnium hæres constitutus, ipse vtiq; est verus filius dei, & verus deus: sed dominus noster Iesus Christus, est omnium hæres, Hebr. 1. Quem constituit, inquit, hæredem vniuersorum, per quem fecit & secula; igitur est verus deus. nulla siquidem creatura ante secula fuit; omnia enim in tempore sunt, præter solum Deum: sed filius Deus fecit omnia secula

Per quem fecit & secula.

per quem fecit & secula, Hebr. 1. igitur filius dei non est creatura, sed verus Deus. In primo quoq; & secūdo capitulo eiusdem epistolæ præponit Christū angelis, quòd differētius nomen hæreditauerit, quòd euangelium præstantiùs sit lege Moysis: in tertio autē

cap. præ-

cap. præponit Christum Moysi, asserens Moysen, serui quidem, Christum autem filij officio functum fuisse. Si ergo Christus maior est angelis, præstantior Moyse, & filii officio fungitur; proculdubio, non est creatura, sed verus deus: neque enim inter creatorem, & creaturam aliquod medium recte excogitari aut inueniri potest. In epistola priori ad Timoth. cap. 1. Christum appellat gloriosum, & beatum deum: Secundùm euangelium, inquit, gloriæ beati Dei, id est Christi. Si Christus est verus deus, non est ex nihilo; & per consequens non est creatura. Confirmatur authoritate Lucæ cap: 1. Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur, & regni eius non erit finis: natura igitur Deus, cuius regni non erit finis. Item: ille qui fungitur officio singularis mediatoris inter Deum & homines; ipse vtique non solùm est homo, verùmetiam & deus: sed Christus est huiusmodi 1. Tim. 2. Vnus Deus, & vnus mediator Dei & hominum Iesus Christus, non solùm quia reconciliauit homines deo; verùm quia naturaliter & substantialiter, & Deus, & homo in vna hypostasi est. hoc enim modo naturam nostram Deus sibi reconciliauit: nam alioqui quomodo vnus mediator, cùm plurimi ex sanctis hominibus, mediationis ministerio vsi sint? Exod: 20. Moses mediator fuit, qui legem à deo accipiens, filiis Israel intimauit: Ieremias de se ipso ita loquitur, 18. Recordare mei domine stantis coram te, ad loquendũ pro ipsis bona. 2. Cor: 5. Paulus clamat: rogamus pro Christo reconciliamini deo. de alijs sanctis quoque simile erit iudicium. Itaque Christus vnus mediator dei & hominum, quia in eo vno, Deus & homo coniunguntur: non est tamen ipse aliquid tertium, præter deum & hominem; sed Deus verè, & homo verè. non est ergo creatura filius dei, si natura nostra ipsi coniuncta, Deo vero coniungitur. Confirmatur authoritate eiusdem epistolæ cap: 4. Fidelis sermo, inquit, & omni acceptione dignus: in hoc laboramus, & certamus; quia speramus in deum viuum, qui est saluator omnium, maximè fidelium. Si est Deus viuus: ergo est naturaliter vita, & consequẽter non erit creatura Confirmatur per eandem epistolam cap. 6. Omnis creatura ex seipsa non habet immortalitatem; sed potest deficere; constat enim ex nihilo: neque est cognitionis infinitæ. sed Christus ex seipso habet immortalitatem, & cognitionis est infinitæ: igitur non est pura creatura, sed verus deus. sic enim docemur ab Apostolo 1. Tim. 6. Rex regum, & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem. Et quæ est ista lux, nisi eius diuinitas, quam nulla creatura comprehendere potest? Et quis iste solus immortalis, nisi solus deus? omnes enim morimur, & tanquam aqua in terram dilabimur, dicebat illa prudens mulier. Item: qui à diuinis scripturis appellatur magnus deus; proculdubio creatura dici non potest: sed Christus dominus hoc nomine vocatur ab Apostolo Tit. 2. Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi: quomodo non erit magnæ insipientiæ inter creaturas eum collocare? Confirmatur: nulla creatura potest præseferre imaginẽ diuinæ substantiæ; quia finitis gradibus naturæ concluditur: diuina verò substãtia aliquot naturæ gradibus non cõstringitur, sed est immensa & infinita: sed Christus est imago dei inuisibilis Col. 1. & character substa ntiæ illius, Hebr: 1. id est, in se habens totam substantiam patris: deus est ergo, & non creatura; vt potẽ forma, & imago increata. Item, cuius est spiritus sanctus, eius vtique proprium est, deum esse: Spiritus sanctus enim deus est, vt dicetur in 2. lib. idcirco non potest alicui competere, qui propria authoritate, eius esse dicatur, nisi deus extiterit, & eiusdem substantiæ cum spiritu sancto: sed spiritus sanctus vocatur spiritus Christi, Actor. 16. Tentabant in Bithyniam ire, & non dimisit eos Spiritus Iesu. Et Rom: 8. Qui non habet spiritum Christi, hic non est eius. Quomodo ergo filius non erit natura deus, si spiritus sanctus ita suus est, quemadmodum patris? creaturas enim excedit, vt solus cum patre spiritum sanctum possideat. Vnde Euangelista Ioan. episto. 1. cap. 2. Qui negat patrem, filium quoque negat: & qui negat filium, is quoque patrem negat: filius autem negatur, si creatura esse credatur. Quidquid igitur de patre dicitur, id de

Euangelium gloriæ beati Dei.

Et regi eius non erit finis.

10. Ratio.

Vnus mediator dei & hominum.

Speramus in Deum viuum

Qui solus habet immortalitatem.

11. Ratio.

Aduentus magni Dei.

Imago dei inuisibilis.

12. Ratio.

Spiritus Iesus

Qui negat filium negat patrem.

filio quoque necessario dicitur; præter quod, nec pater filius est, nec filius pater. Confirmatur per eundem Euangelistam prioris epistolæ cap: vlt. Hoc testimonium dei, quòd vitam æternam dedit nobis, & hæc vita in filio eius est. Qui habet filium, habet vitam: qui non habet filium, non habet vitam. Æternitatis vocabulum de deo dicitur apud scripturā, productio enim à nihilo, æternitatis nomen penitùs interimit; & ideo æternitas Dei solummodo naturæ substantialiter inest. Si ergo æterna vita Christus est & apud patrem; quomodo erit creatura; cùm creatura æterna dici non possit? Et scimus, inquit Ioan: in fine illius capituli, quoniam filius Dei venit, & dedit nobis sensum; vt cognoscamus Deum verum, & simus in vero filio eius Iesu Christo: hic est verus Deus & vita æterna. Apertissimè Christum dominum nostrum, filium Dei, & Deum verum appellauit: est enim verus deus substantialiter, non participatione sicut creaturæ: siquidem qui deus verus est, natura deus est, & non creatura, cap. 4. Quisquis, inquit, confessus fuerit, quoniam Iesus est filius Dei, quem paulò ante vocauit verum Deum, Deus in eo manet, & ipse in deo. Qui negat ergo filium dei esse verum deum, deus in eo non manet; sed princeps huius mundi, qui dominatur in filijs diffidentiæ. Caueamus ergo hoc baratrum infidelitatis. Item Matth. 16. laudatur confessio Principis Apostolorum, Matth. 16. Tu es Christus filius Dei viui: Beatus es, inquit, Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi; sed pater meus, qui est in cœlis. A patre cœlesti Petrus didicit, Christū esse filium dei viui: neque enim dixit, ipsum vnum esse de filijs dei, ne per adoptionem & gratiam filius esse putaretur: sed, Tu es Christus filius dei viui, id est, vnicus, & naturalis filius patris. laudatur hac sua professione Pastor ouium, quòd maiora, & sublimiora dei arcana discere diuinitùs potuerit. si autem Christus est creatura, quid opus erat Petri confessionem ita commendare? naturali siquidem cognitione creaturas cognoscimus. aut quomodo pater diuinitus per Petrum Apostolum, filium suum credentibus reuelauit; si filius non est deus, sed creatura? Idem confirmatur verbis, quæ sequuntur: Venturus est, inquit, filius hominis in gloria patris sui cū angelis suis, & tunc reddet vnicuique secundum opera sua. Quomodo gloria patris, est gloria filij, si filius non est eiusdem naturæ cum patre? Gloriam meam alteri non dabo, dicebat deus per Isaiam Prophetam 42. igitur filius est consubstantialis patri. Item: si pater natura est deus, filius quoque natura est deus; alioqui minoris erit dignitatis quàm omnes creaturæ; creaturæ enim consubstantialem sibi fructum ex seipsis producunt; non enim nascūtur ex dumis vuæ, neque ex vuis dumi. Quomodo erit creatura, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? ex cuius plenitudine omnes accepimus gratiam & pacem? Item: qui dedit hominibus potestatem filios dei fieri, per gratiam adoptionis, Ioan. 1. Ipse vtique non est filius per gratiam, sed per naturam: ideoque necesse est; vt filius dei sit deus per naturam. Sic deus dilexit mundum, ait Ioan. 3. vt filium suum vnigenitum dederit. Si præcipua mirabilisque Dei patris, dilectio erga mundum, ex hoc cognoscitur, quòd filium suum hominem factum, pro mundi salute dederit; parua profectò, nec magni æstimanda esset dilectio; si non verè filium, sed creaturam quandam pro mundo dedisset: sed hæc est præcipua, maximaque in mundum dilectio: non ergo creaturā, sed verè filium assumere hominem pro mundo voluit: propterea Euangelista vnigenitum appellauit. Reuera, si omnia quæ patris sunt, mea sunt, Ioan. 16. Est autem præcipuum essentiæ patris, vt increatæ substantiæ sit: erit ergo filius similiter increatus, & ita in principio cum patre, & in patre, verbumque eius, & filius eius, secundùm ineffabilem & incomprehensibilem generationis modum. Ecce domine Iesu multa dicta sunt, & dici possunt, de tua sanctissima diuinitate; sed multi non credunt, quia non sunt de ouibus tuis, quæ vocem tuam simpliciter audiunt, & tuis obediunt mandatis, domine Deus cordis mei.

Vita æterna Christus.
Vt cognoscamus verum Deum.
Deus verus.
13. Ratio.
Tu es Christus filius dei.
Gloria patris.
14. Ratio.
Illuminat omnes homines.
15. Ratio.
Dedit potestatem filios Dei fieri.
Sic Deus dilexit mundum.
Omnia quæ patris sunt, mea sunt.

QVAESTIO QVINTA. CAP. I.

Verbum est notitia actualis, ex memoria patris genita, proprium nomen filii dei in diuinis.

Postquam audiuimus diuinitatem filij dei, eiusdem deinceps generationē audiamus: ex verbi autem creati similitudine, ad increati intelligentiam nos assurgere superiùs annotauimus. Porro verbum creatum, teste Augustino de Trinitate sic describitur: Verbum est perfectio intelligentiæ, producta vel expressa à memoria: ex suæ quidem productionis modo, absq; actuali cognitione, diuini verbi repræsentatiua, nequaquam consistens: ex quo patet, omnem nostram intellectionem à memoria certè genitam, verbum appellari: quippè, quæ perfectio sit intelligentiæ, à memoria manans cum actuali, manenteq; cognitione, verbum diuinum repræsentans. ea verò, quæ confusa dicitur cognitio, vtpote priùs nobis nota, perfecti verbi nomen habere non potest, quia à perfecta sanè memoria non producitur. Quam ob causam non omnis intellectio in diuinis, est verbū formaliter: est enim essentialis intellectio communis tribus, ideoq; verbum formaliter non vocatur: vnde patris intellectio, ac spiritus sancti, cùm per memoriam non sit producta; verbum formaliter non nominatur. Verbum sanè filij proprium est, quod hoc ipsum sonat verbum: nam aliquod est ab alio realiter emanans, intellectus, seu memoriæ ordine, atq; modo. Eadem autem persona, quatenus in esse substantiali per generationem in natura viuente, à producente quoq; viuente, eiusdem gignitur naturæ; Filius nominatur: quatenus autem in natura intellectuali subsistente, per memoriæ virtutem, ab aliquo producitur eiusdem naturæ; Verbum dicitur in diuinis: quæ planè verbo creato necessaria non sunt; quia profectò dignitatē personæ subire nequit, ob eam, quam habet accidentis naturam: igitur quælibet notitia genita, quæ authore Augu. proles vocatur, verbi non est repræsentatiua diuini, nisi verbum fuerit perfectum: aliquo tamen modo verbū appellatur: nam quælibet intellectio actualis, ex memoria gignitur; & hæc quidem magis, hæc verò minùs perfecta; quatenus magis minusq; memoria perfecta extiterit. sufficit autem quamlibet notitiam prolem esse, & sui quidem expressiuam parentis: Omne quod notum est, inquit August. de Trin. 9. cap. 10. vel 24. verbum dicitur animo impressum, quamdiu ex memoria deffiniri proferriq; potest. Quare inter notitiam primam genitam imperfectam, & eam quæ inquisitionem sequitur, formalis non est collocanda differentia; ob quam hæc possit verbum dici, illa verò minimè: ordo autem, qui in perfecta notitia comparanda à nobis obseruatur, talis est. Intellectus siquidem noster, à confusis, ad distincta natura proficiscitur; ideo originis ordine, notitia nobis primùm imprimitur obiecti confusa: idcirco, vt ad distinctam claramq; notitiam perueniamus, multa nobis inquisitione opus est; quæ sanè verbo sit præuia perfecto. etenim verbum perfectum, actualis cùm sit notitia perfecta, per diuisionis differentiarum viam, illi vtiq; conuenientium, commodè haberi potest. Quare aliquo obiecto confusè cognito, per viam diuisionis, vt diximus, postea inquisitio sequitur: omnibus autem illis differentijs inuentis, tunc profectò illius obiecti diffinitiua cognitio, actualis reputatur atq; perfecta: illius planè habitualis notitiæ, quæ primo in memoria erat, perfectè declaratiua: talis autem distincta notitia, verbum est perfectū. Placet mihi, ait August. vbi suprà, quod noui, diffinio, quid sit intemperantia, & hoc est verbum eius: itaq; intellectus imperfectus, ad verbum quidem perfectum habendum, inquisitione indiget, quæ tamen ipsius verbi formaliter generatio non dicitur, sed quædam potiùs præuia dispositio. Hac atq; illac, inquit August: 15. de Trinit. cap: 15. vel 39. quadam motione, id est inquisitione iactamur; quæ planè non est verbi formaliter genera-

Quid est verbum creatum

Verbum in diuinis non est omnis intellectio.

Filius propriè est verbum.

Notitia confusa.

Verbum perfectum.

De filii dei generatione.

ter generatio, sed eam sequitur, quando obiectum in memoria habituali cognitũ, in lucem, claramq; cognitionẽ inquirendo, reuocamus. Tunc, inquit, fit verũ verbũ, quando ad illud, quod scimus, peruenerit inquisitio; indeq; formabitur verbum. Vt igitur inducatur forma perfecta, motus inquisitionis est necessarius: ideò talis ordo, sic describitur. Primo quidẽ habitualis notitia cõfusa præcedit: hanc sequitur actualis cognitio, siue intellectio confusa: tertiò inquisitio, de multis profectò notitiis habitualibus, in memoria habituali cõtentis: postea inquisitio distincta, & primi obiecti, cuius cognitio inquiritur actualis notitia. Porrò actualis distinctáq; notitia, habitualẽ in memoria perfecta imprimit; vnde fit, vt memoria omninò perfecta reddatur; atq; ita memoriæ, quæ est in patre, quòad fieri potest, similis fiat. vbi autem memoria perfectionis huiusmodi summam attigerit, inquisitionis non indiga; verbum gignit perfectum; quod sanè diuinum, atq; paternum repræsentat. Verbi autem diuini generatio, pro nostræ balbutiei tenuitate, ita depingitur. Essentia diuina, quæ est in patre, suæ præsens est intellectiuæ potentiæ: essentia autem & intellectus memoriæ astant; ex qua fit, seu dicitur verbum, id est, secunda persona generatur. Illud verò dicere, ipsum generare, alio nomine, actiua generatio: ipsum autem dici, generari nominatur. Itaq; essentia diuina in patre duarum est operationũ principium, idq; ex talium operationum natura, ordine quodam proueniente, nempe essentialis intellectionis, productionisq; notitiæ declaratiuæ. Sanè, per notitiæ simplicis medium, declaratiuæ est principium notitiæ; vt ita dicam, quò res faciliùs intelligatur: Essentia in patre, obiecti vice fungitur: essentialis præterea intellectio, siue notitia simplex: notitia postmodum declaratiua, quæ verbum est æternum. his sanè duobus, paternæ memoriæ astantibus, verbum dicit, id est, filium gignit; idq; ab æterno, absq; vlla interpollatæ vicissitudinis mora. Cæterùm intellectio essentialis, non est actio verbi producendi; sed ita se habet, sicuti prior, ad posteriorem actionem, sic quòd vna, alterius ratio, aut causa nullo modo dicitur: ordinem tamen habent ad inuicem. Memoria igitur patris fœcunda habens diuinam essentiam, pro obiecti ratione; intellectum verò diuinum, loco potentiæ intelligentis, suum verbum dicit. Sed dicet aliquis: astatne simul voluntas patris, memoriam agens ad verbi productionem? Rectè quæritur (inquit Augu. 9. de trinit. cap. 10. vel 24) vtrum omnis notitia sit verbum, an tantùm amata notitia. nouimus enim & ea quæ odimus, sed non parta dicenda sunt animo: ad verbi autem rationem non pertinet, obiecti cogniti amore gigni, neq; notitiæ, quæ est verbũ: perfectũ tamen concomitatur verbum, duplex voluntatis actus: primus quidem, qui præuiã inquisitionẽ imperat, 9. de trinit. cap. vltimo: secundus verò, quò intellectus, inhabita iam intellectuali notitia quiescit, sine qua, inhabita non persisteret notitia. actus igitur voluntatis, nec formaliter, nec vt causa ad verbi essentiam pertinet; sed concomitãter potiùs, ob inquisitionem certè præuiam, eiusq; continuationem. insuper, quia intellectus in huiusmodi notitia diu nõ permaneret, nisi voluntatis complacentiam haberet, atq; consensum: licet huiusmodi permanentia non sit de perfecti verbi intensiua ratione. hæc quidem de verbi generatione dixi.

Qomodo verbum Dei generetur.

Dicere, & dici in diuinis.

Memoria fœcunda.

Intellectio essentialis.

Voluntas diuina quomodo est principiũ generationis filij.

CAP. II.

Argumenta, quibus probari videtur, essentiam in diuinis, verbi geniti esse principium.

1. Icut vnumquodq; se habet ad esse, ita certè se habet ad operari, ex philosopho in met. 2. sed essentia diuina est illa, ad quam profectò intellectus, & voluntas in diuinis in essendo reducuntur: ergo & in principiando. Sanè, diuina essentia, intellectum, & voluntatem virtualiter continet; ita quòd si per impossibile intellectus & voluntas diuina produci possent, vel causari

 De filij dei generatione.

sari; ab essentia vtiq; producerentur diuina. Item: quod per identitatem, vel virtualiter calorem, & lucem continet; illud absq; dubio calefactionis, atq; illuminationis principium nominatur. sed essentia diuina, intellectum, & voluntatem identicè continet: igitur generationis, spirationisq; principium iure dici potest. Natura etiam, teste philosopho 2. phys. principium est motus, seu productionis. Insuper, intellectus, atque voluntas in creatura, substantiæ productiua non sunt: in deo quoq; virtutem non habent producendi: vniuocè enim in Deo, atq; in creatura dicuntur. Quòd si dixeris in Deo idem esse realiter cum substantia, in creatura verò minimè; propterea vniuocè in vtrisq; non dici: intelligas hoc nihil habere momenti. si enim intellectus per se esset generationis principium in diuinis; etiam à substantia separatus, idem præstaret: haberet certè hoc ex ratione formali, qua intellectus esset, & non substantia. Idemptitas ergo illa, respectu generandi, per accidens se habere videtur. alioqui substantia potiùs generationis diceretur principium; præsertim cum ab ea principij rationem intellectus accipiat. Intellectus ergo diuini, atq; voluntatis idemptitas cum diuina substantia, pro hoc stabiliendo proposito nõ prodest. Amplius, quod est proprietas accidentalis in creaturis; non est immediatum principium communicandæ naturæ: ergo nec in diuinis. patet; quia accidentalis videtur proprietas, vt intellectus scilicet, vel voluntas, principia sint producendi, quum hoc à diuina habeant essentia: illa igitur principij rationem in diuinis perfectissimè habet. Adhuc, primum in vnoquoque genere, & perfectissimum, principij nomen, rationemque obtinet. sed essentia inter diuinas perfectiones est prima: ergo &c. Item, per operationes nihil producitur, 9. met. com. 16. per operationes, inquam, immanentes. sed intelligere, est operatio immanens: per ipsam ergo verbum non producitur. Profectò, quemadmodum, per actum voluntatis, aut potentiæ sensitiuæ, verbum nequaquam producitur; ita, absq; dubio, per actum intellectus. Consequentia tenet, cùm omnes esse operationes immanentes, clarissimè constet. Quòd autem operationes immanentes nihil producant, ita probatur: actio, non est actionis, 5 phys. sed intellectio est actio immanens: non ergo gignit notitiam, siue verbum; nisi velis dicere, alia actione gigni, & ita consequenter vsq; in infinitum, quod sanè perfectæ generationi non conuenit. Amplius, omninò probabile esse videtur, essentiæ certè diuinæ, conuenire generandi principiũ, ita arguendo: Si essentia diuina non generat, neq; generatur; tunc in trinitate erit quaternitas. tenet consequentia: est enim in diuinis res generans, nempe pater; res genita, id est, filius; res spirata, hoc est, spiritus sanctus: & res vtiq; non generans, nec genita, nec etiam spirata: sed hoc falsum est, dari, scilicet, quaternitatem: essentia ergo generat. Adhuc, pater generat, ergo essentia generat, patet, nam essentia per se prædicatur de patre, pro ipso ergo supponere valet. Præterea, de quocunq; prædicatur diffinitio, & diffinitum: sed deffinitio patris, etiã esse filij patrem; verum est quoq; dicere, diuina essentia est pater: & ex consequenti, diuina essentia, verbum generat. Item, persona patris generat, ergo & essentia. patet: quia vnum, est idem alteri; vtpotè diuersas non habens proprietates. proprietas enim in diuinis, est relatio distinguens: atqui referri, essentiæ non conuenit: huiusmodi ergo non habet proprietatem distinguendi: essentiam ergo in diuinis verbum gignere, verum est.

2. Natura est principium motus.

3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

CAP: III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, negatur maior: nam attributa, in ratione essendi ad essentiam, veluti ad primam perfectionem simpliciter, reducuntur, non autem, vt ad principium operandi: proinde philosophi sententia ita intelligenda est: vnũ quodq; eatenus operatur, quatenus est; & quo operatur, eo quoq; esse dicitur. 1.

tur : & tunc nihil facit ad rem. Ad 2. Negatur similitudo : lux enim, atq; calor non sunt
2. perfectiones simpliciter : iccirco vnitiuè, seu eminenter, vel virtualiter ab vno, & per vnum continentur; vtpotè à continente non distincta : ita, vt ex seipsis nequeant rationes formales habere. quam ob causam, ipsorum continens, & calefactionis dicitur, & illuminationis principium. Intellectus autem & voluntas, quoniã sunt perfectiones simpliciter, vbicunq; suas proprias habent rationes formales; ideóq; principia appellantur productiua. Ad confirmationem autem de intellectu, & voluntate in creatura, non est simile. Quamuis enim intellectus humanus, atque voluntas eiusdem sint substantiæ; non ita tamen, sicut intellectus diuinus, atq; voluntas : sunt sanè realiter eadem, in suisq; rationibus formaliter infinita, quorum actus sunt perfectißimi in substantia; non sicut creaturæ, cuius actus sunt accidentia. insuper, propter ipsorum fortaßis rationes, non ob
3. consubstantialitatem, productiua nominantur. Ad 3. Negatur similitudo, cùm huiusmodi actus idem simpliciter sint essentiæ diuinæ, eandemq; poßideant in essendo dignitatem : ex seipsis namq; subsistunt, etiam infinitè formaliter. intellectus autem, & voluntas in nobis, non ita adæquantur animæ essentiæ, quia profectò ipsorum operationes, &
4. actus, accidentia sunt : ideò virtutem non habent communicandæ naturæ. Ad 4. In diuinis, illud, quod in essendo alia continet, non est præcisè principium naturam communicandi; nisi vicem habuerit obiecti cum potentia intellectiua : tunc planè, quasi è duobus memoriam vnam integrantibus, principium integrant communicandæ naturæ, ipsa certè principium, quo, vt potentiam, & obiectum, quod, vel circa quod, sua fœcunditate cõplectitur, gignitq; verbum perfectißimum. Patet ergo, quomodo illud primum, quod est

Memoria fœcunda.

5. principium generandi, sit intelligendum. Ad 5. Negatur maior, nam & si ad extra per tales operationes producatur nihil; ad intra tamen, tum in intellectu, tum etiam in voluntate, habitus generantur. Vnam præterea intelligentiam, per actum intelligendi ad extra, alteram producere, Auicenna constantißimè docet. Ad confirmationem, negatur consequentia, voluntas enim, non est conceptiua potentia, sicut intellectus : ad sensum e-
6. tiam non spectat, quemadmodum ad intellectum, suum sibi obiectum formare. Ad 6. Actio illa, quæ est ad terminum, nequit sine termino intelligi : verbum autem, quoniam terminus est intrinsecus, vlteriori non eget actione. Sed dicis, verbum est principium cognitionis obiecti, ergo non est eius terminus. Respondeo, non esse cognitionis obiecti principium, illius nempe actus, quo obiectum cognoscitur, sed rationem potiùs obiecti cogno-

Obiectio. Solutio.

7. scendi. Ad 7. Negatur consequentia, quamuis enim, eßentia diuina non generet, neque generetur; eadem tamen realiter est cum generante, & genito : propterea non opus est
1. in diuinis quaternitatem intelligi. Porrò eßentiam generari, aut generare, omninò impoßibile est. Sanè, vbicunq; est principium vnum naturale, eius certè rationis, nisi paßiuorum diformitas obsistat, producibilia producit. si ergo essentia diuina est totale principium producendi, quoniam in diuinis ex parte paßiui nulla potest esse diformitas; eiusdẽ profectò rationis, & filium, & spiritum sanctum productura esset, seu produxisset : atque ita spiritus sanctus eßet genitus, filius, & verbum. Amplius, genitum, esse accipe-
2. re simpliciter per generationem, constat : terminatur enim ad eße simpliciter ipsa generatio. sed diuina essentia, non accipit esse simpliciter, nisi quia suppositis communicatur accipientibus : igitur non generat, neq; generatur. Adhuc, genitum non est ratio essendi
3. ipsi generanti : sed diuina essentia est ratio essendi ipsi generanti in diuinis : non ergo est
4. genita. Præterea, vbi eadẽ extrema prorsus sunt, ibi eadem est habitudo; relationes enim à fundamentis, & terminis distinguuntur. si ergo vtriusq; emanationis terminus, diuina esset essentia; non duæ, sed vna esset emanatio; quandoquidem vnus vtriusq; esset
5. terminus, diuina scilicet essentia. Illud præterea quod generat, à genito realiter distinguitur, siquidem nulla certè res seipsam gignit, vt sit. sed essentia diuina, realiter à sei-
6. psa non distinguitur : ergo &c. Item, sicut ista est falsa, humanitas currit; ita etiam,

Essentia non generat.

secun-

secundum formalem ipsius rationem, ista est falsa: essentia generat Verbum namque activum seu passiuum, quod planè rem, per modum adiacentis supposito enunciat, de forma, vltima planè abstractione, abstracta nequaquam prædicatur. sed essentia diuina est huiusmodi, Ergo &c. Ex his igitur atque similibus patet, diuinam essentiam non esse totale principium generandi. Ad 8. Essentia est pater, est prædicatio identica, non formalis: generare verò, formalis est, atque denominatiua. quam ob causam non sequitur, essentia est pater, & pater generat, ergo essentia generat. Ad 9. negatur minor adiectiuè, substantiuè verò conceditur: aut clarius, conceditur identicè, negatur autem formaliter. essentia est pater filij identicè, vtpote existens ille, qui est pater, non autem formaliter, alioqui verum esset dicere: essentia generat. Ad 10. dictum est in diuinis, essentiam identicè à personis non distingui, neque identicam diuersam habere proprietatem; distingui verò formaliter: nam si penitus idem esset; & generans diceretur, & genita, quod supra improbatum est. Ex quo patet, diuinam essentiam non esse totale verbi diuini principiū.

8. 9. 10.

CAP. IIII.

Argumenta quibus ostenditur, verbum in diuinis nomen esse substantiale non personale.

SI solus pater diceret in diuinis; tunc aliæ profectò personæ non dicerent: sed hoc est falsum: ergo & antecedens. Quælibet namque persona, & aliam dicit personam, de qua loquitur, & creaturam. Sancto sanè spiritui, idem est dicere, & cogitando rem intueri. Porrò hoc tribus est commune: essentialiter ergò, & non personaliter in diuinis verbum dicitur. Amplius, verbū, actus intelligendi, ab intelligente quandam profectò emanationem significat: sed quælibet certe diuina persona, intelligens est, habensque intellectionem: igitur quælibet verbū gignit. Tria ergo sunt verba, & non vnum vel si vnum esse volueris, tribus erit commune. Verbum ergo non est proprium, sed appropiatum filij in diuinis. Item, quemadmodum pater est intelligens, & filius est intelligens, atque spiritus sanctus; ita certè pater est dicens, atque similiter eorum quilibet: ergo, verbum in diuinis, essentialiter dicitur, & non personaliter. Adhuc, quicunque intelligit, dum certè intelligit, verbum concipit: sed filius intelligit: ergo ipsius est aliquod verbum, atque ita esset verbum verbi. patet autem per illud Apostoli ad Hebr. 1. Portans, inquit, omnia verbo virtutis suæ. quam planè scripturam Basilius sic exposuit, vt spiritum sanctum, filij verbum dicere non vereretur. Item, vnius constituti in esse, vnum reuera est formale constitutiuum: sed filiatio, genitæ est constitutiua personæ, Augustino authore, de fide ad Petrum cap. 2. non ergo verbum. Eiusdem sanè proprietatis esse non videntur, filius, & verbum: non enim omnis filius, verbum est, nec omne verbum est filius. Præterea, verbum est secundum August. 9. de Trinit. cap. 10. vel 25. cum amore notitia: sed hæc sunt essentialia: igitur verbum in diuinis essentiale nomen est, & non genitæ personæ proprium.

1. Quælibet persona dicit. 2. 3. 4. Verbo virtutis suæ. Spiritus sanctus verbum filij. 5. 6.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

AD primum: quælibet persona in diuinis dicit, id est, intelligit verbum, & dicit verbo, hoc est, intelligit in verbo: omnia enim pater in seipso nouit, & in verbo obiectiuè, similiter & spiritus sanctus: sed non quælibet persona dicit, id est, gignit verbum, nisi solus pater. Sanè, quod dicit realem emanationem in diuinis ab alio per memoriam, alicui necesse est cōuenire personæ. sed

sonæ. sed verbum est aliquid, à memoria paterna, veluti à principio realiter emanans, vt pote partus mentis realis: igitur iste modus dicendi, patri tantùm conuenit, atque ipsius est notiale. Solus etiam pater dicit verbo, id est, declarat verbo producto, idque effectiuè, atque productiuè. aliquid enim declarare, bifariam potest intelligi: vno quidem modo formaliter, seu per modum formæ; veluti, id cuius est, imaginem declarare dicimus; atque ita verbum, character patris à Paulo vocatur, Hebr. 1: alio verò modo effectiuè productiuèque, vt pictor imaginis, ipsum declarat imaginatum. Quo planè modo, verbum à patre declarari profitemur. Itaque pater in diuinis propriissimè & dicit verbum, & verbo. Dicere namque in diuinis, interdum idem est, ac intelligere: proinde non vocamus tres, sed vnũ intelligentem; neque tres, sed vnum dicentem, & cogitando rem intuentem. Huiusmodi autem dicere, tribus est commune, ideo essentiale, & non personale nomen est dicendum. Aliquando, de agendis signat imperium, vt est illud: Ipse dixit, & facta sunt. nonnunquam quod est declarabile, manifestare; sicque qualibet persona, seipsam declarat, & agendorũ habet imperium. Adhuc, idem est, quod eum dicere, id est, declarare, à quo habet emanandi principium, solique filio tribuitur. Interim dicere, est producere verbum, partum mentis, propriamque imaginem: qui profectò modus propriissimus cùm sit, patri tantùmmodo conuenire, dubium non est. Postremò, est, aliud verbo producto declarare. pater igitur hoc modo dicit verbo. quemadmodum enim verbum declarat formaliter omnia; ita plane, pater suo verbo producto, cuius est productiuus, principatiuè etiam declarat omnia: non identicè autem, aut formaliter. & vt clariùs dicam: pater dicit verbo, hoc est, est principium producens verbum declaratiuum. Verbum certè diuinum, vnum habet ad patrem mutuum, atque realem respectum: alterum verò, ad alia, quæ manifestat, atque declarat, essentiam scilicet vt primum obiectum, personas, atque creaturas. Porrò huiusmodi verbi respectus, rationis potiùs est, quàm realis, quippe cùm declaratiui, seu declarationis nomine significetur. Primus itaque respectus, est intrinsecus verbi, quoad patrem dicentem refertur: idem enim est, quòd verbatio passiua, aut filiatio. Ex suo igitur principali hunc tantum respectum complectitur. Habet etiam ad intra rationis respectum, vtpote patris declaratiuum, à quo est, & suiipsius, quod est ab ipso. qui plane rationis respectus, licet verbi proprij sint, ad ipsius tamen quidditatiuum conceptum non pertinent. Insuper ad creaturas respectum habere dicitur, quatenus, teste Augustino 6. de Trinit. ars nominatur omnipotentis Dei, plena rationibus omnium viuentium. Logos enim melius per factum interpretatur, quàm per rationem; vt significetur certè, nõ solùm ad patrem respectus; sed ad ea quoque, quæ per verbum facta sunt operatiua potentia. Connotat ergo verbum, ad creaturas, sibi appropiatum respectum. Cæterùm ars in diuinis absolutè accepta, tribus est attributa personis: filio tamen propriùs conuenit. Ars verò producta, & filio communis est, & spiritui sancto: sed per memoriam productam, ita filio conuenire dicimus, sicuti improductam, patri, & sancto spiritui per voluntatem productam. Itaque verbum ad creaturas respectum profert: Deus siquidem, dum se cognoscit, omnem prorsus creaturam cognoscit, idque vno actu; propterea vnicum habet verbum, quòd, non solùm patris est expressiuum, sed omnium prorsus creaturarum. Ipsum quippe in mente conceptum, eorum sanè omnium est repræsentatiuum, quæ mente diuina intelliguntur. vnde, quemadmodum Dei scientia, ipsius quidem Dei est cognoscitiua tantùm; creaturarum verò, & cognoscitiua, & factiua; ita planè, Dei verbum, eius, quod est in patre, expressiuum est: creaturarum autem, expressiuum, pariterque operatiuum. Quare ergo solus pater in diuinis dicat verbum, & verbo, hæc puto debere sufficere. Ad 2. ista non est formalis, verbum est intellectio producta, sicut nec ista, verbum est essentia, aut voluntas: sed bene est identica: abstractum enim non prædicatur de concreto formaliter: Non incongruè tamen per appropiationem, non autem per proprietatem actualis intellectio nominatur. nam, sicut qualibet persona est identicè essentia: ita quoque est identicè notitia. De-

Marginal notes: Declarare duplex. — Dicere multiplex. 1. 2. 3. 4. 5. 6. — Pater dicit verbo. — Verbi duplex respectus. — 65. quæst. Logos. — Ars in diuinis est verbum Dei. — Pater in diuinis propriè dicit verbum, & verbo. 2. — Actualis intellectio est verbum.

tia. Deinde, quæ ad intellectum pertinent, filio appropiantur omnia: deniq; suæ emanationis modus, notitiam exprimit actualem, per actum dicendi productam. maior ergo negatur, si formaliter intelligatur, & conceditur identicè, sed tunc ad rem non pertinet. 3.
Ad 3. quemadmodum in diuinis propriè loquendo, verbum dicitur personaliter, & non essentialiter; ita quoq; & dicere. proinde, sicut tribus verbum non est commune; sic, neq; verum est dicere, tres esse formaliter vnum dicentem. Ad 4. eo modo filium intelligentem vocamus, quo etiam Deum esse dicimus: intelligere enim in diuinis essentialiter dicitur. Sicut ergo filius, Deus est genitus, & non generans; ita certè est intelligens, non verbum producens; sed verbum procedens. Illud autem Apostoli, pro effectu imperioque virtutis, rectè, verèq; intelligitur. Basilius verò figuratè loquitur, vtpote verbum filij, quia manifestat filium. sic alicuius verbum nominatur, quod illius profectò manifestatiuum esse videatur. Ad 5. illud August. 5. de Trinit. cap. 40. paulò antè dilucidatum est. Porrò verbum in diuinis, non est qualiscunq; notitia, qualitercunq; producta; sed ea duntaxat, quæ à memoria paterna, per productionem realem producitur. Igitur Augustinus inibi circumloquendo, nostri insinuat verbi naturam: amor enim imperat intellectui verbi generationem: ideo ad verbum formandum, pariendumq;, dominium habere videtur. hoc autem contingit, quia intellectus ex se efficatior non est, ad partum verbi proferendum, iccirco voluntate indiget impellente. Verùm, Deo hæc nequaquam conueniunt: quam ob causam, verbum habet æternum, simplex, atq; perfectum. Sed dicis: omne dicens verbum formaliter, per verbum intelligit: sed pater non intelligit formaliter per verbum, alioqui haberet à filio esse intelligendi: ergo. Negatur maior: cùm enim eandem cum dicente verbum essentiam habeat; profectò dicendi ratio formalis, non erit dicenti: non per essentiam quidem, quæ prior est in dicente, saltem prioritate originis, aut rationis. ex quo patrem formaliter non intelligere per filium, satis patet. Ad 6. non sunt duæ, sed vna tantummodo proprietas: filius enim, & verbũ, vt dictum est, eandem relationem significant, licet alia connotent. Vna sanè, eademq; personalis propietas, cùm esset res amplissima, diuersis nominibus significatur. vnum enim nomen inueniri non potuit, quo illa complecterentur omnia: ideo filius dictus est, vtpote, patri connaturalis splendor, eidem coæternus, imago, illi similis, verbum, quia immaterialiter genitum, & patris est expressiuum. Itaq; filius naturam connotat viuentem in commum: verbum verò notitiam actualem, & expressam.

4.

Verbun, id est imperium virtutis.

Spiritus sanctus dicitur verbum filij.

5.

Verbum est notitia cum amore.

Voluntas in nobis imperat intellectum.

Obiectio.

Respon.

6.

Filius imago, splendor, verbum.

CAP. VI.

Argumenta, quæ nituntur probare, verbum non esse notitiam seu intellectionem actualem.

Verbum est aliquid genitum à memoria, authore Aug. 9. de Trinit. cap. vlt: Sed intellectio non potest esse genita, quia actio non gignitur, sed est, qua aliquid gignitur: actionis verò non est actio, imò est actio manens. verbũ ergo aliquid est formatum præter actum intelligendi. Amplius, terminus operationis intellectualis, non est intellectio: sed verbum est terminus: igitur non est intellectio. Item non videtur, quod verbum diuinum sit intellectio actualis, quod certè ita probari potest: intelligere non est actio, entis quidem realis productiua, vt 9. met. dicitur: sunt enim operationes huiusmodi fines, vt primus testatur æthicorum liber. nihil ergò reale per actum intellectus producitur. Si verbum ergo diuinum sit actualis intellectio, non reale, sed ens erit rationis: quod profectò impium est dicere; Item, si verbum est intellectio actualis, ergo aliquid est, quod ad intellectum pertinet. sed ad intellectum nullo modo pertinet: igitur non est actualis intellectio. etenim species profectò esset, vel habitus, aut actus, vel obiectum, deniq; vel aliquis rationis respectus, aliquod

1. 2. 3. 4.

Verbum non est species intelligibilis.

De filij dei generatione.

istorum consequens. Porrò speciem non esse intelligibilem, clarissimum est: illa namque
ex phantasmate consurgit, quæ sanè, quoniam imperfectionem sonat; in diuino planè in-
1. tellectu non est statuenda. Illud præterea est verbum intellectus, quod per suum quidem
2. actum intellectus dicit. sed intellectus, speciem intelligibilem non dicit, cùm sit præuia
3. actui: igitur species non est verbum. Adhuc, quod est res intellecta in actu, non est spe-
4. cies intelligibilis: in eo namq; consistere potest, qui actu non intelligit: verbum autem nõ
5. est, nisi actu intelligatur: ergo. Insuper, species est ab intellectu agente, verbum autem
ab intellectu possibili: species quoq; & actus reflexè, verbum autem ab intellectu di-
6. rectè cognoscitur. Adhuc, intellectionis intrinsecæ terminus, verbum est, in quo cognosci-
tur natura ad extra: species autem & actus non sunt termini intellectionis: verbum er-
go non esse speciem, clarè patet. Sed dices: imago in cogitatione, verbum est hominis: sed
imago est species: ergo species est verbum. verùm, imago pro ipsa notitia actuali intelli-
Verbum non est habitus. gitur, vnde aliquando cogitatio verbum appellatur, impropriè tamen. Verbum præterea
non est habitus, vtpote qui perpetuò in actu non permanet. Quòd si dixeris verbum esse
notitiam, seu intellectionem impressam declaratiuam: essentia enim diuina, velut obie-
ctum, simplicẽ paterno notitiam intellectui imprimit, qua profectò fœcundus effectus,
ratio est producendi actiua, notitiā genitam: conuertit se namq; nudus intellectus, ad in-
tellectum simplici formatum notitia obiectum, actumq; intelligendi: atq; ita partu suo,
Notitia impressa. generat notitiam declaratiuam, id est, verbum. hoc quoq; dubitatione non vacat: In actu
1. enim puro nihil est positiuum: sed diuina natura est actus purus: nihil ergo positiuum
ibi est collocandum nec habes effugiendi locum, vtpote, quia modus est intelligendi, qui
2. nihil positiuum addit: nam verbi generationem quærimus realem. Item, per impressio-
nem, nulla forma subsistens producitur: sed verbum diuinum est forma simplex subsi-
3. stens: Ergo &c. Adhuc, intellectus conuersio, ad intellectum formatum, est sanè aliqua
actio, quæ necessariò alicui est tribuenda supposito: filij autem supposito non conuenit,
alioqui origine seipso prior inueniretur, neq; etiam patris: ergo nullius. Cuius namq; est
Filius non est notitia impressa. intellectus nudus formaliter: eiusdem planè est omne illud, quod sibi per illam conuersio-
nem imprimitur. sed intellectus, vt conuertitur, & formatur, est patris: eiusdem ergo erit
notitia, qua formatur. sed quicquid est in patre, vt pater est, ingenitum est, atq; ita ver-
bum est notitia ingenita. aut si dixeris esse genitam, tunc sanè pater esset sapiens sapien-
tia genita: quod certè à veritate longè dissentit: pater enim esset genitus: & ita in Sa-
4. bellij hæresim incideremus, qui personarum in diuinis distinctionem negauit. Amplius, in
diuinis illa conuersio, non est potentia, sed intellectus potius, neq; actio; esset enim notitia,
essentiali notitia posterior, quæ verbum appellatur; atq; ita verbum esset prius verbo: ne-
que actio, quæ est dicere; quandoquidem verbo priorem esse nonnulli reputant. Denique
non est potentiæ determinatio, aut dispositio: intellectus reuera in diuinis, indispositus,
aut indeterminatus esse non potest: frustra igitur ponitur talis impressio, atq; conuersio.
Verbum non est actus. Adhuc, verbum non est actus intellectus. Omnis enim actus intellectus, vt intellectus, est
communis tribus: sed verbum non est commune tribus: igitur non est actus intellectus.
1. Item, aut est actus dicendi, aut intelligendi, aut ambo simul. non ambo simul, alioqui ver-
2. bum non esset vnum, sed plura: actus sanè dicendi est in prædicamento relationis: intelli-
gendi verò in prædicamento qualitatis. neq; actus intelligendi, cùm omnibus sit diui-
nis certè communis personis: atq; ita singulæ, verbum dicerentur. neq; actus dicendi: est
namq; ingenitus, vtpote in patris intellectu consistens. quicquid autem est ita in patre
ingenitum est, nisi velis personarum distinctionem confundere: sed verbum est genitum:
3. ergo non est actus. Item, verbum est terminus intellectionis: sed actus non est terminus
4. intellectionis: ergo actus non est verbum. Præterea, aut est actus, alius ab actu patris,
quod sanè dicendum non est, aut est idem patris actus. tunc quæro, an sit intelligendi,
aut dicendi actus. si intelligendi, igitur verbum causa est, ob quam pater formaliter ver-
bum

bum intelligit, quod supra negauimus. aut dicendi: sed omne dicens verbũ, formaliter per verbum intelligit: in eandem ergo absurditatis foueam incideremus; si verbum, actum esse dixerimus. Item, verbum non est obiectum. Obiectum reuera in diuinis, est diuina essentia, quæ tribus est communis personis: sed verbum formaliter vnius est personæ, nempe filij: igitur verbum non est obiectum. Insuper, obiectum non fit per intellectum: sed verbum sine intellectus operatione non est: ergo non est obiectum. Item obiectum & verbum non sunt idem formaliter: ergo &c. Præterea, vt diximus, pater esset verbũ, & spiritus sanctus quoq;, qui sunt certè obiecta formaliter distincta, non autem identicè, id est, ratione diuinæ essentiæ; quæ sanè, quoniam vna est in omnibus diuinis trinitatis personis, de verbo formaliter non dicitur. Amplius, verbum esse non potest rationis respectus, cùm sit summum ens. Quare si non est species, habitus, vel actus, aut obiectum, neq; rationis aliquis respectus; satis patet, nullo modo, intellectionem, seu notitiam esse actualem. Amplius, actus primus in patre, est principium productiuum. nam licet in patre concurrant memoria, intelligentia, atq; voluntas; pater tamen, intelligentia, vt quo formaliter verbum non gignit, sed memoria, authore August. 15. de Trinit. cap. 7. vel 15. hoc est, vt in actu memoriæ existit: quod tunc verè est, quando obiectum intelligibile ipsius intellectui adest, appellaturq; actus primus, secundus verò, actu intelligere. Sed secundus actus non est principium productiuum: igitur intellectio, vt est patris operatio, verbi diuini ratio formalis, ac productiua non dicitur. perfectarum sanè est operationum, fines esse, non aliquorum gratia finium fieri. actus ergo primus, cuius virtute illa elicitur operatio, verbi diuini principium est productiuũ. Item, si verbum est formaliter ab actuali patris intellectione distinctum; tunc in patre erunt duo verba, nempè intelligentiæ vnum, memoriæ verò alterum. obiectum enim, patris præsens intellectui, natum est immediatiùs verbum gignere, quàm actus intelligendi. Sed consequens est falsum, ergo, & antecedens. Sanè, illius immediatiùs verbum esse dicendum est, à quo certè immediatiùs exprimitur: sed immediatiùs ab essentia exprimitur: igitur actualis paterni intellectus notitia, non est verbi ratio elicitiua; alioqui tam intellectionis paternæ, quàm essentiæ patris verbum diceretur. sed tunc profectò in eandem rursus impietatis absurditatem proruendum esset, scilicet, vt vnum sit verbum essentiæ patris immediatè declaratiuum, intelligentiæ verò alterum. Si præterea verbum est actualis intellectio; patris erit, & non alterius. sed verbum est notitia genita: actualis ergo illa notitia esset genita atq; producta: nõ vt iam cognita, sed omni cognitione prior; alioqui processus in infinitum daretur, actus scilicet intellectus ante actum intelligendi. sed tunc magna hæresis exurget, vt dicamus, patrem sine cognitione, verbum diuinum genuisse. Adhuc, actualis illa cognitio, à diuina, vt aiunt, essentia producta, alteriùs non est dicenda rationis; quia nimirũ in patre est, vt in producens, & in verbo, vt producta: nisi velis dicere, deitatem, alterius esse in patre rationis, vtpote ab alio esse non habente, & in filio, à patre procedente, quod certè hæreticum est. Pater ergo in diuinis verbum esset: actualis enim notitia, quam filium esse dicunt, eiusdem est in ambobus rationis: quæ autem eiusdem sunt rationis, formaliter ab inuicem dissentire non videntur: Itaq; ex his, quæ dicta sunt, filium seu verbum diuinum, ex actu paterni intellectus non esse genitum, omninò clarum esse constat. Superest autem nunc arguere: si hæc ita se habeant, in hoc absurdum esse deueniendum, vt patrem nec actu memoriæ quidem, verbum gignere dicamus: pater enim in actu primo, sicut est operatiuus tantum; in secundo verò formaliter intelligit; ita etiam in eadem momoria, in actu primo est productiuus, in secundo verò producit notitiam genitam. Quare si actu intelligentiæ verbum non gignit: nec etiam memoriæ: vterq; enim actus, est secundus: ideo simile de vtroq; est habendum iudicium. Item, verbum, authore August. 15. de Trini. cap. 13. vel 37. visio est de visione. actualis ergo notitia, est ratio gignendi verbum. Iterum, intelligentia est in patre, sub propriè certè intelligentiæ ratione:

Verbum non est obiectum.
1.
2.
3.
4.
Verbum non est respectus rationis.
5.
6.
7.
8.
Verbum non esse productũ ex actu memoriæ.
1.
2.
3.

tione: sed huiusmodi, cùm propria sit intelligentiæ perfectio, verbum esse constat. verbum ergo est patris intelligentia, quatenus pater est. quam ob causam, aut verbum à patre non est genitum, aut per intellectum productum esse, dicendum est.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

Verbum quot modis accipitur.

Verbum in nobis est, quod voce profertur: in voce autem duo inueniuntur, ipsa scilicet vox, atque eiusdem significatio vocis. Vox enim teste philosopho in Peri hermenia intellectus conceptū significat. iterum, ex imaginatione significationeque proficiscitur, vt in lib: de anima dicitur. ex quo apparet, vocem non significatiuam, verbum dici non posse. etenim vox exterior, ideo verbum dicitur, quia
1. reuera interiorem significat conceptum mentis. Igitur interior mentis conceptus, propriè
2. verbum appellatur: deinde vox ipsius significatiua conceptus: tertiò ipsa vocis imagi-
3. natio, verbum dicitur imaginatum. Non temerè ergo Damasc. lib: 1. cap: 27. ita philosophatur. Verbum, inquit, est naturalis intellectus motus, secundum quem mouetur, & intelligit, & cogitat, veluti lux & splendor: propriam certe verbi indolem intimauit. Rursus, tertiam innuit, cùm dicit: Verbum est, quod non verbo profertur; sed in corde pronunciatur. Vltimum verò, verbum, est angelus, id est nuntius intelligentiæ. Postremò, verbum sub quadam figura accipitur, est autem significatum enunciantis atque imperantis.

Quid verbum secundum Damasc.

Verbum in diuinis.

Cæterùm verbum in diuinis, conceptum significat intellectus, 15. de Trinit. Quisquis potest, inquit August. intelligere verbum non solùm antequam sonet, aut sonorum eius aliquæ imagines inuoluantur; iam potest aliquā verbi illius similitudinem intelligere, de quo dictum est: In principio erat verbum. conceptus autem cordis, ex sui natura, ab alio procedit: verbum igitur in diuinis, significat aliquid ab alio procedens, atque emanans. Porrò intelligere ita se habet ad intellectum in actu, sicut esse ad ens in actu: non enim intelligere, actionem ab intelligente significat exeuntem; sed in intelligente manentem. Cùm ergo verbum in diuinis notitia dicatur, non sanè actus aut habitus intelligitur, intellectus cognoscentis; sed id planè, quod intellectus concipit cognoscendo. quam ob causam Augustinus sapientiam genitam, verbum esse dicit, quæ profectò ipsa est conceptio sapientis: pari quoque modo notitia genita nominatur. cogitatio autem propriè non dicitur: in inquisitione enim veritatis consistit, quæ in deum non cadit. nam cùm intellectus ad formam veritatis peruenerit; non cogitat, sed contemplatur. Itaque, verbū diuinum est notitia genita, à patre procedens: intellectus siquidem perfectus in patre, quatenus potentia est operatiua, obiectum natus est intelligere, quantum certè intelligibile est: quantæ verò notitiæ genitæ potentia est productiua; tantæ profectò notitiæ, quanta potest esse obiecti, principium est productiuum. Quoniam ergo intellectus in patre est perfectissimus, vtpote non reducibilis ad aliquod se perfectius; obiectum quoque infinitū intelligibile, notitiā absque dubio produxit infinitā, id est verbū suum. Porrò actus ille primus, qui est operatiuus & productiuus, suppositum in actu secundo, ratio est perficiendi, qui planè operatio nominatur, prior sanè intelligibilis, quā id quod producitur. quemadmodum enim, si quis dixerit, aliquam in luminoso operationem lucem esse: illuminare autem, luminis productionem à luminoso; lux sine dubio in luminoso esset principium quo; tùm ex parte operationis, quæ est lucere; tùm etiam ex parte productionis, quæ est illuminare. lucere tamen, quod est operatio illuminationis, quæ est productio, causa non est dicenda formalis. ordo nihilominus ibi inuenitur, quasi effectiuum, ad eandem planè causam communem ordinatorum, à qua vnus immediatiùs, quàm alius procedit effectus. Ita sane de verbi diuini generatione est intelligendum: siquidem actus primus, qui paternæ est memoriæ, ad intelligere, quod est patris operatio, & dicere, quod

Verbum est sapientia genita

Verbum diuinum est notitia genita.

Notitia infinita.

Intelligere & dicere in patre

re, quod est notitiam genitam producere; habere videtur ordinem prioritatis, originis saltem: quamuis intelligere patris, non sit verbi dicendi principium elicitiuum, est tamē immediatius intelligere; quasi à memoria patris productum; quàm dicere, vel quā verbum sit ab eodem productum: pater enim non generat filium, elicitiua intellectione intelligens; intellectio namque actus est immanens, qui ad aliquod per eam productum nō terminatur: intelligere præterea, est essentiale, generare verò personale; sed essentialia, personalia præcedūt: genuit tamen filium intellectu, & concōmitante, & eliciente; tùm quia in diuinis omnia sunt coæterna; tùm etiam, quia verbum non est, nisi à dicente. Vnde, sicut Sol naturæ perfectione, Lunam antecellit, sine luna verò, nunquam constitit; ita planè pater sine filio nunquam fuit: filius autem in primo originis signo, quod non ab alio, sed à se esse habet, extitit nunquam: verum tamen est, patrem prius filium generare, quàm intelligere: idem enim est generare, & patrem esse: siquidem generatio, patrem in esse personali constituit. Porrò priùs est patrem esse, quàm patrem intelligere filium: sed intellectio simpliciter prior est, in patre veró, quatenus pater est, est posterior. Pater in primo signo originis intelligit filium, hoc enim habet à se: filius verò in secundo signo generatur, vt potè à patre habens esse. Quare pater priùs intelligit filium, quàm filius generetur. Sed dicet aliquis, eadem intellectione intelligitur essentia, & filius: sed essentia est prior illa intellectione: ergo & filius. Item: quod non est, videri nō potest: ante ergo generationem filij, pater filium videre non potest. Adhuc, nulla certè intellectio, suo præconcipitur obiecto: sed filij generatio est obiectum intellectionis: ante ergo ipsius generationem, pater nequit filium intelligere. Respondeo: maior est vera, dum modo non æquè primo intelligatur. Ad 2. illud quod non est, simpliciter videri nō potest, bene quidem, quod pro aliquo signo non est, simpliciter tamen est. Ad 3. antecedens verum esse dicimus de obiecto primario, non autem de secundario, cuiusmodi, quoad personalem relationem verbum esse dicimus. His ita excussis, facilior ad argumenta patebit responsio. Ad primum: concedimus verbum in diuinis mentis prolem esse, atque notitiam genitam: productionem verò, actualem intellectionem non esse exeuntem, sed in intelligente manentem esse dicimus. Porrò illa actualis intellectio, non est actio de genere actionis, scilicet transeuntis; sed qualitas quædam, vt ita loquar, illius actionis imitatrix, veluti est dicere: hæc certè semper requirit, suæ causæ præsentiam, quasi continuè influentis: sic pater perpetuò filium generat. vnde, quamuis actus intelligendi, quia est immanens, non sit operatiuus, seu productiuus; bene tamen est actus dicendi: dixi enim patrem in primo signo filium non gignere, sed in secundo; actumque intelligendi, actus dicendi, causam non esse, nec vnum sine altero consistere; sed ordine quodam, si liceat dicere, dignitatis actum intelligendi, præcedere actum dicendi. Quando ergo dicis, intellectio non est actus productiuus; hoc idem etiam ego confiteor: sed actu dicendi, qui profectò quædam est emanatio à dicente, quā verbum genitum esse dico: hæc autem quoniam quotidie à patre fluit, non transit, aut tempore interrumpitur aliquo; sed perpetuò tempore, aut æternaliter à patre in verbum, imò ipsum verbum, absque vlla moræ interpollatione producitur. hanc ob causam actus non dicitur transiens, neque itidem actio, aut habitus, vel aliquid huiusmodi, quæ apud nos in vsu habentur; sed perpetua quædam à patre fluens emanatio. Sed dicet aliquis: patris intellectio, est verbi generatio: dicere enim, quod est verbum gignere, actus est intellectus, vnde quoddam est intelligere. Vnius planè potentiæ vnus est actus: nam, teste philosopho 2. de anima, potentiæ distinguuntur per actus. sed vt diximus, intelligere est perfectio simpliciter, non autem dicere: ergo. Item: intelligere cùm sit patris operatio, obiectum quasi præsuppositum habet: dicere verò, quia verbi est generatio, terminum per eam productum est, id est, verbum. Ad illud autem philosophi, ita respondendum fore puto: actum seu actionem, interdum immanentem significare actionem, quæ in fieri magis, quàm in facto cōsistit,

Immediatiùs est intelligere quàm dicere.
1.
2
3.
Obiectiones.
1.
2.
3.
Responsio.
1.
2.
3.
Verbum esse actualem intellectionem
Solutio primi argumenti.
Verbū est perpetua emanatio.
Obiectio.
Responsio.

De filij dei generat.

Vnus & idem actus non potest esse diuersarũ potentiarum.

sistit, semperq́ habet alicuius intelligibilis respectum, quam profectò in diuinis intellectionẽ vocamus: aliquãdo verò, actus emanationem denotat, cui correspõdet in diuinis actus dicendi. Vnus ergo actus cùm hæc duo complectatur, rectè vni tribuitur potentiæ. vel sic intellige: vnum eundemq́ actum diuersarum potentiarum esse non posse, vnius verò potentiæ actus plures. Hæc certè quæ diximus, ad soluendas reliquorum obscuritates argumentorum, paucis exceptis, sufficere arbitror. Ad illud autem, quod de memoria, atq; intelligentia obijciebatur, respondeo: quamuis memoria, & intelligentia patris, realiter non differant, tanta nihilominus inter illa differentia coalescit; vt illorum alterum, productionis sit principium productiuum, alterum verò minimè. Dicis, quòd vterq; est actus secundus. Respondeo: hanc esse præpositionẽ per se: operatio, quatenus est operatio, non est productiua: sunt enim operationes fines perfectionesq́ operantis: productio autem, quatenus est productio, non est perfectio producentis, sed esse habentis productum, non formaliter inclusum in producentis persona. Actus igitur secundus, quo pater intelligit, seu operatur, formaliter non producit: intelligere siquidem ex sua quidem ratione, operationem & productionem in patre non significat; dicere verò actũ producendi denotat. Ad 2. filius est visio de visione, id est, actus secundus, natus ex actu primo. Dicis, proprius actus intelligentiæ, est verbum. Minimè, natura enim verbi est, vt sit notitia genita. Sed iterum instas, si notitia fuerit declaratiua, sufficit. Nequaquã, si relationem rationis intellexeris, vtpotè intelligibilis ad intellectum: talis enim relatio est actualis notitiæ, patris declaratiuæ, qua profectò pater formaliter intelligit, ad habitualem notitiam patris, vt est scilicet memoria: ita quòd obiectum patris paterno intellectui, æquè perfectè per notitiam patris actualem declaratur, ac per actualem notitiam, quæ est filius: notitia tamen actualis in patre, verbum non dicitur; quicquid enim in patre est formaliter, ingenitum esse, necessarium est. filius ergo in diuinis est visio de visione, seu notitia de notitia, id est actus secundus, qui est visio, scientia, fortitudo, &c. de patris memoria fœcunda emanans, atq; procedens. Quomodo autem verbum diuinũ sit actualis intellectio, dictum est.

Operatio & productio.

Visio de visione filius dicitur.

Notitia actualis in patre nõ est verbum.

QVAESTIO SEXTA. CAP. I.

Verbum diuinum ex patris substantia gignitur, non quasi ex materia, sed ex formali potiùs consubstantiali.

Verba Mercurij.

MEntis (*inquit*) germen, est verbũ lucidũ: *germen quippè ex radicis substantia exurgit, illius & naturæ conditionem secum adducens, & formæ similitudinem. Si itaq; verbum lucidum, mentis paternæ est germen, proculdubio ex mentis natura prodijt, illiusq́ similitudinem gerit: operæpretiũ igitur fuerit percunctando inquirere, quomodo ex mentis prodierit substantia: nam ex nihilo prodijsse, quemadmodum & cætera, quæ condita sunt, impossibile est. scamnum enim facit artifex ex ligno: homo autem generat filium de seipso. Quare, sicut artifex, ex materia aliquid, ita sanè deus ex nihilo cuncta condidit: non quia nihilum in rei substantiam transierit; sed quia nullo præsupposito, tota rei substantia ab ipso fuerit producta. Si ergo verbum ex nihilo procederet, instar artificiati se haberet ad patrem, veriq; atq; naturalis filij nomen amitteret: verbum igitur lucidum ex patris substantia genitum est, sublimiori certè modo, quàm filii hominum ex ipsorum parentibus generantur: partem namq; non totam prorsus ipsorum naturam in filios transfundunt: diuina autem natura, quoniam impartibilis est, per generationem filio communicatur,*

Verbum non fuit ex nihilo.

De filij dei generati.

nicatur, sola distinctione secundum originem permanente. quamobrem verbum diuinũ proprijssimè filius nominatur : vt enim aliquis verè dicatur filius, sex opus habet. Primum est : vt ab eo sit productum. Secundum : vt non per artem intellectualem; alioqui domus, filia domificatoris appellaretur. Tertium : vt assimiletur in specie producenti : qua ratione aurum, filius terræ non dicitur, nec cœlestium inferiora hæc : deficit enim inter gignens, & genitum vnitas specifica. Quartum : vt genitum & generans viuant : hinc est, quòd ignis genitus, generantis filius dici non possit. Quintum : vt virtutem sentiendi vtrumq; formaliter vel eminenter contineat : vnde planta radicis filia non dicitur.

Veri filij conditiones sunt sex.

Filius Dei propriè filius dicitur.

Vltimum : vt actus ille, per quem generatur, sit cognoscitiuus : proinde, & si generatiua operatio in nobis cognoscentis sit; tamen quia cognitiua non est, cùm ad vim vegetatiuam spectet, quæ non est virtus cognitiua, sequitur ; vt nullus nostrum, filius sui patris propriè dicendus sit. Solum ergo verbum lucidum, exactissimè filius patris æterni dicendus est : nam, & ab eo producitur, & per modum naturæ, patri in natura singularissima assimilatur : summè viuit cum patre : omnem vitæ gradum formaliter vel eminenter continet : & demq; actus notialis ille, quo generatur, cognitiuus est. Spiritui sancto autem, quoniam secunda conditio deficit, ideo filius dici non potest. Est igitur verbum de substantia patris, hoc est consubstantialis, & à patre procedens : hoc enim innuit illa propositio, de : quam ob causam, quia pater à filio non procedit; ipsum de filij substantia esse, dicere non licet : cùm autem patris substantia præexistat, de qua verbum gignitur, de nihilo ergo esse non potuit. Etenim, si ignis de sua aliquid generaret forma, non de nihilo, sed de seipso, illud generaturum esse diceremus. Cæterùm essentia diuina, forma est suppositorum in diuinis, quibus esse largitur diuinum formaliter : & primò quidem, vt ita dicam, patris personæ, filij deinde per modum naturæ, postremo spiritus sancti supposito, siue personæ. hæc autem largiendi libertas, diuinæ competit essentiæ, non quasi materiæ, sed formæ locum habenti ; sanè nobilior, quæ in creaturis habetur cõditio, illi est tribuenda : formæ autem modus præstantior est, vt potè non vni, sed plurimis rebus communis : nam vna eademq; anima, & genitæ est forma carnis, & gignendæ : materia verò sub diuersis non ordinatis, sed disparatis formis simul esse non potest : congruè igitur essentia diuina formæ comparatur, vtpotè, quæ simul tota sit in verbo & in dicente, in spiritu, & in spirante. Porrò, quoniam causa materialis, secundùm vniuersam generis sui latitudinem, imperfecta omninò reputatur : quippè quæ in suo genere ad aliquod simpliciter perfectum reduci non possit : iure ergo in eo, quod omnibus est modis perfectissimũ, non est reponenda : ideo in Deo non solùm materia non est, sed neq; etiam aliquid, quod quasi materia reputatur. In materia profectò perfectionis est nihil, quin sit imperfectioni permixtum, quod planè perfectissimo nequit enti conuenire. Mutatio autẽ, ex sui certè ratione imperfectionem sonat; tum quia in mutabili potentialitatem indicat; tum etiam quia concomitanter potentiæ dicit etiã imperfectionem actiuæ ; vtpotè quæ ad producendum causa indigeat concausante. hæc autem, quoniam in Deum cadere non possunt : ideo generatio diuina, nec materiæ, nec quasi materiæ est comparãda. Non sic autẽ se habet generatio humana; sed productionem atq; mutationem complectitur : productio autem ipsius est producti, nempe compositi, 7. met. cui certè accidit, cum alicuius reuera partis compositi mutatione fieri. Porrò mutatio, formaliter est rei mutabilis actus, quæ profectò de mutatione transit ad formam. In creaturis namq; mutatio productionem concomitatur, idq; ob productiuæ imperfectionem potentiæ, quæ planè esse totale, productionis termino, largiri non valet. quare aliquid, quod præerat, ad aliam ipsius partem transmutat : atq; hoc modo, compositum producit. Quòd si generans, agens esset perfectum, non opus sibi esset materia, de qua, vel in quam ageret ; sed per se effectum produceret, in qua quidem productione, mutatio non esset : quemadmodum, sine sui mutatione, Deum, vniuersa condidisse dicimus. In qua planè productione, terminus productus,

De substantia patris quid significet.

Essentia diuina est vt forma, & non vt materia.

Essentia comparatur formæ.

Generatio diuina, ab humana multũ differt.

Mutatio vbi inuenitur.

Agens perfectum non indiget materia.

ctus, id est, mundus, per omnipotentem producentis virtutem, accepit esse, nulla quidem mutatione interueniente: quippe, quæ illius est solius, nempe rei mutabilis, quæ aliter nunc se habere potest, quàm priùs, vt 6. recitat physicorum liber. sed in creatione, huiusmodi fuit nihil: itaque, verbum diuinum, ex substantia patris, non tanquam ex materia, sed tanquam ex forma potiùs, genitum est.

CAP. II.

Argumenta, quibus probatur, verbum diuinum ex patris substantia, quasi ex materia gigni.

1. Illud, quod sub vtroque generationis, extremo generanti, scilicet, & genito, consistit; sine dubio, materia, vel quasi materia nuncupatur. sed diuina essentia, & in generante est, & in genito: igitur ex ea, veluti ex materia, vel quasi materia, lucidum Pymandri verbum, æterno quidem tempore saltem imaginario genitum est. Item, quod recipit formalem generationis termi-
2. num, materiæ officio fungitur, est enim veluti generationis subiectum: sed essentia, quasi recipit, subiectum generationis formale, vtpotè relationem, qui est vtique formalis terminus; quandoquidem genitum verbum constituat, atque distinguat. Cùm igitur in essentia sit relatio, quæ profectò generationis ferè terminus esse videtur; in ipsa etiam generatio erit. Amplius, vt supra annotauimus, secundum philosophi doctrinam, omni potentiæ
3. quidem actiuæ, correspondeat necesse est aliqua potentia passiua: fœcunditati igitur patris, actiuæ, quasi potentiæ existenti, aliqua correspondet potentia, quasi passiua, de qua verbum educitur. omne autem huiusmodi, aut verè est materia, aut quasi materiæ similitudinem gerit: sed diuinæ hoc congruit essentiæ: ex ea igitur, veluti ex materia, aut quasi ex materia, verbum generatur. Item, si ignis, de sua quidem substantia, ignem
4. gigneret; adhuc certè substantia ignis generantis, ita in potentia esset ad formam ignis generandi, sicuti modò est aliena materia, ex qua generatur. essentia ergo patris, de qua filium pater generat, respectu generationis, instar materiæ se habere, manifestum
5. est. Amplius, quemadmodum generare est priùs origine filio in diuinis; ita certè & generari, atque filiatio; sunt enim generare, & generari simul. Porrò constitutiuum, priùs est constituto. in illo ergo priori, generari erat in essentia; non sicut in formali, patri,
6. ac filio consubstantiali, quia filius nondum erat: igitur sicut in materia, quæ prior est origine ipso, per eam constituto. Esse præterea de aliquo (teste Ambrosio lib. de Spiritu sancto 3. cap. 5) bifariam dicitur, aut certè materialiter, aut verò effectiuè, seu productiuè. Quare, si filius est de substantia patris materialiter, habetur intentum: si verò effectiuè, tunc planè duo sequentur absurda, imò impossibilia; alterum, scilicet, quod essentia, filium generat; alterum verò, sicut cætera creata, verbum esse genitum: illa enim effectiuè à Deo procedere, verum est. Præstat ergo dicere, filium de substantia patris, materialiter magis, quàm effectiuè fuisse genitum. Adde, quodlibet formale ex parte patris, vicem habere principij pruductiui: quare de substantia patris, causæ materialis circumstantias sonare videtur: alioqui in eandem certè absurditatis foueam esset inci-

Esse de aliquo dupliciter dicitur.

7. dendum; vt filium, effectiuè à patre esse dicamus. Adhuc, si verbum est de substantia, id est, consubstantiali formali, hoc autem in patre tantùm inueniatur: filij profectò formale esse non posset; nam formale in patre, principium dicit productiuum. Si ergo hoc modo verbum esset à patre; non genitum quidem, sed creatum esset dicendum. si autem in patre, & filio hoc formale substantiale inueniatur; tunc sanè filius ex sua propria esset substantia generatus. sed hoc est impossibile, nihil enim seipsum gignit, aut causa est sui
8. esse. Adhuc, si substantia est formale in generante, & genito; igitur generatur ipsa, acquiri-

quiritur magis, quàm relatio: in generatione enim, magis formale generari dicitur. sed quod in natura præsupponitur, veluti materia, generari non dicitur: igitur diuina essentia in filij generatione, vt materia se habet, præsupponitur enim; relatio verò vt forma. etenim, si non est formalis terminus; materia ergo est. Consequentia patet: attributalis namq; proprietas, quæ in esse secundo perfectio est, illi conuenire non potest; multò etiam minus hypostatica. Porrò termino formali, per productionem, esse accipere conuenit, essentiæ verò minimè, est enim improducta. Totalis præterea formalis terminus generationis, est esse genitum. Quare, si diuina esset huiusmodi, terminus essentia; genita etiam diceretur. Præterea, verbum est, aut de nihilo, aut ex materia, vel quasi materia. sed non est de nihilo, neq; negatiuè, neq; affirmatiuè, neq; originaliter. ergo de substantia, vt de materia. Confirmatio. 9.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, termino generationis producto, essentia diuina nequaquam præsupponitur, velut materia, aut materiæ instar; sed sicut formale potiùs, quo sanè, & generans, & genitum, consubstantiale habent diuinum esse. Non enim diuina essentia, his planè terminis subditur; quorum alter, forma sit; alter verò negatio formæ, sicut materia in corruptibilium generatione se habet: diuina siquidem generatio, terminum à quo negatiuum non habet; sed ad quem tantùm positiuum. per ipsam certè nihil abijcitur, aut positiuum, scilicet, vel negatiuum: imperfectæ enim est generationis. Itaq; cùm diuina generatio, omnium sit perfectissima, in generante, & genito; non materiæ vicem, sed consubstantialis formæ, diuina obtinet essentia. 1. Essentia tenet locum formæ & non materiæ.

Ad 2. Relatio non est formalis generationis terminus; sed diuina sanè essentia, vt postea dicemus: neq; in essentia est, veluti forma in materia. verùm si persona est ibi relatiua; tunc profectò in essentia esse dicetur, sicut proprietas suppositi est in natura. Porrò in aliquo, vt suppositum, vel rationem suppositi esse, modum non infert, quo forma est in materia. 2.

Ad 3. In Deo potentia generandi, propriè actiua dici non potest, sed productiua potiùs: cui aliquod correspondet producibile, vt terminus; subiecto verò, vel passiuo, nihil. Potentia præterea actiua primi agentis, in actu creandi, passiuam non habuit correspondentem, quum nullum tunc esset passiuum, sed creabile tantùm, vt terminum. 3. Potentia generandi non est actiua.

Ad 4 Falsum assumit: si enim ignis, suam quidem naturam ad intra generando communicaret; de sua certè substantia, non vt de materia, vel quasi de materia, sed sicut de formali, & quidem genito, ac generãti consubstantiali, ignem planè gigneret, atq; verè produceret. 4.

Ad 5. Verum quidem est, secundum communiorem dicendi vsum, illis duobus modis, esse de aliquo. sed quia modus, quo diuinum verbum à patre procedit, est singularis, & naturæ incognitus: ideò sub illorum lege non comprehenditur, nisi partialem aliquam consubstantialitatem ibi esse dixeris: generatio siquidem naturalis, est de imperfecto substantialiter, diuina verò de perfecta substantia. Ad confirmationem, negatur antecedens: nam formale in patre, respectu filij, rationem certè habet termini, per productionem communicati: non enim diuina essentia gignitur, sed per generationem communicatur. ex quo destruitur illa creatio, quam filio quidam attribuunt. 5. Modus verbi geniti est naturæ incognitus.

Ad 6. Generari in illo priori, essentiæ, vt fundamento inest, nec obest essentiam in illo priori, formale non esse substantiale genito, & gignenti: nam eadem est difficultas; si in essentia, veluti in materia filij fuerit, filio nondum existente. Itaq; generari in essentia est, sicut in formali consubstantiali, filium cum ipsa filiatione constituente. Sed dicis, filius nondum est. Negatur hoc assumptum: etenim esse priùs origine, siue vt constitutiuum, siue vt 6. Priùs origine

generati. non est esse prius & posterius. ue vt productiuum, non est prius, & posterius esse: sed hoc magis, vnum scilicet esse productiuum, aliud verò productum; vnum esse constitutiuum, aliud constitutum. constitutiuum autem, constituto prius est; vbi constitutum, aliquid est præter constitutiua, sicut in naturalibus patet, in quibus constitutum, nempe compositum per se vnũ est aliquid, præter constituentia. Non sic autem res se habet in diuinis: nam filij persona, præter essentiam, atq; relationem, dicit nihil. quam ob causam, sicut filij constitutiua, scilicet, essentia, atq; relatio, seipsis priora non sunt; ita quoq;, filio priora non sunt

7. dicenda. Ad 7. Essentia, vt formale consubstantiale genito, & gignenti, in vtrisq; inuenitur: genitum enim non procedit, sicuti, si materia, vel quasi materia esset. Nec obest illud, quod student quidam inferre, tunc scilicet, de sua esse filium substantia genitum: nam, quamuis eandem cum patre essentiam habeat; à patre tamen, & non à seipso originem ducit. pater enim nedum consubstantialitatem; verùmetiam originem dicit, atque enunciat.

8. Ad 8. Diuina essentia non generatur, sed communicatur, nec etiam relatio. Infers, terminus formalis in creaturis generatur, materia verò per accedens. Verum quidem hoc est in creaturis, vbi terminus formalis accipit nouum esse: non sic autem se habet essentia diuina, sed esse terminum communicatum; iccirco relatio magis, quàm essentia, generationis passiuæ similitudinem habet, quippe, quæ accipit esse, & aliis non communicatur.

Terminus formalis in creaturis.

9. Ad 9 Filius non est de nihilo, nec etiam de aliquo, quasi de materia; sed de substantia, sicut de consubstantiali formali. Quare fallaciam esse consequentis dicimus, dum sic arguitur: Non est de aliquo, sicut ex materia, vel quasi ex materia: ergo est de nihilo Verbum igitur diuinum non esse ex patris substantia, veluti ex materia, clarissimum est.

Filius non est de nihilo.

CAP. IIII.

Essentia diuina, est formalis diuinæ generationis terminus, vt quo, filius verò, vt quod.

1. Quomodo persona in diuinis dicatur vna.

Vemadmodum quidditas creata, id esse dicitur, quo certè aliquid est ens quidditatiuè, idq; ex sui habet natura, quod perfectionem magis, quàm imperfectionem indicat: sicut etiam ipsa quidditas, vtpotè humanitas, ob imperfectæ actualitatis conditionem, diuisibilis est, seu ad in indiuidualem contrahibilis est proprietatem: à qua, & aliquam actualitatem, & vnitatem, siue indiuisibilitatem recipit: vnde fit, vt quod est contrahens, siue proprietas indiuidualis, ne dum formaliter indiuiduo, sed ipsi aliquomodo insit naturæ: illius enim respectu, ad modum potentiæ se habet: contrahitur namque ab illa, atq; determinatur. Præterea, sicut humanitas in indiuiduo est aliquis actus, & quatenus humanitas, ipsa indiuiduali proprietate perfectior est, licet ipsa vicissim sit proprius actus, & aliquomodo actus naturæ, contrahit enim ipsam, atq; determinat; ita etiam, si ita loqui licet, deitas in diuinis, per se est, qua sanè Deus, est Deus, & subsistens, siue persona: à secunda autem quidditatis similitudine dissentit, non enim per personalem proprietatem determinabilis est, aut aliquo cõtrahibilis modo; hoc certè imperfectionis est, atq; potentialitatis in natura creata, quod Deo tribui non debet. Deitas namq;, quemadmodum ex se vnitatem habet; ita etiam actualitatem. proprietas ergo personalis, est actus personæ, non autem naturæ diuinæ, quam aliquomodo perficeret, vel informaret. Cum tertia autem similitudine, quamuis aliquomodo conueniat, dissentit tamen, & quidem plurimùm; essentia enim formaliter est actus infinitus, relatio verò ex sua formali ratione, minimè. Quare, licet relatio sit proprius actus personæ; essentiã tamen diuinam non actuat; sicut in creaturis, indiuidualis proprietas, aliquo certè modo naturam actuat, quæ est actus perfe-

In quibus cõuenit & dissentit diuina essẽtia à quidditate humana.

Essentia, & relatio, constituunt personam sine compositione.

perfectior. Sed dicet aliquis: si isti duo actus, neuter est actus alterius; quonam modo, vnum constituent? Dico, compositi vnitatem, ex actus potentiæq; ratione effluere, authore philosopho 7. & 8. met. cap. vlt. Sed persona in diuinis: est simpliciter simplex; ideò compositionem nullo pacto subire potest, sed est per se considerata, sicut essentia diuina simpliciter simplex, quamuis formalis ratio vnius, non sit alterius. Sed cur non constituunt vnum compositum, si duorum actuum formales rationes non sint eædem, & in eandem tamen personam conueniant? In causa est, quia, cùm essentia infinitæ virtutis sit, quicquid potest esse cum ea, est idem perfectè illi. Porrò perfectio identitatis, quæ formales rationes non aufert, omnem compositionem excludit: ideò ex his duobus, quasi ex potentia, & actu, nullum emanat compositum; sed vnum simplicissimum: vna siquidem ratio, est perfectissimè eadem alteri. habes ergo quomodo persona dicatur vna, sine vlla sui compositione. Sed dicet aliquis, si actus, est distinguere, vt dicitur 7. met. 2.
quam ob causam, si relatio personam distinguit, non distinguit etiam essentiam? Dico, relationem esse actum personalem, personaliter distinguentem, formaliter finitum; essentiam verò, actum quidditatiuum, formaliter infinitum. quum igitur formaliter distinguantur; vnus, alterius distinguendi, aut contrahendi, determinandiq; officium non habet. Relatio distinguit personã, sed non essentiam.

Sed iterum percontaris, quod sit diuinæ relationis fundamentum. fundamentum enim, relatione, priùs esse videtur, ab ea certè perficiendum, magis quàm è conuersò; alioqui fundamento præsupponeretur. cùm ergo essentia diuina, istarum sit relationum fundamentum; illarum profectò, quasi materia esse videtur. Dico, quòd creaturæ de imperfecto, ad perfectum proficiscuntur, quia à potentia, ad actum pergunt: ideò generationis ordo, à perfectionis ordine dissentit: priora enim generatione, vt dicitur 9. met. sunt posteriora perfectione. sed in diuinis, generationis ordo, ab ordine perfectionis non discrepat, à simpliciter enim perfecto, ad simpliciter perfectum itur: idem ergo simpliciter sit perfectum, necesse est. Sanè, ordo originis ad aliquod primum perfectionis reducitur, sicut ad totalis originis primum. Quare, si in natura creata huiusmodi ordo haberetur; non materia primum, quæ formæ esset subijcienda, sed ipsa potiùs forma quæreretur; deinde suppositum, quod natum est per ipsam formam subsistere. ita etiam in diuinis agitur; in quibus siquidem in primo naturæ signo, diuina occurrit essentia per se subsistens, quod alicui naturæ creatæ competere nequit; quia nulla earum esse habet per se, nisi in supposito. hæc autem essentia, in suo quidem primo signo, per se subsistens, non est alicuius perfectionis receptiua: in secundo autem signo, communicatur quidem, non veluti forma, materiam informans; sed vt quidditas, supposito, tanquam forma per eam existenti. Ex hac autem diuina quidditate, siue essentia, in secundo signo existente, relatio pullulat, quæ propter identitatem, quam habet cum diuina scilicet essentia, Deus vocatur. Ex quo patet, diuinam essentiam, istarum fundamentum relationum esse, non quidem potentiale, sed formale magis: in quo profectò fundamento, non per informationem; sed sicut ea, quæ naturæ per se insunt, aut per se in natura subsistunt, relationes, atq; formæ huiusmodi, subsistendi habent naturam. Itaq; essentia diuina, respectu fundamenti, non potentiæ, sed formæ habet naturam. Nam, sicut natura, supposito comitatur; ita (vt sic loquar) essentia, relationi, ob quam, relatio subsistens, est Deus: & cùm in persona ambæ planæ sint; neutra tamen est forma, alteram informans; sed sunt perfectæ idem, licet non formaliter. Quatenus autem hoc modo se habent, relatio, diuinæ essentiæ terminus formalis, vtpotè in ipsa receptus, nullo modo esse potest: essentia verò, quoniam est formalis generationis terminus, ob quam, relatio, & est, & Deus est, sine dubio, relationis forma appellanda est.

3. Fundamentũ relationis diuinæ.

Quid sit essentia in primo signo, & secundo.

Essentia communicatur, vt quidditas.

Sed dubitabit aliquis, terminus generationis formalis communicatur: præsupponit ergo illud, cui est communicãdus. sed diuina essentia, relationem nequaquam præsupponit, sed è cõuersò potiùs: non ergo relationi communicatur: imò relatio, essentiæ communicatur: atq; ita relatio, productionis est formalis terminus, Obiectio. 4. Quomõ diuina essentia, relationi communicetur.

minus, eßentia verò, materialis. Dico, id, quod communicatur, quatenus productio est communicatur, non opus habere, illud præsupponere, cui est communicandum, neque è conuersò: nam communicatio huiusmodi, rei iam existenti, non communicatur, veluti in alteratione fieri videmus, quam sanè res alterabilis præcedit: sed rei profectò simul existenti, quam, nec communicatio, nec res communicabilis, natura præcedit, nisi perfectionis prioritate, quatenus, scilicet eßentia est formaliter infinita, relatio verò, minimè, sed identicè.

CAP. V.

Rationes, quibus ostenditur, diuinam eßentiam eße formalem terminum generationis diuinæ.

1. NON præstatur, seu communicatur, per generationem forma simplex, alicui producto, nisi illa formalis extiterit, talis productionis terminus. sed essentia diuina, est forma simplicißima, quæ filio per generationem communicatur, vt D. Ioann ait: Quod dedit mihi pater, maius est omnibus: infinitum enim sit necesse est, quod omnia sua magnitudine vincit: proinde August. 15. de Trinit. cap. 26. & 78. & in eundem Ioannis locum: Filio, inquit, eßentiam præstat pater, sine vllo initio temporis, sine vlla mutabilitate naturæ: ergo ipsa est terminus formalis diuinæ generationis. Patet etiam ratione: nulla enim entitas, formaliter, simpliciterque, termino productionis formali, perfectior, productione haberi potest: sed essentia diuina, formaliter est infinita; non autem ipsa relatio. Si ergo relatio, diuinæ esset generationis terminus: persona planè filij, per generationem, diuinam non haberet essentiam: atque ita Deus non esset dicendus, quod impium est, aßerere velle. Amplius,

(Ioan. 10. — August. — Quomodo pater communicat essentiam filio.)

2. natura, est terminus formalis generationis, in rebus creatis, non autem indiuidualis proprietas: generatio enim, vt dicitur 2. phys. est via ad naturam, hoc est, ad formam. sed relatio non est natura diuina, sed eßentia; nam tria suppposita, eiusdem sunt naturæ, non eiusdem nihilominus relationis: eßentia igitur diuina, est terminus formalis. Adde, quòd si diuinæ generationis terminus formalis, eßet relatio; tunc planè generatio, non ad substantiam, sed ad aliquid, esset terminanda, quod falsum est. Si præterea,

3. formalis generationis terminus, esset relatio; diuina generatio non eßet vniuoca: eiusdem sane non est generis in generante, & genito, quod profectò absurdißimum est. Item, illud est alicuius productionis formalis terminus, quod per productionem primò

4. est in producto: sed eßentia diuina, est prima filij perfectio: igitur illius est formalis generationis terminus. Sanè, ille est terminus generationis actiuæ, in quo quidem generatio paßiua fundatur: sed hæc, absque dubio, est diuina eßentia: igitur ipsa est generationis terminus: productio certè suppositi substantialis, terminatur ad substantiam. Adhuc, quod communicatur filio à patre, diuinæ est generationis terminus: sed es-

5. sentia, non relatio communicatur: relatio enim in diuinis, saltem ipsa filiatio est proprietas personalis, quæ generationis terminus eße non potest, alioqui productio non eßet vniuoca: igitur eßentia, diuinæ est generationis terminus formalis, totalis verò est ipsum suppositum genitum, quod planè, relatione posteriùs eße non potest. neceße autem est, præter terminum generationis totalem, formalem etiam statuere; nam omnis habitudo, extremis posterior est: sed generatio actiua, filij persona, posterior esse non potest: igitur neceßariò, terminus formalis est addendus, qui natura, productione prior sit, siue originis prioritate. in hominis enim generatione, anima, natura priùs creatur, quàm infunditur, nam prius est esse, quàm inesse. Itaque cùm persona filij non sit terminus, quo quia id est, quod generatur: neque filiatio, cùm sit relatio: nulla autem relatio est terminus per se, 5. phys. com. 10. essentia ergò terminus est: in filio enim, non nisi eßentia est, & relatio.

CAP. VI.

Argumenta contrariæ opinionis.

Omnis terminus quo generationis, vt dicit Commentator 7. met.com. 31. & 2. phy. com.14. per generationem accipit esse: Generatio, inquit, est via ad hoc, quod forma fiat. sed essentia diuina esse non accipit: igitur diuinæ esse nequit generationis terminus. 1. Item, omnis productionis terminus, productione posterior est: sed essentia diuina, non est posterior generatione: generationis ergo nō est formalis terminus. 2. Amplius, vbi ex vno aliud generatur: id certè, in quo generans, & genitū conueniunt, illorum est subiectum, & non terminus. sed diuina essentia, & genito communis est, & gignenti: non ergo potest esse generationis terminus formalis. 3. Illud præterea, quod producitur; ob formalem productionis terminum, esse accipere dicitur. ipse ergo terminus, ad esse accipiendum, maiorem habet aptitudinem: nam propter quod vnumquodq; & illud magis. 4. Item, quod generatione priùs est, ipsius terminus ad quem, nequaquam esse potest. sed essentia, est absolutum, quod profectò relatiuo priùs est, Ergo &c. maior autem authoritate Commentatoris.1.cœli com.132. & in lib. de substantia orbis cap.1. confirmatur: Dimensiones, inquit, nō generantur; quia eædē, quæ erant in corrupto, manent in genito. 5. Anima præterea, nequit esse formalis nutritionis terminus, quia scilicet præest in nutrito: nec formalis terminus resurrectionis, quia præsistit resurrectioni. quam ob rem, si anima priùs crearetur, deinde materia, quàm esset informatura, cùm priùs extiterit; illius certè materiæ, atq; productionis, non esset formalis terminus. 6. Adde, quòd essentia, est generationis principium: à termino ergo formali generationis ipsius geniti, distinguitur. Ex his igitur, atq; similibus patet, diuinam essentiam, non esse formalem diuinæ generationis terminum.

CAP. VII.

Soluuntur contrariæ opinionis argumenta.

Ad primum, verum quidem est, terminum totalem in diuinis, per productionem accipere esse simpliciter: non autem formalem terminum, nempè diuinam essentiam; sed esse tantùm in supposito. 1. Essentia enim diuina, à formis materialibus bifariam dissentit: primò quidem, quia per se subsistit, formæ autem materiales, minimè: quam ob causam eius, in quo sunt, aliquid præsupponunt, à quo reuera, virtutem habeant subsistendi. Essentia præterea diuina, est suum esse: formæ verò materiales ab alio ipsarum esse recipiunt, quod diuinæ competere nullo modo essentiæ potest. Quare maior in formis, quæ sunt suum esse, falsa est, cuiusmodi est diuina essentia: sufficit enim, productionis termino formali, producto communicari, atq; per illum, assimilari, producenti. 2. Ad 2. maior vera est in diuinis de termino totali, non autem de termino formali. 3. Ad 3. maior vera est, vbi vnum, ex alio, veluti ex transeunte materia generatur: non autem vbi vnum generatur ex alio, sicut ex vniuoco producente: ibi enim vniuoca communis est natura, quæ non generatur, sed per generationem communicatur. 4. Ad 4. negatur consequentia: nam illa philosophi sententia non tenet in causis æquiuocis, quæ denominationem non recipiunt. Vnde non valet: conclusio scitur propter principia: igitur principia sunt magis scita. Ita certè, formalis terminus interdum non accipit esse: ideoq; non sequitur quod magis accipiat esse. Quotiescunq; enim fuerit aliqua dispositio, quæ magis ac minus recipit, causam formaliter denominans, atq; causatum, competit autem causato, propter causam; propriùs absq; dubio, simpliciterq;

Essentia diuina dissentit ab aliis formis.

De filii dei generatione.

de causa dicitur, posterius verò, & secundum quid, de causato. Quam ob causam Commentator 8. phy. com. 77. inquit: Horũ autem de quibus nomen dicitur secundum prius, & posterius, & simpliciter, & secundum denominationem, illud, de quo dicitur prius, est causa eius, de quo dicitur posterius. Et 7. met. com. 3. Est, inquit, declaratum, quòd cùm plura communicant in eodem nomine, & quoddam dignius quibusdam: illud, quod est dignius illo nomine, sit causa cæterorum, & dispositio illorum in illo nomine. sed hæc in diuina

5. essentia, quia magis, minusq; non suscipit, locum habere non possunt: Ergo. Ad 5. maior est falsa, in forma, quæ est suum esse: non enim est inconueniens, viæ, quæ per metaphoram, ita nominatur, terminum præexistere. Præterea, si in subiecto generationis, vtpote in materia, præexistit; maior quidem est vera, sed minor falsa. Quod siquidem hoc modo præexistit, producto, ex productionis virtute communicatur. Sed diuina essentia ob suam simplicitatem, immutabilitatemq;, ita se habere non potest. Secus autem est, si aliquid in generante præextiterit: sic enim maior est falsa, minor verò vera. Ad illud autem commentatoris dicimus, dimensiones, non esse suum esse, atq; in generatione, vsq; ad materiam primam, resolutionem fieri. Ad illud, quod de anima adducitur, negatur antecedens: nullus sanè alius terminus formalis nutritionis datur, nisi anima, quæ est sola forma substantialis in nutrito. Pari quoq; facilitate, negatur 3. confirmatio, nam resurrectio non est generatio; partim quidem, quia genitum resurrectioni præfuit; partim verò, quia non aliquam sequitur alterationem, materiæ dispositiuam, ad animam recipiendam. Ad 4. confirmationem, dico: si illud, in rerum natura inueniri posset; anima nihilominus, creationis materiæ, esset formalis terminus: quatenus scilicet esset formalis terminus compositi, ex materia nouiter creata, & ex præexistente forma, resultantis. Ad 5. confirmationem, consequentia quoq; veluti falsa abijcitur: etenim, principium quo, & id, quod est ab ipso, realiter distinguenda nequaquam sunt.

Ad Commen.

Resurrectio non est generatio.

CAP. VIII.

Argumenta, quæ probare conantur, verbum diuinum non esse genitum ex patris substantia.

1. SI pater de seipso filium gignit: igitur essentia generat, quod falsum est: tenet consequentia: id enim de quo aliquid generatur, est principium geniti: sed pater generat filium, de sua substantia: ergo, substantia patris, est principium filij, non quidem materiale, vt dictum est: effectiuum igitur erit filij

2. principium. Adde adhuc aliud absurdum, nempè patrem, filium quoq; dici posse: etenim si id, de quo aliquid generatur, permanserit in generatione idem, eiusdem quod generatur, prædicationem esset suscepturum. Alterum ergo duorum necessariò sequetur; aut scilicet patrem non mansurum in filio; aut filium esse appellandum: sed

3. vtrumq; falsissimum esse, constat: ergo &c. Item, tres personæ non sunt ex eadem essentia, filius ergo non est de substantia patris. Antecedens est Augustini dicentis: Non est aliud persona, & essentia. 7. de Trinitate, cap. 11 & 12. ideo tres personas, ex eadem substantia non dicimus: sed persona filij, non est aliud ab essentia: igitur non est de substan-

4. tia patris. Amplius, si ista est vera, filius est de substantia patris, hæc quoq; erit vera, filius, est essentiæ filius: sed ista est falsa: nam propter genitiui constructionem, essentiam profectò, filium generare, aliquis dicere posset. Prior ergo propositio falsa est. Non minorem certè distinctionem secunda, quàm prima importare videtur propositio: alio-

5. qui eadem ratione, patrem esse de substantia patris, diceremus. Item, illa propositio, de, aut identitatem dicit, aut diuersitatem. si identitatem quidem, cùm essentia diuina sit

summa

summa identitas: tunc planè sequeretur verè posse dici, substantiam esse de substantia, quod negant Theologi. Si verò, diuersitatem, maior emergeret falsitas, vt filij substantiam, à patris substantia, discretam atque separatam esse diceremus: atque ita, secundum diuinam essentiam, patre esse minorem.

CAP. IX.

Soluuntur argumenta.

AD 2. In diuina generatione, hæc præpositio, de, consubstantiale, non materiale principium significat: quod enim de materia producitur, per illius fit transmutationem, de quo in aliam producitur formam. sed diuina essentia non est transmutabilis, nec alterius formæ susceptiua: ideo non sequitur, quòd pater, filius dici possit. Ad primum, filius est de substantia patris, quod certè, & naturæ consubstantialitatem, & filij originem à patre manantem significat. ex quo consequentiam falsam esse, manifestè patet. Ad 3. Augustinus accipit ibi substantiam pro supposito, vt ipsemet ibidem prosequitur. Præterea non sequitur, filius non est de essentia, ergo non est de essentia patris. nam in secunda, & consubstantialitatis, & originis ordo ostenditur: in prima verò, nihil ponitur, quod originem demonstret. quare ex vsu, textuque sermonis, filium esse de essentia, idem est, ac si diceretur, filium esse ex materia. Ad 4. negatur consequentia: siquidem in antecedente, relatio inter filium, & essentiam, tanquam ad suum correlatiuũ, esse manifestatur: in consequente verò, inter patrem & filium, consubstantialitas, & origo. quam ob causam, hæc præpositio, filius essentiæ, substantiæ distinctionem generantis à genito indicat: ista autem, de substantia patris, distinctionem personarum. quando ergo dicitur: filius est de substantia; consubstantialitatem; cùm verò additur, patris; originis processionem, ostendit. Ad 5. neque diuersitatem dicere, neque identitatem, sed consubstantialitatem, cum originis habitudine, affirmamus.

2. 1. 3. 4. 5.

QVAESTIONIS SEPTIMAE. CAP. I.

Verbi diuini generatio est æterna.

IN creaturis haberi non potest generatio æterna, quia nimirum absque mutatione illa fieri nequit: cui planè necesse est, ipsius terminos correspondere, nempè esse, post non esse. Diuina verò generatio, quoniam mutationem ignorat: intra illorum limites terminorum non concluditur; hac de causa, æterna est, neque initium habens, neque finem dierum. Amplius, agens omninò sufficiens, à nullo scilicet dependens, producensque per naturæ modum, coæuam reuera sibi habet productionẽ, productumque perfectum, præsertim, si in agendo, motu nõ indigeat. hæc autem omnia, quoniam patri in diuinis optimè perfectissimeque conueniunt; absque dubio, æterna certè generatione, filium genuit omnibus modis perfectũ. ipse quippe agens sufficiens est, per modum naturæ agens, in filio producendo, motuque non indigens in illius productione. quòd si productionem suam non produceret, in causa profectò esset, aut quia potestatem haberet agendi, & non agendi: vel si determinasset se ad agendum; ab aliquo tamen præpeditus, agere non potuisset; quæ sanè duo secum habent absurda: alterum quidem in generatione filij, alterius auxilio atque dependentia, deo opus esse: alterum verò, filium per motum gignere. His igitur exclusis expulsisque, iam apparet, quo-

1. In creaturis non potest esse generatio æterna.

2.

paret, quòad humanæ possibile est infirmitati, patrem in diuinis, agens esse perfectissimum, suumq; filium per modum naturæ genuisse, cui sine motu suam naturam communicauit. Si ignis, inquit August. 6. de Trin. cap. 1. & 2. esset æternus, splendorem sibi coæuum atq; coæternum haberet: sanè, quoties in aliquo ratio communioris alicuius, minusq; communis inuenitur: quicquid certè per se rationem communioris sequitur; eandem profectò sequetur; vbi absq; ratione minus communis inuenitur. Exempli gratia: si in creatura ratio concurrat, naturaliter causantis, atq; ratio naturaliter producentis: quicquid planè respectu huius communioris, quod est naturaliter producere, creaturam sequitur; eam etiam, vbi absq; causatione naturaliter, seu naturali habetur, indubiè sequetur. Ignis autem non vt producens, sed vt causans, naturaliter splendorē gignit: nam si per impossibile illum non causaret, sed produceret; ita quòd splendor eiusdem esset naturæ cum igne; non minus propria coæuitas sequeretur geniti splendoris. Cùm ergo in diuinis vera sit ratio producentis naturaliter, absq; ratione naturaliter causantis; productum sibi habet verissimè coæternum, atq; coæuum.

Si ignis esset æternus splēdor esset æternus.

3. Amplius: in successiuorum generatione, ad illorum perfectionem pertinet esse, dum fiunt: ad imperfectionem verò, in fluxu partis post partem, esse habere. Porro in generatione permanentium, manere perfectionis est: non esse verò, dum fiunt, imperfectionis: spectat enim ad imperfectionem facientis; nam si perfectū esset agens, coæuum sibi productum gigneret: producti quoq; imperfectionem denotat, quòd esse, post non esse acceperit. Ex his igitur, quæ in creaturis, perfectionis, imperfectionisq; esse videntur, remotis quidem imperfectis conditionibus, perfectas verò ad vnum aliquod cogendo; illud planè generatione, naturaq; perfectissimè genitum dicendum est, quod semper gignitur, semperq; manet, in (nunc) æternitatis, nec vllam capit temporis, aut naturæ vicissitudinem.

4. Amplius: si filius non est æternus, nec generatio quidem: igitur non tantùm filius, Deus appellandus non est; sed nec etiam pater. De filio autem dubium non est, quin post non esse, accepit esse, si ab æterno non fuerit genitus: omne autem huiusmodi esse, & non esse potest: quod planè deo congruere non valet. Idem quoq; de patre esset sentiendum; quippè, qui de nouo pater fieret, adueniretq; ei paternitas, relatio realis ad filium; atq; ita immutationi esset subijciendus, quod Dei naturæ non conuenit.

5. Quemadmodū præterea patris substantia est, ex qua filius generatur; ita quoq; filius est æternus. valet consequentia: alioqui, patris substantia, sui quidem respectu necessaria, filij verò minimè esset: atq; ita vna, eademq; patris substantia, & necessaria, & non necessaria diceretur, quod est falsum.

6. Amplius: diuina generatio, omnium est generationum perfectissima: nullam ergo potest imperfectionis nouitatem admittere, tùm in genito, tùm etiam in generante: quorum enim est idem esse; eorum planè est eadem duratio. sed patris & filij est idem esse existentiæ, licet non subsistentiæ: eorum ergo est eadem duratio. Cùm autem pater sit æternus, & filius quoq; æternus; ex consequenti, æterna erit generatio: perfecta siquidem est huiusmodi generatio, non expectans terminum, sicut corruptibilium generationes, in quibus, quod semper nascitur, nunquam natum est, authore Augustino 83. quæst. quæst. 3. natiuitas habet enim moram.

7. Item: si filius est sapientia, virtus, & idea patris; sine his autem pater nunquam extitit; filius igitur semper fuit. etenim, si intelligere, coæternum sit menti paternæ; de non intelligente namq; ad actum intelligendi, deum conuersum fuisse, impium est asserere: suum ergo intelligere, æternum est. sed verbum lucidum, est coæternum menti intelligenti, vtpotè illius partus æternus: verbum igitur diuinum æternum esse, clarissimè patet.

CAP. II.

Argumenta, quòd verbi diuini generatio non sit æterna.

Quod

 De filij dei generat.

QVod habet principium durationis, non eſt æternum: implicat enim principi-
um habere durationis, & æternum eſſe: ſed filius ſuæ habet durationis prin- 1.
cipium, quippe, qui habet principium ſui eſſe: non ergo eſt æternus, nec eius
per conſequens generatio. Item, ſi filij generatio eſt æterna, ergo ſemper ge- 2.
neratur, & per conſequens, nunquam eſt genitus; & ita nunquam eſt filius. Quod ſem-
per naſcitur, inquit Auguſt. 83. quæſt. nunquam eſt natum: quod nunquam natum eſt,
nunquam eſt filius. Amplius: ſicut ſe habet corruptio ad non eſſe; ita generatio ad eſ- 3.
ſe. ſed omne quod corrumpitur, habet non eſſe, poſt eſſe: igitur omne quod generatur,
habet eſſe poſt non eſſe: atq; ita non eſt æternum. Item: principium eſt prius principi- 4.
ato: igitur pater prior eſt filio, non quidem natura, cùm vna eademq; ſit amborum: du
ratione ergo. Sanè, vbi eſt idem eſſe; atq; duratio: ſi aliquid eſt principium eſſe, durati-
onis quoq; erit. ſed pater eſt principium eſſe filij; quia principium deitatis (authore Au
guſt. 4. de Trinit. cap. 17.) principium igitur eſt durationis filij. ex quo patet, filium
non eſſe æternum. Amplius: ſi duo quædam menſurentur tempore; & vnum ab altero 5.
generetur; generans profectò tempore priùs eſt genito. Quare cùm pater & filius, æ-
ternitate menſurentur, & de patre filius generetur; pater ergo prior eſt filio æterni-
tate, & per conſequens duratione. Item, Arius, 12. generationis modos aſsignat. Primus 6.
quidem modus eſt, lineæ fluxus à puncto, in quo planè ſimplicitatis deeſt æqualitas. Se- Arij poſitio.
cundus verò eſt, emiſsio radiorum à ſole, vbi naturæ æqualitas deficit. Tertij ordinis, eſt Duodecim
characteris impreſsio, vbi deeſt conſubſtantialitas, ponitur q; efficientia. Quarti modi, eſt modi genera-
bonæ voluntatis immiſsio à deo, in quo non adeſt conſubſtantialitas. Quintus modus, eſt tionis.
ſecundum accidentis exitum à ſubſtantia; ſed accidenti non adeſt ſubſiſtentia. In ſexto
modo, ſpeciei à materia cõtinetur abſtractio, ſicuti ſenſus ſpeciem accipit à ſenſibili; ſed
hîc deficit ſpiritualis ſimplicitatis æqualitas. Ad ſeptimum modum, pertinet voluntatis
excitatio à cogitatione, quæ certè temporalis eſt. Octauus modus in transfiguratione nu-
meratur, vt potè, ſi ex ære fiat imago, quæ profectò materialis eſt. Noni modi, eſt motus
à mouente; ſed effectum indicat à cauſa procedentem. Decimus, ſpecierum eductionem à
genere complectitur, qui vtiq; diuinis non congruit: nam pater non prædicatur de
filio, ſicut genus de ſpecie. Vndecimus, ideationem dicit, vt opus exterius ab eo, quod mẽ-
ti inſidet. Duodecimus, ad animalium genituram ſpectat: in qua quidem priùs eſt, atq;
poſteriùs, ſecundùm tempus. Itaq; ſi filius dei in aliquo iſtorum modorum generationis
ordine continetur, patri in diuinitatis æqualitate non eſt conferendus: ſin verò alium ha
bet peculiarem, hunc natura modum ignorauit: quæ hos tantum modos, velut ſibi fami-
liares habere conſueuit. Amplius: omne quod eſt ex altero, habet principium: ſed nullum 7.
æternum habet principium: ergo filius non eſt æternus. Item: filius à patre genitus, aut 8.
ſemper generatur, aut eſt dare aliquod ſuæ generationis inſtans: ſi ſemper generatur, dũ
ſic eſt in generari; imperfectus vtiq; ſemper erit, quemadmodum in ſucceſsiuis patet, quæ
ſunt ſemper in fieri, vt tempus, & motus: ſi verò aliquod inſtans diuinæ generationis de-
tur: ante illud ergo inſtans, filius non erat. ex quo patet in diuinis, filij generationem nõ
eſſe æternam.

CAPVT III.

Soluuntur Argumenta.

D primum: ſi principium, originem dicat, atq; initium, ita vt ſit ſenſus: 1.
pater eſt principium originatiuũ, & eſſe filij, & durationis. Maior eſt fal-
ſa: æternitati enim non repugnat huiuſmodi principium. Quòd ſi principi-
um intelligatur, velut inſtans, quod eſt principium temporis, filij genera-
tioni tribui non poteſt, cùm æternitatis maieſtatem ſuſcipere nequeat. Ad

generati.
Filius semper genitus melius dicitur quã quòd semper generatur.

2. *Augustinus, de animalium generatione loquitur, in qua non simul consistunt nasci, & natum: si ergo iuxta animantium udenituram, filij generatio intelligatur; dubium non est, non debere dici, filium semper generari: ne id, quod in creaturis imperfectionis est, deo sit tribuendum: præstat ergo dicere, filium semper genitum esse, quàm filium semper generari. Etenim, cùm dicitur, semper generatur, esse semper accipere indicat. Cùm verò semper genitus, à generante, esse demonstrat semper habere verum, atque perfectum.*
3. *Ad 3. antecedens verum est de generatione, quæ mutatio fit, & à non esse,*
4. *ad esse progreditur: sed generatio diuina non habet terminum, à quo negatiuum; ideo mutationi non subijcitur, nec esse, post non esse accipere potest. Ad 4. Pater, quatenus est pater, est principium filij; & ipso quidem filio, non natura, aut duratione, sed origine prior.*
5. *Ad 5. quando genitum, per motum à generante procedit; tunc planè genitum, tempore posteriùs est, ipso generante; quia nimirum motus res successiua est, & tempus similiter: at si generatio fiat in instanti, genitumque non per mutationem, motumué procedat; non opus est certè generante, aliqua duratione esse posteriùs. Porrò diuina generatio est in instanti æternitatis: quod sanè instans, quoniam permanens est geni-*
6. *tum, vt natura, aut duratione; posteriùs sit generante, fieri non potest. Ad 6. nullus*

Plurimi modi sunt necessarij ad explicandam verbi generationem.

modus, authore August. de verbis domini, processionis alicuius, perfectè diuinam repræsentat generationem: ex multis enim modis similitudinem colligere oportet; vt quod ex vno deest, aliquo modo suppleatur ex altero. vnde coæternum patri esse filium, splendoris ortus à sole nobis indicat: impassibilem verò eiusdem natiuitatem, verbi generatio: consubstantialitatem autem, filij nomen insinuat. Ex his autem modis, clarior est, atque lucidior, verbi ab intellectu processio: verbum enim, eo, à quo procedit, posteriùs esse nequit; nisi profectò illius fuerit intellectus, qui de potentia in actũ proficiscitur, quod
7. *certè diuino intellectui minimè conuenit. Ad 7. æternitas non admittit durationis prin*
8. *cipium, sed originis tantùm. Ad 8. in æternitate, ipsum indiuisibile semper permanet, in quo filius nascitur, vel vt rectiùs dicam, semper est natus; nam semper æternitatis signat permanentiam: natus verò, perfectionem geniti. Filij ergo dei generatio est æterna.*

CAP. IIII.

Diuina generatio, realem geniti à gignente, distinctionem indicat.

1. *Vicquid largitur, alicui esse simpliciter: oportet priùs esse, illudque præcedere, cui simplex esse comunicare debet: sed generans dat genito esse simpliciter; generatio enim est ad esse simpliciter: generans ergo, non est ipsũ*
2. *genitum realiter. Amplius, relatiua realia, quatenus sunt relatiua; realiter ad inuicem separantur: sed generans & genitum in diuinis, sunt relatiua realia, vtpotè oppositis distincta relationibus: pater ergo & filius in diuinis, rea-*
3. *lem inter se distinctionem habent. Adhuc: omne, quod ad sui similitudinem aliquid gignit; ab eo planè separatur: nam nihil ita sibi assimilat, quin ab ipso distinguatur. sed generatio diuina, & si natura patri similem filium gignat; manent tamen hypostasum, seu*
4. *personarum proprietate distincti: realiter igitur ab inuicem secernuntur. Præterea, omne productum in diuinis est subsistens; nullum enim ibi accidens inuenitur, quod inhæreat subsistenti: sed filius in diuinis est productus, realiterque distinctus: subsistit igitur in natura intellectuali, & ex consequenti in persona. Quare à patre realiter distinguantur, necesse est.*

CAP. V.

Argumen

Argumenta contraria.

Vemadmodum idem potest esse mouens, & motum, vt patet in voluntate, 1.
quæ est mouens, & mota; ita quoq; idem esse potest, & producens, & pro-
ductum, generans, & genitum. Generatio ergo actiua, atq; passiua, ei-
dem possunt supposito couenire: nulla ergo inter ipsas erit realis distinctio.
Item, sicut diuina essentia, ob suæ infinitatis amplitudinem, vllis nequit 2.
terminis concludi, sed tribus communis est personis; ita sanè, quæcunq; relatio in diuinis,
quoniam est infinita, cùm à diuina essentia realiter non distinguatur, illimitata est, atque
eidem supposito indifferenter conuenire potest. Amplius, in quo perfectissima est gene- 3.
ratio; in eo certè nulla debet esse distinctio: quod enim est summè perfectum, est ma-
ximè vnum; quia distinctio imperfectionem dicit; maximè verò vnum, nullam distin-
ctionem admittit: sed in deo est perfectissima generatio: igitur nulla in eo inueniri po-
test realis distinctio. Præterea, non pluris facienda est in diuinis distinctio, quàm muta- 4.
tio: sed generatio diuina fit sine mutatione: igitur sine distinctione.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

D primum, negatur consequentia: generans enim dat genito in actu pri- 1.
mo esse, & simpliciter quidem; nihil autem seipsum in actu primo conti-
net: alioqui sibi ipsi præsupponeretur, atq; seipso priùs esset. Porrò moue-
re aliquid; non in primo, sed in secundo actu, esse largitur: hoc ergo sanè
modo, actus primus, virtualiter certè secundum continere valet: non igi-
tur est simile, quòd si aliquid seipsum mouere queat, seipsum etiã possit producere. mo-
ti præterea, & mouentis relationes, non sunt formaliter oppositæ, sicut producentis, &
producti, quæ planè nequeunt eidem inesse; præsertim, si productum substantia extite-
rit, in genere substantiæ per se subsistens, non inhærens producenti. Ad 2. negatur simi-
litudo: etenim relatio ex se non est infinita; siue, vt aliis verbis vtar, non est formaliter 2.
infinita; ideoq; non indifferenter est omnibus communicabilis. Quòd si quis naturaliter
esse infinitam dixerit, ex hoc tamen dicere non audebit, esse omnibus communicabilem.
Ad 3. generatio non vnitatem generantis cum genito; sed similitudinem aliquam osten-
dit, quæ sine profectò distinctione consistere nequit. Cùm igitur perfectissima sit diuina 3.
generatio, & optimam, summamq; similitudinem, et minimam, sed realem distinctionem
habet. Ad 4. generatio communiter accepta, à mutatione quidem abstrahit; non autẽ 4.
à generantis & geniti distinctione: non ergo est simile, generatio diuina fit sine mutatio-
ne; igitur sine distinctione.

QVAESTIONIS OCTAVAE CAP. I.

Verbum lucidum, est imago Dei invisibilis.

Iuini germinis substantiam, balbucientes hactenus perscrutati sumus, eiusdẽ modo pulchritudinem inquiramus: germen enim, nedum parentis substantiam, naturamq; præseferre satagit; sed & pulchritudinem; sed & similitudinem; sed & producentis imaginem. Est autem Pymandri verbum, imago dei inuisibilis, authore Paulo, character, seu figura substantiæ ipsius: totam scilicet in se

De filij dei generati. habens Pymandri substantiam. Etenim genuinus quidem filius, non solùm parentis naturæ, morumque qualitates; verùm etiam viuam paterni sigilli effigiem, vultusq; simulacrum prætendit: Qui videt me, inquit, videt & patrem meum: illius ego similitudinem

Imago in diuinis quomodo accipitur. gero: pater siquidem in me est, & ego in patre. Cæterùm imago in diuinis, vno modo, id esse dicitur; ad cuius typum, similitudinemq; aliquid producitur. hoc autem modo, tribus est communis personis: proinde, cecinit Moyses: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. alio modo, productum in eadem naturæ substantia, secundū Græcorum sententiam, imago in diuinis appellatur: Latini verò, modum imaginis producendæ dicunt esse necessarium; vt aliqua personarum in diuinis, propriè imago sit appellanda.

Verbum est verè imago. Quare, verbum in diuinis verissimè imago nominatur, quippe, cùm naturæ habeat identitatem, productionisq; modum naturalem. vnde Augustinus 7 de Trinit. Eò verbum est, inquit; quò filius, & imago: quod planè de imaginis connotato intelligendum est. formale enim, ipsius significatum, producti similitudinem, à suo producente, per modum naturæ productam, ostendit. Porrò respectus huiusmodi, rationis est potiùs, quàm filij personæ constitutiuus. non sic autem formale verbi significatum se habet, sed propriè, verissimèq; filij personam constituit, eiusdemq; productionis similitudinem, ad viuum (quòad fieri potest) exprimit, atq; enunciat. Verbi igitur, atq; filij principale

Imaginis & verbi discrimen. significatum, connotat imaginis naturam. Itaq;, imago in diuinis, est nomen personale, verbi personæ attributum. imago enim, non quæcunq; est similitudo; sed ea certè, quæ est specifica, vel in aliquo speciei signo saltem: signum autem speciei in corporeis rebus maximè videtur esse figura. vnde, quamuis multorum animalium secundum speciem diuersæ sint figuræ; non tamen diuersi colores: quam ob causam, si quispiam, alicuius rei

Rationes perfectæ imaginis in pariete colorem transtulerit, non autem figuram; nondum certè imago dicitur: præter namq; specificam similitudinem, originis est necessaria productio; vt legittima possit imago nominari. quamobrem, August. lib. 83. quæst. vnum ouum, alterius non esse imaginem dicit; quia nimirum, non est de illo expressum. Vera igitur imaginis ratio, simile, à simili in specie produci, ostendit: qui planè producendi modus in diuinis, verbi

Spiritus sanctus non dicitur imago. solius est, eiusdemq; tantùmmodo personæ competere potest. Nam & si Spiritus sanctus, sua quidē processione, patris accipiat naturam; tamen, quia non dicitur natus, quemadmodum & filius: ideò imago in diuinis nequaquam appellatur. Porrò, quoniam filius procedit vt verbum, ad cuius certè rationem spectat, specificam sui parentis gerere similitudinem; ideo imago Dei, Colossensium in epistola nominatur. Patet ergo, quare verbum Pymandri, imago in diuinis appelletur, Spiritus autem sanctus minimè.

CAP. II.

Argumenta contrariæ opinionis.

1. August. Vecunq; persona in diuinis, ab alia procedit per similitudinis modum; illa profectò in diuinis, imago est appellanda: id autem pater, per illud Augustini 83. quæst. imaginis ratio, est similitudo cum expressione. Sed Spiritus sanctus in diuinis, per modum similitudinis procedit; habet enim patris in se, ac filij manentem substantiam, quæ vera est in trinitate similitudo, in qua nulla potest esse corporalis figura: igitur, Spiritus sanctus, imago dicitur, atq; appellari potest.

Damascen. Confirmatur hoc Damasceni, non minus theologi, quàm philosophi, sententia: Spiritus sanctus, est imago filij, inquit; non igitur in diuinis est proprium filij nomen. Insuper D. Paulus 1. Cor. 11. hominem, Dei imaginem appellat: Vir, inquit, non debet velare caput,

2. quoniam imago, & gloria est Dei. Solius ergo filij, imago non erit. Amplius, vbi est vna sanctæ Trinitatis deitas, atq; imago; ibi certè, nullum est personale nomen inserendum: sed

sed vna est sanctæ Trinitatis imago, dicente Moyse: Faciamus hominem, ad imaginem nostram: & Augustino de fide ad Petrum. Imago igitur, nomen est essentiale, non personale. Item, eius profectò rei est imago; ad quam imaginatur (teste Hilario in lib. de Sinodis) species indifferens. sed essentia in diuinis, est species indifferens: ipsa ergo est imago in sancta Trinitate. 3.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD primum: quamuis Spiritus sanctus eandem habeat cum patre, & filio naturam; tamen, quia similitudinem nascentis non habet, sed procedentis potiùs, ideò imago non vocatur. Porrò Damascenus, cæterique Græcorum sapientissimi, imaginis nomine, pro perfecta similitudine vtuntur. Ad illud autem Pauli: dicimus hominem, dei imaginem appellari; quatenus ad Dei imaginem est expressus: sic denarius, Cæsaris imago vocatur, proprius tamen, ad imaginem dicitur, in quo planè, motus, ad perfectionem designatur tendentis. Ad 2. Augustinus, exemplari, pro imagine abutitur: imago enim, propriè est, quæ ad alterius similitudinē procedit. Quare, id, ad cuius similitudinem aliquid effingitur; non imago propriè, sed exemplar dicitur. Ad 3. Species, quam Hilarius intelligit, forma est ab alio procedens: sicuti dicere solemus, hunc, alteri esse similem: quatenus scilicet, vnius forma, alterius formæ similis esse videtur. sed hoc, ad imaginis rationem pertinet. Quomodo ergo filius in diuinis vocetur à sacris litteris imago patris, breuiter dixi.

1. 2. 3.

CAP. IIII.

Verbum est in patre, & pater est in verbo.

DEinceps videndum est, quomodo pater est in filio, & filius in patre, vt scripturæ loquuntur. Aliquid esse in aliquo, bifariā intelligi potest. aut certè secundum se totum; quemadmodum dicere solemus, vinum secundum se totum, in amphora esse; vel secundum partem, idque dupliciter: vel respectu partis tantùm, quæ in aliquo continetur, cuius gratia, totum etiam corpus inibi haberi pronunciamus: sic auis est in laqueo, quia illius pes, laqueo inuolutus, astringitur. vel quia pars ita est in alio, vt eius, in quo est, aliquid esse videatur: veluti, si monstrum aliquod, duo secum ferens capita, duo etiam corpora, non quatuor, sed duos haberet pedes: vnum profectò illorum corporum, respectu pedis in eodem existentis monstro, in altero esse diceretur. Quomodo ergo dicemus, patrem esse in filio? non primo quidem modo: nam id, quod primò est in altero, quælibet sanè ipsius pars, æquè primò in illo esse dicenda est. Si ergo pater primò est in filio: paternitas etiam æquè primò erit in filio, sicut & ipsa deitas. sed hoc, inde orietur absurdum; vt quemadmodum filius, deitate, est Deus; ita quoque paternitate, sit pater: quod planè est impossibile. Amplius, id, in quo primò aliquid est; illud reuera videtur, quasi ambitu suo complecti, & penetrare, & continere. sed idem, respectu eiusdem, continere, & contineri, intelligi nequit: itaque vna persona, est in alia, secundum aliquid sui, quod certè, eius, in quo est, aliquid est. Hæc autem diuina est essentia, quæ ita est aliquid existentis; vt etiam sit aliquid eius, in quo coëxistit. vbicunque enim, alicuius fuerit relationis fundamentum; ibi, profectò, relatio in ipso fundata consistit. Vbi igitur fuerit essentia; ibi erit & filiatio, quæ in ipsa fundatur: essentia autem sola, aut sola relatio, non est huius inexistentiæ causa; alioqui pater in seipso esse diceretur. Atqui realem, Saluator distinctionem demonstrauit: Pater

1. Aliquid est in aliquo dupliciter.

Quomodo pater in filio.

2.

3.

ter est in me, inquit, & ego in patre. Relationes præterea originis, in personis, quæ referuntur, eiusdem non sunt rationis. Si ergo illæ, formales essent rationes essendi personarum in se inuicem; vniformiter in se inuicem personæ non essent. Cùm igitur in persona, essentia, & relatio sint: ambæ profectò talis erunt causa existentiæ. Etenim, licet nihil sibi, sed alteri simile esse dicatur; in qualitate tamen, authore philosopho 5. met. cap. ad aliquid, similitudo super vnitatem fundatur. Ex quo patet, solam relatiuorum diuersitatem, solamque fundamenti vnitatem, non sufficere ad similitudinem statuendam; sed vtrumque, veluti causam vnam totalem, esse necessarium. Ita profectò, (si fas est dicere) sola personæ existentis distinctio, aut sola essentiæ vnitas non sufficiunt, sed simul concurrant, necesse est; vt perfecta sit ratio personarum in se inuicem existentium. Esse enim in alio, communis est relatio, eiusdemque planè rationis, quæ omnibus profectò diuinis conuenit personis: personarum autem relationes, atque rationes, minimè; sed singulæ, singulis tantùmmodo conueniunt. non ergo causæ esse possunt totales inuicem existendi. Sanè, in æquiparantiæ relatiuis, vna est ratio fundamentalis: esse autem inuicem, siue vnam in altera personam, est ab æqualitate, atque similitudine sumptum, quod ad relatiuum pertinet. atqui, totales personarum rationes, eiusdem non sunt rationis: nec igitur fundamentales. variatis certè per se fundamentis, variantur etiam relationes. Essentia præterea, quatenus est essentia, personis largitur deitatem, siue esse Deum: relatio verò, esse relatiuum. Porrò, persona in alia existens, cùm subsistenter, & non formaliter existat, esse illi nequaquam largitur. Patet ergo, rationem existendi inessentiæ, vel relationi primò minimè conuenire. Cæterùm, persona in diuinis, incommunicabiliter subsistit, atque ita per seipsam est in alia, vt subsistens, scilicet in subsistente. conuenit autē personæ iste subsistendi modus, per seipsam primò, vt primò denominato. aliquid siquidem, alicui conuenire potest per partem: idque dupliciter; aut per partem certè, sicut per rationem; aut verò, sicuti primò denominatum per illud, quod conuenire dicitur. Verbi gratia: generare, conuenit patri in diuinis, per essentiam, scilicet, sicut per rationem, & principium quo generandi; sicut composito competit, per formam agere apud creaturas. crispitudo autem, siue albedo, vni tantùm corporis parti: cuius gratia, toti corpori inesse dicimus, vnde vocatur homo crispus, vel albus: vna tamen pars est primò denominata: corpus autem hoc modo, denominationem primò non habet. Cùm igitur in diuinis persona, per se sit subsistens; primò hanc denominationem habet subsistendi: vt subsistens ergo in subsistente, subsistit velut primum denominatum. Ex quo patet, personas diuinas inuicem esse, hoc est, vnam in altera per mutuam æqualitatem, atque similitudinem subsistere: personæ, vt primo denominato, congruere. per essentiam verò, sicut per rationem fundamentalem: sic enim esse in diuinis, est relatio communis: ergo & suum fundamentum: quod planè aliud esse non potest, nisi diuina essentia. Quamuis ergo relationes non sint fundamenta personarum inuicem existentium: necessariæ tamen sunt, ad extremorum, personarumque distinctiones statuendas. Est autem verbum, vel filius in patre, sicut verbum in dicente, & amor in amante, & notitia in cognoscente: quamuis huiusmodi similitudines, diuinis non sint conferendæ personis. Intelligentia siquidem humana, rationem huius dicti non capit; nec exemplum aliquod, rebus diuinis, comparatio humana præstabit. Exemplum autem, quamuis tenue, & tantæ rei, non multùm conueniens, ex animæ potentiis assumitur: sicut latiùs disputaui libro sexto. In nullo ergo modorum, quos philosophus numerat, 4. phys. iste essendi modus concluditur: sed peculiari quodam nomine theologi vocant circumincessionem, id est, subsistentis, in subsistente in eadem essentia, præsentiæ assistentiam. Itaque diuinæ personæ, per hunc existendi modum, vna, in altera tota est: & vicissim altera, in altera. totus in patre est filius, & totus in verbo pater, inquit Ambrosius, persona namque diuina; ex essentia, & originis relatione constat. Porrò, relatio, in essentia, veluti in funda-

4. [margin, beside line 2]
Quomodo vna persona sit in alio.
5. [margin, beside "præterea, quatenus est essentia"]
Generare conuenit patri.
Verbum in patre, vt in dicente.
Circumincessio.

fundamento est inseparabili. Quare in diuina essentia, patris est filiatio cum paternitate: & paternitas etiam cum filiatione. Cùm autem certum sit, vnam, eandemq́ patris, ac filij essentiam esse; indubiè sequitur, totam patris personam in filio; & filij, in patre esse. Idem quoq; iudicium est, de spiritu sancto. huius autem circumincisionis causa completa, est vnitas essentiæ, cum distinctione personarum: ideo in solo Deo reperitur, in quo plenissimè est vnitas essentiæ, cum personarum distinctione. Circumincisionis causa.

CAP. V.

Argumenta, personam, in persona per se totam primo esse, probantia.

ONTRA prædicta posset aliquis sic arguere: aut persona est in persona per se primò, & per se totam: aut per partem, vel quasi per partem; quæ est essentia. Non secundo modo: nam per partem in alio existere; eundem ferè modum existendi in illo habet, quem profectò pars habere videtur. Cùm autem essentia sit formaliter in patre; & filius sit in patre per essentiam. filius igitur in patre erit formaliter: atque ita, pater est filius, & pater. Item, subsistere per se in alio, diuinæ non conuenit essentiæ, aut relationi; neutra enim personaliter subsistit, sed in persona tantùm: sed persona est in persona, sicut subsistens, in subsistente, teste Hilario 7. de Trinitate. Omne autem, quod sic subsistit, per se totum; & non per partes subsistit: Persona igitur per se totam, in persona, & non per essentiam subsistit: in patre totus filius, & totus in verbo est pater, ait carmen Ambrosij. Sed diceres fortassis, de proxima hoc ratione esse intelligendum, de remota autem minimè. Porrò, essentia, vt est formaliter in patre, non est filij essendi in patre proxima; sed remota potiùs ratio: proxima autem, est proprietas personæ inexistentis. Sed hoc friuolum est: siquidem, illud conuenire primò, alicui dicitur; quod non secundum aliquam sui partem, sed secundum omnes sibi conuenit intrinsecas partes. In persona autem, essentia est, & relatio: quidquid igitur personæ conuenit, hoc certè sibi conuenit primò; non quidem essentiæ respectu tantummodò, aut relationis, sed amborum simul: quippè cùm absq; his, persona subsistere nequeat. Quoniam ergò persona, secundum se totam, in his duobus consistit: igitur essentia, non remota filij gignendi, siue geniti, vt rectiùs dicam, causa, seu ratio; sed proxima quoq; est dicenda. Amplius, si essentiæ vnitas, tota esset ratio, personam in persona existendi: pater igitur esset in seipso. tenet consequentia: in se enim habet personæ vnitatem. sed hoc est impossibile, igitur & antecedens. Adhuc, quod personæ in diuinis conuenit, essentiæ conuenire non potest: persona enim generat, non essentia. igitur à simili, quod essentiæ conuenit, personæ minimè conueniet. Sed essentiæ patris conuenit, esse in filio: quatenus à patris persona distinguitur, quæ non est, sicut essentia communicabilis. patri ergò non conuenit esse in filio per essentiam, neq; filium in patre: alioqui persona, sicut essentia communicabilis esset, atq; ita sibi ipsis vicissim cederent, quod planè impossibile est. Item, sicut ista non valet: essentia filij est in filio; ergò filius est in filio; ita quoque ista non est admittenda: patris essentia est in filio; igitur pater est in filio per essentiam. Persona siquidem est in alia, sicut subsistens in subsistente, authore Augustino de fide ad Petrum cap. 2. Sed essentia non est in personis, sicut subsistens: non ergo est ratio existendi personarum in inuicem. Patet ergò vnam personam in altera, non per essentiam; sed per personam subsistere. Sed dices: etsi non per essentiam; per relationem saltem. sed hoc quoq; falsum est. Etenim, si ratione relationis, & non essentiæ, vna persona est in alia: igitur respectu eiusdem, vnum ac idem, per se primò erit continens, atq; contentum. sed hoc certè, philosophi repugnat doctrinæ 4. phys. comm. 24.

Margin: 1. 2. In patre totus filius, & totus in filio pater. 3. 4. 5. 6.

igitur

igitur &c. Consequentia autem clarissima est: id enim, quod secundum se totum continetur in alio, & è diuersò continet quoque, absque dubio, respectu eiusdem, primò, & per se; & continens est, & contentum. sed vna persona est in alia, idque per relationem: igitur vna continet alteram, & continetur ab altera: nihil enim aliud est in persona, quàm essentia,
7. & relatio. Praeterea, relatio est ratio, ob quam, vna alteri opponitur persona: non ergo ratio est, qua vna sit in alia. Persona ergo non est in persona.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, negatur probatio secundae partis disiunctiuae: non enim necesse est, vt id, quod personae in diuinis conuenit per partem, vtpote per rationem fundamentalem, id est, per essentiam, vel per principium, quo eodem modo, & sibi, & parti conueniat. generare siquidem, non essentiae, sed personae cõuenit, idque per essentiam, sicuti per fundamentum, & principium, quo. Non sequitur ergo, pater est in filio, & filius est in patre: sed pater generat, ergo filius generat: quia nimirum, si aliquid, in alio sit per partem; eodem modo, in illo erit, sicut, & pars. pater enim, siue filius est in patre, per essentiam, fundamentaliter: ex quo certè fundamento, non sequitur, quòd vna eademque persona, sit pater, & filius: vt subsistens verò, in subsistente, tanquam primum denominatum. Conuenit autem iste modus essendi, personae primò per se totam: nec inde sequitur, quòd vna sit altera persona: nam persona in diuinis non est communicabilis. igitur quando aliquid alicui parti conuenit, vel toti, alicuius partis ratione; non opus est alteri competere parti; praesertim, si huiusmodi partes, ad integrandum totum, non eiusdem fuerint rationis. Non ergo valet, pater est in filio per essentiam, ergo per paternitatem, quia essentia patris, nõ est sine paternitate. Nam relatio, & essentia in patre, non sunt eiusdem, vt diximus, rationis. Cõmittitur igitur fallacia aequiuocationis. Verbi gratia: filius est in patre, quia praesentialiter, & intimè, totus existit in toto patre. igitur formaliter, seu per informationem. Minimè sequitur: primus nihilominus modus, secundum praesupponit.

Quamuis pater est in filio fundamentaliter, non tamen pater est filius.

2. Ad 2. quamuis personae, vt primo denominato per se totam personaliter subsistere conueniat; non tamen inde sequitur, per
3. essentiam in alia persona, quasi per fundamentalem rationem, non posse subsistere. Ad 3. sola quidem essentia sufficit ad esse in, idque fundamentali ratione; cùm hoc etiam necessaria est personarum distinctio, quae, respectu eiusdem personae, haberi non potest. ideoque non sequitur: Vnitas essentiae est in patre: igitur pater est in seipso: nam in patre formaliter non est personarum distinctio.
4. Ad 4. essentia, quatenus à persona distinguitur: personis inest diuinis formaliter, atque communicabiliter: qui planè modus nequit conuenire personis. Personis vicissim, inest subsistenter inesse. Quando ergo dicis, essentiae proprietas essendi personis non conuenit: igitur vna non potest in altera per essentiam inesse persona: respondeo, per essentiam, vtpote per rationem fundamentalem, non per essentiae modum essendi, vnam personam in altera esse.
5. Ad 5. negatur consequentia: esse enim in, vt diximus, personarum innuit distinctionem: quam ob causam, non valet, filij essentia est in filio, ergo filius est in seipso: aequiuocatio sanè in modo essendi esse videtur. Ad cõfirmationem quoque negatur consequentia: siquidem, vt primum denominatũ persona subsistit, per essentiam autem, fundamentaliter.
6. Ad 6. iste modus essendi, in, non continentiam, sed praesentiam subsistentis in subsistente enunciat: atque ita vnius est in vtroque rationis. Etenim, quemadmodum vna persona subsistens est, praesensque alteri; ita profectò, &
7. alia vicissim, alteri. Ad 7. negatur consequentia: esse certè in alio, secundũ intellectum in oppositis relatiuè, vnum est, de intellectu alterius relatiui: sed adhuc non cessant argumentis

mentis agere, atque oppugnare huius rei veritatem, vt dicetur in sequenti capitulo.

CAP. VII.

Argumenta, quæ probare videntur, nullo modo, vnam personam in altera esse.

I personæ diuinæ essent inuicem, vt dictum est; tunc essent confusæ: sed non debemus confundere personas, iuxta illud Athanasii: Neq; confundentes personas. Antecedens autem patet: nam tunc sequeretur, quòd quodlibet esset in quolibet, iuxta Anaxagoræ sententiam. Igitur in diuinis, vna persona non est in altera. Sanè indiuisibile, ab indiuisibili non separatur; nisi extra illud extiterit, vt dicitur 6. phy. duo siquidem indiuisibilia simul posita, nō faciunt maius cùm sint vnum indiuisibile. Si ergo personæ diuinæ fuerint simul, non erunt vtiq; distinctæ; indiuisibiles sunt enim. Amplius, si persona subsistit in persona, idq; cum personarum distinctione; tunc absq; dubio, in illis compositio inueniretur. Tenet consequentia: nam si aliquid in deitate esset, quod nihilominus ipsa deitas non esset; deitas sanè, esset composita, siue componibilis, authore Augustino. 20. de ciuitate dei: Ideo simplex est Deus, inquit, quia est illud, quod habet, excepto quòd persona dicitur relatiuè ad alteram, & non est ipsa. Igitur si persona habet aliquid, quod nō est ipsa; ipsa planè est composita, vel componibilis. Præterea, in quo est filius, in eodem planè est filiatio; filius enim & filiatio non separantur ab inuicem. sed in patre est filius, quia in patre totus est filius: in patre ergo est filiatio. At illud, in quo est filiatio, est filius: Pater ergò est filius. Item, si pater est in filio, & vicissim, filius est in patre: ergo filius seu pater est in seipso. tenet consequentia per illud: philos. 4. phys. Si aër est in igne, & ignis est in cœlo: aër ergo est in cœlo. Igitur à simili: pater est in filio, & filius est in patre: ergo pater est in seipso. Sanè, quicquid sequitur, inquit philosop. in prædicamentis, ad prædicatum, sequitur ad subiectum. Vnde sunt illæ maximæ famosissimæ videlicet: quidquid sequitur ad consequens, sequitur ad antecedens: & quidquid antecedit ad antecedens, antecedit ad consequens. & quod est prius priore, est prius posteriore: & quidquid est causa causæ, est causa causati. Item, si pater est in filio: ergo est Deus in Deo. tenet consequentia: nam filius est Deus. sed nihil in alio esse dicitur, quin ab ipso distinguatur: igitur Deus distinguitur à Deo. Item, Aristoteles 4. phys: ponit modos essendi in alio, aut sicut totum in partibus, vel sicut genus in speciebus, aut sicut pars in toto, aut species in genere, vel sicut forma in materia, aut locatum in loco, vel sicut res in fine optimo, aut motum in mouente, vel regnum in rege. sed ex his, patri in filio existenti, modus propemodum nullus aptari potest, vt facilè est inspicere. igitur pater non est in filio.

Marginal notes: 1. (beside "I personæ diuinæ essent"); 2. (beside "Amplius"); 3. (beside "Præterea"); 4. (beside "At illud"); 5. (beside "Item, si pater est in filio: ergo est Deus"); 6. Modi essendi in alio. (beside "Item, Aristoteles 4. phys")

CAP. VIII.

Soluuntur argumenta.

D primum, si in diuinis quælibet persona in qualibet esset, secundum Anaxagoræ mentem; absq; dubio, confusio illa sequeretur: sic enim persona esset in persona, vt pars certè ipsius. sed persona non est in persona, vt pars: non ergo est necessaria confusio. Ad confirmationem, negatur similitudo: etenim ratio situs, diuinis nequit congruere personis. Ad 2. deitas, omni in natura subsistenti diuina, communis est: quapropter in illa natura aliquid est subsisten- 1. / 2.

De filij dei generat.

tis: ideoq; ab illo realiter distingui non potest; esset enim cum illo componibilis. nam quomodo in aliquo plura erunt subsistente, nisi vnum cum altero sit componibile? Porrò persona, non est aliquid subsistentis in natura diuina. quare, etsi persona sit in persona, in-
3. *uicem tamen non est componibilis, sicuti de deitate esset dicendum. Ad 3. illud certè, in quo filiatio, sicut forma in formato existit, filius planè, & est, & nominatur. sed hoc modo filius, non est in patre, sed per intimam potius inexistentiam: ex quo patet, patrem,*
4. *filium non esse appellandum. Ad 4. in relatiuis æquiparantiæ, non valet ille arguendi modus, nimirum, Mercurius est similis Platoni, & Plato est similis Mercurio: igitur Mercurius sibiipsi erit similis. dici ergo non debet, pater est in filio, & filius est in patre, er-*
5. *go pater est in seipso. Ad 5. concedimus, Deū esse in Deo. sed non inde sequitur: ergo deus distinguitur à Deo; quia consequentis fallacia committitur. in prima enim non distribuitur ille ablatiuus, Deo; sed in secunda, idq; virtute negationis in illo verbo distinguitur*
6. *inclusæ. Ad 6. modus iste essendi, absconditus fuit ab oculis viuentium, patuitq; solùm oculis fidei. Itaq; quonam modo vna persona sit in altera, siue per essentiam diuinam, siue per essentiam & personam, hæc dixi.*

MERCVRIVS.

Mens autem pater Deus.

Comment. VIII.

IVINI germinis sacramenta, hactenus Pymandro docente, in medium adduximus: operæpretium fuerit, Pymandri nunc eximiam dignitatem, virtutem, potentiamq; generandi, rimari: ipse quippe est mens, *de qua superius locuti sumus,* pater Deus. *Dicamus ergò primùm, quare pater, & quæ sint huius patris arcana: quæ ipsemet per suum verbum lucidum reuelare dignabitur. Ecce Pymander bone, veritatis amator, incerta, & occulta tua, per verbum tuum, manifesta mihi.*

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

Potentia generandi, est magis quid absolutum, quàm respectiuum.

Potentia multiplex. Logica. Realis.

Vltiplex, huius est vocis significatio: nam interdum à theologis Logica vocatur potentia; quæ factæ ab intellectu compositionis, modum indicat; in solaq; consistit non repugnantia terminorum. Proinde, patrem hoc modo posse generare dicimus: filium verò minimè. Alia autem est realis potentia: & hæc quidem duplex. quædam enim in qualibet entis creati specie, atq; in indiuiduo, ab actu separatur; quatenus scilicet ens, à potentia, ad actum proficiscitur: hæc autem potentia, ob sui imperfectionem in Deum non cadit, qui est actus purus. quædam verò, est principiū agendi, illius planè relationis fundamentum proximum:

Potentia productiua.

hanc vocant theologi, operatiuam, aut productiuam potentiam: quæ etiam alijs terminis, atq; nominibus, pro per se significato, est potentialitas: pro denominato autem, est fundamentum potentialitatis proximum. vnde potentia fundamentalis in Deo, quæ quidem dici

De patris potentia generatiua.

dici potest actualis: est potentia generandi, & spirandi. hæc autem potentia respectum innuit aliquem, siquidem terminum protendere videtur. Quapropter hæc potentia generandi, & respectum nominat, & fundamentum: atque ita, & per se significatum, & denominatum complectitur. hoc autem modo accepta, non est purum ad aliquid: quippè cùm potentia generandi, Hilario authore 4. de Trinit. perfectionem dicat infinitam. nec ex respectu formali, & absoluto, sicut persona, aliquod est constitutum. Prima enim formalis relatio in diuinis, est paternitas: potentia autem generandi, præintelligitur, tanquam eius certè proprium fundamentum. Huiusmodi ergo potentia, ex respectu fundamentali, & absoluto constat. Sed dicet aliquis, quod est illud absolutũ, proximum fundamentum istius relationis? Hæc certè, vt apertiùs, lucidiùsque intelligas, oportet scire actiuam, seu operatiuam potentiam, præcisè interdum significare fundamentum. si hoc modo potentia intelligatur actiua; non est profectò relatio, sed aliquod absolutum. aliquando autem pro fundamento accipitur cum his certè conditionibus, quæ ad filij generationem sunt necessariæ: sicut in creaturis, approximatio passi, & impedimenti remotio. Ista autem potentiæ distinctio, clarissima est apud philosophum 9. met. cap. 4 com. 10. Quoniam autem, inquit, aliquid possibile, & quando, & quomodo, & quæcunque alia necesse est adesse in diffinitione; agens propinquum debet esse ipsi passiuo, quo præsente agit; alioqui agere profectò non potest. Igitur, si hoc modo potentia generandi intelligatur; & absolutum, & respectiuum complectitur: absolutum autem magis. principium enim agendi totale quo, termino actionis, productionisque formali imperfectiùs esse non potest. Patet, nam minus perfectum, vel non æquè perfectum saltem, non est ratio communicandi magis perfectum, seu aliquid perfectiùs. sed relatio, quoniam formaliter non est infinita, non est principium quo generandi. Amplius, si ipsa proprietas patris, seu relatio paternitatis esset principium, quo pater generat filium; tunc planè in diuinis, duæ productiones, per modum naturæ, & voluntatis, non essent formaliter distinctæ. Consequens est falsum, consequentia verò probatur. In diuinis siquidem, productiones per modum naturæ, & voluntatis, hac certè ratione distinctæ esse dicuntur; quia nimirum principium, quo producens, producit, aliter se habeat ad productionem, & productum: quia hoc scilicet naturaliter, illud verò liberè producitur. Porrò omnis relatio, suum proprium correlarium, æquè naturaliter respicere videtur. Quam ob causam, relatio spiratiua, seu rei spiratæ, ita sanè naturaliter, suum respicit correlarium, quemadmodum & suum relatio generantis. Item, tunc sequeretur, vnam, eandemque relationem suipsius esse principium. in patre quippe, vnica est originis relatio ad filium, nempè paternitas: quocirca, si illa est principium, quo, respectu generationis; quæ quidem generatio, eadem est relatio, licet aliter nominetur: erit ergo principium sui. Præterea tunc etiam paternitas, filiatione esset perfectior: illud enim, quo producens, producit, si eiusdem non fuerit rationis cum forma producti, virtualiter eam continet, atque illa est perfectiùs. Quam ob rem, si paternitas est, quo pater agit, eiusdem autem rationis cum filiatione non est: continet ergo filiationem virtualiter, illaque est perfectior. filiatio præterea nõ dat filio, ad intra, vel ad extra aliquid agere; cùm filius, filiatione producat nihil. Itaque, si pater paternitate formaliter agit; paternitas profectò, filiatione erit perfectior. Potentia ergo actiua generandi, est magis quid absolutum, quàm respectiuum. Sanè, quod est in principio productiuo perfectionis; ob principij productiui rationem non aufertur. Sed in identitate numerali, atque adæquata sibi communicatione, seipsum communicare, principij productiui perfectionem indicat: igitur ob aliquam principij productiui rationem non est auferendum. Vnde, si per impossibile, Deus generaret alium Deum: Deitas quidem, principium esset productiuum illius, non autem relatio. sed Deitas in huiusmodi generatione seipsam, in identitate numerali, adæquataque sibi in ratione principij productiui cõmunicatione, nequaquã communicaret: patet: nam adhuc aliũ posset deum gignere. quare,

Potentia fundamentalis, siue actualis est potentia generandi.

Fundamentũ proximum relationis.

Absolutũ est principium generandi.

1.

2.

3.

4.

5.

De patris potentia generatiua.

cùm ita deitas, in idẽtitate numerali, communicatione sibi adæquata, in verbi diuini ge-
neratione communicetur; vt alia numero, eiusdem rationis communicatio esse non possit;
absq; dubio, absolutum magis, quàm respectiuum est potentia actiua generandi. Adhuc,
6. aliquid absolutum est terminus formalis generationis: ergo est ratio formalis, qua a-
gens agit. antecedens iam ante declaratum, quòd scilicet essentia diuina est formalis
terminus generationis. consequentia autem probatur: impossibile enim est, forma-
lem productionis terminum, agens communicare; si forma æquè perfecta non egerit, mo
dò vniuocè agat; perfectiori verò, si æquiuocè. Cùm autem in diuinis absoluto perfecti-
ùs sit nihil, infinitum est enim; relatio verò minimè: igitur in diuinis, absolutum est
7. principium, quo generandi. Item: si producens & productum eiusdem fuerint naturæ,
atq; productio per consequens vniuoca; proprietatem sanè indiuidualem, vel quasi in-
diuidualem principium esse productiuum, est impossibile: principium enim producendi
causa, siue ratio est, quare productum assimilatur producenti. sed indiuidualis condi-
tio, non est ratio assimilandi; cùm à qualibet re, quæ est in producto, tota separetur,

Proprietates.

atq; distinguatur, ab illius maximè indiuiduali proprietate; siquidem indiuiduales se
totis formaliter distinguuntur, in nulloq; conueniunt, ac diuersæ, siue alterius sunt rati-

Generatio diuina est vniuoca.

onis. sed generatio diuina est vniuoca, vtpotè subsistentis alicuius in vna eademq; natu-
ra cum producente, relatio verò, quoniam suppositalis est proprietas, formaliterq; à re-
8. latione distinguitur producti: certè ratio vel principium esse nequit producendi. Ad-
huc, si relatio est principium formale quo generandi; pater profectò filio esset perfecti-
or. tenet consequentia: producens namq; æquiuocum totale alicuius, simpliciter nobiliùs
& perfectius est ipso producto. sed relatio in patre, est principium quo producendi to-
tale, producensq; æquiuocum; est enim relatio alterius rationis in producente & produ-
cto; vnde principium producendi in producto simile non habet: igitur pater filio sim-
9. pliciter erit perfectior; atq; ita filius, deus dicendus non esset. Iterum, principiũ pro-

Absolutum principiũ formale productiuum.

ductiuum quo, aut est pura relatio, aut purum absolutum, aut ex vtroq; constat. pu-
ram autem non esse relationem iam patet; neq; ex vtroq; constitutum; oportet enim a-
liquid esse vnum per se, multò fortiùs quàm actus, cuius principium nominatur: purum
ergo est absolutum. Sanè, quando producens & productum, eiusdem sunt naturæ abso-
lutæ: principium certè producendi absolutũ sit, omninò necessarium esse videtur. Cùm
autem in diuinis huiusmodi generationis ordo habeatur: igitur absolutum magis, quàm
10. relatiuum, est actiua potentia generandi. Amplius: in quocunq; agente illud certè po-
tentia propriissimè vocatur, quo agens agit. Porrò producens per suam actionẽ, aliquid
sibi simile producit, quantùm ad formam, qua agit. sic homo genitus in natura humana,
similis est generanti: pater enim naturæ humanæ virtute, filium generat. quare illud est
in aliquo generante, potentia generatiua; secundùm cuius naturam, genitum est simile
gignenti. Cùm autem in natura diuina, filius patri similis sit: natura ergo diuina, est in
patre potentia generandi. Natiuitas dei, inquit Hilarius 2. de Trinit. non potest eam,
ex qua profecta est, non tenere naturam. Ex quo apparet, potentiam generandi, diui-
nam principaliter significare naturam: nec eam sanè, quatenus idem est relationi, vt ex
æquo significet vtrumq; nam quamùis paternitas, vt forma patris significetur: est tamen
personalis proprietas, sic habens ad personam patris, quemadmodum, vt ita dicã, indiui-
dualis forma ad aliquod indiuiduum. forma autem indiuidualis in rebus creatis, personã
constituit generantis: non autem id est, quo generans generat: alioqui Mercurius ge-
neraret Mercurium: vnde paternitas constituit patris personam: id autem non est, quo
pater generat, aliter pater patrem generaret. Natura ergo diuina in qua filius est simi-
lis patri, est potentia actiua generandi in patre. Generatio est opus naturæ, inquit Da-
mascenus, non sicut generantis; sed sicut eius, quo generans generat. Ex quo apparet in
recto, naturam significare diuinam, in obliquo autem relationem. Ex his ergo & simili-
bus ostendi poterit, quod est principium formale productiuum in diuinis.

De patris potentia generatiua.

CAP: II.

Argumenta, quæ, ostendere videntur generationem in diuinis esse æquiuocam.

Ontra prædicta posset aliquis sic arguere: Paternitas & filiatio, in diuinis differunt specie: ergo personæ constitutæ per eas. antecedens autem manifestum est, secundum quidditates enim differunt: talis autem differentia est specifica. Adde, quòd puri actus sunt; actus autem & formæ, differentia est specifica. consequentia autem patet: non enim maior est in principijs, quàm in principiatis distinctio. eadem præterea est & constituentium, & constitutorum differentia formalis. Amplius, productiones differunt specie: ergo & producta. antecedens autem clarissimum est: in diuinis enim non est productio, nisi vnica vnius rationis. consequentia tenet: quia productiones cum productis, eiusdem sunt rationis: proportio præterea non esset productionum ad producta. Insuper, alterius rationis potentiæ: alterius rationis obiecta requirunt. Quare si sua producerent obiecta; ea certè alterius rationis essent producturæ. Item, differentia specifica, perfectior plane reputatur, quàm numeralis: siquidem ad vniuersi perfectionem pertinet specierum distinctio, indiuiduorum verò minimè: quam ob causam cùm ea, quæ sunt alicuius in creaturis perfectionis, atque eminentiæ, deo sint attribuenda; probabile esse videtur in diuinis, non numeralem, sed specificam generationem inueniri. Sed hæc parum ad rem facere videntur: in æquiuoca quippè generatione, principium productiuum, est perfectiùs forma terminante: nihil autem in deo, absoluto perfectiùs est, præsertim ipsa relatio; esset certè absurdissimum, relationem virtualiter diuinam continere essentiam: igitur conclusio quam adducunt falsa est. cùm enim in primo generationis termino, hoc est, in ipso producto, natura & relatio ipsius producti propria, qua est hæc, concurrant; aut profectò æquiuoca, seu vniuoca generatio, à formali generationis termino appellatur, quæ est essentia diuina; aut à formali ipsius producti, quæ est forma indiuidualis. Si primo modo; vniuoca vtique est generatio; nam diuina essentia eadem est in producente, & producto. Si verò secundo modo; nulla planè erit vniuoca generatio, quippe, cùm nullum genitum, sua in forma indiuiduali assimiletur gignenti.

1. (beside line 1) — 2. (beside "Eta. antecedens") — 3. Specifica differentia est de perfectione vniuersi. (beside "Item, differentia specifica")

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

D primum: in diuinis non est species, genus, aut differentia; quamuis paternitas & filiatio, quoniam sunt oppositæ, alterius sint rationis. quando ergo infertur, quòd constituta sunt alterius rationis, quasi specificè, negatur consequentia. Ad probationem autem dicitur: constituentia, maiori ab inuicem distinctione separari, quàm ipsa certè constituta. facile est id perspicere in differentijs indiuidualibus, quæ sunt primò diuersæ, non autem ipsa indiuidua. constituta namque, materiam, in qua conueniunt, complectuntur: constituentia verò, minimè. sic species, genus includunt in quid, non autem specificæ differentiæ. siquidem, nonnulla interdum, ob minorem in aliquo genere conuenientiam magis distinguuntur, quàm ea, quæ habent maiorem repugnantiam, siue incompossibilitatem: nam contraria, vt album, & nigrum, magis distingui videntur, quàm disparata, nempè homo, & album. verùm huiusmodi modus, proprius dici non debet, quo aliqua, magis minusque distingui dicimus: etenim, quæ minus in aliquo genere conueniunt, propriè distingui videntur: atque

1. (beside "D primum") — Distinctionis ratio. (beside "uicem distinctione")

De patris potentia generatiua.

ita, quæ genere generalißimo ſunt diſtincta, plus diſtinguuntur, quàm contraria eiuſdem generis, tametſi inter ſe maximè repugnent. Quocirca, quanta eſt conſtituentium, vel formaliter diſtinguentium repugnantia; tanta, ſine dubio, & conſtitutorum: nam ſi album & nigrum ſunt incompoßibilia; ex his etiam conſtituta, ſimiliter. Item, quanta eſt paternitatis, & filiationis incompoſibilitas, propter quam, paternitas non eſt filiatio; tanta eſt & patris, & filij: ita quòd pater non eſt filius. Quòd ſi iuxta primum modum acceperis: minus, reuera diſtinguentia conueniunt, quàm diſtincta, ſeu quæ per illa diſtinguuntur. Differentiæ enim ſpecificæ, genus, in quo conueniant, nequaquam includunt: ſpecies verò per eas diſtinctæ, genus includunt, ſub quo conuenire dicuntur. In cauſa autem eſt, quia diſtinguentia, aliquid in ipſis præſupponunt diſtinctis, quod ipſa non includunt diſtinguentia: hac de cauſa in illo conueniunt; diſtinguentia autem, nequaquam. Ex his apparet, nihil virium habere illud, quod in argumenti robur aſſumitur: non maiorem in principiis, quàm in principiatis diſtinctionem eße: in paucioribus certè eſt principiorum conuenientia, quàm principiatorũ. Ita ſpecificæ differentiæ, quæ ſunt principia ſpecierum, in eo, in quo ſpecies conueniunt genere, nequaquam conueniũt. De differentiis verò indiuidualibus, & indiuiduis, reſpectu naturæ ſpecificæ, ſimile eſt iudicium. Non igitur quanta eſt formalium diſtinctio conſtituentium; tanta eſſe debet, & conſtitutorum.

Diſtinguentia magis differũt inter ſe, quã diſtincta.

Ratio diſtinctionis.

Obiectio. *Sed dicet aliquis, relationes huiusmodi in producto, ſubſiſtentes ſunt. tantum ergo differunt, quantum perſonæ ſubſiſtentes.*

Reſponſio. *Dico, quòd quamuis relationes ſint ſubſiſtentes: perſonæ tamen diuinæ, præter relationes, naturam, in qua ſubſiſtunt, includunt: relationes verò, ipſam naturam formaliter non includunt. diuinæ ſiquidem perſonæ, in aliquo, id eſt in diuina eſſentia conueniunt: in qua ſanè relationes formaliter conuenire nequeunt: Idcirco non eſt par in vtriſq; diſtinctio.*

Obiectio. *Sed dices, perſonæ diſtinguuntur formaliter: igitur ſpecificè. Antecedens patet, conſequentia etiam probatur: in perſonis enim inueniri nõ poteſt alia differentia formalis, quàm ipſarum planè relationum, quæ eſt ſpecifica, aut nulla prorſus.*

Reſponſio. *Reſpondeo, non ſequitur: relationibus perſonæ diſtinguuntur: ſed relationes diſtinguuntur ſpecie: ergo perſonæ ſpecie diſtinguuntur.*

Obiectio. *Dicis, nulla ergo eſt diſtinctorũ differentia, tum quia illis non tribuitur illa quæ eſt diſtinctorum: tum etiam quia nec aliqua alia per illa?*

Solutio. *Dico, minorem eße diſtinctorum, quàm diſtinguentium differentiã: in diuinis enim, illa, quæ ſunt diſtincta, nempè diuinæ perſonæ, numero ſeu perſonaliter diſtinguuntur, non autem natura, quamuis relationes ſint oppoſitæ.*

2. *Ad 2. negatur conſequentia. Ad probationem autem dico, productiones eiusdem eße rationis cũ productis; quia nimirum productiones ſunt relationes; producta verò, relatiua. ſed producta ſunt formaliter in diuina natura ſubſiſtentia; productiones verò, minimè. Quãobrem, producta, in natura, per productiones eis communicata, aliquam habent vnitatem, quam nequeunt productiones habere. Ad confirmationem de productione, reſpondeo, non opus eſſe, productionis proportionem eiusdem eſſe rationis cum termino formali: ex ſuis enim rationibus formalibus aliter diſtinguũtur, quàm ex terminis formalibus. Ad illud autem de potentiarum, & obiectorum diſtinctione, cùm de productionibus diuinis loquemur, latiùs, clariùsq; reſpondebimus.*

3. *Ad 3. differentia in creaturis ſpecifica, perfectio eſt, quæ illarum ſupplet imperfectionem: in creaturis namq;, ob earum limitationem, abſq; diſtinctione ſpecifica, perfectio eße non poteſt: natura ſiquidem quæ non perſeuerat in indiuiduo, in ſpecie manet perpetua. Quare, cùm natura diuina ſit infinita, ad ſui perpetuitatem conſeruandam, ſpeciei adminiculo non eget. non oportet ergo, quaſi in creaturis, ſpeciem ponere, diuinæ naturæ imperfectionem ſupplentem. Sed adhuc inſtant argumentis, quæ ponentur in cap. ſequenti.*

CAP. IIII.

De patris potentia generatiua.

Argumenta, quæ conantur probare, relationem esse in diuinis potentiam actiuam generandi.

Posset aliquis contra supradicta ita argumentari. Potentia actiua, ex 5. 1.
met. est principium agendi. potentia actiua est relatio; nam in diuinis, respectu personæ, principium notialiter dicitur: igitur relatio est principium agendi. Item, generatio in diuinis, relationem significat: ergo, & poten- 2.
tiam actiuam: posse enim, & agere idem sunt in diuinis. Item, quæ ad di- 3.
uinam essentiam pertinent, communia sunt tribus: sed potentia generandi est patris solius; pater verò, relatione constituitur: relatio ergo est principium generandi. Item, 4.
sicut se habet essentia ad operationes essentiales; ita, proculdubio, proprietas, ad operationem personalem: sed essentia est principium operationum essentialium: proprietas ergo est principium operationis personalis. sed generare, est operatio, ad patrem tantùm modo spectans: paternitas ergo, quæ ipsius est proprietas, est potentia actiua generandi. Præterea, si relationi repugnat, esse principium agendi; pariter repugnabit, prin- 5.
cipium esse, suppositum constituendi: par namque ratio in vtroque esse videtur. si ergo relatio, suppositum constituit, agendi quoque potest esse principium. Sanè, eò pater generat filium, quò eum à se distinguit. sed distinguit eum paternitate, vt satis patet: ergo generat eum paternitate: distinctio siquidem ad generationis rationem spectat, quia nihil seipsum gignit. Amplius, productiones specificæ distinctæ, ad principia formalia, 6.
specie quidem distincta, reducuntur: sed generare, & spirare in patre, specificè distinguuntur: igitur ad paternitatem, & virtutem spiratiuam reducuntur; non ad essentiã, quæ vnius est rationis. ex quo patet, relationem esse principium agendi. Certè, eò pater generat, (authore Augustino) quò est pater. sed est pater, paternitate: ergo paternitate generat. Amplius, in filio, terminus formalis, qui illi communicatur, est essentia: pro- 7.
ductus verò, est filiatio. essentia igitur in patre, est principium communicationis: paternitas verò formale productionis principium. Præterea, omnis forma, alicuius profe- 8.
ctò actionis sufficienter elicitiua, si per se est; illa etiam actione, per se agit. si ergo deitas per se sit generatiua potentia: per se etiam generabit. sed deitati, quatenus deitati per se esse conuenit, & in seipsa aliquo modo prius est, quàm in persona esse intelligatur: Tres personæ (inquit Augustinus 7. de Trinit. cap. 8.) ipsa deitate per se sunt; non è conuersò. sequitur ergo, quòd in primo naturæ signo, in quo intelligitur deitas, antequam in persona intelligatur, generabit, atque ita à genito distinguetur. sed hoc est impossibile: relatio ergo est actiua potentia generandi. Amplius, producentis, & formæ, qua pro- 9.
ducens producit, eadem est ad productum relatio (authore philosopho 2. phys. & 5. met.) in quibus disputat, ad idem causæ, principijque genus pertinere, & artem, & ædificatorem. quapropter ad idem principij genus, producens, & illud, quo producit, pertinere videntur. Quamobrem, si essentia, est potentia actiua generandi, qua pater generat filium; indubiè eandem habebit realem relationem ad filium, quam pater habet sed essentia non refertur: igitur non est actiua generandi potentia. Patet etiam hoc, Damasceni authoritate, lib. 1. cap. 8. Forma, inquit, in qua generans, & genitum assimilantur, non habet vnitatem, nisi rationis: eandem ergo habebit rationis entitatem: sed tunc, actionis realis nequaquam erit principium elicitiuum. Adde, quòd forma non sit principium agendi, nisi certè in quantùm per eam agens est in actu: in actu verò est, quatenus est in ipso, & in ipso est vt hoc. sic ergo erit generandi principium. Amplius, pro- 10.
ductio, priùs est distinctiua, quàm assimilatiua. omnis enim productio est distinctiua; assimilatiua verò, non omnis. forma ergo, quæ est principium producendi, id planè habet ex actu distinguendi, & non ex actu assimilandi. Porrò, ei conuenit in quantùm est

hæc,

De patris potentia generatiua.

hæc, actus distinguendi; illi verò, actus assimilandi, quatenus est forma: igitur principium erit generandi, in quantum hæc, nõ autem in quantum forma. Brutum siquidem, simile est suipsius genitori in specie: forma tamẽ specifica non est geniti bruti principiũ, sed potentia vegetatiua. Sic calor, in augenda carne, teste philosopho 2. de anima est principium actiuum: caro tamen, similis est gignenti in forma planè vegetatiua. ex his ergo apparet, diuinæ generationis principium, magis esse relationem, quam essentiam: relationis enim est distinguere, non autem essentiæ, quæ vna eademq; est in tribus.

11. *Adhuc, actio positiua, est per principium positiuum: sed generare, est actio positiua: per principium ergo erit positiuum. Porrò in diuinis, essentia est, & relatio. vnde, quemadmodum relatio, vt dicitur, 5. phys. non potest esse actionis terminus; ita sanè nec principium agendi elicitiuum: essentia ergo erit in diuinis omnis actionis, atq; productionis principium elicitiuum. sed quidquid est huiusmodi, est indeterminatum, ad hanc, vel ad illam actionem, productionemq; agendam. quam ob causam, vt hanc, vel illam actionem agat diuina essentia, eget determinante: sed hoc ad relationem spectat: potentia ergo generandi & absolutum, & respectiuum complectitur: respectiuum autem magis: nam*

12. *determinare, præcipuam, seu primam in actione dignitatem demonstrat. Præterea: si essentia est principium agendi: igitur filius potest generare. tenet consequentia: ad agentis rationem spectat, suppositum esse perfectum, non impeditum, habens principium sufficiens generandi: quæ omnia in filij persona copiosissimè esse videntur: ergo &c. Nam si diuinæ conuenit essentiæ esse per se præcisè principium generandi; filio, absq; dubio conueniret. si verò, quatenus relationem paternitatis in patre constituit, habetur propositum, nempe, relationem maximè esse principium generandi. Sanè, potentia generandi est in patre: atqui essentia in patre est paternitas, vel saltem paternitatem dicit: pa-*

13. *ternitas ergo, est actiua potentia generandi. Item: si essentia est potentia actiua generandi: ergo possunt esse plures personæ genitæ, vel spiratæ. consequentia patet: cuicunque enim inest potentia generandi, vt diximus, potest generare: sed in filio est talis potentia, quia diuina est essentia: alium ergo filium potest gignere. Suffragatur huic sententiæ Augu. contra Maximinum. Filius non genuit creatorem, inquit; non, quia non potuit, sed quia non oportuit. Ex his ergo apparet, relationem esse principalius principium generationis diuinæ.*

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

Essentia diuina est principium quo generationis.

1. *AD primum, ipsam principij relationem, potentia non significat; alioqui in genere esset relationis: id ergo significat, quod est principium, non quidem sicut agens; sed sicut id, quo agens agit. Agens enim à facto distinguitur, similiter generans, à generato: sed id, quo generans, generat; genito commune est, & gignenti; præsertim in diuina generatione, in qua est idem numero, non specie tantùm, sicut in creaturis. cùm ergo essentia diuina sit principium, quo generans, generat; non distinguitur à genito: bene autẽ hoc innueret, si diceretur, essentia diuina*

2. *generat. Ad 2. Quemadmodum in diuinis eadem est cum generatione potentia generandi; ita etiam, essentia diuina cum generatione, atq; paternitate, idem est, re quidem, non*

3. *autem ratione. Ad 3. Potentia, in recto significatur; generatio verò in obliquo: ac si diceremus essentiam patris. vnde quatenus ad essentiam, quæ significatur, communis est tribus; quatenus verò ad notionem, quæ connotatur, ad solam pertinet patris personam.*

4. *Ad 4. Negatur similitudo, siquidem per essentialem operationem, cuiusmodi est creare, creaturis communes Deus communicat perfectiones: esse scilicet & viuere, & quæ*

sunt

De patris potentia generatiua.

sunt generis eiusdem: per operationem autem personalem, id, quod est sibi proprium, nempe paternitatem, pater non communicat. forma præterea specifica, quoniam dat esse simpliciter, est principium agendi: forma autem indiuidualis, quia esse simpliciter præstare non potest; ideò non est productionis principium, sed indiuiduationis potiùs. Quare, cùm essentia diuina, sit vt forma communis patris, paternitas autem, vt indiuidualis; ideò in patre non est principium agendi, quamùis id agat, vt patris sit solius huiusmodi operatio. Itaq; quoniam potentia generandi, paternæ est operationis principium; ipsa profectò principaliter essentiam, connotatiuè verò paternitatem, ostendit, atq; significat: potentia siquidem generandi, patris est, siue in patre esse dicitur. Ad 5. Negatur minor: nam quatenus se habet ad modum formæ indiuidualis, potestatem habet suppositi constituendi. vnde etiam repugnantia illi oritur, principium esse generandi. Ad confirmationem, negatur maior: ad probationem, negatur consequentia. quamùis enim, distinctio ad generationis spectet rationem; non opus est tamen, idem formale distinctiuum esse, atq; formale generationis principium. nam formale distinctiuum, generationem consequitur. Ad 6. Quoniam generare, & spirare in patre sunt idem realiter, ratione verò distinguuntur: hac de causa, ad principia, quæ sunt idem re, ratione autem distincta, reuocantur, seu reducuntur. Sanè, producti verbi principium, sub memoriæ fœcundæ, siue intellectus ratione, diuina est essentia; quæ profectò, sub voluntatis ratione, amorem produxit. Porro generari, & spirari, realiter distinguuntur: quæ tamen non inferunt eorum principia realiter esse distincta: sufficit enim illis distinctæ originis ordo. Ad confirmationem: eò certè formaliter generat, quò est formaliter pater: paternitas namq; & generare idem sunt: verùm huiusmodi proprietas, quando generare dicit, actionem significat; relationem verò, si paternitatem connotet. non est autem eò formaliter pater, quò secundum rem, genitum elicit, & generationem secundum modum intelligendi, hoc est, pater, paternitate est formaliter pater: atq; per ipsam paternitatem, habet filium correlatiuè, non autem principatiuè; sed per essentiam magis, quæ est Deus. Ad 7. In filio, nullus est formalis terminus productus; sed ipsemet filius est productus. vnde, quamùis filiatio esset producta, constitutiuè quidem; non tamen sequitur, eam esse formale principium productiuum absolutum. relationi siquidem magis repugnat producere, quàm constitutiuè produci. Sed dicet aliquis, si essentia est formale principium, quo pater generat: igitur filius non est per patris intellectum genitus. tenet consequentia: nam formale principium, quo in agente, non est inferioris ordinis ad terminum formalem. sed intellectus est huiusmodi: ergo &c. Ad essentiam enim, authore Augustino 15. de Trinit. cap. 5. omnia attributa comparantur, quasi qualitates. Dico, filium in diuinis, & verbum esse, & filium, & Deum: intellectus namque, quatenus intellectus, sub ea certè ratione, qua est verbum, est illius producti principium: vt natura verò, ea quidem ratione, qua est filius. sed intellectus, vt diuina essentia, eius est principium, quatenus est Deus: singulæ igitur producti rationes, singulis correspondent rationibus producetis. Ad 8. Illa propositio intelligenda est de illa forma, quæ est potentia proxima, productiua à se distincti realiter, vel essentialiter, sicuti ostendit Auicennæ exemplum, 6. met. quòd calor scilicet separatus ageret. sed cùm essentia diuina non sit potentia proxima, nec alicuius personæ à se realiter, seu essentialiter distinctæ productiua; non licet inferre, in primo signo, diuinam essentiam generasse. Ad 9. Philosophi sententia vera est in causa, & causato, in quo causæ, & principij, quo causat, distinctio est realis ab ipso causato. Dependentia etiam essentialis est causati, ad principium causatiuum; quia principium causatiuum vnicum est, in vno supposito. atqui suppositum diuinum producens, à supposito producto distinctum quidem est; quo autem producit, indistinctum: quare inter productum, & principium quo producendi, non potest esse realis distinctio, sed rationis tantùm. Ad primam confirmationem dico, for-

Forma specifica, & non indiuidualis dat esse simpliciter.

5.

6.

Principiũ productiuum verbi, memoria fœcunda.

7.

8.

9.

De patris potentia generatiua.

mam, in qua generans, secundum aliquid illius formæ, assimilatur genito, non esse tantùm ens rationis; sed aliquam vnitatem, omnem actum intellectus præcedentem, habere. Etenim, ignis generaret ignem, & aquam corrumperet, etiam si nullus intelligeret, propter similitudinem scilicet, contrarietatemq; naturalem. Porrò Damascenus, communicabilitatem alicuius vnius secundùm naturam, & secundùm numerum intelligit; qualis profectò inuenitur in essentia diuina, quæ eadem est in tribus: huic autem similem
10. in creaturis inueniri, impossibile est. Ad 10. Priùs secundum consequentiam, non est semper priùs secundum causalitatem. sic enim dicimus: ignis est, ergo calidus: non tamen è conuersò. calidum igitur est priùs secundum consequentiam: ignis verò secundũ causalitatem. Simile quoq; potest esse iudicium de actione distinctiua, atq; assimilatiua. distinguere namq; in generatione priùs, id est, communiùs esse cernitur, quàm assimilare: omni quippe generationi, etiam imperfectissimæ, quatenus est à forma, vt hæc, conuenire videmus. assimilare autem sibi conuenit, quatenus est à forma absolutè. Cæterùm perfectior est formæ ratio, quàm singularitatis. Omnis igitur productio, priùs, secũdum intentionẽ productionis est assimilatiua, quàm distinctiua. productio autem assimilatiua vniuoca est à natura producentis, quæ est principiũ quo productionis. Ad primam instantiam, dico non esse alicuius momenti: ibi enim, communicatur vtraq; forma, & principalis actiua, & immediata. siquidem caro genita, est animata, habens calorem genitum aliqualem naturalem. vtraq; etiam forma est generationis principiũ, quamuis vnum sit mediatum, immediatum verò alterum. Ad 2. Dubium est, an vegetatiua tantùm operetur sine sensitiua. quum autem propria inquisitione egeat, ad illud tempus differimus, quando de hac materia erit nobis loquendum. Ad 11. Duo sunt hîc
11. maximè inspicienda: alterum quidem principium indeterminatum, in actum exire non posse, nisi determinetur: alterum verò huiusmodi, per respectum determinari. Contra primum sic arguo: indeterminatum actione potentiæ actiuæ, differt ab indeterminato potentiæ passiuæ, in hoc scilicet, quòd passiuè indeterminatum nequeat in actum exire, sine determinante; actiuè verò, bene sine determinantis auxilio. Quoniam autem diuina essentia, est potentia actiua, vtpotè purus actus; non eget ergo aliquo determinante. Sanè, nulla in ea constitui potest indeterminatio, siue imperfectio, quæ illius actionem impediat. quod enim ad plura, quodam ordine producenda indeterminatum est, idq; vt principium in actu; potest certè illa producere, eo planè ordine, quo nata sunt produci, sine aliquo determinante. Quocirca, si essentia diuina (vt quidam dicunt) ad productiones sit indeterminatum principium; non indiget certè relatione determinante. essentia præterea diuina non est indeterminata ad duas productiones diuinas; imò ex se est sufficienter determinata ad vtramq; & priùs quidem ordine originis ad generationem, deinde ad spirationem. Contra secundum similiter instabo. Si relatio actualis, cuiusmodi est paternitas, diuinam determinet essentiam: aut hoc quidem agit, vt actuale potentiale, quod falsum est; essentia enim cùm sit purus actus, illo non indiget: aut sicut ratio agendi; sed relatio non est ratio agendi: aut sicut conditio suppositi agentis; sed conditio suppositalis, cuiusmodi est paternitas, non tribuit principio, quòd sit aliquid agendi determinatum principium; sicut lignum non dat albedini, vt determinatum sit disgregandi principium, sed magis è conuersò. Nullo ergo modo, relatio, diuinam potest determinare potentiam. Item, quod determinat ad producendum aliquod infinitum, est infinitum: sed paternitas non est formaliter infinita: non determinat ergo essentiam ad producendum suppositum infinitum. Ad 12. Maior vera est in rebus creatis: in diuinis
12. autem, minimè. nam, quamuis suppositum diuinum sit perfectum, & non impeditum, habeatq; principium quo generandi; adhuc tamen, huiusmodi actioni conueniat, necesse est. filius autem, quoniam accipit naturam per productionem, principio generandi adæquatam, quamuis habeat principium quo; non habet tamen sufficiens principium gene-

Priùs secundũ cõsequentiã, & causalitatẽ.

Productio assimilatiua est perfectior.

Diuina essentia non eget determinante

Paternitas nõ determinat diuinam essentiam.

De patris potentia generatiua.

generandi. Sanè, potentia generandi, si pro fundamento præcisè intelligatur, id est, pro ipsa forma absoluta; ita certè tribus est communis personis: si verò pro forma absoluta respectu potentialitatis, cùm omnibus, quæ conueniunt potentiæ propinquæ generandi, ipsa quoque forma est actui coniuncta; tunc, sine dubio, ad patris tantùmmodo personã potentia generandi spectat. Ad primam confirmationem: essentiale quo, est in filio, non tamen generat; quia non habet ea, quæ ad generationem sunt necessaria. Ad 2. Potentia proxima, bene respectum amplectitur, vt dictum est. principaliùs autem in potentia proxima est absolutum, quàm respectus: nam absolutum est illud, per quod potentia est proxima ad agendum: absolutum enim est infinitum, & in quolibet supposito diuino simpliciter perfectum, non autem relatio. Ad 13. Ex supradictis patet responsio: omnem siquidem perfectionem, quam habet pater, habet etiam filius. sed potentia generandi, duo complectitur, essentiam scilicet in recto, & relationem in obliquo. Quantum autem ad id, quod dicit in recto; est perfectio simpliciter, tribus communis: quantum verò ad relationem, non est perfectio simpliciter. In his etiam argumentis est fallacia figuræ dictionis: quid profectò in ad aliquid mutatur; arguendo à potẽtia simpliciter, ad potentiam generandi. Quando ergo dicimus non esse in filio potentiam generandi; non aliquam ab eo potentiam, sed modum potentiæ negamus. omnis planè potentia, quæ est in patre, & in filio quoque est; sed non eadem in vtroque relatio. quando ergo dicitur, paternitas in ratione potentiæ generandi includitur: igitur est potentia generandi. Respondeo: paternitatem, pro proprietate accipi; quatenus scilicet est hypostasis forma constitutiua: non autem pro relatione, quæ certè secundum rationem, ipsa generandi potentia, posterior est: posteriùs autem non est de ratione prioris. paternitas præterea filiationi est opposita: vna ergo non est ratio, alterius productæ. Licet ergo productio simplex, tantùm vnum formale principium requirat, producti principaliter elicitiuum; alia tamen concurrunt, vt modi talis reuera principij. paternitas autem, quia se habet ad patrem, vt indiuidualis forma, non est forma productiua; sed modus potentiæ. omnis namque potentia generatiua, est principium generationis: sed paternitas, vt relatio non est principium generationis, cùm ad eam sequatur: igitur non est potentia generatiua. Sed adhuc aliquis ita contra supradicta arguere posset.

Filius habet potentiam generandi.

13.

Potentia generandi duo complectitur.

Paternitas duobus modis accipitur.

Productio, & modus producendi.

CAP. VI.

Argumenta, quæ videntur ostendere, paternitatem, siue relationem, esse principium generandi.

PRopria suppositi operatio, est per propriam formam; suppositum enim habet propriam formam: per illam ergo agit. propria siquidem forma dat esse: igitur, & agere. quia, si forma est communis, & effectus etiam est cõmunis: nam causa, & effectus sibi inuicem correspondent; vniuersalis, vniuersali; particularis verò, particulari: vt dicitur 5. met. cap. de causa: & 2. phys. Sed propria operatio, siue actus patris, est generare: à propria ergo forma, quæ est paternitas, ille actus proficiscitur. Suffragatur huic sententiæ, authoritas Augustini, 5. de Trinitate capite 6. Eò pater est, inquit, quò, ei est filius: ergo eò est pater, quò generat. Tenet consequentia, generatione planè est ei filius; sed paternitate, est pater: paternitate igitur generat. quòd si deitate generet: deitate ergo est pater. Amplius, medium eiusdem est generis cum extremis. sed supposita, cùm sint extrema, in relatiuorum numero habentur. Illud ergo, quo suppositum agit, quoniam mediat inter illa; proculdubiò relatiuum est dicendum. Item, potentia est eiusdem generis cum actu: igitur relatio est principium generandi. Tenet consequentia: quia potentia, & actus sunt

1.

2.

3.

idem in diuinis. sed actus generandi est relatio, vel relatiuum: ergo & principiũ. Item, omne absolutum in diuinis, est absolutum tribus: sed potentia generandi, non est communis tribus: igitur non est quid absolutum. Amplius, producens, & productum, eidem cõuenire, est impossibile, authore Augustino 1. de Trinit. ergo à simili, producere, & produci: sed produci conuenit Deo, secundum aliquod absolutum, quia nimirum essentia, diuinæ est productionis terminus: non ergo ei, per absolutum, sed per relationem potiùs, conuenit producere.

5.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

1.

Diuina essentia est forma communis tribus personis diuinis.

D primum, si forma communis, non communitate quidem prædicationis, sed identitate numerali, vna, eademq; fuerit in pluribus suppositis; tunc suppositum agens, per talem communem formam, aget; præsertim, si requisita ad huiusmodi productionem, ei præsto fuerint, quemadmodum in diuinis agitur. In rebus autem creatis, res non se ita habet, quippe, cùm vnũ quodq; suppositum per propriam, & non per communem agat formam. Ad probationem: propria forma dat esse: ergo dat agere. Negatur consequentia: multæ enim sunt formæ dantes esse, quæ non sunt actiuæ; atq; ita non dant actum secundum: in quarum numero haberi possunt paternitas, & filiatio. Ad secundam probationem, philosophi sententia de causis communibus intelligenda est, quæ in rebus habentur; non de illa communitate, quæ est in diuinis. Ad authoritatem Augustini, respondeo, illud esse intelligendum formaliter, non fundamentaliter, seu causaliter. vult ergo Augustinus dicere, eò est pater, quò est ei filius, id est, illa notione: pater enim non dicitur ad se, sed ad filium: non autem intelligit, quò pater, sit pater, siue generet, vt principio generationis elicitiuo.

Eò est pater, quò est filius.

2. *Ad 2. essentia propriè medium non appellatur; sed magis spectat ad partem generantis. Quare si in his, medium aliquod detur, illud profectò erit generatio, quæ eiusdem est rationis cum extremis: ipsa quippe relatio est, sicut extrema sunt relatiua.*

3. *Ad 3. vera est maior de potentia, quæ est differentia entis: nam ita ens, non solùm per actum, & per potentiam diuiditur, sed quodcunq; etiam genus entis: vnde ad idem genus pertinent actus, & potentia. sed hoc modo non conuenit potentia in diuinis, quæ actui opponitur; illa namq; generatio est simpliciter in actu necessaria: ideo non est in potentia, quatenus potentia actui repugnat. falsa est ergo huiusmodi propositio.*

4. *Ad 4. verum quidem est in diuinis absolutum, tribus esse commune, non tamen generare, vt dictum est.*

5. *Ad 5. producere, & produci, eidem non possunt realiter conuenire: bene autem, distinctis suppositis, secundum idem, vt principium quo, & terminum formalem. Principium enim productiuum quo, producto, à producente communicatur. Ex quo apparet, nullam esse contradictionem: nam communicatum, præexistere potest communicationi, non autem productum productioni: idem enim seipsum producere, est impossibile. Quomodo namque potest non ens, ens producere? Sed tempus est, tam obscurissimæ quæstioni imponere finem: si tamen, intellectus humanus, hæc quoq; modò intelligere queat. tu autem sanctissime Pymander, per verbum tuum lucidum, mentis nostræ tenebras discute; vt tuo illustrati lumine, mysteria magnitudinis tuæ intelligere valeamus.*

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Pater genuit filium natura, atq; necessitate immutabili.

Pater natura filiũ genuit.

Post elucidationẽ principij productiui diuinæ generationis, deinceps, necessitate, an liberè genuerit quærendum est. Natura, quantùm ad propositum spectat, essentia rei interdum nominatur: proinde hominis naturam, humanitatem vocamus. Alio verò modo, est rei naturalis proprietas: sic ignem calidum dicimus. Postremò, est determinatè aliquid vnum agendi principium. Vnde philos. 2. phy. com. 3. Natura est principium quoddam, & causa quietis, & motus eius in quo est primò per se, & non secundum accidens: principiũ, inquam, veluti causa efficiens: & causa, quatenus materiam, atq; alias causas intuetur. Si ergo hoc modo natura intelligatur, impetũ quendam naturalem significat, & ab agente à proposito distinguitur. Ex his ergo, ad diuina, si licet, assurgere, naturam diuinam, primo quidem modo, essentiam, secundùm propriam diuinitatis rationem, appellamus. secundo, essentiæ diuinæ quamlibet proprietatem: iuxta quem certè dicendi modum, voluntas, natura appellatur. tertio, alicuius vnius determinatæ productionis, principium productiuum, non liberum planè, sed simpliciter primum, in Deo natura vocatur. Cæterùm, pater, natura filium genuit, tertio sanè, non primo, aut secundo modo. etenim nullum principium, eiusdem rationis actum, modò illud principium fuerit simpliciter, perfectum habere potest, nisi vnum productum, adæquatum sibi simpliciter. Essentia ergo diuina, cùm sit huiusmodi, vnius tantùm ad intra erit productionis principium. Quam ob rem, licet filio, natura diuina, primo certè modo dicta, communicetur; patrem tamen, natura, vel essentia, tanquã principio productiuo, ipsum non genuisse, dicunt Theologi: non enim sic intellecta natura; sed intellectus, siue memoria, est verbi principium productiuum. Nec etiam secundo modo, filius producitur: modus namque ille indeterminatus est: generationis autem filij, determinatus sit, necesse est. Tertius igitur modus, tantæ rei congruere videtur: principium namq; illud productiuum, contra liberum distinguitur, quod est voluntas. Memoria reuera, vel intellectus, suorum actuum respectu, quos ipse elicit, naturalis habet principij rationem; naturalis inquam, & non liberi. Patet, quia prima libertas in voluntate consistit: idcirco in intellectu non potest esse libertas, quæ voluntatis libertatem antecedere valeat: imò sine voluntatis imperio, liberum non habet principium. Quoniam igitur filius, memoria, vel intellectu producitur; productiuo siquidem principio producitur, quod à voluntate distinguitur; alioqui vna tantùm in diuinis esset productio: natura, hoc tertio modo, filius producitur, qui principium naturale, modum principiandi naturalem habet. Contestatur nobis Augustinus 5. de Trinit. cap: 2. Verbum Dei, inquit, per quod facta sunt omnia, est filius Dei natura: est enim Deus de Deo, non per protensionem, sicut ramus ab arbore, autore Hilario 5. de Trinit. aut per deriuationem, cum participatione naturæ; sed ex virtute naturæ, atq; & ex principio naturaliter productiuo, in eadem natura cum generante subsistit. Quantùm ad 2. de necessitate productionis, dicimus patrem, filium producere necessitate sanè immutabilitatis, quæ cognationem, seu proportionem habet cum formæ necessitate: hæc autem necessitas, ex diuinæ naturæ formali, atq; intrinseca perfectione proficiscitur. si enim pater, filium contingenter, & non necessariò generat; aliquid contingens esset in Deo. Porrò memoria patris cùm sit perfecta, atq; fœcunda; verbum omninò sibi adæquatum habet, atq; perfectum: producit ergo filium necessitate immutabili.

Natura variè dicitur.

Natura diuina quid significet.

Intellectus in patre habens præsentem diuinam essentiam, est principium productiuum filij.

Natura filius producitur.

Necessitas immutabilis.

CAP. II.

Argumenta quæ his aduersantur.

Aliquis sic arguet: illud quod producitur per modum artis, non producitur natura: ars enim, & natura sunt distincta principia, sicut artificiatum, non est naturale. Sed filius, authore Augustino 6. de Trinit. alijsq; Platonicis, producitur sicut ars: est namque ars omnipotentis Dei, plena rationibus

Pater natura filiũ genuit.

omnium viuentiũ: Ergo &c. Item, natura est principium motus, & quietis, vt citauimus:
2. sed filius non producitur per motũ, nec pater ab eius cessat productione, cùm sit æter-
3. na: igitur non est per naturam, seu naturæ modum productus. Item, natura, & intellectus sunt principia distincta productiua, vnde habent, vt dicitur 2. phys. diuersas principiandi rationes. sed filius producitur per modum intellectus: igitur non per modum
4. naturæ. Item, agens necessariò, est imperfectum: suæ enim actioni non dominatur: sed in Deum non cadit imperfectio: non producit ergo necessariò. Adde Anselmi authoritatem lib.2. cur Deus homo, cap.4. Impropriè dicitur necessitas, vbi nulla est coactio, aut
5. aliqua prohibitio: sed pater non generat filium coactus, vel prohibitus: Ergo &c. Item, si pater necessariò genuit filium; aut genuit ipsum æquè sibi necessarium; aut non. si non æquè necessarium: igitur non est patri æqualis: nec videtur, quòd possit esse æquè necessarius: nam pater est à se necessarius; filius autem non est ex se necessarius, sed contingens potiùs. Etenim, si filius non habet necessitatem, nisi à patre: ergo pater est magis necessarius: atq; ita non sunt æquè necessarij Consequentia prima probatur per philosophi clarissimam sententiam in posterioribus: propter quod vnumquodq; tale, & illud
6. magis. Item, generatio est voluntaria, & libera, quia in diuinis nihil est inuoluntarium: igitur non ex necessitate filius generatur.

CAPVT III.

Soluuntur Argumenta.

1. Filius dicitur ars.

AD primum negatur maior: nam quod fit per artem, est artificiatum: sed verbum non est artificiatum, sed potiùs ars, & pater etiam est ars, atq; spiritus sanctus; filio tamen appropiatur, quia verbum est à memoria fœcunda
2. procedens: ex quo apparet inualidum esse argumentum. Ad 2. in diuinis nõ est propriè motus; sed ipsius vice fungitur productio, actio, siue operatio. Prætera natura est principium motus, & quietis; & tamen in vno eodemq;, non est semper vtriusq; principium. Nam cœlum naturaliter mouetur, & tamen naturaliter quiescere non potest, secundũ philosophi sententiam. Sic quoq; pater, natura generat filium: & natura etiam ab
3. illius generatione non cessat. Ad 3. quia verbum est quasi subsistentis intellectio, vt diximus, per memoriam, seu intellectum producta siue elicita; ideo per naturam producitur: nam intellectus respectu actuum, quos elicit: modum certè naturæ habere videtur.
4. Ad 4. negatur maior: non omne planè agens necessariò, est imperfectum; imò in creaturis, non agere necessariò, maioris est imperfectionis: sed illud dicitur imperfectum, cuius actio, à substantia distinguitur: hoc autem modo, Deum agere impossibile est. Ad authoritatem Anselmi dico, ipsum loqui, atq; intelligere necessitatem, ab efficiente cau-
5. sa extrinseca, manantem. Ad 5. filius est æquè necessarius, vt pater; quia eandem habet naturam: nec sequitur, non est ex se originaliter necessarius, igitur ex se, est originaliter contingens; quia necessarium, & contingens sunt immediata simpliciter; nam aliis conditionibus concurrentibus, regula huiusmodi non tenetur: quocirca filium, formaliter, etsi non originaliter, necessarium esse fatemur. Ad philosophi authoritatem respondeo, ipsius regulam, in hac sanè diuina generatione, locum habere non posse: nam filius in diuinis, non dicitur alicuius causæ effectus. Illa autem regula vera est inter causam, & ef-
6. fectum, aliis sibi adiunctis conditionibus, de quibus paulò antè disputaui. Ad 6. filij productio est naturalis, & libera: naturalis, quatenus distinguitur à violento, & à libero, libertate elicitiua: libera verò, libertate reuera complacente & præcedente, non tamen vt principio elicitiuo. intellectus namq; procedit ab essentia, vt potentia merè naturalis in principiando, non autem voluntas, ideo essentiam non determinat ad productionem per

Agens imperfectum.

Filius quomodo est necessarius.

Filij productio est naturalis & libera.

Pater volens genuit filium.

nem per modum intellectus, sicuti voluntas, ad modum liberum: essentia autem sine his non agit; nec vicissim illæ, sine essentia: hac de causa, duæ tantum sunt in diuinis productiones.

CAP. IIII.

Pater genuit filium volens, nec tamen eum voluntate genuisse dicimus, vt principio productiuo.

PRo tantæ rei maiori notitia habenda, nonnulla alia addere censui, quæ in sequenti capitulo continentur. Intellectio patris, quatenus pater, est verbi generatio: est enim filius partus mentis paternæ, ex Aug. 15. de trinit. cap. 27. Generatio igitur filij, patris volitionem præcedit: eiusdem enim potentiæ nō sunt plures actus; quia actus, potentias distinguunt. 2. de anima. sed gignere filium, siue dicere verbum, quod idem est in Deo, est potentiæ intellectiuæ, & intelligere similiter: dicere ergo, est formaliter aliquod, patris, quatenus patris, intelligere: intellectio autem patris, est verbi gignitio. Quam ob causam, si intelligere præcedit velle, & generatio præcedet volitionem: priùs ergo est pater, quàm volens, quia priùs est esse patrem, quàm velle. Non volens ergo pater, filium generat. Aduersus autem huiusmodi, modum dicendi, ita arguere valemus: intelligere est perfectio simpliciter: dicere verò, minimè: non sunt ergo idem formaliter. siquidem, pater sua est intellectione beatus; sed nō est beatus, nisi perfectione simpliciter. Intelligere ergo in patre, est perfectio simpliciter. Porrò, si dicere, esset perfectio simpliciter; tunc planè, filius, & spiritus sanctus nō essent simpliciter perfecti: non enim hoc modo dicunt, id est, verbum exprimunt, siue producunt. In creaturis præterea, actionis ratio, atque factionis, formaliter distinguuntur: actio namque est vltimus terminus. sed factionis, est alius terminus ab ipsa productus: proinde, in diuinis, operatio, qua formaliter pater operatur, à productione distinguitur, qua pater formaliter producit: etenim operatio, obiectum, quasi præsuppositum habet: productio verò, terminum ab ipsa productum. Intelligere ergo, quæ est patris operatio, formaliter à dicere distinguitur, quæ est filij productio. Cæterùm in nostro intellectu, primam naturaliter intellectionem habente, quæ proculdubio, in nostra non est potestate, accedere potest voluntas, de illa certè intellectione sibi complacens: propriè autem, illam actionem voluntas non dicitur velle; sed eam elicitam, esse velle. Si itaque formaliter dicere, esset intelligere; pater formaliter volens, non gigneret; sed ipsa filij generatio, quasi aliquo modo posteriùs, ipsi complaceret. Ad illud, de actu, & potentia, dico, actionem in creaturis, vno quidem modo, actionem, de genere actionis significare: alio verò, actum secundum, quæ est qualitas absoluta. Vnus ergo potentiæ, hoc modo, vnus est actus. Potest tamen vnius potentiæ, actus esse duplex; quorum vnus est de genere actionis, alius verò de genere qualitatis: hoc autem modo intellectus noster pro actione, ad actionis genus spectante, verbum gignit: pro actione verò, de genere qualitatis, notitiam genitam intelligit. Ex his autem, ad diuina ascendentes, dicimus, intellectum diuinum, vnum habere actum, nostræ, vt ita dicam, intellectioni correspondentem, quæ est qualitas; quò planè actu, patris intellectus formaliter intelligit: alterum verò, quo exprimit verbum. Pater ergo, hoc modo gignit filium volens: quippe, qui in primo originis signo, formaliter intelligit, atque actum habet in illo priori, volendi formaliter; in secundo autem signo, filium gignit. Illam autem verbi generationē, non voluntate, seu volitione sequente, vult; sed ea prorsus, quæ est in primo originis signo, qua pater formaliter vult, intellectione præsupposita aliquo modo, qua pater intelligit, non autem verbi generatione. Quare, pater volens, voluntate quidem antecedente, filium genuit. Itaque volitione originis, vult filium, eiusque generationem, priùsquam generet.

Intelligere, & dicere differunt.

2.

3.

Quomodo vnius potentiæ sit vnus actus.

Primum originis signum

Pater volens genuit filium.

ret. Sanè, quidquid habet filius, à patre accepit, excepta relatione, quæ non est communicabilis: sed habet volitionem, atque intellectionem: à patre ergo suscepit. pater præterea à se habet omnem profectò perfectionem simpliciter. verbi autem intellectio, atque volitio, in patre, verbi productionem præcedunt. In primo signo originis, filij generationem voluit, antequam genuit. Hæc autem, quamuis subtiliter dicantur; dubitatione tamen non carent. Illud sanè, quod est simpliciter necessarium, atque esse habet, per productionem realem; ante suam productionem, nequit esse intellectum, seu volitum. Aut enim in illo priori, in quo præintelligitur, habet esse reale, aut non. Si habet esse, & non per productionem: igitur est, antequam producatur. si autem esse habet intelligibile: est diminutum, & imperfectum. Sanè, omne, quod ante esse reale, habet esse, non est simpliciter perfectum, nec simpliciter necessarium, quod de filio Dei sentire, nefas est.

Rationes oppositæ.

1\. Illud sanè ... (see above)

2\. Amplius, nullum magis necessarium, minus necessarium præsupponit: sed verbum Dei, quia realis est productionis terminus, est simpliciter necessarium, quemadmodum & pater: cognitum verò, siue volitum, quia sunt entia rationis, non sunt simpliciter necessaria: igitur verbum productum, non præsupponit suiipsius cognitionem, volitionemque. siue, vt clariùs dicam, ipsum priùs fuisse cognitum, atque volitum.

3\. Adhuc, si verbum cognoscitur à patre ante sui productionem: igitur est in patris scientia, antequam sit. sed omne productum, quatenus est in scientia producentis, est ratio suiipsius producendi; quia domus exterior, fit à domo in anima existente: sed verbum non est ratio producendi seipsum, nec de sui notitia nascitur: non fuit ergo priùs in notitia cognoscentis.

4\. Præterea, ab arte fiunt, quorum species est in anima, vt dicitur 7. met. Igitur, si verbum diuinum, ante sui productionem, est præcognitum, atque volitum; ad alicuius profectò exemplaris typum productum est. Sed hoc absurdissimum est: filius enim Dei, fons est omnium idearum, quæ sunt, passim, & vbique in diuinis.

5\. Iterum, reale aliquod relatiuum, priùs in esse reali, quàm alio quouis modo, suum respicit correlatiuum: sed pater in diuinis, est relatiuum reale: suum ergo correlatiuum, realiter productum, nempè filium realiter existentem, priùs respicit, quàm intellectum, vel volitum. Ex his ergo apparet, filium, priùs non fuisse intellectum, siue volitum, quàm productum.

Filius nō priùs fuit intellectus, siue volitus, quàm productus.

Determinatio quæstionis.

Quam ob causam, ad tam profundissimæ quæstionis sensum, ita mihi videtur esse dicendum: quòd pater, filium volens genuit, volitione, inquam, generationem, & genitum communicante: & in genito, & generante complacente; simul enim generat, & habet filium, & vult generare filium. si enim habet intellectum perfectissimum, & obiectum perfectissimum, sibique præsens; omnia planè simul sunt, nullius ibi opus est subsequentis, aut antecedentis voluntatis adminiculo, quo priùs generet, & postea velit; aut priùs velit, & postea generet.

Filius nō producitur volūtate, vt principio productiuo.

Quantùm ad productionis modum, dico filium non produci voluntate, vt principio productiuo: quod enim producitur per modum naturæ à principio omninò perfecto; non est dicendum per modum voluntatis produci: siquidem huiusmodi modi formaliter ab inuicem distinguuntur. sed filius producitur per modum naturæ, vt dictum est: non ergo voluntate, siue per modum voluntatis.

2\. Amplius, quando est aliquod principium omnibus modis perfectum; alterius cooperatione principij non eget. sed memoria fœcunda, verbi est principium productiuum perfectissimum, vt dictum est: igitur, voluntatis opera, veluti principio alio productiuo, opus non habet.

3\. Illud præterea, quòd in diuinis, vt natum, & non vt datum producitur, non ex voluntate producitur. sed filius, authore Augu. 5. de trinit. producitur, vt natus, & Spiritus sanctus, vt datus: ergo &c. Hoc certè modo, quoniã distincta sunt productiua principia, distincta quoque producta in diuinis; ideò constanter dicimus, filium voluntate, vt principio productiuo, non esse productum, nec etiam voluntate, vt superiori principio, memoriam ad intelligentiam copulante. respectu enim primæ intellectionis, voluntas nostra non mouet; intellectum, quibus sanè tangamur, inquit Aug. 3. de libero arbitrio, non est, nostræ voluntatis.

4\. quare si in nobis

Pater volens genuit filium.

in nobis esset actus intelligendi perpetuus, nullo quidem modo interruptus; voluntas profectò principij non fungeretur autoritate in conuertendo intelligentiæ aciem in memoriam, aut ipsam, suo imperio conuersam, intelligendo. Cùm autem in diuinis vnica tantùm sit intelligentia, ex fœcundæ memoriæ plenitudine producta, quæ est verbum diuinum; hanc ob causam, voluntas, nec principij, nec conprincipij, in verbo gignendo, habere potest dominium. Quomodo autem pater volens, non tamen voluntate, vt principio productiuo, filium genuerit, hæc dicta sufficiunt: non autem omnibus: propterea iterum aliis argumentis respondendum est, quibus quidam sic arguere videntur.

CAP. V.

Argumenta, quæ videntur probare, filium produci voluntate, vt principio productiuo.

Vod copulat potentiam cum obiecto, in verbi generatione, aut est principium, aut certè in loco principij est habendum: sed voluntas, hoc agit in filij genitura: igitur, est principium productiuum, & ex consequenti voluntate filius producitur. Maior ex seipsa clarissima est: minor autem fortissimis Augustini roboratur sententiis. 9. siquidem de trinit. ca. 8. Verbum, inquit, cum mente, de qua gignitur, medius amor coniungit: & cap. 4. Verbum, quod insinuare volumus; est cum amore notitia: eadem namque notitia sibi placita, dignéque amata, verbum est. & II. de trinitate cap. 2. Voluntas, inquit, conuertit aciem; vt formetur intrinsecus: proinde 9: de trinitate, partum mentis, appetitum præcedere voluit. & II. Ad visionē, necessaria est intentio copulans parentem cum prole: intentio autem, est voluntatis actus. Voluntas ergo copulat parentem cum prole. Item, ingenitum patrem, velle habere alium sibi conformem, atque condignum; est gignere filium. sed non vult, nisi voluntate: voluntate ergo filium gignit. Sanè, vt testatur Augustinus contra Maximinum, pater genuit filium, quia potuit, vtpote non impotens: voluit quoque, quia non est inuidus: voluntate igitur, filium genuit. Adde, quòd pater voluerit generationem, & genitum, ante filij generationem: voluntate ergo filium genuit. Item, omne inuoluntarium est triste, autore Philosopho 5. methap. capite. de necessario: sed nihil est tristè in diuinis: nihil ergo est inuoluntarium: voluntate ergo filius generatur. Sanè filius est amor, & est productus; quia nihil, nisi natus accipit filius, siue habet. sed amoris producti, voluntas, principium dicitur: voluntate ergo filius gignitur. Si dixeris, concomitanter esse amorem; cùm primò sit notitia producta; inualida planè instantia videtur: idem certè, & primi termini formalis, & cuiuscunque ipsum concomitantis, videtur esse principium: igitur, filium in diuinis, voluntate esse genitum, est necesse. Item, quod non est voluntarium, est necessarium. si filius ergo non voluntate genitus est: necessitate ergo generatur. sed pater, teste Hilario, in lib. de synodis, non genuit filium, naturali necessitate ductus: filium ergo genuit voluntate. Præterea, quod procedit per modum intellectus, vt verbum à dicente procedit; per voluntatem procedit: sed filius procedit, vt verbum: per voluntatem ergo; & non per naturam procedit. Paulus quoque ad Coloss. I. vocat filium dilectionis Dei, non naturæ: dilectio autem est in voluntate: voluntate ergo gignitur.

Marginalia: 1. — Augustini autoritates. Verbum est cum amore notitia. — 2. — Lib. 3. cap. 1. — 3. — 4. — 5. — Filius dilectionis.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

 Ad primum,

Pater volens genuit filium.

1.

AD primum. quoniam verbi productio in diuinis, est simpliciter prima; ideò voluntas, illius productionis respectum, principij virtutem productiui habere non valet: Augustini autem sententiæ, & si in nobis locum habeant; in Deo tamen habere non possunt. ad verbi enim productionem, sufficit memoriæ fœcũditas. Sed dicet aliquis, huiusmodi actus nobis tribuit Augustinus, quatenus trinitatis mysterium exprimimus; vnde voluntas, tertia est imaginis pars: non solùm ergo nobis, sed Deo etiam attribuuntur. Respondeo, actum illum, obiectum cum potentia copulandi, intelligentiæq; aciem ad memoriam conuertendi; esse ipsius voluntatis: ipsi tamen, quatenus ad imaginem pertinet, minimè conuenire: est enim amor obiecti, qui ad intellectum maximè spectat: notitiam autem obiecti amari, contingit, non autem obiectum. Placet mihi, inquit August. 9. de trinit. diffinire intemperantiam, non autem ipsa intemperantia placet. Sed iterum aliquis dicet: nobilissimo producto, nobilissimum conuenit producendi principium: sed filius in diuinis, est nobilissimum productum: igitur nobilissimum congruit principium producendi, nempè voluntas. Item, quod maioris est perfectionis, Deo vtiq; est attribuendum. Porrò, maior videtur esse perfectio, duobus principiis, æquè productiuis, filium gigni; quàm vno solum modo. ita planè omnis dubitandi locus, procul esset expulsus, nullaq; imperfectio in mentem subiret. vtrum scilicet ex naturæ necessitate, filius esset genitus, an ex voluntatis imperio; parentem cum prole copulantis: filius ergo, voluntate, atq; intellectu productus est. Item, si in producendo spiritu sancto, intellectus principij subijt rationem productiui, vt postea dicemus; quare ergo, in filio gignendo, eandem non potest productiui principij habere rationem? Sed hæc facilè soluuntur. intellectus enim diuinus, est ita nobilis, ac ipsa voluntas, in suaq; productione intrinseca, voluntate, vt principio productiuo, non eget; ideò ad eandem intrinsecam intelligentiam producendam; non est opus, ex æquo simul concurrere: & ita soluitur secundum. Ad 3. autem, idem puto esse dicendum. intellectus siquidem, siue intellectio, productionis Spiritus sancti, per se principium nequaquam appellatur; sed ob potentiarum ordinem, concurrere dicimus. Ad 2. velle, & gignere filium, idem sunt: realiter quidem, non autem formaliter: atq; ideò non oportet voluntatem vtriusq; esse principium: quamuis velle identica prædicatione, sit ipsum intelligere. Ad Augustini autoritatem, dico, patrem voluisse ab æterno filium gignere, & genuisse; non tamen voluntate, vt principio effectiuo produxisse; sed voluntate, in generatione, ac genito sibi complacente: Hic est, inquit, filius meus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Nec inde sequitur, voluit generationẽ, & genitum: ergo voluntate genuit. Ad 3. quoniam in diuinis nihil est inuoluntariũ, hac de causa, filij generatio, nullo quidẽ modo inuoluntaria dicenda est: non tamen voluntate, vt principio elicitiuo, est producta. Multa reuera facimus, aut voluntate quidem præcedente, aut concomitante, quorum tamen, voluntas non est immediatum principium. Ad 4 necessariũ, duobus modis potest intelligi: vno quidem modo per se, quòd scilicet non potest non esse, quo quidem modo, patrem dicimus, filium producere: aliud autem per causam agentem, aut cogentem fit, siue per causam finalem. sed vtrumq; in Deum non cadit, tum quia coactus non generat, tum etiam, quia propter finem aliquem extrinsecum non agit. Ad Hilarij verò autoritatem, respondeo, aduersus eos fuisse locutum, qui voluntatis paternæ concomitantiam in filij generatione, à patre auferebant; atq; ita filium genuisse, vt voluntas generandi ei non adesset: sicut nos, multa, naturali necessitate inuiti patimur. hac sanè necessitate, filium fuisse genitum, impium est dicere. Ad aliam confirmationem respondeo, filium à patre procedere, voluntate complacente sibi in generatione, & genito; non autem, vt principio productiuo. Ad illud apostoli, ita puto esse dicendum, dici filium dilectionis .i. dilecti, secundum Hebræorum consuetudinem: ex hoc tamen non habetur; dilectionem, generationis filij esse principium. Sed adhuc instant contra prædicta.

[Margin notes: Obiectio. Solutio. — Obiectio. 1. 2. 3. — Solutio. 2. — Hic est filius meus dilect⁹. — 4. Necessarium duobus modis dicitur.]

CAP.

Pater volens genuit filium.

CAP. VII.

Argumenta, quòd pater volens, filium non genuerit.

QVidquid producitur per intellectum, producitur ante velle: patet, quia intelligere est ante velle, prior enim est intellectus, quàm voluntas. sed filius producitur per intelligere: igitur ante velle: atq; ita, pater volens, nequaquam filium producit. Item, si pater producit filium volens: ergo voluntate: non enim est volens, nisi voluntate. sed hoc antea reprobauimus: non igitur pater volens filium, siue verbum genuit. Confirmatur hoc per Augustini sententiam 15. de trin. vbi approbat cuiusdam dictum, contra quendam hæreticum disputantis; an scilicet pater sit Deus volens, vel nolens: quòd si indignum est sentire, patrem Deum inuitum, seu non volentem, filium gignere: volens ergo filium generauit. Item, quidquid pater intelligit ad intra, vult se illa intelligere; alioqui inuitus illa intelligeret: sed prima sua intellectione, filium genuit: voluit ergo: atq; per consequens filium volens genuit. 1. 2. 3.

CAP. VIII.

Soluuntur argumenta.

AD primum, quamuis intelligere, quatenus dicit perfectionem simpliciter, sit priùs ipso velle; ipsum tamen dicere, non est prius, quia nimirum, nequaquam dicit perfectionem simpliciter. Ex quo clarum est, quod pater volens, filium generet. Nam dicere, quod ad filij productionem spectat, non est prius, quàm velle. Ad 2. antecedens, falsum esse, superiùs diximus. Sed dicis, pater producit filium liberè: ergo voluntate. Respondeo, & si pater volens, filium producat; non tamen voluntate, vt principio elicitiuo, bene tamen voluntariè. Ad 3. dicimus, patrem voluntate sibi complacente in genito, filium genuisse: & hac voluntate volens, verbum genuit. Cæterùm sciendum est verbi diuini intellectionem, atq; volitionem, termino comparatam, ipso non esse priorem; neq; priùs patri, quàm filio, qui est terminus productus conuenire: ad supposita autem comparata intelligentia, atq; volentia, alio certè modo se habere. sic enim, patri priùs conuenit, quàm filio producto; quia nimirum filius, habet illam à patre. Secundum ergo signum originis, quod est signum filij producti, in duo diuiditur signa: alterum quidem conuenit patri, in quo à se habet, verbi intellectionem, atq; volitionem: secundum verò conuenit filio, idq; à patre: patri autem non conuenit ante productionem verbi: vnde non sequitur, pater in primo signo habuit volitionem verbi. priùs ergo voluit generare, quàm genuit. fallatia siquidem committitur consequentis, à pluribus causis, vel modis præhabendi, ad vnum determinatum. Accipe aliquid simile spirare, respectu termini producti, non priùs patri, quàm filio conuenire, certissimum est: non enim sunt duo, sed vnum spirans: quòd si ad patrem, & ad filium referatur; proculdubio, priùs patri, quam filio conuenit: quia filius habet à patre, pater verò à seipso. Ex hoc tamen non sequitur priùs patrem spirare, seu producere spiritum sanctum. Poßet tamen iste locus, siue quæstio, ita conciliari. Verbi intellectio, atq; volitio, si absolutè, vt perfectionem dicunt simpliciter, considerentur; in patre præcedunt filium, secundum originem: si verò, vt cadunt super obiectum .i. super verbum; ipsum præcedere non opus esse; quia sic non dicunt perfectionem simpliciter. 1. 2. 3.

Signum filij producti secũdum signum originis.

Spirare non priùs patri quàm filio conuenit.

QVAESTIONIS TERTIAE. CAP I.

Ingenitum in diuinis, soli patri conuenit.

Pater est ingenitus.

Ostquam de modo generationis diuinæ dixi; deinceps dicendum erit, quomodo soli patri conuenit esse ingenitum. Omnis composita dictio, ex aliquo multiplici, & priuatiua particula constans; & affirmatione, & priuatione est multiplex. Vnde philoso. 5. met. comm. 17. impotentiam, tum multiplici potentiæ opponit, tum etiam priuationi com. 27. Impotentia, inquit, est, potentiæ priuatio, aut ab eo, quòd aptitudinem habet, vt habeat &c. Cùm ergo hæc vocula ingenitum, partim quidem ex affirmatione fit, vtpotè, genitum; partim verò, ex priuatione, nempe ex illa particula, in, dubium non est, multiplicem habere significationem. Genitum, vno quidem modo, eoq́ proprio, illud dicitur; quod per generationem, vt primus terminus producitur: alio autem modo, non tamen proprio; id quod per generationem communicatur, atq́ generationis est formalis terminus: Nihil, inquit Hilarius, nisi natum habet filius. Demum, quocunq́ modo productum, genitum appellatur. Cæterùm, primus modus, filio; secundus, essentiæ; tertius verò, spiritui sancto conuenit. Priuatio autem, & si multiplex sit, vt philosophus 5. met. comm. 27. testatur; vnus tamen modus, huic proposito magis deseruire videtur; ille nimirum, qui secundum genus dicitur. Proinde talpa, quatenus est animal, luminibus priuatur: negatio sanè in apto nato: priuatio à philosopho appellatur 4. met. quæ naturam, in qua sit, aptam requirit; aliud verò addens nihil. Itaq́ generis, vel in genere negatio, quocunq́ modo intelligatur, cùm aliquo modo in apto nato sit secundum genus, non autem in suo supposito; proculdubio, priuatio nominatur. vnde ingenitum propriissimè dicitur carentia eius, quod natum est inesse. Hoc autem modo in diuinis inueniri non potest: nulla certè persona eo caret, quod sibi natum est inesse. Deinde subsistentem connotat personam, quæ genitorem non habet: atq́ ita patri, ac spiritui sancto conuenit: quorum vterq́, est subsistens, & non genitus. Essentia autem, quamuis sit ens, & non genita; non tamen per se est subsistens persona. Tertio quidem modo, pro eo, quod non communicatur, non certè absolutè; sed in aliquo existente: atq́ ita, essentia in patre, quia non communicatur, ingenita vocatur. Postremò, est improductum in diuinis propriè dictum, quod autore Augustino 15 de Trinit. cap. 26. 78. patri solummodo tribuitur. Pater enim solus non est ab alio: ideò solus appellatur ingenitus. Et Ad Orosium, non duos esse ingenitos, fides declarat. Quatenus igitur ingenitum, subsistens in natura diuina significat, quod producti negationem ostendit; pater solus est: in qua videtur aliqua, secundum genus tribus commune, esse priuatio. filius enim genitus est: spiritus sanctus procedens: pater verò, neq́ genitus, neq́ procedens; sed ingenitus. Sed dicet aliquis, priuatio, imperfectionem dicit: sed in Deum non cadit imperfectio: nec ergo priuatio. Dico verum esse, de priuatione alicuius, secundùm subiectũ; non autem secundùm genus: animal namq́ in rationale, & irrationale diuiditur. Porrò irrationale in boue, priuationem dicit; non eius sanè, quod secundùm suam speciem bos ad habendum aptus est, sed eius potius, quòd secundùm animal habere posset. Sed iterum aliquis subtiliter arguet: Vbi nõ est aliquod vnum, productionibus, quas ingenitum negat, commune; illa regula locum nõ habet: sed sic est in proposito: ergo &c. Præterea, quod est proprium patris; illi non conuenit per aliquod commune; soli enim patri, nec alteri conuenire potest: igitur exemplum, de talpæ cæcitate, nullum est. nam etsi cæcitas talpæ, vt talpæ conuenit; non tamen, vt animali: ad aliquem autem non spectat esse ingenitum, nisi ad patrem: iccirco, priuatio in eum, propter hanc vocem ingenitum, nullo modo cadere potest. Ergo non est simile, quod de talpæ cæcitate adducitur: nam ex natura rei, non est aliquod commune paterno supposito, & aliis; cuius ratione, aliqua negatio realis sibi conuenire queat. Dicendum igitur est, ingenitum, ex suo planè formali significato, passiuæ, atq́ realis productionis; negationem connotare, solique patri in diuinis esse tribuendum: ipse quippe est subsistens, non aliquo quouis modo productus. vtrum verò, proprietatem dicat positiuã, postea dicemus.

Genitũ quid significet.

Tribus modis accipitur.

Ingenitũ quid propriè sit.

Pater solus ingenitus.

Obiectio.

Solutio.

Obiectiones. 1. 2.

Solutio.

CAP.

Pater est ingenitus.

CAP. II.

Argumenta, quibus ostenditur, ingenitum non esse solius patris proprietatem.

Posset aliquis contra prædicta sic arguere. Quod est multis commune, non est alicui proprium: sed esse ingenitum, essentiæ conuenit, atque spiritui sancto: non ergo est patris solius. Minor autem sic declaratur: ad negatiuam de prædicato infinito, sequitur affirmatiua de prædicato finito cum constantia subiecti, sicut refert secundus de interpretatione liber. sed essentia, quatenus est essentia nō est genita: nec etiā spiritus sanctus: ergo est ingenita, ingenitusque spiritus sanctus. 1. *Amplius, personalis proprietas, est relatio: nam quidquid ad se dicitur, est tribus commune, authore Augustino 5. de Trinitate sed ingenitum non est relatio, vt posterius dicemus: ergo patris non est proprietas.* 2. *Item, si ingenitum est proprium patri: ergo est relatio, & ex consequenti, ingenitum erit relatum. omne autem genitum esse relatum, clarissime patet. Conuertendo autem illam per contrapositionem, ita arguam: Omne non relatum, est non genitum. tunc sic, omne ingenitum, vel non genitum est relatum: sed omne non relatum, est non genitum: ergo ōne non relatum, est relatum. Consequens est impossibile: ergo altera præmissarum. non ista certè, omne genitum, est relatum: illa ergo erit, omne non genitum, vel ingenitum est relatum.* 3. *Item, sicut se habet innascibilitas ad patrem; ita proculdubio inspirabilitas ad vtrumque: sed inspirabilitas, non est vtriusque notio; ne plures, quàm quinque notiones, in diuinis haberentur: nec igitur ingenitum, siue innascibilitas, erit notio paterna.* 4. *Adde Ambrosium 4. de spiritu sancto, in diuinis, nomine ingeniti vti nolentem.* 5. *Omnis præterea proprietas, in eo, cuius est proprietas, aliquid ponere videtur. sed ingenitum in patre, remouet tantùm, ponit autem nihil: igitur, patris nequaquam proprietatem significat. Etenim, si negatiuè intelligatur, & essentiæ, & spiritui sancto conueniet, vt diximus; non sunt certè geniti: si verò priuatiuè; imperfectionem denotat.* 6. *Iterum, ingenitum, aut dicit patris relationem, aut substantiam: non quidem relationem, quia relatiuè non dicitur; substantiam ergo significat, atque ita, filius à patre, secundùm substantiam differt; vnus namque est ingenitus, alter verò genitus. Adde, quòd si respectu filij geniti dicitur ingenitum; eodem modo respectu personæ procedentis, improcessibilis esset appellandus; vtriusque reuera personæ in diuinis, principium existit.*

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

Ad primum. ingenitum, sicut paulò antè dictum est, nullo modo diuinæ essentiæ, aut spiritui sancto conuenire potest. Ad illationem autem, dico necessariam esse subiecti, aptitudinem habentis, constantiam. Quam ob causam non sequitur: lapis non est iustus ergo est iniustus; non enim ad iustitiam habendam, aptitudinem habet. Eodem modo non sequitur: diuina essentia non est genita: ergo est ingenita; non est enim apta generari. ideò argumentū gratia formæ, in patre quoque verificari non posset: pater non est genitus: ergo est ingenitus. quocirca alio modo non genitum accipiendum est. vel dicas, negationem illam extra genus accipi debere; ad negatiuam talem de prædicato finito, non sequitur affirmatiua de prædicato infinito; quia in affirmatiua de prædicato infinito, in genere negatiua 1.

Diuina essentia ingenita non dicitur.

Pater est ingenitus. accipitur in prædicato infinito. Ad 2. Ingenitum, authore Augustino 15. de Trinit. cap.
2. 8. est proprietas relatiua, non positiuè, sed priuatiuè: non enim oportet, omnem proprietatem, relationem dicere positiuè: sufficit autem si positiuè, aut negatiuè dicatur. nam si relatio, alicui personæ fuerit personalis, & propria; relationis etiam negatio, alij erit propria personæ; atque ita tribus nequaquam erit communis. Sanè, vno modo ingenitum, non priuationem dicit, sed negationem tantùm in genere propriè dictam; quæ subiectū quidem, non autem in subiecto, aptitudinem ponit. Ad 3. Quando dicis, omne genitum
3. est relatum, concedo. sed cùm dicis, omne non relatum, est non genitum, nego: si relatum positiuè intelligas: bene verò, negatiuè. vnde, licet non genitum non sit absolutum; non est tamen positiuè, sed negatiuè relatum. Ad 4. Inspirabile, aliquam dignitatem
4. Inspirabile. non sonat, sicut ingenitum. contra: æquè planè est dignitatis in patre, & filio, non spirari, ac in patre non generari. Dico, quòd, non conuenit notioni, proprietatem dicere: cùm enim in ingenito contineatur, notitiam non ponit ab ingenito distinctam. contra: ingeneratio est solùm in patre: inspiratio verò in patre, & filio: vna ergo ab alia distinguitur. sed tunc tres essent notiones in patre, scilicet paternitas, innascibilitas, inspiratio; quæ apud veteres in vsu non erant: vnde Ambrosius hoc nomine ingenito, vti noluit: ideò dicendum esse puto; locum ab authoritate negatiuè non tenere. ad authoritatem Ambrosii dico, suo quidem tempore huiusmodi nomen non fuisse notum: poterat sanè simplicibus errandi causam ingerere; vtpote, quòd ad se aliquid dicere videretur: non enim ita, sicut genitum, claram rationem indicat. consultum ergo est simplicium imbe-
5. cillitati, ne illo vocabulo vterentur. Ad 5. Ingenitum, inquit August. 5. de Trinit. gene-
Ingenitus idē est, ac non filius. rationis passiuæ negationem dicit. vnde idem est, ac si diceretur, non filius. propria autem ab aliquibus, patris notio appellatur; quia prima, & simplicia, per negationes innotescunt: sic dicimus punctum esse, cuius pars non est. Ad confirmationem dico, ingenitum non dicere imperfectionem, sed personam: quæ, cùm sit aliarum principium personarum; ipsa nihilominus nullo processionis, generationisque modo ab alia quapiam per-
6. sona dependet. Ad 6. Ingenitum, authore Damasceno, vno modo idem est, ac increatum,
Ingenitus significat substantiam. atque ita substantiam significat: alio verò, id, quòd non est genitum; sicque relatiuè dicitur, eo quidem modo, quo planè negatio, ad affirmationis genus reducitur: sic non homo, ad genus substantiæ, & non album, ad qualitatis genus. Igitur quoniam genitum in diuinis relationem connotat: ingenitum verò, ad relationem reducitur; filius certè à patre non distinguitur secundùm substantiam, sed secundùm relationem: quia nimirum,
Innascibilis. filij relatio de patre negatur. Ad confirmationem dico, patris proprietatem, per natiuitatis filij remotionem potiùs, quàm per processionis spiritus sancti significari: naturæ sanè ordine illa, filij generationem præsupponat, necesse est. Quare, non esse genitum, à patre remoto, cùm sit tamen generationis principium; immediatè sequitur, quòd spiritus sancti processione non sit improcessibilis. Etenim spiritus sanctus, non est generationis principium; sed à genito, ac genitore procedens. Sed dicis, si in diuinis sunt plures ab
Obiectio. alio procedentes, quare non sunt plures existentes? Quia nimirum, vnum tantùm debet esse principium. Si ergo duo essent innascibiles, duæ planè essent naturæ; atque ita nō
Solutio. vnus, sed dij plures essent, quod falsissimum est. Verùm nonnulli conantur probare, ingenitum proprietatem esse positiuam, hoc modo.

CAP. IIII.

Argumenta, quæ cupiunt ostendere ingenitum, præter paternitatem, aliquod positiuum significare.

Quod

Pater est ingenitus

Vod dicit in patre aliquam perfectionem, est positiuum: negatio enim perfectionem non demonstrat. Sed ingenitum in patre, illius perfectionem ostendit: patri sanè perfectio est, ab alio non esse productum: ergo ingenitum, dicit aliquid positiuum. Si præterea non esset ingenitum, in diuinis iretur in infinitum, quæ maxima esset imperfectio: sed quod est negatio imperfectionis, ponit perfectionem: ergo est aliquid positiuum. Adde, notionem specialem, esse aliquid positiuũ: tria enim pertinent ad notionem, nempè originem, dignitatem, atq; specialem significare proprietatem; quæ planè aliquod positiuum ostendunt. Sed ingenitum est notio patris: ergo &c. illud certè est notio patris, quo pater innotescit: sed pater, quatenus non est ab alio, innascibilitate innotescit: igitur solius est patris notio. Amplius: Quemadmodum esse positiuum, dicit aliquid in se; ita planè esse à se, est etiam esse positiuum: non enim magis repugnat esse à se, quam esse in se. Sed esse in se, in prima substantia est positiuũ: similiter quoq; esse à se in paterno supposito. Esse præterea ab alio dicit quid positiuum. ergo esse à se. imò maius aliquid esse videtur: esse à se, quàm esse in se. Adde, quod in suo esse, alio non indiget, est esse positiuum: sed hoc est esse à se in patre, in quo est primum & summum esse, vtpote à nullo dependens: ergo &c. Nam si ingenitum, esset extra genus, negatio; ita profectò, & enti, & non enti conueniret: quod in diuinis locum habere non potest, in quibus non est priuatio: ingenitum ergo, est ad contrarium ipsi genito. sed contrarium, dicit aliquid positiuum: ingenitum ergo in patre, est aliquid positiuum. est enim negatio in genere, id est, in supposito, ipsum præsupponens, in quo tamen non est priuatio, cùm illi oppositum inesse non possit. Quare in patrem, neq; secundum seipsum, neq; secundum genus commune, cadit priuatio. Adhuc, esse à se, est modus absolutus omnino, in quo negatio fundatur, quam dicit ingenitum: aliquid igitur, à paternitate distinctum, importat ingenitum. Item, ratio primi est aliquid positiuum. sed ingenitum dicit rationem primi; quia idem est, quod ab alio non esse: Ergo &c.

1. (margin, beside first line)

Tria spectant ad notionem. 2. 3.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

D primum, sciendum est, quòd ingenitum non dicat aliquod positiuum: illud enim esset, sub ratione principij; nam patri conuenire nequit notionale aliud. si autem sub principij ratione intelligatur; aut sub aliquo communi illi conueniet; aut sub speciali: si autem sub particulari paternitatem diceret, aut spirationem; & ita non esset notio ab illis distincta: si verò sub communi, idem quoq; sequeretur: nam commune non ponit in numerum cum contentis sub eo. Ingenitum ergo in patre, non est absolutum, neq; respectiuum, neq; relatio: duæ namq; sunt in patre relationes; paternitas, & spiratio: absolutum verò diuina essentia. Item, sequeretur hoc absurdum, si huiusmodi reale positiuũ in patre poneretur; quòd pater scilicet suppositum esset absolutum: illud enim positiuum non est paternitas; alioqui ab ipsa non distingueretur: neq; spiratio actiua; quippe, quæ filio conuenit etiam. absolutum ergo aliquid esset, paternitate quoq; priùs. sed hoc falsum est: nam tunc pater non esset primò absolutum suppositum. Ex quo patet, ingenitum formaliter nullam dicere, aut negare perfectionem. Quando ergo dicis: perfectionis est in patre, non esse productum; falsum est formaliter, quatenus est suppositum, siue spectat ad formale suppositi. Ad confirmationem dico, negationem affirmationis, nihil ponere formaliter. Porrò, nulla notio, dignitatem formaliter dicit: dignitatem, inquam, id est, perfectionem; alioqui persona, in qua plures sunt notiones, dignior, perfectiorq; esset habenda: habere namq; naturam ab alio, non dicit indignitatem, aliter in filio esset indignitas. Ita sanè, & non ha-

1. Ingenitum in patre non est absolutũ, neque respectiuum.

Pater est ingenitus

non habere naturam ab alio, dignitatem nequaquam dicit. Tenet consequentia: quia sicut se habet oppositum in opposito; ita sanè propositum in proposito. Sed aliquis respondere posset: non haberet ex se quidem dignitatem, sed ex suo certè fundamento; quatenus scilicet posse alteri naturam communicare, dignitatem dicit. hoc est, ille modus communicandi, vt primæ conuenit personæ, dignitatis, id est, authoritatis est. Sanè, omne, quod in diuinis dignitatem, id est, perfectionem dicit, est formaliter infinitum: sed nulla notio est formaliter infinita: ergo &c. Ad quod planè dicimus: etsi non dicat formaliter perfectionem; signum tamen est perfectionis; sicut paternitas, actualitatis paternæ; filiatio est viuentis signum naturæ; spiratio verò, naturæ intellectualis. Ingenitum autem, quamuis non sit relatio; ad relationem tamen, sicut priuatio ad habitum reducitur: cuius gratia, alicuius est dignitatis signum. Non dicit ergo ingenitum dignitatem simpliciter; alioqui non omnes personæ diuinæ haberent omnẽ dignitatem simpliciter: quod nulli licet fideli asserere.

Ingenitũ formaliter non dicit perfectionem.

2. Ad 2. Esse in se, vel à se non dicit aliquid positiuũ. illud enim, quod dicit rationis relationem formaliter; non dicit aliquid reale positiuum: sed esse à se, est huiusmodi: eiusdem namque ad seipsum habitudinem nunciat: ergo non est aliquid reale positiuum. Iterum, quod nullum habet compositum reale positiuum, sed conceptum solummodo, eumque negatiuum, non dicit certè aliquem modum positiuum; sed esse à se non plus dicit, quam ab alio non esse: nam si positiuum reale diceret; pater vtique à se esset realiter, atque à se realiter produceret: Ergo &c. Præterea, quemadmodum modus essendi in se, solam negationem huius dicit, in alio videlicet non esse; alioqui si positiuum diceret; tunc profectò positiuè, & realiter aliquid in seipso esse diceretur; Ita sanè esse à se, præter quam ab alio non esse, ostendit nihil. cùm autem hoc sit rationis respectus; non erit igitur reale positiuum. Ad primam probationem, negatur consequentia: nam esse ab alio, veram dicit productionem; non autem esse à se. Ad aliam, non est simile; etenim aliquid est, & esse potest ab alio, à se autem realiter positiuè nihil; sicut in quocunque causarum genere, nihil est suiipsius causa, aut seipsum gignit. Ad aliam: esse à se formaliter, solam negationem dicit, positiui autem nihil. Dicis: esse in se est modus positiuus essendi substantiæ: ergo esse à se est simile. Respondeo: bifariam esse in se intelligitur; vno quidem modo, affirmatiuè, atque ita negatur antecedens, quia nihil in se est; alio verò modo non esse in alio. sed tunc concesso antecedente, negatur consequentia. similis autem sententia est de modo essendi à se.

Esse à se non dicit aliquid positiuum.

3. Ad 3. Negatur maior, nam primitas negationem prioris indicat: illud namque est primum, quod præcessit nihil. Sed aliqui his rationibus volunt ostendere ingenitum, esse patris proprietatem constitutiuam, hoc modo.

CAP: VI.

Argumenta, quæ conantur probare, ingenitum, patris esse proprietatem constitutiuam.

1. Quid constituit personã.

Ersona, in esse personali, per incommunicabilem constituitur proprietatem: persona enim nihil habet, quod sit priùs incommunicabile, quàm ipsam proprietatem constitutiuam. sed ingenitum, siue innascibilitas, est huiusmodi: Ergo &c. Nam si paternitas, ipsa innascibilitate, prior esset; absque dubio, filiatio, quæ simul est cum paternitate, innascibilitatem præcederet. sed prior est negatio, ordine ad priùs, quàm positio ordinis ad posteriùs, in essentialiter planè ordinatis, quod est primum; necessariò habet ordinis negationem ad priùs, non autem ordinis positionem ad posteriùs; vt patet de Deo respectu creaturæ, quæ sine deo esse non possunt, bene autem Deus, sine illis. Ingenitum autem in patre, ad priùs, ordinis negationem

Pater est ingenitus

gationem dicit: paternitas verò ordinis positionem ad sequentes: Ergo &c. Item, essentia, mediante paternitate, passiuam filij productionem sibi determinat; sed id facit, vt in aliquo existens supposito, quod per innascibilitatem est constitutum Prior ergo est innascibilitas. Item, prima persona constituitur per proprietatem nobilissimam: sed innascibilitas est proprietas nobilissima: ipsa ergo est personæ patris constitutiua. Prius enim est essentiam à se habere; quàm alteri communicare. Suffragatur nobis Damasceni sententia lib primo cap. 8 dicentis: Omnia in diuinis vnum esse, præter generationem, & ingenerationem, atq; processionem. Quare, si generatio passiua, filij suppositum constituit, & spiratio, suppositum spiritus sancti; ingeneratio igitur, quæ est innascibilitas, patris est suppositi constitutiua. Item, per illam proprietatem, pater constituitur; qua manente, manet ipsius suppositum, etiam si quæcunq; alia fuerit circumscripta. sed innascibilitas est huiusmodi, autore Augustino 5. de Trinit. cap. 6. Si pater non genuisset, inquit, nihil prohiberet, ipsum dicere ingenitum: ingenitum ergo, siue innascibilitas, patris suppositum constituit. Amplius, nullum posterius sui potest fundamentum esse prioris: sed prius est ingenitum, quàm generare. Sanè nihil dicitur alicuius rei productiuum, nisi antea per se ipsum fœcundum extiterit non per illius potentiæ actum: vnde spiritus sanctus non habet voluntatem fœcundam, seu virtutem spiratiuam; quia nimirum per huiusmodi potentiæ actum procedit. In patre autem prior videtur esse fœcunditas, quàm filium gignere: sed hoc esse non potest, nisi per innascibilitatem: ipsa igitur est patris constitutiua. siquidem illud dici non potest innascibilitatis fundamentum: quo remoto, innascibilitas manet. sed principij productiui ratione remota, manet innascibilitas; nam si in diuinis vna tantùm esset persona, adhuc ingenita diceretur; quamuis productiui relatio principij, nulla in ipsa inueniretur: ergo &c. Præterea, priùs est, siue intelligitur diuina essentia non communicata, quàm communicata: ergo priùs est ipsius correlarium, nempè non communicans suppositum, quàm communicans: sed communicans, paternitate, non communicans autem, innascibilitate constituitur: Ex quo patet, paternitate, innascibilitatem esse priorem: priùs ergo ipsam, quàm paternitatem, suppositi paterni esse constitutiuam, clarissimum est.

2. 3. 4. Innascibilitas 5.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

AD primùm, negatio ordinis ad aliquod priùs, immediatiùs, non consequitur aliquid, quàm ipsius ordo ad secundum; si tamen per ordinem eius ad secundum in esse constituatur: alicuius enim entis positiui formale constitutiuum, negationem entis sibi repugnantis, præcedit. Sanè, si prima persona, sit formaliter negatione incommunicabilis; tunc planè, non vniformiter, diuinæ se habebunt personæ, in personalitatis ratione constituenda: proinde æquè non erunt perfectæ. Prima igitur persona, in ordine ad secundam, constituitur relatione positiua; alioqui secunda, prima profectò perfectior esse videretur: quod est impossibile. Præterea, quando affirmatio, & negatio in aliquo conuertuntur; prior est, secundum rem affirmatio, quàm negatio: alioqui negatio in illo, ante omnem affirmationem, simpliciter prima esset. sed paternitas & innascibilitas, in natura diuina, secundum veritatem conuertuntur: paternitas ergo, vtpote affirmatio, innascibilitatem, velut negationem præcedit: atq; ita prima est incommunicabilitas. Iterum, quod non est ex se primò incommunicabile, primum non potest constituere suppositum: sed nulla negatio ex se est incommunicabilis, quia sicut negatio, ex affirmatione; ita etiam incommunicabilitas pensatur: Innascibilitas ergò, non est prima incommunicabilitas primæ personæ in diuinis. Quando ergo dicis, quòd filiatio, sicut paternitas prior esset innascibilitate, dico, illationem nõ esse

1. Relatio positiua constituit personam. Paternitas precedit innascibilitatem.

Pater est ingenitus

validam: paternitas enim & filiatio, natura simul sunt, non autem origine. Vnde non sequitur: paternitas origine est prior innascibilitate: igitur filiatio innascibilitatem antecedit. Ad aliam autem probationem respondeo: regulam huiusmodi constituendam esse in absolutis, ordinem habentibus, vel in relatiuis, per habitudinem ad priùs, in esse constitutis, sicut patet in exemplo de Deo, atque de creaturis. Quoniam autem prima persona habitudinem habet ad sequentem; per illam ergo, vtpote per paternitatem constituitur: vnde priùs sine posteriori, nec esse, nec intelligi potest. quæ cùm non sint essentialiter di-
2. *stincta; essentialis ordo in eis nequit haberi. Ad 2. nobilissima perfectio in diuinis, est essentia diuina: illa autem, cùm sit vna, eademque est in tribus; non est in vna nobilior, quàm in altera; modusque communicandi, perfectionem non dicit simpliciter. Ad autoritatem Damasceni, sic puto esse dicendum: per ingenerationem, paternitatem intelligere;*
3. *aliter paternitas, & innascibilitas eadem essent relatio, siue proprietas. Ad 3. Augustini sententia ita est intelligenda: Ingenitum ex sui ratione atque significato, patrem non connotat: aliquam nihilominus proprietatē positiuam præcedere oportet; propter quam, &*
4. *ipsum insit ingenitum. Ad 4. negatur minor, & ad probationem, maior: in Mercurio siquidem est potentia generatiua, quam planè habet per actum generatiuæ potentiæ; similitudo autem negatur: principium enim spirandi, non solùm includit voluntatem; sed & spirationē actiuam, cuius relatio opposita, nempe passiua spiratio, in spiritu sancto reponitur. Ad aliam probationem, vno modo ingenitum, est patris notio, cuius fundamentum est paternitas; vnde hoc sensu, minor est falsa: nam in diuinis vna tantùm si esset persona, illa certè non esset ingenita notionaliter; quia pater non esset. alio modo est diuinæ attributum essentiæ, sicut æternitas &c. & ita verum est argumentum. sed non militat aduersus nos. negatio siquidem, quam innuit ingenitum, si essentiam habet pro fundamento, sicut & cætera attributa; instar attributorum, suppositorum distinctione non opus haberet. quoniam autē innuit, essentiam habere non ab alio; ideo illius est fundamentum paternitas, quæ patris est suppositi constitutiua proprietas.*
5. *Ad 5. Essentia, vt in patre, aliquo modo est prior origine, quam in filio, vtpote communicata. Ex hoc tamen non licet inferre, quòd non communicans sit priùs suppositum, quàm pater: nam etsi non communicata, & non communicans sint simul natura, sicut correlatiua, quorū vnum sine altero esse nequit; vnum tamen alterum potest origine antecedere. Vnde essentia, vt non communicata, aliquo originis modo, prior est ipsa paternitate. cùm hoc tamen verum est dicere, patrem, vel communicantem, secundùm originem, aliquo modo, non communicante, esse priorem. Essentia præterea, vt non communicata, origine præsupponit, patrem: nam non esse per productionem communicatum, essentiæ conuenit; quatenus est in patre: patre ergo hoc modo, videtur esse posterior. Vnde, quamuis ingenitum, non communicans fortè dicat; patre tamen non est priùs: ipsum profectò præsupponit. Ingenitum etiam, vt quidam dicunt, ex suo formali significato, nequaquam dicit non communicans; sed non genitum potiùs in aliquo supposito, cuiusmodi est pater. priùs ergo est secundum aliquem modum, patrem esse, quàm ingenitum. Sanè, essentia diuina, quatenus est à se simpliciter prima, respectu proprietatum, quas sibi non ut forma informans; sed vt quidditas determinat, primam certè relationem positiuam, productiuam, nempè paternitatem, non adæquatè quidem, sed immediatè respicit, siue determinat. ex ipsa autem essentia, primaque relatione positiua, ac constitutiua, suppositum profectò constituitur primū: mediante illa relatione, producit secundum suppositum. igitur primum sic constitutum, non producitur; quia prima productione producit: atque ita esse ingenitum, consequitur esse patrem. hæc autem de ingenito Pymandro, dixisse puto sufficere.*

Spirandi principium.

Si esset vna persona esset ingenita.

Vnum correlatiuū potest origine aliud præcedere.

MER-

MERCVRIVS.

Pater autem Deus.

Comment. IX.

DE hoc sanè nomine, Pater, nonnulla hactenus, quæ ad rei methodum ordinisq; rationem spectare visa sunt, adducere curaui: deinceps autem, quid hoc nomen, Deus, significet, elucidare tentabo: ipso opem ferente, cuius nomen est admirabile. Communis est autem omnium sententia, hoc quidem nomine, Deus, significari primum ens, & summum in nobilitate, & perfectione, omnium causam incorruptibilium primū, expertem partium secundùm Zoroastris sententiam, sibi ipsi simillimum, bonorum omnium aurigam, munera non expectantem, optimum, prudentissimum, iuris patrem. Orpheus verò apud Apuleium lib. de mundo, ait: Iuppiter omnipotens, est primus, caput, & medium: Iouis omnia plena: tu cuncta videto. hîc ipsum in terris melius, quo cernere possis: hîc etenim video ipsius vestigia: verùm ipsum cernere, quis sit, nequaquam valeo; nam nubibus insidet altis. Deus, inquit Hermes, nihil est omnium: Deus est omnia: Deus nullum nomen habet: Deus habet omne nomen: ita fermè res omnes in Deo sunt pariter, atq; non sunt: sicut domus in Architecto: formæ membrorum in vegetabili: igneus in Sole calor: in vnitate, numeri: longitudo lineæ, in puncto. Deus vnus est: vnus autem nominis non eget: est enim, qui sine nomine est. Deo igitur nomen non est; quia vnus est, nec opus est proprio vocabulo, nisi cum discrimen exigit multitudo, vt vnamquamque personam, nota appellatione designes: Deo autem qui semper est vnus, proprium nomen est Deus. Iterum: Ineffabilis Deus, solo silentio prædicandus. Plato in Timæo, tantam esse ait, vim Dei, & maiestatem, vt eum nec mente concipere, nec verbo enarrare quisquam possit, ob nimiam, & inextimabilem eius potestatem. Opificē quidem & patrem mundi, inuenire, inquit, difficile; & cùm iam inueneris prædicare, & eloqui vulgo, impossibile. Et in Cratylo: Fateri nos oportet, nihil de Deorum nominibus nos cognoscere, quibus ipsi se vocant: constat enim illos quidem veris se nominibus nuncupare. secundùm verò rectæ denominationis modum existimo, vt quemadmodum lex in votis statuit præcari Deos, quomodocunq; nominari his placet; ita & nos, ipsos vocemus, tanquam nihil aliud cgnoscentes. Hoc autem in causa fuit, vt non vno, eodemq; nomine apud omnes nuncuparetur. nam Ægyptij quem nos Deum, Theut; Persæ verò, & Syrij, atque magi, Orsi, vnde Oromasis; Hebræi quatuor literis, ineffabile nomen per Adonai, exprimere conati sunt; Græci, Theos; Arabes Alla, Machomet, Abdi; Christicolæ Deus, & Iesus. quatuor vbique literis inuocatur: quatuor enim, nempe essentia, esse, virtute, actioneq; cuncta disponit. Cœlestia præterea triplicitatibus signorum quatuor, ignea, aërea, aquea, terrea, & quæ sub cœlo sunt, quatuor vocantur elementa. Et in Epinomide, Deum bonorum omniū autorem vocat, quem nos honoribus colere, atq; præcipuè adorare, condocet. Parmenides Pythagoricus apud Platonē omnia de ipso vno rerū principio negat pariter, & affirmat. Vnde graphicè psaltes canit 138. Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius: quamobrem Orpheus asserit Deum esse noctem, & diem: nox simul, atq; dies, sapientia, primaq; origo est. Igitur immensus splendor, nostros obtutus adeò percellens, & captus deuincens; vt veriùs dici videatur, homines te non videre, quàm videre. Quare, si me rogas quid sciam de Deo meo, respondeo, nihil me scire, nisi hoc; quod omne, quod scio, non est Deus meus. Non temerè ergo Dauid psal. 17. dixit: Posuit tenebras latibulum suum.

Zoroastres.

Orpheus.

Hermes.

Plato.

Nomen Dei apud populos diuersos.

Nomen Dei quare quatuor literis nominatur.

Parmenides.

Orpheus.

De Dei nomine.

Maro. Cicero, Thales.

suum. Maro autem noster 6. ait Deum ire per omnes tractus maris, cœlumq́ profundum: Cicero in Tusculanis: Nec verò ipse Deus, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libera ab omni concretione mortali. Thales vocat Deum mentem, quæ ex aqua cuncta creauit: diis quoq; omnia plena esse asseruit, primo

Anaxagoras. Zeno. Chrysippus.

de anima tex. com. 86. Anaxagoras 8. phy: & alibi, mentem infinitam dixit seipsam mouentem. Zeno, naturalem legem nuncupauit. Chrysippus etiam, naturalem vim ratione præditam, & diuinam necessitatem appellauit. Deus, secundùm Zenonem, in omni substantia permanet: in intellectuali, est intellectus: in animali, est anima: in naturali,

Augustinus.

natura: in affectu, est affectio, & habitus: quam ob causam Augustinus super illud, Qui es in cœlis, Deus est in seipso, inquit, sicut α, & ω, .i. principium, & finis: in mundo, sicut rector, & auctor: in angelis sicut sapor, & decor: in Ecclesia, sicut paterfamilias in domo: in anima, sicut sponsus in thalamo: in iustis, sicut adiutor, & protector: in reprobis, sicut pauor, & horror. Et epistola 36. Deus totus oculus est, quia omnia videt: totus manus, quia omnia operatur: totus pes, quia vbiq; est. vnde de cognitione veræ vitæ cap. 3. Deus, nullis verbis potest exprimi, nulla cogitatione potest comprehendi: quãobrem diuinæ lucis immensitas apud nos tenebræ sunt. Bene igitur dictum est à philoso.

Aristoteles. Hermes.

2. met. oculum nostrum se habere ad modum noctuæ ad lumen Solis, ad manifestissima naturæ. Proinde Hermes vocat Deũ sphæram intellectualẽ, cuius centrum est vbiq;, & circũferentia nusquã. *Est igitur nobis incognitus, inuisibilis, incõprehensibilis.*

Isaias. Iob. Gregorius. hom. 8. Ezech.

Deniq; secundum Is. vaticiniũ, Verè Deus absconditus. Et alius Propheta: Est longior terra, latior mari, altior cœlo, profundior inferno: ipse nãq; vbiq; præsens est, & vix inueniri potest: stantẽ sequimur, & apprehendere non valemus: manet intra omnia: ipse extra õnia: ipse supra õnia: ipse infra omnia superior est per potentiã, inferior per substentationẽ, exterior per magnitudinẽ, interior per subtilitatem: sursum regens, deorsum continẽs:

Bernardus de consideratione.

extra circũdans, interiùs penetrans. Deus est longitudo propter æternitatẽ. latitudo propter charitatẽ sublimitas propter maiestatem: profundũ propter sapientiam. Deus amat, vt charitas: nouit, vt veritas: sedet, vt æquitas: dominatur, vt maiestas: regit, vt principium: tuetur, vt salus: operatur vt virtus: reuelat, vt lux: assistit, vt pietas. Rectè ergo dixit

Dionysi. areopa.

Dio. Areopagita de diuinis nominibus cap. 7. quid sit Deus: Nec intelligitur: nec dicitur: nec nominatur: nec est aliquid eorum, quæ sunt: neq; apprehenditur in aliquo existentium; in omnibus enim omnia est, & in nullo, nullum.

Aratus. Epicarmus. Democritus. Xenophon.

Aratus: A Ioue, inquit, nos simus: ille fauet, & vires cunctis ministrat. Epicarmus Pythagoricus: Nihil Deo clam, sed ipse omnia videt, nihilq́ est ei impossibile. Democritus: Omnia Iupiter cognouit: omnia ille dare, & omnia potest auferre: Rex omniũ ipse solus est. Xenophon Atheniensis: Deus omnia quatit, inquit, omnia quiescere facit: magnus, potensq́ est: qui omnibus patet: qualis autem formæ sit, nemini patet; nisi ipsi soli, qui luce sua omnia perlustrat.

Sophocles. Menander.

Sophocles tragicus: Vnus verè est Deus, qui cœlum, latamq́ terram fundauit: qui ceruleam ponti vndam, & ventorum flatus produxit. Menander comicus: Deus omnia videt, & prope est, quod illi simile est. vnde propheta: Ego sum Deus appropinquans, & non Deus de longe.

Boetius. Æternitas quid sit.

Boetius de consolatione lib. 5 Dei æternitatem, ita describit. Æternitas est interminabilis tota vitæ simul, & perfecta possessio. tota, inquam, quoniam duratio hæc non fluit, vt tempus, non labitur, vt instans: nihil enim est in tempore constitutum, quod totum vitæ suæ spatium pariter possit amplecti: nam futura non sunt, nec etiam præterita. Quoniam igitur in motu, & in tempore successio quædam est; ideo simultate hac partium carens, æternum dici non potest.

Augustinus.

Suffragatur huic sententiæ Aug. de vera religione: Mentis aspectu, inquit, omnem mutabilitatem ab æternitate seiungo, & in ipsa æternitate, nulla spatia temporis cerno: quia spatia temporis, præteritis, & futuris rerum motibus constant.

Æternitas declaratur per Augustinum.

Quare, & si angeli, secundum nonnullos, suæ non haberent durationis principium; æterni tamen dicendi non essent: nam licet actus, id est, volitio, &

cognitio angelica (vt ipsi dicunt) successione in se careant; vnus, nihilominus, alteri succedere potest. At Deus vnico, & simplici actu, omnem perfectionem, & actum cõprehendens, nihil expectat, neq; aliquid eius in præteritum cedit. Proinde Aug. 12. confessionum de angelis loquens: Quomodo, inquit, in ipsis est vera æternitas, vbi oritur voluntas, quæ non erat? Bene ergo Dauid psal: 101. dixit: Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficiunt. nunquam enim veniunt, vel eunt, sed semper stant. Deus præterea pro corpore sumitur cœlesti, secundùm antiquos 8. phys: com. 64. & 12. met. com. 39. Deum dicimus animal optimum sempiternum, cuius vita, & duratio existit Deo continua, & æterna, hoc enim Deus & 2. cœli com. 17. Dei operatio est immortalitas. hæc autem est vita sempiterna. Est enim omnium maximum secundùm Plotinum, non magnitudine quidem, sed potentia. Deum etiam infinitum dicimus, nõn quasi sit magnitudo quædam, vel multitudo, quam non liceat pertransire; sed quia sit potestas quædam, quam comprehendere nequeas: quamuis enim excelsum pro viribus cogites illum; adhuc tamen superest admodum excellentiùs: omnium namq; est sufficientissimus, maximeq; seipso contentus. Itaq; Deus, apud Latinos dicitur, quod quidem nomen ex Græca appellatione translatum est. nam Deus Græcè θεὸς appellatur, quasi δέος .i. timor: vnde tractum est nomen Deus, quod eum colentibus sit timor: ipse certè est summum bonum, authore Isidoro de summo bono, quia incommutabilis est, & corrumpi omninò non potest. creatura verò bonum, sed non summum est; quia mutabilis est. Circa principium septimi libri, de hac re multa dixi, vt videre est.

Deus animal optimum. Aristoteles.

Plotinus enne. 6. lib. 9. cap. 6.

Isido.

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

Quòd Deus non sit nominabilis, nonnullis probatur argumentis.

Posset aliquis contra ea, quæ dicta sunt, elucidandæ veritatis gratia, ita arguere. Quod non est intelligibile, non est nominabile: nomen enim nuntius est rei, quam mente concepimus. sed Deus à nobis intelligi non potest, vtpotè, qui phantasmatibus non subditur nostris. vel, vt ita dicam, non est phantasiabilis: ergo non est nominabilis &c. Amplius, quod alicui est ineffabile, consequens est, vt eidem sit innominabile: sed Deus est huiusmodi, authore diuo Ambrosio: Mens, inquit, deficit, vox silet, non mea tantùm; verùm etiam angelorum: ineffabilis enim est illa generatio, multò etiam magis diuina essentia. Proinde Dionysius cap. 1. de diuinis nominibus: Theologi, inquit, laudant Deum, vt innominabilem. Adhuc, Omne nomen, aut est concretum, aut abstractum: sed nullum istorum Deo congruere potest: ergo &c. Concretum siquidem, simplicitati derogat diuinæ: abstractum verò subsistentiæ eiusdem: sed Deus est simplicissimus, atq; per se subsistens: nullo igitur nomine est nominabilis. Adde, ex creaturarum coniectura, Deum nos diuersis vocare nominibus: sed Deo cum creaturis commune videmus esse nihil: igitur creaturæ est ineffabilis. vnde in prouerb. 15. dicitur: Quod est nomen eius, & quod est nomen filij eius, si nosti? & Dionysius de diuinis nominibus: Neq; nomen eius est, neq; opinio. Nomina præterea significant substantiam, cum qualitate: verba autem & participia cum tẽpore: pronomina verò cum demonstratione, vel relatione; quorum nihil Deo competere potest: etenim qualitati non subest vlli, tempori, aut accidenti: sentiriq; non potest, vt demonstrari possit: nec relatiuè significari; quippè cùm relatiua, aut nominum, aut participiorum, vel pronominum demonstratiuorum rememoratiua, aut recordatiua esse dicantur. Nullo ergo modo, Deus à nobis vocari, seu nominari potest. Amplius, nullum

1. 2. Ambrosius. 3. 4. 5.

lum nomen propriè de aliquo dicitur, à quo veriùs est remoueri, quàm de eo prædicari. sed omnia nomina, quæ de Deo dicuntur, sunt huiusmodi, autore Dionysio 2. cap. cœlestis Hierarchiæ, vtpote sapiens, bonus &c. nullum igitur est proprium nomen, quod Deo
6. *sit attribuendum. Præterea, nomina, rerum naturam enuntiant: sed hoc nomen Deus o-*
Deus quid significet secundum Dama. *perationis est, & non naturæ: ergo &c. etenim Damascenus, non minus philos. quam theologus primo lib: cap. 1. Dei nomen ita interpretatur: Deus, inquit, dicitur à Thein, quod est currere, atq; vniuersa fouere: aut ab Ethin, hoc est, ardere; est enim ignis consumēs: vel à Theasthe, quod est considerare omnia. Porrò hæc omnia ad operationem pertinent; non autem ad Dei naturam: quod profectò nominis diffinitionem penitus destruit, atq; confundit. Adde, vt diximus, quatenus res à nobis cognoscitur, eatenus nominatur. sed diuina natura est nobis incognita, innominabilis igitur.*

CAP: II.

Soluuntur argumenta.

1. *D primum. dico diuinam essentiam à nobis intelligi posse, vt superiùs annotauimus, idq; per effectus, quamuis simplici nequeamus conceptu ipsam*
Imperfectè Deum nominamus. *ab aliis distinguere. Ex quo, quemadmodum imperfectè Deum concipimus; ita etiam, ex parte nostra, imperfectè nominare valemus: nominare, inquam, aut nomen imponendo, aut impositis vtendo nominibus. Sanè, cùm quælibet creatura limitatæ, finitæq; sit naturæ; non videtur verisimile perfecta Deum posse appellatione distinguere. imperfectè igitur à creatura, à seipso autem perfectè, & comprehenditur, & vocatur, eò planè modo, quo concipitur ab eadem appellatur. Ad*
2. *2. verum quidem est, Deum nobis esse ineffabilem, & ex consequenti innominabilem; non simpliciter tamen; sed perfectè, vtpote, qui ipsum efferre, fariq; perfectè non possumus.*
3. *Ad 3. ea, quæ in creaturis perfecta reputantur, subsistunt certè, & composita sunt: forma autem in eis non est aliquid subsistens, atq; completum, sed id magis, quo aliquid*
Nomina abstracta & concreta in diuinis quid significent. *est: nomina ergo, quæ perfectionem aliquam significant, concreta sunt, siue in concreto dicuntur: compositis enim rebus, atq; subsistentibus completisq; conueniunt. Porrò, quæ ad formas simplices significandas imponuntur; aliquid profectò significant, non quidem vt subsistens, sed potius, vt quo aliquid est. Sic sanè albedo id significat, quo aliquid est album. Quoniam igitur Deus, & simplex est, & subsistens; iccirco ad ipsius simplicitatem innuendam nomina accomodantur abstracta: concreta verò ad eiusdem subsistentiam, perfectionemq;. Itaq; nomina concreta, quatenus subsistentiam dicunt, non autem compositionem, Deo attribuenda sunt: abstracta autem, prout sonant, communicabilitatem, non autem inhærentiam. Ad confirmationem, quamuis creatura nihil vniuocum cum Deo habere videatur; Analogicè tamen ad ipsum refertur: atq; ita, iuxta ipsius modulum Deum imitatur, & nominatur. Ad autoritatem Prou. respondeo, quòd ea certè ratione Deus nomen non habere dicitur, qua nimirum, ipsius essentia, id vincit,*
4. *quod de Deo intelligimus, & voce balbutiendo, interdum significamus. Ad 4. significare substantiam cum qualitate, perinde est, ac significare suppositum cum natura, vel*
Verba, & participia Deo tribuuntur. *cum forma determinata, in qua vtiq; subsistit. Quare sicut aliqua concreta nomina, ad Dei subsistentiam, perfectionemq; significandam imposita sunt; ita profectò nomina, quæ substantiam cum qualitate significant: verba autem, & participia, quæ tempus consignicant; ideò de Deo dicuntur, quia scilicet, ipsius æternitas omne tempus complectitur. Etenim, quemadmodum, subsistentia simplicia, per compositorum modum apprehenduntur; ita planè Dei æternitas, non nisi per temporalium modum rerum intelligi potest.*
Demōstratiua *Porrò, demonstratiua pronomina, id certè, quod intelligitur, non autem quod sentitur,*

De personarum æqualitate.

demonstrare fatemur. Eo sanè modo sub denominatione cadit, quo certè intelligitur. Patet igitur, quonam modo verba, pronomina, relatiua, atque nomina Deo attribuantur.

Ad 5. Nomina, quæ Deo attributa esse videmus, secundùm Dionysii sententiam, negatione potiùs vera esse, quàm affirmatione dicimus: ob eam profectò rationem, quia id, quod nomine significatur, excellentiùs est, superatque nomina vniuersa. ex quo non temerè Dionysius ait, Deum superare omnem substantiam, atq; vitam. In his igitur, quæ Deo attribuuntur nominibus, duo planè obseruāda veniunt: alterum quidem, perfectiones, quæ nominibus significantur: alterum verò perfectionum modus. Porrò perfectiones, Deo propriùs, quàm creaturis competunt, vtpotè bonitas, sapientia, simplicitas, & quæ sunt generis eiusdem: modus verò, creaturis potiùs: modus enim, quo creaturis diuina communicatur, seu participatur perfectio, imperfectus est; ideò Deo attribui non potest, nisi metaphoricè tantùm. 5.

Diony. de diuinis nom.

Perfectiones, & modus perfectionis.

Ad 6. Quoniam diuina natura nobis est incognita, idcirco ex ipsius operationibus, nomina acquirere satagimus: quæ profectò operationes, atq; effectus nobis notiores sunt. hanc ob causam, ab vniuersali prouidentia, Deum vocamus, vtpotè omnibus prouidentem, atq; cuncta regentem. Deitas (authore Dionysio 12. de diuinis nominibus) omnia videt prouidentia, & bonitate perfecta. hoc certè modo si Damascenum intellexeris, argumentum facilè solues. Cæterùm huiusmodi nomen est incommunicabile, nec alicui propriè rei, siue creaturæ est attribuendum. Sanè, id propriè communicabile esse dicimus, quod secundum totam, vniuersamq; nominis latitudinem, non vni tantùm, verùmetiam multis communicari potest: per similitudinem verò, quando aliquid complectitur, quod intra nominis significationem continetur. Exempli gratia, hoc nomen, aquila, his propriè communicatur, in quibus, natura inuenitur, quam huius nominis æthimologia complectitur, nempe eiusdem naturæ consortibus: per similitudinem verò his tantùmmodo, qui nonnihil aquilinum præseferunt, vtpotè egregiam intuendi virtutem, nubesq; penetrandi audaciam. Proinde aquilæ per metaphoram nonnulli appellantur. Quoniam igitur hoc nomen, Deus, diuinam significat naturam, quæ multiplicabilis nequaquam est; propterea, incommunicabile est, & quidem secundùm rei veritatem: secundùm verò participationem, multorumq; opinionem, multis communicabile esse, immò communicatum fuisse legimus: Ego dixi (inquit Dauid) dij estis, & filij excelsi omnes. Deos dixit, ad quos sermo Dei factus est. secus autem se habent nomina, à perfectionibus diuinis procedentia; vt bonus, sapiens, & huiusmodi, quæ multis communicantur, idq; secundum rei veritatem: non enim diuinam naturam, sed perfectiones potiùs diuinas significant. Clariùs ista in septimo libro videri possunt. 6.

Nomen Dei, quomodo est cōmunicabile

Ego dixi, dij estis.

Mercvrivs.

Neque enim distant ad inuicem: horum vnio vita est.

Commentum X.

ERBI lucidi absconditam, sanctamq; geniturum, cum diuini Pymandri potentia, atq; maiestate, in medium adducere studui: ipsorum iam restat differentiam, si aliqua fuerit, æqualitatem, vnionemq; afferre. Hæc, inquit, duo ô Mercuri, nempe verbū lucidum, & mens, pater Deus, non distant ab inuicem, sed horum vnio vita est. Non capit consuetudo carnalis, inquit August. 8 de Trinit. cap. 1. æqualitatem personarum, non ob aliud certè; nisi quia vera, quæ creata sunt, sentit, vt potest: veritatem autem ipsam, qua

Difficultas cognoscendi æqualitatem personarum vnde.

creata

De perso-narum æqualitate.

creata sunt, non potest inuenire. nam si posset, nullo modo esset lux ista corporea manifestior quàm hoc, quod diximus. Pymander enim, & ipsius lucidum verbum ab inuicem sapientia, non dissentiunt: nam pater & verbum vna sunt sapientia; quia vna essentia, & sapientia, de sapientia. 7. lib. cap. 2. Quapropter, non quia pater non est filius, & filius non est pater; ideò non vna essentia: quia his nominibus relatiua eorum ostenduntur. vterque autem simul vna sapientia, & vna essentia, vbi hoc est esse, quod sapere: non autem simul vterque verbum, aut filius: quoniam non est hoc esse, quod verbum, aut filium esse. nulla ergo potest esse naturæ dissentio, vbi vna, eademque numero est essentia. Quocirca Pymander à suo germine, verboque lucidissimo, non natura, sed persona distinguitur, relatione, atque origine. Itaque in Pymandro, eiusque verbo summa est æqualitas, identitas, atque similitudo: æqualitas enim authore philosopho 5. met. relatio est, quæ profectò super vnam numero, aut specie fundatur quantitatē. æqualia namque sunt in quantitate, sicuti eadem in substantia, & similia in qualitate. Duplex est autē quantitas, vna quidem molis, quæ quantitatis dicitur prædicamentū: alia verò perfectionis, atque virtutis, quæ sanè determinati nequaquā est prædicamenti; sed transcendentis potiùs, deoque conuenit, quem omni prædicamento priorem esse fatemur. Qualitas præterea, & pro tertio prædicamento, & pro transcendente qualitate accipi potest; vtpotè forma, quæ esse largitur, quemadmodum 5. met. differentia substantialis, qualitas nominatur. Itaque in Pymandro, atque ipsius germine æqualitas est transcendens. Etenim ad veram spectat æqualitatem, vnam esse, inueniríque perfectionis magnitudinem, atque ea, quæ æqualia dicuntur, ab inuicem esse distincta; nihil enim sibiipsi propriè æquale esse dicitur. Porrò in diuinis vna, eademque est perfectionis magnitudo, & personarum distinctio: in ipsis ergo summam, & omninò perfectissimam æqualitatem inueniri, necesse est. Amplius, si in diuinis alqua esset inæqualitas, absque dubio, aliqua personarum imperfecta esset dicenda; quippe, quæ non eādem haberet perfectionis magnitudinem: quod certè absurdissimum est, ne dicam impium, atque hæreticum. Rectè ergo canit ecclesia: Et in personis adoretur æqualitas. Quoniam igitur in diuinis summa est simplicitas, summaque perfectionis vnitas, perfectissima planè in eis inuenitur æqualitas. Vnus est Deus (inquit Augustinus 6. de Trinit. 3.) & magnus. Vnde ergo pater erit maior? si enim maior, magnitudine erit maior. cùm autem magnitudo filius eius sit, nec ille vtique maior sit eo, qui se genuit, nec maior est ea magnitudine, qua magnus est: æqualis ergo est. nam vnde æqualis, si non in eò, quòd, cui non est aliud esse, & aliud magnum esse? æqualis, inquam, in omni re, quæ de substantia eius dicitur: vna enim est substantia, & vnum est esse amborum. Animo namque humano, non hoc esse, quod est fortem esse, aut prudentem esse, & huiusmodi: potest enim esse animus, & nullam istarum habere virtutum. Deo autem hoc est esse, quod & fortem esse, aut sapientem &c. Igitur æqualis est patri filius, & vnius eiusdemque substantiæ. Sanè, non potest esse in natura pater maior, quia non est in quo crescat illa perfectio, vbi vnica tantùm, atque singularis est perfectionis magnitudo. Quicquid enim perfectionis, atque virtutis est in Pymandro; in eius quoque verbo esse, necessarium est: in eodem profectò perfectionis gradu; quia nimirum essentia diuina est infinita: propterea vna est in summo perfectionis magnitudo, quoniam vna est in ambobus infinitas. In cæteris autem æqualibus, deficit hæc magnitudinis vnitas; quia non vna, eademque infinitas, atque magnitudinis ratio. Præterea Pymander non præcedit suum verbū æternitate, nec excedit magnitudine, neque superat potestate. Porrò in æternitate, æqualitas secundum durationem est intelligenda: in magnitudine autem, secundùm perfectionem: in potestate verò, comparatio quædam est ad ea, quæ extrinsecus habentur obiecta. Cæterùm potestatis æqualitas, à magnitudinis æqualitate non dissentit; sed eam potiùs explicat, per comparationem ad extrinseca. vnde dicere consueuimus illa habere maiorem calefaciendi virtutem, quæ profectò habent potentiam caloris maiorem. Æternitas

Æqualitas personarum.

Quę sint dicēda æqualia.

Quomodo æqualitas sit in diuinis.

2.

August.

3.

In diuinis summa est æqualitas.

nitas autem, quæ est interminabilis vitæ, tota simul, & perfecta possessio, successione caret, atque dependentiæ ordine, quæ planè sine summa personarum simplicitate, atque immutabilitate consistere nequit. Cùm igitur Pymander sit simplicissimus, atque penitus immutabilis; ideò perfectissimam habet vitæ interminabilis totam simul manentem possessionem, eandemque æterna productione suo quidem verbo communicauit. Qualis ergo sit æqualitas in diuinis, dixi.

De personarum æqualitate. Quid sit æternitas.

Quaestionis primae cap. I.

Quòd Pymander distet à verbo suo, magnitudine, argumentis quibusdam, nonnulli probare conantur.

Posset aliquis contra prædicta sic arguere. Nihil est ponendum in Deo, quod imperfectionem sonare videtur; alioqui in Deum aliqua caderet imperfectio. sed æqualitas est huiusmodi, authore Augu. 83. quæst. quæst. 81. repugnat enim ei, quæ in creaturis habetur perfectioni: Si omnia, inquit, essent æqualia, non essent omnia. Igitur si æqualitas, bonum vniuersi euertit; non est suo opposito, id est, inæqualitate semper, & in omnibus melior. perfectionem ergo simpliciter non esse, perspicuum est: diuinæ igitur essentiæ conuenire non potest. 1.

Item, perfecta æqualitas, sine mutua communicatione haberi non potest; alioqui inter Deum, & creaturas perfecta esset æqualitas: sed in diuinis, non inuenitur huiusmodi communicatio, teste August. 6. de Trinit. cap. 27. Imago, inquit, si perfecta est, æquatur ei, cuius est imago, non illud suæ imagini. inter Pymandrum igitur, & suum verbum, non est perfecta æqualitas: verbum enim lucidum est imago Pymandri. 2.

Amplius, illud, in quo plures inueniuntur notiones, alteri æquale dicendum non est, in quo pauciores esse conspicimus. sed pater in diuinis, tres habet notiones, filius verò duas: ergo &c. 3.

Præterea, paternitas, ad patris dignitatem pertinet: sed paternitas non conuenit filio: patri ergo æqualis dici non potest: non enim eandem habet cum patre dignitatem. Si pater non potest generare filium (inquit Augustinus contra Maximinum) non est omnipotens: sed filius non potest generare filium: ergo non est omnipotens. valet sequela à destructione consequentis, ad destructionem antecedentis. 4.

Adhuc, personæ diuinæ vnam eandemque habent essentiam: igitur æquales esse non possunt. Patet consequentia: nam essentia per modum formæ significatur: quæ autem ita conueniunt; non æqualia, sed similia potiùs dicenda sunt. Adde, quòd æqualitas, relatio quædam est: relatione autem personæ ad inuicem distinguuntur: æqualitatem ergò diuinis, non posse competere personis, probabile esse videtur. 5.

Iterum, si in diuinis est æqualitas, erit etiam quantitas: æqualitas enim, authore philosopho in prædicamentis, & in 5. met. ad quantitatem pertinet. sed in diuinis non est quantitas: non ergo erit qualitas, siue æqualitas. Sanè, quantitas continua intrinseca, quæ dicitur magnitudo, nullo modo statuenda erit: Deus enim est bonus, sine qualitate, & magnus sine quantitate. nec quantitas continua extrinseca, quæ dicitur locus, & tempus. neque secundum quantitatem discretam, plures enim sunt duæ, quàm vna persona. Itaque in diuinis non est æqualitas. 6.

Cap. II.

Soluuntur argumenta.

De perso-narum æqualitate.

1\. In diuinis perfectißima æqualitas.

D primum, negatur minor: ad authoritatem autem respondeo: in Deo est æqualitas, eaq́ perfectißima, quæ profectò in creaturis inueniri non potest. ipsarum enim perfectio, ex vario naturarum ornatu consurgit: quia limitata natura, vnius tantùm æqualitate, aut specie adimpleri, perficiq́ non potest. verum ergo est, si omnia essent æqualia, non fore omnia, vtpotè quia vniuersi destrueretur pulchritudo: in diuinis autem hæc locum nō habent.

2\. *Ad 2. Quamuis patris ad filium sit mutua æqualitas; filius tamen patri, nō pater filio, coæquatur. coæquari enim, præter communem æqualitatis æquiparantiæque relationem, aliam disquiparantiam significat, nempe æqualitatem ab alio accipere, quæ reuera patri non conuenit; sed opposita potiùs, hoc est, æqualitatem alteri communicare: dat siquidem pater filio æqualitatem, eum scilicet in naturæ identitate producendo. formalis igitur, non originalis est in diuinis æqualitas.*

3\. *Ad 3. Personæ diuinæ (authore August. 5 de Trinit.) secundùm relationes, nec dicuntur similes, nec æquales, nec etiam dißimiles, nec etiam inæquales. penes ergo notiones, aut relationes, æqualitas diuinarum non attenditur personarum. Relatiuum de Deo, inquit cap. 5. lib. 5. de Trinit. non secundùm accidens dicitur: quia semper fuit pater & filius. non secundùm substantiam: quia ad seipsos non respiciunt; sed pater ex eo, quòd est ei filius, dicitur; & filius, quia habet patrem. secundùm autem substantiam hæc non dicuntur: quia non quisque eorum ad seipsum, sed ad inuicem, atq́ alterutrum, ad alterutrum ista dicuntur. neque secundùm accidens: quia & quòd dicitur pater, & quòd dicitur filius, æternum, atq́ incommutabile est eis. Quamobrem, quamuis diuersum sit patrem, & filium esse; non est tamen diuersa substantia: quia hæc non secundùm substantiam, sed secundùm relationem dicuntur. quod quidem relatiuum non est accidens, mutabile enim non est.*

4\. Magnitudo in diuinis quid significet.

Ad 4. Magnitudo in diuinis, naturæ perfectionem significat; in qua quidem consistit æqualitas. Porrò, paternitas, dignitas est patris, sicut etiam essentia. Propterea, quemadmodum eadem essentia, quæ est in patre, paternitas est: & in filio, est filiatio; ita profectò, eadem dignitas, quæ in patre, est paternitas; in filio, est filiatio. Rectè ergo dicimus, quicquid dignitatis habet pater, filium quoq́ habere. neq́ sequitur pater habet paternitatem, & filius similiter: mutatur enim quid in aliquid: eadem namq́ est in ambobus essentia, atq́ dignitas: sed in patre secundum relationem dantis; in filio verò secundum relationem accipientis. Ad authoritatem Augustini respondeo, consequentiam non teneri per locum intrinsecum, quasi posse generare, sub illo contineatur vniuersali, nempe esse omnipotentem; sed per habitudinem potiùs extrinsecam: quia nimirum esse omnipotentem, essentiæ infinitas necessariò concomitatur: quam sanè infinitatem, in naturæ idemptitate communicabilitas consequitur, in qua reuera perfectionis æqualitas inuenitur. Sed dicis, potentia generandi est in filio, & tamen generare non potest: non ergo est omnipotens. Dico, maiorem esse veram in habente potentiam, & non valente operari ob aliquem sui aut potentiæ defectum sed res ita non se habet: quòd enim filius non generet, ex plenißima proficiscitur perfectione potentiæ: quæ planè in illo supposito ab actu non distat, atq́ dissentit. Iterum arguis: si filius non sciret patris generationem, non esset omnipotens: à simili ergo. si non potest in patris generationem, nequaquam erit omnipotens. Respondeo: negatur consequentia scientiam enim ad suum obiectum, prioritatis ordine non indiget: potest enim esse tum de priori, tum etiam de posteriori. Secus autem se habet potentia, quæ ordinis prioritatem omninò requirit ad suum obiectum, quomodocunque poßibile nominetur. Quamobrem, omnipotentia, ad illud, quod natum est esse posteriùs, sese tantùm extendit.

Potentia generandi in filio.

Quare filius non generat.

Obiectio.

5\. *Ad 5. Quando secundùm quantitatem virtutis, æqualitas numeratur, tunc similitudinem complectitur, atq́ excessum excludit: quæcunq́ enim in vna forma communicant, etiam si inæqualiter illam participent, æqualia nihilominus esse dicuntur, aut dici poßunt. sicut aërem similem igni in calore esse dicimus. Quòd si vnum altero perfectiùs formam illam participet, nequaquam æqualia dicenda sunt. Itaq́ quoniam in patre, & in*

filio, ne dum vna secundùm speciem, verùmetiam secundùm numerum, natura consistit; ideò non solùm dicimus patri, filium esse similem, quo Eunomij error confunditur; sed æqualem prorsus, atq; ita Arij perfidia excluditur. Ad 6. Ex superioribus, argumenti solutionem patere arbitror: planè in his, quæ non mole, sed virtute, magna sunt; hoc est maius esse, quod est meliùs esse, authore August. 6. de Trinit. nam meliùs dicitur, quod perfectiùs est. cùm autem in Deo virtutis, non molis quantitas inueniatur; non est locus obiectioni, quæ de quantitate molis loquitur. hæc præterea virtutis quantitas ex formæ effectibus dignoscitur. Primus autem formæ effectus est, esse: omnis enim res, per suam formam, esse habere censetur. secundus verò est operatio: siquidem agens quoque omne per suam formam agit. ex quo patet, virtutis quantitatem, ex esse, atq; operatione pendere. etenim ea, quæ sunt perfectioris naturæ; & maiora sunt duratione, & æternitate, & potentiora ad agendum, atq; ad operandũ. Cùm igitur inest diuinis huiusmodi quantitas; ideò, teste Augustino de fide ad Petrum, cap. 2. Pater, filium non præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate. Quænam igitur magnitudo sit in diuinis, manifestum est.

Eunomij, Arij errores.

6.

Formæ effectus primus, & secundus.

CAP. III.

Quomodo potentia generandi sub omnipotentia esse, aut cadere dicitur.

PRO intellectu istius quæstionis, non ignorare oportet, quòd terminus singularis, ex sui natura, distribui non potest; eò, quòd non habeat signum vniuersale: nam cui signũ vniuersale coniungitur, latitudinem habet ad multa sese extendendi. est autem quoddam vniuersale, prædicatione tantùm, vt generaliter dicitur: aliud verò, eminentia, perfectione, virtuteq;. Cæterùm vtriq; potest addi signum distributiuum: quod quidem termino coniunctum, secundùm illius termini naturam distribuit: & vniuersale profectò prædicatione, pro suis contentis formaliter: quoniam scilicet in ipso formaliter continentur, veluti homo, formaliter est in Platone, cæterisq; subse contentis indiuiduis: vniuersale autem virtute, per eminentiam; quatenus eminenter sua continet inferiora. Ex quo fit, vt non sit pro contentis formaliter distributum; sed æquiualenter potiùs. Quoniam autẽ Dei potentia formaliter accepta, singularis quidem est, signi non susceptiua distributiui; nisi quatenus eminenter continet omnia; atq; ita vniuersalis subit rationem, vocaturq; vniuersale per eminentiam, atq; virtutem: vnde dicta est omnipotentia: continet namq; eminenter omnium potentiam. Nomine igitur omnipotentiæ, primò distribuitur potentia, pro qualibet scilicet potentia, non quidem formaliter; sed æquiualenter: secundò, pro quolibet possibili formaliter. Quando ergo Deum vocamus omnipotentem, perinde est, ac dicere, Deum habere potestatem in quodlibet obiectum possibilis cuiuscunq;. Etenim signum distributiuum, alicui additũ termino distribuibili, priùs pro quolibet immediatè, quàm mediatè contento, distribuendi naturam largitur: atqui Dei potentia, immediatiùs potentiam, quàm possibilitatem respicit; nam possibile quidem, potentia mediante, intuetur: priùs igitur pro potentia, quàm pro possibili distribuitur. Ex quo patet, sub potentia distributa in diuinis, puta sub omnipotentia, non cadere potentiam generandi. Sanè, omnipotentia, non pro qualibet potentia formaliter; sed eminẽter distribuitur: sed potentia generandi in Deo eminenter, aut virtualiter nõ continetur; alioqui in seipso eminenter contineretur, quod absurdum est: idem enim, illa potentia, quod Deus. ergo &c. Amplius, Signũ vniuersale, potentiæ additum, eam sic distribuit; vt negatio in subiecto eiusdem rationis, impotentiã designet: veluti in apto nato ad videndum, negatio visus. sed negatio po-

Terminus singularis.

Vniuersale multiplex.

Vniuersale eminenter, siue per eminentiam essentia diuina dicitur.

Deus est omnipotens.

Sub potentia distributiua in diuinis, non cadit potentia generandi.

2.

De potentia generandi.

tio potentiæ generandi in filio, nullam prorsus imperfectionē, siue impotentiam enunciat, authore Augustino contra Maximinum lib. 3. cap. 13. Filius, inquit, non genuit, non quia non potuit, id est, non quia impotens fuit; sed quia non oportuit: potentia ergo generandi, sub omnipotentia non cadit.

3. *Accedit, quòd si potentia generandi sit perfectio simpliciter; tunc planè filius esset imperfectus, quod falsum est:*

4. *potentia præterea actiua, quam Deo attributam legimus tum apud Philosophos, tum etiam apud Theologos, est omnium causa, siue causatiua. potentia autem generandi non est huius modi: sub omnipotentia igitur simpliciter alicuius non continetur personæ.*

5. *Adhuc, vbi aliquid est eiusdē simplicis, indiuisibilisq; rationis, idq; in pluribus, æquè ab omnibus possidetur; alioqui simplex illius ratio destrueretur: sed omnipotentia est huiusmodi in diuinis: omnipotens enim pater dicitur, & omnipotens filius; non sic autē potentia generandi: ergo &c. Sanè non sunt tres omnipotentes; sed vnus omnipotens, sicut non tres æterni; sed vnus æternus. Quicquid ergo ad omnipotentiæ rationē spectare videtur, idem omninò est in Pymandro, eiusq; verbo lucidissimo. Si ergo potentia generandi, sub omnipotētiæ clauderetur ratione; illam absq; dubio, etiam perfectissimo modo in filio reponendam fore, dicere non dubitarem.*

6. *Amplius, sicut se habet obiectum ad obiectum; ita suo modo, potentia ad potentiam. si ergo potentiæ obiectum, excedit obiectum; & potentia similiter, potentiam superabit. Itaq; si potentia generandi, in ratione obiecti possibilis, sub patris omnipotentia continetur, non autem sub filij omnipotentia; tunc planè obiectum superaret obiectum; & potentia patris vinceret filij potentiam: atq; ita non esset vnus omnipotens.*

7. *Præterea, aut omnipotentia est per se ad actum generandi, vt ad terminum: aut non. si non: igitur ad alicuius omnipotentiam non spectat potentia generandi. Quòd si primum verum esse dixeris, tunc iterum arguo. Illud sanè, in quo non est potentia ad aliquem actum, ad quem producendum per se omnipotentia intendit, caret profectò omnipotentia: sed in filio non est potentia ad actum generandi: ergo filius non est omnipotens, quod planè falsum est: Ergo &c. Generatio igitur non est ad sublimitatem potentiæ; sed ad proprietatem refertur naturæ. Nam si omnipotens pater, quia filium habet; omnipotentior vtiq; esset, si plures haberet: quod de Deo sentire, absurdissimum est.*

8. *Item, Vel omnipotentiæ obiectum illud dicendum est, quod respectu aliquorum, ad quæ facienda se extendit, nullam patitur contradictionem: determinatam enim, non autem absolutam habet potentiam. sed tunc, vnumquodq; agens vocaretur omnipotens. nam quodlibet agens in id agere potest, quod suæ subest potentiæ, nullamq; implicat contradictionem. Vel, omnipotentiæ obiectum erit prorsus absolutum, sine aliqua omninò comparatione consistens. Itaq; si potentia generandi sub omnipotentiæ obiecto continetur, esset quoque in filio; in quo planè absolutum, atq; liberum firmissimè subsistit obiectum omnipotentiæ: sed superiùs non est concessum: omnipotentia ergo patris non includit potentiam generandi.*

CAP. IIII.

Argumenta, quæ nituntur probare, potentiam generandi, sub omnipotentia contineri.

1. *Contra prædicta sic aliquis arguere poterit. Id certè ad omnipotentiam spectat: quo remoto, ipsa etiam remouenda, auferendaq; est omnipotentia. sed potentia generandi, est huiusmodi, teste Augustino lib. 2. contra Maximinum cap. 18. Si pater, inquit, non generaret sibi filium æqualem; non esset omnipotens, sed impotens. potentia ergo generandi ad patris omnipotentiam pertinet.*

2. *Amplius, quemadmodum quodlibet ens in creatura, sub ente continetur distributo; ita planè, potentia quæcunq; sub potentia distributa: omne enim inferiùs, sub*

 De potentia gener.

suo superiori continetur. sed potentia generandi, ad omnipotentiam se habet vt inferius, sub suo superiori: sub ipsa igitur omnipotentia continetur. Sanè, generare est actus realis productiuus, qui certè ad aliquam spectat potentiam. Porrò, qualibet potentia, sub omnipotentia continetur. Item, ad omnem scientiam pertinet scientia generandi. Igitur ad omnipotentiam, potentia generandi: qui enim nesciret generare, nesciret etiam omnia. Igitur, qui non potest generare, non potest omnia: ex consequenti, non erit omnipotens. 3. Amplius, omnipotentia ad omne illud sese extendit, quod contradictionem non includit: sed patrem generare, nullam contradictionem includit: filium verò generare, contradictionem ostendit: omnem enim productionem, eamque adæquatam accepit potentiæ generandi. Quare si filius generaret, seipsum gigneret: Ergo &c. Adhuc, possibilitas actionis immanentis, ex comparatione eius, in quo manet agentis, est metienda: sed generatio est actio immanens: ipsius ergo possibilitas, non ex termino; sed ex supposito dependet agentis. si nimirum illi compossibilis sit supposito, in quo inest. Patri autem compossibilis est generatio, non filio: igitur idem, quod prius. Neque ex hoc filius impotens esset nominandus, sicuti ignis non dicitur impotens; quia potentiam non habet ad frigefaciendum: deest enim illi forma ad huiusmodi actionem agendam. Cùm igitur pater conuenientem habet formam ad generandum, filius verò minimè: Iure ergo, si non generaret, impotens vocaretur: quod certè de filio nequaquam est sentiendum. Quemadmodum igitur pater in diuinis, non minus dicitur potens; quia seipsum, aut alium filium generare non potest; ita sanè, quamuis filius, alium gignere filium nequit; non minus tamen est appellandus omnipotens: alioqui omne ens vocaretur impotens; quia in id non agit, in quod non habet formam agendi.

4. 5.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, argumentum Augustini non tenet per locum intrinsecum, scilicet, à toto in quantitate, ad suam partem; quasi potentia generandi, sub omnipotentia claudatur, atque conclusa teneatur. Per nonnullas ergo potius sub intellectas propositiones verificari potest. Cæterùm Augustini mens percipienda est, atque ita facilè illius soluitur dubium. Arguit enim contra Maximinum, asserentem quidem patrem, filium genuisse, Deitate verò minorem, minimeque sibi æqualem, quod impium est asserere: siquidem ex hoc, pater non esset omnipotens nominandus, tenet consequentia. nam si filio Deitatem dedit minorem; Deitas vtique non esset infinita: infinitum enim minui non potest. habens igitur Deitatem, non erit omnipotens: omnipotentia siquidem essentiam exigit infinitam. Ad 2. verum quidem est, quodlibet ens formaliter, sub ente contineri distributo: ens enim secundum communitatem prædicandi, distribuitur: omnipotentia autem nequaquam in qualibet potentia formaliter includitur; sed eminenter potiùs, alias continet potentias, in quarum numero, potentia generandi habenda non est: etenim formalis est in diuinis, virtualis autem, minimè. Ad confirmationem, dico, generare actus esse realis, atque productiui; non alicuius tamen possibilis non necessarij: sed eius certè, quod necesse est esse. Quam ob rem, etsi potentia, respectu huiusmodi rei necessariò genitæ, nempè verbi diuini aliquo modo potentia dicenda sit; illa tamen sub potentia distributiua in diuinis non continetur; alioqui virtualis potiùs, quàm formalis esset in diuinis: bene tamen sub potentia distributa contineretur, si potentia in diuinis, vniuersalem haberet modū prædicandi. Dei autem potentia non ita distribuitur, neque hoc modo omnipotentia nominatur. Ad 3. Negatur similitudo, nam scire siue scibile, si absolutè intelligatur, nullū habet ad inuicem realem ordinē: ideoque alicuius scientia in omnia indifferenter cadere potest obiecta, etiam in sciente, quippe quæ inter

1. August. exponitur. Non genuit quia non oportuit. 2. Generare est actus productiui, necessarij non possibilis. 3.

scientem & scitum, distinctione essentiali non indiget: secus autem se habet omnipotentia, quæ aliquod possibile, ab ipsa dependens, & essentialiter posteriùs, determinatè respicit: huiusmodi autem est ens creatum; non autem potentia generandi. Ex quo planum est, ad scientiam pertinere, sui scientiam, non autem ad omnipotentiam seipsum posse producere, siue in seipsum posse. Patet igitur, non esse simile, quod infertur. Ad

Scientia & omnipotentia quomodo differunt.

4. *4. Omnipotentia non respicit pro obiecto, quicquid non implicat contradictionem; alioqui seipsam respiceret, possetq; in seipsam; sed in id solùm intendit, quod à se est essentialiter distinctum: filius autem, cum vnius sit essentiæ cum patre, in ipsum huiusmodi respectus cadere nequit. Itaq; potentia generandi, ad solius patris omnipotentiam spectare, falsum est. Ad 5. Possibilitas illa, non est per se, neq; intrinsecè, per locum à parte totiùs in quantitate destructiuè; ita quòd potentia generandi, ad patris omnipotentiam spectet, nisi concomitatiuè tantùm: cùm siquidem in patre essentia sit, & relatio, propriæ relationis ratione generare, patri non repugnat. Ad confirmationes respondeo. Quamuis aliquid non valens agere in id, ad quod formam non habet agendi, impotens priuatiuè dicendum non sit; omnipotens nihilominus vocari non potest: non enim valet agere in omne, quod est possibile factu. sic ignis, etsi impotens non dicatur, quia frigefacere nequit; eo tamen ipso, quòd in hoc possibile agendi non habet potentiam, omnipotens dici, appellariq; non potest. Quam ob causam, si generandi potentia, ad omnipotentiam pertineret, licet filius, priuatiuè non diceretur impotens; necessariò tamen non vocaretur omnipotens: quippe, qui non haberet id, quod ad omnipotentiam per se pertinet, nempè potentiam generandi. ex hoc etiam sequeretur, patrem, & filium non esse æquè potentes: pater enim, generationis actum, qui est per se terminus potentiæ simpliciter, producere potest: filius verò, minimè: Ergo &c. Irrationabile igitur esse videtur, ex virtute sermonis velle asserere, sub omnipotentia, generandi potentiam, contineri. Etenim generationis diuinæ terminus, necessarius est, non possibilis, nisi possibile intelligatur; quatenus impossibili opponitur: quo sanè modo, Deum esse, dicimus esse possibile; quia nimirum, impossibile est Deum non esse. omnipotentiæ verò terminus est possibilis ad extra, ab ipsa essentialiter separatus, quod planè filio in diuinis congruere non potest. Itaq; qualiter sub Dei omnipotentia, generandi potentia contineatur, satis dixisse me arbitror.*

Omnipotentiæ obiectum

5.

Si potentia generandi ad omnipotentiã spectet, filius necessariò nõ esset omnipotens.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Quòd personæ diuinæ in potentia sint æquales.

Postquam visum est potentiam generandi non contineri sub omnipotentia; deinceps videndum erit, quomodo personæ sint æquales in potentia. Multiplex autem est vsus huius nominis, potentia, apud omnes propemodum sapientiæ cultores, aliarumq; artium inuentores. Nam quædam est potentia logica, quæ compositionis modum ab intellectu quidem compositè indicat: alia verò est metaphysica, qualis in geometricis habetur disciplinis: punctum namq; esse in potentia ad lineam, & lineam, ad magnitudinem, geometræ imaginantur. Nonnunquam verò est entis differentia, actui opposita. Alio modo physica principium vtique est agendi, authore philosopho 5. met. cap. 11. com. 17 vt principium mutationis, & motus agendi, patiendiq;. Ex quo dicta est potentia actiua, atq; passiua. potentia autem passiua apud philosophum in lib. de anima, est principium, quo aliquod patiens patitur; aut quidem corruptiuè, vt lignum quidem ab igne; aut verò perfectiuè, vtpote intellectus ab intelligibili, & mobile secundùm locum à motore. Eodem quoq; modo potentia actiua est intelligenda: & corruptiuè sanè: secundùm quem vtiq; modum qualitates primæ, potentiæ vocantur actiuæ: perfectiuè autem, quemadmodum intelligibile agit, perficitq; intellectum.

Potentia quot modis accipitur.

Logica potentia.

Methaphysic.

Actiua.

Passiua.

 De perso-

intellectum. Cæterùm in separatis à materia, si aliquid denominatur à concreto; ab ab- narum æ-
stracto quoque denominabitur: Deus enim est intellectus, & intelligens, intellectio etiam, qualitate.
atque intelligibile. Quam ob causam, potentiam actiuam, atque passiuam primæ non esse attribuendam substantiæ, ex his, quæ dicta sunt, manifestissimè patet. ipsa siquidem nõ agit, aut patitur corruptiuè; alioqui in potentia esset ad aliquam perfectionem habendam: atque ita, teste philosopho 12. met. com. 51. aliquod esset ens, quod diuinam perficeret substantiam: sed impium est hoc de Deo sentire. prima namque substantia, nec in se, nec per se, aut per accidens, ab alio extra se, perfectibilis est: secundùm autem rationem mobilis, cui applicatur, est aliquo modo in potentia passiua. Etenim primum mobile, & si Quomodo po
secundùm materiã non mutet vbi; secundùm formam verò est in potentia ad vbi 6. phy. tentia sit in
Prima igitur substantia, quæ primum agit, mouetque mobile, in potentia quasi videtur es- Deo.
se passiua: sicuti columna, dextra, aut sinistra nominatur, dexteritate quidem non in ipsa, sed in animali cadente; ita etiam prima substantia in potentia est ad vbi, non sui quidem, sed alteriùs respectu, nempè mobilis, in quod cadere potest vbi. hæc autem dixerim secundùm mentem commentatoris 8. phy. com. 51. Prima præterea substantia per se mouet primum mobile localiter: est enim actus per se semper mouens: motus autem localis est per se perfectiuus, & generatiuus. igitur prima substantia, est potentia actiua,
perfectiua per essentiam. Itaque secundùm Aristotel. atque Auerro. prima substantia hoc Auerroës.
modo potentiam actiuam, atque passiuam habere dicitur. Sunt autem nonnulli ex eorum
numero, qui Platonici nominantur, potentiam Deo actiuam, atque passiuam tribuentes. Platonici Deo
quia enim Deus est primum mouens, inquiunt, primumque agens: nihil autem mouet, aut tribuunt acti-
agit; nisi per potentiam actiuam: inest ergo Deo actiua potentia. Præterea, Deus est uam, & passi-
numerus seipsum mouens, seseque intelligens: habet ergo passiuam potentiam. Etenim, nisi uam potenti-
am.
ab eo, quod seipsum mouet, alia mouerentur, moueretur nihil. sed à Deo mouentur omnia: 1.
Deus ergo seipsum mouet. quòd si seipsum mouet, & seipsum intelligit: ipse profectò à 2.
seipso mouetur, recipitque à seipso intellectionem; quòd planè ad passiuam pertinet potẽtiam. Obuiat autem huic sententiæ philosophus 12. met. com. 30. Oportet, inquit, principium esse tale, cuius substantia est actus. Quòd si prima substantia in potentia passiua Obiectio.
extiterit ad mouendum; tunc certè motus non erit æternus. Probatur, quia potentia existens, potest non esse. possibile enim est, quod est, & potest non esse; aut non est, & potest esse: omne autem huiusmodi, æternum nequaquam dicendum est: potest namque
mouere, & non mouere: atque ita motus quandoque non erit. Item, si substantia prima est Arist. quòd
in potentia passiua, vt 9. met. dicitur, aliquod esset ens, quod ipsam præcederet: omne potentia passi
enim, quod est in potentia passiua, ab aliquo in actu priùs existente, extrahitur, atque ua non sit in
in actum deducitur. Adhuc, substantia prima, est simpliciter perfecta: non ergo est in Deo.
potentia passiua: omne siquidem in potentia existens passiua, imperfectum est, atque mu-
tabile. Hæc sunt, atque similia, quæ contra Platonicos, philosophus obijcere consueuit. Quòd Potentia acti
autem potentia actiua in Deo, ab ipsius essentia non distet, sic solent nonnulli arguere. ua in diuinis.
Quod primò, atque propria mouet virtute; non habet potentiam, à sua substantia differentẽ. sed Deus, propria mouet virtute: ergo &c. Præterea, ad quod participatiuè reducu- 1.
tur omnia, per potentiam mouet, quæ est eius essentia: omne enim tale per participationem, ad aliquod tale per essentiam reducitur. si ergo ad primam substantiam, mouentia prorsus omnia reuertuntur: ipsa igitur mouet per potentiam, quæ à sua non distat essentia. atqui essentia diuina, non est potentia, sed actus purissimus, actus autem, & po-
tentia opponuntur: in Deo ergo actiua non est statuenda potentia. Item, agere, & pati 2.
sunt qualitates actiuæ, atque passiuæ, teste phil. in lib. de gener. cap. de agere. sed prima substantia non est qualis, neque quanta: igitur potentiam non habet actiuam, neque passi-
uam. Adde, quòd si prima substantia esset in potentia actiua: agere, & non agere pos- 3.
set. contingens enim autore Auicenna, tam in actiuis, quàm in pass.uis, æquale habetur Auicenna.
poten-

De perso-narum æqualitate.

potentiis. hæc sunt, quæ velitando nonnulli philosophantium, de Dei potentia subtiliter disputarunt. Tempus autem est redeundi ad sacræ Theologiæ magistros, atque de hac quæstione alibi altiùs speculari, quando nimirum de Dei infinitate erit nobis agendum: modò autem puto nobis sufficere, si personarum æqualitatem ostenderimus. Potentia igitur in diuinis, aut pro principij relatione quam significat, intelligi potest: aut pro istius relationis proximo fundamento. Planum autem est, actiuam potentiam Deo esse attribuendam; alioqui non esset principium efficiens. Porrò, huius potentiæ æqualitas bifariam percipi potest: vel secundùm possibilium obiectorum extensionem, atque latitudinem, ad quæ sese porrigendo, se extendit actiua Dei potentia: aut verò secundùm illius in se potentiæ intensionem, atque virtutem. Exemplo autem nobis esse possunt duo in charitatis virtute quidem existentes, non tamen æquali eiusdem gradu imbuti: ii profectò, in ea, quæ ex charitate sunt diligenda, intendere student, non pari tamen charitatis mensura. Intensiuè verò, vt si vnus ignis, alium generet sibi æqualem, atque æquè perfectum; planè huiusmodi ignes, potentia calefaciendi æquales intensiuè numerarentur: extensiuè verò, minimè. Ignis enim generans, & ingenitum iam ignem, virtutem habet gignendi, & in omnes prorsus, in quot genitus potest ignis: ipse verò genitus in seipsum non potest; quippè, qui seipsum gignere non valuit. Sunt autem nonnulli, qui tum intensiuè, tum etiam extensiuè, pares habentur: quando scilicet pari diligendi, intelligendique gratia præditi sunt.

Æqualitas potentiæ.

Potentia actiua in Deo.

Intensiua, & extensiua æqualitas.

Ex his ergo, ad nostram mentem redeuntes, diuinas personas, omnipotentia, & intensiuè, & extensiuè, æquales esse, constantissimè asserimus; etenim, vna, eademque inest illis essentia. quæ quoniam simplicissima est; omni planè diuisione caret. intensiuè ergo pares esse, manifestè patet. Porrò extensiuè esse quoque æquales, clarissimum est. omne siquidem suppositum perfectum, perfectè habens aliquod principium productiuum, ipsa, quæ ex ipso principio producitur, re, vel vt semel dicam, ipso principiato, natura, atque origine priùs, huiusmodi principiatum producendi habet facultatem. sed omnipotentia est huiusmodi in qualibet diuina persona, nempè naturæ ordine prior omni producibili: quælibet ergo diuina persona, parem, atque eandem habet omnipotentiam ad producendum, causandumque, quicquid ad extra causari, producique potest. Quamobrem intensiuè, extensiuèque Pymandrum, atque verbum eius, magnitudine, potentia, atque virtute æquales esse, firmissimè & credere, & tenere debemus. Bene ergo dixit Mercurius, hæc autem non distant ab inuicem. Nam etsi, pater habeat proximam generandi potentiam, quam filius non habet, & in illa æquales esse non possint: quia tamen huiusmodi potentia perfectionem non dicit absolutam, atque simplicem, sed patris notionem potiùs, quæ est paternitas, vel relatio; ideò omnipotentiam filio non adimit, neque potentiam diuinam confundit. Itaque, non ex imperfecta virtutis potentia, filius non generat; sed ex sua magis proprietate, qua ita productione principio adæquata productiuo, productus, atque genitus est; vt alium produci filium, sit omninò impossibile. Igitur si filius in diuinis, alium filium produceret; ipse vtique imperfectus esset dicendus: non enim perfectam, adæquatamque haberet in se patris naturam: atque ita suæ, diuisionem ingereret, inferretque naturæ. Totam ergo filius in se habens patris naturam, atque vnica natiuitate, filiationem prorsus omnem in diuinis compleuit. Illud ergo Augustini contra Maximinum, filius non genuit, non quia non potuit, sed quia non oportuit, ita intelligendum est. non quia non potuit, ex imperfecta naturæ potentia: vult enim à filio omnem amouere imperfectionem; sed quia non oportuit, id est, non conuenit, propter eam, quam diximus causam. non autem tribuit potentiam generandi; alioqui necessariò generaret.

Diuinæ personæ sunt intensiuè, & extensiuè æquales.

Quare filius non generatur.

Alium filium gigni est impossibile.

Filium ad generat nō quia non potuit, sed quia non oportuit .i. conuenit.

CAP. II.

Quòd personæ diuinæ potentia æquales non sint; quibusdam ostenditur argumentis.

De personarum æqualitate.

INstant adhuc nonnulli contra prædicta aliis rationibus, quæ in hoc capite positæ sunt. Si pater potest generare, & filius etiam. tenet consequentia ob authoritatē Aug. li. 3. contra Maximinum: Si pater non potest generare, inquit, sibi filium æqualem, est impotens. genuit: ergo est omnipotens. posse igitur generare filium, ad omnipotentiam spectat. sed filius non potest generare: igitur non æqualis potentiæ cum patre. 1. Amplius, pater, suo velle, omnia possibilia potuit producere: non ergo filius potuit ea producere, & per consequens, non est æqualis cum patre potentiæ. Consequentia patet: eadem enim non possunt bis totaliter produci. 2. Antecedens autem clarissimum est: nam pater, priùs ordine originis habet velle, quàm filius: igitur priùs ordine originis, quàm filius, intelligitur pater producere. in hoc ergo signo, in quo filius deberet producere, nulla sunt producibilia, siue possibilia. Omnipotens præterea, alteriùs omnipotentis possibilia omnia, sua quidem voluntate impedire valet: Amborum enim omnipotentium voluntates, in his, quæ ad extra habentur, nequaquam necesse est esse concordes: etenim contingenter se habent ad illa. Sed dicis, vnam, eandemq́ esse illorum voluntatem, atq; ideò in volendo conuenire necesse esse in vnum. Contrà, forma, quæ est principium agendi, si in pluribus fuerit; ita profectò vnicuiq; est eorum principium agendi, ac si vni tantùm inesset. Patet in albedine, quæ ita officium exercet disgregandi in vna, ac in multis superficiebus. Quare voluntas huiusmodi in vno solo, puta in patre, potest filium nulli potentem reddere: omnia scilicet possibilia ab eo volita impediendo. Amplius, plus causat prima, quàm secunda causa, propositione de causis, & 2. met. ac primo posteriorum. sed pater dat filio virtutem creandi, & non è conuerso: ergo pater est potentior. 3. Item, maioris est potentiæ, diuinam producere personam, quàm creaturas condere. sed si filius creaturas condere non posset: æqualem non haberet cum patre potentiam: igitur, multò magis, si aliam nequit producere personam. 4. Confirmatur: nam si Sol, in omnia posset, excepto actu intelligendi, simpliciter omnipotens non diceretur; non enim posset in omne possibile: igitur, & si filius omnium habeat virtutem, atq; potentiam; quia tamen in actum generandi exire non potest: omnipotens vocari non debet.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, patet solutio, com. 10. Quæst. 1. cap. 5. ad responsionem primi argumenti, & tertij quoq;, vbi de hoc disputauimus. 1. Ad 2. plures Deos esse non posse, superius abundè ostendimus. 2. Ad alia eiusdem argumenti dico, cùm pater, & filius vnicam potentiam habeant; vnico etiam actu omnia volunt: quapropter nulla inter eos potest esse dissensio: proinde vna persona, alteram nulli potentē reddere non potest. Quando ergo dicis, vna persona, priùs origine habet omnipotentiam, atq; actum volendi: respondeo, illam originis prioritatem, nulli in diuinis personæ potentiam adimere; sed ordinem tantùm illius ostendere potentiæ: nam in primo instanti naturæ, vna est in patre, atq; filio, potentia. Sed dicis, quāuis eandem pater, ac filius essentiam habeant; vnus tamen generat, alius verò minimè: ergo similiter habent & velle. Dico, essentiam non ita esse proximam generandi potentiam, ac voluntatem, volendi Ad confirmationem de forma, quæ est principium operandi, respondeo, quòd in eodem instanti naturæ, eandem voluntatem, actumq; volendi, eiusdem obiecti, pater, ac filius intelliguntur habere. quare eadem forma in ambobus, eandem habet virtutem operandi. Ad 3. argumentum, verum est in causis, quarum vna altera est principalior, ac naturæ ordine prior: fallit autem in his, quarum origo, non natura distinguitur: in quibus planè respectu tertij, eadem est virtus causandi 3.

Prioritas originis, non minuit potentiam.

4. Al 4. posse producere personam diuinam: quantùm ad illud certè, quod absolutam perfectionem simpliciter nuntiat, quæ personis est communis diuinis, respectum dicit, atque ideò maius reputari non debet, quàm creaturas condere. creaturarum enim productio ad omnipotentiam pertinet, non autem potentia generandi; nisi per consequentias extrinsecas, vt supra dictum est. Ad confirmationem: non posse intelligere potentiæ defectum subindicat: non sic autem potentia generandi: imò, si posset generare, sumpsius, imperfectionem diceret Pymandri verbum lucidum. Hæc igitur .i. Pymander, ac ipsius verbum, non distant ad inuicem: non magnitudine: non tempore: non natura, atque potentia: Etenim simplicissimæ sunt naturæ; alioqui tanta in eis non posset esse connexio: de qua quidem simplici natura aliqua nobis sunt dicenda.

Mercurij textus.

QVAESTIONIS TERTIAE. CAPI.

De simplici Pymandri, eiusque verbi natura, ac diuinitate.

Philosophus.

Postquam visum est Pymandrum essentialiter à verbo suo non differre; deinde loqui congruum est de eorum simplicitate. Est igitur quippiam (inquit philosophus 12. met. com. 35. & sequentibus) quod motu ciet: cum autem sit id, quod mouetur, & id quod mouet, & medium; est quippiam profectò quod mouet, & non mouetur: quod quidem perpetuum est, & substantia, atque actus: hoc autem modo ipsum appetibile, atque intelligibile mouet. Mens siquidem ab intelligibili ipso mouetur: atque altera species per seipsam intelligibilis est: & huius ipsa substantia primò: & huius & ea, quæ simplex est, atque actu. vnum autem, & simplex non eadem sunt. vnde enim mensuram, simplex quomodo sese habeat, ipsum significat. Quoniam substantia prima est purus actus, omni prorsus compositione carens; illa profectò simplicissima est, atque primum intelligibile, & appetibile. hoc autem primum intelligibile, ne dum simplex tantùm, verùmetiam vnum vocatur. vnum, inquam, quia metrum est, atque mensura omnium 10. met. simplex verò, quia nullius est compositionis susceptiuum. simplex namque est, quod caret potentia 8. phys. com. 78. & met. 9. com. 2. Simplicia carent potentia omninò: & illud, in quo est potentia, est compositum. simplex non permutatur, neque ad aliam substantiam conuertitur; aliter enim se haberet, quod planè primæ substantiæ congruere non potest. Est namque mouens immobile, atque actu semper existens: id autem, vt aliter se habeat, nullo pacto fieri potest. ergo primū est omnium principium, à quo cœlum ipsum, atque natura pendet. Est igitur substantia quædam immobilis, atque simplex, quam Deum vocamus. Quòd autem simplicissima sit substantia; non solùm ex his, quæ dicta sunt; sed ex aliis etiam patefieri potest rationibus. Sane, composita in aliquo determinato continentur genere: atque aut vniuersalia sunt, aut particularia, communia, vel propria nominantur: Deo autem horum conuenit nihil: genus enim prædicatur de pluribus differentibus specie quidditatiuè: prima autem substantia, minimè. non est autem indiuiduum, vel species; alioqui esset composita ex genere, & differentia, vel ex materia, & forma. neque generis principium esse potest: esset enim ante aliquod elementum, quod est substantia, ex quo genus constitueretur, vnde forma, vel materia diceretur: atque ita multis esset vnibilis per essentiam, atque componibilis. non est etiam in aliquo genere accidentium. In nullo igitur determinato genere continetur. Est autē substantia, non tamen prædicamentalis; sed per se existens, quippè, quæ non habeat suæ subsistentiæ causam: sed est suū esse, suūque subsistere non est vniuersale, commune, propriū, vel singulare. in quacunque enim natura hæc inueniuntur, duæ inibi numerantur naturæ. altera quidem communicabilis, incommunicabilis altera. sed in simplicissima

Quare Deus est simplex.

Simplicia quæ sint.

Dei simplicitas probatur.

1.

Vniuersale, & particulare non sunt in prima substantia.

cißima ſubſtantia, non eſt, niſi vnum, vna,& ſimpliciſsima natura: aliter in eo eſſet cõpoſitio, quod contradictionem implicat. vniuerſale ergo, & particulare non eſt in prima ſubſtantia. Sanè, id, quod eſt primum, & ſimplex; in multis eße, eſt impoſsibile: prima enim, plura eße nequeunt. quamuis autem diuina ſubſtantia, pluribus ſit communicabilis ſuppoſitis; vniuerſale tamen dici non poteſt: nam vniuerſale, pluribus ſecundum eße diſtinctis communicatur: quod planè ſuppoſitis non contingit diuinis, quæ vnam, eandemq; habent eßentiam, atq; naturam. Purus ergo actus, qualis eſt Deus, omnipotentia receptiua, atq; dependentia caret: componibile verò, ſiue compoſitum omne, abſq; his conſtari, componiq; non poteſt. Amplius, omne cõponibile, aut eſt alicuius pars: aut aliquas partes cõplectitur: Deus autẽ, cùm ſit ſimpliciter infinitus; ab aliqua nequit parte ſuperari: nec aliquid includere poteſt exceßum, vt partem. Ergo quod priùs. Infinitum præterea intenſiuè, cuiuſmodi eſt Deus, ſibiipſi per realem identitatem eſt idem, & vnum, eſt enim in vltima perfectione; ideò ad aliam acquirendam, habendamq; potentiam, non habet poteſtatem: nulli ergo ſubdi poteſt compoſitionis modo. Eſt autem multiplex compoſitio: vna quidem, quæ ex materiæ, ac formæ vnione conſurgit, veluti ex principiis eßentialiter diſtinctis. Porrò, omne ſic compoſitum, ex aliqua cauſa efficiente dependeat, neceße eſt: materiæ namq; cauſalitas, atq; formæ, eſt imperfecta: ad perfectam ergo eſt reuocanda, nempè ad efficientem, atq; finalem. Materia prætetera, eſt in potentia contradictionis merèq; paßiua: quamobcauſam, vt de potentia, ad actum migrare queat; abſq; dubio, cauſa indiget efficiente, atq; extrahente: forma ſiquidem ſubſtantialis, id ei præſtare non poteſt; ſed informare tantùm. Quoniam autem Deus, eſt primum efficiens: à nullo prorſus dependet efficiente. compoſitus ergo non eſt ex materia, & forma. Item, vnitas compoſiti, formæ, ac materiæ vnitate perfectior eſt: ad neutram planè illarum eſt reducibilis: quælibet namq; ex illis, reſpectu illius tertij, eſt diminuta: vtpote, non habens perfectiorem modum, vel æquè perfectum, qualem habere decet cauſam præſtantiorem effectiuam: ad quam ſanè, cætera imperfecta reducuntur. ſed entitas diuina, in aliquod, velut in efficiens reduci non poteſt, nec in ſeipſam, nec in aliquod aliud; eſt enim primum efficiens: igitur, quod priùs. Alia eſt cõpoſitio ex ſubiecto, & accidente: ſed Deus eſt purus actus: in eum ergo non cadit alicuius accidentis potentia paßiua, atq; receptiua: & ex conſequenti, nulla ineſt illi materiæ, formæq; compoſitio. Tertia eſt compoſitio ex eße, & eßentia: quidquid autem ita conſtat, ex ſe poßibile eſt eße, autore Auicenna 5. met. Deus verò eſt neceßarium ens: ergo &c. Adhuc, quod eſt purum ſubſiſtens, non eſt compoſitum ex eße, & eßentia: Deus autem eſt huius: ergo &c. Amplius, illud, cuius conceptus quidditatiuus, eundẽ penitus cum eſſentia conceptum conſtituit; non eſt certè ex eſſe, & eſſentia compoſitum: idem enim non componitur ſibiipſi: ſed Deus eſt omninò talis: non ergo eſt compoſitus ex eße, eſſentia. Quarta eſt compoſitio, quæ ex actu conſtat, & potentia: quæ profectò, Deo minimè conuenit: actus certè eſt puriſsimus, ab omni prorſus huiuſmodi potentia liberrimus. Omne præterea ex actu, & potentia compoſitum, poßibile eſt eße: Deus autem eſt ens omnibus modis neceßarium: non conſtat: ergo, ex potentia, & actu. Quinta quoq; numeratur compoſitio ex genere, & differentia, de qua paulò ante loquti ſumus, Deum ex genere, & differentia nequaquam componi, aßerentes. Sexta conſtat compoſitio ex partibus quantitatiuis: ſed Deus non eſt quantus, quantitate molis, ſed virtutis: nam ſi ex partibus quantitatiuis componeretur; ſubiectũ vtiq; eßet quantitatis, vel quãtitas quædam molis ſubſiſtens, aut virtus per accidens extenſa, veluti albedo, in aliquo per ſe extenſo corpore. Porrò, inter huiuſmodi modos, nullus eſt, qui diuinæ eßentiæ aptari poßit. nam ſi ſubiectum eßet quantitatis; accidentis planè compoſitioni, ſubderetur; eßetq; ens dependens, atq; imperfectum. Quantitas item molis, aliis aptitudinem habet adhærendi, quod diuinæ repugnat maieſtati. Virtus præterea in corpore extenſo,

Marginalia: 2. — 3. — Compoſitio multiplex. — Deus non eſt compoſitus ex materia & forma. — Compoſitio ex ſubiecto & accidente. — Auicenna. — Compoſitio ex eſſe eſſentia. — Compoſitio ex actu & potentia. — Compoſitio ex genere & differentia. — Compoſitio ex partibus quantitatiuis.

esse non potest (teste philosopho 8. phys.) Virtus, inquit, primi motoris non est in magnitudine; esset enim in maiori magnitudine, maior: sed virtus primi motoris est infinita: non est ergo in magnitudine finita. Præterea, mouebit in non tempore, idque motu propriè accepto, vt contra mutationem distinguitur: mouebit enim toto conatu ex naturali impetu. sed motus, ex sui natura, est successiuus: in non tempore ergo fieri motum, est impossibile. Quòd ergo virtus diuina, quæ est infinita, sit virtus in magnitudine coëxtensa, fieri non potest. Sed dicet aliquis, ita virtus infinita potest mouere in non tempore extra magnitudinē, ac si esset in magnitudine, præsertim, si secundùm vltimum posse, & necessariò moueat; non enim minus, virtutem superat finitā vigore, quàm si in magnitudine esset. Quare huiusmodi ratio non cogit, neq; ostendit Deum non esse quantum. Dicamus ergo, Deum non esse quantum: quia nimirum, non est in potentia ad alicuius compositionem subeundam, quod certè imperfectionem denotat. Adhuc septima restat compositio, ex homogeneis partibus resultans: vt albedo, vel caliditas, secundùm varios virtutis gradus consistens. hæc autem in Deum cadere nequit compositio, qui est purissimus actus: insuper conceptus vnus quidditatiuus; qui profectò in huiusmodi graduum varietate saluari non potest. Cùm igitur omne compositum, est posteriùs suis componentibus, à quibus dependet; causam quoq; habet adunantem, atq; potentiam, & actum; insuper aliquid, quod alicui suarum partium non conuenit, imò dissimillimū, quæ omnia à Deo quàm longissimè absunt: Deum ergo nullo modo esse compositum, clarissimè, lucidissimeq; omnibus patet.

Mouere in nō tempore.

Cōpositio ex homogeneis.

CAP. II.

Quòd Deus sit compositus, nonnullis probatur argumentis.

1 I simplicitas est in Deo: igitur est perfectio simpliciter. tenet consequentia. quicquid enim est in Deo, perfectio profectò perfectissima est. sed simplicitas non est perfectio simpliciter; alioqui forma, perfectior esset composito: simplicitas ergo non est in Deo. Item, quod alicui est accidens,
2. nulli potest esse substantia: sed sapientia in creaturis, est accidēs: in Deo ergo non potest esse substantia. aliquod ergo accidens erit in Deo: igitur simplex non est dicendus. Præterea, vnitas, & punctus sunt res simplices, & indiuisibiles: forma quoque est simplici, & inuariabili necessaria consistens: insuper prima principia sunt simplicissima, alioqui processus in eis fieret in infinitum. solus ergo Deus, simplex appel-
3. lari non potest. Amplius, ad formæ perfectionem spectat, esse, posse largiri; imperfectioris verò à materia dependentiā habere: si ergo prima ratio separetur à secunda, in qua quidem separatione, nulla apparet contradictio; deitas, quæ à nullo dependet, forma erit, largiens omnibus esse, atq; illis, quibus sese communicat, componibilis. Patet hoc argumentum esse verum ob nonnullas authoritates. Esse omnium est, quæ super omne est deitas (inquit Dionysius cap. 4.) sed esse omnium, vniuscuiusq; compositionē ingreditur: Deus ergo in aliorum compositionem venit. August. de verb. domini: Verbum Dei, quod est Deus, est forma non formata: sed forma est pars compositi: igitur Deus est pars compositi. Adhuc, quæcunq; sunt, & nullo modo differunt, omninò sunt idem: nam quæcunq; differunt, aliquibus differentiis differunt: atque ita ostendunt se esse composita. sed Deus, & materia sunt prorsus simplicia: nullo ergo modo differunt. atqui, materia
4. prima intrat compositionem: igitur Deus quoq; intrat compositionem. Adhuc, quicquid in creaturis est præstantissimum, atq; optimum; id planè Deo est attribuendum: sed apud nos composita sunt præstantiora simplicibus; sicut corpora mixta, elementis, &

1. phys.

Diony. cœlestis hierarchiæ

anima-

 De simplicitate dei.

animalia, suis partibus. Deus ergo non est omninò simplex, sed compositus. Sanè, quæ sunt à Deo, ipsum imitantur: à primo enim ente sunt omnia entia, & à primo bono, omnia bona. sed in rebus nihil penitus est simplex: ergo quod prius. Iterum, in Deo sunt accidentia: igitur non est simplex. antecedens patet, tum ex 2. argumento, quia substantia nulli est accidens, vt dicitur 1. phys. vnde, quod vni est accidens, alij non potest esse substantia. qua de causa, calor non est forma substantialis ignis, quia in aliis est accidens: tum etiam, quia necesse est in quolibet genere aliquod primum constitui. sed multa sunt accidentium genera: vnum ergo erit supremum, atque primum. Porrò, plura prima esse non possunt: primum ergo, quod in accidentium generibus habetur, in Deo erit statuendum. Adhuc, Deus est primum mouens, teste philosopho 12. met. loco citato: ergo non est substantia simplex. tenet consequentia: quia omne mouens, mouet aliquod mobile: sed motus est actus mouentis, & mobilis, tertio phys. in primo ergo mouente est motus, & per consequens compositio. Præterea, ab vno non procedit, nisi vnum, teste philosopho 2. de gene. commen. 56: & citatur à Commentatore contra Auicennam 12. met. comm. 44. Si Deus ergo est simplex, non fieret nisi simplex. sed à primo mouente procedunt multa, etiam composita: non est ergo simplex. Planè, in quo est aliquid, vt determinabile, & aliud, vt determinans, ibi est compositio: sed in Deo est essentia, vt determinabilis, sapientia verò, vt determinans: ergo Deus non est simplex.

5. Comm. 27. 6. 7.

CAPVT III.

Soluuntur argumenta.

AD primum: quamuis simplicitas, imperfectionis negationem, quæ est ipsa compositio, enunciet; non autem perfectionem simpliciter; in Deo tamen consistit, vt vnitas, quæ planè negationem non indicat; & velut relatio, quæ perfectionem simpliciter minimè significat. Præterea, alio modo dicerem, quòd licet in Deo, perfectio simpliciter sit simplicitas; forma nihilominus, ob suam simplicitatem, composito nequaquam est perfectior; actualius est enim compositum: actualitas autem in creaturis, præstantior est, atque perfectior, quàm simplicitas. perfectiones igitur simplicissimæ sunt in Deo, atque æquales: in creaturis autem secundùm gradus distinguuntur. Ad 2. Sapientia in Deo, non potest esse accidens, quum sit aliquid transcendens, atque enti conueniat, antèquam in Deum, & creaturam diuidatur. Quamuis igitur (vt quidam aiunt) ex natura rei in Deo distincta sit; in ipso tamen compositionē non facit. sapientia ergo in Deo, est perfectio simpliciter, ab omni imperfectione, aut limitatione libera. Ad confirmationes respondeo, materiam, ac formam non esse componentia simpliciter prima; sed quidditatem potiùs, atque indiuidualem differentiam, quæ ex aliis quibusdam minimè componuntur. forma præterea extrinsecus adueniens, est simplex; quippe, quæ non constat ex materia, & forma, nec etiam ex partibus intrinsecis: constat nihilominus ex actu, & potentia, & ex genere, & differentia. Ad 3. Id, quod alicui dat esse formaliter, omninò est limitatum, atque dependens: nam, quamuis separetur ab eo dependentia ad materiam; manet tamen semper ad suam causam efficientem dependentia. quòd igitur forma det esse per compositionē, absque dependentia; est planè impossibile. Cùm autem Deus, à nullo dependet, talis formæ rationem omninò subire non potest. Ad authoritatem Dionysii dico: deitatem, effectiuè quidem, atque exemplariter; non autem per essentiam, esse omnium dici, atque appellari. Quam ob causam perperam quidam dixerunt, Deum esse animam mundi, aut animam primi cœli, (teste August. 10. de ciuit. Dei) aut rerum omnium formale principium: vel materiam primam, secundùm stultam quorundam sententiam. causa enim

1. 2. 3. Deus non forma informans per essentiam

 effi-

efficiens, cum forma rei factæ non incidit in idem numero; bene tamen in idem specie. Porrò, materia, & numero, & specie, à causa efficiente separatur: hæc namq; est in potentia, illa verò in actu. Deus præterea, quoniam est prima substantia, ad ipsum spectat primò, & per se agere: quòd autem venit in compositionem, non est primò, & per se agens; sed compositum potiùs: etenim manus non agit, sed homo per manum. sed Deus alicuius compositi pars dici non potest. Sanè, nulla pars compositi in entibus est simpliciter prima, neq; materia, & forma: materia siquidem est in potentia; potentia autem, actu est posterior: forma verò, quæ est pars compositi, est forma participata: omne autem participans, eo posteriùs est, quòd esse habet per suam essentiam: sicut ignis, & ignitum. Itaq;, cùm Deus sit ens simpliciter, nullo modo forma huiusmodi, aut materia dici potest.

Deus non venit in compositionem.

4. Ad 4. Apud nos, composita sunt meliora simplicibus; quia nimirum perfectio, atq; bonitas creaturarum, non in vno; sed in multis consistit, idque ob suam certè imperfectionem: deitas autem, cùm sit perfectissima, vnico tantùm actu completur. Ad confirmationem dico, entia, Deum imitari, sicuti causata primam causam. ad causati autem rationem pertinet, esse compositum: ipsius enim esse, ab eo quod quid est, distinguitur.

5. In Deo non est accidens. Ad 5. Accidens est in subiecto: Deus verò, quoniam est forma simplex, non potest esse subiectũ (teste Boëtio de Trinit.) in deo ergo non est accidens. subiectũ præterea ad accidens, sicuti potentia ad actum, comparatur: sed inter Deum & accidens, nulla est comparatio: ergo Deus insuper, est suum esse: nihil ergo potest habere adiunctum, aut aliquod extraneum. Deniq;, omne, quod est per se, priùs est eo, quod est per accidens. sed Deus est huiusmodi: in ipso igitur non est aliquod accidens, neq; accidentia, quæ ex principiis subiecti profluunt, atq; causantur. Ex quo primi patet argumenti solutio: virtus enim, & sapientia, de Deo, atq; creaturis, nequaquam vniuocè dicuntur. Ad aliam probationem dico, accidentium principia, in substantiæ reduci principia, veluti in sua priora: substantia quippe, & natura, & tempore, atq; deffinitione, accidente est prior. Cæterùm, Deus est supra omne genus, nec in genere continetur: in Deo ergo accidentia non inueniri, manifestissimum est.

6. Triplex mouens. Duplex contactus. Ad 6. Triplex est mouens, quoddam quidem mouens per contactum dimensiuum, habens in se motum effectiuè, non autem formaliter quatenus est mouens. Duplex est autem contactus; virtutis vnus, alius verò corporeus, atq; dimensiuus. omne igitur mouens, per virtutis mouet contactum: non sic autem per contactum dimensiuum, nisi mouens fuerit corporeum. Quam ob causam, & si Deus per illimitatæ virtutis contactum mouere dicatur: angelus verò per finitæ, atque limitatæ; non tamen mouent per contactum corporeum. mouens igitur per contactum virtutis, duplex esse probatur: finitum, scilicet, vt angelus: infinitum verò, nempe primum, & optimum ens.

In angelũ cadit cõpositio. Ab vno in quantum nõ procedit nisi vnum. Angeli autem motio, siue actio, quoniam non est sua substantia, est mouens motum: atq; ita cadit in ipsum compositio. Deus verò, cuius actio, est substantia ipsius; omni prorsus potentialitate, atq; compositione caret. Planè, nullo modo repatitur; sua enim essentia, est purus actus.

7. Ad 7. Non ignorare oportet, duplex esse agens: vnum quidem agens naturale, ex naturæ necessitate agens, quod sanè ad vnum secundùm speciem, non autem secundùm numerum, determinatam habet operandi virtutem. sic homo, hominem; leo verò, leonem generat. Aliud autem est agens voluntarium, quod licet simplicissimæ sit essentiæ; virtute tamen, ac intellectu plurima producit. Ratio ergo illa intelligenda est de agente naturali limitato, non autem de agente infinito, atq; voluntario, cuiusmodi est Deus. hac autem authoritate, quàmplurimi decepti sunt, & Manichæi, & Auicenna, qui hoc in negotio multùm laborauit: 9. suæ met. cap. 4. Prima, inquit, intelligentia, cùm sit maximè vna; vnum tantùm producit, & erat essentiæ secundæ, quæ est primum causatum primæ, deficiens simplicitate, & vnitate primæ. vnde in natura eius est multitudo. &c. Corripitur autem, atq; damnatur ab Auer: huiusmodi sententia 12. met. comm. 44. & lib. destr. disp. 3. in solutione 25.

Auicenna.

Auer.

Dubij: Ess-

Attributa quomodo distinguãtur in deo

bij: Esset, inquit, tunc aliqua pluralitas sine causa: in secunda enim intelligentia, quæ est primum causatum, multitudinem collocauit. Duo ergo dixit repugnantia: alterum quidem, quòd ab vno non prouenit, nisi vnum: alterum verò, quòd in tali vno, aliqua esset multitudo: quæ profectò sine causa esset. Ad probationem, negatur minor: essentia namque Dei, atque sapientia, determinabilis, atque determinantis rationem non subeunt. Quare nullo modo, quantùm ad essentiam mihi inueniri potest pluralitas; nisi secundum correspondentiam solùm, atque obiectiuè. Quid ergo sit simplicitas, & quotuè illius modi, atque qualiter in Deo inueniatur, dictum est.

Error Auicẽ.

QVAESTIONIS QVARTAE CAP. I.

Qualiter attributa distinguantur à Deo.

Voniam hactenus Dei simplicitatem speculantes, nonnulla inserendo contexisse mihi visus sum, quæ ad Dei attributa spectant; operæpretium me facturum putaui, si illius attributa elucidanda in medium adducerem: ex quorum planè notitia, atque lumine, diuina nobis simplicitas, faciliùs illucesceret, lucidiùs appareret, clariùs videretur. Cæterùm disputat Commentator 12. met. com. 39. contra duas antiquorum positiones: quarum prima, trinitatem substantiæ in Deo collocauit; Dei enim sapientiam, amorem, atque vitam, siue essentiam contemplantes, tres substantias in Deo esse dixerunt: nam in Deum non cadunt accidentia. ne autem Deo attribueretur compositio: Deum substantialiter esse trinum, vnum verò congregatione, asseuerabant. Arguit autem Auerr. hoc non posse consistere, alioqui Deus esset vna forma, illi addita congregato, veluti mixtum est vnum, propter vltimam formam mixtionis. ex quo patet, de Dei attributis, nostros etiam antiquos fuisse sollicitos. Vocantur autẽ attributa à theologis, nomina, quæ per modum adiectiui, aut accidentis de Deo prædicantur; vt, sapiens, iustus, & quæ sunt generis eiusdem. Dictum est autem attributum, vel quia ex effectibus Deo attribuitur, vel quia essentialia sequitur. Essentia autem apud philosophos vocatur diffinitio, siue id, quod diffinitio significat: etenim diffinitio sermo est certificatiuus 6. met. & Auerr. comment. 49 & 43 essentiale distinguit contra accidentale: accidentale vtique appellans, quod ad diffinitionem non ingreditur. Theologi autem, essentiale, siue essentiam, rationem dicunt esse simpliciter essendi. Quoniam autem in Deo est esse, & non diffinitio: ideo ab esse nomen dictum est essentiale; vtpote, Deus, qui à Deitate, id est, diuina assumitur essentia. Itaque, quod Commentator dispositionem, Auicenna, proprietatem, Algazel, designationem; Theologi, attributum appellant. Porrò, si aliquo distinctionis modo à diuina essentia distent, videre cupientibus nobis, opus est huiusmodi distinctionis modos palam facere. Primus itaque modus, rationis distinctio vocatur: quæ profectò per intellectum fit collatiuum præcisè tantùm: vt Mercurius est Mercurius. nam Mercurius in prædicato positus, à seipso in subiecto posito, ratione differt. Præcisè autem dixi: quoniam rationis distinctio, ex parte rei rationabilis non prouenit; sed ex parte intellectus ratiocinantis distinctio enim rationis ex parte rei, ab ea vtique non differt, quæ ex natura rei nominatur distinctio. Est autem distinctio ex natura rei, quæ in ordine habetur secunda, inter duo extrema; de quibus, sine opere intellectus, prædicata contradictoria verificari possunt. hoc autem distinctionis modo, totum, & partes distinguuntur. nam totum est quid constitutum, partes verò sunt constituentes. sic genus diuiditur differentiis: differentiæ autem non diuiduntur differentiis. Tertia distinctio vocatur formalis: quæ sanè in his inuenitur, quæ in primo modo dicendi per se, sese mutuò non continent, siue includunt; vt passio, & subiectum. Quarta est distinctio realis, eaque inuenitur in his,

Auer. disputat contra antiquos.

Transsubstantiæ in Deo secundum antiquos.

Essentia apud philosophos quid significet.

Essentia secundum Theolog.

Modi distinctionis sep.ẽ. Distinctio rationis.

Ex natura rei.

Formalis.

Realis.

Si attributa distinguantur in Deo.

his, quorum vnum ab altero separari potest; vt subiectum, & accidens commune. Quinta vocatur essentialis, quæ est inter duas essentias: quarum vna ab altera per aliquam separabilis est potentiam; vt Mercurius, & albedo. Cæterùm, quamuis in creatis, quæcunque distinguuntur realiter, distinguuntur etiam essentialiter: non sic certè in diuinis: personæ enim diuinæ realiter distinguuntur, non tamen essentialiter. Sanè, per absoluta sit essentialis distinctio, ideo in Deum non cadit, in quo est summa simplicitas. Sexta vocatur distinctio se totis subiectiuè, quæ inter duo extrema realiter distincta, atq; actu existentia consistit. hæc namq; duo, in aliquo subiecto simul nequeunt conuenire: quemadmodum duo eiusdem speciei indiuidua: & quæcunq; similiter se habent. Hæc autem differt à distinctione reali, cui potentialis sufficit separatio: huic autem actualis necessaria est. Quare anima & corpus non distinguuntur totis subiectiuè, quia in vno coalescunt composito: bene tamen realiter: ab inuicem enim separabilia sunt. Septima dicitur, se totis obiectiuè, quando scilicet duo extrema in aliquo vno conceptu reali quidditatiuè, nequaquam conueniunt; vt Deus, & creatura, substantia, & accidens. Est autem distinctio rationis duplex, quædam præcisè ex parte nostri intellectus dependens, absq; rei correspondẽtia, de quo paulò antè diximus: quædam verò, tum ex parte intellectus, tum etiam ex parte rei correspondentiam habet. Distinctis namq;, & interdum oppositis rationibus, apta nata est correspondere. Cæterùm, quamuis ante actum intellectus, non ponatur in actu; ponitur tamen in fundamento, siue ipsa in re conceptibili. Est igitur huiusmodi distinctio rationis in re quidem inchoata; per actum verò intellectus facta, atque completa. Patet autem huiusmodi ratio in puncto, de quo duas intellectus format rationes, finis nempè, atq; principij; quæ quidem rationes, licet non sint in actu, nisi per intellectum concipientem; in ipsa tamen puncti natura inchoantur, quæ vtriq; habet rationi aptitudinem respondendi. Itaq; his sic excussis, ad rem accedamus: atq; quid de hac quæstione philosophi senserint, in medium adducamus. Illud perpetuum ens, inquit Aristo. 12. met. com. 39. cuius voluptas est actus eius, & iccirco vigilia, sensus, intellectio iocundissima sunt: idem enim est intellectus, quod eius intellectio atq; intelligibile ipsius. Suffragatur huic philosophi sententiæ suus Commentator com. eodem, tex. eiusdem: In abstractis, inquit, dispositio, & dispositum, id est, perfectio, & res, cui inest perfectio, sunt idem. Multiplicitas igitur in Deo non est; nisi in intellectu differentia, & non in esse. Quasi diceret, diuinæ dispositiones, siue attributa in Deo, secundum rem non differunt, sed secundùm intellectũ. Consentit his etiam Auicenna 8. met cap. 7. Nulla, inquit, harum dispositionum facit in essentia primi, debere esse multitudinem vllo modo, nec variationem. Algazel præterea in primo suæ met. cap. 1. dicit, quòd in necesse esse nulla sit pluralitas attributorum; sed necesse est in eo distinguere designationes. Amplius, Plotinus Enneadis 6. libr. 8. cap. 13. præclarissimè disputat: Nõ sunt, inquit, duo quædam ponenda in summo, etiam si tantùm differant ratione: actio enim Dei, voluntas, atq; essentia sunt penitus idem. Itaq; ex his, quæ dicta sunt, patere arbitror, quòd attributa Dei, ab ipsius non differant essentia totis obiectiuè, cùm in vno conceptu quidditatiuo, atq; vniuoco conueniant: neq; totis subiectiuè; in vna certè, atq; eadem coalescunt, siue sunt essentia: neq; essentialiter; quia vnum habent absolutum: neq; realiter; nam vbi sunt plura entia distincta realiter; ibi profectò est realis compositio, quæ nullo modo Deo aptari potest: neq; differunt formaliter; æquè enim Deus est iustus, ac sapiens. Restant ergo duæ distinctiones, scilicet ex natura rei, & rationis: quæ si rectè intelligantur, coincidunt certè: omnemq; è medio auferunt ingeniorum controuersiam. Distinctio siquidem rationis 2. modo, æquiualet distinctioni ex natura rei: tollere enim sufficit contradictionem prætentorum realium contradictoriorum in diuinis maximè perfectionibus. Etenim distinctio rationis 2. modo, licet secundùm se sit ens rationis; in diuinis tamen fundatur super ens reale perfectissimum: ideo sufficienter remouere potest contradictionem. Sanè, si dantur duo entia rationis, quorum primum est

Marginal notes: Essentialis. — Totis subiectiuè. — Totis obiectiuè. — Distinctio rationis duplex — Philosophi de Dei attributis — Aristot. — Auerr. — Auicenna. — Algazel. — Plotinus. — Quomodo differant attributa Dei.

Si attributa distinguantur in Deo.

mum est ens rationis, & secundùm se, & secundùm ipsius fundamentum: alterum verò, licet sit ens rationis; ipsius tamen fundamentum est ens realissimum, atque perfectissimum: secundùm certè ens, ob gratiam sui fundamenti, est maioris entitatis: atque ita potest esse causa primi. Sed remotio contradictionis, & distinctio rationis 2. modo, sunt entia rationis: ablatio autem contradictionis, est ens debiliùs, vtpote negatio contradictionis: negatio verò ex 4. met. est ens rationis: & contradictio, in qua talis ablatio fundatur, est etiam ens rationis; contradictio namque est oppositio, relatio vtique inter ens, & non ens, quæ non potest esse realis. Ens autem rationis, cuius fundamentum est ens realissimum, sufficit ad tollendam contradictionem, vt dictum; est enim magis actu, quàm ablatio contradictionis, quæ est purum nihil. Porrò rationum pluralitas, quæ formatur de perfectionibus diuinis, non solùm ex parte nostri prouenit intellectus; sed etiam ex parte rei. Diuina planè essentia, vt principium intelligendi considerata, fundat conceptum intellectus; vt principium verò volendi, conceptum voluntatis: de reliquis autem perfectionibus simile est iudicium. Nulla tamen ex hoc, in diuina essentia, actualis constituitur distinctio, quamuis distinctis correspondeat conceptibus, ab intellectu nostro de diuinis perfectionibus formatis. Quam obrem, fundamentaliter ac correspondenter distingui dicere possumus: Diuina siquidem essentia, cùm sit perfectissima, atque sufficientissima, distinctas format rationes, atque illis correspondet: nostri autem debilitas intellectus, quia vnico non potest conceptu diuinam explicare perfectionem, distinctis vtitur rationibus. Qui ergo dicunt diuinas perfectiones, siue attributa, ex natura rei distingui; cum his profectò coincidunt, qui attributa aiunt in Deo distingui ratione tantùm, ratione inquam, 2. modo accepta. Verùm, aliquorum sunt adducenda argumenta, vt quisque pro suo libito accipiat.

Distinctio rationis, & ex natura rei coincidant.

CAP: II.

Quòd attributa distinguantur ex natura rei formaliter, quibusdam argumentis probatur.

Distinctio ex natura rei, vt dixi, ex ipsarum rerum natura prouenit, absque omni intellectus operatione: formalem autem appello, vtpote, quæ ex quidditatibus, seu rationibus formalibus fit: non enim omnis distinctio ex natura rei, formalis dicitur. primùm sic arguo. Sapientia, & bonitas absolutè 1. distinguuntur formaliter ex natura rei: ergo sapientia infinita, & bonitas infinita eodem modo distinguuntur. Patet antecedens, consequentia autem probatur; nam infinitas non variat rationem eius formalem, cui additur: in quocunque enim perfectionis suæ latitudinis gradu intelligatur aliqua perfectio, eandē profectò semper retinet rationem formalem. Infinitæ ergo sapientiæ ratio formalis, à bonitatis infinitæ ratione formali distinguitur: ratio enim formalis sapientiæ infinitæ, bonitatis infinitæ rationem formalem, nequaquam includit. Amplius, Distinctio, primi distinctiui, rationem præcedens, 2. per tale certè non potest esse distinctiuum: sed naturæ, atque intellectus distinctio intellectionem, quæ est primum distinctiuum, præcedit: Ergo &c. Probatur minor: quia si nulla eorum distinctio præcederet; non minus intellectione, vt intellectio est, quàm ea, vt natura est, distinguerentur. quicquid enim intellectione, vt est omninò indistincta à natura, distinguitur; natura quoque distinguitur. Adhuc, illa, quæ formaliter distincta in- 3. tellectu intuitiuo intelliguntur, habent planè distinctionem, vt existentem: sed perfectiones diuinæ intelliguntur formaliter distinctæ ab ipso Dei intellectu intuitiuo: habent ergo distinctionem vt existentem in eis. Porrò, huiusmodi distinctio rationis esse non potest: alioqui intellectus diuinus, aliquam, sua intuitione rationis relationem causaret in

Attributa quomodo distinguãtur in deo

sua essentia vt existentem, quod falsum est. Igitur talis distinctio est ex natura rei. Maior patet ex ea, quæ habetur inter intellectum intuitiuum, atq; abstractiuũ, differentia. Minor verò ex se nota est. Iterum: Deus intelligit essentiam suam, vt veram, vult autem
4. vt bonam. Ante ergo omnem actum intellectus, veritas, & bonitas distinguuntur: obie-
5. ctorum enim distinctio præuenit distinctionem actuum, sicut causa effectum. Præterea, bonitas, & veritas in Deo non distinguuntur ex natura: sunt ergo synonyma, quod non est verum: frustra siquidem inuenta huiusmodi attributa essent; si vnum atq; idem significarent. Consequentia patet, bonitas siquidem, & veritas, ipsas sanè puras perfectiones in re
6. nullo modo distinctas, significant. Item, inter perfectiones diuinas, est ordo demonstratiuus, quo doctores, vnam ex alia demonstrant: est præterea inter prædicationes formales atq; nõ formales distinctio: sapientia enim non prædicatur formaliter de bonitate, quam uis sint æquales, autore August. 15. de Trin. distinguũtur ergo ex natura rei: nam si omnia
7. essent idẽ formaliter; inanis antiquorũ in hoc negotio inquirendo labor probaretur. Amplius, inter diuinas perfectiones ante omnem actum intellectus, contradictio inuenitur: Deus enim intellectu, intelligit, & non vult: voluntate autem, vult, & non intelligit. igitur
8. ex natura rei inter diuinas perfectiones reperitur distinctio. Præterea, ad doctrinæ cõplementum, distinctio, realem fundans distinctionem; ab opere intellectus minimè dependet: sed perfectionum distinctio diuinarum, distinctionem fundat realem emanationum diuinarum: igitur ex natura rei, & non ex intellectus operatione proficiscitur.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. AD primum: Antecedens bifariam intelligi potest: aut de infinitate infra propriam actionem; atq; ita antecedens negatur; nullum enim priùs includit formaliter suum posteriùs. sed diuina sapientia prior est infinitate illa, ob modum scilicet eius intrinsecum &c. Aut intelligitur de infinitate infra entis latitudinem: & tunc antecedens esset verum. Sit nobis exemplo quantitas molis: quæ si daretur infinita; esset quidem secundùm quantitatis rationem infinita, quia infinita esset quantitas: non tamen esset secundum esse infinita; esset namq; ens finitum, & limitatum ad quantitatis genus. Albedo præterea, si esset infinita intensiuè, infinita quoq; esset secundùm propriam rationem, quia esset infinita albedo: non tamen esset infinitum ens; quia ad speciem esset definita. sed hæc infinitas Deo non est attribuenda, sed illa, quæ omnibus numeris, est omnimoda infinitas, nulliq; clauditur terminis, sed in sua ratione formali perfectionem omnem complectitur. Quoniam autem in Deo, omnes perfectiones sunt infinitæ; omnium necesse est, vnam esse simplicem rationem formalem. patet ergo argumenti solutio.

Vna simplex ratio formalis omnium perfectionum in diuinis.

2. Ad 2. negatur minor, si de distinctione actuali fiat sermo: ad probationem, negatur assumptum. sufficit enim aliqua distingui intellectione, vt intellectio est, & non natura. Ad illam dictionem, indistincta, respondeo: aut illa est intelligenda actualiter, aut fundamentaliter: primo modo est falsa, secundo verò, est vera. sed tunc nego minorẽ scilicet, intellectio & natura sunt indistinctæ fundamentaliter ante operationem intellectus; habent enim rationis distinctionem fundamentaliter. Sanè, quemadmodum Deo assimilantur omnes perfectiones simpliciter in propriis naturis existentes; ita omnes earum conceptus formales, qui nihil aliud sunt, quàm ipsæ perfectiones in esse intentionali. Cùm ergo secluso omni opere intellectus, causet, & terminet huiusmodi conceptus; ipsum habere dicimus distinctionem rationis, virtualiter tamen seu fundamentaliter. Insunt autem, vt diximus, hæc diuinæ maiestati, ob summam, & illimitatam sui perfectionem, intellectus verò creatus ad formandum vnum conceptum, di-

Intellectio & natura.

Attributa quomodo distinguã tur in deo

ptum, diuinæ adæquatum perfectioni, impotens est, atque imbecillis. Ad 3. negatur mi-
nor: nam etsi ab æterno Deus suas intueatur perfectiones, non tamen actualiter distin-
ctas; vna est enim illarum omnium ratio formalis. Ad 4. negatur consequentia, sufficit
enim, si obiecta intellectus & voluntatis prædestinguantur fundamentaliter, nec opus 3.
est distinctione actuali pro tunc; quemadmodum nec voluntas & intellectus Dei pro 4.
tunc, nisi fundamentaliter distinctione rationis pro tunc distinguuntur. Ad 5. negatur 5.
consequentia, synonymeitas namque, cùm sit passio nominum, non attenditur penes iden-
titatem rationis formalis rei secundùm se; sed penes identitatem conceptus formalis, siue
mentalis. Voces sanè sunt notæ earum, quæ sunt in anima passionum. Quare, cùm veritas,
& bonitas Dei, diuersos habeant conceptus; in nobis synonyma esse non possunt. Ad pro-
bationem dico: licet eandem rem formaliter significent, & solùm illam, vt rem signifi-
catam; conceptus tamen mentales distinctè significant, vt rationes significandi. vnde
synonyma dicenda non sunt. Ad 6. ex parte rei, ad omnia illa sufficit distinctio rationis 6.
virtualiter, seu fundamentaliter cum distinctione rationis actuali ex parte nostra: lo-
quimur enim, vt concipimus, formamus sanè distinctos conceptus, quorum vnus ex alio
oritur, & de alio non prædicatur, habetque aliam habitudinem, quam alius non habet. bal-
butiendo loquimur, ac simplicissimam illam Dei rationem formalem diuersis concepti-
bus inquirimus. Ad 7. Ante omnem actum intellectus non inuenitur contradictio for- 7.
maliter, sed fundamentaliter tantùm; quia alterum contradictorium est formaliter ne-
gatio, idque per opus intellectus. Sufficit ergo pro tunc distinctionem rationis fundamen-
taliter inueniri. Ad 8. Emanationes diuinæ, & realiter distinguuntur, & formaliter. 8.
vnde quamuis distinctionis formalis earum fundamentum, sit voluntatis, atque intellectus
distinctio; non tamen distinctionis realis earum: non enim ideo processiones diuinæ di-
stinguuntur realiter, quia altera est ab intellectu, altera verò à voluntate; sed quia ha-
bent realem oppositionem relatiuam. distinctio ergo perfectionum diuinarum non fun-
dat realem diuinarum emanationum distinctionem: potest namque fundare inter eas di-
stinctionem formalem, distinctio formalis fundamentalis inter intellectum, & volun-
tatem. Vel dicito: in diuinis ante omnem actum intellectus, quòd sit distinctio formalis
non formaliter, sed virtualiter, id est, eminenter, contenta: quodlibet namque diuinum pro-
pria exequitur, ac si ab alio distinctum esset formaliter. Quam ob causam intellectus ita
intelligit, & non vult, & voluntas ita vult, & non intelligit, ac inter eos distinctio forma-
lis formaliter inueniretur. fundatur autem talis modus habendi distinctionem formalem
supra deitatis eminentem vnitatem formalem formaliter, quæ eminenter æquiualet omni-
bus, quæ per distinctionem formalem formaliter saluanda inducuntur. Arguunt ite-
rum quidam contra prædicta hoc modo.

Veritas & bonitas non Synonyma in Deo.

Balbutiendo loquimur diuina.

Emanationes diuinæ & formaliter, & realiter distinguuntur.

CAP. IIII.

Quòd attributa Dei non distinguantur ex natura rei formaliter.

Quæcunque formaliter in vna, & adæquata ratione formali ipsius Dei adunã-
tur; non distinguuntur formaliter ex natura rei: sed perfectiones diuinæ, 1.
seclusо omni opere intellectus, adunantur in vna, & adæquata ratione for-
mali ipsius: ergo &c. Maior patet, quia aliter diffinitio non adæquare-
tur diffinito. minor verò ex inferiorum qualitatum natura probatur. res
enim inferiores in propriis naturis, sine omni opere intellectus, hac de causa formaliter
distinguuntur; quia se mutuò non includunt suis in rationibus formalibus. Quamobrem,
ratio formalis vnius non est alterius. sic virtus calefactiua, ita est calefaciendi princi-
pium; vt non sit principium desiccandi: virtus ergo calefactiua, & virtus desiccatiua in

Vnde res inferiores distinguantur.

Attributa quomodo distinguãtur in deo

Dionysi. dicit perfectiones diuinas esse in Deo simpliciter.

propriis naturis distinguuntur formaliter ex natura rei. hæ autem in luce Solis inuentæ, ita in vna lucis natura adunantur, vt indistinctæ sint formaliter. Assignata siquidem lucis solaris diffinitione, non opus est amplius illarum diffinitiones inquirere, propter adæquationem, quæ est inter diffinitionem, & rem diffinitam. ex his autem licet ad diuina contemplanda assurgere. Sanè, perfectiones diuinæ, teste Dionysio 5. de diuinis nominibus, simpliciter sunt in Deo, non ad proprias naturas definitæ; sed ad ipsius esse illimitationem eleuatæ. Quare, quemadmodum omnes in vna simplicissima re formaliter adunantur; ita profectò in illius simplicissima ratione formali, indistinctæ formaliter sunt. Etenim, sicut sapientia diuina, non magis est sapientia, quàm bonitas, quàm esse diuinũ, & è contra; ita sanè ratio formalis ipsius esse diuini, non magis includit ipsum esse, quàm sapientiam, & bonitatem. Nam si adæquata illius rei simplicissimæ diffinitio daretur, quæ est Deus, in illa vnica ratione formali, quicquid est Deus includeretur formaliter. vnde ipse Deus, qui seipsum per modum sui intelligit, vnicam tantùm rationem formalẽ, nempè verbũ format. Itaq;, si qualitates inferiores in luce solari sunt indistinctæ; quantò
2. *magis diuinæ perfectiones in deo? Amplius, õnis actualis distinctio ex natura rei, fundatur super actuali oppositione ex natura rei; sed inter perfectiones nulla est actualis oppositio ex natura rei: ergo. Maior habetur ex 10. met: cõ:24. In eadẽ, inquit, serie prædicamẽti contraria esse debent. Minor, inductione probatur: in illis enim nõ est oppositio contradictoria, neq; priuatiua formaliter: nam vtriusq; oppositionis alterum membrum, est formaliter negatio. In Deo autẽ non est huiusmodi negatio, nisi fundamentaliter tantùm: distinctio siquidem actualiter, oppositionem exigit actualiter; oppositio actualiter, exigit extrema actualiter: neq; ibi est oppositio contraria, quia alterum contrariorum semper est defectiuum 10. met: com. 16. quòd autem non sit inter eas oppositio relatiua, ex se patet. Deus ergo est vna perfectio illimitata habens in se multiplicabiles in aliis*
3. *perfectiones omnes. Præterea, distinctio formalis ex natura rei, maior est distinctione reali: perfectiones ergo diuinæ non distinguuntur ex natura rei. Antecedens probatur. distinctio per intima rei, maior est illa, quæ fit per extrinseca: sed distinctio formalis ex natura rei fit per prædicata primi modi, quæ insunt rei in primo signo, distinctio autẽ realis fit per ea, quæ postea insunt: ergo &c. Sanè, si simpliciter sequitur ad simplici-*
4. *ter, & magis ad magis; maximum necessariò sequitur ad maximum. Item, diuinæ perfectiones abstractæ abstractione vltima, sunt formaliter infinitæ: ergo sunt idem formaliter ex natura rei. consequentia probatur, quia in Deo est vna ratio formalis omnium*
5. *perfectionum, vt iam dictum est. antecedens autem manifestum, nam in diuinis propter summam, veramq; infinitatem omnia sunt idem. Amplius, vbi est summa simplicitas, ibi esse non potest distinctio formalis, ex natura rei: sed in Deo est summa simplicitas, vt paulò antè disputauimus: non est ergo distinctio formalis ex natura rei. Probatur mi-*
6. *nor, vbicunq; est talis distinctio, est profectò aliqua compositionum, de quibus locuti sumus. sed in Deo nulla est compositio: ergo. Præterea, omnis distinctio apud Peripatheticos, aut est secundùm rationem, aut secundùm subiectum. distinctio quoq; realis, vel est re essentiæ, vel re existentiæ, siue prædicamenti: nulla est ergo distinctio ex natura rei apud Philosophum. Quocirca, si attributa sunt in Deo, per essentiam, & circumscri-*
7. *pto actu intellectus, vnum non est aliud. distinguuntur ergo realiter, non realitate quidem existentiæ, sed essentiæ: non ergo ex natura rei. Adhuc, quæ sunt in diuersis generibus, realiter distinguuntur: sed attributa, & essentia sunt in diuersis generibus; nam essentia est in prædicamento substantiæ, attributa verò, in prædicamentis accidentium:*
8. *igitur realiter differunt, & nõ ex natura rei. Adde, quòd attributa, eiusdẽ generis, ac speciei nequaquam sunt: ab inuicẽ ergo realiter differunt. Amplius, ex 2. phy: et 5. met. c. de causis: effectus in actu requirit causam in actu, sicut effectus in potentia, causam in potentia. sed causa, ob quã affirmatio, & negatio de aliquo non contradicunt, est distinctio*

vel non,

Attributa quomodo distinguã tur in deo

vel non identitas existens. si igitur actu aufertur contradictio: actu igitur, & non virtute tantùm in huiusmodi re erit distinctio, vel non identitas. sed sine vlla intellectus operatione, in deo actu istæ sunt veræ, intellectus intelligit, & voluntas non intelligit: inter diuinas ergo perfectiones, necessaria est distinctio rationis, nedum virtualis, sed etiam actualis. quomodo enim actu aufertur contradictio, si in Dei substantia, non datur actu distinctio? Præterea, prædicatio in abstractis non est vera, nisi per se primo modo: sed illa, quorum vnum prædicatur de altero, & è conuersò primo modo, non distinguuntur ex natura rei; quia idem prædicatur de seipso, diffinitio de diffinito, & è conuerso. in diuinis autẽ teste Aug. 5. de trin: ca. 5. Non sicut, inquit, in creaturis, sapientia & iustitia sunt duæ qualitates, ita in Deo; sed quæ iustitia, ipsa est & sapientia: ergo &c. Adhuc, quæcunque ex natura rei distinguuntur, & quodlibet illorum est simpliciter simplex, se totis distinguuntur: in nullo igitur cõueniunt, nec sunt idẽ aliquo modo. sed quodlibet attributũ est simpliciter simplex, si ab inuicem distinguuntur: ex natura rei, se totis distinguũtur. Iterum, quodlibet distinctũ ab alio secundùm rationem, est profectò res ab alio distincta, vel ens rationis. si ergo attributum, ab alio distinguitur attributo ex natura rei; ab inuicem vtiq; vt res, & res necessariò distinguentur. Amplius, si distinguuntur ex natura rei; absq; dubio, sicut quidditas & quidditas distinguuntur, aut formalitas, & formalitas. sed formalitas, vel quidditas eius, cui inest realitas est: realiter ergo diuina attributa ab inuicẽ distabunt: quod planè diuinam simplicitatem omninò euerteret.

9. (beside "Præterea")
10. (beside "quæcunque ex natura rei")
11. (beside "Iterum")
12. (beside "Amplius")

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

Attributa distingui ex natura rei.

Qui Dei attributa ex natura rei formaliter distingui dixerũt; ea profectò nec realiter nec essentialiter, nec aliis sequentibus distinctionibus, realem præsupponentibus, distingui voluerũt; sed ratione ex parte intellectus, & ex natura quoq; rei. Etenim, duabus diuinis perfectionibus sumptis, puta intellectu, & voluntate, contradictoria prædicata de eis verificari possunt: distinguuntur ergo ex natura rei, & distinguuntur formaliter. alij in idem recidunt, sub aliorum inuolucris verborũ: Attributa, inquiunt, diuina, distinguuntur ratione, tum ex parte intellectus, tũ etiam ex parte rei: alij dicunt ex natura rei. id autẽ ex amplissima Dei magnitudine proficiscitur, quæ fundamentaliter multis respondet rationibus. quãuis enim vna sit essentia diuina infinita, in qua attributa sint vnum realiter; quia tamen vnumquodq; eorum est infinitum, nec includit conceptum alteriùs; formaliter ex natura rei esse distincta, necessarium est. Identitas siquidem realis, & distinctio formalis non opponuntur: sed bene sunt oppositæ idemptitas formalis, & distinctio formalis. Sanè, distincta formaliter, vnum, alteri esse idem formaliter, est impossibile. Porrò, distinctio realis ostendit neutrum eorum, quæ realiter distinguuntur, actu esse infinitum: nam si alterum ex sua ratione formali est infinitum; alteriùs realitatem necessario complectitur: atq; ita, vnum est amborum esse reale, siue realitas. si autem neutrum eorum est infinitum, & formaliter, & realiter distinguuntur. Non rectè ergo agunt, qui ex distinctione formali ex natura rei, realem inducere, inferreq; student: est enim fallacia consequentis ab insufficiente: est etiã fallacia secundùm quid ad simpliciter, ex dictione secundùm quid, distinctionẽ inferendo simpliciter. hæc planè locum habent in creaturis, in quibus simpliciter infinitum est nihil: quapropter, quæ distinguuntur formaliter ex natura rei; realiter quoq; distinguantur, necesse est. Sanè, distinctio interdum idemptitati formaliter opponitur, aliquando vnitati, nonnunquam potentialitati, & confusioni. Prima oppositio indicat relationem solam, quemadmodum idemptitas, cui opponitur; idq; positiuam aliquam relationem distinguendo, vel identitatis relationem negando. Cæterùm huiusmodi distin-

Vnum attributum nõ includit conceptum alteriùs formaliter.

Distinctio cui opponitur.

Attributa quomodo distinguãtur in deo

di distinctio, in diuinis esse non potest, quæ idemptitati opposita sit diuinæ: igitur hoc modo nulla sunt ibi opposita ex natura rei, nisi per operationem tantùmmodo intellectus. Bene ergo dictum est in diuinis, secundùm hunc modum, distinctionem ex natura rei, nequaquam esse. Secunda autem oppositio, quæ vnitati opponitur, priuationem, seu negationem vnitatis indicat. priuatio autem eorum est vnitatis carentia, quæ nata sunt, esse vel efficere vnum. Quam ob causam huiusmodi oppositio, imperfectionem sonat; idcirco in diuinis locum non habet, in quibus est simplex, summaq; perfectio. si autem vnitatis negationem ostendat; tunc absq; dubio, ex natura rei in diuinis locum habebit. verum est enim dicere, patris personam non esse filij personam. Quare inter diuinas personas est distinctio realis: inter essentiam verò, & relationem, distinctio formalis ex natura rei. hoc etiam modo attributa ab inuicem, & ab ipsa essentia distinguuntur. Porrò, oppositio, quæ potentialitati opponitur, in diuinis ponenda non est, à quibus omnis prorsus confusio, quàm longissimè abest. Itaq; ex his, quæ iam diximus, omnium soluta est argumẽtorum controuersia; sicut patere potest legitimè, candideq; intuenti. Verùm, vt ad plenũ illis morem geram; ad singula quæq; respondere decreui. Ad primum, negatur minor, nam attributa non adunantur in vna ratione formali, sed reali tantùm: proinde, quamuis diuina essentia sit infinita simpliciter, & similiter attributa, atq; huiusmodi infinitas, omnem penitus imperfectionem extrudat, nempe realem essentiæ, siue attributorum distinctionem; id tamen, quod ad perfectionem pertinet, distinctionem scilicet formalem, non tollit. Quocirca, & si tum essentia, tum etiam attributa sint formaliter infinita; nihilominus non eadem inter se formaliter sunt, sed distincta potiùs. Exemplum autem de virtute calefactiua, atq; desiccatiua non est simile: nam neutra illarum est infinita simpliciter. Sed dicis, tunc intellectus diuinus, plura prima obiecta, & adæquata simpliciter, haberet; atq; ita quodlibet illorum propria ratione, & primò intellectum moueret diuinum. sed tunc actus intelligendi diuinus, non esset vnus, sed plures; similiter & actus generandi: atq; ita in diuinis plures haberentur filij: ergo &c. Soluitur: In diuinis vnicum esse obiectum intelligendi, volendique, nempe diuina essentia, secundùm essentiæ rationem. Quando ergo arguis, multa sunt attributa: ergo multa obiecta: negatur consequentia. nam attributa ab ipsa essentia, atq; ab inuicem non realiter; sed formaliter tantùm differunt: obiectum autem diuini intellectus, est vnum, atque idem realiter cum omnibus attributis. Ad 2. Maior est vera in rebus, quarum esse reale est diuersum: tunc planè actualis distinctio ex natura rei, fundatur super actuali oppositione ex natura rei. vbi autem est actualis oppositio ex natura rei; ibi certè est naturæ diuersitas. sed diuina attributa, non realiter, sed formaliter ab inuicem, atque à diuina essentia differunt; quæ quidem formalis distinctio non opponitur distinctioni reali, sed idemptitati formali: simul igitur coalescere possunt. Ad 3. Negatur maior in personis diuinis: nam distinctio, quæ fit per absolutum in diuinis, est intimior, quàm illa, quæ fit per relationes, aut per aliquem conceptum, qui dicitur distinctio formalis. Siquidem tunc argumentum esset efficax, quando ipsa attributa, ab inuicem, atq; ab ipsa essentia diuina realiter distinguerentur. in primo igitur signo, & prædicatum primi modi est essentia diuina, cuius vnio, siue distinctio (si daretur) omnes alias antecelleret. Ad 4. Negatur consequentia, quamuis enim omnium diuinarum perfectionum sit vna ratio realis; distinguuntur tamen formaliter. Illa sanè distinguuntur formaliter, quorum vnum non est quidditas, seu diffinitio, vel pars metaphysica diffinitionis eius, prædicabilis de ipsa per se primo modo. sed iustitia Dei, non prædicatur de ipsius misericordia; vtraque tamen est infinita simpliciter: igitur formaliter ex natura rei ab inuicem separantur: in Deo ergo est vna ratio, scilicet essentia, attributa tamen formaliter differunt. Ad 5. Negatur maior: & ad probationem dico, attributa, atq; diuinam essentiam esse formaliter infinita, in quibus profectò nulla potest esse compositio: sunt enim vnum infinitum

Quæ oppositio fit in diuinis.

Personæ distĩguuntur realiter, essentia & relatio formaliter, ex natura rei.

Attributa sũt vnũ non formali, sed reali ratione:

Obiectio.

Solutio.

2.

3.

4.

Formalis distinctio.

5.

Attributa quomodo distinguātur in deo

finitum reale, siue essentiale; cui diuisionem, aut compositionem non addunt formales ex natura rei distinctiones. Sed dicis: quæcunque distinguuntur ex natura rei, distinguuntur realiter: patet, nam distinctio cùm sit passio entis; ad ens solùm pertinet rationis, atque reale: ens autem rationis in anima, reale verò extra animam reponitur. Porrò, reale, ex rei natura proficiscitur. si ergo attributa ex natura rei distinguuntur, entia reuera realia esse probantur; atque ita in diuinis multa erunt entia realia. Item, aucto inferiori, superiùs augeatur, necesse est; sicuti aucto, vel multiplicato homine, augetur, & multiplicatur animal. sed formalitas, respectu realitatis, secundùm rationem entitatis, est quid inferiùs: igitur, si in diuinis multæ sunt distinctiones formales, siue formalitates; multæ quoque erunt realitates, atque entia realia, quod impium est credere: ergo &c. Obiectiones. 1. 2.

Respondeo: si realiter distingui, idem sit apud te, quod ex natura rei, & non ex opere intellectus distingui, verum dicis. sin autem id sonet, quod est re, & re distingui, falsum est, & hæreticum. Ad 2. dico, sequelam illam, locum non habere in diuinis, in quibus attributa, & essentia sunt formaliter infinita; infinitum autem augeri non potest. Secus est in creaturis, quæ sunt finitæ, atque augmenti, & decrementi sunt susceptiuæ. Ad 6. Dico, non sequitur, non est apud philosophum; est ergo negandum, atque abijciendum quicquid dictum sit ab aliis diuinæ sapientiæ cultoribus. Ad 7. Negatur minor in diuinis: nā inibi (vt diximus) nullum potest esse accidens; sed attributa, atque essentia sunt idem realiter. Quòd autem nulla in diuinis esse possit distinctio realis, clarissimè constat. Quæcunque enim realiter distinguuntur, distinguuntur etiam existentia: sed in Deo vna est existentia, vnum ergo est esse. omnia igitur in illo sunt idem realiter. Item, quæ distinguuntur realiter, per intellectum separari possunt, etiam secundùm esse: sed diuina essentia, secundùm esse, à suis attributis separata, intelligi nequit; nec vnum attributorū, sine alio: ergo quod prius. Adhuc, si attributa ab inuicem, & ab ipsa essentia realiter differunt; tunc profectò in diuinis, ex re, & re esset multiplicitas, atque compositio: proinde Auer: in lib. destru. destru. disp. 5. in solutione ad vltimum, Deo huiusmodi multiplicitatem realem, nullo modo dicit esse tribuēdam. Inter ergo diuinam essentiam, eiusque attributa non est aliqua distinctio realis. Ad 8. Antecedens est verum, quando effectus est realis positiuus: quòd si effectus extiterit negatio, sicut est in proposito, quoniam auferre contradictionem, est negare contradictionē; pro causa illa sufficit distinctio virtualis, vel ex natura rei, quæ sufficienter est in actu, pro huiusmodi effectu statuendo, qui est negatio. Quamobrem, quemadmodum in nobis ista duo non contradicunt, intellectus intelligit, voluntas non intelligit, quia nimirum est actualis distinctio, & non identitas inter intellectum creatum, & voluntatem; ita profectò ista duo in diuinis, intellectus intelligit, & voluntas non intelligit, non contradicunt: stat enim inter ea distinctio virtualis, aut ex natura rei; quæ absque dubio, actuali æquipollet. Ad 9. Attributa in diuinis sunt idem realiter, ideóque vnum prædicatur de altero etiam in abstracto: per idemptitatem quidem; non tamen in primo modo dicendi per se. quare non omnis prædicatio in abstracto, est per se in primo modo constituta. Solutio. 1. 2. 6. 7. Essentia diuina, & eius attributa sunt idem realiter. 8. Intellectus & voluntas diuina distinguūtur ex natura. 9.

Sed dicis: ens perfectissimum, nempe Deus, est maximè vnum ex natura rei, sicuti est maximè perfectum: vnitas enim ad entis perfectionem spectat. sed attributa ad Dei perfectionem spectant: igitur secundùm attributa, vnitas potiùs, quàm distinctio Deo attribuitur. Præterea, si attributa, ex natura rei quidditatiuè distinguuntur; omninò diffinitione etiam distinguuntur: sed quæ diffinitione differunt; re quoque, atque essentia differunt: est enim diffinitio, essentiæ declaratio. Re ergo, atque essentia, attributa inter se separantur, quod est falsum. Item, plura secundùm rem, vnum esse ex natura rei, nisi secundùm rationem, est impossibile. igitur è conuersò, vnum secundùm rem, multa esse ex natura rei, atque secundùm distinctionem formalem, similiter est impossibile. Obiectiones. 1. 2. 3.

Respondeo: vnitas realis, eorum prorsus omnium, quæ compossibilia sunt, in eodem supposito existens, ad perfe- Solutio. 1.

Attributa quomodo distinguãtur in deo

ctionem pertinet, quippè, quæ ens supremum, atque perfectissimum indicat, cuiusmodi est Deus: de formali autem vnitate, non est simile iudicium. Sanè in ente simpliciter perfecto, formalis multiplex distinctio cum diuinæ vnitate naturæ, amplissimam, atque singularissimam diuinam manifestat, ostenditque essentiam. Etenim, si sunt plurimæ in Deo perfectiones simpliciter, & proprios conceptus quidditatiuos non haberent distinctos; imperfectionis certè magis, quàm perfectionis aliquid diceret. Quamuis igitur in diuinis, summa, primaque perfectio ad diuinam essentiam pertineat: in qua omnia sunt vnum attributa, atque personæ; ne in diuinis perfectionibus processus fieret infinitus, sunt nihilominus aliæ distinctiones, atque perfectiones formales, ex natura rei, quæ attributa vocamus.

Vnitas realis ad perfectionem dicit, nõ sic vnitas formalis.

2. *Ad 2. dico, in Deum, atque in aliquod ipsius attributum non cadere propriè diffinitionẽ. Igitur non diffinitione, sed conceptibus propriis metaphysicis, attributa distinguuntur.*

3. *Ad 3. antecedens est falsum: personæ enim diuinæ distinguuntur realiter, vnum tamen sunt; vtpotè vnus Deus, essentialiter, etiam sine aliqua intellectus operatione. Itaque, quamuis attributa secundùm rem sint idem; distinguuntur tamen formaliter ex natura rei, idque secluso opere intellectus.*

10. *Ad 10. Verùm quidem est, quodlibet attributum se totum formaliter, ab altero distingui, idemque esse cum illo realiter.*

Obiectiones.

1. *Sed dicis, quicquid est forma, & idem alteri; est etiam idem sibi formaliter: quemadmodum, quicquid est materia, & est idem alteri; est etiam idem sibi materialiter. sed quodlibet attributum est idem alteri, etiam secundùm se, & simpliciter idem: idem ergo erit formaliter.*

2. *Item, præstantior est multiplicatio per vnam formalitatem, quam per plures: ergo vna tantùm ratio formalis in diuinis inuenitur. antecedens probatur authoritate, & ratione: authoritate planè Dionysii in cœlesti hierar. cap. 12. dicentis: superiores angelos præ cæteris, maiori pollere scientia; quippe, qui vnicam, ac vniuersalem habeant: ratione autem, quia posse in plura per vnam formam, præstantiùs est, quàm per plures. vnde Sol per vnicam suæ lucis formam melior est, quàm per multarum agentia formarum: ergo &c.*

Superiores angeli pollent maiori sciẽtia

Solutio.

1. *Respondeo, negando maiorem: non enim opus est, quòd si attributum cũ altero sit idem realiter; cum eodem quoque esse idem formaliter, vt dictum est.*

2. *Ad 2. antecedens est verum in rebus, quarum nulla est perfecta simpliciter. sed quia perfectiones, siue attributa diuina, sunt perfecta simpliciter: ideò secundùm vnam, eademque rationem formalem, haberi non possunt.*

11. *Ad 11. Idem realiter distinctum, à seipso ratione distinguitur. Igitur aliquod distinctum ratione, non oportet esse plura entia rationis, neque ens rationis: sed vnum, atque idem ens reale, à seipso secundùm rationem distinguitur: non ergo oportet, quæ ex natura rei distinguuntur, ea distingui realiter: idem enim realiter in seipso, distinctionem recipit formalem.*

12. *Ad 12. & vltimum. Formalitas essentiæ diuinæ, & sapientiæ, sunt idem realiter: vnum siquidem, ratione infinitatis, in identitatem migrat alterius; ita vt vnum in abstracto prædicetur de altero. Eodem quoque modo realitas sapientiæ, atque essentiæ sunt idem penitus realiter, ob eandem profectò causam. cum his autem distinguuntur formaliter; quippe, quæ non sunt eædem in primo modo dicendi per se: sunt ergo aliquæ realitates, non realiter certè, sed formaliter distinctæ.*

Obiectiones.

1. *Sed dicis, attributum, in quantum distinguitur ab attributo, est aliquid, vel nihil. si aliquid: duo ergo attributa sunt duo aliqua, siue duæ res: realiter ergo distinguuntur. si nihil, ex sola igitur intellectus operatione, & non ex natura rei distinguuntur. planè, nihil, extra intellectum, distinguitur ab alio ex natura rei.*

2. *Amplius, si attributa ex natura rei distinguuntur; erunt profectò veluti duo absoluta distincta: quæ quidem si ita distincta manserint, suppositum vtique diuinum, vnum non erit: ratio enim vnius, vt dicitur 5. met. est ratio indiuisionis. Quòd si vnita fuerint, tunc planè eorũ suppositum, nequaquam simplex, sed compositum erit. hoc autem iudicium de relationibus haberi non potest: simplicitas siquidem alicuius, comparationem ipsius realem, minimè tollit: ergo quod prius.*

Solutio.

1. *Solutio: ad 1. Attributum in quantum distinguitur ab attributo, est*

De immutabilitate Dei.

to, est quidem res vera, & aliquid; non tamen aliquod reale diuisum, sed idem omninò. nam aliquid si esset in quantum distinguitur ab attributo; tunc planè ostenderetur, distinctionem huiusmodi, inhærentiæ prædicati ad subiectum, causam esse: atque sensus esset: attributa sunt res distinctæ realiter, quod falsum esse, sæpè sæpiùs diximus. Ad 2. negatur consequentia: nam pari facilitate duæ relationes in eodem supposito, realiter nõ distinguerentur, neque ex natura rei. aut enim diuisæ manentes, suppositum reddunt diuersum; nam ratio vnius, est ratio indiuisionis. &c. non minus certè absoluta, quàm relationes in eodem supposito sunt, atque ex natura rei distingui possunt. Dicis: Inter attributa, & diuinam essentiam, nulla datur distinctio formalis: patet authoritate August. 7. de Trinit. cap. 1. Eò, inquit, sapiens, quò Deus; non eò pater, quò Deus. negat igitur distinctionem formalem attributi à diuina essentia, & attributorum ab inuicem. Præterea 12. confessionum cap. 6. Sapientia, inquit, tua vult: velle autem in diuinis, de eo, quod à voluntate est indistinctum, prædicatur: idem igitur sunt sapientia, & voluntas. Omnia prædicamenta (teste Boëtio de Trinitate) in diuinis, transeunt in substantiam, sola relatio manet. Cui suffragatur Damascenus li. primo dicens: Omnia in diuinis sunt idẽ, præter generationem, & ingenerationem, & processionem. Anselmus in Monologio 17. Omnia quæ sunt in Deo, essentialiter sunt ibi vno modo, & vna consideratione; quod certè ex parte obiecti est intelligendum: ergo &c. Respondeo ad primum, non eodem formaliter Deus est Deus, quò sapiens; sed concomitanter potiùs: nam illud est nomen proprium, hoc verò translatitium. nec eò Deus, quò pater, & è conuersò: deitas enim perfectionem dicit simpliciter, non autem relatio. etenim, quamuis deitas in diuinis, de omnibus prædicetur, non tamen paternitas. vnde deitas, paternitatis realitatem includit; id profectò non ex parte paternitatis prouenire credendum, sed ex parte essentiæ diuinæ. Quando ergo dicis, eò sapiens, quò Deus: verum quidem est essentialiter, non autẽ formaliter. Ad 2. Sapientia tua vult. Sensus est: voluntas tua, quæ est eadem realiter sapientiæ tuæ, vult, & est. non ergo sequitur, quòd nullo modo distinguantur; alioqui diceremus essentiam generare per idemptitatem, quam habet patris. Ad authoritatem Boëtij: omnia prædicamenta, siue attributa transeunt in ipsam substantiam, id est, substantiæ similem habent modum prædicandi. Ad Dama. omnia sunt idem realiter, non autẽ formaliter. Ad Anselmum: omnia essentialia in diuinis sunt vno modo, vnaque consideratione. Quid ergo sint attributa diuina, & quomodo differant, hæc dixisse sufficiat.

Margin: 2. (beside "Ad 2."); Obiectiones. 1. 2.; Solutio. 2.

QVAESTIO QVINTA. CAP. I.

De immutabilitate Dei.

Osteaquam de simplicitate Dei, atque ipsius attributis disputauimus: oportunum esse iudicauimus, de illius immutabilitate verba facere, sermonisque ordinem contexere. siquidem, quod est omninò simplex, omnibus numeris est immutabile. Non ergo immeritò philosophus 12. met. comme. 41. Deum immutabilem esse asseruit: Esse igitur, inquit, substantiam quandam æternam, immobilemque, atque à sensibili separatam, ex hisce, quæ iam diximus, patet. & comm. 38. est quippiam mouens immobile, atque actu existens: id vt aliter se habeat nullo modo fieri potest. Porrò, quod aliter se habere non potest, immutabile est: impassibile profectò est, nullam denique alterationem subire potest. Necesse est, inquit Plato dial. 2. de rep. si quid à specie sua discedat, vel ipsum à se mutari, vel ab alio. sed haudquaquam ab alio quæ optimè se habent, mutantur, atque vertuntur, quemadmodum corpus à cibis, & poculis, & laboribus; & plantaria omnia ab æstu, tempestatibusque ventorum. Quicquid igitur bene se habet, vel natura, vel arte, vel vtrisque; minimùm perturbationem ab alio susci-

Aristoteles dei immutabilitatem ostendit.

Plato de immutabilitate Dei.

 pit.

De immutabilitate Dei. pit. At verò Deus ipse, & quæ Dei sunt omni ex parte quàm optimè sese habent: nunquid se in se verteret, mutaretq; Deus? vtrum igitur in meliùs, & pulchriùs; vel in peiùs, & turpiùs? necesse est in peiùs, si modò mutatur: non enim indigū pulchritudinis, & virtutis esse Deum dicimus. sed credo, sua sponte aliquem, siue Deum, siue hominem non velle se deteriorem facere. Impoßibile est igitur Deum mutare se velle; sed vt videtur, pulcherrimus, optimusq; cùm sit; sua in forma sempiterna, & simplici perseuerat.

Plotinus. Consentit his Plotinus Aenn. 5. lib. 5. cap. 10. Deus est simplex, est & primum, inquit, quoniam est principium. ab eo namque omnia profluunt: ab eo motus primus exoritur, neq; tamen est in eo: ab eo quoq; status, quoniam ipse nihilo indiget; neq; enim mouetur, neq; quiescit, cùm nihil habeat in quo requiescat, in quo reuoluatur. nam circa quid, aut ad quid potißimùm, aut in quo præcipuè vel mouebitur, vel requiescet? est enim ipse

Deum nō posse definiri. primus. sed neq; potest definitus esse: alioqui à quo poterit definiri? Neq; rursus sic est infinitus, vt immensa moles solet excogitari. tum verò quònam progredi debet? nunquid vt aliquid inde reportet, qui nullo penitus indiget? Aliter ergo nunquā se habet: est igitur immobilis. & Aenn. 6. lib. 8. cap. 16. Deus est vbique, & nusquam: nusquam certè contigit. Rursus, si est vbiq;, proculdubio quantus ipse est, tantus est & vbiq;. ipse existens supremus, subdita habet omnia: sibimet exhibet subsistentiam, vna cum ipso eius actione collata. ab illo igitur, & ex illo suum esse producitur: non ergo sicut contingit,

August. sed vt ipse voluit, sic prorsus existit. Suffragatur philosophicæ doctrinæ D. Aug. lib. 1. de Trini. ca. 1. Qui solus habet immortalitatem, ait Apostolus 1. Tim. 6. Solus, inquam, quia vera immortalitas incommutabilitas est; quam nulla habere potest creatura, quoniam

Iacobus. solius est creatoris. Vnde Iacobus: Apud quem non est transmutatio, neq; vicißitudinis

Dauid. obumbratio. Et Dauid Psal. 101. Mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es. Et

Malach. Propheta Malachias 3. Ego Deus, & non mutor. Sanè, quemadmodum scribit philoso-

Arist. quid sit mutatio. phus 3. phys. cap. de motu: Mutatio est actus entis in potentia, secundùm quod huiusmodi, vel actus mobilis, in eo quòd mobile. igitur mutatio opus habet subiecto, cuius ipsa sit actus, & accidens: mutari enim est aliter se habere nunc, quàm priùs: actualitas autem est entis: igitur creatio, propriè mutatio dicenda non est, quippè, quæ priùs nihil

Creatio nō est mutatio. extiterit. Deinde, subiecto, necessaria est alicuius termini positiui negatio: est namq; actus entis in potentia: cæterùm ens in potentia, illius, ad quod est in potentia, negationem includit. Quare, si ab æterno aliquid produceretur, etiam si in subiecto, vel de subiecto produceretur; id tamen per veram mutationem non fieret: in subiecto enim, termini negatio non præcesßisset. Tertiò, mutatio, ad terminum ordinem habet, vtpotè quæ est actus entis in potentia secundùm quod huiusmodi: quia nimirum ad alicuius termini acquisitionem, vel destructionem ipsa ordinem obtinet. Ex quo patet, formas absolutas, quæ ad huiusmodi terminum, ordinem non habent, à mutationis varietate, atque

Formæ quæ non subditæ sunt mutationi. defectu liberas esse. Idcirco, nec albedo, nec forma substantialis, mutationes sunt appellandæ: alioqui mutatio, actus esset mutabilis in ordinem ad seipsum. Postremò, mutatio est actus instantaneus, vt generatio: succeßiuus verò, vt motus: formam autem permanentem, mutari est impoßibile; etenim inter sese opposita sunt, sicut album & nigrum.

Rationes, quòd Deus non sit immutabilis. Et hæc quidem diximus, vt mutabilitatis, seu mutationis natura palàm fieret, ex cuius notitia, Deum prorsus esse immutabilem, cognosceremus. Sanè, quod subiecti naturam subire non potest, mutationi nō subditur, vt iam patet: sed Deus est huiusmodi: ergo.

1. Amplius, quod non est in potentia ad aliquid, est immutabile: quia mutatio est actus entis

2. in potentia. sed Deus est actus purißimus: ergo quod prius. Item, id, quod est idem re-

3. aliter omni compoßibili sibi formaliter, in eodem supposito, est immutabile. sed Deus

4. cùm sit intensiuè simpliciter infinitus, est huiusmodi: ergo. Præterea, illud, quod secundùm totum id, quod est, & quod habet, necesse est esse, est immutabile: quod enim est mutabile, aliquid habere potest, quod non habet. sed Deus nullo indiget; quandoquidē in

seipso

 De immutabilitate Dei.

*seipso habeat omnia: ergo &c. Adhuc, etiam secundùm negationem mutationis largo
modo intellectæ, quæ pro quolibet esse realis principio, seu defectu accipitur: Deus est
immutabilis. Reuera, quod ex se est formaliter necessarium non esse, vel esse post non* 5.
*esse, est impossibile. sed Deus ex se formaliter est solum ens necessarium: ergo. Antece-
dens autem sic potest manifestum fieri, ens ex se formaliter necessarium, est primum
simpliciter in entibus: quicquid autem tale est, ab esse in non esse, nec è conuersò muta-
ri potest; ab alio certè dependeret, atque ita primum nequaquam vocaretur. at Deus, à
nullo dependet: est igitur immutabilis. Amplius, illud, ab esse in non esse mutari non* 6.
*potest, ad cuius quidditatiuum conceptum pertinet esse: quemadmodũ conceptus quid-
ditatiuus, in non conceptum, uerti non potest. sed Deus est suum esse: ergo. Quoniam i-
gitur Deus non potest esse subiectum, nec alicuius mutationis terminus, neq; ipsa muta-
tio per se, vel per accidens; omninò immutabilem esse, & fidei, & rationi est consenta-
neum. Præterea, omne quod mutatur, motu aliquo mutetur, necesse est: sed quod moue-* 7.
*tur, partim quidem manet, partim verò transit, quæ Deo non competunt: ergo. Item, a-
liquid acquirit aliquis, ad illud pertingendo, quod priùs non attigerat, aliquid verò de-
serit: sed hæc omnia diuinæ repugnant infinitati: Deus ergo est immutabilis, perfectissi-
mus, simplicissimus, immensus, intransmutabilis.*

CAP. II.

Quòd Deus sit mutabilis, quædam probare conantur argumenta.

Vicunq; vult aliquid de nouo, mutatur. sed Deus vult aliquid de nouo, quia 1.
*creauit aliquod nouum, vtpote mundum; suum enim creare est suum velle:
ergo mutatur. Planè, quemadmodum se habet voluntas noua ad effectum
nouum; ita certè voluntas antiqua ad effectum antiquum. sed voluntate
noua, effectus antiquus non producitur: nec etiam voluntate antiqua, siue
æterna, effectus nouus. Cùm autem Deus, mundum de nouo produxerit; id profectò noua
& non antiqua produxit voluntate: mutabilis est ergo. Adde, vel Deus ab æterno vo-
luit effectum suum, atq; ita ex necessitate, effectus quoq; esset æternus: vel contingenter
voluit, fuissetq; ipsius voluntas indeterminata. Porrò, nihil quod est indeterminatum, in
actum prodit; nisi ab aliquo determinetur: quod autem determinatur, mutabile est: er-
go. Sanè, si illius voluntas est indeterminata; quare hoc magis, quàm illud vult, atq; ap-
petit? Amplius, si Deus esset immutabilis: igitur ad illud, ad quod immediatè se habet,* 2.
*immutabiliter se haberet. Illud ergo aliud est immutabile. Immutabile enim, quod est
primum agens, ad suum effectum diuersimode se habere non potest. Nam si quandoq;
agat, quandoq; verò non, ex sui videtur mutatione prodire: non ex noua passi approxi-
matione, vel impedimentorum amotione: actio siquidem primi agentis, his opus non ha-
bet. Quòd autem illud, ad quod se habet, esset immutabile, patet: nam ad quodcunq; ne-
cessarium, necessariò se habet; illud quoq; est necessarium. Adhuc: Deus aliter se habet* 3.
*nunc, quàm priùs: ergo mutatur: de non creante certè fit creans. Consequentia nota est,
quia mutari est aliter se habere nunc, quàm priùs. Item 7. Sap. dicitur: Omnibus mobili-
bus, mobilior est. Præterea, id, quod habitudinem habet ad aliquod mutabile, est etiam* 4.
*mutabile; habitudo siquidem non permanet, suo termino non permanente: sed Deus habi-
tudinem primitatis habet, siue omnium primitatum creaturarum, & accidentium: patet
ergo quomodo dicendus sit mutabilis. Iterum, Quicquid mouet seipsum, est aliquo modo* 5.
*mutabile. sed spiritus creator, autore August. super 4. gen. ad liter: mouet se, non certè
per tempus, neq; per locum: Deus ergo aliquo modo est mutabilis. Plato etiam vocat*

Deum, numerum seipsum mouentem. Præterea effectus assimilatur suæ causæ: sed creaturæ mutabiles, effectus Dei sunt: ergo Deus est mutabilis. 6. *Item, si primum ens esset penitus immutabile; tunc planè esset ens necessarium, quippe, qui eodem modo semper se haberet.* 7. *sed tunc non esset omninò liber, quia necessitas libertati opponitur: nam quod est liberum, ad vtrumlibet indifferenter se habet: Deus autem est maximè liber, liberè ergò, & non ex necessitate agit. Ex quo non est necesse, vt primum mouens, necessariò moueat primum cœlum: atque ita potest esse mutabilis: quod enim est in potentia, siue liberum ad agendum, ab actione, atque motu potest quiescere, & ita mutari. Ex his ergo patet, quòd Deus sit aliquo modo mutabilis.*

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. *AD primum: Deus nullum habet actum volendi de nouo sibi aduenientem, sed vnico, eoque æterno, tum ex parte sui, tum etiam ex parte volitorum, secundùm aliquod tempus, vult omnia. Itaque, ratio actiua volendi, est æterna Dei volitio, siue voluntas; quæ tunc mundum esse voluit, quando conditus est.* Voluntas Dei æterna. *Ad primam confirmationem, negatur similitudo, siue comparatio: nam voluntas noua, est limitata, atque creata; quæ profectò, nec natura, nec duratione, ante effectum antiquum, esse habere potest: voluntas autem diuina, quoniam limite caret, atque omnipotens existit, effectum nouum, quem natura, & duratione præcedit; producere valet. Igitur voluntas Dei, ob summam, infinitamque perfectionem, æterno ac simplici actu, & noua vult, & antiqua. Ad secundam confirmationem, voluntas Dei æterna voluit omnia ab æterno: nec inde sequitur, esse aliquem effectum æternum: voluit enim omnia condita in tempore fieri, atque creari. Quamobrem, etsi diuinæ voluntatis actus sit æternus in se, atque necessarius; obiectum tamen, in quod transit, contingens potest esse, & nouum.* Si voluntas Dei possit dici indeterminata. *Quando ergo dicis, tunc voluntas secundùm se, indeterminata meritò diceretur, atque ita contingenter vellet. Respondeo, indeterminatam quidem dici, non passiua, sed actiua indeterminatione: idque non tempore aliquo indeterminato, aut duratione; sed ratione solùm; ideoque determinante, aut mutante non indiget: quippè, quæ secundùm actum intrinsecum sit determinata; non sic autem ad obiectum contingens, atque extrinsecum. Ad tertiam confirmationem: primæ planè causæ, causa non est quærenda: sed voluntas Dei est prima causa, ad quam tandem omnis voluntas, siue res contingens deueniat, necesse est: ergo. Hæc siquidem diuina voluntas in seipsa necessaria est: respectu verò obiecti contingentis, vocatur contingens.*

2. *Ad secundum: Deus est immutabilis, mutabilia condens immutabiliter: quæ sanè, quoniam ex nihilo condita sunt, mutationi subiacent. secus autem esset, si ex sua substantia cuncta condidisset: tunc planè fierent, atque essent omnia immutabilia. quoniam autē ex nihilo condita esse voluit, & corruptioni, mutationique obnoxia; ideo, tum ex parte conditionis, tum etiā ex parte conditoris, ita instituentis, creata omnia, aut mutantur, aut mutari possunt.*

3. *Ad 3. Ratio illa valet in agente creato, non autem in Deo, qui actionem habet æternam; quam ob causam, licet ab æterno res esse voluerit; non tamen ab æterno creare, aut creasse dicitur.* Obiectio. *Dicis, à contradictorio, in contradictorium, sine mutatione transitum fieri non posse: creans autem, & non creans sese mutuò oppugnant: ergo.* Solutio. *Dico, mutationem huiusmodi in creaturam cadere, non in Deum: quemadmodum dicimus de nouo lapidem cognitum esse, non sui quidem: sed cognoscentis mutatione facta.* Omnibus mobilibus mobilior est. *Ad confirmationem de sapientia respondeo: sapientiam, omnibus mobilibus, mobiliorem appellari: quia nimirum velocissimum in creaturam suæ diuinitatis cursum immittit. Omnia siquidem à diuina sapientia proficiscuntur: cuius reuera,*

De essentia Dei.

quæ proximiora sunt, maiorem præseferunt similitudinem: remotiora verò, minorem: Proinde Dionysius cœlestis Hierar. cap. 1. Omnis, inquit, processus diuinæ manifestationis, venit ad nos à patre luminum. Ad 4. Deus nullam habet ad creaturam aptitudinalem, seu realem rationem; sed magis ipsa creatura ad Deum. Argumentum ergo nihil concludit. 4.
Ad 5. Diuus August. Platonicè locutus est: putabat enim Plato, intelligere, & velle, motum quendam esse. Quoniam igitur Deus, seipsum perfectissimè intelligit, atque vult; ideò seipsum mouere arbitratus est. 5.
Ad 6. inter effectum, & causam duplex similitudo perpenditur: vna quidem idemptitatis, altera verò proportionis. Prima autem necessaria non est, sed secunda potiùs. Licet igitur corporalia quatenus mutationi subdita sunt, à Dei similitudine quàm longissimè absint; illam tamen, quatenus entia sunt, imitantur. hæc certè similitudo sufficiens est, ad effectum statuendum. 6.
Ad 7. de hac materia dixi folio 30. vbi ad plenum, huic quæstioni respondisse me puto. 7.

MERCVRIVS Dial. X.

Deus, & pater, & bonum, ô Tati, naturam eandem, imò eundem actum habent. Huius actus voluntas est, huius essentia velle cuncta subsistere.

Commentum XI.

POSTQVAM de generatione, & diuinitate filij Dei, pro tenuitate nostri ingenij, in re tam grauissima, & obscurissima, aliquid in medium protuli, nec non de simplicitate, & attributis Dei, deque ipsius immutabilitate; par est, ac rationi consentaneum esse iudico, vt de Dei essentia, & existentia, nonnihil in medium proferam; vt quæ dicta sunt, & dicenda, clariùs, lucidiùsque intelligi possint. Porrò Mercurium in Pymandro ita legimus de hac re fuisse locutum: Deus, inquit, et pater, & bonus. Tribus egregiis titulis Patris personam appellat. In primis Deum, ab ipsa vtique deitate siue diuina essentia, sic dictum, & esse habentem nominat. Deinde Patrem, à paternitate. Postremò, bonum à fœcunditate: fœcunda est enim prima persona in diuinis, ad intra quidem duplici fœcunditate, nempè partu intellectus & voluntatis: ad extra verò productione creaturarum omnium, atque conseruatione, quæ communis est tribus personis diuinis. Deus, inquit, ô fili, & Pater, & bonum, naturam eandem, nempè diuinam essentiam, imò eundem actũ, essentialem scilicet habent, non autem personalem, quia persona generat, non autem diuina essentia. Huius scilicet, Dei patris actus, est volũtas, quæ idẽ est essentialiter & realiter cum diuina essentia. Essentia verò huius Dei patris, est, qua cuncta subsistunt: omnibus enim est esse: quibusdam autem esse & viuere: nonnullis verò rebus, esse, viuere, & intelligere. Quia voluit, ideo sunt: & quia est per se ipsam; ideo alia habent esse per participationem. In 12. autem Dialogo declarat, quomodo filius sit de essentia patris, vt supradictum. Mens, inquit, ô Tati, id est, filius, Mens de patre, filio, et spiritu sancto dicitur: qui sunt vna mens essentialiter, tres verò personaliter. Hæc persona nascitur de essentia, quia nascendo, diuinam accepit essentiam. Magis ergo accedit ad confessionem, & veritatem fidei catholicæ, quàm Arius, Sabellius, Eunomius, Manicheus, Valentinus, & alij, qui Christi diuinitatem negarunt, & quidem ineptè & indoctè. Si enim filius nascitur de essentia, & ista essentia est æterna: igitur filius est æternus. Neque enim per mentem, persona patris intelligi po-

Expositio textus.

Actus Dei.

Actus essentię

Mercurius.

Vna mens essentialiter.

ligi potest: quia pater non nascitur; alioqui esset ab alio, quod patri non conuenit. Neque filius nascitur ab essentia, id est, à diuina essentia generatur; alioqui diuina essentia generaret: Sed diuina essentia non generat, neque generatur: igitur nascendo ex patre, diuinam accepit essentiam: in quo duo maximè declarauit, nempè consubstantialitatẽ & originem filij: Filius enim, & consubstantialis est patri, & ab eo substantiam accipit. Deinde quantum discriminis inueniatur inter generationem filij Dei, & creaturã, & creaturarum generationem, clarissimè ostendit. Mens, inquit, ab essentia Dei nequaquam diuisa, sed illi potius connexa eo modo, quo Solis corpori lumen. *Sensus est: filius Dei, qui dicitur mens secunda, ita à patre nascitur, sicut lumen à corpore Solari. Proinde quemadmodum lumen à solis corpore perpetuò fluxu luminoso dependet; ita, vt nunquam sit sol sine suo lumine, nec vicissim lumen, sine sole; eodem modo, ita filius nascitur à Patre, ab eo accipiens per generationem æternam diuinam essentiam, vt nunquam pater fuerit sine filio, nec vicissim filius sine Patre. Præterea, quemadmodum lumen est de substantia luminis solaris; ita filius de substantia patris, eadem numero, non sic autem lumen de corpore Solis. Secus autem se habet modus generationis in creaturis: filius enim non est de eadem substantia patris, numero, sed specie: nec semper pater filio coëxistit, aut filius patri: propterea genuina patris imago dici nõ potest. Quòd verò ista mens genita de essentia Dei patris, sit Deus, audi quæso patienter magnum Mercurium, quasi alterum Ioannem euangelistam, ante omnes prophetas, excepto duntaxat Mose de filij diuinitate mira prædicentem.* Hæc mens, *inquit*, Deus est: *sic Ioannes in Euangelio suo: Et Deus erat verbum. Istius mentis effectus, soli Deo competere possunt; igitur est Deus. si opera facio, quæ nemo alius facere potest: & si mihi nõ vultis credere, operibus credite. Enarrat effectus mẽtis secundæ:* in hominibus, *inquit*, est Deus. atq; idcirco nõnulli ex hominũ numero Dij, eorumq; humanitas, diuinitati proxima est. *hæc ille. Sensus est, iste filius Dei dedit hominibus potestatẽ filios dei fieri, quorũ humanitas, diuinitati proxima, quia homo in terris est mortalis Deus, in cœlo autem immortalis Deus* In animalibus autem irrationabilibus mens illa, natura est: nam vbicunq; anima; ibi quoq; mens: quemadmodum vbicunq; vita, ibi etiam anima. *hæc Mercurius. Sensus est, Mens illa, quæ dedit hominibus potestatem filios Dei fieri, quæque Deo conformes efficit per morum probitatem, & virtutem intelligendi; ipsamet animalibus ratione carentibus naturam præstat sensibus ornatam. Mercurius*, In viuentibus absq; discursu, *inquit*, est vita. *Sensus est, mens secunda, quæ in hominibus est Deus, in animalibus irrationabilibus est natura sensitiua, in plantis est vita vegetatiua, in omnibus deniq; rebus est esse: talis ergo mens proculdubio est Deus: neque enim ab aliquo alio ista fieri possunt, quam à solo Deo.* Mens quippe adiutrix est hominum animarum, eas in proprium bonum reuocans. in animis hominum resistit interdum, atq; repugnat. Anima siquidẽ infusa corpori à voluptate, atq; dolore continuo deprauatur. *hæc ille. hæc omnia, quæ dicta sunt à Mercurio, Catholicæ fidei conformia sunt, quæ propterea elucidanda suscepi; vt ex ethnicis scriptoribus, eisdemque antiquissimis, qui scripturarum diuinarũ peritiam profitentur, satis rationabiliter confutari possent & conuinci, qui de Christi diuinitate perperã loquuntur: itaque essentia diuina, per se existit, omnibus creatis dat esse: filius autem, æterna generatione à patre nascendo, diuinam accepit essentiam, à qua nunquam separatur, vtpote Deus verus, vt patet per ipsius effectus, & opera. sed audiamus Aristotelem, quid de essentia Dei dicat.*

Generatio filij declaratur.

Mercurius.

Filius Dei à patre procedit, sicut lumẽ à corpore solari.

Mercurius.

Effectus mentis secundæ.

Adiutrix hominum.

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

Dei essentia, & esse sunt idem.

SI Deus

De essentia Dei.

SI Deus, inquit Philosophus 12. met. com. 51. nihil intelligit; sed ita se habet, Philosophus.
vt is qui dormit, quid nam ipsius excellens? quid egregium erit? sin intel-
ligit, huius verò est aliud auctor; non est certè id, quod est ipsius substan-
tia intellectio, sed potentia, non erit substantia optima. igitur intellectus,
intellectio, & quod intelligit, ipsius substantia est. Ex quo patet, Deum Deus est suũ intelligere.
ipsius intellectus, instar potentiæ se haberet ad actum:
esse, suum intelligere; alioqui ipsius intellectus, instar potentiæ se haberet ad actum:
vnde laboriosa sibiipsi intellectio fieret: quod profectò nobilissimæ substantiæ, minimè
conuenit. si igitur nobilissimæ substantiæ intellectus, in actu semper non extiterit intel-
ligendi, sed interdum in potentia; profectò non erit illud egregium, & præclarissimum
bonum, quod omnia confitentur & appetunt. Sanè, intellectus in potentia, vel in habi-
tu existens, similis est dormienti, qui vitæ actum, nequaquam exercet; nam somnus, est
dimidium vitæ. quamobrem, felix dormiens, ab infelici non differt: nec virtute prædi-
tus, ab insipiente. Intellectus ergo nobilissimæ substantiæ, actu semper intelligat, necessa-
rium est: per suum enim intelligere, inest nobilitas intelligenti. Planè intelligere inest Intelligere est perfectio intelligentis.
intelligenti intrinsecè, & foras non progreditur: est certè perfectio intelligentis, sicut
esse existentis, & viuere, viuentis. Quemadmodum enim, esse consequitur formam; ita,
absque dubio, intelligere speciem intelligibilem: Dei autem forma (si licet sic loqui) est
suum esse: proinde, quoniam ipsius essentia, ad similitudinem se habet speciei intelligi-
bilis: eius planè intelligere, suum esse, atque essentia est omninò. Sed videndum nobis est, Essentia, & esse, variè sumuntur.
quid discriminis sit inter essentiam, & esse, essentia namque vno modo, idem est, ac ens
possibile: quam quidem potentiam obiectiuam appellant: quam profectò, rosam hyemis
tempore habere, affirmant: cui opponitur esse actualis existentiæ. Alio autem mo-
do essentia pro natura accipitur: vnde hominis essentiam, humanitatem vocant. simi-
liter etiam esse condiuiditur: itaque esse potentiæ obiectiuæ, ab esse potentiæ subiectiuæ,
quæ est in materia, differre non videtur re, sed ratione tantùm: forma namque producen-
da, actione agentis, & obiectiuæ, & subiectiuæ potentiæ terminus est. Ex quo patet, Esse potentiæ obiectiuæ, & subiectiuæ.
duplicem in formæ productione, compositionem inueniri: alteram quidem, ex forma,
& materia, alteram verò, ex esse, & essentia. Cæterùm, in separatis à materia idem
est esse, & essentia, tum si primo, tum etiam si secundo modo sumatur. etenim, quæ à ma- Separata à materia sunt æterna.
teria separata sunt, secundùm Peripatheticam doctrinam, æterna consistunt: ideoque an-
te illorum esse, potentia nulla præcessit, nec obiectiua, nec etiam subiectiua. Omne namque
possibile ibi, necesse est esse, quia esse melius, est necessarium. sed possibile esse in illis,
idem est, quod esse: igitur, idem est esse, & essentia primo modo accepta, idem quoque se-
cundo modo. Et indiuiduũ: quandoquidẽ in separatis à materia, in vna specie, vnũ tantùm
modo sit indiuiduũ: itaque in simplicibus essentia, est statim id, quod est, vt 7. & 8. met. di-
citur, quia nimirũ, nulla est ibi compositio. Auerr. etiam 12. met. com. 51. Essentia, inquit, nõ Auerroes.
est eadem cum intelligere, quod est actio intellectus in nobis: & intellectu in nobis, non
est idem, quod intelligere omnibus modis: & causa in hoc est, quia intellectum in nobis,
est aliud ab intelligentia: in eis autem, quæ sunt non in materia, contingit vt intellectum,
& intellectus, & actio sint idem. huiusmodi sententiæ extitit Auicenna, Algazel, Phil.
Themistius, Simplicius, Alexander, aliique plurimi. Plato in lib. Parmenidis ab Aristo- Plato dissentit ab Aristote.
tele dissentit quoad secundùm modum essentiæ: posuit enim, teste Aristotele, composi-
torum essentias separatas, de quibus postea dicetur. Arist. verò, vt in 8. met. disputat,
ab indiuiduis non separat. Catholici verò, qui præter primam substantiam, condita, ac Catholici.
de nouo creata omnia esse fatentur; huiusmodi essentiæ, atque esse vnitatem, soli Deo at-
tribuunt. in ipso quippè esse, & essentia, & re, & ratione idem sunt. Re quidem, siue Esse & essentia idẽ in Deo
subiecto, quia omni ex parte simpliciter est æternus; ratione verò, quoniã causatus, aut de
pendens, nullo modo intelligi potest. hæc autem, neque intelligentiis, etiam si æternæ exti-
terint, neque conditis in tempore, sunt attribuenda. Sanè Auer. 3. de anima, com 5. in cæ- Auerroes.

lis com-

lis compositionem quandam æternam statuere videtur ex esse, & essentia, nempè ex intelligentia, & orbe, quam ex motu percipimus. Præterea, quælibet intelligentiarũ (prima tantùm seclusa) est causata, vt ipsemet dicit in eodem com. proinde composita quodammodo dicitur, ex aliquo essentiæ simili, & ex aliquo actui simili. Cæterum, quoniam secundùm ipsius doctrinam, neutra harum compositionum, est noua; hac de causa, esse, & essentia in illis idem esse dicuntur: per attributionem verò diuersa: quemadmodum exemplicat met. 12. com. 39. etenim intelligentiarum essentia, sine esse fuit nunquam, nec esse potest: esse ergo, & essentiam in illis idem esse, clarissimum est: in nouiter verò cõditis, quoniam possibile, præcessit esse; idcirco, ex esse, & essentia in illis vera est compositio. Sed dicis, si essentia pro natura, esse verò pro indiuiduo intelligantur in nouiter creatis; profectò talis essentia de indiuiduo dicitur: vel ambo de eodem prædicantur: igitur esse, & essentia in rebus creatis, sunt eadem subiecto. si verò pro ente in potentia, intelligatur; ambo planè, materiæ accidunt, vel esse, essentiæ accidit: ergo quod priùs. Respondeo, subiecto eadem esse, separabiliter tamen: quamob causam, eadem subiecto simpliciter sunt minimè. At in æternis, & subiecto eadem sunt, & inseparabili connexionis vnitate: itaq; intellectus diuinus propriè est suum intelligere, suaq; intellectio, atq; suum intelligibile: authore Auerro. 12. met. com. 15. & lib. destr. destr. disp. 3. in solutione 16. dubij. Quamuis, inquit, intellectus, & intelligibile in separatis intelligentiis sint vnum, & idem; non ob id tamen, in simplicitate sunt æquales: differunt enim magis, minusq;. profectò huiusmodi simplicitas, in primo tantummodo intellectu, pura consistit: primi sanè intellectus substantia, per se existit: alij verò id habent, quod à primo intellectu receperunt. Et 3. de anima, com. 5. In solo 3. quæst. in sola prima intelligentia, quidditas, & essentia sunt idem omnibus modis: in aliis verò, quoquo modo distinguuntur. Et 5. met. com. 21. Deus sublimis est simpliciter perfectus, in quo intellectus est existens per se, & essentia, & quidditas, sunt omnibus modis eadem. Deniq; Moses dicit: Ego sum, qui sum: quia nimirum sum meum esse simpliciter. Consentit his Plotinus enn. 6. lib. 7. cap. 39. inest Deo quidam simplex intuitus ad seipsum: in quo, cùm non sit aliquod interuallum, nec differentia ad seipsum prorsus vlla; meritò hoc ipsum, quod dicitur intendi in se, vel intueri seipsum, nihil aliud nisi ipsummet existit. Et cap. 40. Actio Dei, est eius essentia, coëxistitq; in essentia. neq; illic diuersum intelligentia, atq; hæc ipsa essentia: sed hæc ipsa natura seipsam intelligit, non tanquam diuersum aliquid, vbi nulla est diuersitas: Deus ergo est suum esse, sua quidditas, atq; intellectio, & essentia: quoniam ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia: cui est gloria in secula seculorum Amen.

Compositio ex intelligentia & orbe. Obiectio. Responsio. Auerr. Intellectus diuinus propriè suum intelligere. Auerroes. Moses. Plotinus. Actio Dei est eius essentia.

CAP. II.

Quòd Dei essentia, & esse non sint idem.

1. Posset aliquis contra ea, quæ supra dicta sunt, hoc modo oppugnando, arguere. Intelligere, authore philosopho in lib. de anima, est quædam operatio. sed substantia nobilissima non est operatio: nam operatio, ab operante aliquid procedens significat: substantia autem Dei à nullo operante procedit: igitur, Deus non est suum intelligere. Sanè, omne intelligere, alicuius respectum intuetur: at substantia nobilissima, ab alicuius respectu non pendet: igitur ipsamet, non est suum intelligere: alioqui intelligeret se intelligere se, & sic deinceps, vsq; in infinitum.
2. Amplius, pater in diuinis, non est suum intelligere: igitur, Deus non est suum intelligere: etenim si pater in diuinis esset suum intelligere: aut certè suum intelligere filij ipsius intelligere esset, aut diuersum, essentialiter loquendo. si diuersum, tum, aliqua essentialis perfectio, patri conueniret, qua filius omninò careret. quòd si idem sit

vtriusq; intelligere: ergo, pater est filius: filius enim est suum intelligere. si certè filij intelligere, vnum, ac idem sit, quod patris intelligere, & vterq; est suum intelligere; absq; dubio, pater est filius, & vicißim, filius est pater: sed vtrumq; istorum, rationi, ac fidei non consonat: pater ergo, non est suum intelligere. Adhuc, nihil est in semetipso: sed essentia diuina, nempe deitas, in Deo esse dicitur: Deus ergo non est idem, quod sua essentia. Adde, quòd effectus, suæ causæ aßimilatur: omne enim agens, agit sibi simile: sed in rebus creatis, quæ Dei effectus sunt, suppositum, & natura, id est Ioannes, & humanitas, non sunt idem: igitur, nec Deus est idem, quod sua deitas. Præterea, quæ sunt eadem subiecto, & ratione; eundem profectò quidditatiuum conceptum habent. sed essentia, & esse in hoc maximè discrepant: non sunt ergo idem, existere, & subsistere, siue eße, per quod constituitur suppositum: ad quidditatiuum enim essentiæ conceptum nō pertinet: igitur existere, siue eßentia, non est esse. Profectò, quæ distinguuntur secundùm cōmunißimas rationes formales, quidditatiuè non sunt idem: sed existere, & subsistere talia esse probantur: ergo quod priùs. Item, quod non solum conuenit essentiæ, sed etiam aliis attributis; ab ipsa reuera eßentia, quidditatiuè distinguitur, aut saltem ad illius quidditatiuum conceptum non pertinet. sed esse actualis existentiæ, diuinis conuenit attributis: igitur esse ab essentia in diuinis separatur. Nam si per impoßibile diuina essentia non esset, adhuc abstractiuè posset intelligi: esse non intelligendo, per aliquod ipsius repræsentatiuum. ex quo patet, esse ab ipsa diuina eßentia, aliquo modo posse separari. Ex his igitur, atq; similibus conantur nonnulli ostendere, eße, atq; essentiam in Deo idem non eße.

3. (beside "Adhuc, nihil est in semetipso") 4. (beside "Præterea") 5. (beside "Item")

CAPVT III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, ex supra dictis, patet solutio: Dei enim intelligere, atq; operatio huiusmodi est sua eßentia. Ad confirmationem dico: Dei intelligere, sui ipsius eße, & non alterius: propterea, non opus est in infinitum proficisci. 1.
Ad 2. patris intelligere, à filij intelligere, non re, sed ratione, seu modo discrepat intelligendi: pater siquidem seipsum intelligit, vt concipiens: filius verò, vt conceptus. vnde Plotinus enn. 6. lib. 7. cap. 40. Ipsa, inquit, actio prima, subsistentiam generans in eßentiam. cùmq; alteriùs sit imago, tam excelsi imago est, vt sit etiam eßentia. sin autem illius quidem foret, neq; tamen ab illo nihil in se aliud eßet, quàm quod foret illius, neq; in seipsa substantia foret: vnum ergo, atq; idem est patris, ac filij essentiale intelligere; diuersus tamen, vel alius modus intelligendi. 2. Plotinus.
Ad 3. simplicia, per compositorum cognitionem intelligimus; atq; ideò, quando de Deo loquimur, nominibus vtimur concretis, vt eius subsistentiam significemus, apud nos siquidem composita tantùm subsistunt: abstractis quoq; vtimur, ad ipsius simplicitatem demonstrandam. Quamob causam, quando deitas, vita, vel aliquid huiusmodi in Deo eße dicitur; non deitatis, sed nostri indicat diuersitatem intellectus. Ad confirmationem respondeo, Dei effectus, ipsum imperfectè imitari: id namq;, quod est simplex, & vnum, per multa repræsentetur, necesse est: proinde contingit compositio, ex qua fit, vt suppositum non sit ipsius natura. 3.
Ad 4. negatur minor, & ad probationem dico, in diuinis subsistere duplex esse: vnum quidem incommunicabile, quod est personale, siue suppositi; alterum verò eßentiale, & communicabile, quod planè est idem penitus cum eßentia. de existere autem simile est iudicium. Ex quo patet argumentum nihil valoris habere. Ad confirmationem dico, non dari talem eßentiæ, & esse abstractionem, secundùm vniuocam aliquam Dei ad creaturam, communitatem. quòd si tanquam poßibilis, concedatur; adhuc 4. In diuinis est duplex subsistere.

tamen esse, veluti & necesse, in Dei conceptu clauderetur: quamuis ab intellectione essendi in communi accepta distingueretur. Ad 5. negatur maior: nam ita bene essentia attributis conuenit, quemadmodum & esse, quod sanè est quidditatiuè idē essentiæ. quare ratio maioris nulla est. Ad confirmationem respondeo: notitiam abstractiuā de Deo, quidditatē ab esse, sub ratione obiecti cogniti non abstrahere; sed vt in re, & in ente, quoniam accidit sibi, vt abstractione cognoscatur, quod scilicet in re existat: quemadmodū existentiæ accidit esse in re: vt sic fiat cognoscibilis. Itaq; essentiam diuinam aliquo modo non esse idem, quod suum esse, omninò fieri nequit, neq; intelligi potest. Illud sanè, quod formaliter est summè necessarium, ex seipso, esse complectitur; alioqui non esset formaliter ex se necessarium: sed essentia diuina, ex seipsa est formaliter necessaria, absolutissima: ergo ratio essendi, illi conuenire debet. Necessarium planè, authore philos. est inuariabile, & quòd aliter se habeat, est impossibile: sed Deus est talis per essentiam: ergo quod priùs. Item, in Deo est vna, & eadem ratio & quidditatis, & esse secundùm Algazelem in primo tractatu suæ met. primaq; diuisione; quod planè à veritate quàm longissimè abesset, si diuina essentia, quidditatiuè, & per se primò non esset suum esse. quòd igitur suum esse sit diuina essentia, ex his, quæ diximus, manifestum esse puto. Verùm, vtrum essentia, & esse actualis existentiæ in creaturis differant realiter, in sequenti capitulo, dicetur.

Essentia diuina ex seipsa necessaria.

CAP. IIII.

Argumenta, quæ videntur probare essentiam, & esse actualis existentiæ in creatura differre realiter.

1. PArticipans realiter differt ab eo, quod participatur: nihil enim seipsum
2. participat. sed essentia participat, & recipit esse; quia nimirum est ens ipsum participans: igitur, realiter differunt ab inuicem. Præterea, id, quod
per se est in potentia ad aliquid, atq; ex se indifferens ad ipsum, vel eius
oppositum, ab ipso realiter differt; ad seipsum certè, vel ad suum oppositum indifferens, est nihil: sed essentia creaturæ, est in potentia contradictionis; alioqui
si determinaret sibi esse, non posset non esse, & sic omninò esset necessaria. si non esse,
3. esset impossibilis: ergo quod priùs. Amplius, si essentia in creatura non differt à suo
esse; tunc planè esset suum esse. sed hoc est impossibile, quia tunc creaturæ essentia, esset
planè suum purum esse subsistens, quod soli Deo conuenit: igitur realiter differunt.
4. Item, illa, quæ diuersis potentiis cognitiuis apprehenduntur, realiter ab inuicem separātur. sed creaturæ essentia, seu quidditas ab intellectu (cùm sit eius obiectum) esse verò,
à sensu apprehenditur; est enim particularium, ac actu tantummodo existentium co-
5. gnitiuus: ergo &c. Adhuc, terminus mutationis realis, à subiecto, vel quopiam subiecti vice fungente, realiter differt: ipsum enim naturaliter præsupponit, quippè, cùm mutatio ad ipsum, non autem ad subiectum terminetur. sed esse, est primus terminus crea-
6. tionis, quæ est mutatio: essentia autem, vice subiecti fungitur: ergo &c. Iterum, esse
causatur ex principiis essentiæ: differunt igitur realiter; alioqui, ita propositio ista erit necessaria: essentia habet esse, sicuti essentia est essentia; atq; ita creatura ex necessitate naturæ à Deo procederet, essetq; penitus annihilabilis, quod rectæ rationi non consonat. Sanè, omnis essentia creata habet aliquid sibi realiter coniunctum, præter suum esse: sortes enim præter suum esse, habet quantitatem, albedinem, & similia. sed nullum esse, quod est idem cum sua essentia, habet aliquid adiunctum, præter se; alioqui in alio esset receptum: igitur nullū esse per se est essentia creaturæ. Suffragatur huic sententiæ Boëtius in hebdo-

Anno 1572. Obijt Summus Pontifex Pius quintus ordinis Sancti Dominici, cuius anima requiescat in pace.

tius in Hebdomadibus, dicens: In omni, inquit, eo, quod est, præter primũ, differt quod est, & quo est: sed quod est essentia, quo verò est ipsum esse: ergo &c. Consentit Auicenna 5. met. Esse, inquit, actu, vel potentia, sunt passiones entis: sed passio realiter differt ab eo, cuius est: ergo &c.

De esse & essentia Dei.

Auicenna.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

AD primum respondeo: si distingui realiter rerum diuersitatem denotet, qualis nimirum est inter materiam, & formam, aut accidens & subiectum; falsa profectò est huiusmodi sententia: sin autem, alio modo; tanquam bonam admittimus. Essentiam sanè, rei quidditatem, per diffinitionem expressam, intelligo: esse verò actualis existentiæ, ipsius essentiæ productæ respectum ad Deum creantem, atque conseruantem: sicuti, effectum ad primam per se causam efficientẽ. Ad hanc certè causam primam, essentia est in potentia, velut fundamentum est in potentia respectu creaturæ, vbi respectus realiter saltem distinguitur à fundamento. sit nobis exemplo, genus, quod planè in natura specifica, suo modo in potentia est ad differentiam, facitque compositionem veram: species enim ex genere, & differentia, sicut creatura ex esse, & essentia componitur. Porrò, esse actualis existentiæ, atque ipsa essentia, quamuis eiusdem sint generis, atque prædicamenti; diuersimodè tamen se habent. nam essentia per seipsam est in prædicamento: esse verò, quia essentiæ consubstantiale est: igitur, res non est in prædicamento respectu existentiæ, sed essentiæ, vel quidditatis potius. Ex quo patet, res cuiuslibet prædicamenti proprium esse existentiæ habere, sicuti propriam essentiam: in creatura autem, esse actualis existentiæ, respectus reuera est essentiæ creatæ, & dependentia quædam, ad primam causam efficientem. Quando ergo dicitur, in creatura esse ab essentia realiter distingui: si hoc modo intelligas, consentio quidem; sin aliter (vt diximus) nego. Sed his præmissis, ad argumenti solutionem accedamus: omne participans &c. Respondeo, participans bifariam intelligitur: vno quidẽ modo, vt effectus suam causam participans, & sic ab inuicem realiter differunt; ita verò, essentiam, ab esse in creatura differre, negamus: alio verò modo, vt esse participat suum fundamentum, à quo realiter distinguitur, sicut genus participat differentiam. in his certè non est realis .i. essentialis distinctio, sed ille quidem, quem paulò ante enucleauimus, modus. 1.

Essentia quid sit.

Esse quid sit.

Esse, & essentia in creaturis differunt.

Participans duplex.

Ad 2. id sanè, quod est in potentia ad aliquod positiuum, vtique indifferens ad oppositum, ipsumque recipit, sicut forma, materiam, aut subiectum, accidens; ab ipso profectò realiter .i. essentialiter differt. essentia autem creata, non ita est in potentia ad suum esse; sed magis sicut fundamentum in creatura, ad substantialem respectum, & eundem essentialiter sibi; & sicut genus ad differentiam, quæ simul necessariò sunt, & non sunt. hoc modo realiter distinguuntur: sed nihil est contra nos, sed fauet magis. Quando ergo arguis, in minore, essentia est potentia contradictionis ad esse, vel non esse, quod neutrum sibi determinat, dico: essentiam, si erit mansura, ad esse, sicut ad seipsam, determinatam esse; potest tamen non esse, quia potest non manere, atque excidere ex ente in nihil: eò planè est annihilabilis, quò non est penitus necessaria. Ad hunc etiam, & ipsum existere potest non esse in actu; quia nimirum existentia potest non existere, sicut essentia, ab existere tamen realiter non differt. 2.

Essentia determinatur ad esse.

Ad 3. Negatur consequentia: nam creaturæ essentia non est suum existere: nec vnum de altero, in recto, & in abstracto, prædicatur. Secundùm ergo modum prædictum, realiter differunt: non certè sicut forma, & materia, aut aliquid huiusmodi, sed sicut genus & differentia. Itaque essentia creaturæ non est suum esse, quemadmodum animalitas non est rationalitas. hæc autem in 3.

De esse,& essentia Dei.

Deum cadere non possunt, vt dictum est. 4. *Ad 4. Maior, veritatem habet in potentiis sensitiuis exterioribus, quarum per se obiecta positiua realiter distinguuntur: in potentiis autem subordinatis, nempè in intellectu, & sensu, aliter res se habet: Etenim eadem res ab vtroque percipitur, siue percipi potest. Idem sanè, quod sentitur, intelligi potest: intellectus namque circa totum ens sensibile, suam valet potentiam extendere. Proinde, quando in minore, ais, essentia, & esse diuersis potentiis cognitiuis apprehenduntur, dico, essentiam, & intelligi, & sentiri posse: differenter tamen. intellectus profectò quidditatiuè cognoscit essentiam ab esse, siue à suo singulari, & abstrahendo, & diffiniendo; quia illius obiectum est quidditas, sensus autem minimè. Adhuc, esse non est id, quo obiectum sensus est singulare, quippe, cùm indiuidualis naturæ sensibilis, differentia non sit: idcirco argumentum non facit ad rem. Præterea, etiam si essentia ab intellectu, existentia verò à sensu cognoscantur; non ob id tamen, realiter, id est, essentialiter distinguuntur, quemadmodum nec essentia, & suum singulare, sed realiter, vt diximus.*

Essentia cognoscitur ab intellectu quidditatiuè.

5. *Ad 5. terminus mutationis realis, quæ profectò vera mutatio appellatur, nedum realiter; verùm etiam essentialiter, & à mutatione, & à subiecto mutationis separatur. Porrò, creatio, non est verè mutatio: non enim est de aliquo subiecto. quam ob rem, essentia, respectu ipsius esse, sicut subiectum nequaquam se habet: alioqui non crearetur, sed creationi præsupponeretur, quod reuera falsum est. Ipsa igitur essentia creationis terminus est: suum verò in actu existere, ad producens refertur. Quòd si dixeris, referri, existere, vel esse præsupponit, verum esse dico, de eo quod respectum habet accidentalem, & essentialiter distinctum: qualem certè essentia, & esse non habent. Igitur nihil concludis.*

6. *Ad 6. Negatur consequentia, & ad probationem respondeo, quòd essentia est essentia, ipsam ab actu abstrahendo, vel potentia: aut sub disiunctione accipiendo, propositio necessaria est. Contingens autem est, essentia est actu, & extra intellectum: hoc siquidem modo essentia potest non esse essentia. Similiter ista est necessaria, essentia habet esse actu, vel potentia: & ista est contingens, essentia habet esse actu. Et cùm hæc ita se habeant, distinguuntur tamen realiter, vt dictum est. Ad confirmationem Boëtij respondeo: verum quidem esse, quod est, & quo est, in creatura realiter differre, modo supra dicto, & esse, aliquo modo ad essentiam posse comparari; sicuti respectum ad suum fundamentum, & actum, ad suam potentiam. Ad Auicennam autem dicimus, passionem à subiecto non realiter, id est, essentialiter differre: verùm nonnulli contendunt hæc quæ dicta sunt, ex natura rei tantùm ab inuicem distingui.*

CAP. VI.

Quòd esse actualis existentiæ, & essentia, distinguantur tantùmmodo ex natura rei.

8. *MAnente eadem ratione, inquiunt, manet idem effectus: ergo esse realiter differt ab esse, & essentia ab essentia. patet: nam si ratio, qua esse ab essentia realiter differt, sit nimirum potētia contradictionis, id est, indifferentia essentiæ ad esse, & non esse; igitur, vbi talis differentia inuenitur, talis distinctio est ponenda: sed consimilis inuenitur differentia esse ad esse, & non esse; esse enim rosæ in hyeme non est, in vere autem est; & creaturæ essentia ab æterno non erat, modò autem est: ergo quod prius.*

8. *Amplius, quandocunque sunt aliqua duo essentialiter ordinata, & realiter distincta; prius absque posteriori, sine contradictione, fieri potest: sed essentia sine existentia, fieri non potest: essentia namque particularis, quæ sola fit, necessariò est existens: ergo realiter ab inuicem non differunt. Præterea, quæ distinguuntur*

 De esse & essentia.

stinguuntur realiter, se habent sicut res, & res: sed essentia, & existentia, non sic se habent: ergo. patet: quia res conuertitur cum ente in actu, actualitate existentiæ. Iterum, nulla res componit cum sua realitate: ergo nulla quidditas differt realiter à sua existentia: tenet Consequentia: quia existentia est ipsa realitas rei; nihil enim est aliud dicere, rem esse realiter, quàm existere, & è conuerso: Antecedens autem de se notum est. absurdum enim est dicere, aliquid cum sua realitate componi. Adhuc, homo verus non componit cum sua veritate, nec homo affirmatus cum sua affirmatione: igitur quidditas non componit cum sua existentia. patet consequentia: nam rei existentia, nihil aliud est, quàm positio veritatis, & affirmatio eius: antecedens autem oppositum non videtur bene intelligibile. Præterea, essentia, & existentia habent idem contradictorium: ergo non distinguuntur realiter. Consequentia est nota: antecedens verò manifestatur. nihil sanè est, quod priuet esse, quin priuet essentiam. Adhuc, homo in potentia non componit cum homine in actu: ergo essentia, & existentia non componunt, & consequenter non realiter distinguuntur. Consequentia relinquitur per se nota, quia essentia est in potentia, existentia verò est actualitas eius: Antecedens verò patet, actus siquidem, & potentia diuidunt ens, vt cōditio diminuens, & perficiens; sicuti verum, & pictum diuidunt animal, authore Commentatore 9. met. com. 7. Quare homo in potentia, non est simpliciter homo: quando verò est in actu, quia sub conditione perficiente positus est, solam conditionem distrahentem perdit: atque ita nullam compositionem habet cum homine in actu. Item, esse existentiæ, si est distinctum realiter à quidditate, nō est substantia, nec accidens: ergo. Antecedens patet: nam quòd non sit accidens, tanquam verum ponatur: quòd verò non sit substantia, probatur: aut enim est materia, aut forma, aut compositum. sed nullum istorū est apud te: ergo &c. Amplius, existentia & essentia distinguuntur realiter. Ergo in qualibet generatione substantiali sunt duo termini totales, & duo termini formales: Consequens est impossibile: ergo &c. Aristotel. namque 8. met. com. 15. causam assignat, quare compositum substantiale est per se vnum; quia nimirum materia est per se potentia, forma verò per se actus. compositum ergo per se vnum, fit ex per se actu, & per se potentia: sed essentia se habet loco potentiæ, existentia autem loco actus: igitur, id, quod resultat ex esse, & essentia, est per se vnum: atque ita erunt duo composita vnitatem habentia, quorum alterum erit compositum ex materia, & forma; alterum ex esse, & essentia. Itaque, quoniam vnumquodque natum est per se generationem terminare; hac de causa in generatione, duo videntur esse termini totales. Sunt quoque duo termini formales, scilicet existentia, & forma substantialis. Profectò, formalis generationis terminus est id, quo aliquid generatur: sed hoc tum existentiæ conuenit, tum etiam formæ: ambæ ergo erunt formales termini. Siquidem eo modo, qua aliquid est ratio essendi, est ratio generandi. sed existentia est ratio essendi: igitur est ratio generandi: ergo quod prius. Amplius, ex existentia, & essentia fit per se vnum: ergo datur processus in infinitum in essentiis. Consequens est impossibile: ergo &c. Quemadmodum enim ex materia & forma, resultat tertium per se vnum; quia scilicet illa est per se potentia, hæc autem per se actus; ita certè ex existentia, & essentia; quandoquidem existentia est per se actus, essentia autem per se potentia: eadem enim ratio est. Consequentia autem probatur: nam si ex esse, & essentia fit tertium per se vnum, cùm illud iterum distinguatur à sua existentia; componet cum ea, & ex eis fiet aliquid per se vnum: & iterum arguitur eodem modo de illo, & sic in infinitum. Itaque ex his, quæ iam dicta sunt, essentiam ab existentia realiter non differre, manifestissimum esse puto.

4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

Duo termini formales, & duo termini totales.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

1. Rosa, vt rosa semper est.

AD primum, negatur consequentia: nihil enim est indifferens ad aliqua duo quorum alterum in sua diffinitione sibi determinat: esse namque ad intellectum ipsius esse, & essentiam ad intellectum ipsius essentiæ pertinere, apertissimè constat. Quòd autem esse rosæ hyemis tempore non sit, sed tempore veris; in causa est, quòd essentia rosæ, cui sua prædicata quidditatiua semper adsunt, ad actum essendi non peruenit: & non ideò, quòd esse indifferens sit ad vtrumlibet. Ad confirmationem de essentia dico, ex negatione actus essendi ab æterno, bene sequitur, ad esse, & non esse, rosam esse indifferentem; non sic autem ad rosam, &
2. non rosam: siue ergo rosa sit, siue non, semper est rosa: Ergo &c. Ad 2. negatur vtraque præmissa, & maior quidem ostensa est falsa: minor verò in Christo ostenditur, in quo hu-
3. manitas, absque creata existentia actuali, est. Sed de hoc alibi dicemus. Ad 3. negatur maior, non enim necesse est ad tuendam distinctionem realem, vtrumque eorum, propri-
4. am habere existentiam. Ad 4. Quemadmodum esse est duplex, scilicet existentiæ, & essentiæ; ita profectò duplex est realitas, nempè essentiæ, & existentiæ. vnde, quamuis nulla res componat cum sua realitate essentiæ; componit tamen cum realitate existentiæ. hominis namque essentia absolutè in reali substantiæ prædicamento reponitur: posita au-
5. tem in rerum natura, fit realis, existentiæ quidem realitate. Ad 5. homo simpliciter, bifariam dicitur esse verus, veritate nimirum essentiæ, & veritate existentiæ. Porrò, homo verus, veritate essentiæ, non componit certè cum tali veritate; quæ nihil aliud est, quàm fundamentalis ad sua prædicata quidditatiua conformitas: sed benè cum sua veritate existente, id est, cum esse, quod fundat hanc veritatem, homo est, componit. De affirmatio-
6. ne autem, simile est iudicium. Ad 6. negatur antecedens, cuius probationis vtrumque assumptum est falsum. Sanè, vt dicit philosophus primo top. ca. 12. quot modis dicitur vnũ oppositorum, tot dicitur & reliquum. Quare, sicut ens dupliciter dicitur, quidditatiuũ, & existentiæ; ita proculdubio non ens, siue nihil, nempè nihil quidditatiuè, & nihil existenter. Cæterùm, homo absolutè sumptus, quoniam est in prædicamento substantiæ, est ens quidditatiuè: non tamen extra nihil actuali oppositum existentiæ: quam ob causam, aliud est nihil oppositum enti prædicamentali, siue essentiæ; & aliud, existentiæ actuali.
7. similiter, alia est negatio essentiæ, & alia existentiæ. Ad 7. negatur consequentia: non enim idem est dicere: homo in potentia componit cum homine in actu, & essentia componit cum existentia: prima siquidem falsa est, quoniam idem non componit cum seipso: secunda autem est vera, quia extrema realiter distinguuntur. Itaque non est eadem existentiæ ad essentiam proportio: qualis profectò est hominis in actu, ad hominem in potentia: in prima planè, receptiuæ ad actum potentiæ, proportio est, & distinctio realis, vtroque extremo, extra suas causas posito: in secunda verò, nequaquam; sed potiùs eiusdem ad seipsum vocatur proportio, secundùm diuersas sui dispositiones simul incomposi-
8. biles, scilicet esse in potentia, & esse in actu. Ad 8. negatur antecedens, siquidem substantiæ existentiæ, est substantia, & accidentis existentia, est accidens. substantiæ autem existentia, non est materia, neque forma, neque compositum; sed eorum omnium actualitas:

Obiectio. atque ita in genere substantiæ est reductiuè. Sed dicis: quicquid est reductiuè in genere substantiæ; in eo sanè, vt principium ipsius reponitur: sed esse non est principium sub-

Solutio. stantiæ: ergo, non est in genere substantiæ reductiuè. Respondeo, quoniam autem esse, vltima est rei actualitas, vltimum autem in generatione, primum est in intentione: esse ergo in genere substantiæ, erit vt principium formale vltimatum ipsius substantiæ. Nam ideo in genere substantiæ res reponitur; quia nimirum esse substantialis capax, reputatur.
9. Sanè in generibus omnibus, ab ordine ad ipsum esse, differentiæ sumuntur. Ad 9. Nega-

Ex potentia & actu fit per se vnum. tur consequentia, & ad authoritatem philosophi, dico, philosophum nequaquam ita loqui, quòd videlicet, ex per se potentia, & ex per se actu, vnum tertium resultet; sed id potiùs, quòd hac de causa, habens partes, vna est potentia, & altera actus, modò ad compositionem

tionem realem referatur: nam ex duobus actibus non fit vnum tertium per se. At, rei quidditas, eiusque existentia, non sic se habent, nempè, sicut pura potentia, & actus, neque sunt partes: non rectè ergo, atque apposite philosophi sententia adducitur. falsum igitur est, quòd ex esse, & essentia fiat tertium per se vnum: vnde verum non est, esse ibi duo composita. Ad aliam probationem, dico, nullum esse inconueniens, generationem, duos habere terminos formales difformiter: primarium vnum, secundarium alterum. Terminus autem formalis generationis primus, est forma: secundarius, est esse: in creatione autem opposito modo se habet, & sic argumenta admittuntur. Quòd si esse dixeris primum generationis terminum; tunc profectò ratio tua est falsa, qua arguis: eo modo, quo aliquid est ratio essendi, est ratio generandi: nam licet verum sit, id, quod est ratio essendi, esse rationem rei, quod generetur; non tamen verum est, quòd eo modo, quo est ratio essendi, sit ratio generandi. In causa autem est, quoniam in generatione, siue per generationem, res non prodijt de puro nihil, sed de priuatione ad formam: vt dicitur primo phy. com. 75. per creationem verò de non esse omninò, res progrediuntur. vnde fit, vt esse, quod est prima ratio essendi, sit etiam prima ratio producendi, siue productionis, quæ est creatio: & forma, quæ est secundariò ratio essendi, secundæ sit productionis prima ratio, id est, generationis: principia namque generationis, forma, & priuatio, ponūtur, primo phys. com. 66. & 67. patet ergo solutio ad formam argumenti, cùm alius sit modus creationis, alius verò generationis. Ad 10. falsum est antecedens: ex dictis autem patet solutio. Sed quia hæc res obscura est, in sequenti capitulo clariùs dilucidabitur: quamuis eadem ferè repetantur. 10.

Duo termini formales generationis.

Creatio differt à generatione.

CAP. VIII.

Si esse & essentia distinguantur realiter.

Pro intellectu istius Quæstionis sciendum, quòd essentia in generali est quidditas, quam explicat diffinitio. Proinde esse essentiæ, est esse quidditatiuū, cui aduenit esse existentiæ determinans ad suppositum naturam speciei. Quidam affirmat eandem penitus esse rem, esse & essentiam. Putat enim rem, antequam sit, produci ab æterno; intellectu primæ causæ, sicut exemplatum in exemplari, etiamsi non producatur. Hoc autem modo dicitur essentia, puta homo. vt est in intellectu primæ causæ, dicitur essentia hominis: vt autem est in actu, vocatur esse hominis. Proinde homo actu existens dicitur esse per talem respectum, sicut per primum respectum dicitur essentia.

Essentia quid sit.

Prima opinio

CAP: IX.

Contra istam opinionem sic instatur prima ratione.

Essentia hominis, lapidis, equi, & huiusmodi, est ens absolutum, vt patet. Ergo non est res per relationem. Item, nulla relatio est inclusa, in ratione sui fundamenti, quoniam fundamentum est priùs ralatione fundata: sed essentia est fundamentum huius relationis, quæ est inter rem exemplatam & primam causam, vt exemplar; nam exemplatum est illud quod producitur per diuinum exemplum: in sua ergo relatione formali non includitur respectus; eò quòd respectus sit posterior fundamento.

Rationes contrariæ.

2.

Porrò, quidam arbitratur in omnibus citra primum esse, & essentiam realiter esse distinctam. puta, esse hominis, esse id, quod est homo. Probatur hoc modo: si homo, & esse hominis,

Secunda opinio.

1. Ratio. *hominis, sunt idem: Ergo sicut homo non recipitur in alio; ita etiam nec esse hominis; quia tunc esse hominis esset illimitatum; quia limitatum contrahitur & recipitur ab aliquo, sicut accidens in subiecto, vel forma in materia, vel sicut animal contrahitur ad hominem per rationale. Sed esse per se non recipitur in aliquo, cùm sit idem cum essentia, quæ non recipitur in aliquo; est enim Ens absolutum, non habens differentias contrahentes, 3. Metaph 10. Manet ergo illimitatum: & per consequens infinitum, atq; ita erunt plura esse infinita, scilicet esse primæ causæ, & esse rei creatæ, quod est manifestè falsum, vt dicitur 12. Metaph.* 2. Ratio. *Item, esse habet causam productiuam, quia est effectus agentis, quod largitur esse suo productiuo. Essentia autem non habet causam productiuam: igitur non sunt idem realiter. Probatur: Quia de rosa potest haberi scientia, etiamsi rosa non existat in actu: scientia enim, vt dicitur 1. posteriorum, est de incorruptibilibus & necessarijs, rosa verò, vt existit corruptibilis est contingens: igitur in rebus creatis, non est idem esse essentiæ & esse existentiæ.* 3. Ratio. *Item, hoc probatur auctoritate 2. posteriorum, vbi docetur: Quòd, quodquid est hominis, & esse hominis, non sunt idem. Auicenna quoq; apertè docet: In omnibus excepta prima causa, esse accidere, essentiã verò nulli accidere.* 4. Ratio. *Item esse rei creatæ, effectiuè est ab agente: formaliter verò, à forma. Probatur: Quia habet causam productiuam: ergo est effectiuè à causa agente, vel producente, vel forma. Non à forma, quia omnis causa efficiens, est prior suo effectu 12. Metaph. Textu 16. Sed forma non est prior suo effectu: ergo & efficiens, non coincidunt in idem numero 7. phy. Ergo non dat esse effectiuè, sed formale; quia proprium est formæ, dare esse formale.*

Tertia opinio. *Quidam opinatur, esse actualis existentiæ, & essentiam rei, esse idem realiter; licet distinguantur ex natura rei, sicut modus intrinsecus, & quidditas cuius est. albedo enim non distinguitur à suo modo intrinseco, gradus scilicet, vel tria, vel sex, vel nouem.*

Rationes contra secundam opinionem. *Arguit ergo sic: Quandocunq; sunt aliqua duo essentialiter ordinata, vel realiter distincta, prius potest sine contradictione fieri, absq; posteriori: sed essentia non potest fieri sine*
1. *existentia, quia essentia particularis quæ sola fit, necessariò existit: igitur esse, & essentia non distinguũtur realiter.*
2. *Item, Quæcunq; distinguũtur, realiter se habent, sicut res et res: sed essentia & existentia non se habet hoc modo. Probatur: Quia res propriè loquendo conuertitur cum ente in actu, actualitate existentiæ: igitur essentia & existentia non distinguuntur realiter.*
3. *Item, nulla res componit, cum sua realitate, quia ridiculum est dicere quod aliquid componat cum sua realitate, id est, quod distinguatur realiter à sua realitate: ergo nulla quidditas differt realiter à sua existentia. Patet consequentia. quia existentia est ipsa realitas rei: nihil enim aliud est dicere rem esse realiter, quàm existere. et è conuerso.*
4. *Item, essentia, & existentia habent idem contradictorium, quia nihil priuat esse, quin priuet essentiam. nec est aliud priuans esse, & priuans essentiam: igitur non distinguuntur realiter.*
5. *Item, si esse existentiæ, realiter distingueretur à quidditate, siue ab esse essentiæ; tunc non esset substantia neq; accidens. Quòd non sit accidens: patet: quia esse non dicit accidens. quòd verò non sit substantia: probatur: quia non est materia, neq; forma, neq; compositum, vt quidam volunt.*
6. *Item, de quibuscunq; prædicantur & verificantur prædicata contradictoria, non distinguuntur realiter, sed potiùs ex natura rei: sed de esse & essentia verificantur prædicata cõtradictoria; nam hæc duo sunt vera: Essentia potest esse in potentia obiectiua, esse nõ potest esse in potentia obiectiua: Distinguũtur ergo, ex natura rei, & per consequens, nõ realiter.*
7. *Item, si ex existentia, & essentia, fit per se vnũ, daretur processus in infinitũ in essentijs. Nam sicut ex materia & forma, resultat per se vnũ, quia illa est potentia, hæc verò est actus; ita ex existentia & essentia, fieret per se vnũ. Consequens est falsum, quia nõ datur huiusmodi processus in infinitũ in essentiis. Consequentia probatur. Si ex esse & essentia fieret vnũ tertium per se, sicut ex materia & forma, cùm illud tertiũ iterum distinguatur, à sua existentia: componet ergo cum ea, atq; ita ex eis fieret aliquid per se vnũ. Et eodem modo de illo posset dici, & sic in infinitum, quod est falsum.*

CAP. X.

Soluuntur argumenta.

AD primum, Negatur maior, quoniam non est vniuersaliter vera. Nam materia & forma distinguuntur realiter, & tamen materia non potest separari à forma, quantum ad esse formale, quod recipit à forma. Ad secundum, non est necesse, vt distinctio realis pro vtraque parte sit, id est, quòd essentia & existentia, habeant veram existentiam, cùm essentia abstrahat ab existentia. Ad 3. duplex est realitas: Realitas essentiæ & existentiæ: nulla autem res componit cum realitate suæ essentiæ: essentia enim hominis absolutè in reali prædicamento substantiæ reponitur; ideóque non componit cum homine, cùm sit essentia hominis: illa siquidem dicuntur componere, quæ distinguuntur realiter, vt materia & forma componunt vnum tertium. Posita autem huiusmodi essentia in rerum natura, fit realis realitate existentiæ. Et sic res componit cum realitate existentiæ, & non cum realitate essentiæ. Ad quartum, negatur, quod esse & essentia habeant idem contradictorium. Tot enim modis dicitur vnum oppositorum, quot modis dicitur & reliquum, teste Aristot. in Topicis. Quare sicut dicitur ens essentiæ & existentiæ; ita quoque dicitur non ens essentiæ, & non ens existentiæ: Aliud ergo oppositum est essentiæ, aliud verò oppositum existentiæ. ergo non habent idem contradictorium. Ad quintum, existentia substantiæ, non est materia, neque forma, neque compositum; sed omnium istorum actualitas. & sic reductiuè in genere substantiæ, est enim vltima actualitas rei. Ad sextum, vt de eodem prædicato contradictoria verificentur, sufficit rationis distinctio, sumpta ex parte rei, & non solùm ex parte intellectus rationantis. Vnde de puncto signato in medio lineæ, verum est dicere: Punctus est principium, & non est principium, scilicet partis præcedentis. Et tunc idem punctus vt principium distinguitur solùm ratione à seipso, prout non est principium. Ad septimum, ex esse & essentia non fit per se vnum, eò quod non se habent, vt pura potentia & actus. Cùm enim quidditas, & existentia, non sint eiusmodi vt potentiæ & actus: non sequitur ex his duobus fieri vnum tertium, sicut ex materia & forma.

1. 2. 3. Realitas essentiæ & existentiæ. 4. 5. 6. 7.

CAP. XI.

Soluuntur rationes tertiæ opinionis.

AD primam, Negatur similitudo. Homo enim recipitur in alio, quasi in subiecto, quia prima substantia non est in alio, sicut in subiecto: esse autem bene recipitur in essẽtia. vnde essentia & esse, possunt considerari duobus modis: Vno quidem modo, quatenus essentia nõ est in esse, & sic esse dicitur prius essentia, & prius fuisse creatum: Alio autem modo, in quantum esse recipitur in essentia quia non subsistit sine essentia. Non ergo valet dicere: Homo non recipitur in alio: ergo esse similiter non recipitur in alio. Ad secundam, tam esse hominis quàm essentia hominis sunt in aliquo effectiuè, quia similiter generantur & corrumpuntur: igitur non distinguuntur realiter. Contra: essentia abstrahit ab omni motu, & ab omni mutatione, et per consequens ab efficiente: ergo non est ab aliquo effectiuè. Soluitur: Essentia potest considerari duobus modis, vno modo præcisè, secundum suam rationem formalem, scilicet, essentia vt essentia; & sic abstrahit ab omnibus illis, quæ sunt extra rationem suam formalem, atque ita abstrahit ab existentia: Alio modo consideratur essentia in ordine, ad existentiam; quia secundum rei veritatem, nunquam essentia est sine existentia. & sic essentia non abstrahit ab efficiente neque à motu, aut mutatione: ita, quòd licet essentia

1. 2.

quidditatiuè & formaliter non includat efficientem causam, motū & mutationem; sunt tamen sibi compossibilia: atq; ita omnis essentia creata est effectibilis: quia quæcunq; res creata producitur secundùm esse existentiæ, producitur etiam secundùm esse essentiæ. Contra: Essentiæ rerum dicuntur æternæ et immutabiles, secundùm Aristotelem: ergo non sunt effectibiles. & per consequens non dependent ab efficiente. Soluitur: Essentia potest dici æterna, negatiuè, & positiuè: Negatiuè concedo, Positiuè nego. Est autem negatiuè æterna, quia non est ex tempore, neq; includit coëxistentiam, ad quamlibet partem temporis. Non tamen est æterna positiuè, quia æternitas positiuè, est conditio existentis, & illius quod habet coëxistentiam, ad quamlibet differentiam temporis formaliter, & sic omnis essentia esset increata Similis ratio est de incommutabilitate essentiæ. Essentia enim negatiuè est incommutabilis, quia non est possibile aliter se habere in sua ratione formali & quidditatiua. Non tamen est incommutabilis positiuè, quia de se non habet existentiam indefectibilem, eò, quòd talis natura siue essentia indefectibilis soli
3. *Deo competit. Ad tertiam, illa auctoritas indicat inter esse & essentiam fundari destructionem seu non identitatem ex natura rei. Ex quo tamen non sequitur realis distinctio, inter essentiam & esse. Ad auctoritatem Auicennæ: accidens potest accipi tribus modis: vno modo pro eo, quod accidentaliter perficit rem in suo esse completo, sicut albedo est accidens hominis, & sic nulla existentia in aliquo est eius accidens: alio modo pro eo, quod est extraneum à cōceptu formali, & quidditatiuo alicuius rei, & sic differentia dicitur accidere generi, & inferiùs accidere suo superiori. hoc autem modo existentia in quolibet creato est accidens, quia non includitur in eius conceptu quidditatiuo: tertio modo dicitur accidens quodlibet mutabile, cuius esse est contingens. et sic in quolibet creato est accidens, quia tale esse est mutabile. Loquendo ergo de accidente, primo modo nulla existentia est accidens: bene autem secundo & tertio modo. & sic intelli-*
4. *gitur dictum Auicennæ. Ad quartam, Esse rei effectiuè est ab agente, similiter & essentia rei, in quantum habet ordinem ad existentiam: neq; res dicitur componi ex existentia & essentia, tanquam ex duabus rebus existentibus, quasi vna haberet suam realitatem, altera verò alteram, cùm existentia & essentia secundùm esse reale nunquam separentur; bene tamen secundùm modùm intelligendi. Atq; ita hæ duæ opiniones conciliari possunt, hoc scilicet modo. Si essentia consideretur præcisè, secundùm esse formale & quidditatiuum; sic abstrahit ab omni existentia: & hoc modo essentia & existentia distinguuntur realiter. Si verò consideretur secundùm ordinem, quem habet ad existentiam, quoniam simul generantur & corrumpuntur, sic non distinguuntur realiter.*

Conciliatio.

MERCVRIVS.

Horum vnio vita est.

Comment. XII.

E æqualitate diuini Pymandri, quam habet cum suo verbo lucido, deq; potentia, magnitudine, simplicitate, immutabilitate, essentia & esse, paulò antè balbutiendo locuti sumus; vt illa arcana, abditaq; sapientissimi Mercurij verba, nempè, hæc autem non distant ad inuicem, *enuclearemus. Nunc autem, textum prosequentes, Pymandri propriam subsistentiam, relationem, proprietatem, quibus à suo verbo seiungitur, atq; discernitur, eloqui nos oportet: sic enim ipsius verba protestantur:* Horum, *inquit*, vnio vita est. *Si vnum tantùm in diuinis esset*

esset suppositum, siue vna persona; proculdubio non dixisset Mercurius prudentissimus: Horum autem &c. si autem diuersa esset vtriusque substantia, siue essentia; nec puto vnquam eum fuisse dicturum: Horum vnio vita est, vbi vnam, eandemque vitam vtrisque concessit. Igitur, Pymander eiusque verbum, vnam vitam, atque essentiam habent: personarum verò proprietatibus distinguuntur, de quibus loquendum nobis est, initium assumentes ab hoc nomine, persona, de quo non paruam apud Græcos Latinosque controuersiam extitisse, Diuus Hieronymus refert: Tota, inquit, in Epistola ad Damasum, secularium literarum schola nihil aliud hyposthasim, quàm vsian vocat, siue nouit; quæ vox à subsistendo dicitur. Basilius magnus Epistola 14. ad fratrem suum, rem indiuiduam subsistentem significare, asseruit. Fatendum est ergo, quòd tempore Hieronymi, naturam significabat: & ideo in Epist. ad Damasum, non audet dicere in trinitate tres esse Hypothases. Diuus autem August. lib. 7. de Trinit. cap. 4. loquendi, inquit, necessitate à Græcis & Latinis hæc vocabula parta sunt aduersus errores, insidiasque Hæreticorum: cùm enim conaretur humana inopia loquendo proferre ad hominum sensus, quod in secretario mentis de Deo tenet, siue per piam fidem, siue per qualemcunque intelligentiam, timuit dicere tres essentias, ne intelligeretur in illa summa æqualitate vlla diuersitas. Rursus, non poterat dicere, non esse tria quædam: quod quia dixit, Sabellius in hæresim lapsus est. Quæsiuit ergò quid tria diceret, & dixit tres personas, siue tres substantias secundùm Græcos. Et cap. 6. Sic enim illi dicunt: tres substantias, vnam essentiam, id est, tres hypothases, vnam vsiam, quemadmodum nos dicimus tres personas, vnam essentiam, siue substantiam: quanquam & illi, si vellent, sicut dicunt tres substantias, tres hypothases, possent dicere tres personas, tria prosopa. illud autem maluerunt dicere: quia fortasse secundùm linguæ suæ consuetudinem, aptiùs dicitur. Itaque persona, quam Græci substantiam, siue hypothasim appellant, diuina supposita, nempè patrem, filium, & spiritum sanctum significat. Quoniam autem in trinitate sunt tria supposita, tres quoque personas esse, dubium non est. Sed dices: nulla inter græca, ac latina idiomata in hoc nomine, videtur esse consonantia: quid ergo causæ latinos mouit, vt hoc vterentur vocabulo, cùm Græci æquiualenti, vtpote prosopo, non vtantur? Præterea, latina vox persona, fictam, seu personatam faciem ostendit, quæ profectò prophani potiùs, quàm diuini aliquid sonare videtur. Rectè ergo Deo tribui non potest. Postremò, quam ob causam, Græci, loco personæ hypostasi vtuntur, id est, substantia, dum asserunt in Christo duas esse vsias, vnam autem hyposthasim: in trinitate verò tres hyposthases, hoc est, tres substantias; cùm latini penitùs negent in diuinis substantiarum pluralitatem? Respondeo, hæc quidem scilicet substantiam & subsistentiam, apud Latinos bifariam dici: & nunc planè essentiam, quæ est ens per se: interdum verò aliquod substans in natura, aliqua proprietate distinctum, significare. Cæterùm, substantia, & subsistentia, secundùm priorem modum dicendi, perinde ac vsiosim; secundo verò modo, hyposthasim significant. At, latini, nominis substantiæ æquiuocationem euitare cupientes, tres substantias in Trinitate esse negauerunt: quam ob rem, tres personas maluerunt, quàm tres substantias, siue subsistentias, appellare. Porrò, quatuor nominibus, quibus in hoc sacro, abditoque mysterio Græci vsi sunt, quatuor respondent latinorum vocabula: Græca autem nomina sunt hæc, vsia, vsiosis, hypostasis, & prósopō: Latina verò, essentia, substantia, subsistentia, & persona. Essentia autem seu vsia, in quouis prædicamento nomen est generale: sicuti esse, conuenit omni esse: Deo tamen proprijssimè attribuitur. Subsistentia autem, siue vsiosis, à subsistere appellata est. Vnde apud Grammaticos subsistere, est per se existere. significat ergo rem, quæ vt subsistat, non opus habet alterius auxilio. Substantia, græcè hypostasis, à substare nominatur, tanquam basis alicuius, ac fundamentum. Ex his autem, quid sit respondendum præpositis obiectionibus facilè patet. Plerumque certè tam nomen proprium, quàm commune, ab aliqua accidentali proprietate institutum, non quidem accidentalem, sed substantialem

De subsistentia dei siue persona.

Persona quid sit.

Hieronym.

Basilius.

August.

Sabellij error.

Tres hypostases.

Obiectiones.

1.

2.

3.

Solutio.

Substantia.

De subsistentia dei siue persona.

stantialem proprietatem significat. Proinde, quamuis personæ nomen, à personare deriuatum, sicticiæ cuiusdam faciei simulachrum prætendat, vt in comœdijs agitur; hic tamen, naturæ intellectualis perfectam, atque indiuiduam significat substantiam. Itaque persona accipitur pro re intellectuali, quæ est distincta, & incommunicabilis. Deus autem, etsi deitatem, quæ est forma non multiplicabilis in plures, significet; est tamen concretũ nomen, quod verificabile est de singulis in eadem subsistentibus personis. Nomen autem personæ, secundùm vniuocationis communitatem, tribus commune est personis. Vniuocationis verò communitas, est rationis nominis institutio, ad eam rem, de qua dicitur, significandam, vt indiuiduam, atque incommunicabilem: atque ita secundum illud nomen persona, rationis rei designatæ communitatem non tollit: modus siquidem incommunicabiliter existendi, pluribus potest esse communis. Itaque persona de pluribus prædicatur vniuoce, nempè secundùm eandem substantiæ rationem: ratio autem communis, secundùm quam ipsum nomen persona prædicatur, non est essentiæ diuinæ; alioqui diuinam significaret essentiam, nec posset de tribus pluraliter prædicari. Quemadmodum enim, omnibus indiuiduis, indiuidui ratio vniuoce competit; ita, absque dubio, ratio personæ, multis conuenit personis. vnde quando hanc nomino personam, illam indiuiduam, atque incommunicabilem esse pronuncio: similiter, cùm dico: tres esse personas, indiuisionem ostendo, atque incommunicabilitatem esse in singulis earum. Sed de ethymologia istius nominis, satis. Sunt igitur in diuinis distinctæ personæ, quæ ab inuicem non natura, sed personalibus proprietatibus distinguuntur. Non immerito ergo ait Mercurius: Horum autem, scilicet Pymãdri, & verbi lucidi vnio, vita est. Plotinus Enn. 5. lib. primo cap. 6. verbi lucidi emanationem, atque generationem pulcherrimè describit. Quod ab vno illo gignitur, inquit, ipso non agitato, gigni necesse est: alioqui si moto illo aliquid generaretur; certè id, quod gignitur, non secundum, sed tertium erit ab illo pòst motum. Quamobrem necessarium est, cùm illud sit prorsus immobile, si quid secundum pòst ipsum nascitur, id profectò illo neque annuente, neque voluntate decernente, neque vllo pacto commoto subsistere. Quonam igitur pacto, quidué nobis est circa illud stabile cogitandum? lumen vndique circumfusum, ex ipso dependens, ex ipso inquam penitus quiescente, ceu fulgorem circa Solem, quasi circumcurrentem, ex ipso semper manente progenitum. Nam ignis ex se foras emittit calorem, nix quoque frigus non intrinsecus tantùm cohibet; sed & alijs exhibet, præcipuè verò res odore flagrantes, ex seipsis odoris suauitatem emittunt. Quæcunque igitur perfecta iam sunt, aliquid generant: quod autem semper est perfectũ, nunquid nihil prodit ab eo? Semper ergo gignit sempiternum. Alludit Plotinus ad illud Isa. vlt. Nunquid ego, qui alijs generationem tribuo, ipse sterilis ero? Et ad illud Sapientiæ 7. Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula, Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Et ad Hebr. 1. Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ipsius: Lux siquidem æterna est Deus pater, quæ sine splendore, id est filio, nunquam fuit. Igitur germen mentis diuinæ coæternum est suo Pymandro. Vnde Prou. 8. Ante omnes colles generat me. Noli credere, inquit Ambro. lib. 5 de fide, quòd fuerit vel momentum aliquod quo fuerit, vel sine sapientia Deus, aut sine splendore lux. August. quoque 6. de Trinitate: Arius dixisse fertur: Si filius est, natus est. si natus est, erat tempus, quando non erat filius, non intelligens etiam natum esse de Deo, sempiternum esse, vt sit coëternus patri, sicut splendor (qui gignitur ab igne, atque diffunditur) coæuus est illi. & esset æternus, si ignis esset æternus. Porrò Plotinus cap. 8. eiusdem lib. in tres personas diuinas multiplicat trinitatem, vel in bonum, mentem, & animam. Hac de causa, inquit apud Platonem, omnia circa omnium regem triplici ordine disponuntur, præcipuè verò per prima, secunda deinde circa secundum, tertia denique circa tertium. Tum verò dicit esse & causæ patrem: causam quidem intellectum appellans, nam mundi artifex apud Platonem est intellectus, quem Dauid vocat sapientiam: Omnia in sapientia fecisti Domine. Et Paulus creare

Persona in diuinis quid significet.

Persona de pluribus prædicatur vniuoce.

Plotinus describit verbi generationẽ.

Isa.

Sapient.

Hebr.

Prouer.

Ambro.

August.

Distinctio trium personarum.

Plotinus.

Plato.

Psal. 103.

Hebr. 1. Per quem fecit, & secula. hunc autem intellectum, animam in illa patera procreare dixit, sæpè etiam appellat ideam. Quapropter apud Platonem cognoscere licet, ex ipso quidem bono, mentem atq; ideam, ex mente verò animam. Parmenides quoque prior eiusmodi opinionem attigit, vbi in idem ens, intellectumq; reduxit, dicens intelligere, atq; esse idem prorsus existere. Plato exactiùs hæc distinguit: primum ipsum vnum, quod est præcipuè vnum, solumq; vnum. Item, secundum vnum, multa nominat: tertium deniq; vnum, atque multa. hic itaq; tres dictas confirmat substantias, siue hypostases. In diuinis ergo, nedum ex sacris, sed etiam ex secularibus profectò scriptoribus, distinctionem esse cognouimus personarum. Suffragantur his Numænius apud Eusebium, & Porphyrius apud Cyrillum lib: contra Iulianum, cùm ait, diuinitatem tantùm ad tres processisse. Plato autem epist: 6. Testamini Deum rerum omnium ducem præsentium & futurarum, ac ducis, & causæ patrem dominum. quem, si verè philosophemur, cognoscemus apertè omnes, quatenus felicis hominis natura attingere potest. & 6. de Repub. Solem inuisibilem Dei verbum vocat, & filium Dei patris simillimum. Vnde ait: quem pater generauit sibi proportione conuenientem. Noster quoq; Mercurius in lib. de verbo perfecto ait: Dominus factor Deorum, secundum fecit, siue genuit Deum. *hunc ergo genuit primum, & vnum: bonus autem ei visus est, & plenissimus omnium bonorum. lætatus est, & valde dilexit eum, tanquam vnigenitum suum. hic filius benedicti Dei est, qui non potest humano ore narrari. Primogenitus est Iupiter, & nouissimus. Vnde Græci Iouem, Zina iusto vocabulo nuncupant; quia ζῆν viuere dicimus: vitã autem omnibus ille tribuit, in quo omnia, quæ facta sunt, viuebant, antequam, & postquam facta sunt. Est autem vita hæc verbum Dei, ex solo patre genitum. vnde Mercurius de solo Deo,* Dominus omnium, dominante mortalibus. *In sacris literis legimus: In ipso vita erat, & vita erat lux hominum. Et Ps. 110. Ex vtero, id est, ex arcano substantiæ meæ genui te. Refert diuus Aug. 10. de ciuit. cap. 23. beatum Simplicianum, ex sententia cuiusdam Platonici retulisse, euangelium Ioannis aureis literis inscribendum, & supra omnium templorum ianuis imponendum. Refert etiam in 7. Confessionum, cap. 9. se legisse in libro cuiusdam Platonici totum Euangelium Ioannis, præter illud, & verbum caro factum est. Iamblicus de mysterijs Egyptiorum cap. 39. ait: primus Deus & vnus, vnius primi Dei est pater, quem gignit in solitaria sui permanens vnitate: est autem exemplar filij, qui nominatur suimet filius, sui pater, atq; vni pater, Deus verè bonus: ille enim fons est idearum, à quo verè vno Deus per se sufficiens seipsum explicauit in lucem: propterea sufficiens per se nominatur, suiq; pater: est enim hic principium, Deus Deorum, vnus ex vno, super essentiam omnem, principiumq; essentiæ. Ecce quàm clara testimonia à philosophis prolata sunt, de diuinarum distinctione relationeq; personarum. Sed tempus est, vt exactius perscrutemur, quid apud sacros significet persona.*

Parmenides. Plato. Numœnius. Phorphyrius. Plato. Hermes. Orpheus. Iouem, Zina, id est viuere. Euangeliũ Ioannis inuenit August. apud quendam Platonicum. Iamblicus. Vnitas solitaria.

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

Quid sit persona.

Oëtius de duabus naturis, & vna persona Christi, ita personam describit: Persona est naturæ rationalis indiuidua substãtia. Alius quidam sic: Persona est naturæ intellectualis existentia incommunicabilis. Sanè, rationalitas ei solummodo rei competit, ad quam ratiocionari spectat: quam profectò actionẽ, homini propiissimè dicimus conuenire. Quare, prima diffinitio non ita appositè, diuinis personis accommodari posset. Substantia præterea propriè Deo non conuenit, quippe, qui nullis substat accidentibus: deniq; in natura diuina, proprio vocabulo indiuiduum nullum est; ibi certè non est natura diuisibilis, aut partibilis:

Persona quid. Duplex deffinitio.

 aptior

Persona in diuinis quid.

Incommunicabile duplex quo & quod.

aptior ergo, atque efficatior secunda esse videtur personæ diffinitio. Cæterùm, duobus modis aliquid incommunicabile vocamus: & vno quidem modo, vt quod, quando nimirum vniuersale, singulari, & superiùs, inferiori, vt ei, quod re ipsum est, communicatur. hoc profectò modo, cuilibet in diuinis supposito, diuina certè natura, quoniam idem est realiter cum vno quoque supposito, nequaquam communicabilis est: alio verò modo, vt quo alicui communicabile appellamus; atque ita forma communicatur materiæ, & pars toti.

Persona duobus modis incommunicabilis.

Persona autem, his duplicem contrariam, oppositamque incommunicabilitatem habet: neque enim est communicabilis vt quod, neque, vt quo; proinde nec vniuersale nuncupatur: nec forma est, quæ alicui inhærere potest supposito; vt anima separata, & natura humana in Christo. hanc autem duplicem communicabilitatis negationem, personæ indicat significatum formale, quæ planè priuatio dicenda non est; sed in subiecto non apto negatio, præsertim in diuinis. deinde positiuum illud, vtpote patrem, filium, & spiritum sanctum, quod immediatè duplex consequitur negatio, connotat. postremò essentiam diuinam. Dicunt tamen nonnulli positiuum illud connotatum, proprietatem in diuinis esse relatiuam, & non absolutam sicut in creaturis.

Obiectio.

Dices, si persona duplicem in diuinis connotat negationem, quònam modo tribus erit communis personis, absque aliqua affirmatione communi, ob cuius gratiam, talis insit negatio? siquidem negatio, nisi aliquam affirmationem consequatur; eis reuera conuenire nequit: deitas autem, quoniam in tribus non numeratur; non est ista affirmatio: aliquod ergo positiuum commune ab eis abstractum priùs, quàm sit negatio talis, detur necesse est. neque enim huiusmodi negationem hoc nomen persona præcise, ac solùmmodo sonat: imò, rem omninò ad dignitatem, perfectionemque pertinentem: negatio autem, vllam dignitatem, aut perfectionem ponit. Rationis præterea relationem innuere videtur, quod ex suo opposito facilè apparet: nam communicabile in essentia diuina, relationem rationis indicat tantùm: est enim essentia filio communicabilis, ad quem nihilominus realiter non refertur.

Solutio.

Ad primum, ita respondeo: ab vltimis distinctiuis personarum, atque constitutiuis, quæ idem realiter includunt nihil, aliquod commune, in quid de eis dictum, abstrahi non potest; alioqui iusta esset inquisitio, ob quam causam scilicet distinguuntur. Quamobrem omne commune abstractum ab eis: aut est conceptus omninò negatiuus: aut vnius saltem rationis. non est quidditatiuus cōceptus: certum est autem, ab illis vltimis aliquam abstrahi posse negationem, etiam vnius rationis. etenim negatio, propterea vnius censetur esse rationis; quia vnius rationis affirmationi repugnat. Igitur quibuscunque affirmatio vnius rationis repugnat; absque dubio, vnius rationis negatio congruit: atque ita, tribus personis, illarumque distinctiuis vltimis, communis aliqua negatio competere potest. Sed quæ nam est illa? si, incommunicabilitatem

Personalitas.

esse dixeris, ita, vt personalitas perinde sit, ac incommunicabilitas, natura in intellectuali subsistentis; profectò, conceptum propriè positiuum, persona non diceret. sed tunc, quo modo negatio potest esse communis, sine positiuo, cui inest? Dico, quantùmcunque diuersis, nihilque commune habentibus; negatio nihilominus potest esse communis. Quamuis enim illa, quibus probatur esse communis negatio, aliquod habeant positiuum commune; per illud tamen, negationem illis inesse, non oportet. Sanè, non rationalitas, Leonis, & equi, vltimæ conuenit differentiæ, idque non per aliquod in illis commune, quibus conuenit ista negatio. nam, vel nihil commune est vltimis differentiis, aut si entitas fuerit; non ob eam tamen talis negatio competit. Maior ergo argumenti est falsa: non homo enim, & enti, & non enti commune est, quibus affirmatiuum, siue positiuum commune est nihil: ergo &c.

2.

Duplex negatio in genere, & extra gen9

Ad illud, Negatio, dignitatem non dicit. dico, quòd duplex est negatio: in genere vna, extra genus, altera: quæ distant ad inuicem: extra genus verò negatio, quia de ente, & non ente, æqualiter dicitur; nihil absolutè requirit. negatio autem in genere, & si subiectum de quo dicatur exigit, non tamen aptitudinem ad formam; vt talpa dicitur cœca secundùm genus, non secundùm formam 5. met. cap. de priuatione. Porrò, talis ne-

Persona in diuinis quid.

talis negatio, negat identitatem, quæ planè incommunicabilitas nominatur. siquidem, persona duplicem ostendit incommunicabilitatem in natura intellectuali, aptitudinem verò nullam. huiusmodi autem negatio, non quidem ratione significati; sed connotati potius, & subiecti, dignitatem sonat: vnde dicimus, personas gigni in diuinis, atque adorari, quemadmodum cœcum ambulare: non quòd cœcitas, ratio sit ambulandi; sed id magis, in quo cœcitas inuenitur. Patet ergo negationem huiusmodi, ad dignitatem spectare. Ad illud de cõmunicabili, & incommunicabili, dico, vnũ oppositum posse ad rationis relationem pertinere: alterum verò, ad realem: in causa autem est, quia licet aliquid, rei non competat, nisi ex opere intellectus negotiantis; potest tamen rei ex se repugnare, atque obsistere. Quare, & si communicabilitas in essentia, rationis relationem tantummodo dicat; personæ tamen, ex se, vel ex aliquo, quod est in se, repugnat: ob quam causam incommunicabilitas sibi competit. itaque ex his patere arbitror, quæ in hac materia dicenda sunt, nempè, à personis diuinis, atque illarum formalibus constitutiuis, conceptum negatiuum, negationis in genere abstrahi posse, qui sit commune positiuum, possibile abstrahi ab eis. Res, inquit, Aug. de doctrina Christiana, quibus fruendum est, sunt pater, filius, spiritus sanctus. res autem dicit aliquod positiuum: vnde tres personæ, dicunt tria supposita incommunicabiliter existentia. vbi & primò, conceptus exprimitur positiuus, secundo verò, negatiuus. Itaque persona, est naturæ intellectualis existentia incommunicabilis. intellectualis, inquam, vt à supposito, persona esset discreta, atque distincta: suppositum enim, & intellectuali, & non intellectuali attribuitur naturæ: persona verò, intellectuali tantùm. Quæ ergo per se non subsistunt, vt accidentia; huius honore nominis priuantur, siue carent: incommunicabilis, loco differentiæ ponitur. quocirca saxa, bruta omnia, ac quæque materialia personam nõ habere dicuntur. Sed non desunt argumenta, quibus aliquis posset prædictam personæ definitionem oppugnare.

3.

Conceptus negatiuus.

Conceptus positiuus.

Suppositum.

CAP. II.

Quòd persona non sit bene diffinita, nec diuinis sit attribuenda Hypostasibus.

Vllum singulare diffinitur: sed persona, quoddam profectò singulare significat, nempè, rem per seipsam subsistentem, atque incommunicabilem: ergo &c. Antecedens manifestum est, quia nimirum diffinitio est vniuersalium: quippè, quæ ex genere, & differentia componitur. 1. Amplius, substantia, quæ in personæ diffinitione ponitur, aut prima dicenda est, aut secunda. 2. sed neutra illarum dici potest: ergo &c. Prima enim substantia, cùm sit indiuiduum, illius sanè particulæ additione opus non habet, est indiuidua substantia &c. Secunda verò, multis probatur esse communis. quare substantiæ diffinitio incongruè, ineptèque à Boëtio tradita est. Adhuc, nomen intentionis, in rei diffinitione ponendum non est: proinde, si quispiam hominem sic diffiniret: Homo est species animalis, quoniam homo est nomen rei, species verò, intentionis, is profectò non rectè, verèque diceret. 3. At persona, quoniam nomen rei est; significat enim rationalis quandam naturæ substantiam; indiuiduum planè, quod est intentionis nomen, in eius diffinitione inconuenienter ponitur. Item, natura est principium motus, & quietis in eo, in quo per se, non per accidens 4. 2. phys: sed Deo, atque angelis, huiusmodi conditio non conuenit, quum sint ab huiusmodi motu, quàm longissimè: igitur, talis personæ diffinitio, imperfecta reputatur, quæ scilicet omnibus non conuenit, sub diffinitione contentis. Adhuc, anima rationalis, à corpore soluta, est indiuidua substantia: nec tamen persona dici, appellarique potest: inconueniens ergo, atque insufficiens personæ est tradita diffinitio. 5. Præterea, à quocunque remouetur dif 6.

Persona in diuinis quid. uetur diffinitio, & diffinitum. sed diffinitio personæ Deo non competit, vt diximus, tum quia ratio discursiua, quam diffinitio innuit, Deo non congruit; non enim discursiuè ratiocionatur; sed vnico rationis actu omnia, & agit, & intelligit: tum etiam ob indiuiduam substantiam, cuius sanè indiuiduationis, materia, principium est. atqui, in Deo, penitus nulla inueniri materia potest: ergo, quod priùs. Adde, quod persona est Hypostasis: sed autore Boëtio, Hypostasis, id omninò significat, quod substat accidentibus: & Hieronymus, sub hoc nomine, venenum sub melle latere, atque absconditum esse dixit. per-
8. sonæ ergo nomen diuinis non est attribuendum. Præterea, nullum Deo nomen est attribuendum, nisi quod ex sanctis scripturis didicimus, authore Dionysio de diuinis nominibus in principio illius libri. sed nusquam in scripturis huiusmodi nomē legimus: ergo &c. Adde, quod vt dicit Boëtius in lib. de duabus naturis, ex personis, quæ in comædiis, nunc Aiacis, nunc Vlixis personas agunt, traductum sit. vnde persona à personando, quasi per se resonando: resonat autem, quod aliis in sono præeminet. Græci, vocant prosopon, hominem laruatum, vultum contectum habentem. hæc autem Deo non competunt: ergo &c. Personæ ergo definitio diuinis tribui non potest.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. Singulare quomodo definitur. AD primum, quamuis singulare diffiniri non possit; id tamen, quod ad communem singularitatis rationem spectat, à diffinitione alienum non est: Sic philoso. primam diffiniuit substantiam, & Boëtius, personam. siquidem, & si omnibus in generibus vniuersale, & particulare inueniantur; præcipuè tamen in substantiæ genere: substantia enim per ipsum, indiuidui subit rationem, accidentia verò per subiectum, quæ substantia est. Ex quo patet, substantiæ in-
Hypostases. diuidua, præ aliis, speciale aliquod nomen habere: dicuntur namque hypostases, & primæ substantiæ: in substantiis autem rationabilibus, inuenitur indiuiduum, quod sui actus dominium habet. actio autem singulari conuenit substantiæ: qua de causa inter cæteras substantias, quoddam speciale nomen, rationalis naturæ singularia habere videntur: hoc autem nomen, persona est: quam ob causam, in ipsius diffinitione, substantia, vt dicit
2. Boëtius, vel rectiùs, existentia, ponitur indiuidua. Ad 2. substantia communiter sumitur, quatenus per primam, & secundam diuiditur: cùm verò, indiuidua additur, pri-
3. mam solummodo innuit, quæ est per se subsistens. Ad 3. quoniam quidem substantiales differentiæ nobis incognitæ sunt, vel nominibus carent; propterea, illarum vice, accidentalibus vtimur. sic enim dicere consueuimus: ignis est corpus simplex, calidum, & siccū:
Indiuiduum ponitur in definitione personæ. vbi propria accidentia, eas formas manifestant, quarum sunt effectus. hoc etiam modo intentionum nomina, pro aliquibus accipiuntur rerum nominibus, quibus non insunt propria. quare hoc nomen indiuiduum, in diffinitione ponitur personæ; vt eum videlicet, qui
4. particularibus competit substantiis, designaret modum subsistendi. Ad 4. Nomen na-
Nomen naturæ competit turæ (authore Philos: 5. met. cap. de natura) primò generationem significat viuentium, quæ profectò natiuitas appellatur. verùm, quoniam huiusmodi generatio, à principio progreditur intrinseco; ideò cuiusque rei principium intrinsecum complectitur: atque ita diffinitur 2. phys: vbi mixtim materiæ, ac formæ tribuitur: at quia vniuscuiusque rei essentia per formam completur; propterea, essentia vniuscuiusque natura vocatur. vnde Boëtius in eodem lib. Natura est vnumquodque informans specifica differētia. hæc autem differentia specifica, quia diffinitionem complet, & à propria rei forma sumitur; ideò in personæ diffinitione conuenientissimè posita est. nam essentia, quæ ab esse deriuatur, omnibus est communis, natura autem non sic, quæ determinati alicuius generis est singu-

 lare: apti-

bere: aptiùs ergo, atque efficatiùs naturæ, quàm essentiæ nomine vsus est. Ad 5. quoniam anima humanæ speciei pars est, idcirco, etiam si, separata extiterit, aptitudinem tamen habet vniendi: quam ob causam personæ appellatione caret. Ad 6. rationalis natura Deo tribuitur, quatenus intelligibilem sonat, non discursiuam naturam. eodem quoque modo indiuiduum ei competit, non quatenus indiuiduationis principium est materia; sed quia incommunicabilitatem innuit. sic etiam, substantia, quòd existere per se significat, in Deo esse dicitur. pari quoque facilitate, confirmatio soluitur: Hypostasim enim ideò dicitur Deo esse tributam, non ob id certè, quòd substet accidentibus, vt nominis vis sonare videtur; sed quia rem subsistentem significet. Ad 7. quamuis ex diuinis literis, non ita expressè hoc nomen persona Deo conueniat; id tamen, quod nominis ratio significat, nempè rem per se maximè subsistentem, perfectissimèque intelligentem, non semel à scripturis sanctis Deo attributum fuisse legimus. Etenim, si ea tantummodo Deo essent attribuenda, quæ ex sola scripturarum voce haberentur; proculdubio, cùm de Deo loquimur, ea tantùm lingua, quæ in scripturis habetur, nos vti oporteret. Itaque, quando interdum aliqua nomina Deo attribuuntur, quæ à scripturarum sensu nequaquam sunt aliena; propterea prophana dicenda non sunt. Ad confirmationem dico, non ea certè ratione hoc nomen Deo tribui, qua homines in comœdiis vtuntur; sed ob eam potissimùm, vt dignitatis magnitudinem ostenderet. Sanè in comœdiis, atque tragœdiis, homines virtute illustres, sic repræsentabuntur: hinc emanauit, vt ij, qui gloria, ac laudum magnitudine insignes sunt, huiusmodi nomine donentur. quam ob causam, quidam, ita personam diffinire consueuerunt: persona est hypostasis, proprietate distincta ad dignitatem pertinente. Quoniam autē non paruæ est dignitatis in rationali natura subsistere; hac de causa, rationalis naturæ indiuiduum, persona nuncupatur. verùm, quia Deus, virtute, atque dignitate omnia superat; propriissimè, dignissimèque, personæ nomen ei competere, probabile est. hoc modo, si res intelligatur, nedum prophani aliquid, sed dignitatis potiùs, & quidem maximè, personæ nomen afferre videtur. Non igitur, vt grammatici significare cōsueuerunt certi officij distinctionem, vt dicunt, Roscum sustinere aliàs personam Aiacis, alias personam Achyllis; ita & Theologi hoc nomine vtuntur: sed hoc vocabulo substantiam indiuiduam intelligentem, intelligunt: igitur persona generaliter vsurpatur pro re incommutabili & distincta, subsistente in qualibet natura intelligente. Verùm aliqui nituntur probare hoc nomen substantiam potiùs, quàm relationem in diuinis ostendere.

Persona in diuinis quid.

5.

6. Rationalis natura Deo tribuitur.

7. Nomen persona non est in scripturis.

Personæ in commedijs.

Persona nomen est dignitatis.

CAP. IIII.

Argumenta, quibus probatur, personam in diuinis, substantiam potiùs, quàm relationem significare.

Quod non dicitur relatiuè in diuinis, secundùm substantiam, & absolutè dicitur, authore August. 5. de trinit. cap. 5. sed persona non dicitur relatiuè, quia nullum sibi habet correlatiuum: igitur persona in diuinis substantiam significare videtur. 1.

Amplius, persona est rationalis naturæ indiuidua substantia: ergo substantiam dicit, & non relationem: substantiæ enim indiuiduum, ad substantiam, non autem ad relationem pertinet: profectò ens absolutum relatiuo nobiliùs est: similiter absoluta, quàm relatiua persona. At, diuina persona est nobilissima: igitur est absoluta. Adde, quòd personæ nomen, vt diximus, ad dignitatem spectat: sed relatio non ita perfectionem dicere videtur: ergo, quod priùs. 2.

Præterea, id, quod ad se refertur, substantiam dicit, & non relationem: sed persona, authore August. 7. de Trinit. cap. 5. ad se refertur, & non ad filium. ergo. Antecedens patet ex se: consequentia 3. Augustinus.

 verò

Persona in diuinis quid.

Tres sunt qui testimonium dant in cœlo. 4.

verò Augustini authoritate roborata consistit. Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo Pater, Verbum, & Spiritus sanctus. Si quæris, quid illi tres sint: Tres (inquit Augustinus) personas pronunciabo, quibus planè nominibus, non diuersitatem intelligi volo, sed singularitatem: nomen ergo personæ substantiam significat. Amplius, hoc nomen persona, tùm in hominibus, tum etiam in angelis, non relationem, sed absolutum aliquod significat. Quare, si in Deo relationem significaret; æquiuocè de Deo, angelis, & hominibus diceretur. Adde, quòd id, quod significatur per nomen, eius sit definitio, teste Philosopho 4. met. sed definitio personæ est huiusmodi: ergo &c. Itaq; persona substantiam potiùs, quàm relationem significat.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

1. Persona significat relationẽ subsistentem.

AD primum: dico personam significare relationem subsistentem per modũ substantiæ: & ad minorem respondeo, verum esse, si absolutè, & in speciali relationem significaret: at, quia in communi, & per modum substantiæ; ideo minor nihil concludit. neq; enim relatiuũ in cõmuni correlatiuum habet, aut etiam ipsa relatio; alioqui, duo relationis generalissima esse probarentur. Cœterùm, res cùm esset multa caligine circumfusa, in varias dicentium sententias erupit. nam quidam Augustini verbis lib. 7. de Trini. adhæserunt: Nihil, inquit, est aliud dicere personam patris, & substantiam patris: persona ergo patris ad seipsam, non ad filium refertur: sed quod ad se refertur, in multitudinem non exit, aut plurificatur: igitur persona in singulari quidem numero, substantiam; in plurali verò relationem significat: atq; ita plures esse personas fatemur. Verùm absurda est istorum sententia, quippè, cùm singulare ac plurale eiusdem sint significatiuæ naturæ, & in modo tantùm differant significandi. Quòd ergo persona in singulari substantiam, in plurali relationem significet, est prorsus impossibile. siquidem plurale aliud est nihil, quàm geminatum singulare: quapropter, si singulare substantiam significet, & plurale, vt homo, & homines. Sed dicis, personæ nomen ex proprio, principaliq; significato, substantiam; ex adiuncto verò relationem significare; quemadmodum dicimus, aliam esse personam patris, aliam filij, aliam spiritus sancti. Sed hoc à vero quàm maximè aberrat; vox enim ex adiuncto, licèt à connotato cadere possit; à suo tamen principali significato, nunquam. Porrò, illud principale est reputandum significatum, quod ex se ipso, absoluteq; significat, quod nulla adiunctione mutari potest: quod præterea secundùm se relationem significat, vt paternitas, ex adiuncto substantiam significabit nunquã. igitur, quod principaliter substantiã significat, ex adiuncto relationem nõ significabit. Dices, persona relationẽ significat, non secundùm generis quidẽ rationem; sed speciei potiùs. sed hæc quoq; sententia veritati non consonat: nam, quamuis species genus includat, atq; ideo per suum genus, ad aliquid dici queat; genus tamen è conuersò sese ita non habet: vnde per suam speciem ad aliquid nequaquam dicitur, nisi fortassis per accidens. Siquidem, homo per animal sensibilis dicitur; non tamen è conuersò, nisi per accidens, quemadmodum per accidens animal est homo. Præterea, quodcunq; inferiùs relatiuè dicitur; & superiùs similiter, licèt non primò, id est adæquatè. Quare, sicut ad dimidium duplum refertur; ita quoq; multiplex, licèt non primò. Quicquid igitur secundùm speciem, aut inferiùs relatiuè dicitur; & secundùm superiùs similiter, quòd in specie concluditur: sed persona, secundùm genus relationem non dicit; nec ergo secundùm speciem. antecedens patet: sicut enim pater dicitur pater filij; ita profectò persona diceretur filij: sicuti duplum non solùm dicitur duplum dimidij; sed etiam dicitur multiplex dimidij. consequentia nota est, nam

Variæ de hac materia sententiæ.

2.

3.

Persona per se non dicit relationem.

est: nam si secundùm speciem dicitur; & secundùm genus etiam: atqui August. 7. de Trinit. cap. 5. vel 34. pater non est persona filij, nec e conuersò. Dicis, persona, naturæ intellectualis substantiam significat secundam, idque indifferenter, in communi, & absolutè, primam non determinando substantiam, quæ relationem queat includere, vel excludere. Cæterùm, quòd hæc quidem substantia in diuinis sit respectiua, in creaturis autem absoluta; id profectò non ex suo principali proficiscitur significato, quòd scilicet est aliquod in intellectuali perfectaque natura subsistens; sed per accidens potius. Verũ quarta hæc sententia est imbecillis, & sibi ipsi non constat; persona namque incommunicabilitatem sonat, indiuidua autem substantia in creaturis, hac certè proprietate caret; ei siquidem communicari repugnat minimè, nam humana natura à verbo assumpta est. Sed obijcis iterum, August. 7. de Trinit. cap. 4. vel 7. Quid est tres personæ? quid autem quærit essentiam: persona ergo denotat essentiam. Præterea cap. 5. vel 9. eiusdem libri: Non est aliud, inquit, Deum esse, & personam esse: ergo quod priùs. Respondeo: quandoque, quid diffinitione; quandoque verò quæri illud, de quo aliquid dicitur, ex Topicorum primo. Ratio primi manifesta est: Diffinitio, inquit, est oratio indicans quid est esse rei. Secundum, ex met. elucescit. totaliter quærendum est quid vnum, quemadmodum & quid ens, tanquam non sufficiens; quia hoc ipsum istius natura est: quasi diceret: non sufficit asserere ipsum vnum esse principium, sicut Platonici dicunt; sed aliquid de quo dicitur vnum. hoc autem modo, si quis quæreret, quid est elementum, duobus modis respondere valet: & vno quidem elementi diffinitionem, altero verò, id, de quo dicitur elementum, vtpotè ignis est elementum, assignando. In proposito Catholicis, tres esse personas confitentibus, Hæretici quæsierunt: quid tres, non quidem nominis diffinitionem inquirentes; sed potius quid esset illud substantiuum, quod adiectiuum illud, nempè tres determinaret. Ad hanc autem interrogationem per hoc, quòd est persona, rectè respondetur. Quando ergo dicis, quòd quid quærit de essentia, vniuersaliter negatur, sicut iam patet. Ad 2. quamuis persona sit ad se, tum in se, tum etiam in suis inferioribus; non ita tamen, sicut essentia, quæ ad sese perfectissima est. Verùm in hac sententiarum diuersitate, consideratione, atque fide nobis opus est; vt personæ conditiones in diuinis statuere valeamus. Personarum distinctio non fit in diuinis per aliquod absolutum: nam quidquid absolutum est in Deo, hoc est, in tribus personis, non potest facere distinctionem; sed per relationem, siue proprietates personales sibi inuicem oppositas. Quoniam autem in Deo summa est simplicitas, per quam necesse est; vt quidquid in Deo est, sit ipse Deus, habens idem esse, quod diuina essentia; relationes idem esse habeant cum diuina essentia, necessariũ est, & secundùm intelligentiæ tantùm rationem ab illa distinctas; sed inter se tamen realiter distinctas. hæ autẽ relationes in Deo nõ habent esse accidẽtale, sed diuinũ; ita vt sint in Deo verè subsistentes in vna natura diuina. Ex quo licet discere, quòd relationes oppositæ, per quas solas in diuinis fit distinctio, possunt bifariam considerari; vel vt comparantur ad inuicẽ, & sunt sibi inuicem oppositæ, & à se inuicem realiter distinctæ: & sic sunt relationes. Relationũ enim ratio est esse ad aliud, hoc modo significatæ, significãtur his nominibus, pater, & filius: pater enim & filius importãt relationes, vt sunt relationes, & proinde sunt ex vi suæ significationis nomina relatiua. Altero modo, possunt relationes in diuinis considerari, non vt sunt ad inuicem oppositæ; sed vt sunt subsistentes in diuina natura: sic autem non significatæ non significant, vt relationes, secundùm modum relationis; sed magis secundùm modum substantiæ: quia nimirum significantur vt res distinctæ & incommunicabiles, existentes diuino esse in diuina natura. Ex quo patet, personam esse nomen absolutum, & non relatiuũ: deinde non significare essentiam in recto, id est, quòd non significet essentiam, vt essentia est, secundùm rationem essentiæ: sic enim dicentes tres personas, significaremus tres essentias. Postremò similiter patet, quòd nomen persona importet ex vi significationis suæ distin-

Persona in diuinis quid. 4.

Quarta sententia.

Obiectio. 1. 2.

Solutio.

Quid, quot modis dicitur

Verior sententia.

Relationes bifariam considerantur.

Persona est nomen absolutum.

& essentia quomodo differunt. distinctionem aliquam. Cùm ergo distinctio in diuinis non accipiatur, nisi secundùm relationes oppositas: persona igitur ex vi suæ significationis relationem importat; non quidē vt relatio, sed per modum substantiæ relationē importat: vt est res subsistens in diuina natura. Quare nomen persona quid sit in diuinis, satis patet: vnde forma importata per nomen, persona, non ex vi significationis suæ, essentia vel natura diuina est; sed proprietas personalis, siue relatio: ideo nomen persona, quia plures sunt proprietates in diuinis, non singulariter sed pluraliter prædicatur de tribus: non autem Deus, aut essentia; quia significat formam non multiplicabilem in tribus, sed eandem prorsus in tribus. sed eadem in tribus non potest prædicari, de tribus pluraliter; sed de tribus singulariter.

Persona non significat essētiam, sed relationem.

2. Ad 2. principale, substantia, siue intellectualis natura, non est pincipale personæ significatum; sed connotatum potiùs, seu proprietas personalis. ergo &c. Ad primam confirmationem dico, non opus esse personam absolutam, relatiuam nobilitate vincere. Dicis, absolutum est nobiliùs respectiuo: verum quidem est; si præcisè ens absolutum intelligatur: sed quia persona relatiua diuina, aliquod includit absolutum, quod est sua perfectio, cuius gratia, cætera quæque nobilitate superat: ergo quod priùs. Ad 2. confirmationem dico, quòd persona in diuinis ex vi significationis suæ distinctionem significat; quæ certè in illis haberi non potest, nisi per relationem: quam quidem persona denotat, non per relationis, sed substantiæ modum: propterea dignitatem dicit, atque enuntiat. Ad 3. Verùm quidem est, hoc nomen personam, ad se, & non ad alterum dici; quia

3. nimirum relationem per modum substantiæ significat, quæ est hypostasis: atque ideo ait Augustinus, essentiam significare; quatenus in Deo essentia idem est cum hypostasi: non enim in Deo differt, quod est, & quo est. Ad confirmationem dico, quid, quandoque quæret de natura, quam significat diffinitio, vt iam diximus. interdum suppositum, vt quum quæritur, quid natat in mari? respondetur, piscis: & sic quærentibus, quid tres,

4. responsum est, tres personæ. Ad 4. diuersa ratio minus communium, æquiuocationem non facit: nam & si alia sit equi propria definitio quàm leonis; in animalis tamen nomine vniuocantur; quippè, cum communis animalis diffinitio vtrique conueniat. Quamobrem, licèt in diuinæ personæ significatione relatio contineatur, in angelicæ autem, atque humanæ minimè: ex hoc tamen personam esse nomen æquiuocum, dicere non audemus: tametsi Deo, eiusque creaturis vniuocum sit nihil: proinde nec vniuocè dicitur. Ad aliud, substantia indiuidua, relatio eo modo, vt diximus, in diuinis intelligenda est. Sed posthac quærere oportet, quomodo essentia non sit idem quod relatio.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Quòd essentia non sit idem quod persona.

1. NAtura, & res naturæ non sunt idem, authore Hylario: sed natura essentia est, persona verò res naturæ: ergo. Sanè, in quibuscunque essentia & persona, seu suppositum sunt; idem suppositum vnius naturæ sit, necesse est: quemadmodum in substantijs separatis clarißimè cernitur. Porro, quæ eadem sunt, vnum sine altero nequit multiplicari: at in diuinis est vna es-

2. sentia, & tres personæ: non sunt ergo idem. Item, affirmatio, & negatio simul, & semel non verificantur de eodem: sed affirmatio & negatio verè esse probantur de essentia, & de persona; persona siquidem est distincta, essentia verò non est distincta: igitur

3. idem esse non possunt. Amplius, essentia est vna, persona verò multiplex, vtpote trina:

4. ergo quod priùs. Prçterea, nihil sibi ipsi subijcitur; sed persona subijcitur essentiæ, vn-

5. de suppositum nominatur. ergo &c. Amplius, absolutum & respectiuum non sunt idē: sed essentia est quid absolutum, persona verò quid relatiuum. idem ergo non sunt. Prçterea es-

 Persona & essentia quomodo differunt.

terea, essentia est communicabilis realiter, non autem persona. igitur non sunt idem realiter.

CAP: II.

Soluuntur argumenta.

D primum, maior est vera ex natura rei, non autem realiter: item, vera est in creaturis, non autem in diuinis. Quam ob causam scire debemus, essentiam in persona esse instar naturæ in supposito, sibi formaliter esse Deum largientis: & personam vicissim in essentia, instar suppositi in natura quiescentis. Essentia ergo diuina, atque persona sunt idem realiter. Sanè, id, quod simplex, atque vnum cum alio suppositum constituit; est certè idem cum ipso realiter: ex realiter enim distinctis, vnum per se fieri non potest, nisi compositione tantùm. sed sic se habet essentia & persona: realiter ergo ab inuicem non separantur. Omne præterea ab essentia diuina, vel à Deo realiter distinctum, in creaturarum numero est habendum: Sed persona diuina non est creatura, ergo quod prius. Præterea, ob summam, perfectissimamque Dei simplicitatem, idem est ipsi essentia, & suppositum, quemadmodum superiùs cùm de simplicitate Dei loqueremur, abunde demonstrauimus. Idem ergo sunt realiter. Perperam igitur locuti sunt, qui relationes diuinas, ab essentia diuina realiter segregarunt, nihil aliud esse illas asserentes; nisi quòd ad inuicem referantur. Cæterùm, persona, vt diximus, relatio est subsistens in diuina natura, quæ ab ipsa realiter non distinguitur. Sed dubitabit aliquis, nunquid distinguuntur formaliter? Profectò, si in essentia identitas fundetur, ad personam verò terminetur; idem formaliter proculdubio esse censentur. Secus autem se habet, si contrario modo illa dixeris esse disposita: persona enim ad essentiæ conceptum non spectat, sicuti è conuersò essentia ad conceptum personæ. Planè, persona, relationē, quæ est extra quidditatiuum essentiæ conceptum, includit: non est ergo æqua ad inuicem identitas. essentia namque realiter sibi omnes diuinas adæquat personas: non sic autem vna persona secundùm rem, ipsam sibi adæquat essentiam; sed ad alias sese extendit: alioqui possibile esset vnā tantùm in diuinis inueniri personam. Præterea, non inest vtrisque eadem identitas prædicandi: nam de quocunque prædicatur persona; & essentia similiter: non autem è conuersò. Sed dicis: si essentia, & persona sunt idem formaliter; tunc absque dubio, istæ essent veræ, pater est paternitas, & pater est essentia; sicuti ista, homo est animal. Respondeo, ob diuersum modum significandi, nempè concretiuè, & abstractiuè, huiusmodi obiectionem validam non esse: quamuis enim animalitas, & rationalitas sint de quidditatiuo conceptu hominis; ista tamen per se primò vera non est: homo est animalitas, vel rationalitas. Quare, si in concreto, atque modo conuenienti significentur; tunc profectò prædicatio in primo modo per se vera est: vtpote, pater est Deus, pater est suppositum relatiuum, & quæ sunt generis eiusdem: quemadmodum istæ, homo est animal, homo est rationalis. His ergo ita excussis ad cōfirmationem primi argumenti accedamus. Quoniam in creaturis non sunt relationes subsistentes, propterea suppositorum distinctio, per essentialia principia, non per relationes, fiat, necesse est. In diuinis autem, quia subsistentes sunt; ideo, ex oppositis relationibus, suppositorum emanat distinctio: nec tamen ob id, essentiam diuidi, necesse est, quippè, cùm in essentia sint idem realiter. Ad secundum, cùm essentia & persona in diuinis, secundùm intelligentiæ rationem differunt tantùm, vt quidam aiunt, aut formaliter secundùm nonnullos; hac de causa, non est inconueniens, aliquid de vno quidem affirmari, de altero verò, negari. Ad 3. pari facilitate refellitur cum primo argumento: persona namque multiplicatur propter relationes oppositas, non propter essentiam, à qua realiter non est discreta. Ad 4. secundùm creatarum re-

[Right margin notes, in order:] Rationes. — 1. — 2. — 3. — Essentia & persona, quomodo sunt idem realiter, & formaliter. — Persona non est de conceptu essentiæ. — Obiectio. — Solutio. — Homo est animalitas. — In creaturis non sunt relationes subsistentes. — 2. — 3. — 4.

Persona & relatio si sint idem realiter.

tarum rerum modum, diuinis nomina accommodare consueuimus: quia verò creatarum naturæ rerum per materiam indiuiduantur, quæ speciei naturæ subiicitur; hac de causa indiuidua, subiecta, supposita, siue hypostases appellamus. Perspicuè ergo patet, quare diuinæ personæ supposita, aut hypostases vocentur; vbi fas non est subiectionem huiusmodi cadere, atque inueniri. Ad 5. persona non est ita respectiuum aliquid, quin sit idem realiter cum essentia: Ratio ergo huiusmodi leuis est, & nullius momenti. Ad 6. Illa, quæ sunt idem realiter, sic sese habere possunt, quòd vnum sit realiter incommunicabile, alterum verò minimè; idque propter eam, quæ ex natura rei illis inest distinctio formalis. Itaque essentia diuina, atque persona sunt idem realiter: ex natura autem rei, formaliter distinguuntur, aut secundum intelligentiæ rationem. Sed deinceps restat inquirere, si persona & relatio sint idem realiter, non autem formaliter.

Quare vocentur hypostases

5.

6.

CAP. III.

Quòd relatio, siue proprietas, & persona sint idem realiter, non autem formaliter.

Non parua apud nonnullos, de personæ relationisque diuinæ subsistentia, vnione, atque entitate, extitit controuersia: vtrum idem essent realiter, ac vni altera inhæreret nec ne. vnde quidam, relationes, seu proprietates, neque personas, neque in personis esse, arbitrati sunt: relationes enim non vt in aliquo, sed magis, vt aliquid significare videntur. Quapropter res quasdam assistentes, relationes esse dixerunt. Alij rem huiusmodi perspicatiùs, atque acutiùs considerantes, nempè quòd relatio, quatenus res in diuinis, ipsa profectò est essentia: essentia autem idem est, quod persona: igitur, relatio idem est, quod persona. quam ob rem, relationes quidem personas esse fassi sunt; in personis verò nequaquam esse. Cæterùm, quoniam relationes significantur in abstracto, vt quædam personarum formæ: ad formæ autem rationem spectat, vt illi insit, cuius forma esse censetur: ideo, & personas, & in personis esse relationes, dicere audemus; quemadmodum essentiam in Deo esse, quæ tamen est Deus, confiteri non erubescimus. Amplius, relationes diuinæ, & res veræ sunt, & æternæ: sed res vera, quæ non est in essentia, vel persona diuina, eam profectò à Deo essentialiter esse discretam dicimus: ergo quod prius. Adhuc, quæcunque ad alicuius vnius constitutionem conueniunt, quorum vnum, non est in altero; non vnum per se component, sed aggregatione vnum, vt aceruum lapidum. Si ergo relatio non sit in persona, & essentia, nisi per aggregationem; necessitas nos coget, vt dicamus, vnum in diuinis per aggregationem esse, quod planè impium est asserere. Iterum, essentia est relationis fundamentum: igitur relatio est in essentia veluti in fundamento; alioqui non video quomodo fundamentum reale esset dicendum. Præterea, constitutiuum alicuius, ac formale distinctiuum, in ipso sit, necesse est: sed aliqua proprietas respectu personæ, ita se habet: in ipsa ergo persona esse, clarissimum est. Porrò, relatio diuersimode in essentia, & persona esse censetur: in persona enim est, sicut actus personalis, ipsam constituens, atque distinguens, referens, & denominans: in essentia verò, veluti in fundamento: quo sanè modo non est in persona. Est etiam in essentia, sicut proprietas in natura quemadmodum suo modo indiuidualis proprietas est in natura creata: quo tandem modo non est in persona; sed in ea potiùs est, sicut proprietas indiuidualis in naturæ supposito, vt differentia indiuidualis in Mercurio. Differt autem in natura creata huiusmodi, ab ea, quæ est in persona diuina. in natura siquidem creata indiuidualis differentia, quamuis ab ipsa essentialiter discreta non sit; in ipsam tamen per identitatem realem non migrat: quapropter ipsam actuat, contrahit, atque determinat, denique cum ipsa compositionem facit. At,

Duæ opiniones.

1.

2.

3.

4.

Diuersimode proprietas est in essentia, & in persona.

cit. At, in natura diuina contrario modo se habet, quippe, quæ compositionem non facit: sed suppositum tantummodo determinat, denominat, atque constituit. Præterea, si relatio, ut constitutiua consideretur; sic est in persona, sicut in constituto: si verò in aliquo, veluti in fundamento esse consideretur, hoc certè modo, est in essentia, & non in persona. Sed dices, quare relatio, ut paternitas, in essentia sit, ut in fundamento, & in persona, ut in constituto vel relato; nō sic autem æqualitas, vel similitudo? Quia nimirum æqualitas in suppositis fundatur: paternitas verò in essentia, quatenus in suppositis præintelligitur. Quam ob rem si ista admitteretur, pater est pater secundùm essentiam; tunc aliquis crederet paternitatem esse actum essentiæ. Itaque relationem esse in personis, manifestum est. Quòd autem sint idem realiter, sic potest facillimè elucidari. Infinitum sanè intensiuè, cuilibet sibi compossibili est idem realiter: sed persona diuina, ratione essentiæ, quam includit, intensiuè est infinita: eadem ergo est proprietati sibi compossibili atque intrinsecæ. Præterea, quando aliquid continet plura, quorum unum per realem identitatem transit in alterum; ipsum profectò per identitatem est quodlibet ipsorum: sed persona diuina est huiusmodi, relationem, atque essentiam continens: igitur quod prius. Quòd distinguantur formaliter, sic patefieri potest: aliquid enim prædicatur de persona, quod non prædicatur de relatione: nam verum est dicere, persona generat, non autem paternitas generat: ergo. Præterea, si duæ personæ unam, eandemque habeant proprietatem, utpote pater, & filius spirationem actiuam: duæ ergo personæ, sunt una proprietas, & ex consequenti una persona, si persona à proprietate formaliter non distinguitur. Sed de his latiùs in 2. libro. Verùm arguunt nonnulli contra prædicta, sicut patebit cap. sequenti.

Persona & relatio sunt idem realiter.

Relatio an sit prius in essentia quàm in persona.

Relatio & persona sunt idē realiter.

1.

2.

Distinguūtur formaliter.

CAP. IIII.

Quòd relatio & persona non sint idem.

QVæ significant modum rei affixum, non significant rem: sed relationes in diuinis significant modum rei affixum, ergo &c. Maior, & minor Boëtij authoritate roboratæ cōsistunt. in lib. enim de Trin. Quædam, inquit, significant rem, ut substantia, quantitas, qualitas; quædam modum rei affixum, cuiusmodi sunt relationes. Præterea, relatio non est in essentia, neque in persona, neque ut affixa, neque ut infixa: quod enim insistit, per inhærentiam insistit: sed in diuinis nullum est accidens: ergo nulla potest esse inhærentia. nulla præterea pars, tanquā in toto ibi consistit: relatio igitur non est in essentia, neque in persona. Amplius, constituens, determinans, atque distinguens, non est idem quod determinatum, constitutum, & distinctum: sed persona est constitutum, proprietas verò constituens: ergo &c. Adde, quòd multiplicata proprietate, non multiplicetur persona: in una enim persona, plures sunt proprietates: igitur, proprietas, & persona non sunt idem. Adhuc, si proprietas est persona, una profectò relatio erit duæ personæ, atque ex consequenti duæ relationes: sicuti spiratio actiua, quæ est in patre & filio: hoc autem falsum est: ergo &c. Adde, quòd pater generet, paternitas verò non generat, neque est pater: ergo quod prius. Præterea nihil est in seipso secundùm philosophi autoritatem 4. phy. Si ergo relatio est in persona, id certè identitatis ratione fieri non potest; alioqui pari ratione esset in essentia. Relatio ergo, & persona non sunt idem in diuinis. Sanè, quæcunque sunt idem ita se habent, quòd quicquid prædicatur de uno, prædicatur de altero: at, aliquid prædicatur de persona, quod de relatione non prædicatur; dicimus enim patris personam generare, non autem paternitatem; ergo persona, & relatio non sunt idem.

1.

2.

3.

4.

5.

CAP. V.

Soluuntur

Anno Domini 1572. 13. Maij Creatus est nouus Pontifex Bononiensis Papa Gregorius 13.

Persona & relatio sunt idem realiter.

Soluuntur Argumenta.

1. *D primum, Boëtius, si bene intelligatur, primi argumenti nodus facilè soluitur: Sensus autem illius talis est. Relatio, rem suam in habitudine ad aliud sibi extrinsecum enunciat: atq; ideo, dicit ipsam esse affixam, quia nimirum non dicit rem ad se, sicut absolutam. ex hoc autem non licet inferre relationem non esse idem realiter cum persona.*
2. *Ad 2. Relatio non inest essentiæ, vt accidens: sed vt proprietas ipsi naturæ, per identitatem realem transiens in ipsam. & similiter, vt relatio consubstantialis fundamento, non autem accidentalis. neque enim inest personæ, vt pars, sed vt eius distinctiuum, atq; constitutiuum: denique, vt*
3. *proprietas naturæ in ipsius naturæ supposito. Ad 3. dictum est, cum identitate reali, posse formalem identitatem consistere: proinde nihil refert, si vnum, vice fungatur constituentis, alterum verò, constituti, cùm re ab inuicem discreta non sint. Ad confirmationem respondeo, id tantùm elici, quòd scilicet relatio & persona adæquata identitate idem non sint, bene tamen identitate reali. Cùm enim diuina simplicitas compositionem formæ & materiæ excludat; hinc fit, vt idem in diuinis sit abstractum & concretum, Deus, & deitas. Eadem quoq; ratione, quia in diuina simplicitate subiecti, atq; accidentis compositio non inuenitur: hac de causa, diuina essentia, & eius tributa idem sunt realiter, similiter relationes, & personæ. Quam ob rem, cùm vna eademq; numero sit in diuinis essentia; non opus est, multiplicatis rationibus formalibus, siue secundùm intelligentiæ rationem eam augeri, multiplicariq;.*
4. *Ad 4. nullum est inconueniens, si vna, duæ sint proprietates, vel duæ personæ, vna proprietas, idq; non formali, sed reali identitate. Ad confirmationem dico, ob diuersum modum prædicandi, huiusmodi prædicationem impediri, quippe, cùm persona concretum, paternitas verò abstractum nomen enūciet. Porrò, participia adiectiua, & verba notialia, actus notiales significant; actus autem suppositorum sunt: proprietates verò, non vt supposita, sed potiùs vt suppositorum formæ significant: atq; ideo modus significandi non patitur, sed repugnat potiùs, ac refugit huiusmodi prædicationis ordinem, vel quia relatio, atq; persona eandem non habent identitatem formalem. vtrumq; autem impedimentum sufficiens est, quòminus huiusmodi prædicatio non sequatur.*
5. *Ad 5. proprietates in essentia per identitatis modum esse dicuntur, in personis verò nedum per identitatis modum, verùm etiam per modum significandi, sicuti forma in supposito: Propterea non quidem essentiam, sed personas determinant, atq; distinguunt. Quomodo ergo relatio sit persona, & in persona, dictum est.*

Abstractū & concretum in diuinis idem sunt.

Actus sunt suppositorū proprietates, vt formæ suppositorum.

Proprietates quomodo sint in essentia, & in personis.

MERCVRIVS.

Horum Vnio vita est.

Commentum XIII.

Vid sit persona, quidué significet, deniq; quam habeat cum essentia, & relatione cognationem, affinitatem, atq; identitatem, iam dixisse me puto: Posthac operæpretium me facturum spero, si cum Mercurio sapiētissimo, illius vnionem inquirendo, in medium adduxero, palamq; omnibus fecero Pymandri vnionem, quam profectò vitam Mercurius appellat. Horum, *inquit,* vnio vita est. *Pymandrum autem esse vnum, secundùm quidem naturæ vnitatem, superiùs dixi, in quæstione de vnitate Dei: nunc autem illius vnionem, & vtrum vnus sit supposito, at-*

que per-

que personâ,necne: cum ipsius Pymandri,eiusq́ lucidißimi verbi gratia, lumine, atq́ amore,prosequi intendo. Ego fili, *ait Mercurius ad Tatium,*bonum semper dæmonem audiui dictantem,quî si literis quoq; monumenta mandassem, mira quædam in dies humano generi emolumenta contulissem. Solus ille tanquam ipse pro me genitus Deus,vniuersa conspiciens, diuina in nos effudit oracula. hunc equidem audiui sic aliquando prædicantem : vnum omnia sunt, præsertim intelligibilia corpora. nam quemadmodum homo nequit sine vita viuere; ita nec Deus viuere potest, nisi bona producat : hæc enim Dei vita,hic est eius actus agitare singula,vitamq; omnibus inspirare. *Hæc Mercurius: Omnia ergo sunt vnum, quia omnia sunt in Deo, qui est verè vnum,imò ipsa vnitas,vnio,& vita. Et ad Asclepium:* Omnia, *inquit,*est Deus, & à Deo omnia,& eius voluntatis omnia. omnia enim ab ipso, & in ipso , & per ipsum. *Et ad Tatium:* Deus est circa omnia , simulatq; per omnia : ipse certè omnibus vitam præbet.*Quare si quo modo vitam ille subtraxerit, deficiente vita,in mortem corruet omnia.* cùm autem viuent omnia,vnaq; sit vita cunctorum;vnum sunt omnia,quia vna est vita omnium.Rursus,si omnia viuentia sunt,& quæ in cœlo videntur, & quæ iacent in terra : vna autem vita cunctorum manat ex Deo:at ipsa,& ipse Deus. *in Pymandro vocat* omnium principium.Monas omnium principium,radix, & origo, absq; vero principio nihil.Initium est autem non principij,sed alterius: Monas ergo principium continet omnem numerum, à nullo contenta, omnemq; gignit numerum,à nullo numero genita:quicquid vtiq; genitum,imperfectum, diuiduum, crescens, & decrescens. Ei verò quod perfectum est,horum nihil accidit. id sanè quod augescit virtute monadis augetur : euanescit autem imbecillitate propria : cùm vlteriùs monadem capere nequeat. *Hæc ille. Rectè ergo dixit Mercurius:*Horum vnio vita est.*nam ab ipsa vnitate,quæ est Deus,omnium emanat vita,cuius gratia omnia sunt vnum: ipsa est radix vitæ, principium entium,finis,& augmentum, in qua omnia sunt vnum. Igitur vnum omnibus maximè est necessarium: nam alia in tantum sunt,in quantum vno participant:quod est via veritas,& vita: via, inquam, per quam omnia ad suum principium redeunt : veritas, in qua omnia terminantur: vita, in qua omnia subsistunt: vnitas, in qua omnia vniuntur.in hac autem vnitate,quies est,in multis verò turbatio.Consentit his Plotinus Enneadis 5.lib. 4.cap.1. Quicquid, inquit,præter primum est , necessarium est ab ipso primo pendere, atq́ id quidem vel proximè,vel saltem per media quædam ; oportet enim aliquid super omnia esse,idq́ simplex omninò,diuersumq́ ab omnibus,in seipso consistens,neq́ mistum sequentibus: quod enim verè vnum est, non ita quidem vnum est ; vt alterum quiddam primò in se sit, deinde sit & vnum : sic enim de hoc vnum falsò prædicaretur. Idipsum præterea neq́ sermo,siue ratio,neq́ scientia vlla prorsus attingit, quod etiam essentia superiùs iudicatur. Nisi enim omninò sit simplex ab omni prorsus concursione, & compositione semotum,penitusq́ vnum ; principium esse non poterit: quippe,quum ob summam duntaxat simplicitatem sufficientißimam esse queat,omnium primum : nempè, & quod non est primum indiget eo,quod est ante ipsum : & quod non est simplex , his indiget, quæ in ipso simplicia sunt,vt ex eis constituatur. Iam verò quod tale censetur, vnum tantùm esse vnicumq́ oportet. non sic autem se habet illud verum vnum , à quo omnia pendent,in quo omnia sunt vnum. vnum ergo est per se sine vlla concretione,concursione,atque cõpositione, à quo omnia entia habent esse: nam teste Boëtio,causa & ratio entis est vnitas, & vnitatem vniuscuiusq́ entis suam esse naturam, Auicenna, & Auerrois consitentur. quamobrem Plotinus Enneadis sextæ lib 9. cap. primo. Omnia entia, inquit, ipso vno sunt entia, tum quæ primò entia sunt, tum etiam quæ quoquo modo in rerum ordine numerantur.*

Bonum et vnum.

Mercurius.

Bonus dæmõ Mercurij.

Vna vita.

Monas omnium principiũ & radix.

Via, veritas, vita, vnitas.

Plotinus.

Verũ vnum.

Primum principium simplicissimum.

Causa entis est vnitas.

Plotinus.

Bonũ vnitatis

Bonum & vnum.

numerantur. Nam & quidnam forent, nisi vnum forent? Siquidem priuata vno, non amplius sunt quod esse ante dicuntur. Neque enim exercitus erit, nisi fuerit vnum, neque chorus, neque grex vllus, nisi similiter sint & vnum tum verò nec domus, neque nauis erũt, nisi potiantur vno: siquidem domus vnum aliquid est & nauis. Quod quidem si abiecerint, nec domus vlterius erit domus, neque nauis similiter erit nauis: continuæ quoque magnitudines, nisi insit vnum, nunquam erunt. Cùm itaque diuiduntur, quatenus amittunt vnum; esse quoque commutant. quin etiam plantarum animaliumque corpora, quæ vnum singula sunt, si quando fugerint vnum, in multitudinem videlicet dißipata; essentiam statim suam quam habebant, amittent: nec quæ priùs erant, vlteriùs erunt; sed statim euadent alia, quæ quidem & ipsa sint, quatenus sint & vnum. Tunc præterea viget sanitas, quando corpus conciliatur in vnum: tunc pulchritudo floret, quando virtus vnius membra connectit: tunc virtus in anima regnat, quando in vnum animus, & in vnam conspirat consensionem. Quapropter & minus quidem entia, minus vnum poßident: quo verò magis sunt, similiter sunt magis & vnum. Iam verò anima cùm aliud sit quàm vnum; tamen quatenus magis veriùsque est, eatenus magis poßidet vnum, neque tamen vnum ipsum existit. Sed dicet aliquis, animam idem esse penitus, atque vnum, propterea quòd nõ sit anima, nisi sit vnum: sed hoc modo alia quoque sunt vnum. verùm animam in se existere multam constat, quamuis ex partibus minimè componatur. nam multæ in ea sunt vires, nempè ratiocinatur, appetit, percipit, quæ sanè vno quodam tanquam vinculo connectuntur. Et lib. 5. eiusdem Enneadis cap. 1. Vnum quiddam, idemque numero esse simul vbique totum, communis indicat mentis humanæ conceptio: quando omnes naturali quodam instinctu clamant in vnoquoque nostrum esse Deum, adeò vt vnus in omnibus idemque sit Deus: qua quidem in re vnum idemque pari studio annituntur, neque vllo pacto vellent ab vnione diuelli, omnia bonum appetunt, bonum autem est vnum: ad ipsum ergo vnum naturaliter omnia properant. Antiqua siquidem principalisque natura & appetitio boni, quod quidem existit sui, in vnum reuera perducit: atque in hoc ad seipsam studet vniuersa natura. Dionysius quoque de diuinis nominibus vnionis huiusmodi dignitatem, maiestatemque clarissimè manifestat: Nihil, inquit, est existentium, nisi participans vno. Sicut enim omnis numerus vnitate participat, & vnum, & duo, & decem dicitur, & semis vnum, & decimum vnum; ita & omnia vno participant, & per id, quod est vnum, omnia sunt existentia. Ante enim omnem multitudinem, vnum est, omnem multitudinem terminans. Sanè non est multitudo, nisi participãs vno: sine multitudine, erat vnũ; non tamen sine vno est multitudo. Sunt quidem multa partibus, sed vnum toto; vt corporis membra, ciuitas, exercitus, chorus, domus &c. & sunt multa accidentibus sed vnum subiecto; vt scientia, & ignorantia in anima, & colores atque affectiones in corpore: & sunt multa numero, vt particularia, aut virtutibus, & sunt vnum specie: & sunt multa speciebus, & vnum genere; & sunt multa proceßibus, & vnum principio. Omnia ergo appetunt vnum: nam quantò aliquid de vnitate plus habet, authore Boëtio de cons. 3. pro. 11. plus de esse, atque bonitate habet. Igitur omne tam diu subsistit, & est, quàm diu vnum est: & tunc necesse est interire, cùm vnum esse desierit: quia si partes corporis diuiseris, ipsum corpus penitus interibit. cùm igitur sui conseruationem omnia appetant, idque sine vnitate assequi nequeant; vnitatem ergo appetunt omnia. Empedocles duplicem in nostris animis sitam aiebat esse naturam: quarum altera, sursum tollimur ad vnum ipsum, & ad cœlestia: altera deorsum trudimur, ad multa, & ad inferna. has planè duas naturas per amicitiam & litem significauit: in quibus se lite, & discordia actum, furenti similem, ac profugum à diis in altum iactari conqueritur. Multi præterea in philosophandi scientia insignes, mundi formam vnitatem eße dixerunt: quam planè nonnulli spiritualem esse aiũt è primo ente in ipsum vniuersum virtutem manãtem, qua & mundus, & ipsius partes connectuntur, atque in vnũ coalescunt, instar corruptibilis animalis, cuius membra spiritu è corde diffuso, ad inuicem com-

Vnitatis exempla.

Quomodo anima est vnũ, indicat mentis humanæ conceptio.

Dionysius.

Sicut omnis numerus participat vnitate, sic omne ens participat vno.

Omnia apetunt vnum. Boëtius.

Empedocles.

Vnitas mundi forma.

Bonum & vnum.

cem compaginantur. Alij, vt Themistius & Simplicius in 3. de anima, vnitatem illam, mundi animam vocant, quam Plato asserit esse in medio, vt vniuersum rectè gubernet: & in elementis quidem naturam esse, in cœlo verò, animam, in hominibus autem intellectũ. huius quoque sententiæ Plutarchus fuit, in eo, quem de Platonis opinione scripsit libro. Sed peripathetici vnitatem illam, primum motorem dicerent; qui profectò & realiter, & intentionaliter considerari potest. Porrò, realiter, quadam scilicet æquiuocatione, vniuersi anima nominatur, quæ mundum, ac quamlibet ipsius partem in esse constituit: intentionaliter verò, nec mundi, nec alicuius ipsius partis forma erit; sed intellectus seipsum intelligens, & forma omnium intellectuũ qui ipsum intelligunt. Vnde primo cœli. com. 100. hanc formam aliis quidem clariùs, aliis verò obscuriùs fuisse communicatam, philosoph. asserit. Præterea, Deum esse primum agens, primum finem, atque primam formam, peripathetici propemodum omnes protestantur: quod sanè nullius esset momenti, si vniuersi forma non esset: nullius enim alterius esse potest. Rursus, ex motoris vnitate, ipsius mundi vnitatem ostendit. quòd si mundi formam Deum non dicerent; nihili profectò ipsius ratio esset facienda. Hanc forsitan Parmenides balbutiendo descripsit apud Platonem in lib. Parmenidis, dum vnum numero dicit esse omnia; illius vtique primæ formæ vnitate, quæ tamen propriis, & particularibus formis differunt. hoc sanè modo hominis membra, vnitate communis formæ vnum sunt, propriis verò formis dissentiunt. Primus itaque motor vniuersi forma nominatur; tum quia ipsum vniuersum constituit, & perficit; tum etiam quia intrinsecè operatur. Horum *igitur* vnio vita est, *quia forma, & vita vniuersi, motus, & actus sunt. Decimo met. com. 7. In omni genere est vnum primum, quod est metrum & mensura omnium existentium in illo genere: In genere ergo entium est vnum primum ens, quod est metrum omnium entium, atque mensura, à quo entia perfectionem habent, & vnitatem. Et Auerr. disput. 3 in solu. 12. propè finem vnum fatetur esse Deum gloriosum, qui, cuilibet enti, secundùm ipsius naturæ capacitatem, entitatem, atque vnitatem largitur. Diuus Aug. Nulla est species, nullumque corpus, inquit, quod non habeat vnitatis qualecunque vestigium: de vno omnia nascuntur, vel segetes segetum, vel syluæ syluarum, vel greges gregum, vel populi populorum: nullum folium fit, vel nullus pilus per tam numerosam successionem, cuius non ratio in illo primo & vno semine fuerit. Si corporalia quæque in suis quidem generibus ab vno manant principio; quantò magis spiritualia ab vno pendere principio necessarium est? hanc vocat August. vnitatem intelligibilem, & Parmenides vnum omnium principium: quo posito, ponuntur; & sublato, omnia pessum eunt. Itaque multitudo est discessus ab vno: atque ob hoc ipsum, malum est, nosque mali sumus, quando multitudo sumus: tunc enim quodlibet multum fit, quando potens penes ipsum, siue idem in seipso manere diffunditur, & extenditur dispersum, & quando in ipsa diffusione prorsus vno priuatur; vbi deest, quod partem aliam cum alia vniat: Quòd si cognosceret ille quàm malum hoc sit; persentiret vtique, se à seipso procul abiisse. Vnumquodque sanè non aliud appetit quàm seipsum: Progressus autem ad externa, factus est vanus, vel coactus. Quatenus igitur vnusquisque habet vnum, habet seipsum. Natura igitur vnumquodque vnitatem desiderat, in qua seipsum inuenire potest. Testimonium Parmenidis paulò antè citatum confirmat theologiam Empedoclis, vt dubium non sit; quin sit apud vtrumque Deus ipsa vnitas. Damascius quoque Platonicus: Vnitas, inquit, tanquã Sol procul obscurè quasi videtur: si propriùs accesseris, obscuriùs: demũ cæterarum rerum tollit apprehensionem: est sanè lux inaccessibilis, vt quò magis accedas, eò magis cœcutias. Vnitas igitur honoretur silentio, vnitas omnia producit. Plato de ente, reuera motum, vitam, animam, sapientiam, ab eo quod omninò, ac verè est, abesse prorsus existimandum non est, neque viuere ipsum, neque sapere, sed immobile consistere. & in Parmenide: Quædam, inquit, sunt alia ab vno, quia non illud primum vnum sunt; non tamen penitus vno priuata sunt, sed vno participant. Itaque noster Mercurius præclarissimè docuit,*

Themist. Simpl.

Plutarchus. Plato.

Mundi anima vnitas mũdi.

Peripathetici illam vnitatẽ Deum appellant.

Parmenides vnum numero dicit esse omnia.

Mercurius. Arist.

In omni genere est vnũ primũ quod est metrum omnium.

Diuus Aug.

Vnitas intelligibilis. Parmenides.

Natura vnusquisque desiderat vnitatem.

Damascius.

Vnitas est inuestigabilis.

Plato.

Personæ diuinæ quomodo distinguũtur.

Patris & filij vnio.

Pymandri, atq; ipsius verbi vnionem, vitam esse: nam ob summam simplicitatem, summam quoq; absolutissimamq; vnionem habent, vnitas verò huiusmodi omnium est radix & principium entium, vita in eis naturaliter est; quia vnio illa, est amborum vita: à qua profectò vita, vniuersa habent, vt viuant, moueantur, & sint: nam illius genus sumus. Sed posset aliquis hinc arguere: Si pater & filius vnum sunt; nunquid est vna persona in diuinis?

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

Quòd sit vna persona, siue suppositum in diuinis.

1. *IN Deo est summa vnitas, igitur est vnicum suppositum. Antecedens patet ex his, quæ iam dicta sunt. Consequentia autem probatur: nam vnitas simpliciter perfecta, nedum in natura; verùm etiam in persona, ac quolibet sibi intrinseco, suam seruat simplicitatem. Vnum ergo est tantùm suppositum in diuinis. Amplius, quemadmodum in ordine entium, vnum ne-*
2. *cessarium est ens absolutissimum, atq; supremum; ita absq; dubio in ordine suppositorum: non enim maior vnius, quàm alteriùs ratio esse videtur. sed in ordine entium, absolutissimum ens est Deus: pari quoq; ratione, in ordine suppositorum, vnum est primum suppo-*
3. *situm. Adhuc, cuilibet entitati simplici, & quæ augeri non potest, adæquatè aliquod vnum, & absolutum respondet; sic in natura humana, vnum tantùm est suppositum, vel vna est hominis natura: sed entitas, siue natura diuina, est vniuoca, simplex, absoluta, im-*
4. *plurificabilis: vnicum ergo habet suppositum, siue personam. Præterea, recta ratio naturæ in verum adducit: verum autem est, & humanæ persuasum rationi, naturam diuinam in aliquo supposito subsistere; in tribus verò, fide potiùs, quàm ratione naturali habemus:*
5. *ergo quod prius, Adhuc, quicquid perfectionis in rebus creatis esse videtur, excellentiori quodam modo Deo est attribuendum sed non paruæ est perfectionis in creaturis suppositum habere absolutum: igitur in diuinis vnum sit suppositum, & non respectiuum, omninò necessarium esse videtur. Planè, si suppositum fuerit relatiuum, suppositum sibi habebit correlatiuum: atq; ita non erit vnicum, sed plura. Adde authoritatem Augustini lib. de Trin. Omnis natura ad se subsistit, quantò magis Deus. Primum igitur sup-*
6. *positum per se subsistit, atq; vnicum est, & absolutum. Amplius, agere est suppositi primo met: ergo actio communis est suppositi communis. In diuinis autem sunt aliquæ actiones communes, vtpote intelligere, & velle creare: igitur in diuinis est vnum suppositum commune, atq; communicabile. Planè, quemadmodum primo poster: dicitur, quando aliquid pluribus est commune; hoc certè est per aliquod ipsis commune: sed subsistere tribus conuenit personis relatiuis: per aliquod igitur commune ipsis fieri debet. non quidem per essentiam, quia personaliter non subsistit: igitur per aliquod suppositum commune, & absolutum. Igitur vna est persona in diuinis.*

CAPVT II.

Soluuntur Argumenta.

1. *AD primum, negatur consequentia, & ad probationem dico, suppositũ, quatenus suppositum, nullam innuere perfectionem; sed quidquid perfectionis est à diuina pendère natura: vnitas præterea, si formaliter intelligatur, non est perfectionis simpliciter: quia omnis profectò vnitas est formaliter quædam negatio. Quare ex simplicissima Dei perfectione, non licet inferre vnitatem per-*

tatem personæ, siue suppositi; nam diuinæ vnitas naturæ compatitur secus trinitatẽ personarum. Ad 2. negatur similitudo, quamuis in ordine perfectionum simpliciter, ac totius entis necessarium sit, aliquod primum & absolutissimum ens inueniri; hoc tamen in quolibet ordine non est necessarium: ideo suppositum patris in diuinis non est necesse, esse absolutum, atq; vnicum; nisi fortassis absolutum intelligere velis, independens à priori, vel posteriori supposito. Ad 3. diuinæ entitati, singulari atq; absolutæ, aliquis vnus, nempè Deus adæquatè respondet; non autem suppositum absolutum, aut respectiuũ; sed indifferens & neutrum. Eadem quoq; facilitate quartum soluitur argumentum: nam etsi aliquod in diuinis suppositum per rationem naturalem esse probauerimus; illud tamen absolutum, seu respectiuum sit necne, probare non possumus. Ad 5. negatur minor: neq; enim simpliciter perfectionis est in natura creata suppositũ habere absolutum; sed perfectionis potiùs supplentis creatæ, imperfectionem naturæ; ipsa siquidem ex se non est in vltima actualitate constituta; ideoq; per aliquid proprij generis contrahi, atq; determinari indiget. Præterea, in nulla planè natura magnæ perfectionis esse reputatur, ipsius suppositum esse absolutum: quamobrem supposita, si per absoluta constituerentur, non minoris essent perfectionis, ac si id ipsum per relationes haberent. Ex hoc Augustini authoritas soluitur, quæ sanè ita intelligenda est, quòd Deus ad se subsistat; subsistentia vtiq; naturali, ac communicabili, non autem personali, & incommunicabili. Ad 6. agere quidem est suppositi, sicut vltimò denominati; immediatè verò, atq; adæquatè est ipsius principij: immediatiùs enim principium, quàm suppositum obseruat, atq; intuetur. Quare, si principium proprium extiterit, & actio quoq; similiter. quòdsi actio cõmunis, & principium etiam erit commune, non autem suppositum: neque refert, quòd actio sit suppositi; est enim suppositi, non tamen communis: impossibile certè est suppositum aliquid inueniri, illudq; communicabile esse: actio ergo in diuinis non vnius est suppositi; sed tribus omninò communis est personis. Dices: sicut se habet actus notialis ad suppositum proprium; ita actus communis ad commune suppositum: sed actus notialis est à primo supposito: actus ergo communis, à communi supposito proficiscitur. Respondeo, maiorem non esse veram: actus namq; in diuinis ideo appellatur; quia nimirum tribus per idem principium conuenire dignoscitur. Actus præterea spirandi patri, ac filio communis est; & nihilominus duo sunt, non vnum suppositum. Ad confirmationem dico, incommunicabiliter subsistere, commune est tribus in diuinis: non quidem vniuocè, quò ad illud positiuum in quolibet, puta relationes; nam vnumquodq; per suam proprietatem subsistit: igitur non opus est illis communi supposito. Præterea, suppositũ ex sui natura est incommunicabile; vt quod, & quo: propterea implicat, aliquod esse suppositum absolutum, atq; illud esse communicabile. Præterea, si illud suppositum absolutum patri communicatur, tunc planè idem cum ipso suppositum esset formaliter, & eadem facilitate cum filio, & spiritu sancto. Sed identitas formalis, atq; vnitas suppositi, ab vnitate manat proprietatis suppositalis: igitur, si illa proprietas esset absoluta; tunc tres personæ non essent relatiuæ, sed vnum suppositum absolutum: quòdsi relatiua, non vtiq; erit absolutum. Amplius, idem suppositum esset generans, & genitum; quia idem est in ambobus: sed natura non permittit, nec intellectus capit; nec instare poteris, asserens essentiam communem patri ac filio esse; nec tamen generantem, aut genitam appellari: nam essentia suppositi rationem, cui generare, atq; generari communicatur, non subit: vna ergo persona non est in diuinis. Ex hoc autem necesse est probare in capitulo sequenti, quomodo personæ distinguantur per proprietates relatiuas.

[Margin notes: Personarũ distinctio. — 2. — 3. — 4. — 5. — 6. — Agere immediatius est ipsius principij. — Obiectio. — Solutio. — Actus notionalis. — Actus communis.]

CAP. III.

Quòd personæ diuinæ non per aliqua absoluta, sed per proprietates relatiuas distinguantur.

Arij argumẽtum.

Q Vidquid in Deo dicitur, inquit August: li. 5. cap. 5. de Trinit. contra Arij pestiferã sententiã, secundũ substantiam dicitur, dicebat Arius: Igitur, quicquid in Deo distinctũ vel diuisum est; vtiq; secundũ substantias distinctum, atq; diuisum erit: sed pater est ingenitus, filius vero est genitus: secundum substantias ergo distinguũtur. Ad hanc autem obiectionem ita respondet. Relatiuum de Deo non secundùm accidens dicitur; quia semper fuit pater filius: non secundùm substantiam; quia ad seipsos non respiciunt: sed pater ex eo, quòd est ei filius dicitur, & filius ex eo, quòd habet patrem. Non secundùm substantiam hæc dicuntur; quia non quisq; eorum ad seipsum; sed ad inuicem, atq; alterutrum ad alterutrum ista dicuntur: neq; secundùm accidens; quia & quòd dicitur pater, & quòd dicitur filius, æternum atq; incommutabile est eis. Quamobrem, quamuis diuersum sit patrem & filium esse; non tamen est diuersa substantia: quia hæc non secundùm substantiam dicuntur, sed secundùm relatiuum: quod tamen relatiuum non est accidens, quia non est mutabile. Sed instas: si aliquid ad seipsum dicitur pater, quòd ad seipsum dici non potest filius: & quicquid ad seipsum dicitur, secundùm substantiam dicitur; & ad seipsum dicitur ingenitus, quòd dici non potest filius; quia ad genitorem refertur: non ergo eiusdem substantiæ. Sed huic versutiæ respondetur, filium æqualem esse patri, non secundùm quòd ad patrem dicitur; quia illud relatiuum est, non secundùm substantiam. Quia verò filius non ad filium relatiuè dicitur; sed ad patrem; non secundùm hoc, quod ad patrem dicitur, æqualis est filius patri. Restat ergo, vt secundum id æqualis sit; quòd ad se dicitur: quicquid enim ad se dicitur, secundùm substantiam dicitur. Quapropter illud præcipuè teneamus, ait August. de Trinit. 5. lib. cap. 8. quicquid ad se dicitur, præstantissima illa & diuina sublimitas substantialiter dici: quod autem ad aliquid, non substantialiter; sed relatiuè: tantamq; vim esse eiusdem substantiæ in patre, & filio, & spiritu sancto; vt quicquid de singulis ad seipsos dicitur; non pluraliter, sed singulariter accipiatur. sed personæ non singulariter, sed pluraliter dicuntur: ergo &c.. Item, lib. 6. de Trinit. cap. 2. Nihil pater in seipso dicitur propriũ, quod ad filium nõ dicatur; quicquid autẽ aliud dicitur, cum filio dicitur: quicquid ergo ad se dicitur, nõ dicitur alter sine altero: & quæcunq; dicuntur, quòd substantiam eorum ostendunt, ambo similiter dicuntur. itaq;, quicquid ad se dicitur, & est absolutum in diuinis; commune est tribus, & nulli proprium. proprium enim relatio est, & ad se non dicitur: proinde proprietas suppositi constitutiua, absoluta esse nequit. Item, lib. 5. cap. 11. Quod autem propriè, inquit, singula in eadem trinitate dicuntur; nullo modo ad seipsam, sed ad inuicem, aut ad creaturam dicuntur; & ideo relatiuè, non substantialiter ea dici manifestum est: quòd si dixeris personam ad se subsistere; vno quidem sensu verum est, nempè, vt subsistentia inhærentiam excludat; idq; ob essentiam, quam includit. quemadmodum August. libro 7. cap. 8 de Trinit. innuere videtur. Omnis natura, vel res, inquit, ad se subsistit, quantò magis Deus? subsistit, inquam, non suppositali aut personali ad se subsistentia, sed essentiali. Vel fortassis subsistere dixit; quia pater, quatenus persona, & Deus, ad filium nõ dicitur. Igitur, secundùm Augustini doctrinam, quod ad se dicitur, est absolutum in diuinis. Item, August. 11. de Ciuit. Deus est, inquit, quicquid habet, excepto relatiuo, vel relationibus, quarum vna non est altera. Præterea, Boëtius de Trinitate, essentia, ait, continet vnitatem; sed relatio multiplicat trinitatem: relationibus igitur non absolutis personæ distinguuntur. Amplius, si personæ diuinæ per proprietates absolutas constituerentur, tunc quæro; aut illæ proprietates absolutæ in natura, distinctæ essent mansuræ; aut in ipsam naturam transituræ. Si mansuræ, suppositum cum ipsa natura constituent; idq; per

Relatiua quomodo sint in diuinis.

Obiectio.

Solutio.

Filius est æqualis patri secundum substantiam.

Quod ad se dicitur est absolutum, & cõmune tribus.

Subsistere duobus modis dicitru.

Boetius.

Obiectio.

Relationibus personas distingui.

personarū distinctio.

idq́ per compositionem, quod est impossibile: si transituræ, suppositi constituendi virtutem non haberent. Diceres, quoad simplicem cum essentia identitatem, transeunt quidem, manent autem ab essentia formaliter distinctæ: quod planè sufficit ad constituenda supposita, sine vlla essentiæ suppositorumq́ compositione. Solutio. *Contrà: si supposita diuina per absolutas constituerentur proprietates; tunc planè relationes diuinæ accidentia dicerentur; quippe, quæ suppositis iam in esse absoluto suppositali aduenirent: sed consequens est impossibile: ergo & antecedens; in deum enim nullum accidens cadere potest. Præterea, tunc vna necessariò aliam non requireret personam; nec ad ipsam necessariam haberet relationem: quinimò vna posset sine altera consistere; si quidem, si per absolutam proprietatem constituitur persona, absoluti verò natura est ad alterum non referri; sed ex ipso consistere: vna ergo persona, absq́ altera esse poterit. sed hæc sunt omninò impossibilia. ergo &c.* Obiectio. *Respondeo. Relationes, accidentia dici non posse; tametsi aliquo modo supposita constituta præsupponere videantur: nam spiratio actiua in patre accidens esse non potest; & nihilominus suppositum non constituit paternum; sed ei iam constituto quasi aduenire videtur. Quoniam igitur per realem identitatem, in diuinam essentiam transeunt omnia, nulla in mentem venire potest accidentis suspicio. Ad aliud, dico, quòd personæ necessarium nexum habeant ad inuicem, ob eandem quam habent communem essentiam; non sunt enim essentialiter distinctæ relationibus: ergo ipsas consequentibus, necessariò ad inuicem realiter referuntur.* Solutio. Relationes non sunt accidentia. *Contrà: Omne absolutum in diuinis dicit perfectionem simpliciter; atq́ proinde est communicabile: sed per aliquod communicabile, suppositum nequit constitui: ergo.* Obiectiones. 1. *Item, nullum diuinum suppositum esset simpliciter perfectum: non enim haberet omnem simpliciter perfectionem, nempè esse communicabile.* 2. *Illæ præterea absolutæ proprietates, aut eiusdem profectò, aut alterius essent rationis: non eiusdem certè, alioqui non se totis distinguerentur; atq́ ita constitutiuæ non essent; nec alterius rationis, distinctæ siquidem forent quidditates. Vnde in quolibet supposito, & quidditas tum essentiæ, tum etiam proprietatis esset absolutæ, atq́ ita compositio, quod est impossibile.* 3. *Respondeo, absolutum in diuinis, perfectionem simpliciter dicere, atq́ aliquid communicabile; non autem proprietates personales.* Solutiones. 1. *Ad aliud, sunt alterius rationis: & quando dicis, in quolibet supposito essent duæ quidditates: nego: neq́ enim essent duæ proprietates, sicut suo modo in creaturis duæ non inueniuntur differentiæ indiuiduales, nec vlla compositio: migrant sanè identicè, atque realiter in diuinam essentiam.* 2. *Contrà: si personæ per absolutas proprietates in esse suppositali sint constituendæ; tunc sanè pater, ex filij generatione aliquid acquireret: sed falsum est, pater namq́ à se habet omnia. Si ergo pater priùs est suppositum, idq́ per aliquod absolutum, quàm generet filium; seipsum profectò patrem facit: ergo.* Obiectiones. 1. *Amplius, tunc origines in diuinis superfluæ essent, & otiosæ, nullaque vnius ab altera emanaret personæ origo; ante siquidem omnem originem personæ essent constitutæ, atq́ distinctæ: quodlibet namq́ absolutum, quamlibet relationem præcedere, certum est. Neq́ enim sub obtentu fundamenti, aut principij, vel perfectionis, relationem præsupponere debet: nam si huiusmodi absolutæ proprietates, origines necessariò præsupponerent, cùm ad origines spectet, suppositum à supposito distinguere; tunc per origines, non autem per absoluta esset distinctio personarum, ipsaque absoluta superflua essent & otiosa. at in diuinis superflui est nihil.* 2. *Amplius, multitudo esset in diuinis absolutorum realiter distinctorum: etenim proprietates illæ absolutæ realiter differrent; constituunt enim supposita realiter distincta: sed hæc sunt absurdissima. igitur quod prius.* 3. *Respondeo: pater prioritate originis, non autem temporis, aut naturæ, habet omnia prius quàm filius: ideo argumentum falsò innixum fundamento, scilicet, quòd prioritate temporis, aut naturæ illud habeat, facilè soluitur. patet etiam ex spiratione actiua, quæ aliquo modo paternitatem præsupponere videtur. habet igitur pater priùs omnia, quàm filius,* Solutio. 1.

prioritate

personarũ distinctio.

prioritate profectò originis: propterea ex filij generatione nihil sibi secundum hunc modum noui asciscitur. 2. *Ad aliud, nego relationes ibi fore otiosas: essent enim ibi suppositum producens, & productum, & relationes originis cõcomitantes; sicuti spiratio actiua, per se primò non pertinet ad generationis terminum, sed concomitatur potiùs. Quam ob causam, primus generationis terminus esset suppositum absolutum, non aliquem relationis respectum amplectens; quamuis ille necessariò insequeretur. Ad aliud dico, quẽadmodum relationes à diuina essentia realiter non distinguuntur, sed ab inuicem; ita planè proprietates illæ absolutæ. Quare nulla esset absolutorum realiter distinctorum multitudo concedenda. Hæc quidem dicta sunt, & quidem acutè; res verò non sine caligine est intelligenda: nam, si in diuinis relatiua non sunt accidentia, sed æterna; quæ autem æterna sunt, absoluta esse videntur. atqui in diuinis vnum tantum est absolutum, nempè natura; consultiùs ergo est, personas per proprietates relatiuas esse constitutas. Verum nonnulli contra huiusmodi determinationem sic pugnare conantur, vt dicetur capite sequenti.*

Personas per proprietates relatiuas constitui.

CAP. IIII.

Quòd personæ diuinæ per aliqua absoluta distinguantur.

1 *Vod est ad se, per aliquod absolutum distinguitur: ad se enim dici, substãtiam indicat. sed, si pater non esset aliquid ad se; non diceretur relatiuè, authore diuo August. 7. de Trinit. Igitur, pater cùm sit aliquid ad se, est suppositum absolutum, & non respectiuum.*

2. *Amplius, quemadmodum in existendo se habet prima entitas; ita, absq; dubio, primum suppositum in subsistendo: sed prima entitas, vtpotè diuina natura, ad se est, & existit; quia nimirum, teste August. 7. de trinit. omnis natura ad se subsistit, quantò magis Deus? igitur primum suppositum ad se subsistit, atq; absolutum est.*

3. *Præterea, generationis terminus, est aliquod absolutum: sed illud essentia esse non potest, vt superius dictum est: suppositum ergo filij, est generationis diuinæ terminus, atq; exinde absolutum est, & non respectiuum suppositũ.*

4. *Adhuc, etiam si nulla in diuinis esset relatio; quælibet tamen persona esset absoluta: absolutis ergo, & non relatiuis proprietatibus, personæ diuinæ distinguuntur: quidquid enim personis constituendis necessarium est, essentia diuina supplere valet: ergo quod prius. Adde, non eadem ratione in diuinis primam personam, & subsistere, & patrem esse; alioqui filius non coëxisteret patri in eadem substantia.*

5. *Præterea, quæ sunt simplicissima, seipsis distinguũtur: sed personæ diuinæ sunt maximè simplices, vt diximus: seipsis ergo, & non relationibus distinguuntur: sed, seipsæ sunt quædam absoluta; quia nimirum in diuinis hæc duo tantùm sunt, absolutum, & respectiuum: ergo.*

6. *Iterum, omnis forma, secundùm sui generis qualitatem distinguitur: sed hypostasis indiuiduum in genere substantiæ significat: non ergo relationibus hypostases distinguuntur.*

7. *Amplius, quod ad sui constitutionem, distinctionem præsupponit; nequit sanè esse primum distinctionis principium: sed relatio in diuinis est huiusmodi; esse enim relatiui, est ad aliud se habere: primum ergo principium distinctiuum non potest esse relatio; siquidem absolutum est priùs quàm relatiuum: diuinarum autem personarum distinctio, primatum obtinet: non ergo relationibus distinguuntur.*

8. *Præterea, abstractis per intellectum relationibus, adhuc remanẽt hypostases: non sunt ergo personarum constitutiuæ. Antecedens patet: persona namq; per quandam additionem sese habet ad hypostasim; est siquidem persona, hypostasis proprietate distincta ad dignitatẽ pertinente: sed remota dignitate personali, adhuc remanet hypostasis. ergo &c. Adde, quòd*

Persona. Hypostasis.

 personarũ distinctio.

de, quòd remota paternitate, adhuc remanet hypostasis patris. Non hoc est dicere (inquit August. 5. de Trinit.) ingenitum, quod est dicere patrem; quia si filium non genuisset, nihil prohiberet eum dicere ingenitum: sed si filium non genuisset: non inesset ei paternitas. Quare, remota paternitate, adhuc hypostasis esset mansura. Sanè, si paternitate est aliquis; filius ergo, in quo non est paternitas, non est aliquis: non eodem ergo, & pater est, & aliquis. Itaq; remota per intellectum proprietate, remanet aliquis, nempè hypostasis. Personæ ergo diuinæ per absoluta distinguuntur.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

AD primum, Augustini authoritas est rectè intelligenda: cuius sensus si nobis apparuerit, ad soluendum argumenti nodum, facilis patebit accessus. 1. Pater est aliquid ad se, inquit, non quidem tanquam suppositum aliquod absolutum; sed quia certè est essentia sua, quæ est aliquid ad se, præter eam, quam ad filium habet relationem. Ad 2. negatur similitudo; non enim est simile, vt di- 2. ximus, de prima entitate, & suppositalitate: nam illa ad se, hæc autẽ ad aliud refertur. Ad 3. verum quidem est ad suppositum, siue indiuiduum substantiæ generationem ter- 3. minari: vtrum autem illud respectiuum, vel absolutum sit necne, nihil conducit generationi constituendæ. Ad 4. negatur consequentia: nam si in diuinis nulla esset relatio, 4. nullum quoq; esset suppositum; essentia enim ex se, illud constituere non posset. Ex quo patet, in diuinis omninò necessarium, aut nullam, aut plures esse personas. Ad confirmationem dico, quòd eodem pater, & est aliquis, & subsistit personaliter: filius verò & si non sit ille aliquis, qui est pater, est tamen aliquis alius. Ad 5. quoniam personæ sunt 5. ipsæ relationes subsistentes, non pugnat cum personarum simplicitate, relationibus distingui. Ad 6. personæ diuinæ, in esse, in quo subsistunt, aut in aliquo absoluto nequa- 6. quam distinguuntur; sed in eo, quòd ad aliquid referuntur: ad earum ergo distinctionem statuendam sufficit relatio. Ad 7. quando interdum relatio est accidens; tunc pla- 7. nè distinctionem præsupponit suppositorum: at, si fuerit præsubsistens, quemadmodum est in diuinis, secum profectò fert distinctionem. Cùm ergo dicis, relatiuum est ad aliud se habere; bene quidem ad aliud correlatiuum, quod non est priùs; sed simul natura. Ad confirmationem dico, absolutum, id est diuinam essentiam prioritate originis antecedere relationes: cùm autem necessaria esset diuisio, siue distinctio; omnium minima fuerat statuenda, vtpotè vnitati propinquissima: hac verò aptior nulla, quàm distinctio relationis. non sequitur ergo: absolutum est priùs respectiuo: igitur per absolutum est facienda distinctio; imò omnium minima est assignanda. Ad 8. negatur consequentia: 8. & ad probationem dico, personam non addere supra hypostasim, proprietatem absolutè distinguentem, sed ad dignitatem pertinentem: ad dignitatem enim pertinet proprietas distinguens in natura rationali subsistens: in diuinis autem est relatio distinguens; quæ si remoueretur, personæ quoq; essent remouendæ, atq; ita relatio destrueretur. Remotis siquidẽ per intellectum proprietatibus, remanet essentia communis, non autem hypostasis patris, quæ singularis vice fungitur, sicut remota ab homine per abstractionem, rationali differentia, extincto homine, animal remanet. Secus autem se habet, si illas, quæ non sunt personales proprietates, remoueri contigerit, vt in patre ingenitum, & spirantem esse: nam his per intellectum abstractis, ac remotis, perseuerat tamen patris persona; non sic autem, si proprietates personarum constitutiuæ auferantur: siquidem proprietates personales, non sic aduenire censendæ sunt hypostasibus, sicuti formæ subiectis præ existentibus; sed sua secum ferunt supposita, quatenus sunt ipsæ personæ subsistentes.

Essentia præcedit relationes origine.

Remotis proprietatibus nõ remanent personæ.

personarū distinctio.

Est autem quorundam sententia, quam sequenti quæstione disputaturi sumus, hypostases in diuinis, non per relationes, sed per solam originem distingui: vnde, pater hypostasis esse intelligitur; quia non est ab alio: filius verò, quia est ab alio per generationem. Igitur relationes aduenientes, quasi proprietates ad dignitatem pertinentes, personæ rationem constituunt, vnde & personalitates nominantur. Itaq; remotis per intellectum huiusmodi relationibus, remanent quidem hypostases, personæ verò auferuntur. Sed quomodo possunt hæc fieri, si relationes constituunt atque distinguunt hypostases; & hypostasis sit naturæ rationalis indiuidua substantia? sic enim describitur persona. Vt autē sit hypostasis & non persona, ex parte naturæ rationalitas abstrahenda est; non ex parte personæ proprietas. Verùm hæc, quæ à nonnullis dicuntur, si rectè sincereq; intelligantur, omnem prorsus controuersiam è medio tollunt. Sanè, si spectes connotata personarū, scilicet essentiam & relationem; absq; dubio, remotis relationibus, personæ quoq; remouebuntur, atq; auferentur: non sic autem, si principale & formale, quod est incommunicabilitas, consideres. persona siquidem ex suo formali significato, aliquid formaliter incommunicabile significat. Proinde, remotis relationibus per intellectum, hoc modo distinctè intelligi possunt: incommunicabilitas enim illa, & diuinis, & creatis vniuoca est personis. Quare sub ipsa aliqua distinctio, atq; pluralitas incommunicabilis, est intelligibilis: nam intrinsecæ relationes ad istas incommunicabilitates, vel negationes non pertinent; sed connotata positiua. Verùm, quia huiusmodi negationes, relationes sequuntur constitutiuas personarum; in ipsis profectò concomitanter, ac conuertibiliter fundari videntur. Quomodo ergo circumscriptis relationibus personæ intelligi possunt, dixi. Ad confirmationem non est putandum Augustinum dicere voluisse, quòd patris persona, remota paternitate, remanere queat, quasi innascibilitas, patris sit constitutiua atque distinctiua personæ: hoc enim fieri non potest: quia ingenitum nihil ponit, sed negatiuè dicitur, quemadmodum & ipse ibidem protestatur. igitur communiter loquitur, quòd scilicet non omne ingenitum sit pater vocandum, aut dici queat. Quamobrem, remota paternitate, hypostasis patris in diuinis consistere non poterit; quatenus nimirum ab alijs diuinis personis discernitur, atq; distinguitur, nisi fortassis quatenus à creaturis separatur. Alia confirmatio in responsione quarti argumenti soluta est: atqui aliqui dicunt personas se totis obiectiuè distingui. In sequenti ergo capitulo de hac opinione nobis erit disputandum.

An remotis relationib. personę adhuc intelligi possunt

Cōnotata personarum essē[ntia] & relatio.

Principale & formale, incōmunicabilitas

Ingēnitum nihil ponit.

CAP. VI.

Quòd personæ diuinæ non per relationes, sed seipsis totis distinguantur.

1. Væ sunt æquæ simplicia, atq; æqualia, æqualem quoq; habent rationem distinguendi: sed essentia atq; persona, sunt eiusdem simplicitatis; alioqui in diuinis non esset summa simplicitas: ergo æqualem distinctionem sortiuntur. Porrò diuina essentia se tota primò distinguitur: igitur & persona.

2. Item, summè simplex, à quocunq; distinguitur, se toto distinguitur: non enim habet partem, & partem, aut aliquid, & aliquid; quod excellentissimæ repugnat simplicitati: sed diuinæ personæ sunt simplicier simplices: seipsis totis ergo distinguuntur.

3. Amplius, abstractum & concretū, sicut est paternitas, & pater, idē omninò significant. sicut ergo abstractum, vtpotè paternitas, se tota distinguitur ab alio quocunq; ita etiam & concretum, nempè pater, & pari quoq; ratione quælibet diuina persona. Adhuc,

4. omne constituens cum constituto, compositionem facit: at in diuinis fas non est aliquam compositionem inueniri, vt superiùs diximus de simplicitate Dei: personæ ergo non sunt

aliquo

personarũ distinctio.

aliquo modo constitutæ, neque per origines, neque per originis relationes; imò, si aliquo modo sunt constitutæ; hoc certè sortiuntur, non quidem ob relationes, sed ob essentiam potiùs: essentia enim, ad negationum pluralitatem, quas personalitates important, maximè conducit: igitur ad pluralitatem personarum. Consequentia patet: antecedens verò probatur. Etenim, negationum fundamentum, ad earum pluralitatem facit, sicuti ad accidentium pluralitatem, subiectum. sed essentia istarum est negationum fundamentum: cum Paternitate enim vnam fundat negationem, vnamq́ personalitatem, & cum filiatione aliam: ergo. Quoniam igitur diuinæ personæ non sunt constitutæ, quemadmodum essentia quoque non est constituta: seipsis ergo totis distinguuntur. Præterea, paternitas & pater sunt idem in diuinis; sed paternitas, vtpote abstracta, atq; libera ab huiusmodi constitutione, non est constituta, nec etiam pater. Item, constitutum est aliquo modo causa constituti: sed diuinæ profectò personæ nihil potest esse causa: absolutæ igitur sunt, ac se totis distinguuntur.

Fundamentũ negationum.

5.

6.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

AD primum, bifariam intelligi potest, æqualem esse essentiæ, atq; personæ simplicitatem: & vno quidem modo, per compositionis negationem, aut priuationem; atq; ita æqualem ambabus inesse simplicitatem, affirmamus: alio verò modo, per distinctionis aliquorum, quæ in conceptu quidditatiuo includuntur negationem; & ita falsum est. Ex primo autem modo non sequitur, quòd persona sicut essentia, à quolibet se tota primò distinguatur: non enim ita est simplex in secundo modo; sed plura includit: & sic per vnum, vni congruit, atq; coniungitur: per aliud verò ab eodem separatur. vnde fieri non potest, vt se tota primò distinguatur. Sanè, quæcunq; conueniunt in aliquo, quoad ipsorum spectat quidditatiuum conceptum, ipsa profectò se totis non distinguũtur: sed personæ diuinæ in vno essentiæ diuinæ conceptu conueniunt: ergo &c. Item, quæ se totis primò distinguuntur, distinctiua potiùs, quàm distincta dicenda sunt; minus namque distincta, quàm distinctiua distinguuntur: sed personæ magis sunt quædam distincta, & constituta, quàm distinctiua: ergo. Impossibile præterea est, eiusdem naturæ supposita, se totis distingui: sed diuinæ personæ eiusdem sunt, nedum specificæ, sed etiam numeralis naturæ: ergo. Præterea, patris persona duas habet proprietates: non ergo se tota distinguitur: vna profectò proprietate distinguitur. Item, si persona se tota distinguitur, idem omninò est quod proprietas: sed illa aucta aut multiplicata, personas quoque multiplicandas fore esset necessarium. Ex quo patet, huiusmodi sententiam erroneam omninò esse, atq; impiam. Ad 2. negatur maior: nam simpliciter simplex, ab eo solùmmodo se toto distinguitur, à quo essentialiter separatur. Cùm autem diuinæ personæ substantialiter non distent ab inuicem; non video quomodo seipsis totis ab inuicem separentur. Ad 3. negatur maior: inter paternitatem enim & patrem, abstractio, siue concretio esse non potest: pater siquidem in diuinis, aliquid intrinsecè atq; formaliter denotat, suoq; ambitu amplectitur, quod paternitas nequit efficere, atq; præstare non valet: album verò & albedo, principali significato idem denotant; quamuis album, non autem albedo, subiectum connotet: non ergo oportet, quòd à quocunq; paternitas distinguitur, pater quoq; distinguatur; quandoquidem nulla ibi abstractio propriè, nisi secundùm modum intelligendi esse queat. Præterea, quamuis pater paternitatem significet; essentiam tamen concernit, in qua nulla esse potest patris filijque dissensio: vna certè est in ambobus, atque ideo se totos distingui, est impossibile. Ad 4. paternitas constituens patrem, non componit cum eo, ob vnũ idemq; esse, quod

1. Bifariam simplicitas æqualis dicitur, essentiæ & personæ.

Personæ diuinæ non se totis distinguũtur.

2.

3.

Paternitas & pater an idem denotent.

4.

personarũ distinctio.

esse, quod habent; est tamen patris forma, nec opus est omnẽ formam, ab eo cuius est, teste philosopho 2. posteriorum, esse discretam. Ad confirmationem dico, quoniam essentia communicabilis est, persona verò incommunicabilis; idcirco fieri non potest; vt personam constituere, aut illius fundamentum esse queat. ex quo apparet, quòd maior sit falsa: & ad probationem dico, illius negationis proximum quidem fundamentum relationem esse, quam profectò importat personalitas. Porrò, essentia, fundamentum remotum est; negatio autem, & alia, quæ in aliquo fundantur, ex remoto non habent fundamento pluralitatem, aut vnitatem constituendi virtutem; sed ex proximo tantùm. Ex essentia igitur; vtpotè remoto fundamento, non est pluralitatis causa quærenda. Ad

5. *5. in diuinis, patrem constitui dicimus, non autem paternitatem, exprimitur certè concretiuè, vt habens formam; paternitas verò, vt relatio. Quare non congruit illi constitui; quia nimirum ad supposita spectat, quorum proprium est constitui. Ad 6. in diui-*

6. *nis non est causa, sed per causæ formalis habitudinem aliquid signatur; quemadmodum dicere consueuimus: paternitas patrem constituit. non est ergo ibi constitutio, sicuti totum ex partibus constitutum resultat, aut species, ex genere & differentia; sed formalis potiùs, sicuti humanitas hominem constituit. Dicis, formalis relationis effectus; quatenus relatio est, ad aliud refertur: sed persona ad aliud non refertur; nam pater non est persona filij: igitur relatio virtutem non habet constitutiuam, sed relatiuam potiùs. Respondeo, quamuis relatio ex suo formali significato, referendi potiùs, quàm constituendi virtutem habeat; nihilominus, quatenus est forma incommunicabilis, potestatem habet personas constituendi. Sed deinceps quærendum est, an personæ constituantur per origines.*

Paternitas nõ componit cũ patre.

Personalitas.

Pater constituitur non paternitas.

In diuinis nõ est causa, neq. propriè constitutio.

Relatio quomodo constituit personam

QVAESTIONIS SECVNDAE. CAP. I.

An per origines personæ distinguantur.

QVoniam tres personæ diuinæ eiusdem sunt essentiæ; illarum sanè distinctionis causa quærenda est; quæ profectò in duobus videtur esse distincta, nempè origine, & relatione. Quamuis enim hæc duo, re omninò idem sint; secũdùm modum tamen significandi distinguuntur: etenim origo, quasi generatio, per modum actus significatur; relatio verò per modum formæ. Cum autem relatio actum consequatur, verisimile esse videtur, diuinas hypostases per origines distingui: pater namq; quia generat; filius verò, quia genitus est, ab inuicem distinguuntur: relationes autem hypostasum distinctiones manifestant. his verò duo aduersantur; & vnum, siue primum quidem, ratio distinguendi, quæ ab aliquo emanat intrinseco; origo autem alicuius rei, non significatur, vt aliquod intrinsecum: sed potiùs, quemadmodũ generatio, via est ad rem genitam; ita proculdubio origo, via est ad rem progredientẽ, & generantem. Quocirca progrediens & generans, sola generatione non distinguuntur; sed aliquo certè intrinseco, in quo vera distinctio colligitur. Cùm autem in diuinis duo sint, nempe essentia, & relatio; in essentia verò nulla sit distinctio; reliquum est, vt sesecundùm relationes sint personæ distinguendæ. Secundum, quod illi sententiæ aduersatur, est ratio distinguentium; neq; enim aliquod tribus personis commune diuisuri sumus; indiuisa siquidem est illarum essentia. Quam ob causam necesse est, relationes diuinarũ esse, & distinctiuas, & constitutiuas personarum, quatenus sunt ipse personæ subsistentes. Paternitas planè est pater, & filiatio est filius: nam abstractum & concretum in diuinis, essentialiter idem sunt: itaq; pugnat, atq; penitus aduersatur proprietati originis, constituere personas. origo quippè actiua, siue actiuè significata, progrediens est à persona subsistente: præsupponit ergo, non constituit personam: passiua verò, via est ad per-

Origo & relatio quot modis distinguãtur.

Origo est via ad rem progredientem.

Proprietas originis non constituit personas.

ad personam subsistentem. Quam ob rem, quamuis vtroq; modo, & relatione, & origine personæ distinguantur; rationabilius tamen per relationes, quã per origines distinguendas esse diuinas hypostases, nonnulli arbitrantur. Ex quo hoc nomen pater, nedum proprietatem, verùm etiam hypostasim significat: genitor verò, siue generans, proprietatem tantùm; quia nimirum hoc nomen pater, relationem, quæ hypostasim constituit, atq; distinguit, ostendit: generans autem, siue genitus, solam originem geniti, & gignentis. Quare, probabile esse videtur, personas, relationibus distingui: si enim per absoluta, & origines non distinguuntur: per relationes ergo & distinguendæ sunt, & constituendæ: præter namq; hæc tria in diuinis, aliud est nihil. Porrò, relatio, quatenus est realis, realiter distinguit, quatenus verò est relatio, in esse constituit relatiuo: quatenus autem est diuina essentia, illa, quæ distinguit, tanquam duo supposita distinguit; & quod constituit, vt suppositum rationalis naturæ, quod est persona, constituit: relationi igitur conuenit, quatenus est diuina essentia, diuinas cõstituere personas. Sed dubitabit aliquis, nullum posterius constituendi prioris virtutem habet: sed relatio, nempe paternitas, persona scilicet patre posterior est: non ergo potest patris personam constituere; posterius namque, prius præsupponit in esse constitutum. Cæterùm, quicquid est posterius posteriori, est posterius priori: sed paternitas est posterior ipso generare, quod sanè patris persona posterius est, quippè, quia ab ipso procedit: ergo. Præterea, nulla relatio dat esse ad se, opponitur enim relationi, cuius esse est ad aliud: sed subsistere est esse ad se: relatio ergo potestatem non habet suppositi constituendi. Adhuc, extremorum distinctionem relatio præsupponit, & ex consequenti, distinctionem ipsorum: nulla ergo relatio extrema constituere potest. Item, si relatio personam constitueret: igitur persona est per accidens, saltem secundùm rationem: quod quidem à diuinis personis quàm remotissimũ est. Amplius, si persona diuina, per relationem constituitur: diuina ergo essentia ad aliud refertur: omne enim id, in quo est relatio, ad aliud refertur. Sed si relatio personam constituit: profectò in essentia prius, quàm in persona, esse videtur habere. Quare, in illo priori, saltem secundũ rationem, ipsa essentia refertur: minor quoq; clarissima est. Etenim in omni constituto, partium vnio, totius constitutionem præcedit. prius ergo essentia & relatio vniuntur, quàm persona constituta, resultet. Vnius præterea naturæ suppositum, ab alia nequit quidditate constitui; alioqui duarum esset naturarum. Sed persona diuina est deitatis suppositum: non est ergo relationis, nec ab ipsa constitui potest. Sanè, suppositum diuinum magis est vnum formaliter, quàm creatum: sed essentia & relatio non sunt aliquid vnum per se, nec constituunt; conceptus namq; includens absolutum, & respectiuum, vnus per se nequaquam dicitur: sic etiam res diuersorum generum, in effectu vnum per se esse nequeunt: quantò magis in conceptu absolutum, & respectiuum? Adde, quod primum suppositum non est vnum per accidens: sed diuinum suppositum est primum: ergo. Amplius, duarum naturarum idem esse suppositum, est impossibile: sed relatio & natura diuina, natura diuersa sunt: vnum ergo suppositum constituere non valent. Sanè, prima substantia intrinsecè relationem non includit: sed suppositum diuinum est prima substantia: ergo. Adde, quòd relatione remota, adhuc suppositum consistit, quomodo ergo ipsa suppositi constituendi virtutem habitura est? Remoto enim eo, quod est posterius; adhuc id, quod prius est, consistere potest: sed relatio respectu suppositi, est quidem posterior: ergo quod prius. Item, quod est prius naturaliter relatione, per ipsam constitui non potest: sed suppositum est huiusmodi, illud siquidem, quod relatione refertur, ipsa quippe posterius dicendum non est, neq; simul natura dici possunt: Igitur, relatio non est diuini suppositi constitutiua, atq; distinctiua, vt multi dicere videntur. Iterum, actioni præponitur suppositum, sed relatio est actione posterior, sicuti generatione, paternitas: nõ ergo relatio, suppositi est constitutiua. Item, nulla relatio ex se est incommunicabilis, quia nimirum nulla ex se est formaliter infinita: neq; ex essentia id habere potest, quæ vna,

Personarũ distinctio.

Pater & genitor non idem significant.

Obiectiones.

1. Quod relatio non cõstituat personas.

2.

3.

4.

5.

6.

Conceptus absolutus & respectiuus non faciunt vnũ.

7.

8.

9.

10.

eademq; est in omnibus diuinis suppositis: spiratio actiua patri, filioque communis est. cùm ergo relatio sit communicabilis, eius rei constitutiua non est, nempe personæ, quæ ex se est incommunicabilis. Planè, quod ex se est incommunicabile, illius conceptu manente, semper incommunicabile perseuerat, etiamsi quodcunq; impoßibile, aut poßibile illi addideris. sed paternitas, & generatio actiua non ita sese habere videntur: ergo. Nam, si per impoßibile pater prius spiraret, quàm generaret; paternitas, seu generatio spiritui
11. *sancto communicaretur, sicuti filio communicatur spiratio actiua: igitur relatio ex se est communicabilis. quod si verum fuerit, sequitur illud, quod iam dictum est. Præterea, ad naturæ creatæ spectat, perfectionem, suam quidem subsistentiam ex se habere, & nõ aliunde acquirere: quæ profectò perfectio, accidentibus ob ipsorum imperfectionem non conceditur. sed quicquid perfectionis est in creaturis, Deo eminentiori quodam modo tribuitur. Per se ergo diuina supposita subsistunt, & extrinsecus nihil mendicant: quod vtiq; contingeret, si per relationes essent constituenda, atq; distinguenda; relationes enim quidditates sunt extrinsecæ.*

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

1. Paternitas quomodo præsupponit patrem.

AD primum, relatio, vtpote paternitas, quatenus est deitas, Deum; quatenus verò est forma indiuidualis, aliquod in natura diuina incommunicabile; vt autem relatio, relatiuum, sed vt paternitas, patrem constituit: itaq;, paternitas, in quantum est relatio, patrem præsupponit: in quantum verò forma incommunicabilis, non præsupponit quidem, sed ipsum constituit. hoc ergo modo paternitas, ipsa persona posterior dicenda non est. Sed iterum arguis, paternitas, quatenus est constitutiua, aut quid absolutum dicit, aut verò aliquid respectiuum: non quidem absolutum, alioqui per aliquod absolutum pater constitueretur: neq; relatiuum, aliter ipsa relatio patrem constitueret: ergo. Dico, Si paternitas intelligatur, vt patris personæ constitutiua; tunc sanè vt aliquod relatiuum concipitur, non autem si concipitur relatiuè. Persona profectò diuina per rem constituitur, quæ est verißimè relatiua. Quoniam autem relatio diuina, habet esse diuinæ essentiæ, quod est absolutũ; idcirco huiusmodi relatio sub ratione absoluta concipi potest.
2. *Ad secundum, verum quidem est, relationem, quatenus est relatio, non habere virtutem suppositi constituendi; falsum tamen omninò, si aliqua fuerit relatio per se subsistens, quæ principiorum indiuiduantium omnium locum suppleat: talis planè, suppositum constituere potest, illiq; vt prima sit substantia, tribuere: hæc autem est diuina relatio, extra omne genus constituta.*
3. *Ad 3. quòd relatio distinctionem extremorum præsupponat, quemadmodum philosophus quinto met: docet, vbi identitatem probat non esse relationem realem, quia nimirum relatio extremorum distinctionem realem exigit, qua non indiget identitas. Præterea, si relatio realis non præsupponeret extrema constituta, atq; distincta; non video, qua ratione ipsa quoq; identitas esse non poßit relatio realis: sed extrema relationum sunt supposita: ipsa ergo præsupponunt constituta realiter, atq; distincta. Ad illud philosophi dico, philosophum ibi de relatione, quæ non subsistit, siue non subsistente, fuisse locutum: talis enim in esse tantùmmodo relatiuo, extrema constituit, atq; distinguit. Falsitas quoq; antecedentis patet, quippe cùm relatio, cæterorum præsupponat distinctionem generum, nempè substantiæ, qualitatis, & nonnunquam actionis paßionisq;. At, distinctio, quæ est ad aliquid, à relatione non præsupponitur, sed fit, de qua profectò locutus est philosophus. Itaq;, quamuis vniuersaliter verum sit, relationem extrema realiter distincta præsupponere; in diuinis tamen personis hæc regula deficit, in quibus relata extrema constituit. Dicis, relatio diuin*

Relatio in diuinis constituit extrema.

Obiectio.

Personarū distinctio.

diuina non præsupponit extrema: ergo est relatio rationis. Negatur consequentia: nam præter hæc, adhuc relatio rationis ex opere intellectus, diuinæ verò relationes ex natura rei fiunt. Ad 4. Negatur consequentia: ibi enim est ens per accidens, vbi res diuersorum generum aßignantur: at relatio, & essentia diuina extra genus habentur, sunt namque eiusdem esse: proinde nullum in diuinas personas accidens cadere potest. Etenim, si albedo idem haberet esse cum homine; nullam certè compositionem faceret. Sed dicis: relatio non habet per se primam identitatem, sed ad seipsam, vel ad aliquid absolutum: sed prima natura habet primam identitatem: igitur id, quod consurgit ex natura, & relatione, scilicet, persona, est vnum per accidens. Respondeo, essentia & relatio non sunt vnum per accidens; sed vnum magis, quàm natura creata cum sua indiuiduali differentia. Ad 5. Negatur consequentia: & ad probationem dico, referri ad aliud, ad suppositū spectat. quare si in illo priori, aliquid debet referri; illud equidem eßentia dici non potest, sed Deus. Præterea, relatio, quatenus est relatio, non est suppositi constitutiua: paternitas ergo si in illo priori essentiæ vniretur; quatenus relatio id non efficeret, propterea non licet inferre, essentiam ad aliud referri. Ad 6. Negatur maior: nam Mercurius in esse suppositi per quantitatem constituitur, quæ ad indiuiduationem concurrit. huiusmodi enim duas quidditates non includit, nec eodem modo illarum suppositum appellatur: sed vna illarum est quasi modus alterius, Præterea, relatio, vt est relatio non constituit suppositum in esse naturali, atque reali. Ad confirmationem dico, suppositum diuinū per realem, positiuorū ipsum constituentium identitatem vnum esse, quod planè supposito creato minimè conuenit. Quando ergo dicis, absolutum, & respectiuum non faciunt per se conceptum vnum; verum quidem est formaliter, vno per se conceptu methaphisico, vel logico, complexo siue incomplexo, aut simplici vel composito, quemadmodum intelligit philosophus: non sic autem res se habet de conceptu per identitatem realem: quem profectò (etiam identitate formali inter ipsa nō stante) constituere valet, sicuti in diuinis personis, quarum proprius est, apertè cernitur: sed hoc doctus philosophus nesciuit, vtpote diuinorum arcanorum, quæ ad fidei munimenta spectant, minimè conscius. Ad 7. patet solutio ex responsione præcedentis argumenti. siquidem in creaturis, relatio ad indiuidui constitutionem non concurrit, aut alia cuiuscunque generis quidditas: vnum enim per se constituent nunquam, quippe cùm non sint idem realiter. In Deo autem, & natura diuina, & relatio, realiter penitùs sunt idem. Quando ergo dicis, idem suppositum, duarum esse nequit quidditatum: verum est, si eodem modo intelligatur: secus autem se habet, si diuersus sit vtriusque modus, nempe vnius, vt dantis esse Deum; alterius verò, vt dantis esse patrem: quod certè in natura humana, atque creata fieri non potest; quia nimirum quidditas extrinseca, non potest cum substantia tantam inire vnitatem. Ad 8. Relatio quodam modo est prior natura ipso relato, sicuti constitutiuum, constituto, quamuis natura propriè ibi prius sit nihil. verum præterea est, fundamentum, relatione prius eße, non autem suppositum, aut relatum ipsa relatione; nisi in his certè, in quibus relatio eßentialiter à fundamento separatur, neque vt in creaturis, est suppositi constitutiua. cum autem in diuinis hæc esse nequeant, non licet aßerere suppositum, natura, relationem præcedere. Ad 9. In creaturis, actioni suppositum præsupponitur, in Deo autem locum non habet, cuius suppositum per actionem productiuam est constitutum. Ad 10. Quando dicis, nullum communicabile constituit personam: sed paternitas, filiatio & spiratio sunt ex se communicabiles; negatur minor. dicis: nulla forma ex se est incommunicabilis: respondeo: quidditas, cui ex natura sua conuenit subsistere, & in alio secundùm rem recipi non potest; profectò huiusmodi ex se est incommunicabilis. Ad illud, quòd relatio non est formaliter infinita, dico, relationē diuinam eße formaliter infinitam, infinitate, inquam, quæ cuilibet formæ separatæ conuenit: ideò paternitas diuina, quoad rationem paternitatis, est infinita. Spiratio præterea actiua, secundùm modum intelligendi aduenit supposito iam

Margin notes: Resonsio. 4. — Obiectio. — Responsio. 5. — 6. — Suppositum non constituitur duabus quidditatibus — 7. — In diuinis quo modo duæ quidditates constituunt vnum suppositum. — 8. — 9. — 10. — Relatio non est communicabilis. — Relatio formaliter infinita.

Personarũ distinctio.

sito iam constituto: spiratio verò passiua, nequaquam. quòd autem ista constituat, illa verò minimè, in causa est, quia tales res habentur. Quamuis enim quicquid subsistit in diuinis, incommunicabile sit; aliquid tamen, sicuti formæ, suppositis, & communia, proprijs communicatur, siue communicabile esse cognoscitur. 11. *Ad* 11. *Naturam diuinam per extrinsecam quidditatem suppositari, nullius planè est imperfectionis; etiamsi relatio, aliam dixerit quidditatem; modò hoc fundamentum maneat immobile, nempè eandem esse essentialiter cum natura diuina; magisque vnum, quàm quæcunque proprietas absoluta cum ipsa natura, potest esse vnum. Præterea, ad simplicem creatæ naturæ perfectionem non pertinet, per aliquod absolutum suppositari; sed magis ad perfectionem, imperfectionem supplentem: nam si per extrinsecam quampiam quidditatem illud fieret, cùm illa necessariò sit accidentalis; vtique ab ipsa esset essentialiter distincta. quoniam igitur relatio diuina, ab ipsa diuina essentia essentialiter non differt; hinc est, quòd nullam potest sonare imperfectionem, si suppositi, vt diximus, sit constitutiua. Itaque relatio, vtpote paternitas, filiatio, spiratio passiua, ex propria quidditate est constitutiua, distinctiua, atque incommunicabilis: quia autem est incommunicabilis, virtutem habet constituendi suppositum, dum illi largitur esse, quod habet. Porrò, perfectio prorsus omnis, quæ inest supposito, ab ipsa diuina manat natura, non autem ab ipsa relatione. Ex quo patet, incommunicabilitatem illam in suppositis, perfectionis non esse, cùm nec sit ipsa relatio: non enim melior est pater, eo quòd pater, quàm filius; nec filius, vicissim patre. Quare, incommunicabilitas non per id, quod perfectionem; sed per id magis, quod nec perfectionem dicit, nec imperfectionem suppositis inest diuinis. Amplius, constituere suppositum formaliter bifariam intelligi potest, & vno quidem modo, quatenus positiuum, alio verò, vt negatiuum includit. primus autem modus, adhuc est duplex: diuinum enim suppositum, quòad suum positiuum, & Deus est formaliter, & primus ipsius actus, essentia ipsa, atque actus infinitus, & hic quidem primus modus. secundus verò, ipsum positiuum incommunicabile, vt patrem esse, quem paternitas; & filium, quem filiatio; & spiritum sanctum, quem spiratio constituit. Porrò, ipsum incommunicabile per duplicis communicabilitatis, vt quod scilicet, & vt quo, negationem constituitur. Ex his ergo patet, vnum fieri ex essentia, & relatione, non quidem positione, vnione, aggregatione, ordine, vel aliquo huiusmodi; sed identicè (salua vtriusque proprietate formali) Suppositũ ergo diuinum per realem positiuorum ad ipsum pertinentium identitatem, vnum est: positiua siquidem illa, etsi ex natura rei distincta sunt; non tamen essentialiter, tum ab inuicem, tum etiam à diuina essentia separantur. Quòd autem diuina supposita per relationes sint constituta atque distincta; nedum superioribus manifestum fieri potest rationibus; verùm etiam aliquibus doctorum sententiis. Proprium est patri, inquit August. de fide ad Petrum cap. 2. quòd filium genuit, & proprium filio, quòd genitus est: igitur, proprietates, personas constituunt, atque distinguunt. Suffragatur huic sententiæ Damascenus lib. 1. cap. 8. Omnia sunt, inquit, vnũ in Deo realiter, præter generationem, & ingenerationem, & processionem: in his enim solis proprietatibus differunt ab inuicem per se & hypostases. Si ergo omnia sunt vnum in Deo; per relationes originis personas constitui, atque distingui, omnibus modis est necessarium. Omnia sanè sunt ibi vnum, inter quæ non obuiat, teste Anselmo, relationis processio. vnde sola causa pluralitatis in Deo est, vt pater, & filius, & spiritus sanctus, dici non possint de se inuicem. Sanè in hominibus tot sunt homines, quot personæ; quia absolutis personalitatibus distinguuntur: in diuinis verò non tot dij, quot personæ: nam, quòd Deus relatiuè dicatur ad Deum; hoc certè facit personarum distinctio. In diuinis igitur variatur suppositorum existentia, non per absoluta, sed per solam originem, siue originis relationes. Quomodo autem diuinæ personæ per relationes originis constituantur, dixi.*

Naturam diuinam suppositari per extrinsecam quidditatem, non dicit imperfectionem.

Suppositi perfectio à diuina emanat natura.

Suppositum constituere bifariam intelligitur.

Quod & quo. Suppositum quomodo fit vnum ex duabus quidditatibus.

Augustinus.

Damascenus.

Personæ per relationes originis sunt cõstitutæ.

Anselmus.

MER-

MERCVRIVS.

Horum vnio vita est.

Commentum XIIII.

VOMODO diuini Pymandri cum suo verbo sit vnio, atque cum vnione distinctio personarum, quæ per originis relationes distinguũtur, paulò antè balbutiendo perscrutati sumus: iam illud quod sapientissimus Mercurius prosequitur, prosequamur. Horum vnio, inquit, vita est. Nonne illud sonare videtur, misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem? Est enim Deus vita, quemadmodum Aristoteles 12. met. com. 39. clarissimè docet: Inest, inquit, illi vita: mentis enim operatio, vita est. Illud autem est ipsa operatio, atq; actus. actus igitur ipse, qui est per se, illius est optima atq; perpetua vita. Dicimus autem ipsum esse animal perpetuum, & optimum. Deo ergo vita, nimirum æuum continuum, atq; perpetuum inest: hoc enim est ipse Deus. Sanè, intelligere & velle non sunt nisi viuentis, intelligere namq; est viuere: sed Deus est suum intelligere, & suum velle: viuit ergo virtute propria, vita perpetua siquidem, illa perfectiùs viuere dicuntur, quæ à seipsis & non ab aliquo extrinseco mouentur. Plantæ, secundũ formam eis à natura inditam, seipsas mouent, ad augmentum atq; decrementum: forma profectò, per quam aguntur, à natura est illis distincta, atq; determinata: proinde tantummodo liberæ sunt ad motum exequendum. Alia verò, non solùm quòad motus executionem, verùm etiam, quòad formam, per quam aguntur, seipsa liberè mouent; cuiusmodi sunt animalia, quorum motus principium, forma est, non à natura quidem indita; sed per sensum accepta. vnde, quantò perfectiorem habent sensum, tantò perfectiùs seipsa mouent: nam, quæ solo tactu vigent, dilatationis, atq; constrictionis motu agitantur: quæ verò virtutem sensitiuam perfectam possident; nedum ad vicina, proximaq; sibi coniuncta cognoscenda, verùm ad remotissima quæq; seipsa motu progressiuo, agunt & mouent. Cæterùm, quamuis huiusmodi animalia, talem formam per sensum accipiant; sibi tamen motus operationisq; finem non præstituunt; sed illum à natura inditum habent, cuius instinctu ad agendum mouentur. Rationabilia autem animalia, per intellectum, & rationem, quorum est, finem cognoscere, & ea, quæ sunt ad finem disponere, fine sibi præstituto, ad illum assequendum, tenendumq; mouentur. Quare, perfectior modus viuendi, eorum profectò est, quæ per intellectum sese mouent, & agunt: Intellectus autem noster, licet ad aliqua se agat; habet tamen nonnulla à natura sibi determinata, vtpote, prima principia, circa quæ non potest aliter se habere, & vltimus finis, quem non potest non velle. In his ergo ab alio potiùs, quàm à seipso mouetur. Porrò, Deus, cuius natura est suum intelligere, habetq; omnia naturaliter nõ ab aliquo extrinseco determinata, summum atq; optimum possidet gradum viuendi. vita siquidem, quæ propriè dicitur naturalis, & corruptibilis, inueniturq; in viuentibus inferioribus; sic à philosopho 1. lib. de morte & vita describitur: Vita est mansio nutritiuæ animæ cum calido sibi proportionali. Planè, vita naturalis tripliciter intelligi potest. primò quidem pro ipsa anima vt est vegetatiua, atque ita non formaliter; sed causaliter est permanentia, quippè, cum sit principium viuendi, & ex consequenti est causa, cur permaneat calor naturalis cum humido proportionato. deinde, pro anima in corpore existente, atq; ita est formalis diffinitio: nam illa permanentia, est formaliter existentia: sicuti viuere, formaliter est esse viuentis. postremò, pro operatione ab anima procedente, vt vegetatiua, & ita hæc diffinitio non est formalis, sed à posteriori potiùs, atq; ab effectu: ratio enim quare Mercu-

Deus est vita.

Arist. de vita Dei.

Diuersi gradus viuentiũ.

Homo mouet se intellectu & ratione.

In Deo summus gradus viuendi.

Vita naturalis tripliciter intelligitur.

re Mercurius viuit, est, quòd anima vegetatiua, mediante calore naturali coniuncto, & conseruato in humido proportionali, permanet corpori vnita, atque coniuncta: cuius signũ est, per humidi desiccationem, defectus caloris. Alio modo, vita consideratur absolutè, & tunc planè est existentia, vel operatio naturæ seipsam in operationem mouentis. motus autem huiusmodi est methaphysicus, vtpote intelligere velle, appetere, qui sunt actus perfecti. etenim viuentia, à non viuentibus in hoc maximè distinguuntur; quia illa in seipsis intrinsecus habent principium mouendi; ista verò, ab extrinseco mutuant atque recipiunt principio. Itaque principium actiuum in viuentibus sui motus est intrinsecum, propterea motu physico, aut mehaphysico seipsa mouere dicuntur. Vnde vnumquodque viuere dicimus, quia seipsum mouet. Radix ergo, atque fundamentum vitæ, est motus, siue seipsum mouere: qui profectò eò nobilior reputatur, quò minus ab aliquo pendet extrinsecò. Quòd si motus nobilior extiterit; & vita quoque nobilitate, aliorũ vitas superabit. Quoniam autẽ motus metaphysicus, eò quòd est actus perfecti, virtutis nobilitate physicum antecellit, est enim motus physicus, actus imperfecti; hac de causa, qui motu methaphysico, vtpote intellectu, & voluntate seipsos mouent, vitæ nobilitate præstantissimi sunt, cæterisque omnibus viuentibus anteponuntur. In horum autem numero habentur diuinæ intelligentiæ, atque inprimis omnium intelligentiarum princeps, & opifex Deus. Quocirca inquit philosophus primo de cœlo. com. 100. Neque apta sunt ea, quæ extra cœlum sunt esse in loco, neque tempus senescere ea facit, neque vllius eorum est vlla mutatio, neque vllis alterationibus, passionibusque subiecta sunt: optimam certè in vniuersa sempiternitate vitam, & sufficientissimam habent, quod totum, infinitumque tempus continet: sempiternitas appellatur, à semper essendo appellatione sumpta, immortalis sanè, atque diuina. vnde & cæteris aliis exactiùs, aliis offuscatiùs ipsum esse viuereque dependet. Etenim, vt in externis circa diuina sententiis persæpè rationibus dictum est, diuinum omne necessariò mutatione vacare: primum ipsum, ac summum ita se habens: neque enim aliud præstabiliùs est, quod quidem moueret, illud certè diuiniùs esset: neque prauitatis cuiusque est particeps, neque bonorum cuiuscunque indiget: incessabili igitur motu, non absque ratione mouetur; vniuersa enim cessant, desinuntque moueri, cùm venerint suum ad locum: Dei autem in æternum perseuerat vita, atque iocunditas. Quoniam igitur Deus, nobilissimo motu se mouet, nec ab alio dependet, sed omnia sibi insunt ex natura; ideo nobilissimam habet vitam: est enim sua vita, sua actio, suumque esse infinitum, atque sempiternum. Dauid præterea, Deum appellat fontem vitæ, à quo cunctorũ vita proficiscitur: Quoniam, inquit, apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Plotinus quoque enn: 6 lib. 9. cap. 9. In hoc choro, inquit, inspicit vitæ fontem, fontem mentis, entis ipsius principium, boni causam, radicem animæ. Quòd autem nunc animus noster viuere dicitur sine Deo, vestigium vitæ est, supernam imitans vitam: illic autem viuere, mentis est actus: actus autem Deos quoque generat, dum attingit Deum tactu quodam occulto, atque tranquillo: generat autem pulchritudinem, generat & iustitiam, generat quoque virtutem. hæc Deo prægnans anima parit: atque id animo principium est, & finis. principium quidem, quoniam inde procedit, finis autem, quoniam illic eius est bonum, perueniensque illuc ipse, hoc ipsum quod erat, euadit. Quòd autem hìc est, in his, quæ versatur; casus est aliquis, atque fuga, alarumque iactura. indicat autem nostram existere, amor ipse nobis ingenitus, qui quotidiè ad illam vitam habendam nos impellit: iam enim cùm ibi viuit, cœlestem habet amorem: hìc autem communis fit, atque vulgaris. Quam ob rem, hinc emigrare properandum est, dolendumque nobis, quòd aliqua hìc ex parte alligati, viuamus; vt toto penitus animo complectamur Deum, nihilque reliqui sit in nobis, quo non pariter attingamus. Iam verò in eo viuendi statu videre licet Deum, atque seipsum, quemadmodum fas est videre seipsum illuminatum, imò lumen ipsum purum. Cur autem animus ibi non permanet, vbi est sua vita? Profectò, quoniam nondum hinc emigrauit omninò. Erit autem, & quando dabitur continuitas, & viuendi, &

Intelligere est viuere.

Motus est radix vitæ.

Vita Dei nobilissima.

Vita hæc non æqualiter omnibus imparti tur.

Dei vita æterna,

Deus est fons vitæ,

Dauid,

Plotinus,

Amor impellit ad vitam.

uendi, & videndi. Deus igitur vita est, quia semper intelligit seipsum, intellectio autem, est vita ipsius; nam vita in actu consistit viuentis: vnde mors huiusmodi actus, priuatio est. Deus autem, quoniam semper est in actu, imò est suus actus purissimus, sua quoque vita est, & quidem iocunda, & tranquilla: delectatio namque circa optimæ potentiæ actũ versatur. Optima autem potentia est intellectus. hic autem in Deo cùm sit infinitus, semper eodem modo se habet, nullamque recipit vicissitudinis obumbrationem, aut leuem saltem aliquam mutationem. Iocundè igitur atque tranquillè semper viuit: potentia enim est tristitiæ, actus verò, delectationis causa. Iocunda est ergo Deo vigilia, & sensus, & operatio; quia nimirum semper idem est, idem intelligit, idemque vult. Coniunctio namque alicuius conuenientis, atque illius comprehensio, & cognitio, authore Auicenna lib. 8. suæ met: cap. 7. delectationẽ afferunt. hanc ob causam 12. met. com. 39. Deductio autem est, inquit, qualis optima paruo tempore nobis: sic enim semper illud est, nobis quidem enim impossibile: quoniam & delectatio actus huius est, & propter hoc vigilatio sensus, intelligentia, delectabilissima sunt. Quare, si bonitatis gradus, perfectionis, pulchritudinis, vnionis, atque in obiecto conuenienti, comprehensionis, præstantissimi extiterint; præstantissima, atque omninò perfectissima sequitur delectatio. Suffragatur huic sententiæ Auicenna 6. met. cap. 7. Cuius perfectio, inquit, est nobilior, & maior, & diuturnior, & vicinior, & apprehensio est in se fortior; illius delectatio est excellentior, & gloriosior: sed Dei perfectio est in vltimo gradu nobilitatis; imò infinita, & cætera, quæ dicta sunt: excellentissima ergo omnium, atque gloriosissima fruitur voluptate. Neque putet aliquis in solo sensibili, atque materiali voluptatem consistere; imò fortius, ac iocundius circa immaterialia versatur: bonitas enim, atque perfectio rei immaterialis, maior est, & coniunctio intimior, & apprehensio nobilior, & voluptas excellentior: Fortior siquidem, ait Auicenna, est apprehensio, qua intelligens apprehendit intellectum, ea, qua sentiens, apprehendit sensatum. Sanè, quod intellectus apprehendit, in ipsius ferè conuersum est naturam, vtpote ab omni prorsus materia exutum, & liberum: non sic autem se habet sensus circa sensata: propterea delectabilior est voluptas intellectus, quàm sensus. Sic Auicenna loquitur. 9. met. cap. 6. Prudens homo, inquit, non putet, quòd omnis delectatio sit, sicut delectatio asini: & quòd prima principia, nempè intelligentiæ, quæ sunt domino seculorum vnitæ, omni delectatione, atque gaudio careant: & quòd propria pulchritudo domini seculorum, quæ est ei in regno suo, & sua virtus, quæ est infinita, non sit ei in vltimo nobilitatis, & excellentiæ, & suauitatis: Inest ergo ei delectatio verissima: cuius simulachrum, nostra gerere videtur; sed à longe eam salutat, atque quàm remotissimè insequitur. Itaque primũ principium, est sua bonitas, pulchritudo, & perfectio; idcirco, & apprehendit, & coniungitur, imò est ipsum infinitum bonum, perfectio, & pulchritudo: habet ergo infinitam atque perpetuam delectationem. Non mirum igitur esse debet, si Deum, vitam esse dicit Mercurius, cùm innata sit ei delectatio infinita: sine autem delectatione, vera vita consistere nequit. tum etiam, ipse in omnia influit vitam, & motum, quæ aliquo modo viuere dicuntur. insuper omnium planè viuentium, siue eorum, qui veram, atque immaterialem vitam agunt, siue eorum, qui veræ vitæ simulachra gerunt, ipse profectò est primus actus forma, & origo: Nam in ipso, vt refert ille à Paulo adductus philosophus, mouemur, viuimus, & sumus. Mouemur, inquam, quia sine ipso mouente, & agente, neque in naturalia opera, neque in ea, quæ naturales vires superant, agere quicquam valemus. Ab illo ergo moti mouemur: non vt nos nihil agamus, sed, vt acti agamus. Viuimus autẽ: nam si multifariam animal viuere dicimus 2. de anima, quorum vnum est intelligere; ille profectò verè viuit, qui ipsum intelligit bonũ, & intelligendo apprehendit, & apprehendendo possidet, & possidendo fruitur, & fruendo viuit, & viuendo delectatur, & delectando quiescit, atque vniuersa securè possidet, & pacificè tuetur, gubernat, & regit. Sumus verò, quia

Deus est vita.

Delectatio dei

Vigilia Deo iocunda.

Delectatio excellentior ex Auicenna.

Delectatio animi maior, quàm delectatio corporis.

In ipso mouemur, viuimus & sumus.

Vita nostra in Deo.

in nobis sumus nihil, si ab eo recesserimus, qui verè est. In quantùm ergo in illo sumus, in tantùm profectò sumus. Si enim causa secunda, sine primæ virtute, in opus progredi non potest; nec corporis membra, ad ipsorum munia exercenda, absq; animæ imperio nō egrediuntur: & anima sine intellectu, & intellectus sine prima intelligentia, non operantur: Igitur omnia, sine vero ente esse nequeunt. Bene ergo cecinit Poëta: In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Quòd autem Deus sit vita, dictum est. Verùm contra prædicta nonnullis argumentis, ita aliquis instare poterit.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Quòd Deo non competat vita, & ex consequenti, quòd in ipso omnia vita non sint

1. ILLA viuere dicimus, quæ seipsa mouent; vita enim consistit in motu, vt dictum est: sed Deus est prorsus immobilis: igitur vita illi non competit. Sanè, in viuentibus est aliquod viuendi principium: anima profectò, authore philos. 2. de anima, est causa atq; principium corporis viuentis: sed Dei non est principium; alioqui primum principium, haberet principium: ergo. Adde, quòd in viuentibus, vitæ principium ab anima vegetabili proficiscitur, quæ
2. reuera in Deum non cadit: corporalium ergo rerum est viuere, non spiritualium. Quòd autem omnia non sint vita in Deo, probatur. Substantia viuens, authore Augustino in
3. libro de vera religione, est melior substantia non viuente: igitur non omnia sunt vita in Deo. Tenet consequentia: nam si quæ in seipsis non viuunt, in Deo sint vita; profectò in Deo veriùs, quàm in seipsis esse viderentur: at, in seipsis sunt in actu, in Deo autem in
4. potentia: ergo &c. Amplius, in Deo sunt omnia, veluti in principio exemplari: igitur non omnia sunt in Deo vita: patet: nam inter exemplar, & exemplatum, aliqua sanè debet esse conformitas, atque proportio: sed quædam in seipsis vita non sunt: neque ergo in Deo vita erunt. Item, in Deo viuimus, mouemur, & sumus, vt iam diximus, ex acti-
5. bus Apostolorum 17. sed in Deo non sumus motus: ergo non sumus vita. Præterea, mala culpæ sunt in Deo cognoscente; non tamen sunt vita: ergo quod priùs.

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

1. AD primum, viuere nonnulla dicuntur, vtpotè, quæ non ab aliis, sed à seipsis mota operātur: quæ autem seipsa perfectiùs nobiliùsq; mouent, perfectiorem vtiq; atque nobiliorem vitam viuunt. Porrò, in mouentibus & motis, finis mouet agentem: principale verò agens, per suam formam agit: interdum autem per aliquod instrumentum; idq; ex virtute principalis agentis: quæ autem seipsa mouent, & motu quidem nobilissimo, vtpotè intelligere, nobilissimè viuere, credenda sunt. vnde Plato dial. 10. de legibus: Necesse est eū, inquit, qui se, & alia mouere potest, longissimo interuallo præcedere; cæteros autem omnes esse longè posteriores: nam quando aliud ab alio mouetur, idq; rursus semper ab alio; primum dicendum non erit, quum ab alio mouetur; sed quando aliud seipsum mouens, aliud quoq; mouebit; illudq; aliud; & sic deinceps plurima mouebuntur. Præterea, si quouis modo vniuersa omnia simul steterint, vt plurimi talium audent dicere; eum potissimùm ex omnibus primum motum fieri asserimus, quo, quid seipsum mouet. Præterea, viuere ipsum dicendum est, quod à seipso mouetur: iste autem motus non imperfecti, sed perfecti actus est; qui profectò in primo principio excellentissimo modo inuenitur:

Plato. Nobilissimus modus viuēdi

Deus est vita.

nitur: patet ergo, quid sit dicendum ad primi argumenti obiectionem. Ad confirmationem autem dico, quemadmodum Deus est suum esse, & suum intelligere; ita quoque est suum viuere: vnde sic viuit, quòd non habet viuendi principium. Ad 2. confirmationẽ, in hisce inferioribus, vita recipitur in natura corruptibili, quæ pro specie conseruãda, generatione, pro indiuidui verò vita tuenda, alimento indiget; atq; ideo in istis, vita absq; anima vegetabili inueniri non potest: hæc autem quàm longißimè absunt à diuinis spiritibus. quare argumentũ illud aduersus nos non militat. Ad 2. quoniam ad esse rerum naturalium, materia necessaria est; hac de causa, quãuis nobiliori modo sint in mente diuina; veriùs tamen sunt, in singulis naturarũ generibus: secus autem esset, si res naturales sine materia consisterẽt; tunc planè per suas ideas, nobiliùs veriùsq; in mente diuina perstarent. 2.

Ad 3. inter exemplar, & exemplatum secundùm rationem quidem formæ, non autẽ secundùm modum eßendi conformitas neceßaria est: non enim eundem modum eßendi, habet domus in esse producto, in quo inest ei eße materiale, & in mente artificis, in qua eße habet spirituale: rerum ergo rationes, quæ in seipsis non viuunt, in mente diuina, vita sunt; habẽt enim in ea esse diuinũ. Ad 4. illius philo. sententia intelligẽda est de causa efficiente, atque conseruante: Deus enim, & esse, & vitam, & motum nostrum, causat & conseruat: hoc autem modo, creaturæ in Deo vita eße nequeunt, quippè, qui ex nihilo eas produxerit, atq; in esse conseruet. verùm, quatenus & exemplariter, & eminenter in eo esse dicuntur, vita sunt: illud siquidem exemplar, atq; eminens in principe mundi creaturarum eße; est profectò eße diuinum, atq; vita. Quamobrem excellentiori modo, creaturarum vita in Deo eße creditur, quàm in seipsis. Omnia, inquit August. 5. de gen. priùsquam fierent, erant in notitia facientis; & vtiq; ibi nobiliora, vbi æterna, & veriora, vbi immutabilia. Sanè, nobiliùs esse habet creatura, vbi est Deus, quàm vbi est vanitas: sed creatura in Deo, est quodammodo Deus; in seipsa verò, instabilis, mutabilis, & vanitas: ergo &c. Verum tamen est creaturam in seipsa habere esse veriùs, vt potè determinatiùs & distinctiùs, nempè humanam atq; propriam entitatem ab aliis discretam, quàm in mundi opifice, in quo non ita res sese habere videntur. Itaq; duobus modis creaturæ in Deo esse dicuntur, vt potè in conseruante: vnde, In illo viuimus, mouemur, & sumus. alio verò modo, vt in exemplari, & eminenti principio, atque cognoscente; atq; ita per proprias rationes sunt, sicq; non distant ab essentia diuina, quæ est vita per seipsam. 3. 4.

Augustinus. Creatura nobilius esse habet in Deo, quã in seipsa.

Creatura duobus modis dicitur esse in Deo.

Ad 5. quamuis mala diuinã scientiã subterfugere nequeant, ob amplißimàm infinitamq; illius magnitudinem; in Deo tamen, velut conseruata, aut creata, vel vitæ rationem habentia, esse dicenda non sunt. Quoniã ergo mala in Deo non habent causam exẽplarem; per bonorum enim rationes cognoscuntur; neq; efficientem, sed deficientem; neq; eminentem, aut fouentem, sed permittentem: idcirco, mala in deo vita esse non possunt. 5.

Prima die Iunij: in qua erat festum sanctæ Trinitatis Tuderti in monte absolui. 1572.

Sit tibi laus, honor, & potestas, Pymander sanctißime, qui per verbum tuum lucidũ, in hac tua sacratißima die, huic commento, tandem finem imponere decreuisti, in quo abdita atque occulta diuinitatis tuæ sacramenta reserasti.

DE IDEIS.

MERCVRIVS.

Verùm in primis meditare lumen, inquit Pymander, atq. cognoſce. Hæc vbi dicta sunt, ait Mercurius, diu illum oraui, vt eius ideam ad me conuerteret. Quod cùm ille fecisset, repentè perspicio mea in mente, lucem vi-

ribus innumeris existentem: ornatum sine termino: ignē, vi ingenti circumseptum, & in ipsa stabilitate dominantem. hæc ipse percepi per Pymandri verbum, qui me stupore attonitum, sic iterum affatus est: Vidisti in mente primam speciem, infinito imperio præualentem? eiusmodi quædam mihi Pymander.

Commentum XV.

Platonis doctrina de ideis.

OSTQVAM de patre & filio in diuinis satis abundè dixisse me puto, deinceps cum magno Mercurio de ideis disputationem texere intendo, & inprimis, quid de ideis senserit Plato. Boni ipsius idea, suprema existit, vixq; videtur, inquit Plato dialogo 7. de republica: si autem visa fuerit, asserendum est eam omnibus omnium rectorum, atq; bonorum causam esse, cùm ipsa in loco visibili lumē creauerit, & luminis authorem: in ipso verò intelligibili regnet ipsa, veritatemque & mentem protulerit. quam nosse necesse est, omnem, quicunq; sanè quicquam vel priuatim, vel publicè est acturus. Quamobrem sapientissimus Mercurius precatur, vt Pymander suam ad illum ideam conuerteret: sciebat enim illius arcana verba, atq; ostensa exemplaria, sine illius idea, se non intelligere, neque esse intellecturum, quemadmodum & ipse protestatur, se postea & intellexisse, & vidisse: Quod cùm ille fecisset, *inquit,* repentè perspicio mea in mente, &c. *Rectè ergo Plato docet dialogo 6. de Repub. boni ideam maximam esse disciplinam, qua quidem & iusta, & alia si vtantur, vtilia, & conducibilia fiunt. Hanc autem non sufficienter agnoscimus, inquit: sin verò ipsam nescimus, & sine ipsa, alia quàm maximè nouerimus; scire debemus, nullam ex alijs nobis vtilitatem fore; sicut nec prodesset nobis quicquam, quod sine bono possideremus. Illud igitur, quod veritatem illis, quæ intelliguntur præbet, & intelligenti vim ad intelligendum porrigit; boni ideam esse dicito, filium boni, scientiæ, & veritatis, quæ per illum percipitur. Paulò ante com. eadē Platonis adduximus verba, vbi de filii Dei maiestate, diuinitateq; locuti sumus. Petit ergo Mercurius supernæ lucis aduētum, quasi cum Propheta humiliter rogans: Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me duxerunt, & adduxerunt ad montem sanctum tuum. Tenebris namq; assuetus oculus, authore Platone 7. de Repub. ad lucem Solis intuendam duci non potest; caligabit enim protinus, nihilq; videbit: eget ergo superni luminis ducatu, vt diuinorum mysteriorum particeps, atq; conscius fieri valeat. Cæterùm, de ideis locus est nobis amplissimus aptissimusq;, & ad dicendum, & ad disputandum. Ideæ autem dictæ sunt ab aspectando, quoniam qui aliquid est acturus, ideas inspicit, ad quas suam actionem aptare desiderat: Idea igitur est exemplar rei agendæ. Sunt autem apud Deum ideæ omnium rerum, quas spectans ille mundi fabricator; singula quæq; in lucem produxit. Itaq; tria Platoni sunt vniuersorum principia: mens, quæ opus confecit: Deus ipse materia, ex qua fabricantur: & exemplar, quo, quum aliquid agit, spectat. Cùm ergo opus hoc naturæ Deus editurus esset, exemplar ei adfuit, quod sequeretur, vt in Timæo scribit: Illius, inquit animalis mundum simillimum esse dicamus, cuius animalia cætera partes sunt. non solùm ergo singulæ rerum species; sed cœlum, elementa, ipsumq; vniuersum principium sui habent ideam. Tria in præsenti, ait Plato in Timæo, genera sumenda sunt: vnum, quod gignitur: aliud in quo gignitur: aliud à quo similitudinem trahit, quod nascitur. quod recipit, matri: vnde recipit, patri: naturam istorum mediam, proli. Ita igitur ipse meam hac de re sententiam feram. Si intellectus & vera opinio duo genera sunt; necesse est*

Mercurij textus.

Sine idea summi boni, nihil prosunt alia quæcunq.

Idea boni filius Dei.

Dauid.

Vnde ideæ dicuntur.

Tria principia platonica

Intelligentiæ pauci homines participes sunt.

necesse est huiusmodi species esse, quæ per se ipsæ sint; & intelligētia potiùs, quàm sensibus comprehendantur: veræ quippè opinionis, vir quilibet particeps est; intelligentiæ verò dii quidem omnes; homines verò pauci admodum participes sunt. Quæ cùm ita se habeant, fateri oportet esse speciem, quæ semper eadem sit, sine ortu atq; interitu, quæ nec in se accipiat quicquam aliud aliunde, nec ipsa procedat, ad aliud quicquam, sensuq; corporis nullo percipiatur. atq; hoc est, quod ad solam intelligentiam pertinet. Bene ergo agebat Socrates, qui certam idearum contemplationem intermittere nunquam solitus erat; certam rerum causam in ideis esse sitā asserens: immortalitatem quoq; animæ ab ideis potissimùm demonstrabat; rerum enim veritas haberi non potest; nisi ad ideas cō fugerimus: nam idearum formulæ nostris mentibus insunt, ad quarum vestigia singula quæq; cognoscimus. In Parmenide de ideis quatuor mouentur quæstiones: Primò, vtrum sint: Secundò, quorum ideæ sint; & quorum minimè: Tertiò, quales sint, & quam vim habeant: Quartò, quomodo ab eis, quæ infra se sunt, participantur. Diogenes Platonis ideas se videre non posse aiebat: cui Plato: Non eas vides, quoniam oculos, quibus ista videntur habes, & vteris; mente verò non vteris, qua sola illa cernuntur. Vnde August. 83 quæst. quæst. 46. Anima, inquit, negat eas intueri posse, nisi rationalis ea sui parte, qua excellit, id est ipsa mente, atq; ratione, quasi quadam facie, vel oculo suo interiori, atq; intelligibili: & ea quidem ipsa rationalis anima, non omnis; sed quæ sancta, & pura fuerit. Quis autem verè religiosus negare audet, inquit Augustinus, omnia quæ sunt, Deo authore esse procreata? Quis audeat dicere, Deum irrationabiliter omnia cōdidisse? quòd si rectè dici & credi non potest; restat, vt omnia ratione sint condita: nec eadem ratione homo, qua equus; hoc enim absurdum est existimare: singula igitur propriis creata sunt rationibus. has autem rationes, vbi arbitrandum est esse, nisi in ipsa mente creatoris? non enim extra se quicquam positum intuebatur, vt secundùm id constitueret, quod constituebat: nam hoc opinari sacrilegium est. Quòd si hæ rerum omnium creandarum rationes in diuina mente continentur; neq; in diuina mente quicquam, nisi æternum atq; incommutabile potest esse: atq; has rerum rationes, principales appellat ideas Plato: Non solùm sunt ideæ; sed ipsæ veræ sunt, quia æternæ sunt, & eiusmodi incommutabiles manent: quarum participatione fit; vt sic quicquid est, quoq; modo est. Et libro 7. de Ciuit. cap: 28. Plato appellat ideas cœlum, Iouem; terram, Iunonem; ideas Mineruam, vult intelligi. Cœlum, à quo fiat aliquid, terram, de qua fiat, exemplum, secundùm quod fiat. Apuleius in dogmate Platonis, ideas, id est, formas omnium simplices, & æternas esse; nec corporales tamen: esse autem ex his, quæ Deus sumpserit exempla rerū. Xenocrates, Proculo teste, ideas ita diffiniuit: Ideæ sunt causæ exemplares eorum, quæ secundùm naturam semper consistunt. Plato siquidem in duobus subiectis, nempè in ipso bono, & vnitate constituit ideas, & in ipso ente primo, quod summum intelligibile vocat. Porrò, in ipso bono per causæ modum, ideas collocauit, quas quibusdam rationibus relatiuis inter se dixit esse distinctas: in ipso verò intelligibili, absolutis formis inuicem differentes: in mentibus autem, quæ per participationem intelligibiles sunt, siue à corpore separatis, siue corpori coniunctis, maioribus gradibus distinctas. Cæterùm ipsum bonum, Deum patrem in epistolis, & in Repub. atq; in Timæo Plato appellat: ipsum verò intelligibile, Deum filium; quem Plotinus boniformem nominat. Amplius, in Epimenide per huiusmodi rationem diuinam, siue per verbum (quem mundum vocat intelligibilem) affirmat mundum fuisse sensibilem formatum. In primo autem, ideæ vna forma sunt. in secundo verò multæ: proinde Plato epistola 7. Circa, inquit, omnium regem cūcta sunt. circa, inquam, ipsum bonum, tanquam circa centrum vnum, quatuor circulos reuolui censuit; nempè mentem, animam, naturam, & materiam; in quibus planè diuina splendet pulchritudo. mentes siquidem idearum pulchritudine decorantur; animæ verò rationum venustate, natura autem seminibus, formis verò, materia quoq; adornatur. in

Socrates idearum contemplator.

Diogenes.

Sola mente ideæ cernuntur.

Augustinus.

Anima pura ideas intuetur

Omnia proprijs & distinctis rationib. creata esse dicit August.

Apuleius.

Xenocrates.

Ideæ sunt in ipso bono per causæ modū.

Bonum pater

Mundus intelligibilis filius.

tur: In Timæo autem Plato, Timæum Locrensem Pytagoricum imitatur, affirmatq́; mundum à Deo esse genitum, eiusq́; generationis causam triplicem, videlicet efficientem, materiam, atq; exemplar esse distinxit: vult enim mundum à Dei potentia, ob suæ bonitatis gratiam, ad diuinæ sapientiæ exemplar fuisse conditum. Vnde, quemadmodum in archytecto ædificij, eiusq́; partium exemplaria, vnum sunt; ita profectò in mente primi opificis, omnium exemplaria rerum, quibus vniuersum constat, vnum sunt, nec vlla substantiali distinctione separantur. Quare exemplar primum, mundum intelligibilem nominat & æternum, hunc verò temporalem, & sensibilem: at exemplaria ideas vocat in illo. Cùm mundus, inquit Plato, omnium genitorum pulcherrimus sit, & eius author, causarum omnium optimus; dubium non est, quin sempiternum sit secutus exemplar. ex quo efficitur, vt necesse sit hunc mundum, alterius simulachrum esse, ad cuius similitudinem deus ipsum constituit. Sed Timæus Platonis magister: Mundus, inquit, est eorum, quæ genita sunt, optimus; quoniam ab optimo authore est ille genitus. Qui respicit non in manu facta exemplaria, sed in ideam, intelligibilemq́; substantiam. Ad quam quidem, quod factum est, ex amussim atq; pulcherrimum, & inemendabile fit: perfectus verò est semper secundum sensibilia; quoniam illud ipsius exemplar (quod omnia in se continet intelligibilia animalia) nihil exterius aliud reliquit, cùm sit terminus intelligibilium absolutissimus: quemadmodum hic mundus est sensibilium. ex quibus patet, ideas omnium, in quodam esse exemplari viuente, atq; æterno; quod omnium sit intelligibilium præstantissimum, & ita vndiq; absolutum; vt intelligibilium extra ipsum sit nihil. Quam ob causam, cùm Plato dixisset, Deum omnia sensibilia, ad similitudinem intelligibilium effecisse, subiunxit: eum suiipsius fecisse similia, quasi idem exemplar sit, et Deus. Quoniam verò, quot sunt in hoc mundo rerum species; tot sunt saltem in Deo ideæ .i. rationes, per quas cũcta creantur; idcirco Plato in eodem lib. ait: Quot, & quales mens ideas in ipso viuente inspicit; totidem, & tales in hoc mundo species cogitauit effingere. quare, ideæ non solùm sunt species; sed genera, imò genera generũ. vis enim maxima Platonici argumenti hæc est, cuilibet modo intelligendi, correspondet modus essendi: ideo, vt firma sit Platonis sententia, omnium rerum ideas in mente diuina consistere, fatendum nobis est. hac de causa in anima mundi huiusmodi ideas sitas esse, quidam arbitrati sunt. Est autem anima mundi, siue intellectus agens, ipse Deus, authore Themistio, in cuius mente sunt vniuersales ideæ, quippe, quæ ab ideatis separatæ sunt, omniumq́; ideatorum repræsentatiuæ sunt diffinitiones, quibus mundi anima cognoscit vniuersa: per æternas siquidem rationes, quæq; condita intelligit: Ideæ ac formæ cunctorum, ad quarum exẽplar, vniuersa condidit. Conducunt autem huiusmodi ideæ, tum rerum generationi, tum etiam illarum scientiæ: nam cùm corruptibilium non sit scientia, eorum profectò dicenda est, quæ sunt æterna. Singularia præterea, sine alicuius vniuersalis virtute; sufficere nequeunt ad generationem propagandam: quare necessaria est idearum virtus, atq; potestas. Cùm igitur mirabilis mundus casu constare non possit; necesse est opificis intelligentiam formam esse, ad cuius similitudinem ipse mundus effectus sit, atq; cætera quæ in mundi ambitu continentur. Et hæc quidem de Platonis opinione dicta sint. Reliquum est, vt posthac Plotinum Platonicum de ideis egregiè philosophantem audiamus.

Timæus Platonis magister.

Idea & Deus, idem sunt.

Quot rerum species, tot in Deo rationes.

Cuilibet modo intelligendi correspondet modus essendi.

Ad quid ideæ conducant.

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

Plotinus de ideis.

Plotini rationes.

Vm igitur, inquit Plotinus enneadis 5. lib. 9. cap. 9. mundus hic sit animal, animalia cuncta complectens, & ab alio accipiat esse, atq; esse tale, illud autem à quo est redigatur; necessarium est, & in mente vniuersum inprimis totius exemplar extare, atq; hunc intellectum, mundum ipsum intelligibilem esse, de quo Plato in Timæo inquit: Intellectus in eo quod est vi-

uens, siue animal, ideas intelligit. sicut enim vbi adest ratio seminaria, quæ animal quoddam est, simulq́ subest materia, rationem seminariam susceptura, necessarium est animal: ita quum adsit natura intellectualis omnipotentia pollens, nihilq́ impediat, quippe cùm nihil inter hanc & susceptaculum se medium interponat; necessarium est hoc quidē ornari, illud autem hoc exornare: sed enim quod exornatum est, speciem iam diuisam habet, alibi quidem hominem, alibi verò Solem: Exornator ille contrà, in vno quodam omnia possidet: Idearum formalem distinctionem, essentialem verò vnitatem, elegantissima adhibita metaphora describit. Mundus, inquit, iste est animal, vniuersa animalia complectens, à primo animali productus, in cuius mente necessariò sunt omnium istius mūdi formales rationes: nam si ratione seminali, atq́ materia simul existentibus, necesse est animal generari; quantò magis natura diuina intellectuali, omnipotentia pollente, æternaliter existente, omni prorsus medio, ac impedimento carente, necessarium est idearum susceptaculum produci, atq́ exornari? Deus enim more architecti & geometræ, rerum habet ideas: quas quidem, cùm sit exornator, in vno quodam, nempe diuina essentia omnia possidet. ordo siquidem vniuersi præcipuè à Deo intenditur: idea autem vniuersi, ordinis idea est: ratio verò ordinis, atq́ totius haberi non potest; nisi rationes partium, ex quibus totum constituitur, habeantur: quemadmodum architectus, artificij speciem non potest concipere, nisi proprias partium eius concipiat rationes. Propriæ igitur sunt in Deo omnium rationes: neq́ aliùnde species habent, vt distinctæ sint, quàm vnde habent, vt sint. neq́ diuina simplicitas, ob idearum multitudinem, minus est simplex, cùm per formam vnam, vnoq́ contuitu omnes contueatur. neq́ dicitur idea diuina essentia, quatenus diuina est essentia; sed in quantùm diuersarum rerū atq́ specierum est exemplar. Quæcunq́ igitur in mundo sensibili sunt, inquit Plotinus cap. 10. eiusdem libri, inde procedunt, alia verò nequaquam. Quamobrem, nihil eorum ibi est, quæ præter naturā sunt; quemadmodum neq́ quicquam præter artem, artibus inest. Et enn. 3. lib. 9. cap. 1. Mens (vt scribitur in Timæo) ideas in eo, quod viuens est, insitas contuetur. Hinc mūdi artifex cogitauisse dicitur, ea in hoc mundo includere, quæ mens in eo, quod viuens siue animal est, contemplatur. Vbi autem dicitur intellectus intueri ideas, non significat omninò in alio contueri; sed in seipso intelligibile possidere: est enim idea forma exemplaris, ad cuius imitationem natum est aliquid, per se fieri, in esse reali ab agente per intellectum; ideæ enim sunt formæ rerum stabiles, atq́ incommutabiles: igitur ideæ ratio, propriè diuinæ conuenit essentiæ: deinde, per quendam participationis modum, essentiæ creaturæ, in esse cognito; quatenus obiectiuè inest intellectui primi artificis. diuinæ siquidem essentiæ proprijssimè aptatur ideæ diffinitio: est enim exemplaris forma, ad cuius similitudinem fit aliquid à Deo, vtpotè agente per intellectum in esse reali, & primo. Ad illud præterea ideæ rationem spectare, necesse est, quod præcipuè intuetur agens per intellectum, dum operando aliquid producere intendit: sed hæc est diuina essentia in primo agente. ergo quod priùs. Insuper, quod est ratio cognoscendi ideatum, id certè idea proprijssimè nuncupatur: nam ex ratione obiecti cogniti, prima sequitur ratio operandi, producendiq́: ergo. Quòd autem ideæ diffinitio per quandam participationem, atq́ analogiam quidditati conueniat creaturarum, satis est manifestum: in productione planè per modum artis, ratio producendi aliqua, vel aliquod exemplar, est vniuoca productio: Domus, inquit philosophus 7. met. extra posita, fit à domo, quæ est in anima obiectiuè. Porrò, exemplar creaturæ vniuocum, per modum artis in productione diuina, est ipsa creatura in esse cognito, vt dictum est. vna est ergo ideæ ratio principalis, nempè diuina essentia, participatiua verò atq́ secundaria, multiplex: alia profectò ratione ideali conditus est homo, & alia equus. Itaq́ prima idea, vtpotè essentia diuina, summum, verissimum, absolutissimumq́ esse habet. secunda verò, esse obiectiuum in intellectu, atq́ cognitum: nam præter esse reale ab æterno, quidditas creata esse non ha-

Ideæ necessario insunt mēti diuinæ.

Idea vniuersi.

Simplicitas diuina cum idearum multitudine eadē manet.

Idea quid sit.

Idea est diuina essentia.

2.

3.

Creatura in esse cognito.

het. Quare, prima idea, tum rationis, tum etiam realem respectum nequaquam includit:
rationis, inquam, quia est ens diminutum : realem verò, quia Deus ad creaturam reali-
ter non refertur, quod necessariò sequeretur; si realem ad illam respectum haberet. Ra-
Obiectiones. *tio autem secundæ ideæ, aliquos includit atq; obtinet respectus. Sed dicis, cui non inest*
1. *esse formale, quatenus huiusmodi idea dici non potest; sed creatura sic accepta, non ha-*
bet esse formale : ergo &c. Sanè, tantam vim in ideis Augustinus constituit 83. quæst.
quæst. 46. vt sine eis sapiens possit esse nemo; sed sine creatura, potest esse sapiens : si-
cut enim ob creaturas aliquis beatior dici non potest; ita profectò neq; sapientior. pa-
2. *tet ergo, quidditatem creaturarum, ideam dici non posse. Amplius, creatura secundũ*
esse cognitum est ideata, vtpotè producta; non ergo est idea : idea enim non est sui ipsi-
us, quippè, quum inter ideam, & ideatum aliquid intersit. sed creatura in esse cognito est
in potentia ad esse; & eadem sibi ipsi omninò in re & in actu; homo namq; in potentia
3. *& in actu idem est : creaturæ ergo essentiam ideam esse, est impossibile. Adhuc, quem-*
admodum idem nequaquam seipsum producit; ita absq; dubio, nec seipsum est ratio pro-
ducendi; sed idea est ratio producendi: igitur, quatenus respectu sui in esse producto est
cognita, idea est appellanda; idea siquidem est ratio cognoscendi: sed creaturæ quiddi-
tas in Deo non est ratio cognoscendi; alioqui intellectus diuinus vilesceret : idea ergo
4. *non est appellanda quidditas, siue essentia creaturarum. Præterea, Ideæ (authore Au-*
gustino) sunt formæ æternæ, & immutabiles : sed quidditates cognitæ non sunt tales; sed
in esse potiùs cognito producuntur : igitur ideæ nequaquam dicendæ sunt. Sed his obie-
Solutio. *ctionibus facilis est via respondendi : & ad primum quidem, negatur maior : nam quã-*
Idea prima & *uis idea secunda, esse formale non habeat; est tamen obiectiuè in intellectu, habetq; ideæ*
secunda. *secundæ rationem. Ad Augustini confirmationem dico, illud verum esse de sapientia*
accidentali, quæ sine creaturarum cognitione haberi non potest : non autem de diuina,
2. *& æterna. Ad 2. quamuis creatura secundùm esse cognitum, non sit idea prima; non*
tamen sequitur, quin sit idea secunda ipsius quidditas. Ad confirmationem respondeo,
idem, eodem modo acceptum, non esse ideam sui : proinde, quamuis creatura cognita, &
3. *producta sibi sit eadem; non tamen eodem modo intelligitur. Ad 3. idea non est ratio*
motiua, vel actiua producendi, quemadmodum est potentia productiua, nempè volun-
tas; sed exemplaris potiùs, ad quam aspicit ille, qui aliquid est acturus. Vnde verum est
hoc modo, sui rationem producendi esse nihil : si autem, vt causa, aut ratio exemplaris
intelligatur : bene quidem aliquid in esse cognito, sui, & quidem in esse reali ratio esse va
let exemplaris productiua. Ad confirmationem dico, ideam esse rationem cognoscendi :
ideam, inquam, primam, eo profectò modo, quo obiectum primò cognitum, & motiuũ,
ratio dicitur cognoscendi, secundarium obiectum. Porrò, idea secundo modo intellecta,
aliquo modo, largè vt ita dicam, ratio dicitur cognoscendi, quippè cùm obiectum in esse
4. *cognitum habeat, ab eodem in esse reali non differme. Ad 4. ideæ principales formæ*
appellantur; quia nimirum priores sunt : priùs enim est quidditas in esse cognito, quàm
aliquid sit productum, nempè ideatum. principales præterea formæ sunt ob quidditatẽ,
quæ est forma principalis in ipso singulari; proinde non producuntur : nam esse aliud
Ideæ nõ sunt *non habent, quàm obiectiuum in mente diuina : ideæ ergo productæ nequaquam sunt se-*
productæ. *cundùm realem productionem, quamuis secundùm rationem; immutabiliter tamen, quo-*
quo modo dicantur esse productæ: ad quarũ typum, vt diximus, omnia necessariò formã-
tur. Cæterùm, operæpretium est animaduertere, ideam non esse obiectum secundarium
cognitum : idea siquidem secundùm aliquod esse in actu, est actu idea : sed id, quatenus
spectat ad propositum, nõ est esse reale: igitur est esse rationis. sed tunc omnis idea foret
ens rationis; quod falsum est : esse profectò ideæ, non minùs quàm ideati, verum est.
Præterea, creatura ideata, habet aliquod esse cognitum, quod certè esse ideæ dici non po
test : per diuinam namq; mentem esse habet præsentatum. Vnde, si creatura in esse co-
gnito

gnito sit idea; diuina vtique essentia, siue intellectio, essentiæ idea esset dicenda; etenim diuina essentia est sua intellectio: sed esse cognitum est idem formaliter, quod diuina intellectio: ergo. Præterea, per intelligere, cum non sit actus productiuus, nihil producitur; finis est enim atque terminus. Amplius, quemadmodum album, in quantum est album, nihil est formaliter quàm albedo, licet materialiter subiectum connotet; ita planè cognitum, aliud est nihil, quàm ipsa cognitio. Ex quo patet, quòd si esse cognitum est diuina intellectio, intellectio verò est diuina essentia, si esse cognitum est idea, diuina essentia necessariò diuinæ essentiæ idea erit, quod est falsum: idea ergo non est obiectum secundarium cognitum. Sed audiamus Aristotelem de ideis subtiliter disputantem.

CAP: II.

Aristotelis opinio de ideis.

Lato autem extra quidem cœlum neque corpus esse, inquit philosophus 3. physic. com. 25. neque ideas putabat, propterea, quòd neque vsquam sunt ipsæ. Et 7. met. com. 20. & 21. & sequentibus: Erunt, inquit, & ideæ præter eas, quas dicunt. Et com. 21. simul autem patet & subiectum substantiam non esse, si sint ipsæ ideæ tales, quales inquiunt quidam esse. vbi philosophus copiosissimè disputat, tum ad scientiam, tum etiam ad generationem ideas non prodesse. Et 12. met. com. 42. Opinio, ait, de formis nullam considerationem propriam habet: qui namque ideas asserunt, numeros, inquiunt, ipsas esse: sed numeros quandoque augeri aiunt in infinitum, & ideas pariter; interdum verò vsque ad 10. & ideas similiter: nihil ergo certi huiusmodi opinio habere videtur. Et 7. met. com. 53. Est enim, vt inquiunt, ipsa idea singularis, ac separata. vbique videtur philosophus ideas explodere, atque reiicere, quum dicat separatas esse, atque ita intellexisse Platonem. Sunt nonnulli in Philosophia illustres, qui verbis tantùm aiunt philosophum, cum suo pugnare magistro: ideas siquidem dicunt esse rationes separatas in mente creatoris, secundùm Platonis sententiam. Ammonius 1. de anim, tex. 8. & Simplicius 1. cœli com. 19. & Boëtius in li. de interpretatione. Illorum autem rationes sunt huiusmodi: Quemadmodum philosophus 12. met. com. 52. duplicem dixit in vniuerso ordinem esse distributum, & vnum quidem ad ducem, alterum verò ad exercitum pertinentem, atque posterioris, priorem causam esse; ita planè duplex esse bonum: vnum in ipso primo opifice: alterum autem, quod in creaturis mutuò se iuuantibus consistit. Porrò, vbi est ordo, ibi quoque erit iudicium: iudicium autem sine ratione esse non potest: at ratio in mente diuina idea est, qua cuncta condita sunt, & in pulchritudine ordinis conseruantur. quare in eandem incidere videtur philosophus, quam ipse reprobat sententiam. Amplius, 7. met. com. 23. Domus formam in materia, à forma domus sine materia fieri, protestatur: quemadmodum contingit sanitatem in corpore infirmi, fieri à sanitate, quæ est in anima medici. Item, 3. de anima, comm. 6. commendat antiquos, qui posuerunt intellectum esse locum specierum, præcipuè diuinum. Vnde 3. met. reprehendit Empedoclem, qui asserit Deum non cognoscere omnia: sententia verò philosophi vera dicenda non esset; si non inessent menti diuinæ ideales rationes omnium. Suffragatur nobis commentator 12. met. com. 37. in quo fassus est, illorum sententiam, qui aiunt, Deum omnia intelligere, quodammodo veram esse, quodammodo verò minimè: veram sanè, specialibus; falsam verò, singularibus rationibus. Quælibet ergo species habet propriam ideam in diuino intellectu: Forma, inquit Commentator 12. met. comment. 36. habet duplex esse, materiale & abstractum. Item, 2. Phys. genus causæ formalis describens, asserit ipsam esse rationem & exemplar: sed causa exemplaris est causa idealis. ex quo patet, philosophi doctrinam à Platonis sententia minimè dissentire.

Ideas ad sciẽtiam, & ad generationem non prodesse.

Ordo duplex in vniuerso.

Conciliatio philosophi, & Platonis.

Quod ideæ sint in mente diuina p philosophum ostenditur.

Philosophus non dissentit à Platone.

Sanè: Non est verisimile, inquit Augu. 83. quæst. quæst. 46. aut nullos sapientes ante Platonem extitisse, aut formas, quas Plato ideas nominat, non intellexisse: siquidē tanta vis in eis sita est, vt eis non intellectis, sapiens quisquam esse non possit. Cæterùm, si quis perpetuum philosophi ordinem intueatur, atque attentiùs obseruet de hac materia disputantem, profectò nedum verbis, verùm etiam sensibus atque rebus, à Platone inueniet ipsum discrepasse. Gaudeant, inquit, 1. posterioris ideæ Platonis, monstra enim sunt. Et 2. phys. com. 26. Quo verò modo se habeat separabilis forma, & quidnam sit, philosophiæ primæ officium est pertractare ac determinare. Et 1. cœli com. 92. nam si sint, vt quidā inquiunt, formæ, hoc accidere sanè, necesse est. sin nihil sit talium separatum; non minus idem euenire necesse est. Et primo Ethi. 7. Præstat fortasse de vniuersali bono considerare, & quonam modo dicitur dubitare: quanquam hæc quæstio perardua nobis est; propterea quòd amici sunt, qui formas ipsas introduxerunt: verùm, meliùs forsitan & oportere videbitur sua quoque, præsertim philosophos pro veritatis salute refellere: nam cùm ambo amici sint; sanctum est honori veritatem præferre. Et in primo, & septimo philosophiæ, vt iam diximus, ad scientias, atque ad generationes, ideas non esse necessarias, abundè demonstrauit. Quòd si ista ita se habeant, quid est nobis ad priores authoritates respondendum? hæc profectò pauca, quæ nonnulli Peripatetici subscripserunt: Forma, inquiunt, duplex esse obtinet, materiale vnum, abstractum alterum: forma enim coloris, in corpore materiali, esse habet materiale; in sensu verò, spirituale: quia nimirum in sensu est comprehensio, & latitudo: nobiliùs enim esse habet in virtute imaginatiua, quàm in sensu communi; & in cogitatiua, quàm in imaginatiua; & in memoratiua, quàm in cogitatiua; & in intellectu nostro adhuc est in altiori gradu 3. de anima, com. 6. atque bene, recteque censent, qui formarum locum, animam inquiunt esse: attamen nec tota est locus; sed intellectiua, neque est actu; sed potentia formæ. Et adhuc altiùs in intelligentia lunæ; & sic gradatim ascendunt perfectiones formarum, vsque ad Deum, qui est forma formarum, in quo eminenter atque vnitiuè, nobiliori quodam modo continentur entia omnia. Deus autem suam ipsius essentiam intuendo, nobiliùs, atque diuiniùs res intelligit; quàm si per formales, atque proprias illarum rationes attingeret: qui profectò modus intelligendi à solo ipsius intellectu percipitur. Quamobrem Commentator dixit: Omnes formas esse in potentia, in prima materia, & in actu, in primo motore. In diuino igitur intellectu, vt dicit philosophus, non est aliqua multitudo, neque secundùm rem, neque secundùm rationem: Plato autem, atque theologi admittunt in diuina mente rationem, seu distinctionem formalem, aut saltem secundùm rationem. Alia, inquit August. 83. quæst. 46. conditus est equus; & alia, conditus est homo. Cæterùm, si quidditas rerum, vt est in materia, est idem extra materiam; necessariò fiet, vt res materiales, sine materia existant; vtpotè, leo rugiens, equus hinnibilis, ignis comburens; quod planè omnibus constat esse falsissimum. res enim generabiles apud philosophum, quatenus sunt generabiles, non indigent separato agente: nam generans, authore philosopho, est corpus, aut virtus in corpore: quemadmodum etiam asserit Commentator 7. met. com. 31. & idem est agens, quod transmutat materiam, & inducit formam. At, si res generabiles, atque sensibiles considerentur, quatenus sunt in potentia intelligibiles; tunc sanè agēte egent separato: habent enim ex sui natura ordinem, qui à sensibilibus emanare nequit principijs; materia namque est inordinationis causa: illorum ergo ordo à primo dependet agente: vt refert philosophus 12. met. com. 38. Ex tali, inquit, principio, cœlum ipsum naturaque pendet. Et 52. Bonum vniuersi in ordine consistit; & bonū ipsius est ipse dux: atque magis; non enim ob ordinē ipse dux; sed ob ducem est ille: nam ad vnum vniuersa sunt ordinata. hoc certè modo, nedum generabilia; sed omnia prorsus indigent agente separato, in cuius virtute continentur. profectò si ita hoc negotium tractetur, parum, aut nihil dissentiunt ab inuicem Peripathetici, & Academici. secus autem res se haberet, si

Contraria opinio.

Amica veritas.

Soluitur conciliatio Platonis & Aristotelis.

Deus per suā essentiam res intuetur.

Alia ratione conditus est homo, & alia equus.

Bonū vniuersi in ordine consistit.

Quomodo possent conciliari peripathetici & academici.

eandem quidditatem equi in materia esse dicant, cum intelligibili eiusdem, ac separata: nam tunc absque dubio, error est manifestus: daretur enim equus sine materia, quod est omninò impossibile. Sanè, quamuis modo prædicto equus sit in virtute Dei actiua; non ob id tamen, illa virtus, equus appellari, vocarique potest. Porrò illud, quod ex 2. phy. com. 28. adductum est, forma ibi vocatur exemplar, authore Themistio, non eo quidem modo, quo aliqui posuerunt ideas separatas, sine materia subsistentes; sed potiùs, quia eorũ omnium, quæ à natura proueniunt, definita, perscriptaque sit forma, vt equi, bouis, &c. Principium siquidem semper pergit agendo materiam, atque exercendo, donec forma ipsa coaptata resultet. Ex quo patet secundùm Themistium, formam exemplarem Aristotelem non posuisse, atque in hoc à Platone discrepasse, dubium potest esse nemini: causis enim Plato addit exemplarem. Arist. præterea 2. phy. com. 19. contra Platonem, ponentesque ideas argumentatur, quòd eorum positio parens sit erroris, nempè, quòd ea quæ non sunt separabilia secundùm rationem, esse separabilia. Quicquid, inquit Commentator, separatur secundùm esse; separatur etiam secundùm rationem, sed non è conuersò: hoc autem argumentum contra authorem pugnaret, si idem cum Platone sentiret. Est ergo verisimile, vt ex multarum cognoscitur contextu sententiarum, Aristotelem, & verbis, & rebus à Platone discrepasse. vtrum autem ita senserit Plato, quemadmodum philosophus protestari videtur, paulò antè à nobis disputatum est. quòd si ita concesseris sensisse, omnibus modis pronuncio Platonẽ à vera philosophandi ratione, quàm longissimè aberrasse.

Formam exemplarem philosophus non posuit.

Aristoteles verbis & rebus à Platone dissentit.

CAP. III.

Quòd ideæ sint formæ separatæ à sensibilibus.

Postquàm audiuimus quomodo conciliatio fieri possit, posthac disputemus, si ideæ sint formæ separatæ, hoc modo. Perpetuum est separatum à corruptibili, authore Philosopho 2. de anima: Separatur, inquit, hoc ab hoc vt perpetuum à corruptibili: sed ideæ sunt formæ perpetuæ, vt supra dictum est, sensibilia verò, corruptibilia sunt: igitur ideæ sunt separatæ à sensibilibus. Sanè, principia essendi, ab his profectò, quorum sunt principia, separantur: sed ideæ sunt principia, quibus fit, vt sensibilia subsistant; eadem quippe sunt essendi, & cognoscendi principia: ideæ ergo à sensibilibus separantur. Amplius, omne prius est separatum à suo posteriori: sed ideæ sunt priores sensibilibus, vtpote sensibilium causæ, causa autem separata est à suo causato: ergo quod prius. Insuper ideæ sunt vniuersalia, authore Platone. Porrò, vniuersalia separata sunt à singularibus. siquidem species est aliquid præter indiuiduum: nam si idem penitus esset cum indiuiduo; nulla prorsus de eo haberetur scientia: sed ideæ sunt species, vt ipsarum nomen sonare videtur: præter ergo indiuidua sunt species separatæ. Præterea, metaphysica, secundùm esse, atque rationem à singularibus abstrahit, & à materia 6. met. com. 2. sed ideæ ad methaphysicum spectant, teste Platone: à sensibilibus ergo separantur. Porrò, quoniam species, est quidditas rei, quidditas autem est substantia rei: igitur ideæ sunt formæ substantiales à sensibilibus separatæ. Profectò, vnumquodque, quod est ens per participationem, reducitur ad ens per essentiam, authore philosopho 12. met. sed singularia sunt entia per participationem: ad aliquod igitur ens per se, quod ideam Plato nominat, sunt reducenda. Adde, quòd omnis substantia sit per se existens, vt dicitur in prædicamentis: sed ideæ sunt substantiæ iuxta Platonem: sunt ergo per se subsistentes. Sanè, quod prædicatur in quid, est substantia rei, teste philosop. 7. met. com. 20. sed ideæ prædicantur in quid de singularibus, vt dicit Plato; etiam ad mentem philosophi: ergo quod prius. Adhuc, scientiæ sunt necessariorum, & incorruptibilium, vt dicitur primo posteriorum com. 22. Non igitur, inquit philosophus, eorum, quæ

Margin: 1. 2. 3. 5. Met. 4.

intereunt demonstratio est, neq; scientia simpliciter &c. sed singularia sunt corruptibilia: vniuersalium ergo, & non singularium est reuera scientia. Porrò, vniuersalium, quatenus singularibus insunt, nulla potest esse scientia: quod enim inest singulari, singulare quidem est, quia, quicquid in aliquo recipitur, ad modum recipientis recipitur: vniuersalium ergo separatorum, atq; extra existentium, erit scientia. hæc autem vniuersalia, Plato ideas appellauit.
5. *Præterea. Ars imitatur naturam, vt docet philosophus 2. phy. sed artifex dum agit, exemplar ab artificiato separatum intuetur: natura ergo dum agit, præsupponit exemplar ab ipsa separatum, atq; distinctum. Sanè, particularis effectus à causa vniuersali producitur, quatenus propria, aut appropriata illius esse dicitur: sed effectus prorsus omnes, qui in vniuerso producuntur, à Deo, vtpote causa omnium amplissima proficiscuntur: per rationes ergo singulis quibusq; rebus distributas, atq; proprias in ipso existentes, emanant; alioqui non esset propria, siue appropiata cuiusq; rei causa vniuersalis assignanda.*
6. *Quidditates præterea, & definitiones ad singularia non spectant; sed ad vniuersalia potius, quemadmodum legitur 7. met. & primo posteriorum. necesse ergo est vniuersalia separata constitui, quorum esse possint diffinitiones, quidditates atque scientiæ. Sunt ergo ideæ, siue formæ separatæ à singularibus, ad quarum exemplum facta sunt omnia, mundus, & vniuersa, quæ cœli ambitu continentur. vnde Boëtius 3. de consolatione alloquens Deum, in hæc verba erupit: Tu cuncta superno ducis ab exemplo, mundum mente gerens pulchrum, pulcherrimus ipse. Mundi ergo exemplum æternum est in Deo, quam ideam vocamus, authore Platone.*
Boëtius.
Mundũ mente gerens.
7. *Amplius, principium productiuum in omni ferè generatione vniuoca est forma vel quidditas, quam ideam Plato vocat: idea namq; rem intuetur, quatenus est producibilis. Sed huiusmodi forma à re producta separatur: ergo idea, vtpote principium productiuum, à rebus singularibus separata, consistit. Agentia quoq; naturalia, quæ per qualitates actiuas atq; passiuas agunt, cùm vltra speciem propriam agere nequeant; profectò ad formam substantialẽ inducendam apta non sunt: qualitates enim illæ, formæ sunt accidentales, ab accidenti verò substantia non producitur. Igitur aliquæ sunt formæ à singularibus separatæ, quarum virtute generationes rerum procurantur, atq; conseruantur. Ex his ergo, atq; similibus satis constare puto, ideas formas esse à singularibus, corruptibilibusq; omnibus separatas.*

CAP. IIII.

Soluuntur Argumenta.

1. *D primum, verum quidem est ideas, quatenus sunt formæ, esse profectò à singularibus separatas, ratione duntaxat; non autem reali separatione extra omnem intellectum positas. hoc autem modo ideæ vniuersalia appellantur, quæ secundum rei veritatem, re, à singularibus non distinguuntur: verùm si ideas, rationes in intellectu primi opificis existentes, quibus vniuersa constant, intelligere volueris; illæ, hauddubium, ab omni prorsus corruptibili quàm longissimè discretæ sunt, atq; semotæ, quum sint æternæ, & diuinæ, insuper, rerum & scientiarum omnium causæ & principia. has puto à Platone ideas nuncupatas fuisse: quemadmodum & ipsius sententiæ, passim protestari videntur. profectò si hæc germanè, candidèq; expenderentur; nullus nobis remaneret ambigendi locus. Ad confirmationem dico, ideas esse principia essendi, quippe cùm sint rerum formæ, atq; ideo ratione, non autem re, à singularibus separari: ni formæ in mente diuina intelligendæ sint, quæ, vt diximus, ab omni creato separantur.*
Formæ in mẽte diuina re & ratione separantur à singularibus.
2. *Ad 2. eadem facilitate, atq; distinctione secundum soluitur argumentum, nec non confirmationes eiusdem: etenim ideæ, id est, vniuersalia priora sunt, & à singularibus ratione duntaxat, non autem re, seiunguntur.*
3. *Ad 3. quamuis res*

methaphisicæ re & ratione à materia separentur; nō ob id tamē ponendæ sunt ideæ, ab omni prorsus intellectu, atq; singularibus separatæ: non enim Plato ideo posuit ideas, vt methaphysicalia saluaret; sed ob id potiùs, vt de materialibus, atq; corruptibilibus rebus posset esse scientia. vel, & fortasse meliùs, vt omnimodam Dei sapientiam omnibus palam faceret, ad cuius exemplar condita sunt vniuersa. Ad confirmationem, quòd ideæ sint formæ, vel species rerum, dico, formam alicuius rei trifariam posse intelligi. Vno quidem modo, est forma agentis, effectum præcedentis, quæ scilicet propriè Idea dici non potest; effectus enim, quoniam frequenter in causis æquiuocis deficit, ad completam profectò necessariò nequit formæ pertingere rationem agentis. Alio modo, vt anima est forma hominis, & figura statuæ, est forma cupri. hæc cum sit forma partis compositi, idea dici non potest: idea planè ex sui ethymologia nominis, id sonare videtur, nempè ab eo, cuius est idea, separatam esse, atq; distinctam. Postremò, forma, id appellatur, ad cuius typum aliquid formatur, peculiariq; nomine forma exemplaris dicitur: atq; hoc modo idea, forma nominatur. Porrò, quamuis huiusmodi forma, species sit, quæ est rei similitudo; non est tamen de indiuiduis prædicabilis vniuocè, neq; secundùm esse existentiæ, extra singularia constituta sola consistit. Itaq; ideæ hoc modo, substantiæ dicendæ sunt; quatenus in singularibus subsistunt. Ad aliam confirmationem: Ideæ, iuxta Platonis sententiam, quoniam in mente diuina existunt, sunt entia per essentiam: à quibus entium multitudo proficiscitur: & ita substantiæ dicuntur, non quidem prædicabiles, vt genera, & species, quippe, quæ sub nullo genere continentur. Ad 4. sex rationibus pugnat Aristoteles contra Platonem, asserens, ideas non esse necessarias ad conseruandam scientiam rerum: quarum prima hæc est. Si omnium, inquit, essent ideæ, quorum sunt scientiæ, negationum quoque ideæ essent ponendæ: sunt enim aliquæ, vt dicitur in primo posteriorum, demonstrationes, quæ conclusionem inferunt negatiuam. At Plato, talium ideas omninò negauit: ergo. Item, si ita res se haberet, corruptibilium etiam essent ideæ, quod est contra Platonem. Tenet consequentia: Corruptibilium siquidem est scientia, alioqui scientia naturalis, quæ est de corruptibilibus, è medio tolleretur. Sanè, corruptibilium, quatenus in esse particulari considerantur, scientia esse non potest: bene verò in esse vniuersali, quod est incorruptibile. Item tertio, homo non est præter hominem singularem. Præterea, huiusmodi Platonis sententia, notiora, quàm sint ideæ, principia auferre videtur: nam ideæ iuxta Platonem, mathematicis, atq; sensibilibus rebus priores habentur: sed ideæ sunt numeri: igitur numeri præcedunt res mathematicas, atq; sensibiles. Porrò, dualitas, quoniam res est mathematica: numeri ergo aliquot dualitatem præcedent. atqui Plato dualitatem in numeris dixit esse primam. Item, de accidentibus est scientia: igitur ideæ accidentibus sunt assignandæ. sed eorum, quæ sunt secundùm accidens nulla est participatio, quod ideis non conuenit: non omnium ergo, quorum est scientia, & ideæ similiter. Amplius, aut ideæ & sensibilia, quæ ideas participant, vnius sunt speciei, aut non: si primum admiseris; aliquid planè vtrisq; erit commune, per se separatum, vt Platonis saluetur doctrina. multorum siquidem in specie vna conuenientium, idea aliqua separata, secundùm Platonem est assignanda. Si dixeris, ideas, quoniam sunt species incorruptibiles, superioribus non egere speciebus; profectò in eundem recides errorem: nam, mathematica, quæ inter sensibilia, & species medium tenere, Plato arbitratur, vna est illorum species communis separata, quia nimirum eorum plura, vnius probantur esse speciei. At, si ideæ, & res sensibiles, quæ ipsas ideas participant, vnius speciei non sint; tunc sanè nomen, quod de ipsis dicitur, erit prorsus æquiuocum. Sed Aristotelis rationibus sic possumus respondere. Ad primam: negationes per affirmationes cognosci: nam ita se habet negatio ad affirmationem, sicuti malum ad bonum: sed malum cognoscitur per ideam boni, & cæcitas per visum, & per affirmationem, negatio: quocirca, quamuis de negationibus, vt in lib. post. dicitur, per reductionem ad affirmationem habeatur scientia; non primò tamen; proinde ideas habere non est

Plato quare posuit ideas.

Forma tribus modis dicitur

Ideæ subsistūt in singularibus.

Ad 4. rationes philosop. contra Platonē, quòd ideæ non sunt ponendæ, pro scientia conseruanda.

3.

4.

5.

6.

Soluuntur Aristo. rationes

1.

non est necesse. Si similitudinem negaueris, dicens malum non esse bonum, negationem
2. autem posse veram fieri. Dico, malum sine bono, nullatenus inueniri, nec sine affirmatione, negationem consistere. Ad 2. corruptibilium, quatenus sunt corruptibilia, non datur
3. scientia, & ex consequenti, neque idea: quatenus autem in vniuersali consistunt, & scientia ex illis haberi potest, & idea similiter. Ad 3. Homo tertius &c. tria enim in quibusdam rerum generibus ponebat Plato: nempe quædam sensibilia, quædam mathematica, & species. Quare autem in quibusdam magis, quàm in aliis media ponantur, ratio aliqua non apparet: in specie ergo hominis inter ideale, & sensibile, medius homo erat ponendus &c.

Idea fundamẽti.

Sed ad hæc ita respondemus: eorum, quæ sunt ad aliquid, non est idea alia, quàm idea fundamenti. Etenim, eorum, quæ sunt ad aliquid, non quidem absolutè; sed per reductionem ad substantiam, potest esse scientia: non ergo est ponendus medius, siue tertius homo, ab illis duobus separatus, & distinctus. licet enim pro habenda scientia de homine, à sorte, & indiuiduantibus conditionibus, homo sit abstrahendus, atque considerandus secundùm suam essentiam, & naturam, & esse, quod in suis quidem principiis essentialibus habet, atque formalibus; non tamen gratia habendæ scientiæ, hominem tertium constitui necesse est per intellectum: quandoquidem ea, qua essentialiter, quidditatiueque aliquid cognosci-
4. tur, nulla certior habeatur cognitio. Ad 4. quamuis dualitas secundùm se sit prima numeri species; nihil tamen refert, quò minus aliqua idea, quæ est in numeris, per abstractionem, ipsam præcedere valeat: quemadmodum licet intelligere hominem, non intelle-
5. cto risibili; tametsi homo, sine risibili subsistere nequeat. Ad 5. Accidentia sine subiecto intelligi nequeunt, authore philosopho 7. met. com. 17. ideo, illorum scientia per reductionem ad subiectum habetur: quapropter sufficit, idea substantiæ, ad illorum scientiam habendam. Etenim, vnumquodque sicut se habet ad esse, inquit philosophus 2. met. com. 4 ita & ad veritatem: cùm autem accidentia, à substantia immediatè causentur; non est necesse, proprias accidentium ideas statuere, propriorum potissimè, & demonstrabilium accidentium, quorum est scientia: vna enim, eademque productione; non tamen eodem mo-
6. do, cum suo proprio subiecto producuntur. Ad 6. Idea, & res sensibiles, secundùm essentiam, vnius sunt speciei; differunt nihilominus secundùm diuersum modum essendi: natura quippe secundùm seipsam considerata, idea appellatur: vt autem esse habet in singularibus, dicitur res sensibilis. Ex quo fit, vt non sit ponenda aliqua idea, ab idea, & rebus sensibilibus abstracta. Nam quamuis eorum, quæ eiusdem sunt speciei, quæ nimirum esse per participationem habent, sit communis idea; non opus est tamen, eorum quæ eiusdem speciei habentur, quorum vnum per essentiam consideratur, alterum verò, secundùm esse, quod habet in singularibus, quòd vna sit eademque communis idea. Plato siquidem, naturam speculabatur humanam; quatenus esse haberet, suis in principiis essentialibus, formalibusque: quam ideam aiebat esse, singularium, quæ in seipsis hanc naturam complectuntur, quidditatem. Ideæ ergo hoc modo abstrahunt ab omni omninò re, quæ ad quidditatium illarum non spectat intellectum: propterea tales ideas extra omnem intellectum, extra denique singularia, nonnulli dicunt Platonem collocasse. Cæterùm, quamuis esse effectus in suis causis sit reale, actuale, ac virtuale; non tamen est esse actualis existentiæ, ratum in vltimo actu naturæ: est igitur esse effectus in sua causa, essentiæ potius, licet imperfectum, quàm existentiæ: res enim in suis causis veriùs sunt, quàm in seipsis: nam etsi in causis sint in potentia, in seipsis verò in actu; potentia tamen actiua, actu à se producto, potior est, atque potentior. Itaque, si ideæ esse habeant in suis principiis essentialibus; verisimile tamen est, illud esse existentiæ non esse dicendum: quod puto Platonem non esse concessurum. Et hæc ad philosophi rationes contra Platonem disputantis, sint dicta.

Idea singularium est natura in suis principiis formalibus & essentialibus.

5. Ad principale.

Ad quintum argumentum principale: Artifex in agendo, ideam in sua mente existentem intuetur: non est ergo idea ab omni prorsus intellectu separata. Ad confirmationem, dico, effectus particulares ab vniuersali causa, nempè à diuina mente produci, in

qua emi-

quæ eminenter sunt singularum ideæ naturarum propriæ, atq; distinctæ, aut formali, aut
rationali saltem distinctione. Ad 6. pro diffinitionū ratione conseruanda, sufficere puto 6.
vniuersalia, quæ à singularibus ratione tantummodo, non autem re separantur. Boëtij ve-
rò authoritatem veram esse, atq; Platonicam pronuncio: ex hoc tamen non sequitur ideã
illam extra diuinum intellectum per se subsistere. Ad 7. & vltimum, principium pro- 7.
ductiuum quo, à sensibilibus non est separatum, sed est in causa producente, vel in intel-
lectu primi agentis: ideo opus est ideas à sensibilibus quidem discretas ponere, non au-
tem extra intellectum primi artificis. Ad confirmationem dico, quamuis formæ acciden
tales, propria virtute formam substantialem producere nequeant; virtute tamen formæ
substantialis, secundùm quam agunt, id præstare, non est illis difficile. Agit enim forma Forma accidentalis agit virtute formę substantialis.
accidentalis virtute formæ substantialis, quasi illius instrumentum. calor siquidem ignis
instrumentum dicitur virtutis nutritiuæ 2. de anima, com. 50. Si igitur formæ acciden-
talis actio, ad substantialem formam terminetur, nihil sequetur absurdi: etenim sicut ca-
lor ignis, vt instrumentum agit formæ substantialis ignis; ita planè agere potest, quasi
instrumentum animæ sensibilis, ad animam in actum sensibilem educendam. Sed iterum
Aristoteles infirmare intendit rationes Platonis, aliis argumentis, quæ sequuntur.

CAP. V.

Ideas nihil conferre, neq; æternis, neq; sensibilibus, philosophus multis probat rationibus primo met.

Deæ, inquit, introductæ sunt à Platone, immobilitatis, non motus gratia. 1.
Quoniam quidem sensibilia prorsus omnia sub continuo motu aguntur; ali-
quas posuit Plato ideas à sensibilibus separatas, quarum esset scientia. ideæ
ergo immobilitatis, non motus sunt principia, atque ex consequenti, motus,
aut transmutationis habendæ causa, sensibilibus conferunt nihil. Item, vnius 2.
cuiusq; rei cognitio per suæ cognitionem substantiæ perficitur, non per aliquarum extrin-
secarum cognitionem substantiarum: sed ideæ sunt substantiæ extrinsecæ, authore Plato-
ne: nihil ergo conducunt ad rerum scientiam habendam. Illæ siquidem ideæ non sunt sub-
stantiæ rerum sensibilium; cuiuslibet namq; rei substantia in eo est, cuius est substantia:
sed illæ à sensibilibus prorsus sunt separatæ: ergo quod prius. Neq; præterea huiusmodi
ideæ, rebus adsunt sensibilibus, ac substantialibus, tanquam ideas participantibus, alioqui
formæ, & accidentia absq; substātiis possent esse; ea namq; sola misceri apta nata sunt, quæ
possunt separata existere. Item, idea, quatenus est causa exemplaris, nullius est vtilitatis; 3.
exemplaris enim vtilitas est, quia nimirum artifex intuens exemplar, similitudinem
transfert formæ, rei à se componendæ. Tunc sic arguit: aut illa similitudo rebus genitis
inest per respectum alicuius agentis ad exemplar: aut non. si non, nihil refert, ideas in-
tueri aut non intueri. si sic, haud certè dici poterit, causam similitudinis in genito, infe-
rioris formam, esse generantis. fieret profectò aliquid simile per respectum ad agens se-
paratum, & non ad agens sensibile: atq; ita aliquis Mercurio similis fieret, posito vel re-
moto Mercurio, quod planè falsum est. Quòd ideæ non conferant sensibilibus, quatenus 4.
sunt causæ formales, sic: Substantiam & causam formalem, ab eo, cuius est substantia, se-
parari est impossibile: sed ideæ sunt separatæ à sensibus, vt dicit Plato. ergo &c. Item, po- 5.
sita causa, ponitur effectus: si ergo ideæ sunt causæ rerum, atq; illæ sunt quidem perpetuæ:
semper ergo indiuidua, quæ ipsas participant, extiterunt, quod Plato sanè nunquam esset
dicturus. Item, sicut se habent artificialia ad causas artificiales; ita planè, naturalia ad 6.
causas naturales: sed multa hîc fiunt, secundùm Platonicos, vtpote domus, anulus, & quæ

Soluuntur Aristotelis rationes.

sunt generis eiusdem, quibus ideæ non aßignantur : aliquæ ergo fient res naturales, sine propriis ac peculiaribus ideis. Porrò, quispiam sic posset philosophi argumenta soluere: si naturam Plato vocat ideam, in suis videlicet principiis essentialibus manentem, à particularibus indiuisis abstractam : natura verò est principium motus, & quietis, authore philosopho 2. phy: Igitur idea est causa motus. Neq; est impoßibile, id, quod in se est immobile, in aliis principium esse mutabilitatis. imò, mobile, ad aliquod immobile, ne in mobilibus processus fiat in infinitū, est reuocandum. Itaq; naturæ specificæ, etiam philosophi doctrinam sequentes, etsi secundùm esse, quod in singularibus habent, mutabilitati subiaceant; per abstractionem tamen immutabiles sunt. Ad 2. maior est falsa: effectus enim naturales à quatuor causis dependent; ideo, non solùm vnius, sed omnium prorsus cognitio est necessaria causarum. siquidem tunc nos arbitramur veram habere scientiam, si causas omnes (vt ipse dicit primo post.) nouerimus. Minor quoq; est falsa: nam naturæ specificæ etsi separatæ ponantur à Platone, quòad hoc, & illud; subsistunt tamen secundùm esse existentiæ actualis, & ratum in principiis suis, causisq; essentialibus: est etiam fallacia æquiuocationis in hoc termino, separatum, multiplex enim esse potest. Ad alias confirmationes dico, participare, bifariam dici. vno quidem modo propriè, & perinde est, in mixtione partē rei capere: quo planè modo, singularia, ideas participare, Plato negauit, alio modo, idem est, ac suo insignificato aliud includere : quo sanè modo, species, genus participat, & indiuiduū, genus, & speciem. Ita autem singularia ideas participare, affirmat Plato. Ex quo patet, sub hoc verbo separatā esse fallaciam æquiuocationis. Ad 3. in omnibus, quæ non casu, sed natura generantur, forma est generationis finis : quæ profectò per se existens, est cognoscendi operandiq; principium : multisq; ex rationibus, idea nominatur, & exemplar. in rebus autem generatis similitudo prouenit per respectū ad exemplar alicuius agentis. Quam ob rem consequentia non tenet: etenim illa similitudo, nedum ab ideis, verùm etiam ab agente particulari effectiuè dependet. Cæterùm Plato specierum, & non generum ideas esse voluit: species enim, teste philosopho, in Topicis, à parte rei est vnum, non autem genus: ideæ siquidem in istis inferioribus, non sunt materiæ factiuæ, seu productiuæ, sed formæ. singularitatis autem principium, materia est: per formam autem; ex singularibus quodlibet collocatur in specie. Idea, præterea eorum est, quæ per se à natura intenduntur : natura verò principaliter speciem intendit, vt dicitur in lib. de anima, & 18. de animalibus. Intentio ergo naturæ, non quidem ad generis; sed ad speciei formam, terminatur. Idealis igitur natura, in quantùm est principium formale, est principium cognoscendi, vocaturq; idea. Vt autem est principium finale, exemplar appellatur. Ad 4. est fallacia æquiuocationis in hoc termino, separatum, vt dictum est. Ad 5. posita causa per se sufficiente, & applicata, non aliquo modo impedita, ponitur effectus: non autem posito principio formali, & quidditatiuo, ponitur effectus naturalis, nisi posito efficiente, & materiali principio. At, non omnium, ideas esse principia, nisi formalia tantùm atq; finalia, dixit Plato. Ad 6. negatur similitudo : materia namq; artificialium, non autem naturalium rerum est tota substantia : Platò autem materiæ primæ ideam non posuit. Porrò, rerum naturalium non est materia sola, tota substantia, sed potiùs forma, siue natura. Quare, similitudinem aßumptam bonam, validamq; non esse, clarißimè patet. Hæc ad Aristotelis rationes.

1\.

2\.

Naturæ specificæ subsistūt in singularibus.

3\.

Idea speciei, & non generis.

Idea est principiū cognoscendi, & exemplar.

4\.

5\.

6\.

CAP. VI.

Ideas non esse numerum, philosophus multis rationibus contra Platonem ostendere nititur.

Post

POsthac videndum est, quomodo pugnet Aristo. contra Platonem, asseren-
tem ideas esse numerum. Plato, non solùm ideas, rerum formas atq; princi-
pia posuit, sed etiam numerum eße voluit : numerum, inquam, specierum,
& idearum, non autem discretæ quantitatis: has enim dixit eße numerum,
quæ proportionibus iunctæ, res, tum ex parte materiæ, tum etiam ex parte
formæ in harmonicis ordinibus constituunt. Triplicem autem eße numerum, fassus est:
instrumentalem scilicet, quo discreta entium quantitas mensuratur : formalem, quo quæ-
libet res in numero ponitur, atq; in numeri proportionibus constituitur : materialem, qui
est rei sensibilis in proportione numeri constitutæ. Verùm aduersus huiusmodi Platonis
sententiam, grauißimis, fortißimisq; arguit philosophus rationibus. Eorum, inquit, quæ 1.
sunt idem secundùm substantiam, vnum certè non potest esse alterius causa: sed ideæ sunt
numeri, & sensibilia similiter: igitur ideæ sensibilium causæ esse non possunt. Neq; refert,
quòd ideæ, & sensibilia non sint idem numeri, aut quia ideæ sunt numeri sempiterni, si-
quidem in ratione numeri pariter conueniunt: quæ autem sunt idem secundùm rationem,
vnum non est causa alteriùs. Sempiternum præterea, & non sempiternum, non per habi-
tudinem vnius ad alterum; sed absolutè distinguuntur, non per causam, & causatũ. Item, 2.
si ideæ sunt numeri; tunc ex multis, vna fieret idea, quod est impoßibile. Tenet consequen-
tia: nam ex multis vnus fit numerus. Antecedentis autem falsitas patet: etenim si ex mul
tis diuersarum specierum, aliquid vnum fiet; id profectò per mixtionem, in qua miscibi-
lium species non saluantur, constituetur : ipsæ autem numerorum species, simul coniun-
ctæ, numerum constituunt. sic binarius, & trinarius, quinarium, & in quinario vterq; nu-
merus remanet integer. Item, quemadmodum mathematica inter ideas, atque sensibilia, 3.
media sunt; ita planè necessariò ponendus est numerus, qui mediet inter idearum, & sen-
sibilium numerum : sed istius medij numeri ratio aliqua reddi non potest : ergo. Maior
autem patet: illa siquidem mathematica intermedia, ex numeris, veluti ex primis princi-
piis, constant: vnum namq; secundùm Platonicos, punctum constituit, binarius lineam,
ternarius superficiem, quaternarius corpus. Corpora quoq; ex superficiebus componi aie-
bant, superficies verò ex lineis, lineæ autem ex punctis, puncta verò ex vnitatibus, quæ
numeros constituunt. Item, si omnia, quæ in sensibilibus habentur, ab ideis causantur; vtra 4.
que profectò vnitas, ex quibus dualitas cõstat, ex idea dualitatis constabit; dualitas nam
que est principium numeri apud Platonicos: sed vnitatem, ex dualitate causari, est im-
poßibile: ergo &c. Item, Multa, ad vnum aliquod constituendum conuenire nequeunt, 5.
nisi per causam aliquam extrinsecam, vtpote agentem, vel intrinsecam vnientem. Nam si
aliqua per seipsa vniantur; vnum sanè se habebit, vt potentia; aliud verò, vt actus, quorũ
neutrum, vnitatibus conuenire potest. Item, si ideæ sint numeri, & substantiæ rerum; aut 6.
vnitates in inuicem conueniunt, aut ab inuicem distant. Quòd si ab inuicem dißentiant;
vnitas ergo, in quantùm vnitas, principium non dicitur : vnde fieret, vt numeri non sint
substantiæ rerum. hac enim de causa, numerus substantia appellatur; quia nimirum ex v-
nitatibus constat, quæ sunt rerum substantiæ: quæ autem dißentiunt omninò, vnum consti
tuere non possunt. Sanè, quãuis in ratione vnitatis conueniant; tamen quia ab inuicem sunt
differentes; propterea vnitas principium dici non potest. Si autem conueniant, totũ vtiq;
vniuersum vnũ, atq; idem erit: cuiuslibet enim rei substantia hoc ipsum est, quod est indif-
ferens: atq; ita vnum & idem, omnium erit principium, quod est impoßibile: vnũ namq;
& idem, non est sui ipsius principium. Porrò, ad has philosophi rationes ita respondere
valemus: & ad primam quidem, verũ planè esse, ea, quæ ratione ac substantia sunt idem,
vnum, alteriùs non esse principium: quæ verò ratione dissentiunt, substantia autem con-
ueniunt, bene vnum esse principium alteriùs quidditatiuum, atq; productiuum. Pater 1.
enim in diuinis est principium productiuum filij; vna nihilominus est vtriusq; substantia.
sic animal rationale est quidditatiuum hominis principium; vnam tamen, eandemque

Ideas esse numerum.

Triplex numerus.

Soluuntur rationes philosophi.

Quomodo se habeant idearum & sensibilium numeri.

vterque substantiam habet. Ad confirmationem autem dico, quæ propria ratione, vnum sunt; vnum, alteriùs vt sit, causa esse nequit. quæ verò secundùm rationem communem vnum sunt, secundùm proprias autem separantur; bene vnum poteſt alteriùs esse principium. hoc autem modo se habent idearum, atque sensibilium numeri: quare, vnum, poteſt eſse principium alteriùs. Ad aliam confirmationem respondeo, illa differre realiter, non per habitudinem solam principij ad principiatum: aut quia vnum sempiternũ, aliud verò eſt sensibile; aliquid enim reale sensibilia in se includunt, quod in ideis non continetur.

2. Ad 2. negatur consequentia: & ad probationem dico, philosophum aduersus se pugnare: nam 5. met: ait: Quòd bis tria non sunt sex: sed semel sex sunt sex. Itaque non eſt necesse, ex pluribus, ideam vnam fieri, licet ideæ numeri dicantur.

3. Ad 3. concedimus mathematica esse numerum, nullumque inde sequi inconueniens.

4. Ad 4. vnitas, si dualitatis pars esse dicatur, causatur quidem, non à dualitate, cuius pars eſt, sed à dualitate potiùs idearum; non certè, quatenus eſt dualitas; sed potiùs, quia duas vnitates complectitur.

5. Ad 5. quamuis vnitates formaliter sumptæ, actus potentiæque rationem non habeant; si tamen materialiter sumantur; vna quidem potentiæ, altera verò actus rationem habebit: vnde materia, potentiæ vicem obtinet, forma verò, actus, ex quibus natura, seu idea componitur.

6. Ad 6. dico, vnitates esse quidem difformes, idque seipsis, non per aliquam aliam formam discerni: interdum certè aliquid ab alio, per aliquod sibi additum diſtinguitur, vt homo à leone, idque per rationale, nonnunquam verò seipso: quo profectò modo vnitates à seipsis diſtinguuntur. Ad aliam rationem respondeo, asserens omnia eſse vnum secundùm substantiam, & vnum transcendens, quemadmodum 4. met: vnum quoque esse vnum, siue dici secundùm substantiam, philosophus clarissimè docet. Porrò, hæc annotasse studioso sufficiat lectori, qui ex paucis spicis, magnos satagit manipulos colligere, & in horrea philosophiæ inferre.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Platonem insufficienter disputaſſe de principiis eſsendi rerum, philosophus oſtendere ſtudet.

Principia rerum subsistentium apud Platonem.

1. HÆc sunt principia apud Platonem, quibus res conditæ subsistunt: quatuor elementa, quæ materiæ, principijque materialis vice funguntur: idea, vtpote formale principium: bonitas opificis, quod eſt principium finale: Deus verò ipse causa efficiens, atque producens. Porrò cuiuslibet compositi, nedum forma partis, verùm etiam forma totius, quæ ex vnione partis cum materia resultat, vt dicitur 5. met: appellatur causa formalis. hanc autem Plato nomine ideæ, nos autem quidditatis appellare consueuimus. Sed philosophus perpetuo studio Platonis ideas euertere studet. Arguit igitur hoc modo: Quoniam ex hoc homines philosophari incepęrunt, quod causas inquisierunt: ad omnem ergo pertinet sapientiam, causas eorum quæ sensui apparent, inquirere singulorum. Sed Platonici causam rerum principia neglexerunt, nihil enim de causa efficiente; quæ eſt rerum transmutationis principium, locuti sunt. neglexerunt quoque causam formalem: forma enim simul eſt cum suo effectu: Idea autem, quam ipsi dicunt causam formalem, à suo eſt semota effectu, atque diſtincta: formæ ergo nomen habere non meretur.

2. Illud præterea, quod tanquam rei ponitur materia, magis eſt substantia rei, ac de re ipsa prædicabile, quàm id, quod eſt separatum. sed ideæ vt Platonici dicunt, sunt à sensibilibus separatæ: magis ergo eſt substantia materia, quàm idea, siue forma.

3. Amplius, si sensibilia ab ideis causantur, profectò necesse eſt ideam in motu consistere. Porrò, motus sine eo, quod mouetur, eſse non poteſt: mouetur ergo idea, quod

quod Plato negauit, quippe, qui aſſerit ideas im̃obiles eſſe. Quòd ſi dixeris, ideas in motu non eſſe; tunc quæro, vnde ergo motus in hæc inferiora venit, quandoquidem, hæc ſenſibilia à formis ſeparatis principiũ habeant producendi? deſtrueretur ergo ſcientia naturalis, quæ circa mobilia verſatur. Adhuc, ſi omnium rerum, vnum eſſet ſubſtantia: õnia ergo ſicut naturales dixerunt, eſſent vnum: ſed non omnia ſunt vnum: ergo non rectè ſentiunt Platonici, qui omnia dicunt eſſe vnum. Dicis, Plato ait, omnia eſſe vnum ſecundùm ſpeciem, non autem ſimpliciter: ſed tunc vnum eſſet omnium genus, & ex conſequenti omnia vnum ſubſtantialiter, quemadmodum hominem, & leonem dicimus eſſe vnum genus: ſed hoc eſt impoſſibile, nempè omnia eſſe vnum ſubſtantialiter: igitur, omnia non ſunt vnum ſecundùm ideam, ſiue ſpeciem. Verùm ad has philoſophi rationes non eſt multum difficile reſpondere: & ad primam quidem negamus maiorem: patet enim Platonem principia naturalia poſuiſſe. Ad 2. quamuis materia, ſecundùm eſſe ratum, & cõpletum actualis exiſtentiæ, ſit magis ſubſtantia rei, quàm id, quòd eſt ſeparatum; id tamen, quod eſt ſeparatum, nempè idea, ſecundùm eſſe, quod in principiis habet quidditatiuis, ſecundùm eſſe exiſtentiæ eſt magis rei ſubſtantia, quàm materia. Ad 3. quemadmodum idea accidentis, ſeparatim diſtincta ab idea ſubſtantiæ, ponenda non eſt; ita planè idea motus, ab idea rei immobilis, vtpote ideæ. porrò, motus cauſa materialis, materia eſt, idea verò, cauſa formalis, agens autem eſt cauſa efficiens. Ad 4. ſicut omnia ſunt ens; ita ſanè, omnia ſunt vnum: non quidem inter ſe; ſed in ſe. vnumquodq; enim ens eſt in ſe vnum, ab alio verò diſtinctum. Itaq;, quamuis ſint omnia vnum in ſe; ex hoc tamen non tollitur rerum multitudo. vnum ſiquidem, quod cum ente conuertitur, ſupra ipſum, addit nihil, niſi in diuiſionem tantùm: atq; hoc vnum, multitudinem priuat, quia multitudo ex diuiſione naſcitur; multitudinẽ, inquam, extrinſecam, quæ vnitati opponitur. neq; enim ex hoc, quod aliquid vnũ eſſe dicitur, omnẽ extra ſe multitudinem deſtruit, atq; negat; ſed ipſius potiùs diuiſionẽ in multa. Dicis, Plato poſuit longitudines, latitudines, ſoliditates eſſe ſubſtantias rerũ ſenſibilium: tales ergo longitudines, aut ſunt ſpecies, aut intermedia, aut ſenſibilia. atqui Plato nequaquam poſuit plura genera entium. longitudines autem, ſpecies eſſe nequeunt; ſpecies ſiquidem, ſiue ideæ eſſentialiter numeri ſunt: neq; intermedia, quippè, cum illa ſint mathematica: neq; ſenſibilia, quia corruptioni ſubdita ſunt, hæc autem minimè. quare, aut quartum entium genus ponendum eſt, aut hæc remouenda. Reſpondeo, Platonem poſuiſſe huiuſmodi longitudines, & ſimilia eſſe rerum ſubſtantias, quia nimirum, ſubſtantias rerum conſequuntur: corpus enim ſenſibile produci, niſi quantùm, longum, latum, & profundum fuerit, eſt impoſſibile. Quare huiuſmodi non oportet ideas eſſe, aut intermedia, vel ſenſibiles ſubſtantias, quæ res quidem ſenſibiles neceſſariò inſequuntur. Verùm adhuc inſtat philoſophus, aſſerens ideas non eſſe principium ſcientiæ in nobis, vt dicetur cap. ſequenti,

Marginal notes: 4. — Soluuntur Ariſtotelis rationes. 1. 2. 3. 4. — Vnum ſunt omnia, inter ſe verò diſtincta. — Obiectio. — Solutio.

CAP. II.

Ideas non eſſe principium ſcientiæ in nobis, Philoſophus probare ſtudet.

Vm ſcientia ſit incorruptibilium, atq; eorum, quæ neceſſaria ſunt: omnia autem, quæ hîc habentur, mutabilitati ſubdita ſint: vniuerſalia perpetua, atq; æterna Plato eſſe voluit, vt eorum vera haberetur ſcientia. Adhuc, quò magis res ad im̃aterialitatem accedit; eò magis certè cognoſcibilis redditur: immaterialitas enim, & intellectui cognoſcenti, & rei cognitæ perſimilis eſt. ideoq; Plato immaterialia, atq; ſeparata à corruptibilibus illa eſſe dixit, de quibus verè aliquid ſciremus. fortaſſis ideò à materialibus, corruptibilibusq; ſcientiam

Marginal note: Ideę quare poſitæ ſint à Platone.

sustulit; quia Deum solum appellauit sapientem, in cuius intellectu, ideas, siue formas æternas collocauit. Cæterùm, cōtra huiusmodi rationes hoc modo instat, atq; insurgit Aristoteles: Si, inquit, ex ideis scientiæ in nobis causantur; nō contingeret aliquem addiscere: nullus enim cognoscit, quod est addisciturus. At, si ideæ scientiæ sunt genitrices, atq; parētes; omnium sanè scientiam haberemus, ideas habentes, quippe cùm scibilium omnium rationes sint. de nouo ergo nihil sumus intellecturi, nisi id, quod nobis priùs erat cognitum.
2. Amplius, si ita res se habet, vt Plato dicit; tunc planè scientia esset nobis congenita, atq; connaturalis, vnde nec ipsam vlla caperet temporis obliuio. etenim, sensibilia, ideò naturam separatam adipiscuntur; quia scilicet, secundùm Platonem, ideas participant: sed naturalis cognitionis nulla datur obliuio, quemadmodum primorum cognitio principiorū hoc ipsum protestatur: scientiarum ergo, quas per ideas nacti sumus, obliuisci non possumus. Sed hoc est contra Platonem, qui ait, animam ex descensu ad corpus, scientiæ, quam priùs habuerat, obliuisci; ac deinde per disciplinæ exercitium, iam ammissæ reminisci:
3. atq; ita nostrum addiscere, est quodam reminisci. Item, ad perfectam rerum cognitionem habendam, nedum formæ cognitio necessaria est; verùm etiam, materialium notitia principiorum, ex quibus res ipsæ componuntur: Ideæ ergo sine materialium principiorū notitia, perfectam nequeunt causare scientiam. Maior autem probatur exemplo de litera, sysma, adducto: quidam enim dubitant, vtrum ex quatuor literis s. s. y. m. a. sit cōposita necne, aut sit vna, præter has, litera, proprium sonum possidens. itaq; materialia rerum principia in dubitationem veniunt: necessaria ergo sunt, perfectam rerum noti-
4. tiam habere cupientibus. Item, si ideæ sufficiant ad ingerendum, causandumq; in nobis rerum notitiam; posset profectò aliquis non habens sensum aliquem, illius sensus cognoscibilia attingere, quod est falsum. nam cœcus de coloribus, scientiam non habet. Consequentia tenet: rerum siquidem scientiam, sine sensibilium cognitione, quæ sunt elementa rerum, habere non possumus: igitur, si ideæ sufficienter in nobis causant scientiam; & sensibilium quoque cognitionem causabunt. sed per sensum, non sumus dispositi ad ideas cognoscendas: sine ergo sensu cognoscimus sensibilia, nempe per solum idearum adminiculum, quod planè impossibile reputatur. Ex his ergo, atque similibus apparet, ideas non esse principia scientiæ, quam nos ex sensibilium habemus rerum cognitione. His autem philosophi rationibus ita respondemus.

Soluūtur philosophi rationes.

1. Ad primam, quamuis ideæ omnium scibilium rationes sint: omnium tamen nos habere scientiam, nequaquam opus est, aut omnibus modis necessarium: etenim, non omnium rerum ideas nouimus, sicuti nec principia propria, aut essentialia omnium: multorum ergo, tum lumine, virtuteq; intellectus agentis, tum magistrorum ope, & industria, cognitionem acquirimus: non ergo oportet nos
2. per ideas omnium habere scientiam. Ad 2. scientiam nobis esse congenitam, atq; connaturalem multifariam dicitur. vno quidem modo, quia est secundum naturam, ex quo scientia naturalis vocatur. alio modo, naturalis, vtpote à natura fluens, idq; bifariam: aut perfectè, & tunc scientiæ non sunt nobis congenitæ, aut connaturales: ab imperfecto namq; ad perfectum natura proficiscitur. alio modo, imperfectè, ac virtualiter, quemadmodum effectus in suis proximis causis continentur: secundùm quem profectò modū, omnes scientias nobis connaturales Plato esse voluit. vnde addiscimus aliquid noui, vtpote ab imperfectò, ad perfectum scientiæ ordinem progredientes. Porrò, prima principia naturaliter sunt nobis nota, ex quibus, lumine intellectus agentis adiuti, alias conclusio-

Scientia nobis congenita quomodo.

3. nes acquirimus. Ad 3. Idea, est forma totius, quæ videlicet, secundùm Platonem, formam partis, ac sensibilium includit materiam. quare, rerum naturalium diffinitiones,
4. formam, materiamq; complectuntur. Ad 4. quemadmodum rerum diffinitiones, seu quidditates, per seipsas sufficiunt; ita certè ideæ ad rerum cognitionem: ex hoc tamen sensus ministeria non excludimus; quæ scientiæ rerum acquirendæ, subseruiunt, atq; ministrant. Ex his ergo patet, quid ad philosophi rationes, contra Platonem disputantis sit

dicendum

De ſapientia Dei.

dicendum. Cæterùm, hæc de Platonis, ac philoſophi controuerſia pro ideis ſtatuendis dixi: ſtudioſiores verò, ac ſapientiores, in dies maiora ſunt dicturi, & inuenturi.

QVAESTIONIS QVARTAE CAP. I.

De Dei ſapientia.

ARduum idearum negotium, atque difficile, tum apud illuſtres philoſophorum principes, tum etiam apud diuinos, ſeu theologos, ſine diuinæ ſapientiæ cognitione, abſolui non poteſt. Quapropter, de ſapientia diuini Pymandri nõnulla dicturus, ipſum ex intimis animæ medullis oro; vt ſedium ſuarum aſſiſtricem ſapientiam cœlitus mittat, doceatque abdita ſuæ ſapientiæ, diuinæque cognitionis oracula. ſapientia enim, diuina potiùs, quàm humana eſt poſſeſſio: ſapientia enim eſt rerum omnium humanarum, diuinarumque cognitio, quæ ſola in Deo reperitur. Vnde antiquiſſimi philoſophi dixerunt, Deum vbique adeſſe, omniumque ante oculos eius verſari abſolutiſſimam notitiam. hinc oculum Dei fortiſſimum, robuſtiſſimumque appellabant. Natura autem humana cùm ſit ſerua, & imbecilla; à Deo ſapientiam poſſidere credenda eſt. Et vt dicit Simonides, quem Plato in primo de repub. diuinum virum appellat, ſolus Deus habet hoc decus. Oraculum vocabat Deum ἀδίδακτον, non edoctum; ſed ſeipſo ſapientem. veteres clamant, αὐτόσοφον per ſe, & à ſe ſapientem. In theologia legimus, ſapientiam fuiſſe omnium rerum inuentricem. Ariſtoteles dixit, quòd ſolus Deus ſapiens ſit: proinde reprehendit poëtas mendaces, qui dicebant, Deũ ſapientiam mortalibus inuidiſſe: etenim in Deum non cadit inuidia: ſi non inuidit, dedit: & ſi dedit, vt etiam ait Cicero (excepta ſapientia) nihil à diis immortalibus dari amicitia, melius potuiſſe. Socrates apud Platonem in ſua apologia: Videtur mihi, inquit, ô viri Athenienſes, reuera ſolus Deus ſapiens eſſe, atque in hoc oraculo id ſibi velle, humanam videlicet ſapiẽtiam parui, imò nihil pendendam eſſe. In fine Phædri, Sapientis nomen magnum, ſolique Deo conuenire videtur. In Alcibiadis primo: Nemo itaque felix eſſe poteſt; niſi ſapiens, bonusque ſit. Quis autem bonus, niſi ſolus Deus? ipſe igitur eſt ſolus ſapiens, & natura bonus. Et in Litigioſo: Sapientia, inquit, omnibus humanis in rebus, felices nos efficit. neque enim aberrat vnquam, nec fallitur ſapientia; ſed rectè opus peragit, aſſequiturque, alioqui ne ſapientia quidem ſit. ſed quæ ſapientia humana, quæ interdum non aberret, atque dormitet? Illam ergo veram vocat ſapientiam, quæ nunquam aberrat, nec vnquam fallitur, quam nos diuinam vocamus, nominamusque. In Sophiſta ſub fabulæ prætextu, ſapientiam è cœlo nobis allatam fuiſſe deſcribit. Vidit Promotheus cætera animalia ſuis quæque fulta muneribus, bonisque referta; hominem autem nudum, inermem, calceorum, ſtramentorumque indigum. Cùmque aliam ſalutis humanæ viam conſultans Promotheus non inueniret, ſurripuit Vulcani, Mineruæque artificioſam pariter cum igne ſapientiam: neque enim fieri poterat, vt eam ſine igne nanciſceretur quis, vel etiam vteretur. Eam itaque ſic hominum generi Promotheus intulit, atque ita ſapientiam conſecuti ſumus. Mirum certè, quòd ſapientia per verbum Pymandri nobis tributa, ſine igne haberi non poteſt: nec quis ſine igne ea vti: eſt enim Deus noſter ignis ardens, ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, qui effudit eam ſuper omnia opera eius. Et in 4. de repub. In ordinanda, inquit, ciuitate, nulli credimus (ſi ſapimus) nulloque alio vtimur interprete, niſi patrio Deo. hic nempè Deus, in rebus huiuſmodi cunctis hominibus patrius interpres, in media terra, ſuper vmbilicum ſedens, exponit. Conſtat vtique, quòd ſapiens ciuitas, fortis, & temperata, & iuſta ſit. quaſi diceret, ſine ſapientia, nulla ciuitas, nullaque virtus ſuum poteſt habere dominium. in Sophiſta, Lacedæmoniorum ſtudium commendat: Lacedæmoniorum, ait, virtus, in ſapientiæ magis, quàm exercitationis ſtudio verſatur. Quamobrem, Thales Mileſius, & Mitylenus

Sapientia diuina eſt poſſeſſio.

Simonides.

Oraculum Apoll.

Ariſtoteles.

Cicero.

Socrates.

Plato.

Deus ſolus ſapiens & bonus.

Promothei fabula.

Deus ſedet in media terra.

7. ſapientes Græciæ.

Lacedæmoniorum ſapientia.

Pittacus,

De sapientia Dei.

Pittacus, Bias Prienus, noster Solon, Cleobolus Lindius, Mysochenæus, Lacedæmonius Chylo. hi omnes æmuli, studiosiq́ Lacedæmoniæ sapientiæ fuerunt: eam talem fuisse cōperimus, verba breuia, memoratu vnicuiq́ digna: hi facto consilio, ex communi consensu, has Delphici Apollinis templo primitias sapientiæ dedicârunt: quæ templo inscriptæ ab omnibus celebrantur: Cognosce teipsum: Nihil nimis. Et quis est? qui seipsum cognoscit; nisi solus Deus, cui soli congruit sapientiæ nomen? Sic Solon Deum tantummodo sapientem appellauit: cùm enim à piscatoribus Milesiis iuuenes quidam iactum essent mercati, hiq́ mensam auream traxissent, contendentibus vtrisq́ de mensa ac sibi vendicantibus, Apollo consultus, iussit sapienti dari: data est ergo primùm Thaleti, qui sapientior cæteris habebatur. hic eam misit alij ex septem, qui alij remisit, quoad ventum est ad Solonem, qui mensam iussit Apollini, nempe verè sapienti dari. vnde Democritus ait: Omnia Iupiter nouit, omnia ille dare, & omnia potest auferre, Rex omnium ipse solus. itaq́ qui nouit omnia, omniaq́ dare auferreq́ potest, ipse profectò & rex solus, & sapiens quoq́ solus est. Quis, inquit propheta Baruc, est locus sapientiæ, aut quis inuenit semitas eius? non principes Theman, non gigantes, viri famosi, scientes bellum, non qui argentum, & aurum fabricant; sed qui fecit omnia, nouit eam, & transtulit illam de nubibus, & dedit illam Iacob seruo suo, & Israeli puero suo. In terris ergo non erat sapientia, sed verbum Pymandri de nubibus illam ad nos attulit. Iob in antiquis dicit esse sapientiam, & in multo tempore prudentiam. Quis autem Deo antiquior? Quam ob causam sapiens corde ab eodem propheta vocatur: dicitq́ illius sapientiam, cœlo altiorē esse, inferno verò profundiorem, mari latiorem, terra longiorem. Salomon ait sapientiam, omnia attingentem, atq́ per lata terrarum spatia, & tractus maris meantem. Attingit, inquit, à fine, vsq́ in finem fortiter, & disponit omnia suauiter. vnde in Pro. Ab initio, & ante secula creata sum, & nondum erant abyssi, & ego iam concepta erā: quando præparabat cœlos aderam, & cum eo eram cuncta componens. in lib. Eccl. Ego ex ore altissimi prodij, primogenita sum omnis creaturæ: cuius potentiam subdit: In omni gente primatum tenui, sublimium, & superborum colla propria virtute calcaui. Dauid: Omnia in sapientia fecisti domine, inquit, cuius sapientiæ nullum esse terminum pronuntiat: & sapientiæ eius non est numerus. In quo, inquit, Paulus ad Col. 2. sunt thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. huic diuinorum theologiæ suffragantur philosophi diuinæ sapientiæ studiosi: Epicarmus Pythagoricus. Nihil Deo clam; sed natura ipse videt: nihilq́ est ei impossibile. Menander Comicus: Deus omnia videt, & prope est, quod illi simile est. In templo Mineruæ apud Ægyptios hoc scriptum erat: Ego sum, qui sum, qui fui, & qui ero, velum meum adhuc nemo mortalium reuelauit. Suffragatur huic dicto Iob: Sapientia, inquit, quæ Deus est, abscondita est ab oculis mortalium. quis enim nouit sensum domini? aut quis eius consiliarius fuit? aut quis dedit ei aliquid? sapientia igitur, authore Platone 7. de repub. maximè omnium diuinioris cuiusdam virtus existit, quod vim quidem suam nunquam amittit. Sanè, sapientem omnia scire oportet, inquit philosophus in prooemio met. difficilia cognoscere, potentem, quem ordinare, & non ordinari oportet ab altero. scire quippe omnia, & quidem difficilia, ordinare omnia, & à nemine ordinari, solius Dei est. Et 12. met. com. 51. Si, inquit, ipsa diuina mens nihil intelligit; sed ita sese habet, vt is qui dormit; quid nam ipsius excellens? quid egregium erit? intelligit autem, & quidem seipsum, & in seipso omnia. In omni sanè creato (authore Dionysio Areopagita) tria apparent distincta, nempè substantia, qua res subsistit, virtus, siue potentia, qua potens est ad agendum: postremò operatio, per quam peragit agenda. Porrò, per potentiam ad opus creatura egreditur peragendum, per suam enim essentiam non habet virtutem agendi. Cùm autem Deus omnibus sit modis simplicissimus, vt dictum est; per suam agit, atq́ operatur essentiam: nam, quemadmodum in Deo, id, quod intelligit, scilicet diuina essentia; ab intellectu diuino, per quem intelligit, non distinguitur:

Marginal notes: Verba breuia. Cognosce te ipsum. Mensa aurea. Democritus. Baruc 3. Iob. 28. Sapientiæ 8. Dauid psalm. 101. Paulus. Epicarmus. Menander. Templum mineruæ. Isaiæ. 40. Plato. Arist. Dionysius.

tur; ita planè, nec species intelligibilis ab obiecto. Diuini sanè intellectus species intelligibilis, est vis omnium perceptiua, seclusis extraneis quibuscunque adminiculis, compositione videlicet, diuisione, discursu, peregrinisque speciebus: Obiectum autem diuini intellectus, est Dei essentia, in sua puritate consistens: intellectus siquidem diuinus, primò quidem se; & id profectò, in suaque contemplatur essentia: cætera verò in se, veluti in speculo, in quo relucent condita. Siquidem intellectus diuinus cùm sit totius entis actus, forma, ac exemplar omnium, eminentiori, diuiniorique quodam modo cuiuslibet rei continet entitatem; itaque vno, eodemque simplicissimo actu omnia penetrat, cognoscit, & regit: quatenus autem hæc diuina sapientia, omnia possibilia intuetur, Scientia, siue diuina cognitio; vt verò, omnia, quæ in vniuerso fiunt, speculatur, Visio; in quantum ea, quæ benè fiunt, respicit, Approbatio; vt omnium est cognoscitiua, quæ futura sunt, Præuisio; quatenus ea intelligit, quæ ab ipso facienda sunt, Dispositio; vt verò respicit præmianda, Prædestinatio; ad punienda autem intendens, Reprobatio, appellatur. Mens itaque Pymandri est suaipsius essentia, potentia, & operatio: nec aliunde mendicat sapientiam, quàm à seipsa; iccirco idem semper intelligit, sapit, & vult; proinde æternam, atque infinitam habet sapientiam, quia habet seipsam: neque enim mens diuina ab ipsius sapientia distinguitur, sicut creaturæ contingere videmus, in qua sapientia ab illius natura secernitur. Quamobrem, inquit philosophus 12. met. com. 39: Actus, vigilia, sensus, intellectio illius, iocundissima sunt: intellectio namque eius per se optima est, quippè cùm idem sit intellectus ipsius, & intelligibile. vnde ipsius mentis contemplatio, est quid iocundissimum, optimũ, atque diuinum. Hæc autem cùm ita se habeant; Deum esse solum, ac verissimum, sapientem, illiusque sapientiam esse infinitam, verissimum est. Quòd si ita res se habet, sine dubio Dei intellectus distinctè cognoscit omnia, vt in sequenti capitulo dicetur.

Deum intelligere alia à se.

Species intelligibilis diuini intellectus. Obiectum diuinum.

Deus in se omnia videt.

Scientia. Visio. Præuisio. Dispositio. Prædestinatio. Reprobatio.

Deus solus sapiens.

CAPVT II.

Intellectum diuinum, non solum se, sed etiam alia à se distinctè cognoscere.

IN 12. primæ philosophiæ com. 51. tres de diuini intellectus cognitione, arduæ satis, atque difficiles tum à philosopho, tum etiam à suo commentatore conclusiones proponuntur. Prima quidem, Deum esse substantiam spiritualem, actu semper intelligentem. Sanè, quoniam Deus nobilitate rebus omnibus præstat, si ab actu paululum intelligendi cessaret: profectò non omnium vinceret entium nobilitatem. Necesse est, inquit Auerr. in eodem com. si est intelligens, & quidem semper; aut secundùm dispositionem esse, in qua non vtitur sciens scientia; aut in qua vtitur. Quòd si sit sciens, scientia verò non vtatur, instar dormientis se habebit; quod certè suæ perfectioni, nobilitatique derogare, clarissimum est: Deus igitur semper est in actu intelligendi. Altera conclusio est, Deus est substantia, suaque intellectio: equidem si sua non sit intellectio, sed potentia; non esset planè optima substantia: intelligere enim ei honorabile inest: in optima namque dispositione, est per actum intelligendi. quam ob causam, si ipsius substantia non sit sua intellectio; tunc planè non esset optima substantia, vtpotè ab aliquo perficiendus extrinseco, quod est impossibile: itaque Deus est sua intellectio. Tertia conclusio, Deus nihil aliud à se intelligit. Sanè, si aliud à se intelligeret, reuera sua substantia non esset ipsius intellectio; sed potentia potiùs, per quam sit intelligens. aliud præterea Deo inueniretur nobiliùs, intellectum enim siuè quod intelligitur, est perfectio intelligentis: causat namque suam in mente intelligentis perfectionem, nempe intellectionem. Porrò, omne tale, quatenus est huiusmodi, intelligente perfectiùs esse videtur. Amplius, nequaquam simpliciter independens diceretur

Aristoteles.

Deus est substantia actu intelligens.

Auerroës.

Deus est sua intellectio.

Rationes, quòd Deus nihil aliud à se intelligat.

1.
2.
3.

Deum intelligere alia à se.

ceretur, aut nullius indigus: siquidem intellectus, à re intellecta dependet. Iterum, si intelligit aliud à se, non esset vtiq; ab omni prorsus passione liber: omne certè, quod
4. aliud intelligit, in sua absq; dubio substantia transmutatur, ab alioq; mouetur. Item, vi-
5. lesceret planè intellectus diuinus: nam vilium, atq; ignobilium rerum intellectio, vilem quoq; reddũt intelligentem. vnde præstat quædam negligere, quàm intelligere, & quæ-
6. dam non videre, quàm videre. Item, si Deus intelligeret alia à se, inquit Commentator, aut hoc esset per scientiam vniuersalem, aut per particularem: non per vniuersalem quidem, scientia quippe in vniuersali est scientia in potentia, scireq; confusum, quod Deo nõ congruit. neq; secundùm particularem quoq; scientiam: nam particularia sunt infinita: infinitum autem, quatenus infinitum, est ignotum. Cæterùm, sciendum Auerro. non sibi constare: nam 12. met. com. 51. dicit Deum cognoscere res, non per proprias, distinctasq; rationes; sed in vniuersali potiùs: interdum verò per proprias species 12. met. com. 36. & 2. phys. 75. & secũdo de anima. 34. & in calce: 18. Omnes, inquit, formæ actu sunt in primo motore, potentia verò in prima materia. ex quo apparet etiam secundùm Auer. Deum cognoscere specificas rerum quidditates. Soluit Themistius huiusmodi argumenta hoc modo in eodem loco, vt dicit Commentator: Intellectus diuinus intelligit omnia, inquit, quia intelligit se esse omnium principium. Si vera esset Themistij sententia, ait Auerr. tunc in Deo intellectus, & res intellecta, non omninò idem essent: hoc autem sequeretur, si aliquod aliud à se intelligeret: Intellectio enim Dei, vt ipse dicit 12. met. com. 37. est in fine simplicitatis, nobilitatis, atq; vnitatis: quare nullam patitur intellectorum multitudinem. Præterea, obiectum primò cognitum, nempè essentia diuina, & alia obiecta extrinseca, non sunt omnibus modis idem; alioqui aliorum obiectorum non esset necessaria cognitio. Cæterùm, in causa quidem prima nobiliori quodam modo sunt entia, quàm in seipsis, siquidẽ causa prima est vita. quæcũq; ergo sunt in ipsa, vita sunt, quæ in proprijs carent naturis. Itaq; dum intellectus diuinus seipsum intelligit, nobiliori, altioriq; modo nedũ seipsum, sed etiã vniuersa intelligit entia Vnde com. disput. 3. in sol. dub: 18. Algazelis nodos dissoluit. Si, inquit, Algazel primum principium tantùm seipsum intelligit, cætera prorsus ignorabit. Rectè, inquit Auerr. diceret, si entia per participationem, in primi principij essentia, vnitiuè non essent contenta: intellectus ergo diuinus eo modo entia intelligit, quo profectò alicuius mens nequit intelligere, alioqui cum illo in scientia communicaret, quod falsum est. Quamobrem, fatendum nobis est, Dei scientiam nec vniuersalem esse, nec etiam particularem: ab entibus enim, huiusmodi scientiæ causantur, atq; dependent, suntq; corruptioni, mutabilitatiq; obnoxiæ. Dum ergo philosophi, Deum tantùmmodo seipsum contemplari fatentur, cætera ipsum latere nequaquam volunt, sed omnia prorsus excellentissimo, nobilissimoq; modo cognoscere: qui planè modus intelligendi, à nostro quidem infinito interuallo seiungitur: nostra siquidem scientia à rebus originem trahit, Dei verò, à suaipsius essentia: proinde obiecto extrinseco non indiget, nec aliunde perficitur, aut mutabilitati subiacet, aut iacturam sui aliquando est factura; sed æterna stabilisq; manens, cuncta regit, quatit, mouetq;. Vnde Com. 3. de anima com. 5. & philosophus 3. de anima com. 20. Si scientia Dei ab extrinseco causaretur obiecto; reuera, saltem secundùm indiuiduum generabilis, corruptibilisq; esset dicenda. Sunt ergo entia veriori modo in intellectu diuino, quàm in proprijs formis. Nam, si, vt inquit Auerr. disp. 6 formæ materiales, quæ sunt potentia intellectæ, per abstractionem fiunt vnum cum intellectu, vt dicit 3. de anima, com 5. in solutione 2. quæstionis; quantò magis formæ, quæ ex se à materia separantur vnum fiunt cum intellectu? At, intellectus primus omnibus modis simplex, tum ea, quæ intelligit, tum etiam ipse intelligens, & species, per quam intelligit, vnum sunt: vnde nulla potest naturæ oriri diuisio, qualitatis, conditionisq; dissensio. Itaq; Deus non intelligit entia, ait Com. disp u. 3. in sol dub. 18. inquantùm sunt causæ, quòd ipse intelligit ea, sicut noster intelligit intellectus; sed modo, vt di-

Auerr. inconstantia.

Comm. 18.

Themist. Solutio.

Intellectus diuinus intelligit õnia, quia intelligit se.

Auerroes. Algazel.

Scientia Dei non est vniuersalis, nec particularis.

Nostra scientia ortum habet à rebus

Auerr.

Arist.

Scientia Dei non causatur à rebus.

vt diximus, particulari. Et disp. 5. in solutione primi: Deum scire seipsum, inquit, nihil aliud est, quàm ipsum scire entia. vnde si homo, cæterorum entium similitudinem gereret; seipsum intelligens, reliqua profectò intelligeret. Et disputatione 6 in solutione 3. In intellectu, inquit, humano, aliquod apparet diuinæ intellectionis exemplar, atque vestigium: In intellectu namque humano, intelligibile est idem propemodũ cum intellectu: quantò magis in intellectu diuino, in quo omnia sunt vnum? Quare, Deus omnia intelligit, non autem eo modo, quo nos intelligimus. Sanè, vbi est prima, & summa vita, authore August. 6. de trin. cap. vltimo, non est aliud viuere, & aliud esse; sed idem omninò viuere, esse, & intelligere. Plato 6. de repub. Deum appellat ideam boni supra intellectum, & intelligibilia dominantem, qui aliis quidem præstat virtutem intelligendi, his verò, vt intelligantur. Aristot. 12. met. vocat intellectum intelligentem: ac si pariter dicant, Deus est omne ens, Deus non est aliquod entium, siue nullum ens; proinde illius scientia est omnis entis, & nullius entis. Omnis, inquam, quia omnia nouit, nullius verò, quia eo modo quo nos alia scimus, nouit nihil. Ex his ergo quæ dicta sunt, ad illa, quæ priùs obiecta apparent, patet solutio. Cæterùm, Deum omnia nosse, multis rationibus confirmatur, quarum prima hæc haberi potest. Si intellectus diuinus non omnia intelligit; aut hoc quidem contingeret ob defectum, debilitatemque potentiæ intelligentis; aut propter intelligibilis excellentiam. sed neutrum istorum diuino conuenit intellectui: omnia ergo intelligit. Maior ex Aristot: doctrina habetur, quæ in secundo met. clarissima apparet: Aut, inquit, naturæ manifestissima non intelligimus, ob eorum scilicet excellentissimam naturã; aut ob nostram debilitatem, paruitatemque. verùm cùm intellectus diuinus sit formaliter infinitus, à nullo vtique extrinseco obiecto, vinci superarique potest. intellectus præterea diuinus aliquod extrinsecum in esse intelligibili non proponit, quin etiam per suum intelligere, esse illi largiatur intelligibile. nullius insuper eget exterioris obiecti ad rerum scientiam habendam, adminiculo: suum siquidem obiectum, nempè essentia diuina, continet omnia: igitur omnia intelligit. Amplius, quicunque intellectus, causam, quatenus ipse est causa, & quidem totalis, perfectè cognoscere valet, causatum absque dubio cognoscet; sed Deus est huiusmodi, nempè cuiuslibet rei causa totalis, atque perfecta dum ergo se cognoscit, omnia certè causata intelligit, atque cognoscit. Item, si intellectus diuinus non intelligit omnia, duæ profectò partes, & quidem perfectissimæ à diuina illa maiestate separarentur, quod omninò impium est credere, nempè diuina prouidentia, atque iustitia. Sanè, illius interest ad proprium finem singula deducere, quod non video fieri posse, si aliquid eum rerum lateat, quæ hîc geruntur. Præterea, quomodo vnicuique singula est redditurus, quod ad iustitiæ munus pertinet; si perspicuè, & ad mussim, mortalium opera, cogitationes, consilia, cæteraque ipsorum facta ignorat? Si itaque Deus hæc nescit, non prouidet, nec vnicuique reddit secundùm opera sua: igitur non est Deus. Amplius, diuinus intellectus cùm sit suum intelligere, ac quoddam intelligibile dignissimum, potentissimumque; suum planè intelligere perfectissimum sit, necesse est. Porrò, quãtò aliquod principium perfectiùs intelligitur, siue seipsum intelligit; eò profectò perfectius principiata, illiusque effectus, quæ in illius virtute continentur, intelliguntur. sed Deus est causa prima, primumque principium, à quo dependet cœlum & natura: dum ergo se intelligit, cætera omnia cognoscit. neque vilescit intellectus, quia vilia intelligit, nisi à dignissimorum contemplatione abstrahatur, deficiatque à sui perfectione, ob vilium intellectionem, quod reuera, in Deum non cadit. Præterea, essentia diuina continet omnia, idque perfectè, illimitatè, atque eminenter: igitur perfectissimè omnium habet notitiam: illud autẽ Themistij asserentis, Deum omnia nosse, quia seipsum intelligit, vt est causa aliorũ, bifariam potest intelligi. vno quidẽ modo sic, per causalitatis rationem intelligit omnia: ac si diceret: ratio causalitatis, est ratio intelligendi: & hic quidem modus falsus est: perinde enim est, ac si diceret, causalitas in Deo est prior, quàm intellectio, vel causare præ-

Deum intelligere alia à se.

Vita prima & summa in deo August. Plato.

Aristote.

Prima ratio quòd Deus cognoscit õnia.

2.

3.

Prouidentia, & iustitia precipuæ virtutes Dei.

4.

Deus quia perfectè se intelligit, ideò alia perfectè intelligit.

5.

Themistij opinio expenditur.

Deum intelligere alia à se: Essentia Dei est imago aliorum.

cedit Dei intelligere. secundus modus, est talis: Deus cognoscit se causam aliorum, atque ita intelligit omnia. Saluatur huiusmodi modus, ob gratiam fundamenti causalitatis, nempè diuinæ essentiæ, in qua continentur omnia. Alia, inquit Auerr. non sunt primo principio incognita: quia dum suam essentiam cognoscit, quæ est quasi imago aliorum, & exemplar, alia non ignorare dicitur: non quòd intellectus eius suam ipsius essentiam alteri comparet, vel illam, vt exemplar intueatur, alioqui multitudo ibi esset intellectorum; sed eam absolutè vt in se, & præcisè secundùm se intelligit: atque ita alia intelligere, ait. Sed hæc Commentatoris positio nimis angustat, atque arctat diuini modum intellectus, qui perspicuè, distinctèque omnia intelligit. Quamobrem, ad rationes Commentatoris ita respondere valemus. Essentia sua, inquit, est obiectum sibi adæquatum, alioqui potentia excederet essentiam: seipsum ergo præcisè intelligit. Verum quidem est, essentiam obiectum esse adæquatum, vt primum quidem, & non vt secundarium obiectum. Vnde extensiuè ad alia se potest obiecta extendere: ex quo tollitur intellectorum compositio propter obiectum secundarium: intelligibile, siue intellectum, nullam habet entitatem realem secundùm se, nec primo vnitur obiecto; nisi quatenus vno, simplicique actu intelligitur, atque eminenter in illo continetur: nulla ergo potest esse compositio. Ad 4. non esset, inquit, perfecta actus identitas ad obiectum, sicut nec potentiæ ad obiectum: sed obiectum intellectum, aliud esset extra ipsum: dico perfectam esse potentiæ actusque identitatem, sicuti potentiæ, & obiecti, nec aliquam ex secundario obiecto sequi diuersitatem. Ad 5. non intelligit aliqua in vniuersali, quia indistincta est cognitio: nec in particulari, quia particularia sunt infinita. Respondeo, quod actu distincto, & singulariter, intelligit omnia distinctissimè, quocunque modo intelligendi: infinitus enim intelligit infinita. Ad 6. tunc intellectus diuinus esset mutabilis, sicut obiectum extrinsecum de potentia ad actum: sed nulla est ibi ponenda mutatio, vtpote, quia primum obiectum est æternum, atque immutabile, in quo consistit vis intelligendi. Ad 7. diximus intellectum diuinum ex vilibus intellectis, non vilescere: ex illis enim nequaquam dependet. Verùm contra prædicta posset aliquis nonnullis rationibus ita pugnare.

Soluuntur rationes Com.
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

CAP. III.

Quòd Deus non intelligit omnia.

1. INtellectio diuina, est ipsius vita, & beatitudo; igitur nō intelligit aliud à se, quippe, cùm ipsius operatio, illius sit beatitudo: operatio autem eius, est illius intelligere: authore philosop. met. 12. com. 39. sed ex intellectione rerū externarum, nulla inest Deo beatitudo: Beatus, inquit Augusti. qui te, & illa nouit, non propter illa beatior; sed propter te solùm beatus. quare, si Deus externa intelligit, aut frustratoria est illius intellectio, aut ab extrinseco obiecto beatitudinem sibi comparauit: sed vtrumque est falsum: ergo.
2. Amplius, potentia Dei intellectiua, obiectum sibi adæquatum, nempè essentiam diuinam non superat: nihil ergo aliud à se intelligit: alioqui potentia, obiectum vinceret, quod falsum esse, omnibus propemodum constat. profectò, si Deus aliquod aliud à se intelligeret, in intelligendo ab aliquo dependeret, ab eo scilicet, quod suæ intellectioni præsupponeret: quod planè absurdum est, & inconueniens.
3. Adhuc, si Deus intelligit aliud à se, aut hoc certè fiet intuitiua, aut abstractiua notitia: non intuitiua, quippe cùm rerum sit tantùmmodo actu existentium; multa autem sunt, quæ nondum huiusmodi perfectionem attigerunt: nec abstractiua, æquè enim futura, & præsentia, intuetur. vnde quamuis sensibile, per abstractionem intelligibile fiat; Deo tamen non conuenit modus abstrahendi, ob vnicum illius actum intelligendi, quo omnia simul intuetur: igitur, Deus se tantùm intelligit.

Præterea, si Deus intelligit aliud à se, aliquid reuera esset Deo nobiliùs. Tenet consequentia: nam sicut intelligere est perfectio intellectus; ita certè res intellecta, ipsius est potentiæ intellectiuæ perfectio: dependet enim potentia ab actu, & actus ab obiecto. sed nihil est Deo nobiliùs: ergo quod prius. Sanè, intelligere, speciem ab intelligibili sortitur, quemadmodum à suo obiecto quilibet actus: quare eò nobiliùs est ipsum intelligere, quò planè nobiliùs est id, quod intelligitur. Sed Deus est suum intelligere: si ergo aliquod aliud à se intelligeret, diuinus reuera vilesceret intellectus. Adde, quòd si cognosceret aliquid, quod est extra se, quatenus est in seipso, veluti in causa; illius profectò cognitio nequaquam perfecta esset dicenda. Etenim cognoscere res, vt sunt in causa, est cognoscere imperfectè, confusè, & sophistico modo, authore philosopho primo posteriorum: quæ planè cognitio à diuino intellectu quàm longissimè abest atque disiungitur: quam ob rem, aut Deus nihil aliud à se cognoscit, aut illud indistinctè, confuseque cognoscit. Item, intellectus diuinus & humanus differunt genere: vnus enim est corruptibilis, creatus, & finitus, humanus scilicet; alter verò incorruptibilis, increatus, & infinitus: corruptibile autem, & incorruptibile differunt genere. Sed humani perfectio est intellectus plura intelligere, quippe, qui ex vnico intelligendi actu suam non assequitur perfectionem: igitur ad diuini spectat intellectus perfectionem, nobilitatemque vnum intelligere, idque vnico, & simplici modo: alioqui nō à se, sed aliunde illius dependeret perfectio, atque nobilitas. Amplius, si diuinus intellectus alia à se intelligit; omnis prorsus rerum euentus destruetur, atque ita frustra inesset homini, humani arbitrij libertas, sanctarum legum vsus inueniretur inutilis, omnia enim necessariò euentura essent. Tenet consequentia: Scientia siquidem Dei est causa entium, 12 met. com. 51. nostra verò causatur ab entibus: sed Deus est causa rerum immutabilis: igitur aut omnia ex necessitate eueniunt, & casso præmitur labore humana conditio, aut Deus hæc inferiora non intelligit. Adde, quòd si quis inueniatur intellectus, inquit Themistius in 3. de anima, 45. ab omnipotentia exolutus, liberque; is neque malum, neque priuationem intelligit, qualis esse videtur intellectus agens, & eò magis causa rerum princeps Deus. Sed hic non desunt priuationes, & mala plurima. hæc igitur intellectus diuinus, ab omni concretione materiaque liber, minimè intelligit. Perperam ergo sentiunt, qui aiunt diuinum intellectum, vltimum nobilitatis gradum habere non posse, nisi hæc extrinseca intelligat: obiectum namque primarium adæquatum, ac beatificum diuini intellectus, est diuina essentia, quatenus est infinita. Ex quo patet exterorum intellectio, diuino intellectui nihil conducere, cùm sit seipso beatus. Itaque ex his, atque similibus patet rationibus, diuinum intellectum se solum intelligere, cætera veluti se indigna, & minimè necessaria relinquere, & penitus non cognoscere.

Deum intelligere alia à se. 4. Intellectus diuinus vilesceret. 5. 6. Omnia necessariò euenire. Themistius.

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

AD primum, negatur consequentia, & ad probationem dico, diuini intellectus operationem, qua externa intelligit, inanem aut frustratoriam nō esse: non enim externa, extra se, sed in seipso, vnico ac peculiari modo intelligit: quocirca semper est beatus, & felix, quia seipso felix, sapiens, & beatus. Vera autem esset probatio, si secundùm modum nostri intellectus, illa intelligeret: cùm autem seipsum intelligens, illa percipiat; fieri non potest, vt illius actio, siue intellectio sit ociosa. Ad 2. Essentia diuina, ea quippe ratione obiectum adæquatum dicitur; quia nimirum in idem incidunt obiectum, & ratio intelligendi: proinde quicquid Deus intelligit, aut est ipsa essentia, aut est ratio intelligendi. si hoc modo intelligas, diuinus intellectus, præter obiectum adæquatum alia intelligit, quæ non sunt ratio intelligendi, sed

1. Dei intellectio non est ociosa. 2. Essentia diuina adæquatū obiectum dicitur.

Deũ intelligere alia à se.

di, sed diuina potiùs essentia. At, si obiectum intellectum distinguitur à ratione intelligendi, nec adæquatè in idem recidit; tunc planè essentia diuina, non esset diuini intellectus adæquatum obiectum, sed intellecta prorsus omnia pro obiecto habentur adæquato: atque ita diceremus, Deum præter obiectum adæquatum nihil intelligere. vel dicito, potentiam non excedere simpliciter suum primũ obiectum adæquatum, alioqui aliquod aliud primum haberet obiectum: sed secundùm quid excedere dicitur, quia scilicet non primarium, sed secundarium intelligere videt obiectum. Ad confirmationem, dico illud verum esse, si creatura primariũ diceretur obiectum, diuinæque etiam intellectioni in esse intelligibili esset præsupponenda: modò hæc ita nequaquam se habet, idcirco neque diuina intellectio dependens ab aliquo dicenda est, nec in externis cognoscendis, diuinus intellectus vilescit. Ad 3. Deus omnia cognoscit, idque cognitione intuitiua, ratione primi obiecti, quæ est essentia: quando autem dicis, cognitionem intuitiuam esse rei in actu existentis, creaturam autem actu semper non extitisse: Respondeo, non fuisse necessarium actu in seipsa semper fuisse, cùm in repræsentatiuo, eminentiorique obiecto, nempe diuina essentia semper extiterit. Ad 4. bifariam aliquid cognosci dicimus: vno quidem modo in seipso: alio siue secundo autem modo, in alio. Porrò, in seipso, per propriam speciem, ipsi planè cognoscibili adæquatam, cognoscitur: sic oculus hominem per propriam hominis speciem, intuetur. In alio autem per speciem continentis cognoscitur: sicuti pars per speciem totius, videtur in toto: vel cùm homo videtur in speculo, per speculi quidem speciem, aut quocunque alio aliquo modo, aliquid in alio videri contingat. Itaque Deus videt seipsum, & quidem non in alio, sed in seipso, quia nimirum per seipsum, id est, per suam essentiam seipsum cognoscit. alia verò non in seipsis, sed in ipsomet intuetur: ipsius enim essentia, omnium similitudinem continet. intelligit ergo Deus aliud à se, quia ipsum non ignorat; non tamen per aliud à se. Ad primam confirmationem dico: intelligere per principale intellectum in quo alia intelliguntur, specificari. Specificatur autem ab obiecto, quia forma intelligibilis, est intellectualis operationis principium: omnis enim operatio specificatur per formam, quæ est principium operandi, vt calefactio per calorem. Quare per talem formam intelligibilem, intellectualis operatio specificatur, quæ facit intellectũ in actu, quæ est species principalis intellecti. hæc autem in Deo, est ipsius essentia, in qua omnes rerum species comprehenduntur: non ergo intelligere diuinum ab aliqua specie exteriori intelligibili dependet; sed à sua ipsius essentia, ex quo nullo modo potest vilescere. Ad secundam confirmationem: quantò perfectiùs cognitum est in cognoscente, tantò perfectior est modus cognoscendi. quoniam autem Deus, nedum res cognoscit in seipso, verùm etiam, in propria profectò natura huiusmodi intelligit; continet enim illas: idcirco illius cognitio perfectissima est, quæ per veram, & principalem causam, nempe per diuinam fit essentiam: quæ est propria ratio cuiuscunque rei, secundùm diuersum modum participandi, imitandique. Ad 5. Concedimus totum argumentum. quando ergo dicis, intelligit vnum, ergo non intelligit alia; negatur assumptum vnum enim intelligendo, intelligit omnia, quoniam omnia in illo vno continentur. vnde fit, vt illius intellectio sine discursu sit, quippe, quæ est simplex, vnica, & æterna. Nec obest authoritas phil. 2. Thopicorum dicentis: Contingit, inquit, scire multa in habitu: sed intelligere in actu contingit vnum tantùm: cùm autem Deus actu semper intelligat, & quidem multa, quia alia extra se, discursiuè ergo eum intelligere necesse est. Præterea intelligere effectũ per causam, est ipsius intellectus discurrentis. Quare, si Deus cognoscit res per causam, nempe per seipsum; discursu sanè indiget in intelligendo. siquidem intelligere vnum tantùm in actu dupliciter intelligi potest, aut in se tantùm, atque ita vnum tantùm, sicut dicit philosophus, intelligere contingit: aut in alio, & sic multa simul intelligit. hoc autem modo Deus, & vnum, & multa intelligit: id autem nos præstare non possumus, quia scilicet per species varias intelligimus: diuersis autem speciebus, vnus, idemque intellectus, actu informari

Obiectum duplex.

3.

4.

Duobus modis aliquid cognoscitur.

Essentia Dei omnium similitudinem gerit.

5.

Deus intelligit sine discursu.

Intelligere vnum in actu dicitur duobus modis.

mari non potest, vt per eas intelligat, quemadmodũ nec vnũ idemq; corpus, actu multis figuris, imaginibusq; depingi. sed quæ videntur in Deo, non per suas similitudines; sed per vnam tantum, scilicet diuinam essentiam singula videntur: ideo simul, & non successiuè videntur. Multa sanè, sub vna specie simul intelliguntur, vt animal, & rationale sub vna specie hominis, & paries & tectum sub specie domus. Igitur intellectus actu simul plura sub diuersis speciebus intelligere nequit, sub vna tamen specie valet: sunt enim species intelligibiles in eiusdem cognitionis genere: tametsi, quæ per huiusmodi species repræsentantur, inter sese interdum genere sint discreta. Etenim diuersæ eiusdem generis species in eodem certè subiecto simul esse non possint: sub eodem enim genere ex oppositis differentiis constituuntur. quam ob rem, si in eodem subiecto simul essent mansuræ; absq; dubio in eodem simul actu essent contraria, siue opposita: quod planè oppositorum natura non admittit. Itaq; plura, sub specie vnius intelligi possunt, quod planè diuinæ congruit cognitioni, quæ vnico actu, sub vna specie, siue essentia vniuersa considerat, intuetur, & mouet. Ad aliam confirmationem, dico, Deum non cognoscere per causam, quasi prius causam, quàm effectus cognoscat: sed in causa cognoscere effectum, id est, in seipso cognoscere omnia: Deus siquidem id, quod est honoratissimum, & diuinissimum intelligit. Si ergo transiret in aliud intelligibile, in aliquod profectò indigniùs transmigraret, quod sanè diuinæ derogat maiestatis, diuinitatisq; potentiæ, & authoritati. Transire præterea de vno intellecto ad aliud, est quidam motus, qui reuera primo nequaquam competit mouenti, est enim omninò immobile. Ex quo patet, scientiam Dei non esse discursiuam. Ad 6. principale, negatur consequentia: Deus enim scit futura, idq; necessariò, non necessitate quidem absoluta; sed ex conditione, præsuppositioneq; determinationis diuinæ, quæ diuinum nequaquam fugit intellectum: ex hoc tamen non tollitur rerum euentus, liberi arbitrij facultas, sanctarum quoq; legum authoritas. Ad confirmationem, seu authoritatem Themistij, respondeo, Deum cognoscere omnia positiua incomplexa, actu scilicet simplicis intelligentiæ, negationes quoq;, atq; ipsorum priuationes, & ex consequenti figmenta, & quæq; impossibilia: per se autem positiua intelligit, negatiua verò quasi per accidens. Intelligit quoq; necessaria complexa, & contingentia, sub esse possibili: omnia quoq; bona, & mala, etiã culpæ, oculo suæ amplissimæ, clarissimæq; cognitionis speculatur, Quia omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, ait Apost. Hebr. 5. hoc autem Deus cognoscit per rationes æternas, quæ in ipso sunt, vt dicetur cap. sequenti.

[Margin: Deũ intelligere alia à se.]
[Margin: Intellectus simul plura nõ potest intelligere.]
[Margin: Quomodo Deus cognoscit per causam.]
[Margin: Scientia Dei non est discursiua.]
[Margin: 6.]
[Margin: Liberi arbitrij facultas.]

QVAESTIO QVINTA. CAP. I.

Æternas rationes esse in mente diuina, quibus distinctè rerum quidditates intelligit.

Ratio intelligendi, quam Plato vocat ideam, peripathetici verò speciem, bifariam potest intelligi: vno quidem modo, vt causa; altero verò, vt effectus. Porrò, quatenus ratio intelligendi, siue idea, effectus nominatur, est similitudo rei repræsentatiua, ratioq; rei intelligendæ: quæ planè in phantasia, phantasma, in virtute imaginaria, imago, in intellectu, species appellatur. Idea verò, vt causa, rei est ratio producendæ, quæ illam formaliter, verissimèq; repræsentat: perfectior enim per causam, quàm sine causa, habetur cognitio. Quoniam autem hæc est ratio formalis sese cognoscendi, & cætera quoq; in se; rectè à Platone, cæterisq; sapientibus, ars in mente artificis appellatur. Itaq; diuina essentia cùm sit ratio res producendi, secundùm earum gradum specificum; est quoq;, illas distinctè formaliterq; ratio cognoscendi. Sanè, quicquid est distincta ratio producendi; idem profectò est distincta

[Margin: Idea bifariam intelligitur.]

ratio co-

Rationes æternæ in mente diuina.

ratio cognoscendi. Siquidem quicquid aliqua perfectè distinctèq; comprehendit; illorum absq; dubio, est distincta ratio cognoscendi: sed essentia Dei, vtpote infinita, perfectè absoluteq; omnia comprehendit: omnia ergo clarissimè nouit. Sola ergo diuina essentia est ratio producendi, distinctèq; omnia cognoscendi. Esse autem, in Deo plures rationes intelligendi, & quidem distinctas, in Deo negare non audeo, distinctione verò non in Deo, sed in ipsis rebus existente. Ipse quippe vnica omnium intellectione, notitiam habet, quia omnia propriè distinctèq; cognoscit, per eius scilicet essentiam, quæ est vnica ratio intelligendi. Res insuper ipsas cognoscit, scientia vtiq;, & cognitione, quæ est rerum causa. Siquidem suam per essentiam res cognoscit, quæ est formalis rerum producendarum ratio illarumq; causa. hæc autem positio multum congruit diuinæ simplicitati, cui non minimum derogat aliquid ea esse simpliciùs, quod planè futurum esset, si rationes illæ, quibus singula intelliguntur, aliquam in Deo distinctionem dicerent. Etenim semotis, reiectisq; distinctionibus quibuscunq; diuina adhuc essentia, & producendi, & distinctè cognoscendi cum diuino intellectu est causa plenissima. Huic autem positioni, Auerrois sententia non consentit, sed aliud quid diuersum sentire videtur: ait enim, vt supra diximus, Deũ se formaliter intelligere tantùm, cætera verò eminentiori, sublimioriq; modo. sicut qui cognoscit ignem, omnia quidem calida, non formaliter, sed eminenter nouit. Sic cùm Deus suam intuetur essentiam, omnia quoq; nouit, quæ in essentia eminentiori modo continentur. Cæterùm, hæc Auerrois sententia non omnibus modis est approbanda: nam quicquid in finem res dirigit, atq; ordinat, idq; formaliter, & distinctè; reuera formaliter & distinctè illas nosse, necesse est. sed Deus est huiusmodi: ergo non tantùm eminenter, sed etiam formaliter omnia nouit. Accedit, quòd si Deus non sciret omnia formaliter, pari quoq; ratione, non omnium prouidentiam, curamq; gereret, quod planè nedum Theologis aduersatur, verùm etiam peripatheticæ doctrinæ, vt dixi in 4. libro. Adhuc, relationem sine extremis intelligere, est impossibile: sed Deus, quæ inter ipsum, cæteraq; extrinseca consistũt, distinctione cognoscit; scit enim formaliter se à cæteris rebus esse distinctum, atq; discretum: formaliter ergo res intelligit: distinctio namq; quædam est relatio: ex quo Deum non tantùm eminenter, sed etiam formaliter omnia cognoscere, clarissimè patet. Dicis, realem distinctionem, quæ inter Deum, resq; alias versatur, quandam esse entitatem, in diuina essentia eminenter contentam, quam reuera Deus eminenter cognoscit, quatenus suam cognoscit essentiam, quæ eminenter est omnis distinctio. verùm hoc propositæ non conuenit sententiæ: siquidem inde absurdum sequeretur: Deum nimirum, propriè ignorare se ab aliis esse distinctum. Sanè, qui distinctionem ignorat, etiam si aliquid distinctione eminentiùs intelligat, ignorat tamen se propriè ab aliis esse distinctum. Vnde, quamuis lucem solis omnem calorem eminenter continentem, aliquis intelligat; ipsum tamen propriè ignorat calorem. Præterea, illa potentia, quæ suum esse tantùm cognoscit, alia verò formaliter ignorat: non propriè certe se nouit ab aliis esse secretum, atque distinctum. Diceret forsitan aliquis Auerrois defensor, Dei non interesse seipsum nosse ab aliis formaliter esse distinctum, sed eminenter tantùm. Cæterùm, Deus tum ex parte cognitionis, tum etiam modi cognoscendi, omnia distinctè cognoscit. ex parte, inquam, cognitionis, quia scilicet, non multis variisq; sed vna tantùm cognitione res omnes intelligit, atq; cognoscit. ex parte autem modi, quia non confusè, sed distinctè cognoscit. Sed multarum quidem rerum non est propriè vna ratio cognoscendi, quemadmodum Augu. 83. quæst. 46. ostendit: Alia, inquit, ratione homo, alia verò equus conditus est: Multiplex ergo in mente diuina, tum cognoscendi, tum etiam causandi, faciendiq; ratio viget: quæ cum in mente diuina sitæ sint; absq; dubio, æternas esse, necesse est. Itaq; Deus distinctis rationibus, distinctis, inquam, vel ex natura rei, vel ratione à diuina essentia, singulas rerum cognoscit quidditates. hæc autem distinctio non tollit, aut destruit omnimodam Dei simplicitatem, sed cum ea consistere valet. Sanè, omni prorsus circumscripto actu intelligendi, Deus

Essentia diuina est causa, & ratio formalis cognoscendi, & creandi.

Auerrões.

Confutatio.

Deus cognoscit omnia nõ solùm eminẽter, sed etiam formaliter.

Distinctæ rationes in mẽte diuina.

De æternis rationibus.

gendi, Deus est intellectus infinitus: sed hoc nomine nequaquam esset appellandus, ni infinitas cognoscendi rationes haberet. Tales ergo inter se, atque ab essentia diuina, ex natura rei saltem distinguuntur. Ideæ inquit August. Quæst. 46. 83. quæst. sunt formæ æternæ, & incommutabiles, quæ in diuina intelligentia continentur, secundùm quas formari dicitur omne, quod oriri potest: in quibus tantam vim collocauit, vt ipsis non intellectis, sapiens nemo esse possit, ex quarum visione, docet animam fieri beatam. Sunt ergo rationes æternæ, quibus creatorum naturæ cognoscuntur. Item cognitio fit per simile: ratio ergo cognoscendi, respectu cogniti, propriam habeat rationem, necessarium est. Differt autem nostra cognoscendi ratio à diuina illa, excellentiáque cognitione. Etenim ab obiecto, ad quod refertur, nostra dependet, sicut mensurabile ad mensuram, in quo non est mutua dependentia, sed obiectum sub ratione absoluta, talem terminat. Intellectio autem diuina, cùm omnium aliorum à se intellectorum sit mensura; per eam sanè ad ipsa non refertur, sed obiecta potiùs intellecta, ad intellectionem referuntur diuinam, quæ sub ratione absoluti huiusmodi terminat relationem. Quam ob rem, Deus in primo instanti naturæ, sub ratione merè absoluta, quæ est ei ratio cognoscendi omne cognoscibile, diuinam intelligit essentiam. in secundo intelligit lapidem, & sic ipsum producit in esse intelligibili, & producendo eum, in tali esse, intentionali producit. In tertio instanti, intellectus diuinus, suam ad quodcunque intelligibile, comparare potest intellectionem: atque ita relationem rationis causare. vnde lapis cognitus in mente diuina dicitur idea, idque obiectiuè, ob propriam rationem, qua in esse formatur reali. Sic Plato ideas esse dixit rerum quidditates, quippe quæ habeant in mente diuina esse cognitum. Habet autem intellectus diuinus duplex obiectum, primarium, nempe diuinam essentiam, quæ sibi adæquatur, atque ratio est intelligendi eorum, quæ intelligi possunt. secundarium verò, sunt creaturæ cognitæ, quæ obiectiuè sunt in intellectu diuino, quatenus scilicet ab ipso apprehenduntur: habentque in illo esse cognitum, officiumque terminandi, non autem mouendi intellectum diuinū. Ex parte ergo secundarij obiecti, quòd sanè nullam infert simplicissimæ Dei naturæ compositionem, multæ certe probantur rationes & producendi & cognoscendi. Ex parte autem primarij obiecti, quoniam simplicissimum est, omnes producendi, cognoscendique eminenter continet rationes: quæ ratione, non autem re in ipso distinguuntur obiecto, quemadmodum Augustinus, ac Plato sentire videntur. Verùm contra prædicta posset aliquis sic arguere, vt dicetur cap. sequenti.

August.

Differentia inter nostrā & diuinā cognitionem.

Primum instans naturæ.

Secundum instans.

Plato.

Duplex obiectum diuini intellectus.

CAP: II.

Argumenta huius propositionis.

Per vnam intelligendi rationem, vnum certè obiectum intelligitur: sed Deus intelligit infinitas rerum quidditates, atque species; igitur infinitæ sunt in ipsius intellectu rationes, quibus infinita intelligit. Sanè si huiusmodi æternæ infinitæque non darentur, seu in illius mente non inuenirentur rationes; infinitus intellectus dici non posset: infiniti enim intellectus est, infinitas habere intelligendi rationes, quarum quælibet ratione saltem ab altera, atque ab ipsa diuina distet essentia: nam si huiusmodi non essent æternæ rationes, ita ad inuicem distinctæ; nō esset pulchra atque ornata in mente primi artificis ratio producendi: quod planè absurdū est, hoc de summa Dei sapientia dicere, ne dicam asserere atque sentire. Quemadmodum intellectus artificis creati, ex distinctis in mente speciebus, siue rationibus, sua opera producit, & fabricatur: ita planè intellectus diuinus, quem Plato mundi opificem vocat, rerum, quas condidit, distinctas habet rationes. Ideæ ergò æternæ in mente artificis habentur, omnium rerum distinctiuæ, & causatiuæ. Idea autem in Deo non est aliquod absolutum, alio-

1.

2.

tum, alioqui absoluta distinguerentur in Deo, quod non est fas dicere: ratione ergo, & non re, rationes, siue ideales rationes in Deo distinguuntur. Obiectiones. *Dicis, illa, quorum vnum ab altero subtrahi potest, distincta esse dicuntur, quemadmodum in numeris clarissimè patet: sed vna Dei perfectio ab altera subtrahi, separariq; non potest: non sunt ergo in Deo distinctæ rationes cognoscendi. Item, quicquid est tota diuina essentia, omnium prorsus est rerum similitudo: sed quælibet illarum planè rationum, est tota diuina essentia: quælibet ergo illarum, est omnium similitudo. Ideæ ergo in Deo nullo modo distinguuntur.*

Solutio. *Respondeo, quamuis perfectiones in Deo re quidem sint idem; ratione tamen distinguuntur. Vnde diuina essentia, sub vna certè ratione, istius, sub altera vera verò, alterius creaturæ similitudinem gerit. ita, quod etsi re sint idem; ratione tamē separantur. Ad 2. verum quidem est quamlibet Dei perfectionem, puta sapientiam, bonitatem &c. omnium esse similitudinem: omnem autem perfectionis modum nulla illarum dicit: sed vnaquæq; proprium modum significat, atq; ita secundùm propriam rationem, quælibet non est omnium similitudo.*

Obiectio. *Dicis, attributorum ergo distinctio in diuino intellectu, præcedit ideas.*

Soluitur. *Negatur consequentia: Deus enim, sine vlla omninò præuia distinctione, dum suam videt essentiam, cuncta, quæ in ipsa continentur, intuetur, & videt: cuiusmodi sunt rerum quidditates, intentionis respectus, ac rationes.*

Obiectio. *Contrà, Animal cōtinetur in homine, idq; quidditatiuè, cùm sit de eius essentia: & minor numerus in maiori, & pars in toto: sed nulla creatura aliquo istorum modorum in Deo continetur: vana ergo est assumpta similitudo.*

Solutio. *Nego consequentiam: nam illa similitudo est bene intelligenda, nempè imperfectum, sub perfecto actu, propria adhibita proportione, contineri: sic homo continet animal, & maior, minorem numerum: similiter condita vniuersa, diuina vtiq; essentia.*

Obiectiones. 1. *Dicis, sub qualibet ratione diuina essentia est infinita: igitur sub qualibet ratione est omnium similitudo.* 2. *Item, diuina essentia, sub diuinitatis ratione, est omnium exemplar: non sunt ergo plures ideæ. Tenet consequentia: ratio enim diuinitatis est vna tantùm. antecedens quoque manifestum est: nam si diuina essentia, sub ratione deitatis est aliquorum exemplar; omnium quoq; erit: non enim maior de vno, quàm de altero, ratio haberi potest: ratio quoque deitatis, est nobilissima, omnia certè eminenter continet, ideo omnium ratio dici potest.* 3. *Item, ob rationem deitatis, Deus est causa finalis, atq; beatitudinis effectiua: per eam ergo est omnium exemplar. vna igitur idea, non autem plures sunt in diuino intellectu.*

Solutio primi argumenti. *Respondeo, & quidem ad primam obiectionem, illius negando consequentiam: nam etsi diuina essentia sub qualibet ratione sit infinita; ex qualibet tamen ratione non habet infinitatem. Etenim si in diuina essentia id tantùm contineretur, quod nomen sapientiæ innuere videtur; ipsa profectò nō esset infinita: eam namq; ob causam dicitur infinita, quia scilicet omnem contineat perfectionis modum. Ad 2. negatur antecedens: per deitatis enim rationē, nullius exemplar appellari potest. Deitatis siquidem ratio, qualis est in diuinis, alicui creaturarum communicari nequit: proinde huiusmodi propria similitudo creaturis non conceditur: earum autem perfectionum exemplar aliquod dicitur, quæ profectò creaturis sunt communicabiles.*

Tres conditiones rei exemplaris. *Tria namq; spectant ad veram exemplaris naturam: primum quidem, vt id, cuius est exemplar, repræsentare queat, hoc autem modo, Deus, ex suæ diuinitatis ratione, increatæ nequaquam est similitudo sapientiæ; sed ex ratione sapientiæ potius: secundum, vt sit subsistens: tertium, vt sit causa exemplati: & hæc quidem duo à diuinitate mutuat: sapientia enim, quia in Deo est, ideo diuina subsistit, & causat sapientiā. Itaq; diuinitatis ratio, non exemplaris; sed alicuius potiùs ad exemplar requisiti, causa appellatur. Ad 3. negatur antecedens: summum siquidem bonum est formalis beatitudinis ratio, illatiua verò, deitas: sed hæc discutienda relinquimus propositioni, quam de hominis beatitudine, omniumq; supernarum mentium, sumus scripturi. Quam ob rem, plures ideas in mente diuina per huiusmodi rationes, siue rationis respectus di-*

Ideæ distinctæ *stingui, clarissimè constat. etenim, vt diximus paulò superiùs, diuina essentia præcisè intellecta,*

tellecta,quatenus lapidem repræsentat,est propria lapidis ratio,& ita de singulis:huius- nis ratiõi.
modi ergo rationes,per respectus rationis distinguuntur. Sed dicis: Quicquid alicui lar- Obiectiones.
gitur repræsentatiuo virtutẽ repræsentandi,in multa sanè ipsum repræsentatiua diuidit: 1.
sed huiusmodi respectus,diuinã non diuidunt essentiam:igitur illi præstare nequeunt vir-
tutem repræsentandi. Item,idea id sanè est,quod creatura in Deo imitari studet:sed crea 2.
tura huiusmodi respectus nequaquam imitatur : igitur ad idearum rationes, huiusmodi
respectus non spectant. Item,diuina essentia, earum certè perfectionum, quibus à crea- 3.
tura secernitur, cuiusmodi sunt immensitas, æternitas, idea esse non potest : in his enim
creatura Deum imitari,seu similis fieri non valet : nec etiam earum, quæ creaturis com-
municantur, vtpote sapientia,bonitas: multùm profectò ab harum imitatione creatura
deficit:nec earum,quæ propriè creaturis congruunt,vt humanitas,vel aliquid huiusmodi:
quippè,quæ Deo obiectiuè, non autem formaliter insunt : Porrò obiectiua illa ratio, non Obiectiua ra-
sufficit ad ideæ rationem statuendam : alioqui cùm esse peccabile in Deo obiectiuè sit, tio non suffi-
esset quoq; in Deo peccati idea,quod est falsum. Itaq; nulla earum rerum, quæ extrinse- cit ad rationẽ ideæ.
cus habentur, idea in diuino intellectu esse videtur. Item, omne, quod fit fit ab vniuoco. 4.
7.met. com.28. sed ideatum fit ab idea,sicuti domus ad extra,fit à domo,quæ est in men-
te artificis:ideatum ergo est vniuocum ideæ. At,diuina essentia non est vniuoca crea-
turæ: ergo non est eius idea. Respondeo ad primum, cuius minor negatur: tales enim re- Solutiones.
spectus in plura quidem exemplaria,pluresq; rationes diuinam diuidunt essentiam. Isti 1.
sanè respectus in Deo non sunt obiecta primò cognita, nec præcogniti creaturis ; sed a-
ctum intelligendi,quo Deus creaturas cognoscit,cõsequuntur:sunt tamen in diuina men-
te æternaliter. Ad 2. verum quidẽ est de idea denominatiuè,non autem de idea forma- 2.
liter. Illa enim res, quæ est idea, ab omnibus semota est rationis respectibus : est sanè
ipsa diuina essentia absolutè accepta: ideoq; quòad principale significatum, non multæ,
sed vna tantùm est idea. Idea autem formaliter accepta,extrinsecos respectus comple- Idea vna.
ctitur,quemadmodum ipsum nomen indicat : est enim relatiuum, quod ad se referri non Ideæ plures.
potest: respectum planè includit,penes quem idea diuiditur. patet ergo rationis respe- Idea denomi-
ctus,ad ideæ rationem pertinere. Ad 3. negatur antecedens, & ad probationem dico, natiua,& for-
non esse necesse,ideam atq; ideatum eiusdem esse naturæ formaliter: sufficit certè talem malis.
esse in repræsentando,quale nimirum ideatum est in propria natura consistens. Porrò, 3.
ideatum in idea formaliter non continetur,nec obiectiuè tantùm,alioqui, vt diximus, in
Deo peccati esset idea,sed formaliter,& eminenter. Ad 4. conceditur maior de agente 4.
proximo,de prima verò causa negatur, quæ est remota,& prima causa,nullamq; habe-
re potest vniuocationem cum conditis à se rebus. Verùm aduersus huiusmodi sententiam Obiectiones.
non desunt rationes & quidem subtiles,& pulchræ. Illud,quod est minimæ entitatis,nefas 1.
est habere virtutem determinandi,formaliter infinitum. Sed obiectũ primarium intel-
lectus diuini,est formaliter infinitum,& actus similiter: illi ergo respectus rationis mi-
nimi, diuinum obiectum determinare non possunt. Item, essentia diuina, siue vt ra- 2.
tio,siue vt obiectum,siue vt actus, pro sui cognitione habenda,non indiget rationis respe-
ctu: aliter actus comparatiuus, & reflexus, primum actum præcederet, quod est im-
possibile. Igitur, vt extrinseca intelligat, non eget multis rationis respectibus. Nam si
quod maius,sine vllo respectu intelligit,quantò magis,id quod minimum est,sine respectu
intelliget: Item illud, quod non est aliquid in actu, non potest determinare id, quod est 3.
actus simplicissimus, nempe diuinam essentiam:sed illi rationis respectus sunt tales : er-
go,quod prius. Respondeo : ad primum,negatur minor,nam illi respectus cùm sint idem Solutiones.
realiter cum diuina essentia, nullo modo sunt minimè entitatis. Ad 2. negatur similitu- 1.
do : neq; enim diuinæ potest essentiæ aliqua esse idea, qua ipsa intelligatur, alioqui à se 2.
ipsa esset discreta: nam vniuersa,quorum ideæ sunt in mente,ab ipsa diuina essentia rea-
liter separantur. Ad 3. negamus huiusmodi respectus in actu non esse: quæcunq; sanè di- 3.

uinæ insident menti, qui est actus purissimus, in actu plenissimo, perfectissimoque consistunt.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. D primum, verum quidem est per vnam rationem intelligendi, quæ scilicet est effectus, & non causa, vnum propriè distinctéque intelligi: secus autem se habet, si illa vna ratio, causa sit: nam tunc tot intelligere potest, quot sanè producere valet. Ad confirmationem negatur consequentia: ideo enim Deus infinitus dicitur, quia nimirum infinitam essentiam habet, quæ est infini-
2. torum causa, atque ratio: non ob infinitas producendi rationes. Ad 2. negatur similitudo, intellectus siquidem artificis creati, vnica intellectione, diuersa producere simul non valet: at, intellectus diuinus, quoniam & actum, & obiectum primum habet infinitum: idcirco vnica intellectione, qui est proprius illius actus, infinita potest intelligere. Quare idea, quæ est diuina essentia, non distinguitur, sed vna manet omniū: aliæ verò distinguuntur obiectiuè tantùm, aut per respectus rationis, siue distinctione, in rebus, non in ipsa essentia existente. Sanè, si res bene perpendatur, omnis planè opinionum diuersitas dissoluitur: constat enim diuinam essentiam adeò simplicem esse, vt nulla in eam cadere possit diuisio, siue compositio: constat præterea, in rebus conditis, varias esse rerum naturas, species, ordines, qualitates, & quæ sunt generis eiusdem; quæ profectò producendi diuersas habent rationes. Porrò, rationes producendi diuersa, in mente sunt producentis: quomodo autem ibi sint, non paruum negotium intulit sapientiæ cultoribus: res enim cùm sit obscurissima, & à nostris sensibus, imò modo intelligendi remotissima; non sine multa caligine percipitur. Sanè quoniam huiusmodi rerum naturæ inter se realiter, formaliterque differunt; si eandem in mente primi opificis distinctionem haberent, omnimodam Dei simplicitatem destruerent. Itaque ideæ, siue rationes diuersæ, quibus rerum naturæ conditæ sunt, nullo modo in mente opificis realiter aut formaliter differunt: neque obiectiuè tantùm, alioqui in intellectu diuino esset idea peccati: neque respectu rationis, huiusmodi enim respectus cùm nullius sint entitatis, in simplicissimum actum, scilicet in diuinam essentiam cadere non possunt: neque eminenter, nam sic in Deo non esset perfecta cognitio, vt dictum est: neque distinctione in rebus tantùmmodo existente, hoc profectò non absolueret argumentum; nam in mente artificis creati, præter opera, quæ extrinsecus patent, insunt etiam distinctæ formandi rationes. Sunt ergo in illa primi opificis mente diuersæ ideæ, rationesque, quibus condita sunt omnia, modo peculiari, nobisque ineffabili distinctæ, nobis, inquam, qui de rebus cognitis vix bene iudicare consueuimus.

Idea quæ est diuina essentia non distinguitur.

Aliæ ideæ distinguuntur obiectiuè.

Æternæ rationes in mente diuina modo ineffabili distinguuntur.

QVAESTIONIS SEXTAE CAP. I.

Si intellectus diuinus infinita intelligit.

Voniam intellectus diuinus, nedum ea, quæ sunt in actu, verùmetiam, quæ sunt in potentia, tum ipsius, tum etiam creaturarū, limpidissimo diuinitatis oculo considerat, perspicit, & intuetur, quæ profectò sunt infinita: constat ergo infinita intelligere: siquidem cùm Deus sciat cogitationes cordium: Dominus, inquit ille, scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. cogitationes autem in creaturis permanentibus in infinitum ascendunt: Deus ergo infinita cognoscit. Sanè, cuiuslibet cognoscentis cognitio, secundùm formæ modum se extendit, quæ est co-

Deus scit cogitationes cordium.

est cognitionis principium. Porrò, species sensibilis, quæ est in sensu, vnius tantùm similitudinem gerit: vnum ergo solùmmodo indiuiduum cognoscit. At, illa species intelligibilis, quæ nostro insidet intellectui, rei, quoàd naturam specificam, quæ infinitis communicatur particularibus, similitudo esse probatur. Vnde intellectus noster per speciem huiusmodi, infinitos quodammodo homines cognoscit; quatenus in vna speciei natura conueniunt, indistinctos tamen ad inuicem. est enim nostri intellectus species intelligibilis, earum similitudo rerum, quæ specie, non proprietate indiuiduali conueniunt. Verùm essentia diuina, quæ est diuini intellectus subiectum adæquatum, communium, & propriorum certè principiorum, quarumcumq; rerum, similitudo est amplissima: idcirco infinita, etiam à se inuicem distincta intelligit. Item, quicunq; causam, cuius virtus est infinita, comprehendit; ipsa quoq; infinita cognoscit: sed deus comprehendit essentiam diuinam, cuius virtus sese ad infinita extendit: infinita ergo cognoscit. Item, si sunt infinitæ species possibiles; sunt quoq; infinitæ ideæ in actu: sed scit Deus omnes ideas; igitur scit infinita. Sanè, quod nullam implicat contradictionem, possibile est esse: sed infinitas species possibiles esse, nullam implicat contradictionem; tum ex parte specierũ, tum ex parte infinitarum: sunt ergo infinitæ ideæ, quarum notitia deum fugere non potest. Item, si numerus per appositionem in infinitum augeri potest, quemadmodum cõtinuum in infinitum est diuisibile, vnitas autem variat speciem, 8, met. sunt ergo species numerorum infinitæ, quarum ideæ sunt in mente diuina, & ab ipsa perfectè, distinctèq; cognoscuntur: possibilis planè est in indiuersæ rationis quidditatibus processus in infinitũ: huiusmodi autem quidditates actu deo sunt cognitæ: igitur actu diuinus intellectus, infinita cognoscit. Item, Augustinus 12. de ciuit. cap. 18. Absit itaq;, inquit, vt dubitemus, quod ei notus non sit omnis numerus; cuius sapientiæ non est numerus. infinitas itaq; numeri, quamuis infinitorum numerorum nullus sit numerus; non est tamen incomprehensibilis ei, cuius intelligentiæ non est numerus. Quapropter, si quidquid scientia comprehenditur, scientis comprehensione finitur: profectò & omnis infinitas, quodam ineffabili modo deo finita est; quia scientiæ ipsius incomprehensibilis non est. Cæterùm, deũ scire actus humanos, intentiones cordium, præterea, quæ à diuinis dicta sunt. Qui finxit, inquit David, sigillatim corda eorum: qui intelligit omnia opera eorũ. Et alibi: Ipse nouit abscondita cordis. Et alius Propheta: Ego deus scrutãs corda & probans renes. Et Paulus scrutatorẽ appellat cogitationũ, & intentionũ cordium, medullarum quoq; ac omniũ virium libratorẽ. Sunt quoq; rationes, authoritatesq; præclarissimorũ in philosophia virorũ qui de hac re clarissimè disputàrunt. Constat siquidẽ omnes gentes in rebus aduersis, diuinũ auxiliũ implorasse: & secũdos, ac prosperos euẽtus precibus procurasse. Hoc ab initio vniuerso generi inditũ fuit, vt Deum omniũ opificem, prouisorem, rectoremq;, quilibet à natura bene institutus, suis in rebus, semper inuocarit. hinc illa antiquiorũ lex: Ad diuos adeunto: caste pietatem adhibento. Thales omnia deorum plena esse dixit: Apud nostrũ Mercurium, atq; Orpheum deorum hymnos, & preces legimus. Homerus in Ægypto diuersatus, latissimos dixit Iouem habere oculos, vt ipse omnibus rebus prospicere posset. Plutarchus, primus introduxit deos cum hominibus conuersantes, non solùm oblectandi animi gratia, sed, vt illius scientiam, prouidentiamq; propalaret. Phocilides cecinit: Si tu male me iudicàris, te postea Deus male iudicabit. Porphyrius in lib. 2. de occasionibus: Tribus de causis Deo sacrificandum est, inquit, vt veneremur, vt gratiam referamus, vt necessaria ab ipso petamus. hinc Theodorus ait: si quis naturas rerum diligenter explorauerit, inueniet non animas tantùm, atq; mentes; sed quodammodo omnia, excepto primo, adorare, & vouere: quem morem seruasse illos viros sanctos apud Indos, scribit Philostratus, testimonio Apollonij, qui appellantur Oxidrachi: qui suas vrbes, non manibus, sed orationibus defendebant ab hostibus. Iamblicus de mysterijs Ægyptiorum cap. 9. Dij, inquit, sponte nos ad bonum prouocant, nobisq; inuocando conuersis occurrunt

Deus intelligit infinita.
Deus cognoscit infinita.
2.
3.
4.
5.
Augustinus.
David.
Hieronymus.
Paulus.
Deus scit actus humanos
Lex antiqua.
Thales.
Homerus.
Plutarchus.
Porphyrius.
Theodor.
Oxidrachi.
Iamblicus.

Deus intelligit infinita.

vltro. Plato in Timæo, diis, quos condidit, præcepit, vt cætera, quæ in hoc mundo sunt mansura, ipsi conderent: quæ profectò facienda nō præcepisset, nisi illorum notitiam, atq; curam haberet. Plotinus enn. 3. lib. 2. cap. 1. Forte, inquit, & mala simul & bona ratio vniuersa complectitur, cuius hæ quoq; sunt partes: non enim vniuersa ratio hæc gignit; sed vna cum his existit tota. Profectò non maioris continentiæ est mundus sensibilis, in actu, atq; essentialiter continendo, quàm mundus intelligibilis, nempè Deus, qui à Platone mundus vocatur intelligibilis, continendo mentaliter. sed mundus sensibilis, tum actualiter, tum essentialiter continet omnia: igitur mundus intelligibilis continet mentaliter omnia. Porrò, si mente mundum gerit; omnia certè, quæ intra mundum continentur, cognoscit: illa autem sunt infinita: infinita igitur diuinum intellectum intelligere, clarum est. Auerroës 12. com. 37. in calce commenti Ex hoc, inquit, videtur Deum habere curam circa omnia entia: dicentes autem quòd Deus sollicitus est circa vnūquodq; indiuiduum, aliqualiter est verum, & aliqualiter non: quia nullum indiuiduum habet dispositionem propriam, nisi illa dispositio inueniatur in aliquo modo speciei: & hoc modo verum est Deum sollicitari circa indiuidua: sollicitudo autem circa indiuiduum tali modo, quòd nullus habeat communicationem cum eo, hoc non est fas bonitati diuinæ. quasi diceret: indiuiduorum, secundùm vniuersalia, non autem particularia prædicata, Deus notitiam habet, & curam gerit. sed sibi ipsi aduersatur: nam com: 51. adimit Deo, tum vniuersalem, tum etiam particularem modum cognoscendi. & com: 52. Sunt, inquit, quidam, qui dicunt, quoniam nihil est, de quo Deus non habeat sollicitudinem: dicunt enim quòd non licet sapienti dimittere aliquid sine sollicitudine, neq; vt faciat malum, & quòd omnes actiones eius sint iustæ. Et alij, qui contradixerunt huic sermoni de hoc, quod inuenitur, quoniam multa mala sunt, & debet sapiens dimittere ea: igitur isti sunt in extremo contradictorio, scilicet, quòd nulla sollicitudo est in eo omninò, & veritas est in hoc, quòd sollicitudo est: & quòd si aliqua sunt sine sollicitudine, proueniunt ex necessitate materiæ, & non ex diminutione agentis, ita quòd hæc excitat quosdam ad dicendum duos deos esse, quorum vnus creat bona, & alius non bona: vult ergo vniuersalium tantùm, non autem particularium, Deum curam habere. Arist. 12. met. com. 52. ordinis, qui in vniuerso habetur, Deum dicit esse authorem: Perscrutemur, inquit, quomodo in natura totius bonū, & nobile, vtrum sit aliquod distinctū, aut per ordinē, aut vtroq; modo, vt in exercitu: in ciuitate enim est bonum, & in duce exercituum, & iste magis. Iste enim non est propter ordinem; sed ordo propter eum: omnia enim ordinata sunt in simul aliquomodo: sed non ordine consimili sunt natantia, & volatilia, & plantæ; ad inuicem tamen comparantur: omnia enim ordinata sunt ad inuicem in respectu alicuius: sed quemadmodum liberi domus, raró licentiantur ad faciendum quicquid comprehendunt; sed omnes actiones eorum, aut plures sunt ordinatæ: seruientes autem, & lupi in pauco communicant illis in actione, multum verò, quod contingit. certè si faber mundi cuncta ordine disposuit, atq; confecit; & quædam quidem prope se collocauit, veluti filios, & domesticos; quædam remotius statuit, quibusdam vilioribus addicta, ac dedita officiis; non ideò tamen ab illis suæ prouidentiæ, suæq; actionis studium amouit: sed non ita in actione nobilissima communicare voluit. Profectò non video, quin ex philosophi verbis, etiam minimorum Deo non sit cognitio, curaq; tribuenda: nam, quomodo inter se congruo omnia ordine disposuit, & ad vnum aliquem finem deputauit, si non omnium notitiam, sollicitudinemq; gerit? Nemo enim ordinat aliqua ad finem, sine finis, ipsorumq;, quæ ordinantur, cognitione. Imponunt ergo philosopho, imò illius sententiam obscurant, atq; detorquent, qui ex his Aristotelis verbis, asserere audent, particularium notitiam, atq; curam mundi opifici, Aristotelem ademisse. Imitatur sanè hîc Aristoteles Platonem in Timæo angelis præcipientem, vt inferiorum curam gerant, in sublimibus ipsis manentibus. sed quæ in hoc inferiori mundo habentur, sunt infinita: Deus ergo nouit infinita.

Plato. Plotinus. Mundus intelligibilis. Deus curat omnia, etiam indiuidua. Auerroes sibi contrarius. Aristoteles. Dux non est propter ordinem, sed ordo propter ducē. Prouidentia Dei in omnibus.

CAP.

 Deus intelligit infinita.

CAP. II.

Quòd non sint infinitæ ideæ in mente diuina, & ex consequenti diuinum intellectũ non cognoscere infinita: ita aliquis probare poßet.

Nter quæcunq; essentialiter ordinata, est dare primum, medium, & vltimum: sed ideæ sunt eßentialiter ordinatæ, quemadmodum, & species: habent ergo primum, medium, & vltimum. At, infiniti ratio, primo caret, medio, & fine: non sunt ergo in diuina mente ideæ infinitæ: Deus quoque non cognoscit infinita. Item, ad differentias, alicuius generis potentia, finita potiùs est, quàm infinita: sed si dantur sub substantiæ genere species infinitæ: genus vtique erit actu infinitum, siue potentia ipsius ad species infinitas, quod est absurdum: ergo quod priùs. Accedit ad hæc, quòd proceßus ad formam, tum actu, tum etiam potentia, nequaquam est infinitus: nam iuxta potentiæ mensuram in huiusmodi, præstatur actus conditio, atq; quantitas; sed idearum proceßus, ad formam, nempè ad primi opificis perfectionem imitandam, ascendendo contendit: finitus ergo est idearum numerus, non autem infinitus. Sanè, infinito nihil est maius: at, si infinitæ fuerint ideæ, vna planè erit, diuina scilicet essentia, quæ omnes complectitur; atque ita infinito, aliquid maius esse videbitur: ergo &c. Id etiam authoritate Augustini 12. de ciuit: cap. 18. stabiliri potest. Quidquid, inquit, scientia comprehenditur, scientis apprehensione finitur: sed omnes ideæ sciuntur à Deo, cuius sapientiæ non est numerus: illius ergo comprehensione sunt finitæ: tale enim est vnumquodq; in se, quale nimirum est apud intellectum, qui verißimè illius conditionem, qualitatemq; comprehendit. vnde subdit Augustinus: Numeri non sunt Deo infiniti, cuius sapientiæ non est numerus: numeri ergo sunt finiti, & ex consequenti omnis processus tum in speciebus, tum etiam in ideis, qui planè in numerorum ideis, clarißimè, latißimèq; patet, est finitus. Adde, quòd si ideæ ad species tantùm, & quidditates, non autem ad genera, differentias, atq; indiuidua spectant, species autem sunt numero infinitæ: igitur ideas finitas, non autem infinitas esse, manifestum est. Cùm autem finitæ sint: finita ergo, & non infinita intellectus diuinus intelligit: per ideas enim ille intelligit. Amplius, si Deus intelligit infinita: diuisio ergo continui euacuata est in intellectu diuino. Tenet consequentia: quia si intelligit continuum, aut in eius intuitu ponuntur partes indiuisibiles, in quas linea esset diuidenda, quod certè stare nõ potest, continuum enim non est in indiuisibilia diuisibile: aut ponuntur partes diuisibiles; sed tunc diuino intellectui aliquid poßet accrescere, nempè illarum diuisio, quod est falsum: aut poneretur continuum in actu, partes verò in potentia, succeßiuè ad actum reducibiles. at, Deus succeßiuè intelligit nihil. De numeris autem, atq; specificis perfectionibus simile est iudicium: tunc enim Deus, infinitum numerum videret, infinitam quoq; speciem, infinitamq; magnitudinem, quod est impoßibile: Deus ergo non intelligit infinita. Amplius, infinitum, quatenus infinitum, est ignotum: infinitum enim est, cuius quantitatem accipientibus, semper est aliquid extra sumere, authore philosopho 3. phys. infinita ergo Dei scientia non comprehenduntur: nam quod scientis intellectu comprehenditur, finitur: infinita autem non poßunt finiri: ergo Deus non intelligit infinita. Dicis, quæ in se sunt infinita, dei scientiæ finita sunt. Contra: ad infiniti rationem spectat, esse impertransibile 3. phys. sed infinitum, tum à finito, cùm etiam ab infinito pertransiri non potest, vt refert philosophus 6. phys. infinita ergo non sunt finita scientiæ Dei, quæ est infinita. siquidem scientia Dei, est scitorum mensura: repugnat autem infiniti naturæ, mensurari, siue esse mensuratum: infinita ergo à Dei scientia non comprehenduntur.

Margin: 1. (beside "Nter quæcunq;"); 2. (beside "Item, ad differentias"); Augustinus. (beside "Augustini 12. de ciuit"); 3. (beside "Amplius, si Deus intelligit infinita"); 4. (beside "Amplius, infinitum, quatenus infinitum")

CAP-

Deus intelligit infinita.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. *AD primum. quamuis illæ species, seu ideæ sint essentialiter ordinatæ, ad vnã tamen ideam infinitam, habitudinem habent: non quidem ad aliquam primam inter ipsas; sed secundùm accessum potiùs ad Deum, & recessum ab infimis. Dicis, vbi non est primum, nec medium erit; atq; ita ordo in ideis haberi non posset. verum quidem est, vbi nullo modo est aliquod primum: sed in ideis est diuina essentia, ad cuius perfectionem habendam, repræsentandamq; ideæ ferme omnes continuum habent accedendi studium. totus ergo idearum ordo in hoc consistit, vt quælibet secundùm suæ proportionis gradum, Deo appropinquet, atque illi similis fiat. Ad*

Idearum ordinis studium.

2. *2. generis potentia, quatenus est talis, infinita esse dicitur: ex se enim in potentia tantũ est ad differentias, nec est vna simpliciter. nam quemadmodum generis natura, & multiplicatur, & participat; ita, absq; dubio, & ipsius potentia: vnde sicut & species, ita, & ipsa secundùm multitudinem dicitur infinita. Ad primam confirmationem dico, processus ad formam aliquam seu perfectionem, non est infinitus virtute agentis naturalis. secus autem est, si fiat per virtutem agentis supernaturalis, & infiniti. Ad secundã cõfirmationem: infinito, ais, nihil est maius. Verum quidem est, eiusdem rationis, vt linea non est linea maior: quodsi alterius extiterit rationis, sicuti est in proposito, bene potest esse maius. Ad 3. confirmationem, authoritas Augustini nostro sanè proposito fauet: sic enim illius sententia intelligenda est; quòd licet sint numeri infiniti idque in potentia; ei tamen non sunt infiniti, cuius sapientiæ non est numerus. Est ergo intellectus diuinus actu infinitus, qui comprehendit omnia infinita potentia existentia. Ad 4. confirmationẽ dico, inter ideas secundarias, non opus esse, aliquã dari actu simpliciter infinitam existentẽ. Dicis, necesse est, aliquã esse in infinitum distantẽ illi, quæ est infinita. Non bene dicis: imò oppositũ est omninò tenendum: processus enim in infinitũ, concludit oppositum: nam si ita esset, vt ipsemet dicis; profectò vltra illam ideam secundariam, actu infinitam, nõ pateret accessus ad superiorẽ, ad Deũ scilicet, qui est idea primaria, formaliter infinita. Si dixeris, per illã infinitam non excludi processum in infinitum aliarum scilicet, quæ ad ipsam accederent, sicuti processus videtur infinitus specierum ad deum accedentium: sed nos iuuat hæc tua obiectio: asseris enim in speciebus processum esse in infinitum. Ad illud, quòd scientis comprehensione ideæ finiantur: dico, quòd si hoc verum esset; tunc planè ipse quoq; deus finitus diceretur; cùm seipsum sciat, atq; comprehendat. sensus ergo illius sententiæ est, quamuis ideæ secundùm esse cognitum sint infinitæ; nulla tamen illarum amplissimũ dei oculum effugere valet. Ad 3. si antecedens ita intelligas, deus videt, & primam, &*

Intellectus diuinus actu est infinitus.

Idea primaria formaliter infinita.

3. *vltimam continui diuisionem: perperam intelligis. at, si dixeris, deus simul, & semel, sine vlla omninò successione, videt omnem continui diuisionem possibilem. bene sentis: eodem enim intuitu, totum continuum, eiusque medietatem, ac medietatis medietatem; ac sic deinceps sine fine semper videt. Ad probationem, concedo Deum non videre in continuo, nisi partes diuisibiles: negatur tamen consequentia; quòd scilicet diuino intellectui aliquid accrescat: nam simul videt partes illarum partium, nec in aliqua parte diuisionis quiescit. Eodem quoq; immenso diuinitatis oculo, infinitas videt magnitudines, quarum nulla est ita maxima, quin maiorem non videat. neq; inde sequitur, infinitæ magnitudines, species, numeri visi sunt à deo, quorum secundus maior est primo: tertius, secundo: quartus, tertio: & sic sine fine. ergo videt infinitum numerum. hoc etiam modo non sequitur: in continuo sunt infinitæ partes, quarum secunda est minor prima, & sic deinceps sine fine. in continuo ergo est aliqua pars infinitè parua. itaq; deus simplici*

Deus simul, & semel omnia videt.

4. *intuitu cognoscit simul omnes partes, nec in aliqua illarum quiescit. Ad 4. infiniti ratio, autho-*

De modo cognoſcē di Deum.

tio, authore philoſopho, primo phyſ. quantitati congruit: ad rationem autem quantitatis ſpectat ordo partium. Quare cognoſcere infinitum, ſecundùm modum infiniti, eſt cognoſcere partem, poſt partem: atq; ita non cognoſcitur infinitum: quacumq; enim partium quantitate accepta, aliquid extra ſemper eſt accipere: deus autem non ſic ſucceſſiuè partes enumerando, ſed ſimul, & ſemel omnia cognoſcit: vnde nihil prohibere poteſt, quin ipſe infinita intelligat. Ad confirmationem dico, tranſitionem illam, ſucceſſionem in partibus importare: quam ob cauſam infinitum tranſiri non poteſt tum à finito, tum etiam ab infinito. Porrò, ad comprehenſionis rationem ſufficit adæquatio: id enim comprehendi dicitur, cuius partes non fugiunt comprehendentem. vnde infinitum & ſi tranſiri non poteſt, bene tamen poteſt comprehendi; atq; ita ſcientiæ dei omnia cōprehendenti eſt finitum, quia ab ipſa comprehenditur. Ad aliam confirmationem dico: dei ſcientiam rerum menſuram eſſe, non quantitatiuam quidem, quæ in infinitis non habetur; ſed potiùs, quæ menſuret eſſentiam, ac rei veritatem. vnumquodque ergo in tantùm ſuæ naturæ veritatem obtinet; in quantùm certè dei ſcientiam imitatur. quamobrem etiamſi infiniti homines eſſent, aut infinitus aër, vel ignis; determinatas tamen haberent naturas, quippè, quæ diuinæ menſuræ ſubderentur. Itaq; ex his, quæ dicta ſunt, conſtat ſecundarias ideas eſſe infinitas, deoq; cognitas; atq; ita deum infinita intelligere. Quid ergo ſit idea, ſecundùm philoſophos, quidué ſecundùm Theologos, hæc pauca dixiſſe ſufficiat.

Deus non cognoſcit partē poſt partem, ſed ſimul omnes partes cōtinui.

MERCVRIVS.

Quod cùm ille feciſſet, repentè perſpicio mea in mente, lucem viribus innumeris exiſtentem, ornatum ſine termino, ignem vi ingenti circumſeptum, & in ipſa ſtabilitate dominantem.

Commentum X V I.

VBI ſapientiſſimus Mercurius ſui voti compos effectus eſt, obtinuitq; quod tantopere quæſierat, diuinæ ſcilicet ideæ beneficium, comitatem, illuſtrationem; repentè in virum alterum mutatus eſt, viditq; lucem infinitam, inacceſſibilem, ornatam nimis, ſine aliquo termino, ignemq; vndiq; vallatum, atq; munitum, In ipſa (*inquit*) ſtabilitate dominantem. Repentè, *ait*, mea in mēte perſpicio lucem &c. huiuſmodi enim viſio tempore non eget, aut exterorum oculorum adminiculo opus habet; ſed repentè fit, idq; in mente, quæ diuinæ eſt viſionis capax: ſed ea priùs diuinæ ideæ lumine eſt illuſtranda, vt diuinum ſpectaculum intueri queat. in quo profectò ſpectaculo mens videntis in diuinam quodammodo migrat naturam; ita, vt diuina potiùs, quàm humana eſſe cenſeatur. Qui, inquit Paulus, adhæret deo, vnus ſpiritus fit cum eo. vnde Iamblicus cap: I. de myſteriis Ægyptiorum. Ante omnem rationis vſum, inquit, ineſt nobis naturalis inſita deorum notitia, imò tactus quidam diuinitatis, melior quàm notitia: ex tactu ergo ideæ factus eſt Mercurius diuinæ viſionis capax: Nam ex intelligibili, & intellectu, magis fit vnum, inquit Auer. 3. de anima, quàm ex materia & forma: dimenſio enim nulla intercidit. Pytagoras vult homines poſt mortem, ſi iuſtus deceſſerit; animam eius tranſcendere purum æthera, & æuum degere cum beatis, tanquam Deum cum diis. ita enim ait: Auriga iu-

Textus. Paulus. Iamblicus. Auerroes. Pytagoras.

De modo cognoscẽdi Deum.

dicium statuens supernè optimum, cùm relinquens corpus in ætherem liberum veniens eris immortalis deus, incorruptibilis, nec vltra mortalis. Plato 7. de republica ait: Theologum idoneis demonstrationum fundamentis, & gradibus, ascendere vsq; ad principium vniuersi, tangere ipsum, atq; tenere, & deniq; adhærere semper his, quæ deo adhærent. Et in Phædone Socrates loquitur: Nisi me, inquit, migraturum putarem, primùm quidem ad deos alios sapientes, & bonos, deinde ad homines defunctos, &c. anima autẽ quæ inuisibile quoddam est, in similem quendam alium locum migrans, cum diis agit: dum enim superior animæ portio in suo actu consistit, portione inferiori nihil agente (quẽ admodum paulò in raptu accidit Dauidi in extasi, & Moysi in monte, & si fas est dicere, Mercurio in hoc diuino spectaculo) memoria, intellectu, atq; voluntate deum extaticè intelligit, & diligit: quo profectò modo spiritus ab anima separari videtur, atq; ita introducitur in diuinam caliginem, ad quam ingressus est Moyses, diuinæ illius visionis oraculo illustratus. Vocauit deus, inquit, Moysen de medio caliginis, Exodi 24. Excellentissimus sanè modus contemplandi deum in raptu, ait Dionys. de mystica Theologia, est ignotè ascendere; quia nec ipse Moyses valuit deum videre, & ideo introductus dicitur fuisse in caliginem. Planè, oculus contemplantis in deum figi potest, ita, quòd ad nihil aliud aspiciat: non videbit tamen ipsius lucis claritatem: imò in caliginem potiùs eleuabitur: ad hanc autem cognitionem, per ablationem omnium pertinget, quæ à Dionysio docta vocatur ignorantia; ignorat enim animus contemplantis actualiter, cuiuscunq; rei creatæ cognitionem, vnde docta ignorantia dicitur, qua cætera negliguntur, vt Deus habeatur. Cæterùm, dei cognitio, quæ in raptu habetur, duobus certè modis, ablatione scilicet, & excellentia fieri solet: ablatione quidem, vt quando dicimus, Deum non esse hoc, vel hoc: eminentia verò, si id, quod in creaturis perfectionis inuenitur, in creatore eminentissimè excellentissimèq; contineri cognoscatur. Sed primus modus, absq; secundo, perfectam non reddit cognitionem, authore Dionysio, 2. de mystica Theologia. Quemadmodum, inquit, imaginem ex ligno, vel lapide facientes, auferunt ea, quæ superiecta sunt, ipsaq; ablatione occultam manifestant formæ pulchritudinem virtutemq;; ita, dum creata à Deo remouemus, creatoris maiestas elucet. hæc tamen cognitio, caligine terminatur, alia priùs relicta caligine, nempe creatura. Natura certè humana quædam caligo est; sed à deo illustratur, dum intellectus agens, qui est quædam animæ potentia, lux fit, à diuina vtiq; luce deriuata. In raptu igitur deseritur hæc caligo, & diuinæ maiestatis caliginem ingredimur: deseritur, inquam, sensitiua, non autem vegetatiua operatio, quæ huic negotio impedimento non est. intellectiua quoq; circa ens, & non ens derelinquitur. insuper humana mens, non quidem essentialiter; sed ipsius, ac aliorum officiis derelictis, diuinæ tantùm contemplationi intendit, cuius percipiendæ gratia, ipsa laborat tota contemplantis intentio. Dum igitur Deum contemplari nititur, qui posuit tenebras latibulum suum, duæ profectò tenebræ occurrunt contemplanti: altera certè inferior, quæ est derelictæ creaturæ: altera verò, quam anima contemplantis ingreditur: & hæc quidem est actualis dei ignorantia, quippè, quæ nudam diuini obiecti, apertamq; visionem habere non valet. Hæc autem diuina caligo, ita describitur. Diuina caligo, est comprehensionis defectus diuinæ vtiq; maiestatis: inest etiam beatis illis mentibus, in cœlo degentibus, huius diuinæ comprehensionis caligo: nam & si immediatè, clarè, nudèq; obiectaliter Deum apprehendant absque vlla prorsus caligine; ipsum tamen perfectissimè comprehendere nequeunt, quoniam ad officium hoc tantùm est intellectus diuini. Itaque anima comtemplantis, quæ diuino adest spectaculo, vnus fit spiritus cum Deo, à quo planè tangitur, & perficitur. Etenim, quemadmodum materiam perficit semper quantitatis interminata dimensio; ita, absq; dubio mentem creatam, diuinæ amplitudinis virtus immensa. Vide Iamblicus: Intellectus omnium opifex, inquit de mysterijs Ægyptiorum, adest semper omnibus dijs plenissimè, per actum vnum in ipso ma-

Marginal notes: Plato. | Moduscognoscendi per caliginem. | Moyses in caligine. | Ignotè ascendere. | Docta ignorantia. | Moduscognoscendi per raptum. | Dionysius. | Ablatione & excellentia deus cognoscitur. | Duæ caligines | Duæ tenebræ occurunt contemplanti. | Diuinacaligo | Iamblicus.

De modo cognoscẽdi Deum.

ipso manentem; anima autem est particeps intellectus: & est sensus: intellectus creatus, ab ipso diuino intellectu perficitur, & formatur. Plotinus quoq; libro 9. enn. 6. cap. 9. Quòd nunc viuere dicimur (inquit) vestigium est vitæ, supernam vitam imitantis: illic enim viuere, mentis est actus: actus quoque deos generat, dum deum attingit. Mirabilis certè istius diuini actus potentia, quæ homines deos facit: huiusmodi enim tactus siue actus, Paulum in tertium cœlum sustulit, Moysen deificauit, Mercurium quoque diuinæ reddidit visionis consortem. fit autem huiusmodi tactus tranquillus, & occultus, occultè tranquilleq; agenti. amantur hîc mortalia, & noxia, & ad imagines quasdam amores ipsi feruntur, ac tandem in contrarium transmutantur. Vbi verò deum anima cõsequuta fuerit, in eo solo consistit, deus quodammodo effecta, reliquis penitus amputatis, quæ circa nobis adhærent. Quemadmodum Mercurio accidisse verisimile est, qui in diuinam visionis maiestatem raptus, terrena cuncta deposuit, in nouamq; naturam migrauit. Rectè ergo dicit Plotinus enn. 3. lib. 7. cap. 6. nullam in nobis sine tactu intelligentiam fieri; nec diuina, nec etiam humana, sine tactu intelligi posse. Quæ, inquit, intelligentia in nobis fieri potest, nisi tangamus? sapientissimè igitur Mercurius postulabat ideæ conuersionem, atq; donum, quippè qui optimè nouerat, animam tantùm deiformem, dei visionem apprehendere posse. Oculi planè nisi solares quodammodo fuerint effecti, solis radios intueri nequeunt; sic qui deum videre cupit, exterorum à se amoueat formas, inquit Plotinus enn. 6. lib. 9. cap. 7. vt diuino interesse posit maiestatis diuinitatisq; spectaculo, cuius particeps fieri vult. Ex hac autem exterorum eiectione, sequitur vnio mirabilis, per quam spiritus creatus Deo adhærens, inseparabili nexu, diuinus quodammodo efficitur: de qua planè vnione Dionysius Areopagita cap. 1. de diuinis nom. Est enim nobis, ait, diuinorum eloquiorum lex illa perscripta, per quam eorum quæ de deo dicuntur, veritatem asseueremus; non in persuasoriis humanæ sapientiæ rationibus, quam Spiritus sanctus in theologis suscitauit: qua quidem ineffabilibus, & incognitis ineffabiliter, & incognitè copulamur, per vnionem quandam, potentia, & actione nostra, tum rationali, tum etiam intellectuali præstantiorem. hæc autem vnio, in animæ vnitate, veluti in centro fundatur, quæ quidem est animæ intellectualis apex; quam reuera ipsum vnum impresit animæ, tanquam sui characterem, cui simul naturalem primi boni infudit amorem, & assiduè suscitat, vt plena reformatio fiat. Quamobrem Plato in Epinomide dicit, animum contemplatione perfectum penes diuinam vnitatem, vnum prorsus euadere. Etenim, sicut lumen lumini iungitur sine confusione; alterum tamen secerni potest ab altero; ita mens, imò plures mentes deo, veluti centro vniri possunt, & vnum quodammodo ex his fieri, sine illarum confusione. Item, sicut diuersæ lineæ in centro sunt vnum, quod ratio, non situs, aut tempus discernit; sic plures notiones in mente vna sunt impermixtæ: sic sphæræ minores, intra maiorem sphærã centris suis, centrum maioris attingunt: ita plane mentes quasi minores circuli, sub bonitate diuina comprehensi, tanquam sub sphæra maiori, sub ipsaq; reuoluti per centra, id est vnitates suas, vnitati diuinæ, tanquam omnium centro copulantur. Porrò, anima sic vnita, si oculo corporali conspici posset; non anima profectò, sed deus potiùs existimaretur; ac si aër in lumen attenuatus, non ipse, sed lumen videretur. Migrat enim imaginatio in rationem, & ratio in intellectum, discursione deposita, & argumentatio, in intuitum, & intellectus in vnitatem propriam, & propria illius vnitas, in primam vnitatem, in qua coalescit, fitq; vnus spiritus cum Deo, quasi centrum centro coniungens. Ex quibus constat Deum animæ vniri, nulla confusione, aut mixtione interueniente. Mirabile prorsus spectaculum, quod nemo nouit, nisi qui accipit: in quo reuera spectaculo, si fas est dicere, fuisse videtur Mercurius sapientissimus, quemadmodum ipsius sermo præseferre videtur. Repente, *inquit,* perspicio mea in mente lucem innumeris viribus existentem, *id est Deum infinitum. Sed quonam modo Dei infinitatem videre po-*

Plotinus. Viuere nostrũ est vestigium vitæ supernæ

Tactus diuinus, diuina & humana nobis aperit.

Dionysius.

Vnio animæ cum Deo. Apex animæ intellectualis.

Plato.

Vnionis excẽpla.

Animorum vnitas cũ deo

Mirabile spectaculum.

Deum esse infinitum intensiuè & extensiuè.

dere potuit, nisi in diuinam fere emigrasset naturæ cognitionem: simile enim à simili videtur. Sed locus iste nos excitat ad aliquid scribendum de Dei infinitate.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Deum esse infinitum, tum intensiuè, tum extensiuè.

Duplex infinitum.

DE diuini Pymandri infinitate verba facturus, ipsius nominis vsum, modum, diuersitatemq́, cæteris iam dicendis præmittere disposui: quò faciliùs, & dicendorum patesceret veritas, & multorum controuersia solueretur. Bifariam inprimis infinitum dici, nobis sciendum est: & vno quidem modo vt communiori vtar vocabulo, priuatiuè, altero verò, negatiuè. Primùm autem ideò ita nominatur, quia nimirum, & si actu finitum non sit; per aliquod tamen aliud, vel secundùm esse, quod habet in actu, vel in fieri finiri potest. hoc modo, materia dicitur finita, respectu quidem formarum, quas successiuè recipit, tametsi ex se potentia esse dicatur infinita, vtpotè, quæ ad infinitas formas, potentiam habeat; per formam nihilominus, ad aliquod esse determinatur, vt sit huius, vel alteriùs cōpositi, actu pars aliqua. Porrò, infinitū, quod sub hac appellatione continetur, ad imperfectionē spectat: est enim potentialitas quædā: atq; partialitas, sub qua cōtinui diuisio cōtinetur; quia extra quālibet illius partem, semper est aliam accipere, nullaq; datur totalis actu continui diuisio: de numeris quoq; simile est iudicium. Cæterùm, finitum secundo modo dictum, idem est ac res, quæ nec ex se, nec per aliud finem accipere potest. vnde omnimodam illius, in quo est, perfectionem enunciat. huiusmodi autem infinitum, cùm perfectissimum sit, in actu consistit, non enim repugnat, sed conuenit magis enti perfectissimo. Quare infinitum est, quòd omnimodam habet perfectionem, sibi possibilem, atq; intelligibilem, non huius quidem naturæ, aut illius; sed omnem prorsus perfectionem tum formaliter, tum etiam eminenter, quæ in aliquo vno haberi potest. Itaq; primum infinitum in actu esse, est impossibile: in potentia enim semper est. Infinitum autem secundum, est totum, & completum. Totum, inquam, quia extra ipsum, formaliter, aut eminenter nihil esse potest: perfectum autem, quòd nihil perfectionis sibi desit: vnde ex sua habet ratione formali, in actu semper consistere: talis autem est Deus benedictus, qui, & vigore, & duratione est simpliciter infinitus: Natura siquidem ipsius generis, aut speciei terminis, limitibusq́ non clauditur, aut finitur: est ergo infinitus. Item, Deus est, quo maius nihil cogitari potest: sed quocunq; finito, potest cogitari maius: igitur Deus est infinitus. Amplius, omnes propemodum philosophi, primo principio infinitum tribuerunt, authore philosop. 3. phys: quamuis errauerint, in hoc determinando principio, vtrum né forma, aut materia sit, necne. cùm autem constet, esse diuinum in aliquo non esse receptum; sed esse suū esse subsistens, formale, & perfectissimum: primum ergo principium est infinitum. Etenim illa, quorum formæ sunt in materia, finita omninò esse, necessarium est: non enim sunt suum esse: sed ab alio dependent; solus ergo Deus est verè infinitus. vnde, & si per impossibile aliquod esset infinitum secundùm magnitudinem, puta aër, vel ignis; illud tamen secundùm essentiam, infinitum minimè diceretur: essentia enim illius, ad aliquam certè speciem, per formam, & ad aliquod indiuiduum, per materiam, terminata esset. ex quo nullam creaturam essentialiter esse infinitam, clarissimè patet. Sanè, omnis creatura, siue multitudo in rerum natura, creata est: omne autem creatum, sub aliqua certa intentione creantis comprehenditur, alioqui non esset agens perfectissimum: multitudinem ergo esse actu infinitam, est impossibile. Soli ergo Deo conuenit esse actu infinitum. Item, in essentialiter ordinatis, non est processus in infinitū: superior enim causa cæteris perfectior est, à qua reliquæ dependent: in infinitum ergo est perfectior, atq; ita infinitæ perfectionis, tum in causando, tum etiam in essendo. Adhuc, primum efficiens, à nemine

Priuatiuè infinitum vt materia.

Infinitum negatiuè perfectionem denotat.

Deus est infinitus formaliter, eminenter & perfectè.

Rationes.

1.

2.

3.

Infinita non sunt quorum formæ sunt in materia.

4.

5.

Deũ esse infinitũ intensiuè & extensiuè.

nemine producitur, alioqui non esset primum. Si igitur ab aliquo non causatur, nec etiam ab aliquo finitur: causa enim finalis causat, dum efficientem mouet: igitur, id quod non habet causam efficientem, finalem quoque minimè habere poterit. Adhuc, primum mouens, mouet motu infinito: igitur est infinitæ potentiæ. vnde, quamuis motus non sit infinitus, habet tamen ad mouendum virtutem infinitam. Profectò, 6.
quod continet, secundarum rationes, virtutesq; causarum eminentiùs, quàm in ipsismet formis contineantur, omnibus numeris est infinitum: sed talis est Deus benedictus, à quo cœlum, & natura dependet, quippe, qui quòad suam spectat potentiam, infinita simul producere valet: infiniti ergo est rigoris, infinitæq; potentiæ, & virtutis. Etenim, quemadmodum si quispiam album & nigrum simul producere posset, quamuis illa, ob naturarum contrarietatem, simul esse nequeant; non minus tamen ille fortis esset dicendus, ac si simul illa produxisset: nullus enim ibi est defectus agentis, sed repugnantia naturarum. Sic etiam Deus benedictus infinita simul condere posset, si id rerum pateretur natura. Porrò potentiam, quæ infinita potest producere: infiniti esse vigoris, omnibus modis necessarium est. hoc est, quod dicit sapientissimus Mercurius. Lucem, inquit, vidi viribus innumeris existentem: vbi autem sunt vires innumeræ, siue sine numero; ibi profectò est potentia sine numero: potentia verò sine numero, est potentia infinita. Amplius, primum ens intel- 7.
ligit omne intelligibile: igitur est infinitæ virtutis: intelligibilia namq;, in intellectu omnia intelligente, sunt actu infinita: igitur intellectus illa intelligens, est etiam infinitus. potentia siquidem infinita sunt, quorum semper est aliam partem accipere, nullumq; finem habent in accipiendo: quod si actu simul essent, vtiq; infinita computarentur. at, illa actu à diuino intellectu percipiuntur: actu ergo diuinus intellectus intelligit infinita. intelligere autem infinita, solius est intellectus infinitum vigorẽ habentis. Amplius, ens simpli- 8.
cissimum, est infiniti vigoris: cum aliquantulo enim compositionis gradu, stat aliquis gradus perfectionis, & cum duplo, duplus: igitur illud, in quo nullus est compositionis gradus, in eo, absq; dubio, est infinita perfectio: sed Deus est ens simplicissimum, quo simpliciùs aliquid cogitari non potest. 8. met. Ideo, inquit, primum est simplicissimum, quia mox est id, quod est. Et 3. de anima. com. 5. Nulla intelligentia liberata est à potentia, præter primam: igitur, Deus est infiniti vigoris. Item, Auicenna 8. met. cap. 6. sic arguit. 9.
Causa entis vniuersalissima, totius entis perfectionem prorsus continet. causa enim huiusmodi, simpliciter nihil præsupponit, sicuti causa particularis: ideò omnem habet perfectionem, atq; virtutem. sed Deus est huiusmodi causa, à quo dependet cœlum, & natura, vt philosophus 12. Est enim per essentiam proprium ens perfectissimum, alia verò entia, sunt per participationem. primo cœli com. 100. esse autem communicatur, à primo, aliquibus quidem clariùs, aliquibus verò obscuriùs. Quare omnium entium, quæ per participationem consistunt, est ens contentiuum. quod certè fieri non potest, nisi primum ens infinitæ esset virtutis. Præterea, in quo nulla penitus est admixta imperfectio, est omninò 10.
perfectissimum, & infiniti vigoris. sed in primum ens nulla cadit imperfectio: igitur est infiniti vigoris. Quamuis enim homo, specie perfectus sit, substantia tamen est imperfectus: substantiæ siquidem non repugnat, quæ inest intellectui lunæ, perfectionem habere: homini tamen non congruit. Respectu ergo illius perfectionis, homo dicitur imperfectus. Talis etiam ordo in intelligentiis medijs, & vltimis, inter se gradus diuersos habentibus obseruandus est, atq; ex illo animaduertere possumus, omne creatum, quantolibet perfectionis decore illustretur, admixtam semper habere imperfectionem. Solus ergo Deus omnimodam habet perfectionem, & ex consequenti infinitum vigorem: alioqui aliquid perfectionis sibi deesset, quod absurdum est, ne dicam impium & hæreticũ. Præterea, Deus transcendit genus, & materiam: omnem ergo habet virtutem entis veri, possi- 11.
bilis & excogitabilis: igitur est infinitus. vnumquodq; enim primò limitatur, quia nimirum in materia recipitur: omne verò receptum, à recipiente limitatur, & finitur, authore Auer-

Deus posset infinita simul producere, si id natura rerũ pateretur.

Mercurius.

Deũ esse infinitũ vigore & duratione.

re Auerroe 3. de anima com. 52. continetur namq; sub genere, vel specie: atq; ita definitur, definitio autem rei terminus est. Limitatur præterea, quia alicui innititur, à quo mensuram habet, & dependentiam. Sed Deus nullis limitibus concluditur, nullaq; mensura terminatur, à nemine aliquid accipit, cùm seipso sit immensus, & perfectus: igitur verum est, quod dicit sapientissimus Mercurius: Ornatum, inquit, sine termino, ignem vi ingenti circumseptum. Ornatus enim Dei est virtus ipsius, quæ planè, si caret termino, vtiq; est infinita. Ignis autem ingenti virtute vallatus, diuina est voluntas, infinito amore circumsepta. Ex quo patet secundùm sapientissimi Mercurij sententiam, Deum esse infinitum, tum vigore, tum temporis duratione. Idem autem ex philosophi rationibus perspicuum fieri potest.

Mercurius.

Ornatus Dei.

CAP. II.

Aliæ rationes, quæ ex philosophi fundamentis sumuntur.

1. In finito tempore mouet.

Finitum mouere secundùm tempus infinitum, est impossibile, authore philosopho 8. phy. com. 78. sed primus motor, secundùm philosophum mouet per tempus infinitum: infinitus ergo est, non finitus. primum enim mouens, perpetuum habet motum: indiuisibile ergo est, nullamq; habet magnitudinem. Nam finita magnitudo, infinitam habere non potest potentiam, com. vlt. 8. phy. & 4. met. com. 41. Deus igitur est potentia infinita, non enim est corpus, aut virtus in corpore. infinita, inquam, nedũ duratione, sed etiam vigore. etenim infinitũ duratione, potest esse corpus, vtpote primum cœlum, quod motu diurno mouetur.

2. Amplius, omne agens, vt diximus, quod ex se infinitos simul effectus producere potest, est infiniti vigoris: sed Deus est huiusmodi agens: ergo est infinitus. posse enim agere duo simul, est alicuius vigoris, & quatuor duplo maioris: igitur simul infinita posse producere, est infiniti vigoris. At, hactenus per successionem Deus infinitos effectus produxit, quos profectò simul producere potuisset, si effectuum naturæ id sustinuissent: in Deo ergo est infinita virtus, quæ illa in actũ adduxit, quæ erant infinita in potentia.

3. Causalitates infinitorum effectuum.

Amplius, agens est infiniti vigoris, quòd infinitorum effectuum causalitates continet: etenim, qui plures sua virtute continet, aliquanti est vigoris: qui igitur infinitos, pariter infiniti: sed Deus est tale agens, authore Auerroe 12. met. com. 36. Omnes, inquit, formæ, continentur actu in primo motore, potentia verò in prima materia: Deus ergo est infinitæ potentiæ, atq; virtutis.

4. Adhuc, quod actu intelligit infinita, vel aliquod æquiualens, est ipsum quoq; infinitum: nam intelligere, est quædam operatio, operatio autem sequitur potentiam, virtutemq; naturæ. Quare, si intelligere, siue intellectio diuina est infinita, & ipsius quoq; virtus est infinita: intellectio enim Dei est eius substantia. sed Deus, vt supra dictum est, infinita actu intelligit, vt omnes propemodum aiunt, aut suam essentiam, quæ est infinita: Deus ergo est vigoris, virtutisq; infinitæ.

5. Præterea, omne, quod est finiti vigoris, additione potest fieri, aut intelligi semper maius: quemadmodum philosophus 8. phy. com. 78. apertè testatur: sed Deus id est, quo aliquid maius, aut fieri, aut intelligi non potest: infiniti ergo est vigoris: omni namq; finito dato, Deus potest maius intelligere, & voluntas maius appetere: appetitus siquidem, vt dicitur 12. met. com. 39. sicut vmbra corpus, ita ipse cognitionem sequitur: sed Deo maius, nec alicuius intellectus potest intelligere, nec voluntas appetere: Deus ergo est vigore infinito, & duratione similiter. Verùm contra prædicta posset aliquis ita arguere.

CAP. III.

Quòd

Deũ eſſe infinitũ vigore & duratione.

Quòd Deus non ſit vigore infinito.

I vnum contrarium eſſet actu infinitum, nihil certè ſibi contrarium in rerũ natura relinqueret: igitur ſi eſt aliquod bonum actu infinitum, nihil prorſus mali erit in vniuerſo. Dicis, verum eſſe formaliter, non autem virtualiter: nihil enim mali Deo formaliter contrariatur. Contrà, nam ſi virtute ſit infinita, contrarium ferre non debet: ſuæ enim virtutis infinitate, penitus deſtruet, quicquid ſuo eſt effectui incompoßibile. Proinde, ſi Sol infinito eſſet calore, omnem prorſus frigoris moleſtiam abigeret: corpus præterea infinitum ſi daretur, nullum ſanè aliud corpus compateretur. ſic etiam nec ens infinitum vigore, ens finiti rigoris; ſed tunc omnia eſſent vnum ens, nempe infinitum. Tenet conſequentia, ſicut enim dimenſio dimenſioni; ita certè actualitas, actualitati repugnat: Deus ergo eſt finitæ virtutis. 1. Malũ formale Virtuale.

Amplius, Quod eſt hic, & non alibi, eſt finitum ſecundùm logicos: ergo quod eſt hoc, & non aliud eſt finitum in eſſe: ſed Deus eſt ita hoc ens, quod non eſt aliud, vt ſatis conſtare puto: Deus ergo non eſt infinitus. Infinito præterea, imperfectio potiùs, quàm perfectio competit: nam ad quantitatem ſpectat, materiam, vel numerum, vt ex tertio phyſic. colligitur. ſed Deus eſt actus purißimus, in quem nulla imperfectio cadere poteſt: ergo quod prius. Sanè, quemadmodum materia eſt cauſa infinitatis; ita certè forma, ſiue actus finitatis. ſed Deus eſt actus puriſſimus: ergo eſt finitus. Omne enim perfectum, eſt finitum: nam carens fine eſt imperfectum 3. phy. finis autem terminus eſt 5. met: omne igitur perfectum eſt finitum, & terminatum. ſed Deus eſt ſummè perfectus: ergo eſt ſummè finitus. Præterea, Deus habet vltimum ſuæ naturæ in actu: alioqui aliquid deeſſet perfectiſſimæ maieſtati quod abſurdum eſt. Adde, omne, quod comprehenditur, etiam à quocunq;, eſt finitum, & terminatum, vt dicit Aug. 12. de ciuit. cap. 18. Sed Deus à ſeipſo perfectè comprehenditur: finitus ergo eſt, & non infinitus. Dicis, Deus eſt ſimpliciter infinitus, ſuæ tamen intelligentiæ eſt finitus: nullum autem eſt inconueniens, infinitum comprehendi à ſeipſo. Contrà, per Dei intellectionem, diuinæ planè maieſtati detrahitur, aut additur aliquid: intellectio enim Dei eſt diuina eſſentia. Si Deus ergo eſt ſuo intellectui finitus, eſt etiam finitus ſimpliciter. Item, 3. phyſ. philoſophus reprehendit illorum ſententiam, qui ita infinitum diffiniebant: Infinitum eſt, cuius nihil eſt extra, imò, inquit, infinitum eſt, cuius ſemper eſt aliquid extra accipere. ſed Dei nihil eſt extra: ſecundùm Ariſtotelem: ergo Deus eſt finitus: vel perperam, datæ diffinitionis antiquos reprehendit. Itaq; ex his, Deum eſſe vigore finito, clariſſimè patet. 2. Omne perfectum eſt finitum.

Amplius, ſi primus motor eſt vigore infinito, inquit Auer. 2. cœli. com. 38. tunc motus fieret in inſtanti. ſed hoc deſtruit naturam motus: impoßibile ergo eſt primum motorem eſſe infinitæ virtutis. Antecedens ex 8. phy. com: 79. & primo cœli com. 72. ſatis elucet & apparet. Etenim, qualis eſt proportio motoris ad mobile; talis profectò eſt temporis ad tempus, & velocitatis, ad velocitatem: ſed proportio potentiæ infinitæ, ad mobile, eſt infinita, & motoris finiti, ad mobile, eſt finita: in non tempore ergo mouebit velocitas infinita, mobile finitum. Item, vt ex 8. phy. com. 78. oſtenditur, ſi motor intenſiuè infinitus moueat in tempore; & virtus quoq; finita mouebit in illo quantocunq; paruo dato: quod planè Ariſtotelis doctrinæ 2. cœli com. 63. aduerſatur. Nam ſi motoris finiti virtus augeatur continuè, media reſiſtentia ſemper deficiente: vt dicitur 4. phy. com. 71. ad id tandem perueniet; vt citiùs quàm motor infinitus moueatur: primus ergo motor eſt virtutis finitæ. 3. Motus fieret in inſtanti.

Amplius, Cõmentator de ſubſtantia orbis cap. 3. apertè diſtincteq; hanc materiam pertractauit. Nulla, inquit, virtus exiſtens in corpore, ſiue æterno, ſiue corruptibili, eſt infinita in ſe, id eſt, infiniti rigoris. Si enim vigoris infinitas daretur; illa abſq; dubio, corpus inſequeretur infinitum: ſed corpus infinitum non reperitur in rerum natura 3. phyſ. & primo cœli de infinito: nulla ergo virtus habet infinitum vigorem. Vult autem Commentator 4. Virtus in corpore non eſt infiniti vigoris.

Deũ esse infinitũ, vigore & duratione.

tator virtutes corporeas esse diuisibiles: vnde si huiusmodi virtus in infinitum augeretur, & corpus similiter, quod est impoßibile. Infinitum, inquit, in vigore, cuius causa est corpus, in quantùm corpus, impoßibile est, quòd sit, tam in cœlestibus corporibus, quàm in aliis. Et 8. phy. com. 79. Nos autem dicimus, quòd ex 6. verborum Arist. in hac demonstratione apparet, potentiam eius paßiuam scilicet susceptiuam motus esse finitam: nam sicut actio infinita non est formæ in corpore; sic paßio infinita non est formæ in corpore scilicet composito. Nam si huiusmodi forma in infinitum cresceret; tunc planè infinitum esset maius infinito: idem enim corpus sensibile, quantò maius extiterit; tantò longiorem habebit motionem, atq; ita infinitum, infinitum superabit, quod est impoßibile. infinitas ergo potentiæ in vigore, naturam corporis compositi ex materia & forma insequitur: tales siquidem formæ sunt extensæ ad extensionem materiæ, & subiecti, vt dicitur de sub-
5. stantia orbis Ex quibus omnibus patet secundùm Auerroem, primum motorem esse vigoris finiti. Item Auerr. 2. cœli com. 38. & 39. Nos, inquit, non intendimus per infinitum, nisi infinitatem motionis, id est, quòd motio eorum non cessat: infinitas autem intensionis, vt illic non sit proportio inter potentiam motoris, & moti, est impoßibilis in formis, in quantùm sunt formæ: etenim nulla esset inter eos differentia, nec aliqua omninò illic esset multitudo: motor namq; orbis Saturni, & motor orbis totius, nullo modo inter se differrent, si mouent tempore infinito, tum in potentia mouendi, tum in mouendo in non tempore. Potentiæ ergo intelligentiarum, quæ à materia separantur, finitæ sunt in mouendo: vltra enim mensuram, limitemq; suorum orbium, mouere nequeunt. Si cæteri orbes, ait philosophus, tot stellas haberent, quot stellato mobili insunt; illorum certè motores, eos mouere non possent. Sed dicis, Auer. de substantia orbis cap. 3. infinitum bifariam diuidere, quorum vnum, ad motorem orbi coniunctum spectat, qui est vigoris finiti: alterũ verò ad motorem separatum, infinito vigore dominantem, vt dicit Mercurius. Ad hæc respondemus secundùm doctrinam Auer. quæ in 2. cœli habetur com. partim 42. partim 71. & 12. met. com. 44. & 2. de substantia orbis. Deniq; omnium clarißimè destr. destr. disp. 3. in solutione dubij 18. Si cœlum pro superiori mundo intelligatur, planum est à duobus motoribus semper moueri: à coniunctis scilicet & ab alio, nempe à primo, qui est à materia id est, potentia separatus, & discretus. Porrò motores, orbibus suis coniuncti, sub ratione amati, & desiderati boni, quod est omnibus communis finis, semper mouentur: motor verò primus ideo liber dicitur, non quin effectiuè suum etiam orbem non moueat motu diurno; sed ideo ita nominatur, quia nimirum ab omni est potentia liber. hunc autem lo-
6. quendi vsum inuenies 3. de anima com. 5. 12. met. com. 41. Itaq; infinitæ virtutis esse dicitur, quia scilicet, causa est infinitæ motionis, non quòd intenso infinitoq; sit vigore. Amplius, Auerr. 2. cœli com. 38. Si primus motor, inquit, esset infinitus vigore: igitur non haberet potentiam determinatam, proinde nec naturam determinatam: quòd si naturam determinatam non habuerit; infiniti vtiq; erunt motores: si autem infiniti motores intelligi possunt; tunc non intelligerentur ex suo esse res propriè ei: sed iam declaratum est, quòd motores cœlorum differunt, & in potentia, & in esse: & cum hoc, vnumquodque eorum mouet per tempus infinitum; non igitur remanet, vt differant, nisi propter diuer-
7. sitatem proportionis inter vnumquodq; eorum, & corpus quod mouetur. vbi autem est proportio, ibi infinitum esse non potest: proportione enim infinitum caret. Præterea, si Deus est infinitus, omnes res sunt æquales: Sed consequens est falsum: ergo, & antecedens. consequentia patet: nam ab infinito, omnia æqualiter distant. Ex his igitur tum rationibus tum etiam authoritatibus patet, Deum non esse intensiuè infinitum.

Infinitum bifariam.

Motores mouẽtur sub ratione boni amati & desiderati.

Infiniti motores.

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

Ad pri-

Deũ esse infinit. vigore &c.

AD primum, Antecedens verum eſse dicimus, de contrario, ex neceſsitate naturæ operante: vnde ſi ignis intenſiuè eſſet infinitus, in ſui naturam conuerteret omnia: negamus autem, de agente libero, cuiuſmodi eſt Deus benedictus, qui ad extra, non ex neceſsitate naturæ, ſed liberè agit ſecundùm con ſilium voluntatis ſuæ. Cùm ergò liberè in his agat, quædam mala permittit, vt ex illis eliciat bona. ſed de hac materia, tunc copiosè agemus, cùm de mali cauſa ſermo inciderit. 1.

Mala permittit, vt eligat bona.

Ad confirmationem, negatur ſimilitudo: vna enim dimenſio, ſecundùm ſuæ capacitatis vltimum, locum replet, in quem alia dimenſio ſubintrare nequit: proinde ſimul eſſe non poſſunt. ſed vna entitas, cum alia ſimul conſiſtere poteſt: poſſet namq; eſſe aliquod corpus, non replens locum, cum corpore locum replente. Ad 2. ſi hoc aduerbium, hîc, locum dicat infinitum, antecedens eſt falſum. ſi enim aliquid eſt hîc hoc modo, eſt nihilominus infinitum ſecundùm locum. vnde, quando dicitur: Deus eſt hoc ens, & non aliud, igitur eſt finitum; nihil certè legitimè concluditur: nam cùm Deus ſit ens infinitum, omnia profectò replet, nulloq; limite clauditur. Dicis, ſi Deus eſset aliquod corpus infinitum; alterius planè, tum finiti, tum etiam infiniti corporis ſocietatem non ferret: duo enim corpora in eodem loco ſimul eſſe non poſſunt. Igitur, ſi eſt ens intenſiuè infinitum, nullius ſanè entis conſortium pateretur: atq; ita vnum ſolummodo eſt ens, ſcilicet infinitum. Sed hæc ſimilitudo non conuenit: nam corpora ob dimenſionum incompoſsibilitatem, ſimul eſſe nõ poſſunt: entitates autem, maximè formales ſeſe recipiunt, nec vna alteram deſtruit, niſi naturæ contrarietate intercedente. Cùm autem diuina entitas, etiamſi infinita, non ſolùm non deſtruat, verùm etiam foueat vniuerſa, nullum certè ſequitur impoſsibile, cum infinita Dei entitate, poſſe etiam ſtare, & cætera entia. Ad primam confirmationem, dico, actum ac formam materiam informantem, determinare materiam, eſſeq; cauſam determinationis, & finis, quæ in materia habetur: actum verò purum, cuiuſmodi eſt Deus, eſſe ipſam infinitatem, in actu, vtpote ab omni materia, & potentialitate liberam. Quare, cum actu puriſsimo, ſtat, imò neceſſariò ineſt infinita potentia, ſiue virtus. Ad aliam, non in omnibus eſt verum, omne perfectum eſſe finitum: neq; obeſt illud, imperfectum eſt, quod non habet finem; hoc enim tantùm conuenit rei, quæ ex ſui natura finiri poteſt, cuius perfectio, eſt finis adeptio. Quòd ſi Deus aliunde, quàm à ſe finem expectat: proculdubio nõ eſt Deus dicendus. Quam ob cauſam ideo Deus perfectus eſt, quia finem non habet, nec ab aliquo dependet. Ad aliam, quamuis diuinus intellectus, ſuam comprehendat diuinam, atq; infinitam eſſentiam, finita tamen dici non poteſt, quemadmodum, nec ipſius intellectus. infinitus igitur intellectus, infinitè intelligit infinitam eſſentiam: nec plura, ſed vnum tantùm eſt infinitum, tum vigore immenſo, tum æuo æterno, ſiue æternitate incommunicabili. Ad vltimam confirmationem dico, Ariſtotelem ibi loqui de infinito materiali, & priuatiuo: ideo aduerſus nos argumentum non militare. Ad 3. Concedo antecedens, neq; enim repugnat virtuti mouenti, ſed naturæ motus, & mobilis. Præterea, parum virium habet, quod à philoſopho adducitur 8. & ſeptimo phy. de infinita virtute in magnitudine, & non in magnitudine: virtus ſanè primi motoris non eſt virtus extenſa: nihil ergo concludit. Præterea non minoris eſt potentiæ in magnitudine, quam extra magnitudinem: ſi eſt virtus infinita. Itaq; poteſt cauſare ex ſe motum in inſtanti, non autem mouere, ob motus incompoſsibilitatem. Auerroes etiam falſò innititur fundamento proportionum, atq; exceſſiuum: nõ enim agenti per intellectum, & voluntatem, cuiuſmodi eſt Deus conueniunt: ipſe quippe agit non ſecundùm vltimum ſuæ naturæ impetum, atq; poſse; ſed ſecundùm liberam ſui intellectus, voluntatisq; præconceptionem. Præterea, an Deus immediatè cœlum moueat, nec ne, nondum ab omnibus admittitur, & conceditur. Amplius, cùm in motu alterationis ſignetur primum inſtans non eſse calefactionis; tunc certè in hoc inſtanti non eſt calefactio: eſt enim primum non eſse, & primum calefactum eſse. Ante hoc igitur in infinitum velox motus præceſsit: nullum enim inſtans extitit, in quo

2. (margin, at "Ad 2.")

Entitates formales ſeſe recipiunt.

Deus eſt perfectus, quia finẽ non habet.

3. (margin, at "Ad 3.")

Auerrois error.

1. 2. 3. (margin, at "nõ enim agenti…", "Præterea, an Deus…", "Amplius…")

Deũ esse infinitũ in vigore.

inter illud, & hoc non fuerit aliquis motus. In infinitum ergo velox aliquis motus præcessit. Ex his ergo, atq; ex similibus constat Auerroem vana imaginatione fuisse delusum.

Auerrois delusio.

Quare falsò iacto fundamento, cætera, quæ erecta sunt, in falsitatis ruinam, cõfusionemque ruitura fore, necessarium est. His ergo ita dilucidatis, ad Auerrois argumenta euertenda, vnica sufficit responsio, scilicet, Deum non agere ex necessitate naturæ, nec quantùm potest; sed liberè, & quantùm per intellectum, voluntatemq; facere decreuit.

Obiectiones. 1.

Sed dices: Aut Deus agit secundùm vltimum suæ potentiæ, siue secundùm totam potentiam: aut secundum partem potentiæ saltem gradualem. si primo modo agat, quum illa sit infinita, aget in nõ tempore: si verò secundum vnam partem agit, secundùm aliam autem non: vna igitur pars diuinæ potentiæ est actiua, altera verò non actiua, & sic non eiusdem rationis: aut si ambæ sunt actiuæ, & altera non agit, ociosa vtiq; reputabitur. ex quo patet, potentiam Dei esse finitam: in tempore enim agit.

2.

Item, actio Dei, est essentialis: igitur aget in non tempore: ratio enim agendi, est essentia. secundùm autem rationem essentiæ agere, est operari secundùm vltimum suæ potentiæ. sed essentia Dei est infinita: ergo illius actio est infinita: atq; ita aget in non tempore.

Solutio.

Sed hæc, atq; similia, eadem, qua cætera soluta sunt, facilitate dißoluentur: Deus enim, est agens per intellectum, & voluntatem: vnde agere illi conuenit, non ex naturæ necessitate, sed liberè: ideo non est necesse illum agere in non tempore.

Obiectio.

Dicis, Deus ita agit, quòd aliter agere non potest, & ita ex necessitate aget: aut aliter agere potest, & sic est mutabilis: melius enim in æternis, vt dicitur 2. cœli com. 34. est simpliciter necessarium, & 8. phy. com. 15. & in lib. dest: dest. disp. prima. in solu: dubij 2. Deus ergo agit secundùm impetum naturæ.

Quòd Deus agat ex necessitate.

Amplius, omne agens, quod actu aliquid agit, & potest aliter agere, est agens in potentia: sed Deus non est agens in potentia, vt communiter dicitur, tum à Theologis, tum etiam à philosophis 11. met. com. 14. & 15. & 8. phy. com. 46. & 47. egeret enim aliquo extrahente de potentia ad actum. Sanè, omne, quod ad actum reducitur; ad aliquam certè perfectionem, quam priùs non habebat, reducitur: ideo opus habet extrahente. Hoc modo arguit Auer. 2. cœli com. 37. & destr. destr. disput: prima in solut. primi dubij. & disput. 2. & 3. & 8. phy. com. 15.

Solutiones.

Respondeo, Deus ita agit, & potest aliter agere, quippè, cùm illi non deficiat aliqua ratio agendi: nec inde est mutabilis: nam ipsius voluntas, secundũ quam agit, mutari non potest: quod profectò in agente creato locum non habet: cuius voluntas non est sua essentia: sed de potentia in actum facilè, & de vno in alium contrarium sanè actum migrat frequenter. Ad 2. Deus perpetuò est in actu, nec vnquam reducitur ad actum agentis; sed bene ad actum actionis, qui est rei actæ, non agentis perfectio.

Obiectiones.

Dicis, potentiæ mensurantur per maximum, quod possunt; vel minimum, quod non possunt. primo cœli com: 116. & 2. cœli com: 36. si ergo maximum diuinæ potentiæ mensuratum est, ipsa vtiq; potentia finita est.

Solutio.

Dico hæc vera esse, in potentiis earum rerum, quæ conditæ sunt. At potentia Dei, quæ est sua essentia, cùm sit sine numero, vt dicit Mercurius, non opus est ipsius maximum, & minimum limitibus artari, aut terminis constringi: harum certè differentiarum expers est diuina potentia. Quid sit igitur infinitum vigore, & quòd Deus sit vigore infinito, diximus.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Deum esse infinito vigore lumine naturali demonstrari non posse.

Lumen naturale, & super naturale.

Ro intellectu istius dubij, non ignorare oportet, lumen naturale hîc appellari, lumẽ intellectus creati, quo his, quæ sub sensum cadũt acquiescit; seclusa omni illuminatione eorum, quæ per fidem habentur. Contrà, lumen super naturale illud dicitur, quod intellectus viatoris, remoto superioris oraculi adminiculo,

Deũ esse infinitũ in vigore.

adminiculo, attingere nequit. Ex quo constat, illud esse lumine naturali notum, quod est experientia, vel sensu notum. Sed Deum esse infinitum in vigore, non constat intellectui viatoris, nisi ex effectis, quia nulla est causa per quam Deum esse infiniti vigoris posset probari, quia effectus sunt finiti: Igitur Deum esse infinitæ virtutis lumine naturali non constat. Contra prædicta ita quidam ex Theologorum numero arguere videntur. Deus, inquiunt, est infinitus infinitate, cui repugnat esse in magnitudine: quæ planè est infinitas in vigore. Igitur Deus est infiniti vigoris. Antecedens est philosophi 8. phys. quia primus motor est omninò indiuisibilis. Consequentia patet, quia infinitas durationis est bene in magnitudine, quemadmodum philosophus dicit, corpora cœlestia infinito tempore moueri. Confirmatur, quia finitum præsupponit aliquod priùs se à quo dependet, sub ratione mensuræ, & mensurati: est enim finitum certis limitibus conclusum Sed Deo nihil est prius, alioqui non esset primum ens: ergo quod prius. Confirmatur, quia Deus est in infinitum diligibilis, ergo est infiniti vigoris: Appetitus, inquit philosophus, 1. politicorum, in infinitum est. In Deo autem idem est vigor, & amor, quo est diligendus: Deus ergo est infinitæ potentiæ, siue virtutis. Item, Mouens in infinitum continuans suam actionem propria virtute, est infinitæ virtutis intensiuè: cùm enim alij motores orbium, à primo motore dependeant, & duratione sint infiniti, iuxta philosophi sententiam: primus ergo motor, non solùm duratione, sed etiam vigore erit infinitus. Confirmatur authoritate commentatoris 12. meth. Omnes formæ, inquit, quæ sunt in potentia in prima materia, sunt actu in primo motore: sed illæ possunt esse infinitæ: ergo est infiniti vigoris. Confirmatur authoritate philosophi, & Commentatoris 8. phys. sicut paulò antè dictum est. Si virtus primi motoris esset in corpore, moueret in instanti: cùm autem instans sit in infinitum minus quàm tempus: virtus ergo primi motoris, in infinitum excedet virtutem cuiuslibet motoris, in corpore existentis, atque ita habetur propositum. Item, ponendum est in lumine naturali aliquid esse, quo maius excogitari non potest: aliquid ergo est infinitæ virtutis in vigore. consequentia patet: antecedens probatur, authoritate Diui Anselmi cap. 2. de processu spiritus sancti. Audiens enim hanc orationem, ens, quo maius cogitari non potest, ipsam intelligit: vel ergo est in re quod intelligit, & habetur propositum: vel quod intelligit est in intellectu tantùm: & sic non esset ens, quo maius cogitari non potest: Maius enim esset quod esset in re, quàm quod in intellectu. Deum ergo esse infinitum in vigore lumine naturali, probari potest. Item, si medium potest in infinitum subtiliari, siue subtiliùs fieri, vt dicitur 4. phys. de vacuo, & hoc efficere non possit aliqua virtus finita: ergo habetur propositum. In quinto præterea phys. docet, omnem motum esse irregularem, & regularem: Igitur posuit, Deum posse mouere cœlum tardiùs aut velociùs, quàm modo mouet. Liberè ergo mouet, & nõ ex necessitate naturæ. Confirmitatur authoritate 7. phys. vbi posuit omnia corpora mota, subordinata continuari posse, etiam si essent infinita: quod planè non nisi à virtute infinita effici potest: Ergo quod prius. Item, illa censeri potest infinita virtus, quæ quantumlibet multiplicato vigore, infinito attingi non potest, sicut infinitum in magnitudine, si daretur à multiplicata quantalibet magnitudine finita, non attingitur: sed quantumcunque multiplicaretur vigor secundæ intelligentiæ, semper maneret dependens: vigor autem primæ intelligentiæ non dependet: Est ergo infinitus. Item, essentialis perfectio diuina est infinita, quia est simpliciter perfecta, omnisque additionis expers, omnẽque aliam additionẽ eminẽter cõtinens. Igitur est infinita: infinitæ enim perfectionis est, non posse augmentum suscipere. Et hæc quidem vera sunt, & nostræ fidei catholicæ consona. Sed quidam asserunt non esse de mente philosophi, & Commentatoris eiusdem: Siquidem 12. metha. Aristo. motores cœlestes, dicit inter se differre, secundùm mobilium distinctionem, ac motorũ velocitatem. Similiter & Commentator 2. cœli commen 39. dicit se disputationem texere de infinitate primi motoris in duratione, vt motus non deficiat, non autem de eius infinitate in vigore. In

Theologorũ argumenta. 1. — 2. — 3. — Anselmus. — 4. — 5. — 6.

Si philosoph⁹ dixit Deũ esse infinitum in vigore.

Deū esse infinitū in vigore.

re. In causa est, quia infinitas intensionis, non habet proportionem ad mobile: præsertim, cùm Deum ad extra agere arbitretur, ex necessitate naturæ. vnde Aristoteles sicut nullo modo poneret, Deum posse non conseruare cœlum; ita planè non posse cœlum velociùs mouere: sed diceret Deum ab æterno, pro sua bonitate se determinasse ad mouendū cœlum, illo motu per quem modò mouet, quia sic rerum vniuersitati conducere iudicauit.

CAP: II.

Soluuntur Argumenta.

1. *AD primum, infinitas durationis actualis non potest esse in magnitudine, alioqui esset mobilis ad motum magnitudinis, atq; ita per motum reciperet aliter, & aliter modum agendi, & ex consequenti non actualis esset, sed potentialis. Ad hunc autem modum dicunt, philosophum intelligi debere, scilicet, quia primus motor est infinitus infinitate durationis actualis, ideo de-*

Deus est determinatus à seipso.

bet esse indiuisibilis. Ad confirm. Deus est terminatus non ab alio, sed à sua bonitate, & immutabili voluntate ad sic mouendum primum mobile, & ad regendas alias mentes motrices ad bonum vniuersi. Neq; sequitur, Deus est primum ens: igitur est infiniti vigoris: sed potiùs non præsupponit aliquid ante se: argumentum enim à lumine naturali su-

Deus infinitè se diligit.

mitur ab effectibus, & non ab esse Dei. Ad aliam confirmationem, lumine naturali ostendi potest, Deum infinitè se diligere, eò quòd omnem rem dependentem infinitè excedat: finiti tamen existit vigoris, quia non potest magis velociùs mouere, quàm nunc mouet. Et cùm dicis: vigorem Dei, & diligibilitatem idem esse. Assentior, ex hoc tamen non sequitur esse infiniti vigoris, quia diuersa connotata impediunt consequentiam. Nam etsi idem sit scire Dei, & velle: non tamen omnia quæ scit, ipse vult. Illa autem authoritas philo-

2. *sophi loquitur de auari appetitu, ideo non est ad propositum. Ad 2. certum est, Deum nulli alteri inniti, suamq; actionem ab æterno continuare. Et cùm dicis, Dei maiorem esse actualem durationem, aliorū motorum duratione, concedo quidem, atq; ita maioris vigoris, quia nimirum maius mobile, & velociùs mouet, totumq; mundum gubernat: ex hoc*

Omnes formæ in primo agente sunt in actu.

tamen non sequitur, esse infinitum in vigore. Ad confirm: Commentator intellexit omnes corruptibilium formas in primo agente eße in actu, id est, eminenter contineri. Illæ ergo formæ, nequeunt infinitum intensiuè efficere, sed extensiuè solùm: sicut non est intensiuè maior perfectio essentialis in mille equis, quàm in vno ex illis. Ad aliam confirmationem, primus motor non potest esse forma inhærens purè, ac naturaliter mouens ipsum

Motus quare fieret in instāti.

mobile: in causa est, quia tunc sequeretur motus in instanti: non quidem propter infinitum vigorem in mouente; sed potiùs propter tenuem resistentiam mobilis, & defectum in resistendo. sicut graue sursum existens, vt dicitur 4. phys. extrinsecam si non haberet resistentiam, in instanti ad suum locum pergeret. Quia verò primus motor, non est forma inhærens, sed coexistens, mouens per intellectum, & voluntatem; ideò mobile mouet determinata velocitate, qua ei est optimum moueri, & primus motor suum mobile optimè regere, atq; disponere valet. Non oportet ergo primum motorem esse infinitæ virtutis, qualibet virtute, quæ est in corpore: alioqui graue simplex esset infinitæ virtutis, quòd

Duo motores primi mobilis

defectu resistentiæ moueretur in instanti. Ad authoritatem Commentatoris 12. metha. videtur ponere duos motores primi mobilis, quorum vnus mouet per modum finis, alter verò per modum agentis. Sed reuera non fuit intentio Commentatoris ponere duos primi mobilis motores realiter distinctos; sed potiùs vnum, Deum scilicet, sub duplici ratione

3. *mouentem, efficientis scilicet, & finis principaliter. Ad tertium argumentum. illa ratio*

Deus est quo maior cogitari non potest.

valet de perfectione essentiali diuina, quæ adeò magna est; vt ea maior cogitari non possit, non autem de vigore ad extra. Anselmi autem authoritas, non probatur, nisi gratia

 Deū esse infinitū in vigore.

materiæ: alioqui albedo eßet infinita intensiuè. Etenim albedo, qua maior excogitari nō potest, est in intellectu. Vel ergo ita est in re, & sic erit infinita albedo: vel ita non se habebit in re: in intellectu ergo, non est ita magna; quia maior excogitari non poßit: quia maior esset, si ita in re esset: secundùm intellectum ergo semper maior cogitari poterit. Potest siquidem aliquis imaginari cœlum duplo velociùs moueri posse. Itaq; ad illam propositionem, Deus est, quo maius cogitari non potest, sic respondent: id est, nihil ei, ex parte rei correspondet, nec per eam aliquid tale ad extra repræsentatur: sicut si quis audiret hanc propositionem: homo est bos: nihil sanè rei est ad extra: quod poßit huic propositioni respondere. Ad 4. phys. loquitur de imaginatione, cui non repugnat ita medium subtiliari, concludens, imaginationi omnibus modis repugnare, motum æquè velociter in pleno, & in vacuo fieri. Ad aliam authoritatem, Philosophus loquitur de quolibet genere motus, in quo aliquis potest esse regularis, aliquis verò irregularis: non autem in qualibet specie motus, vel indiuiduo. Ad aliam authoritatem, sic intellige: quantùm ad rationem corporum spectat, non repugnare, omnia continuari sub ratione generali. Eodem modo loquitur primo cœli: bene enim capit imaginatio, corpori moto coëxistere spatium quiescens, quod ipsum pertransit, cùm mouetur: atque ita deducit ad quoddam, quod imaginationi non consonat, scilicet in tempore finito, motū infinitū fieri. Ad 5. vigor diuinus potest considerari dupliciter: vno quidem modo, quòad id, quod est, scilicet, quòd sit independens: & sic ab aliquo vigore dependente, quantumuis multiplicato, attingi non potest. alio autem modo, quantùm ad effectum, quem producit: & sic vigor eius attingi potest à secunda intelligentia, secundùm imaginationem saltem: si ita vigor illius multiplicaretur, cùm motus primi mobilis non sit infinitè intensus. Ad 6. licet idem sit perfectio essentialis, & vigor eius; multa tamen competunt essentiali perfectioni, quæ vigori non competunt: competit enim eius perfectioni omnia scire: sed non omnia facere. Lumen quidem naturale, iudicat deum infinitum in perfectione intrinseca; quia infinita cognoscit: quia independens, omnemq; perfectionem dependentem, infinitè excedens: atq; ita intrinseca, & essentialis eius perfectio est infinita; etiam secundùm lumen rationis naturalis nobis inditæ. De vigore autem non habetur simile iudiciū; quia vigor sequitur effectum extrinsecum: omnia autem extrinseca sunt finita: ex istis ergo intrinsecis, nullum cernitur vestigium vigoris infiniti. Porrò, si vigor illius consideretur secundùm rationem intrinsecam; tantus est vigor Dei, quanta eius cognitio, quanta eius essentia, per quam cognoscit infinita; quia in Deo idem essentialiter sunt esse, scire, & posse: verùm, quia quantùm ad extrinseca opera, omnia sunt finitæ virtutis cùm sit creata, vigor Dei dicitur finitus; sed conseruatio totius vniuersi, videtur esse, infiniti vigoris.

(margin: 4. — 5. — 6. — Perfectio Dei infinita. — Vigor Dei duobus modis.)

MERCVRIVS.

Hæc ipse percepi per Pymandri verbum, qui me stupore attonitum, sic iterum affatus est: vidisti in mente primam speciem, infinito imperio præualentem? eiusmodi quædam mihi Pymander.

De religione Christiana.

Commentum XVII.

DEI notitiam, magnitudinem, diuinitatem immensam, imperijq́; potentiam vbique, & perpetuo dominantem, creaturarum mentibus studiosè inserere studet: vt illius perspecta magnitudine, ipsum verè, intiméq́; colant.

Lactantius.

Soli, inquit, Lactantius lib. 3. cap. vltimo animantium ad aspectum cœli erecti sumus, vt summum bonum nostrũ, in summo Deo esse credamus; ideo religionem soli capimus, vt ex hoc sciamus humanum spiritum nõ esse mortalem, quòd Deũ, qui est immortalis, & desiderat, & agnoscit. hæc enim duo sunt, quæ simul efficiant illud, quod quæritur, scientia, & virtus: scientia id præstat, vt quomodo, & quo perueniendũ sit, nouerimus. virtus vt perueniamus. Alterũ sine altero nihil valet: ex sciẽtia enim virtus, & ex virtute summum bonum nascitur.

Religio Christianorum.

Hac quippe conditione nati sumus, vt generanti nos Deo, iusta & debita obsequia præbeamus: hoc vinculo pietatis obstricti, & religati sumus, non vt Cicero interpretatus est, à relegendo, qui in lib. de natura deorum secundo, ita dicit:

Cicero.

Non enim philos. solùm, verùmetiam maiores nostri superstitionem à religione separauerunt. Nam qui totos dies precabantur, & im̃olabant, vt sui sibi liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati: qui autẽ omnia, quæ ad cultum deorũ pertinerent, retractarent & tanquã relegerent, ij dicti sunt religiosi, ex eligendo, elegãtes, ex diligendo, diligẽtes, ex intelligendo, intelligentes.

Vnde dicitur religio.

itaq́; religionis nomen à vinculo pietatis est deductũ, quod hominẽ sibi deus religauerit, & pietate constrinxerit:

Augustinus.

Vnde Aug. Religio, inquit, est iterata ligatio cultus, quo anima vni deo se reconciliatione ligat. In libris autẽ de ciuit. dei, religionẽ à reeligendo Deum, quem admiseramus, vult esse dictã. hæc autem religatio, sine Pymandri verbo fieri non poterat:

Ioannes.

Nemo, inquit, venit ad patrem, nisi per me.

Paulus.

Et Paulus ad Eph. Per ipsum habemus accessum in vno spiritu ad patrem.

Mercurius.

Quamobrem, inquit sapientissimus Mercurius, hæc percepi per Pymandri verbum. Itaq́; verbum lucidum, & diuinum, est veræ religionis caput, dux, & mediator, per quem & Moyses legem accepit, & Noui testamenti sancita sunt decreta, & Mercurius, diuini spectaculi intelligentiam suscepit. Sine hoc lucidissimo Pymandri verbo, doctrina quæcunque iniqua est superstitio, cultus dæmonum, doctrina mendax & instabilis.

Religio coniungit nos Deo.

veræ igitur religionis notitia, quam habemus per Pymandri verbum, Deo nos coniungit, & connectit.

Plato.

Quam ob causam Plato in lib. de scientia: Vera, inquit, scientia sancit, vt amorem, & seruitutem omnem Deo reddamus. Et in Protagora: Solus ex omnibus animantibus homo diuinæ sortis particeps effectus est in principio: solus ob hanc cognationem, deos esse putauit, arasq́; illi, & statuas dicauit. Et in lib. de regno: Sine Deo, inquit, homines nequeunt feliciter gubernari, sicut, neq́; bestiæ sine homine. hæc est illa nobis natura inserta cognitio, teste Iamblico cap. 1. vt diximus, & nostro etiam Cicerone.

Cicero.

Quæ, inquit, gens, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina, anticipationem quandam deorum, quam appellat Epicurus Pralepsin.

Epicurus.
Pralepsis.

Ob hanc itaq́; cognitionem, Deum agnoscimus, & cupimus tanquam authorem: inuocamus, & amamus, vt patrem: vt regem veneramur: timemus, vt dominum.

August.

Vnde August. de vera religione: Hac, inquit, Deo coniungimur, vnimur, & ligamur, à quo peccando excidimus. Itaq́; religio est canonicum iter, quod vnum ducit ad regnum non temporali vestigio nutabundum; sed æternitatis firmitate securum. Est etiam virtus moralis, & iustitiæ pars: quoniam ad virtutem moralem pertinet reddere honorem vnicuiq́; præcellenti secundùm virtutem. si autem honor virtuti debetur; cui magis, quàm Deo conuenire poterit?

Religio est præstantior fide, & spe.
Rationes.
1.

hæc est stabilitas sanctitatis, fide, & spe præstantior: faciliùs enim ad Dei notitiam ingreditur, quàm reliquæ studiorum disciplinæ: quæ foris stant, & ingredi non præsumunt. Profectò, sicut deteriùs est odisse Deum,

quàm

De religione Christiana.

quàm ignorare: sic melius est amare, quàm nosse. Perscrutando prætereà Deum longissimo tempore minimùm proficimus: amando autem breuissimo tempore, plurimùm. Item, 2. *religio, siue religionis amor, citiùs, propinquiùs, ac firmiùs, quàm cognitio, mentem diuinitati coniungit; quia vis amoris in vnione consistit. Amplius, gratiùs est ipsi Deo a-* 3. *mari multùm, quàm multùm cognosci; nihil enim Deo tribuimus intuendo, amando ve-* 4. *rò tribuimus, quicquid & sumus, possumus, & possidemus. Adhuc, nobis magis profici-* 5. *mus amando, quàm intuendo: quoniam Deus se amantibus retribuit potiùs, quàm scru-* 6. *tantibus: cognitione quoque diuina malè vti possumus, amore autem Dei abutitur nemo. Insuper, amando Deum longè maiorem percipimus voluptatem, quàm noscendo: atque inde efficimur meliores. Sanè, si quid bonum vides, non quia vides, bonus efficieris; sed* 7. *quia bonum amas: & ita mens, non quia Deum considerat, sed quia Deum diligit, fit diuina. Item, cognoscendo Deum, eius amplitudinem contrahimus ad angustum mentis* 8. *nostræ conceptum; quia cognitum est in cognoscente: amando autem, mentem amplificamus ad immensam diuinæ bonitatis latitudinem. Præterea, non est amor humana co-* 9. *gnitione contentus, cùm illa creata, atque finita sit; sed voluntas in solo immenso quiescit bono. Ex his ergo atque similibus patet religionem, quæ est verus Dei cultus, quam à lucido Pymandri verbo accepimus, omnibus disciplinis esse præstantiorem. Necesse sanè erat,* Religionis veritas, & necessitas. *veram aliquam in vniuerso religionē esse: nam si nulla vera esset religio; omnium profectò animalium solus homo esset miserrimus, atque stultissimus. Cùm enim præsentibus, ob* 1. *religionem, & futurorum auiditatem, abstineat bonis, vtrisque priuaretur: sed Deo authore, nemo fit stultus, atque miser, sicut nemo friget, ex eo, quòd igni adhæret: vera ergo religione homo priuandus non erat. Etenim id, per quod homo, cuncta animalia exce-* 2. *dit, falsum esse nequit, excedit autem religione: religio ergo hominis sanctissima est, & à falsitate libera. Amplius, vaticinium à tota aliqua animalium specie, non potest esse* 3. *falsum: communi namque hominum vaticinio, religio vera esse probatur, cùm omnes vbique Deum colant, vt naturæ authorem, ac beatæ vitæ largitorem: perfectissima enim animalium species, perfectissimum habet iudicium, quod est sibi maximè omnium na-* Perfectissimū iudicium. *turale: mutantur siquidem opiniones, affectus, & hominum mores: religio autem non mutatur: nam semper & Ægyptij sacerdotes, prophetæ omnes, Persarum magi, Orphici, Pythagorici, Platonici philosophi, & cæteri votis incumbunt. vnde Pythagoras in au-* Aurea verba Pythagoræ. *reis carminibus: Inprimis venerare Deos, vt lege dispositi sunt immortales: Optimo autē dono Deum veneraberis; si animo sibi similis fias. vnde* Pytheus *Apollo: Piis hominibus tantùm gaudeo, quantùm cœlo. Hæc autem nostra religio homines Deo similes reddit, lōge præstantiùs, quàm aliæ, quæ retroactis temporibus, apud diuersos hominum cœtus habitæ sunt disciplinæ. Lex enim siue religio Ægyptiorū lata à Foroneo, impunè latrocinari* Variæ religiones gentiliū *permisit, Licurgus homicidium, Solon adulteriū, Numma pompilius, Romanis, patrimonij vndequaque augendi licentiam concessit, Moses, libellum repudij dari iussit. At religio nostra est lex imaculata, lata vtique ab imaculato Pymandri verbo, à quo noster Mercurius dicit se mirabilia didicisse diuinæ visionis oracula:* Hęc, inquit, percepi per Pymādri verbū, qui me stupore attonitū, sic iterū affatus est: Vidisti in mente primā speciem, infinito imperio prępualentē? *Quod priùs ideam, atque verbum, nunc autē primam speciem vocat, & speciem æterno imperio præualentem: vbi, & illius æternitatem, & imperij magnitudinem pronunciauit.* Vidisti in mente Pymandri primam speciem, *quæ est mentis illius primum germen, partus, atque verbum? quam ideò speciem appello, quia est genuinus, atque vnicus meus filius, totamque in se fert naturam gignentis. Species, inquam, vnica, ex vtero ante luciferum genita, totam præferens substantiam gignentis: species, quæ à mente generantis nunquam separatur; sed semper est in sinu patris. Deum autem nemo vidit vnquam: vnigenitus filius Dei, qui erat in sinu patris, proles, germen, idea, verbum, species prima, ille insinuauit nobis. Hanc ob causam sapientissimus*

Textus expositio.

Prima species

Filius est prima species.

Mercurius,

Textus. *Mercurius, gratias agit Pymandro, qui per suum verbum, & primam ideam, primamq; speciem, hæc sibi reuelauerit.* Eiusmodi quædam mihi Pymander. At ego illi. Elementa naturæ vnde manarunt? Ex voluntate Dei, inquit Pymander, quæ verbum complexa, pulchrumq; intuita mundum, ad eius exemplar, reliqua suiipsius elementis, vitalibusque seminibus exornauit. *Mundus, ad cuius exemplar cætera exornata sunt, est filius, germen, verbum, idea, prima species, deniq; summi opificis exemplar, character, & figura substantiæ ipsius. Quoniam autem superius multa de diuini verbi generatione, ac Pymandri diuinitate, potentia, immutabilitate, simplicitate, & quæ sunt generis eiusdem, dicere curaui; nunc, vt huius primi libri gratior finis habeatur, operæpretium me facturum putaui, si de obiecto fruitionis, quam Mercurius in illius diuinæ visionis spectaculo se habuisse dicit, nonnulla dilucidanda in medium adduxero.*

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

Summum bonum.

Fruitio multiplex. Fruitio ordinata, inordinata, neutra.

Vltifariam, apud Græcos, Latinosq; Theologos fruitionis nomen, vsurpatū semper fuisse legimus: nam, & quandā vocant ordinatam, aliam verò inordinatā, tertiam autem neutrā fruitionem. Ordinata autem est, cuius obiectū est vltimus finis: quemadmodum enim intellectus primo vero; ita voluntas primo, ac supremo adhæret bono. huiusmodi enim finis, nempè Deus benedictus, voluntatis desideria perfectißimè complet, atq; ita replet, vt alterius rei appetendæ, vis vlla relinquatur appetenti.

Fruitio quid sit.

Est certè fruitio actus voluntatis, ad aliquid propter se acceptandum, poßidendumq;, nempè ad supremum bonum tendentis (authore Augustino de doctrina Christiana, Frui, inquit, est amore inhærere propter se. inordinata autem fruitio, est frui vtendis, & vti fruendis, vt dicit August. 83. quæst. quæst. 3. Peruersitas est, inquit, frui vtendis, vtpotè rebus creatis, & vti fruendis, diua scilicet trinitate;

Vsus est volūtatis actus.

vsus namque est voluntatis actus, in aliud, propter aliud tendentis. Sanè, sicut intellectus duobus pollet actibus, quibus alicui credit, assentiturq; complexo, & vno quidem propter se, nempè primis principiis, alio verò ob gratiam alterius, vtpote conclusioni; ita & voluntas, duobus exornatur actibus volendi, assentiendiq;, quorum altero, bono propter se adhæret, altero autem propter aliud. vnde primus, fruitio, secundus verò, vsus appellatur.

Actus voluntatis duplex.

Neutra autem fruitio, est actus neutri: si enim voluntati aliquod bonum, absolutè apprehensum, non quidem sub ratione boni, ob sui, aut alterius gratiam ostenderetur; poßet vtiq; voluntas, ex propria volendi libertate, absq; fruitione propter se, illud elicere, atq; intellectui præcipere, vt quale illud bonum sit, consideret, illiq; hoc, vel alio modo adhærere.

Auicennæ positio de obiecto fruitionis.

Cæterùm, Auicenna met. 9. cap. 4. ordinatæ fruitionis obiectum, à fine vltimo seiunxit, atq; distinxit. Dixit enim, superiorem per actum intelligendi, inferiorem producere intelligentiam. Porrò, vnumquodq; natum est conuerti ad illud, à quo procedit: quare intelligentia producta, ad producentem, veluti ad summum bonum conuertatur, necesse est: in quo quidem conuersionis reditu, completus circulus esse videtur: atq; ita perfectionem, fruitionisq; bonum, aliunde, quàm à Deo, intelligentia producta haberet: Deus igitur benedictus, non est verum, & adæquatum fruitionis obiectum. Sed pace tanti viri dixerim: multum enim errauit tum in philosophia, tum etiam in scientia diuina, vt dictum est. potentia enim non quiescit, nisi in summo, & perfectißimo obiecto: potentiæ autem fruentis obiectum, vt ipsemet affirmat 1. met. cap. 5. est ens in communi: intelligentiæ ergo productæ obiectum, esse non potest illa, vt dicit

Reprehēditur Auicenna.

Auicenna, intelligentia producens. Potentia præterea, quæ ad multa sanè obiecta, inclinationem

natione, siue propensionem habet, in aliquo illorum quiescere nequit, nisi illud vnum tantæ virtutis extiterit, vt sua vi, cætera contineat: quod planè soli Deo conuenit. Rationes de summo bono *Amplius, inferior intelligentia, superiorem suspiciens, aut illam finitam esse conspicit, aut infinitam esse credit: aut neque finitatem, aut infinitatem illius intelligit. si infinitam illam esse crediderit; in illa profectò beata esse non poterit si finitam, infinitatemque ignorauerit, beatitudinem certè non assequetur. si finitatem esse fuerit intuita; quis ambigit in re finita beatitudinem non esse statuendam? intelligit enim à maiori bono vinci, atque superari.* 1. 2. 3. *Sanè, secunda intelligentia, si tertiam produxerit; id quidem non virtute propria; sed primæ intelligentiæ præstabit. Non perficit ergo, atque complet illam sua, sed aliena virtute. quicquid autem est huiusmodi, finis vltimus esse nequaquam valet.* 4. *Item, Eò anima, inquit Augustinus 9. de trinitate cap. 8 vel 15 est capax Dei, quò illius est imago. Animam ergo (excepto vno Deo) satiabit nihil. Verùm quidem hoc est apud theologos, non autem apud philosophos, qui de animæ conditione variè locuti sunt.* 5. *Sed dices: anima immediatè creatur à Deo, in Deo igitur immediatè quiescit, siue quietatur: sed huius rationis antecedens, multis philosophis non probatur: vt Platoni in Timæo, aliisque, quibus curæ fuit de animarum creatione multa dicere.* 6. *Effectiui præterea principij, atque finis rationes in eodem coalescere possunt: nec inde fit, vt quietent animum, suum bonum habere cupientis: non enim principium effectiuum; sed obiectum perfectissimum, est perfectæ fruitionis ratio: alioqui anima nostra sensitiua, quæ (vt quidam aiunt) creatur à Deo, non nisi in Deo perfectè quiesceret.* 7. *Itaque potentiæ fruitiuæ obiectũ, est bonum supremum, atque summum: ipsa quippe in perfectissimo quiescat obiecto, necesse est: nam quodcunque partiale fruitiuæ potentiæ bonum offeratur; adhuc, maius appetere valet: ex quo illam quiescere non posse, nisi in vltimo, ac supremo bono, clarissimum est.* Fruitionis obiectum quale sit. *Non ergo immeritò Augustinus primo confessionum ait: Fecisti nos domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Et in principio de natura boni: Tam magnum bonum est natura rationalis, vt nullum sit bonum, quo beata sit nisi solus Deus.* Augustinus. *Summum igitur bonum, fruitionis obiectum perfectissimũ, Deus: quia nimirum incommutabilis est, & corrumpi omninò non potest. creatura autem bonum est; sed non summum, quia mutabilis: & dum sit quidem bonum, non tamen potest esse summum. Dei autem immutalitas, est illius incommutabilitas; nam & angeli, & animæ immortales sunt, sed immutabiles non sunt. solus ergo Deus dicitur immortalis: quia solus est immutabilis.* Summum bonum. Isidorus. Deus solus immortalis. *Plato in libris de repub. & legibus, & Phœdone, cognitionem veritatis summum hominibus bonum esse affirmat: quæ cùm perfectè contingere in hac vita nequeat, fit, vt difficile putet viuentium aliquem verè posse beatum dici. Anima cùm per sensus aliquid considerat, inquit in Phœdone, tum quidem à corpore trahitur ad ea, quæ nunquã eodem modo sunt: atque ipsa aberrat, perturbaturque, quasi ebria vacillans, vtpote quæ talia quædam attigerit. At verò, quoties ipse animus per se ipsum excogitat, illuc se confert ad purum, sempiternum, immortale, semper eodem modo se habens, & tanquam ipsius cognatus, semper adhæret illi: semper autem adhærere, perfectissimæ est fruitionis; ideò dum hîc sumus, aut nullo modo veri boni scientiam consequi possumus, aut post mortem, si purgati decesserimus; tunc siquidem summum bonum intuentes, fruemur re nobis tantopere concupita. Perfectæ ergo fruitionis obiectum, authore Platone, est summum bonum, Deus scilicet benedictus.* Plato. Cognitio veritatis summum bonum *hoc idem recitat Augustin. 8. de ciuit. Dei cap. 9. finem boni ei soli euenire posse asserens, qui notitiam Dei habeat, & imitationem, nec aliam ob causam esse beatum.* Augustinus. *Quisquis ergo fruitur eo, quod amat, verumque & summum bonum amat: ipsum autem summum Plato dicit Deum: vnde vult philosophum esse amatorem Dei: vt quoniam philosophia ad beatam vitam tendit, fruens Deo, sit beatus, qui Deum amauerit.* Plato. *In Philebo summi boni conditiones posuit, quæ ad perfectissimum fruitionis obiectum spectant: Summum scilicet bonum perfectum esse, sufficiens: atque expetendum.* Tres conditiones summi boni.

petendum. Perfectum, inquam, quia nihil sibi deest: sufficiens, quia ipsum habenti, deest nihil: expetendum, quia in illo, & ex illo, & per illud est, quicquid appetitur. Et in Hipparcho. Bonum duplex, inquit: vnum finis; ad finem alterum: illud propter seipsum; hoc propter aliud expetendum: illud venerandum; hoc vtile: illo fruimur; hoc autem vtimur. In Gorgia Socratis est sententia, in doctrina & virtute sitam esse beatam vitam, pronunciatque bonos beatos, improbos verò miseros. Et in Sophista, Simonides ait: Virum verè bonum fieri, difficile est. Pittacus non hoc improbat, sed bonum perseuerare: Difficile est, inquit, bonum permanere. his conuenit illud Hesiodi, effici bonum, difficile quidẽ esse, qui ante virtutẽ sudorem à diis positum dicit. verùm vbi ad summum verticem peruẽtum est, facilem esse, quæ comparatu difficilis fuit: Deus enim solus hoc munere dignus est, inquit Simonides. Itaque, si Deus est solus bonus; ipse profectò est perfectissimum nostræ fruitionis obiectum. Apuleius, Deum beatum, & beatificum nominat. Speusippus, in definitionibus Platonis, Deum esse ait, viuens, immortale, ad beatitudinem sufficiens, essentiam sempiternam, naturæ ipsius boni causam. huius tanti boni contemplatione, Plato beatum fieri hominem ait: in conuiuio namque Diotima sapientissima fœmina, iubet Socratem totam animi intentionem ad orationem suam conuertere: Illa me docuit, inquit Socrates, atque me eisdem rationibus arguit. Quæso te, an non admirandam esse vitam illius, qui verum pulchrum, verumque bonum intueatur? Itaque animus fruentis, diuinæ pulchritudinis amator effectus, dum diuinas rationes attingit, veras in seipso rationes parit, Deoque familiaris efficitur. Tunc enim mens ideam induta, diuinam intuetur maiestatem, vt ait Mercurius. quod cùm ille fecisset &c. *vnde Apostolus Ioannes* 1. *Omnes de plenitudine eius accepimus. & Plato in Epinomide ait, animum contemplatoris purgatum priùs, postea hærere Deo, & penes diuinam vnitatem, vnum prorsus euadere. Sanè, sicut Sol, sine Sole non cernitur: & sicut aër, sine aëre non auditur; ita neque Deus, sine Deo cognoscitur. hinc animus Dei templum efficitur, vt Xistus Pythagoricus arbitratur. Item, sicut oculus per speciem coloris formatus, videt colorem: speciem verò, per quam videt, non cernit; ita intellectus alicuius per ideam formatus, ipsum intelligit, ipsam tamen ideam perspicuè non intuetur; imò non agnoscit, licet intueatur; sed cùm pergit contemplando, ipsam quoque suspicit clariùs, agnoscitque: Deus igitur est nostræ fruitionis principium, medium, & finis. Principium, inquam, quia sicut ipsius oculi visio à lumine externo fit, tanquam à causa vniuersali, à scintilla verò interiore accensa, tanquam à causa particulari; ita actus intelligendi, atque fruendi, ab amplissima Dei mente, nostraque dependet. vnde Architas Tarentinus in libro de sapientia: Homo sapientissimus cunctorum animalium est natus: quippe, cui Deus rerum omnium ideas infuderit, per quas mente valeat notiones rerum non aliter procreare, quàm per linguam, rerum nomina fingere. Ex illis autem diuinis ideis, Deum intelligimus, & fruimur: neque enim par est oculus nostri intellectus, vt Deo fruatur, & intelligat, nisi priùs diuino lumine, fuerit indutus: ideò Zoroastris philosophia, vt dicit Plato in Charmide, nihil aliud erat, quàm sapiens pietas, cultusque diuinus. Denique fingitur Minerua sapientiæ dea solo Iouis capite nata. hinc illud Maronis in Eglo: A Ioue principium musæ: Iouis omnia plena. Omnes ergo propemodum sapientes Deum esse summum creaturarum bonum, vnanimiter fatentur, à quo, & intelligendi modus nobis inest, & fruendi possessio. Perperam ergo sentiunt, qui præter Deum, in aliquo alio fruitionis obiectum constituunt. Cùm enim vltima hominis beatitudo, in altissima eius operatione consistat; altissima autem operatio ad intellectum pertineat; fieri non potest, vt in alio, quàm in Deo eius sit fruitionis obiectum.*

Socrates. Simonides. Pittacus. Hesiodus. Apuleius. Speusippus. Diotima. Ioannes. Plato. Idea. Xistus. Modus nostræ cognitionis. Architas. Zoroastres. Minerua. Maro. A Ioue principium musæ.

CAP. II.

 De obiecto fruitionis.

Fruitionis obiectum, Deum non esse.

Ontra prædicta solent aliqui sic arguere, non vno, sed multis argumentis. Cuius natura est finita; & illius quoque aptitudo, capacitasq́ intelligendi est finita, illæ enim naturæ vires insequuntur: sed creati intellectus natura, est finita, vtpote creata: finito igitur satiari potest. Etenim, animæ capacitate, aliquid maius est, nempe diuina, & increata natura: aliquid verò minus, siue inferius, vtpote corpus. restat ergo, vt illi æquale aliquid sit, quo certè frui potest animus, qui beatæ vitæ possessionem habet. Deus ergo non est fruitionis obiectum adæquatum: superat planè suæ essentiæ amplitudine, finitæ naturæ capacitatem. 1. *Amplius, quemadmodum, quælibet forma satiat capacitatem materiæ; ita planè, quodlibet obiectum capacitatem potentiæ. Consequentia patet à simili: antecedens verò ita probari potest. Si forma materiæ capacitatem non satiat, atque complet: igitur forma huiusmodi in materia existente, violenter sub tali forma materia continetur: ad aliam enim habendam, naturali quadam necessitate, seu inclinatione constringitur. Sanè, quodcunq́ prohibens, violentum appellatur, quod reuera naturalem alicuius rei inclinationem impedit: quemadmodum de quiete grauis extra centrum ratio clarißimè docet. itaque omnis forma, & materiæ obiectum, & potentiæ capacitatem replet. Adde, quod virtutes propter se diliguntur: sunt enim bona honesta; honestum autem est, quod sua vi nos trahit, & dignitate allicit. sunt ergo & ipsæ fruitionis obiectum.* 2. *Præterea, sicut intellectus alij vero, quàm primo firmiùs consentit, atq́ adhæret, vtpote sibi magis domestico, ac familiari; ita, absque dubio, voluntas, notiori sibi bono intensiùs adhæret. primo autem bono, quoniam à sensibus quàm longè positum est, non ita ardenter adhæremus: alia ergo bona, à primo, obiectum sunt nostræ fruitionis. Confirmatur idem authoritate Augustini 83. quæst. quæst. 8. Fruendum est bonis inuisibilibus: bona autem huiusmodi plura sunt: non est ergo vnum, atque adæquatum nostræ fruitionis obiectum, vltimus scilicet finis.* 3. *Adhuc, non potest esse fruitionis obiectum, quod non est notum fruenti: ignotis certè non fruimur: sed Deus est nobis incognitus: non est ergo fruitionis obiectum, est enim infinitus, vt dictum est: infinitum autem, quatenus infinitum, est incognitum, atque inuestigabile. Sanè, cognoscentis ad cognitum aliqua debet esse proportio: cognitum namq́ perfectio est cognoscentis: sed intellectus creati ad Deum, nulla est proportio: Deus ergo non est nostræ fruitionis adæquatum obiectum.* 4.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

D primum, quamuis creatæ naturæ aptitudo, siue capacitas finita sit, & quidem subiectiuè, obiectiuè tamen est infinita; aliquo enim finito, formaliter satiari, repleriq́ potest, quippè, quæ nullam secum habeat formam actu infinitam existentem. Cæterùm, relatio aliqua finita, ad terminum est, atque obiectum infinitum: quod enim est ad finem, quatenus tale, vtique finitum est, etiamsi accipiatur; vt omninò fini proximum, atque propinquum: cum his etiam, quæ necessariæ sunt ad finem attingendum, poßidendumq́ conditionibus: finis tamen relatio, ad quē illud immediatè disponitur, in solo certè infinito quiescit, sicut vsu frequenter accidit his, quæ proportionum, non autem similium sunt relationibus: itaq́ inter potentiam, & obiectum non est similitudinis, quæ extrema habet solùm eiusdem rationis; sed proportionis relatio. Ex quo necesse est naturæ finitæ capacitatem, ad obiectum infinitum tendere, veluti ad suum correlarium; finis siquidem vltimus infinitus sit, omnibus modis necessarium est. 1. Naturæ creatæ aptitudo est infinita obiectiuè.

De obiecto fruitionis.

rium est. Sed dices, obiectum potentiæ adæquatum, ipsam omninò satiat, atque complet, alioqui adæquatum dici non posset: sed potentiæ creatæ capacitas est finita: igitur illius obiectum necessariò erit finitum. Dico, obiecti ad potentiam, æquam entitatem, necessariam non esse, eorum scilicet, quæ secundùm eiusdem naturæ formæque participationem adæquantur. neque secundùm commensurationem, iuxta quam, excessum aliquoties sumptum reddit excedens, proportionem, seu comparationem esse necessariam; sed adæquationem potiùs, proportionemque in obiecti ratione, nempè motiui ad mobile, actiuique ad passiuum: in qua quidem naturarum diuersitas, inuenitur; non autem similitudo. vnum certè est finitum, infinitum alterum. Ad confirmationem respondeo: in obiecti ratione, proportionato animæ obiecto, maius esse nihil; nisi fortasis, maius intelligas, quia magis ab anima percipitur: vtpote maior modus attingendi. Nam si album aliquod sit, & quidem secundùm decem gradus visibile: vnius autem capacitas videntis sit vnius tantummodo gradus, alteriùs verò decem; profectò huiusmodi, cùm sit perfectior; omnes planè videndi, siue, vt ita dicam, visibilitatis gradus perfectiùs intuebitur. Excessus ergo ibi, non ex parte obiecti nascitur; sed ex parte actus videndi: secundùm ergo rationem obiecti, maius, minusque est nihil.

Obiecti ad potentiã adęquatio est motiui ad mobile.

2. Ad 2. negatur antecedens: non enim quælibet forma, materiæ desiderium complet, atque illius explet totaliter, extensiuèque appetitum. tot enim insunt materiæ desideria appetendarum formarum; quot planè receptibilium formarum potest esse multitudo. vna ergo forma, omnes certè nequit materiæ appetitus explere; nisi illa adeò perfecta extiterit, vt omnes recipiendarum appetitus, perfectionesque formarum in seipsa perfectissimè habeat, atque possideat. Quare, cùm vnum atque idem obiectũ, sua valeat virtute cætera obiecta continere; illud profectò, omnem potentiæ appetitũ perfectissimè complebit. huiusmodi autem est Deus benedictus, nostræ fruitionis perfectissimum, atque absolutum obiectũ. illud autem de quiete grauis extra centrũ, non est simile. Receptiuum enim quodcunque, si aliquod intra se finitum receperit, illicò reuera, quiescit: finiti namque est, formam finitam recipere, cùm hæc illius sit formalis perfectio. Ad extra verò, infinito indiget, veluti suæ quietis fundamento: ad aliquod certè perfectius ad extra ordinatur, quam formaliter recipere possit: proinde, necesse est, obiectum, quod est ad extra, esse omninò perfectissimum, atque infinitum. Cùm dicis, quãlibet quidem formam, suam quietare materiam, alioqui violenter in illa quiesceret: Respondeo, violentam quietem, illius esse quiescentis, quod naturali impetu, fertur ad oppositum; sicut patet de graui deorsum tendente, ac infima petente. At, materia prima, quoniam certæ, ac determinatæ naturæ vinculo non constringitur; sed ad omnes amplissimam habet naturam; ideò nullibi violenter quiescit. Ad confirmationem, respondeo, aliquid esse diligibile, bifariam intelligi posse: vno quidem modo, propter aliud: alio verò propter se. vnde, & si virtutes, ob honestatis illarum amplitudinem, decoremque splendidissimum amentur; ad vltimum tamen finem, sui amatores transmittere student: idcirco veri, ac proprij obiecti rationem non obtinent.

Obiectum perfectum continet alia obiecta.

Deus solus est obiectum fruitionis.

3. Ad 3. negatur similitudo: intellectus enim, vnicuique vero, quatenus sui splendorem, atque euidentem notitiam intellectui ingerit, aptitudinem habet consentiendi. neque enim in illius potestate situm, vni magis, minusque, quàm alteri adhærere; sed conditioni, portionique potiùs ipsius veri, intellectum mouentis. Voluntatis autem potestas, secus se habet: potest enim bono alicui, etiam non viso, intensiùs quàm alteri, fortiùsque adhærere. Ad confirmationem respondeo, plura quidem dici spiritualia bona, non certè ob essentiarum diuersitatem; sed perfectionum potiùs, quæ in Deo fruibiles esse videntur.

Intellectus in quo discrepat à voluntate.

4. Ad 4. infinitum, quod ex materiæ imperfectione nascitur, quoniam per formam perfectè compleri, determinarique non potest; ignotum & imperuium est speculanti: per formam enim fit omnis cognitio. At, infinitum, quod ex formæ immensitate descendit, quam nulla potest materia limitibus claudere, cuiusmodi est forma diuina; illa profectò ex se notissima est, quamuis nobis, ob tenuitatem, ca-

Infinitũ quoddam notissimum.

Fruitio est actus volũtatis.

tem, capacitatemq́ intelligendi ignota. Ad confirmationem, Responsum est superiùs: proportio namq́ creaturæ ad Deum, est veluti effectus ad causam, & potentiæ ad actum: non veluti duplum, ad triplum, & vnius quantiatis ad alteram.

CAP. IIII.

Fruitionem esse voluntatis actum.

Ognito fruitionis obiecto, deinceps inuestigare oportet fruitionis actum, an ad voluntatem potissimùm spectet. Porrò frui, esse actum voluntatis perfectissimum, quo aliquid propter se amatur, Augustinus in primo de doctrina Christiana, cap. 31. apertissimè docet: Ea, inquit, re nos fruimur, quam diligimus propter seipsam: & ea re nobis fruendum esse, qua efficimur beati, cæteris verò vtendum. Et in 4. de trin: Frui, ait, illarum rerum est, in quibus voluntas propter se delectata, conquiescit. Ibi duplicem subindicat naturam: actum nimirum fruentis, & delectationem, huiusmodi actum quasi passionem consequentem. Et in primo de trin. Gaudium plenum est, frui sancta trinitate. Et 11 de ciui. Dei, cap. 25. Ea re frui dicimur, qua nos non ad aliud referenda per seipsam delectat. Est autem bonum, voluntatis obiectum: bonum enim est appetitus motiuum, authore philosopho primo ethicorum. Bene, inquit, enunciauerunt dicentes, bonum est, quod omnia appetunt. Boat planè, id est, vocat ad se omnia bonum, allicit, atq́ inclinat. Et in 8. Ethicorum, triplex bonum esse distinxit, vtile scilicet, delectabile, atq́ honestum. Bonum autem est, quod appetitum mouet, quod quidem tribus modis fieri contingit: interdum non sui, sed alterius gratia; per illud enim, veluti per quoddam medium in aliud tendimus: vocaturq́ bonum vtile, sub quo diuitiæ, atq́ honores comprehenduntur. Aliquando, vt quies rei, magnopere concupitæ: est autem huiusmodi bonum delectabile, quod ob sui complacentiam, delectationemq́ appetitur: quales sunt sensuum delectationes, atq́ oblectamenta: nempè visus in pulchris videndis, auditus, in suauibus audiendis, & quæ sunt generis eiusdem. Postremò, bonum appetitur, quia scilicet appetitum implet appetentis: quam ob causam, bonum honestum nominatur, qui est finis voluntatis: siquidem bonum vtile finem habet extra se positum, delectabile verò, finis est appetitus sensitiui, honestum autem, intellectiui. Porrò bonum honestum, authore Cicerone, sua vi nos trahit, & dignitate sua nos allicit: hoc enim propter se appetitur, etiam si nulla inde virtus sequatur. Inhonesta autem voluptas, vi suæ turpitudinis nos trahit, vt dedecore nos accumulet, improbo nos nomine commaculet, ac sordibus suis semper inficiat, inquietitudinis labore semper nos sollicitat, stimulisq́ agit fruentes, teste Boetio 3. de consolatione. Plautus in Amphitrione: Ita diis placitum est, vt voluptati mœror subsequatur: at bonum honestum, quietum, ac tranquillum reddit sui possessorem. Sylius 15. libro Punicorum: Quippe nec ira Deûm, nec tela, nec hostes, quantùm sola noces animis infusa voluptas; ita nihil sic animis prodest, quàm boni honesti infusa cupido. Homerus, in limine Iouis dolia duo posita esse asseruit, vnum mellis, alterum fellis plenum. Et singulis animabus è cœlo descendentibus in corpora, ex vtroq́ poculo potionem dari, sed plus fellis. Nam quod iuuat, inquit Ouidius, exiguum est, plus est, quod lædit amantes. Proinde rectè dixit Tibullus: Omnia nostra tristi tempore, felle madent. Vnde verissimum est illud Socratis in Phædone, dolorem voluptatemq́ simul ex eodem capite ambo esse connexa, eaq́ de causa fieri, vt cùm alicui alterum adest, eundem postea sequatur & alterum. Hoc idem declarauit Apologius nobilis Platonicus: Cùm voluptas inquit, apud Iouem iactaret se nobiliorem Pallade, diuinioremq́ esse, quòd ipsam videbat arcubus, & venatione Dianam, & Vestam laribus delectari. Ad hæc indignata Pallas, ait: ô Iupiter, mox videbis quàm fortis sit voluptas, accerse hunc pauorem, non Deorum

Augustinus. Quibus fruendum. Bonum est obiectum voluntatis. Triplex bonũ. Vtile. Delectabile. Honestum. Cicero. Voluptas. Plautus. Sylius. Homerus. Ouidius. Tibullus. Plato. Apologius. Pallas. Diana.

actus voluntatis.

tantùm, sed omniū abiectißimum. Exclamauit Iuppiter: Heus pauor, accede pauor. Confestim ad ipsum pauoris aduocati nomen, voluptates trepidæ vnà cum temeritate fugerunt. Quapropter Architas, atque Plato voluptarium animum, perforato vasi similem esse voluerunt. Plato in Philebo: Ratio nobis hæc dictat, in totius vitæ quadam veluti tragœdia, atque comœdia, dolores voluptatibus misceri. Socrates in Phædone, cùm sederet in lectica, & ad se contrahens crus manu perfricaret: Quid mira videtur ô viri hæc res esse, quam nominant homines voluptatem? quámque miro naturaliter se habeat modo ad dolorem ipsum, qui eius contrarius esse videtur? Quippe, cùm simul homini adesse nolint: attamen si quis prosequitur, capitque alterum, ferme semper alterum accipere cogitur, quasi ex eodem vertice sint ambo connexa. Denique Plato in Timæo, voluptatem animæ morbum appellat. Morbus animæ, inquit, dementia, cuius duo genera sunt, insania & imperitia. Voluptates, doloresque admodum vehementes, morborum animi grauißimi iudicandi. Vbi ergo sunt illi, qui inter philosophos computantur? quique philosophi videri volunt, & voluptatem summum hominis bonum esse contendunt? Quomodo enim potest animorum esse bonum id, quod ab omnium philosophorum principe, animi morbus, lues, amentia, grauißimaque pestis appellatur? Rectè ergo dictum est à sapientißimo Mercurio in Pymandro: Bonum nostrum nihil aliud est, quàm mali portio minima. Itaque bonum honestum, quod propter se appetitur, est nostræ voluntatis obiectum: Bonum sanè honestum duplex est, vnum quidem purißimum, propter se appetendum, qui est Deus benedictus: alterum verò virtutes, & gratiæ, propter primum bonum appetendæ, cuius similitudinē præseferre gestiunt. primo autem bono, verißimè fruimur: satiat enim, ac replet omnes voluntatis affectus, in cuius actu consistit fruitio. Siquidem nobilißimæ potentiæ, actus conuenit nobilißimus, qui circa nobilißimum obiectum versatur. Sed nobilißima potentia est voluntas, actus autem nobilißimus, est fruitio, quem delectatio immediatè sequitur, authore Augustino primo de doctrina Christiana: Summa merces, inquit, est, vt Deo fruamur: igitur fruitio, est actus voluntatis. Quòd voluntas, nobilitatis suæ splendore, præstet cæteris animæ potentiis; clarißimis, lucidißimisque rationibus, & pronunciatur, & verißimè quoque probatur. Quod enim potestatem, authoritatemque habet determinandi, ordinandique, eo certè est nobilius, quod plane determinatur, atque ordinatur. sed ita se habet voluntas erga intellectum: nobilior ergo censenda est, atque reputanda. Amplius, quod per suam essentiam sua potitur libertate; absque dubio, eo præstantiùs est, quod ab alio suæ potestatem authoritatis quærit, atque mendicat: omne namque quod per essentiam aliquid habet, longè excellit illud, quod per participationem aliquid simile poßidere videtur. sed voluntas est potentia per se libera, libertas autem nobilißima est proprietas, vt dicit philosophus in prologo met: intellectus verò per participationem tantùm, intelligimus enim cùm volumus: ergo quod prius. Adhuc, sicut se habet actus ad actum; ita sanè potentia ad potentiam. sed actus voluntatis est nobilior actu intellectus: nam beatitudo, qui est status omnium bonorum aggregatione perfectus, in voluntate consistit: igitur, potentia illa, est alia nobilior, quæ est beatitudinis, atque fruitionis actus. Profectò fruitio, quæ ad actum voluntatis pertinet, naturam quidem Deum videntis, suo planè obiecto perfectißimo, fortiùs, firmiùsque connectit, quàm solus diuinæ faciei intuitus. fruitio ergo ad actum spectat voluntatis. cognitio sanè sine amore, nihili facienda est: obest enim magis, quàm prodest. Igitur voluntas, sua nobilitate, intellectum superat. Præterea, Amor præeminet scientiæ: ad diuinum enim visionis spectaculum amor ingreditur, scientia autem sola, foris stat: sed actus fruendi beatificus, est actus amandi: amor autem ad voluntatem spectat: igitur, frui est actus voluntatis, quæ est potentia nobilißima, cuius interest circa nobilißimum obiectum versari, ideo nobilißimum actū, nempè fruitionem habet, atque poßidet.

Architas. Plato. Socrates. Plato. Voluptas & dolor connectuntur. Hermes Trismegistus. Fruitio est actus voluntatis. Voluntas est nobilior potentia. 1. 2. 3. Beatitudo cōsistit in voluntate. 4.

Fruitio est actus voluntatis.

CAP. V.

Quòd fruitio non sit actus voluntatis, sed intellectus potiùs.

ILLA potentia est nobilior, cuius obiectum est simplicius, alterius potentiæ obiecto. sed voluntatis obiectum, non est simplicius obiecto potentiæ intellectiuæ: igitur, potentia intellectiua, volitiua, siue voluntate, præstantior esse videtur. obiectum siquidem intellectus, est verum, quod in mente, veluti in quodam mundißimo, simplicißimoq; habitaculo versatur, & degit. voluntatis verò obiectum, est bonum, & id quidem in rebus inuenitur, vt ex 6. clarißimè patet methaphisices libro. Intellectus ergo, præstat voluntati, tum obiecti nobilitate, tum etiam principio cognoscendi: ab intellectu sanè suæ mutuat cognitionis principium. Amplius, illa potentia, cæteris nobilior censenda est, ad cuius actum spectat hominis perfectio, atq; consummatio, nempe beatitudo: beatitudo enim est nobilißimæ potentiæ. tunc sanè beati vocamur, quando secundùm actum nobilißimæ potentiæ viuimus. sed talis est intellectus, quemadmodum verbum Pymandri constantissimè docuit: Hæc, inquit, est vera vita, siue vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum. Porrò cognitio, siue visio, intellectui congruit, & non voluntati, quæ ex se ipsa cœca est. intellectus ergo dignitatis splendore, voluntatem superat. Adhuc, dirigens est nobilius directo: sed voluntas ab intellectu dirigitur: Cœcus sanè à vidente dirigitur, & insipiens à sapiente: intellectus autem est radix cognitionis: igitur est radix libertatis: absq; namq; cognitione, nulla est vera libertas: vnde illa, quæ naturali ductu, neceßitateq; mouentur, libera nequaquam dicenda sunt. Intellectus præterea cogi non potest, cùm liberum habeat suæ iurisdictionis principatum. At voluntas, respectu vltimi finis, libertatem ad vtrumlibet nequaquam habet; sed absoluta neceßitate tendit ad finem: liberior ergo est intellectus, quàm ipsa voluntas.

Margin: 1. (beside "ILLA potentia…"); 2. (beside "Amplius, illa potentia…"); Ioan. 17. (beside "Hæc, inquit, est vera vita…"); 3. (beside "Adhuc, dirigens…"); Radix cognitionis. (beside "intellectus autem est radix cognitionis…")

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

AD primum, Nostro quidem proposito minor fauere videtur: nam si voluntatis obiectum, est Deus in seipso, intellectus verò, vt intellectu recipitur, siue Deus per intellectum receptus; absq; dubio, si ita res se habet, voluntatis obiectum, simplicius est, quippe, cùm hoc modo Deus simplicius intelligatur, quàm vbi est multarum relationum rationis, ac rei aggregatio: qualis scilicet esse videtur in obiecto intellectus in patria, vbi Deus per intellectum receptus cognoscitur: atq; ita est intellectus obiectum. Ad confirmationem dico, quòd quamuis cognitionis principium ab ipso intellectu dependeat; animæ tamen dominium, penes voluntatem manet: ipsa enim est causa efficiens, intrinsecus mouens, suorum actuum regina, in vniuerso animæ regno. Penes ipsam quoq; residet merendi, demerendiq; potestas, virtutum propemodum omnium, atq; vitiorum thesaurus. Deniq; apud, seu sub ipsius manent imperio vita, & mors, laus, & opprobrium, gloria, & dedecus. Quare, cùm tanta, talisq; sit; perfectißimæ vtiq; potentiæ splendore fulget, & dominii, principatusq; honore illustratur. Quicquid præterea intellectus ante voluntatis actum intelligit, ante scilicet electionem; naturaliter prorsus intelligit: quam ob rem, ante voluntatis actum, nulla est in intellectu libertas. Sed dicis, potentia tribus opus habet, vt verè libera esse valeat. immateriali-

Margin: 1. (beside "AD primum…"); Voluntatis laudes. (beside "penes voluntatem manet…"); Cognitio incipit ab intellectu, & terminatur ad voluntatem. (beside "Quare, cùm tanta…" to "ante voluntatis actum…")

Fruitio est actus voluntatis.

materialitate vtique, obiecto vniuersali, & libertate indifferenter se habendi ad ea, quæ sub obiecto vniuersali continentur. sed huiusmodi conditiones, æquæ, perfectæque sunt in ambabus animæ potentiis: vna ergo alteram, libertate non vincit. Verùm duæ adhuc desunt conditiones, vt aliqua potentia vera libertate donetur: prima quidem, vt talis potentia ad exeundum in actum, aliqua non sit necessitate cogenda: altera, quod vim habeat effectiuam ad reliquas certè potentias, quas pro suo libitu mouere queat. His autem duabus exornatur voluntas: ideoque cæterarum regina est appellanda. Ipsa namque cogere potest intellectum, vt in actum prodeat, atque aliquid, quod est agendum, consideret. Neque valet, quod aliqui dicunt, voluntatem posse ab intellectu cogi, atque necessitari, ostenso sibi summo bono, siue aliquo alio, quod secundùm sui naturam est diligendum: tum quia, summum hac in vita bonum euidentissimè cognosci non potest, tum etiam, quia, etsi cognosceretur, aut summum bonum, aut apparens; ab intellectu tamen nullam necessitatem reciperet, sed à seipsa potiùs, quippe, quæ intellectum, tale iudicium machinantem non represserit.

Potentia libera quando est dicenda.

Voluntas regina in regno animæ.

2\. Ad 2. in visione, nudè absoluteque beatitudo non consistit, nisi per quandam, quam habet ad fruitionem societatem: visio enim, atque complacentia, in quibus perfecta fruitionis ratio perfectissimè habetur, inseparabili nexu connectuntur: Visio ergo, qui est actus intellectus, ad fruitionem tendit, veluti ad rem omninò perfectissimam: quod autem est propter aliud, inferiùs certè reputatur. Nec obest illud Augusti: Visio est tota merces, partim quidem propter connexionem, quam visio, atque fruitio ad inuicē habent: partim verò, quia visio, & cognitiuam complectitur, & affectiuam potentiam.

Visio est tota merces.

3\. Ad 3. Si ratio voluntati aliquid ostenderit, id certè facit non quidem per modum imperantis, sed consulentis potiùs: cuius tamen consilium subest nutui, imperioque voluntatis. Contrà, quòd fruitio non sit actus voluntatis: Quælibet natura fruitur suo fine: sed finis cuiuslibet potentiæ, est proprius actus eius 4. æthicorum. quælibet ergo potentia fruitur suo actu: atque ita frui non est actus voluntatis tantùm. Confirmatur, quia fruitio est quædam felicitas, felicitas verò, vt dicitur 10. æthicorum in speculatione consistit: speculatio autem intellectui competit & non voluntati. Igitur fruitio est actus intellectus, & non voluntatis.

Instantia.

Soluitur. Soluitur: Duplex est finis, formalis scilicet, & obiectiuus: licet ergo actus potentiæ sit finis formalis, per quem attingitur finis obiectiuus: non est tamen finis obiectiuus. Ipso ergo frui non potest, quoniam fruitio intuetur finem obiectum, quem perfectissimè attingit voluntas. Ad confirmationem, fruitio præsupponit cognitionem, non tamen consistit in cognitione: perfectissimè ergo spectat ad actum voluntatis. quæ enim sunt priora generatione, sunt posteriora perfectione: & è cōuersò 9 met. Igitur fruitio est actus voluntatis. Ad hæc accedit illa sententia Augustini 10. de trinit. Fruimur bonis cognitis, inquit, in quibus voluntas delectata quiescit: ipsius ergo voluntatis est fruitio. Quando enim aliquid alicuius definitionem in recto ingreditur, quod definitur, ad illud primò spectat. Sed ita res se habet in hac definitione posita ab Augustino, dicitur enim voluntas delectata: ergo quod supra. Item, 1. de doctrina Christiana, frui est amore inhærere: sed amor primò pertinet ad voluntatem: igitur fruitio est actus voluntatis. Item, cuius est mouere in finem, eius est quiescere, motus enim est propter quietem. sed fruitio quietem denotat: pertinet ergo ad voluntatem. Est autem voluntas quadruplex, nempè diuina: beata in angelis: voluntas hominis iusti, adhuc in terris existentis: & voluntas mortaliter peccantis. Prima voluntas, primò, per se, & immobiliter fruitur, vltimo siquidem fini, non per habitum, vel actum differentem, vel per superioris causæ virtutem, sed per se primò, necessariò, & immobiliter adhæret. Rectè ergo hæc comparari potest voluntatis fruitio terræ in centro quiescenti: suapte enim natura, immobiliter, in ea mundi parte quietem inuenit, nullo vnquam tempore defectura. Et reuera, sicut se habet pondus in rebus corporalibus; ita planè voluntas in rebus spiritualibus, animus namque amore mouetur. Amor meus, pondus meum, dicit Aug. in lib. de trinita. Sanè, sicut centrum est vltimus terminus

Finis formalis, & obiectiuus.

Fruimur bonis cognitis.

Frui est amore inhærere.

Voluntas quadruplex.

Diuina voluntas similis terræ in centro quiescenti.

terminus quietis corporum grauium; ita certè vltimus finis perfectissima quies animorũ. Hac de causa, Mercurius in Pymandro vocat Deum sphæram intellectualem, cuius centrum vbiq; est, circumferentia verò nusquam. Porrò, voluntas angelica, perpetuò, & per se fruitur, quia per formam intrinsecam, nempè per habitum charitatis, sed non primò, quia non à se, sed à Deo habet huiusmodi quietis donum: ideoq; similis est quieti metallorum, quæ in visceribus terræ delitescunt: talia namq; centro immobiliter adhærent, non quidem primò, sed per grauitatem, quam à terra receperunt. Porrò, voluntas iusti viatoris fruitur per se, sed non primò & immobiliter; idcirco huiusmodi fruitio similis est quieti grauium, in terræ superficie existentium mediante siquidem terra, centro connectuntur, sed non immobiliter quidem: viator enim iustus, præter actũ desiderij, quo sibi Deum appetit actu concupiscentiæ, diligit Deum actu amicitiæ, volens Deum in se bene esse. Et talis actus fruitio nominatur. Voluntas verò mortaliter peccantis fruitur quidẽ quantùm est ex parte sui, quippè, quæ quiescit in obiecto creatò, quod propter se amat, sed non simpliciter quiescit, quantùm est ex parte obiecti, quia non perfectè satiat voluntatem peccatoris: ideoq; similis est quieti illius, qui in naui quiescit, qui nec mediatè, nec immediatè quiescit in centro, eò quòd nauis continuo aquarum motu agitata, vniformiter non se habeat ad centrum. Fruitur autem peccator non quidem obiecto sui actus, quod amore concupiscentiæ prosequitur; sed seipso potiùs, quia seipsum diligit amore amicitiæ, optans sibi illud obiectum, quod pro summo bono habere intendit. Egregiè ergo dictum est à diuo Augustino, duos amores condidisse duas ciuitates 14. de ciuitate Dei: Amor Dei vsq; ad contemptum sui, & amor sui, vsq; ad contemptum Dei. Itaq; frui est actus voluntatis tendentis in aliquod obiectum propter se, illud acceptando tanquam summũ bonum: frui enim est alicui amore inhærere propter se, primo de doctrina Christiana: vsus verò est actus voluntatis in aliquod obiectum tendentis propter aliud. Etenim, quemadmodum in intellectu duo actus reperiuntur, quibus alicui rei complexæ assentitur, vtpote principio propter se, & conclusioni propter principium; ita sanè duo sunt actus voluntatis, primus, quo adhæret bono propter se, vocatur fruitio, secundus dicitur vsus, quia adhæret rei propter aliud. Ad hos autem addi potest tertius, qui est actus neuter. aliquod enim bonum absolutè apprehensum, non sub ratione boni per se, neq; propter aliud bonum voluntatis, ostendi potest: circa quod planè bonum, voluntas potest actum ex sua libertate elicere volendi illud; absolutè quidem, sine respectu, ordineq; ad aliud; absque tamen fruitione propter se: potest enim intellectui imperare, vt inquirat, qualе sit illud bonum, & qualiter volendum. hoc autem competit voluntati ex ipsius libertate, & ex necessitate naturali ex parte intellectus. Nonnihil ergo discriminis inuenitur inter huiusmodi actus: assensus enim intellectus ex natura obiectorum distinguuntur: quæ naturaliter sequitur intellectus. Assensus autem voluntatis, non ex distinctione obiectorum, sed potiùs ex distinctis actibus potentiæ liberæ, sic, vel sic obiectum acceptantis, proficiscuntur: in eius siquidem potestate situm est referre posse, & non referre. Duo præterea assensus intellectus, in communi assensum intellectus sufficienter diuidunt, nec vllum admittunt neutrum consensum, sicut voluntas, quia ex parte obiecti nulla est euidentia media, ex qua medius consensus subsisteret. Cæterùm actus, quo assentimur bono propter se, est actus perfectus, quem sequitur delectatio 4. ethicorum, licet autem fruitio propriè sumpta sit actus voluntatis, vt docet August. 83. quæst. quæst. 3. Peruersitas, inquit, voluntatis est frui vtendis, & vti fruendis: peruersitas autem est in actu voluntatis elicito, delectatio enim praua dicitur ex prauitate actus: sumitur tamen largè fruitio pro ipsa etiam delectatione voluntatis. Itaq; quatuor esse probantur actus voluntatis, fruitio, vsus, actus medius, & delectatio.

[Marginal notes: Fruitio est actus voluntatis. — Deus sphæra intelligibilis. — Voluntas angelorum simi lis quieti metallorum. — Voluntas iusti viatoris simi lis quieti graũ, quæ sunt in superficie terræ. — Actus concupiscentiæ, & amicitiæ. — Volũtas mortaliter peccantis similis illi qui in naui quiescit. — Duo amores fecerunt duas ciuitates. — Frui. — Vti. — Duo actus intellectus. — Duo actus voluntatis. — Actus neuter. — Differentia inter actus voluntatis & intellectus. — Intellectus nõ habet neutrũ consensum. — Actus perfectus. — Delectatio. — Quatuor act9 voluntatis.]

CAP. VII.

Fruitio est actus voluntatis.

Fruitio ordinata, & communis.

Frui an sit actus elicitus, vel passio.

Postquam locuti sumus de fruitione, quantùm ad eius actum pertinet: deinde indagare necesse est, quotuplex sit fruitio, & an frui sit actus elicitus, vel passio, quæ actum elicitum consequitur. Quòd verò sit actus elicitus, Augu. 83. quæst. quæst. 3. innuere videtur: Omnis, inquit, peruersitas, quæ vitium nominatur, est vti fruendis, & frui vtendis. Peruersitas autem est formaliter actus voluntatis elicitus, & non delectatio, quæ non est in potestate delectantis: peccatum verò, in quantùm peccatum, est in potestate peccantis. Verùm. 1. de trinit. cap. 10. vel 13. aliud videtur asserere, nempè frui, delectationem esse: Plenum gaudium, inquit, est, frui trinitate. Item, 4. libro de trinitate: Fruimur illa re, de qua capimus voluptatem. Porrò 10. de trinitate accipit pro vtroq;: Fruimur, inquit, cognitis, in quibus voluntas propter se delectata, conquiescit: ad actum enim pertinet elicitum, cùm dicit: Fruimur cognitis: quia actu voluntatis præsupponitur obiectum cognitum. ad delectationem verò, cùm dicitur: In quibus voluntas delectata, conquiescit. Si quis dixerit tales authoritates veras esse causaliter & concomitanter, non autem formaliter; non longè erit à rei veritate: fruitio enim vtrumq; actum complectitur. Et reuera, frui, tribus modis dicitur: Primo quidem modo communiter; pro omni siquidem actu potentiæ appetitiuæ delectabili, siue quæ cum delectatione percipitur: atq; ita frui, est vti cum delectatione: dicit enim motum voluntatis cum gaudio. August. 83. quæst. quæst. 30. Fruimur cibo, & potu, fruimur ea re, de qua capimus voluptatem. Hoc ergo modo & bonæ, & malæ fruitioni competit. Ego te fruar in domino, ait Paulus ad Philemonem. Alio modo accipitur pro omni actu voluntatis, quo propter se aliquid diligitur, non in aliud relatum, saltem per illum actum: & sic delectatio potest dici fruitio, & quicunq; alius amor naturaliter sequens apprehensionem rei conuenientis, & complacentis. Tertio modo pro amore liberò voluntatis, quo finaliter quiescit in amato, qui repugnat relationi ad finem alium: atq; ita dixit Augustinus cognitis nos frui: quibus inhæremus propter se. Inhærere autem alicui amore, ad actum spectat voluntatis. Beati autem verè & perfectè fruuntur Deo, viatores verò à longè sentiunt odorem fructus suauitatis. Ponuntur à nonnullis quinq; modi fruendi: fruimur enim solo Deo, vt perfectè beatificante: fruimur voluntate, vt mouente & imperante: fruimur charitate, vt præmium perfectè eliciente, & perficiente: fruimur virtutibus, vt bono disponente: fruimur homine iusto, in quantùm repræsentat Deum per similitudinem gratiæ, sicut loquebatur Apostolus ad Philemonem: Fruar te in domino. Itaq; fruitio propriè, & strictè sumpta, aliquid tradit in facultatem voluntatis, propter se, tanquam per summum bonum. Illa autem appellatur fruitio ordinata, quippè quæ summum bonum summè diligit; non ad aliud bonum referendo, sed propter se diligit. Hæc autem fruitio ordinata est duplex: Vna perfectè quietat, & satiat voluntatis appetitum, qualis est fruitio patriæ: Altera verò compatitur secum molestias huius vitæ, ideoq; minimè quietare poterit animum viatoris. Est quoque fruitio inordinata, quæ id quod est summè, & propter se diligendum, ad aliud refert & ordinat. Huius autem fruitionis obiectum potest esse aliud à Deo: voluntas enim errore affectus peruersi seducta, alium finem tanquam summum bonum sibi potest præstituere. Ex quo colligi potest, fruitionem inordinatam esse, summum diligendum non summè diligere, ad aliud referre, & non propter se amare. Immediatum autem fruitionis obiectum, est ipse Deus essentialiter, summum bonum, super omnia amatum amore amicitiæ, & non visio beatifica, vt quidam sentire videntur. Ex his ergo quæ dicta sunt, satis aptè intelligitur duplex illa fruitio, patriæ, & viæ. Est autem fruitio patriæ amor, quo Deum diligimus super omnia clarè quidem & apertè: fruitio autem viæ amor quo diligimus Deum, non tamen clarè, & perfectè. Differunt autem ab inuicem, non solùm intentione, verùmetiam & specie. Distinguitur autem

Frui tribus modis dicitur

Delectatio fruitio dicitur.

Quinq; modi fruitionis.

Fruitio ordinata.

Fruitio inordinata.

Fruitionis immediatũ obiectum.

Fruitio patriæ

Fruitio viæ.

tur autem specie præsentia obiecti per intuitiuam & propriam cognitionem, à præsentia quæ per cognitionem confusam in conceptu, vel in specie percipitur. Reuera, amor, quo sancti in patria Deum diligunt naturaliter, & liberè, plenissimus est, continuus, simplex, & iocundus: ille verò, quo iusti in hac vita degentes Deum prosequuntur, interreptus, inquietus, imbecillis, mœrori commixtus. Porrò, obiectum fruitionis in communi est finis vltimus verus, vel apparens, qui scilicet ostenditur voluntati à ratione errante, vel finis à voluntate præstitutus. Intellectus siquidem posset aliquid voluntati offerre tanquam vltimum finem, vel voluntas, cùm sit libera, potest aliquid pro fine sibi statuere, volendo illud propter se, & ad aliud non referendo. Patet ergo quomodo finis vltimus sit proprium obiectum voluntatis, iuxta illud Augustini 2. de doctrina Christiana. Res quibus fruendum est, inquit, sunt pater, & filius, & spiritus sanctus: & ij tres vnum sunt. Patet etiam quænam dicenda est fruitio ordinata, & quæ inordinata, & quot modi sint fruitionis, & quòd fruitio sit actus voluntatis. Reliquum ergo nobis quærere, si dilectio & delectatio sint idem realiter, vt nonnulli dicere videntur: similiter, si fruitio sit dilectio, vel delectatio: quæ omnia, & similia in sequenti capitulo diligenti examinatione expendentur.

Fruitio est actus voluntatis.

Obiectũ fruitionis in communi.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Si dilectio & delectatio sint idem realiter.

Posset aliquis nonnullis rationibus astruere dilectionem, & delectationem esse idem realiter, hoc modo. Quæ sunt eiusdem potentiæ circa idem obiectum, & habent eadem opposita, & eundem effectum, per se & immediatè, sunt idem realiter: sed dilectio, & delectatio sunt huiusmodi, quia sunt eiusdem potentiæ, nempè voluntatis, circa idem obiectum, bonum scilicet, & habent eadem opposita, odium & tristitiam, & eundem effectum, operationem videlicet perficere: igitur sunt idem realiter. Item illi actus, qui immediatè consequuntur ad idem, sunt idem realiter: sed dilectio & delectatio immediatè consequuntur ad intellectum & voluntatem: ergo quod prius. Item, vt in vna potentia simplici, simul consistant duo actus realiter distincti, fieri non potest: sed dilectio & delectatio simul sunt in voluntate realiter: ergo non differunt. Posset etiam astruere dilectionem, & delectationem secundùm rationem differre: hoc modo: delectatio quietationem importat, quæ est priuatio motus: dilectio verò vnionem & priuationem quietationis. sed illæ duæ priuationes sola ratione differunt: ergo dilectio, & delectatio sola differunt ratione. Item, quæ differunt in modo significandi, ratione quoque differunt: sed delectatio & dilectio ita se habent ad inuicem, quia dilectio significat per modum formæ egredientis à voluntate ad ipsum obiectum amatum, delectatio verò è conuersò, nempè per modum formæ ab obiecto egredientis: diuersum ergo habent modum significandi: & ex consequenti differunt ratione. Sed aliquis posset huiusmodi rationibus inficias ire, siue obuiando sese opponere sic. Quæcunque possunt separari ab inuicem, illa vtique non sunt idem realiter: sed dilectio & delectatio sunt huiusmodi, sicut patet in angelis malis, qui se mutuò diligunt, tristitia tamen, & non delectatione afficiuntur: ergo non sunt idem realiter. Item, illi actus non sunt idem realiter, quorum opposita distinguuntur realiter: sed odium & tristitia, quæ opponuntur dilectioni, & delectationi, distinguuntur realiter, vt patet in beatis, qui odiunt peccata nostra, nec tamen aliqua tristitia sauciantur, quia in eos non cadit tristitia: Ergo. Item, Delectatio est per se obiectum dilectionis, dilectio verò non est per se obiectum dilectionis: igitur non sunt idem realiter. Item, quod accidit alteri, non sunt idem realiter: sed delectatio accidit dilectioni: non ergo sunt idem realiter. Item, dilectio est

Rationes quòd dilectio, & delectatio sint idem realiter.
1.
2.
3.
4.
5.

Rationes contrariæ.
1.
2.
3.
4.
5.

actus voluntatis. *actus volendi, tristitia verò minimè. probatur, quia voluntas reflectens se super actum*
elicitum, complacet sibi: sed nullus complacet sibi, sed displicet potiùs, cùm tristatur: igi-
tur tristitia non est actus volendi: tristitia enim est de his, quæ nobis nolentibus accidunt
6. *teste Augustino. Item, voluntas, sicut liberè elicit actum volendi, sic liberè elicit actum*
nolendi. Sed nullus liberè, & voluntariè tristatur, quia tunc non tristaretur: tristitia er-
7. *go non est actus nolendi. Item, illa ratio non probatur, quæ dicit dilectionem, & delecta*
tionem ratione differre, quia delectatio importat quietationem, & priuationem motus,
dilectio verò vnionem, & priuationem distantiæ: vnio enim per se est beatitudo inter
extrema vnita, ideoq; est aliquid positiuum. Beatus siquidem vnitur Deo formaliter per
vnionem, non autem per priuationem. Agens siquidem approximatum passo, ita agit, vt
approximatio sit, siue vnio necessaria sit ad actionem agentis perficiendam: priuatio
8. *verò minimè. Adde, quòd dilectio realiter elicitur à voluntate, delectatio autem rea-*
Priores rationes soluuntur *liter dilectionem sequitur: Ergo non sola differunt ratione. Qui harum extiterit ratio-*
num sectator, priores rationes ita soluere poterit: & primam quidem, asserendo falsam
1. *esse maiorem: nam duo actus subordinati possunt esse de eodem obiecto, & sub eadem*
ratione, quorum vnus perficit alium, cuiusmodi est dilectio, & delectatio. vel potest dici
ad minorem illius argumenti, dilectionem, & delectationem non esse de eodem obiecto,
2. *sub eadem ratione, eò quòd delectatio semper sit de obiecto præsente: dilectio verò non*
semper concernit præsentiam obiecti. Ad 2. minor est falsa, dilectio enim & delectatio
non immediatè se habent ad potentiam: Delectatio, inquit philosophus 2. eth. est superue-
3. *niens dilectioni, atq; ita præsupponit necessario dilectionem. Ad 3. Duo actus subordi-*
nati, sicut dilectio & delectatio possunt esse simul in eadem potentia, sicut dictum est.
4. *Ad 4. dilectio & delectatio non dicunt priuationes, quia non sunt priuationes, nec for-*
maliter includunt priuationes. Sanè vnio, qua beatus Deo vnitur, non est priuatio, sed
5. *res positiua. Ad 5. dilectio, & delectatio non differunt in solo modo significandi, verùm*
Conciliatio opinionum. *etiam realiter. Hæc ille. Verùm facilis potest esse istorum contendentium conciliatio: si*
rectè, & sine cupidine contendendi aliquis loqui voluerit: Primæ quippe rationes veræ
sunt concomitanter, secundæ verò formaliter. Sed posset aliquis non temerè sic arguere:
Frui esse passionem in voluntate receptam. *Frui, passionem esse in voluntate receptam, hoc modo: fructus est id, quod vltimò expe-*
ctatur ex arbore: frui autem dicitur à fructu: vltimum autem in fructu, non est co-
mestio, sed delectatio, cuius gratia comeditur. Igitur in rebus spiritualibus, fructus est
vltimum quod expectatur de obiecto, cuiusmodi est delectatio, quæ sequitur actum, vt
Soluitur. *dicitur 10. Ethicorum: Fruitio ergo est passio, & non actus elicitus voluntatis. Soluitur,*
Fructus est vltimum quod expectatur. *fructus est vltimum, quod expectatur ex arbore, non quidem, vt corporaliter possidea-*
tur; sed vt per actum potentiæ gustatiuæ attingatur potiùs, ad quem sanè fructus gu-
stum, delectatio sequitur. Itaq; si ille dicitur fructus, quo fruendum est; sine dubio, de-
lectatio non est fructus, quippè quæ non est, sed sequitur potiùs obiectum fruibile, imò
fructus est illud vltimum expectandum, ipsum vtiq; obiectum fruibile, quod vltimatè
expectamus, vt per actum gustationis, illud habeamus. Neq; delectatio est frui, quia nō
solùm non est obiectum fruibile, verùm etiam, nec formaliter fruitio: non enim est il-
lud, quo attingitur obiectum fruibile; sed illam operationem consequitur. Nam potentia
priùs amat obiectum fruibile, & postea sequitur delectatio. Illud ergo, quo potentia at-
tingit obiectum fruibile, est formaliter frui: huiusmodi autem est perfectus actus vo-
Instantia. *luntatis. Sed iterum ille posset instare, innixus autoritati Diui Aug. 10. de trini. cap. 10.*
Fruimur cognitis. *Fruimur cognitis, in quibus voluntas propter se delectata, conquiescit: igitur delectatio*
est fruitio, & non passio consequens fruitionem; quia posteriùs non ponitur in definitione
Soluitur. *prioris. Soluitur: Authoritas illa oppositum habet sensum: cùm enim dicat actus non esse*
fructus, sed passiones, necessariò sequitur frui non esse delectari; quia fructus est obie-
ctum fruitionis: passio autem non potest esse primo obiectum sui, sicut potest esse obie-

ctum actus,

Fruitio est actus voluntatis.

ctum actus. Et sic frui, si est passio vt obiecti, sicut authoritas sonare videtur, non erit passio; sed actus potens habere istas passiones pro obiectis. Et cùm dicitur fructu per se fruimur: verum quidem est, in ratione obiecti, sicut dicimus amabile amamus, non autem in ratione formali, sicut dicitur calore calet.

CAP. II.

Argumenta.

Primum argumentum.

Posset aliquis contra prædicta sic arguere: Aliquid est maius animæ capacitate, deus scilicet, aliquid minus, vt corpus, aliquid ergo erit æquale: quod planè erit minus Deo: ergo Deo, vt vltimo fine, non est fruendum. Confirmatur: virtutes enim propter se diliguntur; igitur possunt esse fruitionis obiectum. Antecedens patet, quia sunt bona honesta: honestum autem illud appellatur, quod sua nos vi trahit, & dignitate allicit: ergo quod priùs. Soluitur, nihil est maius in ratione obiecti, obiecto animæ proportionato, licet sit aliquid maius, id est, maiori modo attingibile, quàm possit ab anima attingi; sicut idem album perfectiùs, perfectiùs attingitur à visu perfectiori, quàm imperfectiori. Sanè, ut paulò ante dixi, obiecti ad potentiam, non est necessaria adæquatio entitatiua, quæ eorum, quæ adæquantur eiusdem exigit similitudinem naturæ, vel formæ participationem: Neque proportio, seu habitudo, vel comparatio in commensuratione, secundùm quam, res, quæ exceditur, aliquoties sumpta, æquiualet excedenti; sed potiùs necessaria est adæquatio, & proportio obiectiua, puta actiui ad passum, & motiui ad mobile, in qua est diuersitas, non autem similitudo naturarum, nempè finitæ & infinitæ naturæ. Non ergo necesse est, vt sit similitudo proportionatorum ad inuicem; sed plerumque dissimilitudo inter illa inuenitur, sicut videre est in materia & forma, in parte & toto, causa & causato. Ad confirmationem, diligibile propter se dupliciter accipitur: Vno quidem modo, quod sic est diligibile, vt non ad aliud ordinetur, & tale est obiectum fruitionis, Deus scilicet: Alio modo, quia ad aliud ordinatur, cuiusmodi sunt virtutes, quæ sunt nobis vehicula, quibus vehimur ad illud obiectum perfectum consummatæ, & perfectæ nostræ fruitionis. Item, fruitio Dei non est creaturæ rationali possibilis: fruitio enim præsupponit visionem: atqui nulla creatura rationalis potest Deum videre, quia visio dei est perfectionis infinitæ, creatura verò finitæ perfectionis: nullam ergo habent ad inuicem proportionem. Quòd si dixeris perfectionis esse finitæ, tunc sequeretur istud absurdū, vt visio boni finiti, & dei, æqualis in nobis perfectionis essent: igitur Deus benedictus non est obiectum nostræ fruitionis. Soluitur, negatur antecedens, & ad probationem respondetur: Visio finiti boni, & dei possunt esse æqualis perfectionis, id est æquè intensæ, nō autem æquè perfectæ, in ordine ad obiectum simpliciter: vna siquidem repræsentat bonum immensum, altera verò bonum finitum: neque æquè perfectæ in nobis, quia illa visio finiti boni, non perfectè quietat voluntatem creaturæ: neque æquè perfectæ in specie, quia visio boni finiti, est inferioris speciei: ideóque quantumcunque in sua specie fuerit perfecta; diuinæ tamen visionis perfectionem attingere non valet. Possent tamen dici æquè perfectæ: quia sicut visio albi perfecta est in præsentando album; ita visio dei, in repræsentando Deum: imò, intellectus potest comprehendere totam substantiam albi, non autem totam substantiam dei. Contrà: ergo, visio beatifica non est totius dei. Respondeo, hoc intelligi potest dupliciter: Primo modo sic, totius dei, quòd nihil sit Deus, vel aliquod extrinsecum diuinæ essentiæ, quin illud videatur à mentibus, & spiritibus cœlestibus; & sic conceditur: Alio modo, dicit comprehensiuam visionem diuinæ essentiæ, bonitatis, & sapientiæ, & huiusmodi, & sic negatur. Vident enim beati Deum, non partem quidem, cùm sit summè simplex; sed Deum vnum

Solutio.

Animæ obiectum proportionatum.

virtutibus fruimur.

Argumentū secundum.

Soluitur.

Si visio sit totius Dei.

Videbimus Deum sicuti est.

Fruitio est actus voluntatis.

in essentia, & trinum in personis, infinitè tamen minus, quàm sit in se comprehensibilis. In tantùm ergo comprehendunt, in quantum sese extendit lumen gloriæ à magno, & glorioso largitore deo illis impensum: quæ planè visionis comprehensio satiat videntes, & quidem perfectißimè. vident ergo Deum, vt obiectum beatificum; non tamen comprehendere possunt infinitam dei perfectionem. & cùm dicitur, creaturam esse finitam & limitatam, Respondeo, creaturam suis viribus naturalibus nequaquam posse pertingere ad diuinam illam, & eximiam visionem; sed lumine gloriæ adiutam, & supra se erectam, participem diuinæ visionis fieri. In lumine tuo, inquit Propheta, videbimus lumen. Contrà, sicut sensus se habet ad sensibile; ita intellectus ad intelligibile. sed sensus non patitur sensibile excellens, quia omne tale destruit illius potentiam 2. de anima: ergo intellectus non potest videre Deum, superat enim illius captum, & intelligentiam, vt dixi. Solutur, illa maior non est vniuersaliter vera: sensus enim sentiens sensibile maius, corrumpitur potiùs, quàm inde vigorem aliquem virtutis accipiat. Contrà, intellectus intelligens maius intelligibile, magis magisq; vigoratur. Præterea, argumentum concludit de visione, quæ merè naturaliter fit à visibilibus naturalibus, non autem de illa visione, quæ per lumen gloriæ nobis, seu beatis impenditur. Accipe exemplum: videt aliquis montem, sed tantùm quantùm videre potest, mons quidem sese ei offert videndum, non quidem finitum, neq; infinitum, quia eius fines, & terminos non videt. Ita beatus videt Deum trinum & vnum: sed illius fines non videt; quia finem non habet, sed tantùm videt, quantùm satis est illi, satis & sibi secundùm mensuram luminis gloriæ tributum. Contrà Euangelium dicit, Deum nemo vidit vnquam: ergo Deus non est obiectum nostræ fruitionis. Respondeo, Deum nemo, id est, nulla creatura vidit vnquam, comprehensiuè scilicet; videtur tamen beatificè, & apprehensiuè, scilicet visione intuitiua. Contrà, aut illa visio esset in se finita, & non posset esse signum infiniti, quia proportionem ad illud non haberet; aut infinita, & intellectus non posset illam recipere, alioqui esset sine deo beatus: cùm enim esset forma per se inhærens, esset distincta à deo, quod est absurdum: ergo. Soluitur, visio est in se finita, signum obiecti infiniti clarè visi: nec oportet signi naturalis ad signatum, in dignitate, & perfectione proportionem inueniri, sed in repræsentando tantùm. Contrà, si fruitio Dei, est creaturæ rationalis poßibilis: igitur, fieri potest, vt creatura rationalis fruatur gaudio infinito: sed gaudium infinitum soli deo competit: ergo. Consequentia probatur: quia non minus est gaudendum de beatitudine, quàm de pœna æterna dolendum. sed de pœna æterna, infinitè est dolendum, quia in æternum extenditur: igitur de beatitudine æterna, infinitè est gaudendum. Confirmatur, quia infinitè Deus maior est, delectationem afferendo, quàm quæcunque pœna tristitiam ingerendo. Soluitur, creatura gaudio infinito intensiuè frui non potest, neque dolendum est intensiuè de pœna æterna. Intellectus siquidem positiuè comprehendere potest pœnam illam duratione finitam: cùm infinitum, quatenus infinitum sit ignotum. Quòd si comprehenderit priuatiuè, videlicet quòd huius pœnæ non erit terminus; tunc extensiuè, non autem intensiuè infinitè dolere poterit; non enim aliquis punitur ambabus pœnis simul; sed priùs pœna vnius diei, deinde alterius. nec valet dicere, scit se puniendum in æternum: ergo infinito dolore cruciabitur, quoniam infinitum, vt dixi, nemo positiuè comprehendit. Ad confirmationem, quamuis Deus in se sit ens infinitè neceßariò delectans, non autem ad extra, nisi in quantùm ipse vult. Creatura præterea rationalis non capit naturaliter infinitam beatitudinē: est ergo Deus benedictus obiectum nostræ fruitionis. Verùm adhuc non desunt, qui conantur astruere, beatitudine fruendum esse, & non Deo, vt dicetur in cap. sequenti.

Solutur. Exemplum quomodo deus videtur. Solutio. Deum nemo vidit vnquam. Soluitur. Soluitur. Creatura non potest frui gaudio infinito intensiuè.

CAP. III.

Si sola beatitudine sit fruendum.

Pro in-

Fruitio est actus voluntatis.

Pro intellectu istius dubij, non ignorare oportet, ad beatitudinem perfectam consequendam, multis opus esse, inprimis obiecto plenè satiante potentiam intuentis, fide in via, & cognitione in patria, amore informante, & subiecto, quod informatur. Cùm ergo hæc ità se habeant, posset aliquis sic arguere: Obiectum primum, & immediatum nostræ fruitionis esse aliquem actum, quo Deus à nobis attingitur: amor siquidem ordinatus concupiscentiæ, non est immediatè in rem: vt appetitus vini, non est immediatè in vinum, sed in gustum vini. Igitur desiderium nostræ ordinatæ fruitionis, non est immediatè in Deum, sed potiùs in actum illum, quo Deo fruimur. Consequentia patet: quia fruitio, quam habemus de Deo, est amor concupiscentiæ de Deo habendo. Confirmatur: quia fruitio succedit desiderio, respectu eiusdem obiecti: desiderium autem potissimùm respicit fruitionis actum, non autem ipsum Deum absolutè: desideramus enim habere visionem Dei, non autem ipsum Deum: desiderium siquidem futura intuetur. atqui Deus semper adest vbique, visio verò, vel fruitio eius est futura, quam consequi optamus: ergo quod prius. Soluitur, sitiens immediatè appetit vinum, vel saltem humidum potabile, non autem gustum vini: Puer enim qui nondum vinum gustauit, immediatè appetit vinum. Præterea, amor Dei, qui est in fruitione, non est amor concupiscentiæ, cùm in Deum & non in creaturam tendat: ergo. Ad confirmationem: esto, quòd desiderio succedat fruitio; desiderium tamen vltimatè, non est respectu amoris, sed potiùs respectu obiecti beatifici: simile quiddam est in rebus naturalibus: materia namque principaliter appetit ipsam formam, sic & mens creata immediatè appetit ipsum, vt primum, & immediatum suæ fruitionis obiectum. Item, quemadmodum se habet timor, & tristitia ad malum; ita planè desiderium, & delectatio ad bonum: sed summa tristitia, qua damnati in inferno afficiuntur, Deum secundùm se & immediatè non respicit; sed pœnas potiùs, quas sustinent, inter quas præcipua est, carentia visionis diuinæ: igitur summa lætitia, qua fruuntur beati, non est deus, sed Dei visio: & ex consequenti, sola beatitudine est fruendum. Soluitur, summa tristitia damnatorum, non est carentia visionis diuinæ; quia cùm sit pura priuatio, nullam tristitiam afferre potest: sed potissima tristitia eorum formaliter, est naturalis appetitus in Deum, vt in proprium, & immediatum obiectum, cuius aspectu, ob ipsorum demerita se priuatos esse conspiciunt: non secus, ac oculus, qui infirmitate oppressus, in colores suam aciem intendere non valet: maiori ergo odio Deum prosequuntur, qui eis talem visionem beatificam subtraxerit, quàm ipsius visionis carentiam. Atque ita in ipsis comprobatur ille versiculus: Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. experientia certa hoc didicimus, nos magis odio habere punientem, quàm punitionem, & affligentem, quàm afflictionem: ergo. Item, Deus amatur propter aliud, vt dicit psalm. 118. Inclinaui cor meum, ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionem: igitur solo Deo non est fruendum: frui enim est propter seipsum, & non propter aliud. Confirmatur authoritate Euangelij Lucæ 15. Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus: licet ergo amare Deum propter mercedem. Soluitur: Rectè Deum diligit, qui Deum propter se, & alia propter Deum diligit: gratis enim Deus dedit, gratis amandus, nec aliud præmium expectandum quàm ipse Deus. licet autem velle bonum à Deo, vt sic animus beneficiis affectus, efficaciùs in ipsum feratur, vnde ab ipso petimus spei, fidei, & charitatis augmentum. licet etiam secundaria intentione Deum diligere propter retributionē, non quòd standum sit in illis; sed toto animi affectu, atque vicarij amoris officio, in Deum omnia referenda sunt: alioqui si in bonis sibi concessis, homo vellet consistere; proculdubio, Deum nō licitè, rectèque diligeret. Reciprocè ergo reflexa in Deum dilectio, licita est, & non mercenaria. Ad authoritatem Euangelistæ, vocantur serui mercenarij, quorum tamen merces, Deus est. Math. 20. Voca operarios, & redde illis mercedem suam, id est, Deum, qui denarius diurnus vitæ præsentis nominatur. Quòd si intellexeris,

Beatitudo quibus opus habet.

Argumentū. 1.

Soluitur.

Argumentū. 2.

Tristitia damnatorum.

Soluitur.

Superbia eorū ascendit semper.

Argumentū. 3.

Inclinaui cor meū propter retributionē.

Soluitur.

Quanti mercenarij.

Fruitio est actus voluntatis.

à deo aliam mercedem eſſe quærendam, puta charitatem, ſapientiam, & huiusmodi, vt faciliùs, expeditiùsq́ Deus à nobis attingatur; talis amor non eſt vſus, ſed fruitio, quia reciprocè in deum terminatur. Item, beatitudine eſt fruendum, & illa non eſt Deus, ſed viſio dei, Ioan. 17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum: ergo &c. Maior patet, quia frui eſt alicui inhærere propter ſe tantùm; ſed beatitudini inhæremus propter ſe, cùm ſit vltimus finis, alioqui eſſet proceſſus in infinitum in finibus, ſi beatitudinem propter aliud quæreremus. Confirmatur: quia ſicut nihil vltra deum quærimus obiectiuè; ita nihil vltra beatitudinem quærimus informatiuè. Quare, ſicut deo inhæremus obiectiuè propter ſe tantùm; ita certè beatitudini informatiuè propter ſe tantùm. Soluitur, fruimur beatitudine obiectiua, non autem formali: illa autem beatitudo obiectiua eſt ipſe Deus: beatitudini autem formali inhæremus propter Deum. Ad confirmationem, ratio illa locum habet in beatitudine formali, tunc enim eſſet proceſſus in infinitum, non autem locum habet in beatitudine obiectiua, quæ eſt vltimus finis creaturæ rationalis. Illa autem beatitudo formalis, cùm ſit vltimus finis formalis, ea vtimur in deum, qui eſt vltimus finis ſimpliciter. vnde quamuis nihil, vltra beatitudinem formalem quæramus; ea tamen non fruimur, vtpotè, qui eam ad beatitudinem obiectiuam ordinamus. Contra, omni illo fruendum eſt, quod poteſt noſtram voluntatem quietare, & eius capacitatem implere, quia illud beatificat: ſed multa alia à deo, poſſunt mentem humanam implere, quia poteſt ſatiari bono finito, cùm ſit ipſa finita: ergo. Soluitur, nihil aliud obiectiuè à Deo, humanum animum quietare poteſt: & quamuis capacitas humanæ naturæ ſit finita; tendit tamen in Deum, tanquam in ſuum naturalem finem, propterea, quòd ad eius imaginem ſit formata: Gene. primo. Itaq́ fruitio, ſiue Dei dilectio, non ordinatur ad aliam dilectionem, ſiue fruitionem mediatam, ab ea ſpecie differentem, & hoc in eodem ſtatu vitæ: nulla enim dilectio eſt præſtantior dilectione diuina; nec aliqua fruitio eſt melior fruitione beatifica: illa eſt ergo vltima, & in nullam aliam habet ordinari, in eodem ſtatu; nam fruitio viæ ordinatur in fruitionem patriæ. Ex quo licet colligere, quòd licet fruitio beatifica formalis, ordinetur in fruitionem obiectiuam, in Deum ſcilicet; non ordinatur tamen recto ordine in aliam fruitionem formalem acquirendam: ipſa enim eſt vltima, & optima, inter cauſas formales, eò, quòd includat viſionem beatificam. Tria ergo concurrant neceſſe eſt, ad perfectam hominis beatitudinem: fruitio obiectiua, id eſt, ipſemet Deus: fruitio formalis, id eſt, viſio & dilectio Dei: poſtremò, ſubiectum beatificandum, animus ſcilicet rationis capax. Huius autem perfectæ fruitionis, tres habentur, atq́ numerantur conditiones, quarum prima eſt, voluntatis acceptio: Secunda, delectatio in accepto: Tertia, quies in eodem accepto, ne tendat in aliud: frui enim propriè eſt, alicui rei amore inhærere, propter ſe tantùm. Quanquam largo modo ſumatur, complectaturque duas tantùm conditiones, ſcilicet alicui rei amore adhærere, & in ea delectari; non tamen in ea quieſcere, cùm in ſolo deo ſit quies humanæ, & angelicæ mentis. Quapropter rectè Apoſtolus hæc in Epiſtola ad Philemonem, diſtinxit. Itaque, inquit, ego te fruar, non quidem in te, ſed in domino: ad hunc ſanè finem te diligo, vt in domino ſit quies huius meæ dilectionis. Et hæc eſt fruitio ordinata, vt dixi, ſi fruimur eo, quo fruendum eſt, & ad eum finem referimus, ad quem referendum eſt. Porrò, fruitionem præcedit cognitio intellectus, fruimur enim cognitis: Deinde ſequitur amor in fruitione, & delectatio in amato: Tertiò quies in ipſo amato, ſcilicet non referendo amatum in aliud. Vti autem, vno modo, eſt aſſumere aliquid in ſaturitatem voluntatis, & ſic eſt genus ad frui, poniturq́ in eius definitione, teſte Auguſt. 10. de trinit. cap. 26. Frui eſt vti cum gaudio, non adhuc ſpei, ſed rei. Alio modo ſumitur ſpecialiter, & ſic vti eſt aliquid aſſumere in facultatem voluntatis propter aliud. Magis autem propriè, eſt aliquod aſſumere in facultatem voluntatis propter id, quo fruendum eſt. 4. de trinit. cap. 10. Vtimur eis (inquit Auguſt.) quæ ad aliud referimus, quo fruendum eſt,

Argumentum. 4.

Hæc eſt vita æterna vt cognoſcant te.

Fruimur beatitudine obiectiua, non formali.

Inſtantia.

Soluitur.

Beatitudo formalis, & obiectiua.

Tria ad beatitudinem.

Frui ſtrictè, & largè.

Philemon.

Vti quid ſit.

Deo non vtimur, ſed fruimur.

Fruitio est actus voluntatis.

dum est: ex quo licet colligere, nos deo vti non debere, sed frui. nec enim in aliquid aliud Deus referendus: quoniam omne illud, quod ad aliud referendum est, inferius est quàm illud, ad quod refertur: Deo autem nihil est superius: igitur Deo non est vtendum. Quapropter temporalibus magis vtendum est, quàm fruendum, vt frui mereamur æternis. Non sicut peruersi faciunt, qui frui volunt mundo; vti autem Deo: quoniam non numum propter deum, sed Deum propter numum colunt. Multi autem colunt Deum principaliter, vt ab eo aliquod temporale bonum consequantur: iste est vsus inordinatus, quo planè aliquis vti potest creatura, diligendo, vel odio habendo creaturam principaliter propter se: hoc est enim frui, & non vti creatura, quod non licet. Hæc siquidem est humana peruersitas, frui vtendis, & vti fruendis. Omni autem creatura potest quis licitè vti, quia licitè diligit, vel odit in deum. si enim bona extiterit, poterit legitimè eam in deum diligere; si verò mala, eodem modo odio habere; non quidem quod fecit Deus; sed illud, quod creatura fecit. Non omnia ergo, quibus vtendum est, diligenda sunt. nam Martyres vtique non dilexerunt scelera impiorum hominum, quibus tamen vsi sunt ad promerendum deum. Itaque capiendo vti proprie, non licet deo vti, quia Deo fruendum est: ergo non est eo vtendum; quia peruersitas voluntatis est, vti fruendis. Sed aliquis posset sic instare: potest homo Deo abuti: ergo vti. Antecedens patet ex prædictis, Consequentia probatur: quia vti & abuti habent fieri circa idem, cùm sint opposita. Soluitur: Consequentia non probatur, non enim omnia opposita habent fieri circa idem. quamuis enim malefacere, & benefacere sint opposita; tamen benefacere Deo conuenit, malefacere autem minimè. ita homo potest deo abuti, non autem vti, qui vsus refertur ad illud, quo est fruendum: Deus autem non refertur ad aliud, cùm sit vltimus finis creaturæ rationalis: vltimo autem fine vti non licet. Sanè non licet voluntati, nisi in re nobilissima, quæ per voluntatem attingitur, vltimum sibi finem, & quietem præfigere: illa ergo est fruendum, cùm sit vltimus finis. Ex quo patet, voluntatem vti non posse vltimo, & perfectissimo bono, quo est illi fruendum, & ei adhærendnm propter se potissimè; nisi peruersa euaserit: sed tunc non rectè vtitur, sed abutitur. Et reuera frui est vltimus actus appetitiuæ potentiæ, quo delectabiliter quiescit in obiecto. Non licet ergo frui aliqua re, tanquam vltimo obiecto, nisi solo deo, qui est benedictus in secula, principium, medium, & finis omnis nostræ fruitionis, beatitudinis, & plenæ felicitatis Quid ergo filij hominum quæritis temporalibus frui, & vti æternis? peruersi estis, & mendaces estis. Sed in quæstione tertia sequenti disputandum erit de libertate voluntatis, quanquam in 7. lib. de hac re dixi satis.

Vsus inordinatus.

Humana peruersitas.

Instantia.

Solutio.

Solo Deo est debitè fruendum.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Quid sit voluntas, & eius libertas.

QVoniam quidem dixi, fruitionem esse actum voluntatis, deinde dicendum quid sit ipsa voluntas. Voluntas est vis animæ rationalis affectiua, apta moueri in bonum separatum à materia: ex coniuncta apprehensione rationis particulariter dirigentis. Vis, inquam, animæ rationalis, cuius gratia, atque proprietate, à cæteris distat inferioribus potentiis, atque viribus. Affectiua, ad differentiam intellectus, cuius partes sunt, intellectus agens & possibilis. in affectiua autem parte, est voluntas, apta moueri ad bonum à materia separatum, quod illius obiectum est: vnde, & à sensu distinguitur. Ex coniuncta apprehensione, voluntas sanè, & ratio, in animæ rationalis parte coniunguntur: ideo sequitur, si sibi lubet, rationem particulariter dictantem sequi. Alio modo, voluntas est instrumentum seipsum mouens: nam, si aliarum sibi subseruientium potentiarum potestatem habet; quanto magis suiipsius

1. Voluntatis definitio.

2. Alia definitio

Voluntas quid sit & eius libertas.

suiipsius habere censenda est? Quid enim est voluntas; nisi volens aliquid .i. seipsam? siquidem voluntas seipsam mouet ad actum volendi, in illum reuera se inclinando, & consentiendo, quod est primum voluntatis imperium. deinde viribus, tum apprehensiuis, tum etiam motiuis iubet, vt in actum exeant suæ volitionis. Quam ob causam, vna, eademque voluntas, est mouens, & motum, quia nimirum vult se velle, vult se frui, vti, eligere, atque ita cæteros suæ potentiæ actus agit. mouet quoque seipsam, ad actus, quos ipsa prodire iussit: quod profectò solius est voluntatis: aliæ enim potentiæ sibiipsis imperare nequeunt: nam, visus non vult se videre, sed voluntas: nec intellectus vult se intelligere, sed voluntas. voluntas ergo est potentia super seipsam reflexiua. Inest autem voluntati hæc natura intrinsecus, nec alia huius libertatis causa quærenda est. Iterùm, voluntas est animi motus, cogente nullo ad aliquid non admittendum, vel adipiscendum, authore Augustino. Voluntas, iuxta Alexandrum, est appetitus rationi, & deliberationi coniunctus: non enim est voluntas extra cognitionem consimilem, vt dicitur 12. met. com. 39. Sed dicis voluntatem non esse liberam. illud certè liberum dici non potest, quod eligendi, repudiandiq́ non habet libertatem sed ita se habet voluntas circa vltimum finem: igitur voluntas essentialiter non est libera. nam si voluntas essentialiter est libera; vbicunque esset voluntas, esset etiam & voluntatis libertas, quod certè sapientibus non probatur, quandoquidem circa vltimum finem, id voluntas habere non posit. Amplius, quod mouetur ab aliquo agente naturali, caret certè libertate: sed voluntas mouetur ab appetibili, merè naturaliter mouente: voluntas ergo libertatis dominium non habet. Adde, quod primi motus, voluntatis imperio non subiaceant: ad illos ergo libertate omninò non vtitur. Augustinus præterea 13. de trinit. cap. 3. & 4. & 5. Omnes, inquit, homines volunt esse beati, & non possunt non velle beatitudinem: sed beatitudo est vltimus finis: igitur, voluntas circa vltimum finem, libertate priuatur. Item, delectatio est coniunctio conuenientis cum conuenienti, authore Auicenna 8. met. sed finis, voluntati maximè congruit: fine igitur per intellectum voluntati ostenso, adest delectatio, atque exinde fruitio, & volitio. Finis sanè, instar proprij efficientis, voluntatem agit, mouetque: sed agens approximatum passo, necessariò agit: voluntas ergo ad finem vltimum necessariò mouetur. quod autem ita mouetur, non est omnibus modis in suæ potestatis arbitrio.

Voluntas mouens & mota

3\. Tertia definitio.

Quarta definitio.

Obiectiones principales.

1\.

2\.

3\.

4\. Adhuc, omne ens mobile, aliquod certè præsupponit immobile, authore Philosopho in physicis: igitur volitiones mutabiles, & contingentes, aliquam immobilem, nempè volitionem finis præsupponunt, ad quam voluntas immobiliter dirigitur, & ordinatur.

5\. Præterea, esse, & viuere necessariò appetuntur: ergo & vltimus finis. Antecedens habetur apud philosophum 9. eth. & 3. politicorum. Consequentia patet: nam sicut se habet principium in speculatiuis; ita finis in agibilibus. sed intellectus necessariò adhæret primis principiis: voluntas ergo necessitate naturali ad finis consequutionem mouetur. Clarissima sunt hæc in philosophi doctrina 2. phys. com. 89. & 7. eth. cap. 8. Sicut, inquit, principio, vt principium est, intellectus assentit propter se; ita planè, fini, vt finis est, voluntas adhæret propter se. Et quemadmodum principio, quodcunque sit illud, non potest intellectus dissentire; ita, finem vltimum respuere nequit voluntas.

De libertate voluntatis.

Solutiones.

Finis vltimus bifariam accipitur.

Ad hæc, atque similia ita respondere valemus. Aliquando finis vltimus in vniuersali apprehenditur, idq́ obscurè, quemadmodum beatitudinem in communi concipimus. interdum verò, in particulari, veluti, si beatitudinem in deo trino consistere dixerimus: aut vt finis sit clara visio, eius certè voluntatis, quæ per charitatis habitum super seipsam eleuata, Deo fruitur. vel sit clara visio, sine habitu charitatis, quod sanè Deus per potentiam absolutam facturus esset; si intellectui creato sese ostenderet, voluntati, habitum supernaturalem, non largiendo. His ita distinctis, atq́ elucidatis, quæstio est: si intellectus, vltimo fini, obscurè, & sub vniuersali apprehenso, necessariò adhæreat. Nō desunt rationes, quæ hoc tueri videntur. Etenim, si intellectus necessariò primis adhæret, consentitq́ principiis, vt quintum argumentum

Quòd voluntas vltimo fini necessariò consentiat.

Voluntas quid ſit & eius libertas.

argumentum apertè docet; voluntas etiam pariter vltimo fini neceſſariò adhærebit. Voluntas præterea, illud neceſſariò vult, cuius participatione vult, quicquid vult: ſed participatione vltimi finis, vult, quicquid vult; nihil enim vult, niſi in quantùm eſt quoddam bonum; omne autem bonum, eſt quædam ſummi boni participatio, qui eſt vltimus 2.
finis: voluntas igitur neceſſariò vult vltimum finem. Item, voluntas non poteſt non velle 3.
aliquid, niſi viderit boni defectum, & mali exiſtentiam: ſed in vltimo fine, non eſt mali ratio, aut boni defectus: igitur, quod prius. Cæterum his, atq; ſimilibus aduerſatur rationibus, illud Auguſtini primo retract. cap. 9. & 22. Nihil, inquit, eſt ita in poteſtate voluntatis, quàm ipſa voluntas .i. actus voluntatis ſecundus. In poteſtate ergo voluntatis eſt actus intellectus, qui in finem tendit vltimum, & perfectum. Quare, à finis conſideratione diuertere poteſt actum intelligendi: & ex conſequenti actum volendi. Item, agens neceſſarium, omne aufert impedimentum, ſi valet, vt finem ſuum aſſequi valeat. ſed voluntas non ita ſe habet circa vltimum finem; multa enim in ſeipſa pertractat, quæ fini, impedimento potiùs, quàm adiumento eſſe videntur: non ergo neceſſariò fertur in finem.

Contrariæ rationes. 1. 2.

nam, ſi voluntas omninò finem appeteret; profectò, ſemper ob oculos illum inceſſanter 3.
haberet, atq; verſaret, & ad illum, ſecundùm vltimum ſuæ potentiæ, habendum, ſtudioſè intenderet: quod, reuera, experientia, nequaquam oſtendit. Amplius, vnius finitæ, 4.
limitatæq; naturæ, vnus eſt modus agendi, naturalis ſcilicet, ſiue neceſſarius: ſed voluntas eſt vna potentia finita, vnius certæ naturæ finitæ: vnum ergo habet modum agendi ſibi connaturalem, nempe liberè agendi. hac ergo libertatis dignitate, ſi priuata fuerit, eius omninò deſtruetur natura: nihil ergo omninò neceſſariò vult. Quam ob cauſam, ita reſpondere poſſumus ad rationes priùs adductas. Ad primam, negatur ſimilitudo: intellectus namque, quia non eſt liber, primis quidem principiis ex neceſſitate conſentit: non ſic autem voluntas, cuius natura ex ſeipſa, libera eſt circa quodcunq; ſuum obiectum: Libertate, inquam, contradictionis: nam ſi teneret ſimilitudo, ne dum finem, ſed ea, quæ ſunt ad finem neceſſariò appeteret: ſicuti intellectus neceſſariò concluſioni aſſentitur, ob principij gratiam. Ad 2. quamuis voluntas finem vltimum uelit, ipſumq; deteſtari nequeat; ſi tamen id tantùm odiſſe poteſt, quod mali rationem, boni verò defectum habeat; nihilominus omnem circa obiectum actum ſuſpendere valet; idq; per aliquod nolle elicitum, quod eſt obiectum actus volendi: dubium quoque eſt, ſi voluntas non poſſit velle malum. Ad 3 negatur maior: nam & ſi participatione obiecti primò voliti, cætera, voluntas uelit; id tamen liberè, & non neceſſariò vult. vnde ex hoc patet reſponſio ad aliud argumentum: voluntas ſiquidem ob ſuæ libertatis amplitudinem, potentiam contradictionis, ſeu actum libertatemq; huiuſmodi habet: quippe, cùm neceſſitas, ſuæ quàm maximè obuiet libertati; imò funditus illam euertat. Itaq; voluntas in præſenti uita, libertatem habet diuertendi, & ſeipſam, & intellectum ſimiliter, ob confuſam volitionem, cognitionemq;, quam de vltimo fine habet: qua de re, vt medium inſufficiens apprehendi poteſt. ſi verò ad actus ſpecificationem deſcenderit, ſtante finis ultimi apprehenſione, quatenus eſt ſummum bonum, ſi in actum prodeat: poteſt enim ſeſe ab illo continere, actum utique apprehendendi, volendiq; vltimi finis abſq; dubio, eliciet. quòad ergo ad exercitium, non autem quòad ſpecificationem, libera eſſe iudicatur. Ad alias rationes, quæ videntur oſtendere circa quodcunq; obiectum, voluntatem, contradictionis habere libertatem. & primo quidem ad primam, verum eſſe dico illud Auguſtini, voluntatem in ſua eſſe, atq; conſiſtere poteſtate: non tamen reſpectu cuiuſcunque obiecti ſibi 1.
præſentati, in contradictionis eſſe libertate. nam ſi vltimus finis illius fuerit præſentatus conſpectibus, & in actum eſt proditurа; velle vtiq; eliciet, vt dictum eſt: excepto autem hoc vltimo, pollet voluntas contradictionis libertate. Ad 2. Antecedens non eſt o- 2.
mnibus modis verum: homo enim naturaliter appetit ſcire; non tamen omnia ab hoc ſtudio ſciendi, impedimenta remouet. voluntas etiam aliorum intellectiones obiectorum,

Soluuntur rationes primæ. 1. 2. 3.

Soluuntur rationes ſecūdæ.

quæ vltimi finis obiectum, obscurant, atq; impediunt, à se certè abiicere penitus nequit. Sanè, authore Augustino 3. de lib. cap. 15. non est in potestate nostra quibus tangamur.
3. Ad 3. quamuis voluntas sit vna potentia, habeatq; duplicem modum libertatis; non tamen quælibet libertas est contradictionis.

CAP: II.

Soluuntur argumenta principalia.

1. AD primum, voluntas essentialiter est libera, ac contradictionis habet libertatem, suum nihilominus à natura illi inditum desiderium vltimi boni appetendi, refrenare, atque temperare non potest. Si quis enim in ignem ceciderit, licet quidem ei non velle combustionem intelligere; fieri tamen non potest, quin intelligat, ob sensum eum affligentem: ita & voluntas, potestatem quidem habet contradictionis; naturalem tamen appetitum circa vltimum
2. finem extinguere nequit. Ad 2. motus, quo mouetur voluntas ab ostenso obiecto, non est nolle, aut velle; sed apprehensio potiùs quædam, qua apprehendit, aliquod esse eligibile. vnde illius respectu, libera dicenda non est: actus enim ille, obiecto potiùs conuenit ostenso, quàm voluntati: nisi fortassis subiectiuè. Ex hoc autem non sequitur voluntatem non esse essentialiter liberam: libertas siquidem voluntatis in ipsius actibus consistit, qui mouentur ad voluntatis imperium. Pari facilitate soluitur alia confirmatio, motus sanè primi, non sunt voluntatis. Ad Augustini authoritatem respondeo, illud non de amore amicitiæ, sed concupiscentiæ potiùs intelligi: hoc enim modo omnes beatitudinem appetunt, sed huiusmodi amor ad beatitudinem non spectat veram, siue fruitionem; sed amor a-
3. micitiæ. Ad 3. ad illud Auicennæ dico, id tantùm voluntati conuenire actualiter, quod in ipsius contradictionis libertate situm est, vnde potest & non velle. Ad confirmationem: Agens si proximum fiat patienti, vel etiam obiecto, vehementiorem excitat appetitum, ac necessariò agit: at si approximetur rei liberæ, nempè voluntati; ob illius ap-
4. proximationem, liberam non adimit voluntati facultatem. Ad 4. non opus est omnes volitiones, ad vnam immobilem, atque necessariam fore reuocandas, sed ad ipsam potiùs voluntatem, siue ad voluntatem diuinam. Illud ergo immobile non est aliquis actus elicitus; non enim plures calefactiones, variæ, ac mobiles, aliquam immobilem, necessariò præsupponunt: sed actum primum tantùm, nempe caliditatem, quæ principium sit actus huiusmodi varios eliciendi. Quare, non est necesse, volitiones varias, vnam habere immobilem: alioqui voluntas aliquid ad finem volens, sub duobus fermè semper esset actibus, aut saltem sub vno, hoc ad illud referente: itaq; variæ illæ volitiones, vnum certè actum primum præsupponunt, voluntatem scilicet, quæ eliciendarum volitionum
5. est ratio sufficiens. Ad 5. superiùs negata est similitudo, quippe cùm eadem polleat libertatis dignitate, qua pollet voluntas: ipsa namq; ex sui natura libera est, habetq; potestatem contradictionis: quamuis naturalem insitum, ac congenitum illi appetitum circa finem vltimum temperare, seu auferre non possit: voluntas autem liberè vult, quia aliquando uult, idq; immediatè, antequam inciperit velle: potuit enim non incipere velle. De nolle etiam similis est ratio: suspendit verò actum suum, aut negatiuè, dum scilicet nõ habet aliquem actum liberum: aut affirmatiuè, quatenus scilicet nullum actum habere vult. sed implicat contradictionem: nam si nullum actum habere vult; habet ergo aliquem actum. voluntas ergo contradictionis, non est velle, & non velle: sed est aliquid velle, & potuisse ante noluisse. Positis igitur omnibus, quæ ad actum voluntatis sunt necessaria, in dominio est voluntatis, velle incipere, & non incipere, & ab inceptis desinere velle, & non velle. Sed dices: voluntatem, contradictionis carere libertate, sic arguendo.

[Margin notes: Voluntas est radix volutionum. — Quid sit liberè velle. — Voluntas contradictionis. — Obiectiones.]

Si volun-

Voluntatis libertas.

Si voluntas potest aliquid liberè velle, & nolle, idq; contradictionis libertate; tunc duo contradictoria essent simul vera. Tenet consequentia: possibile enim, teste philosopho in primo priorum, est, quo posito in esse nullum sequitur impossibile: sed voluntas potest aliquid velle, & non velle: simul ergo erunt duo incompossibilia. Amplius: si voluntas, hac pollet contradictionis libertate; aliquis profectò esset actus in uoluntatis potestate, quod est falsum. quia vel actus huiusmodi est ille, qui iam adest, vel qui futurus est: non certè actus, qui est præsens: ex quo enim ille est, non est ampliùs in voluntatis imperio. nec actus, qui nondum est: nam, quod non est, nullius subest imperio. Nullus ergo actus suus est in voluntatis arbitrio. Adhuc, si voluntas posset liberè velle, & non velle, libertate contradictionis; omnem planè ipsius actum suspendere posset, quod quidem contradictionem implicat: dum enim omnem prorsus vult actum suspendere; aliquem profectò actum habere se ostendit, hunc nimirum, quo vult omnem actum suspendere. Itaq; voluntas non habet contradictionis libertatẽ. Sed hæc facilè dissolui possunt. Ad prim: negatur consequentia: Ideo namque voluntas libera appellatur; quia id, quod vult potuit nolle: & è contrariò. ex hoc autem non sequitur: ergo id quod vult, in esse, actuq; est ponendũ. Ad 2. In voluntatis potestate, est actus, quem iam voluntas habet, quippe, quæ & huiusmodi conseruare, & amouere valet: & actus etiam, qui est futurus: vterq; sanè, sub voluntatis potestate continetur, vnum continuando, alterum producendo. Ad 3. Voluntas omnem eius actum positiuum suspendere potest, per negationem quidem, non autem per affirmationem, vt supra dictum est. Quid ergo sit voluntas, quæq; ipsius libertas, breuiter dixi. In 7. autem libro latiùs atq; vberiùs. 2. 3. Solutiones. 1. 2. 3.

CAP. III.

Si quispiam beatus possit frui Pymandro, non fruendo ipsius verbo, & è conuerso.

Idit sapientissimus Mercurius Pymandrum, eiusq; lucidissimum verbum, à quo se omnia recepisse fatetur: pater enim per suum verbum, suæ sanè reuelat secreta sapientiæ. Profectò, nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Et vicissim: pater, filium quem nouit nobis manifestat. Sed nunquid in illius diuinæ visionis spectaculo aliquis Pymandro frui potest, nõ fruendo illius lucidissimo verbo? Sanè, quando aliquid ad alterum sequitur per locum extrinsecum, quamuis vnum altero non intellecto, nequaquam intelligi possit; voluntas tamen, sua ex libertate, in vnum quidem, & non in alterum ferri potest. Volitio reuera, est motus animæ ad rem: in re autem, hoc non est illud, nec includit ipsum intrinsecè. Quare, etsi personæ relatiuæ, vna sine altera, perfectè intelligi nequeant; vna tamen non est alia, nec quidditatiuè, intrinsecè, realiterq; includit; sed vna potiùs ad aliam sequitur per locum extrinsecum, sicut videre facile est in relatiuè oppositis, qui planè est locus extrinsecus. Hoc modo, aiunt quidam, posse aliquem frui vna persona, altera non fruendo. Cæterùm, recta fruitio, quæ naturalis rationis iudicium sequitur, non potest vna frui persona, quin fruatur altera, saltem habitualiter, sicut potest frui essentia, non fruendo persona: non ita certè secundùm rationis naturalis iudicium, persona relatiua sequitur ad essentiam, sicuti persona relatiua, ad alteram correlatiuam. Quam ob causam, secundùm rectæ rationis dictamen, bene sequitur, in diuinis est pater, igitur est filius: nõ sic autem in Deo est essentia, ibi ergo est persona relatiua. Id profectò naturali ratione probari non potest. Porrò, comprehensor, vna non potest frui persona sine altera in potestate siquidem non est intellectus creati, vnam conspicere personam, alia incognita remanente,

Nemo nouit patrem, nisi filius.

Frui vna persona sine alia.

Nõ posse frui aliquem vna persona sine altera.

De Dei voluntate.

manente, aut videre essentiam, non videndo personam. Visio enim illa beatifica à Deo men- Visio beatifica infunditur. *ti infunditur videntis: quæ ita flectit, ac inclinat voluntatem videntis, & fruentis; vt illud tantùm intueatur, quod sanè diuinæ voluntatis imperium voluerit. In illa planè beatissima visione, est perfectissimus, atq; absolutissimus ordo: ergo est ordinata voluntas, cuius certè interest, vt vna nequeat persona, sine altera frui. Quilibet ergo beatus, vnica fruitione, simul tota trinitate fruitur, quam simul videt, & intuetur. Videt ergo beatus quispiam diuinum Pymandrum, sed non sine suo germine, & verbo lucido: quia nimirum* Recta fruitio. *nunquam Pymander, sine verbo, nec verbum, sine Pymandro. Idcirco recta fruitio, vnius non est personæ, nec animus compræhensoris, aut viatoris, sine vtriusq; notitia quiescere, aut beatus esse potest. Fruitio ergo est plena notitia, atq; dilectio totius trinitatis: vnde vnica est fruitionis ratio, quippe, cùm vna sit ratio visionis, intellectionisq; obiectiua, nempe diuinitatis ratio. Hæc autem diuinitas vna est in omnibus diuinis personis simplicissima, & perfectissima. Quare non video, quomodo mens videntis, & fruentis, cùm hac vnica fruitionis ratione vtatur, possit vna, sine altera, frui persona.*

MERCVRIVS.

At ego illi: Elementa naturæ vnde manarunt? Cui Pymander. Ex voluntate Dei, quæ verbum complexa, pulchrumq; intuita mundum, ad eius exemplar reliqua sui ipsius elementis, vitalibusq; seminibus exornauit.

Commentum XVIII.

OST arcanum colloquium, atq; diuinæ visionis oraculum, in quo sapientissimus Mercurius omnia vidit in lucem conuersa: postquam didicit Pymandri diuinitatem, sapientiam, infinitamq; maiestatem: deniq; postquam cognouit verbi lucidi ineffabile, sanctumq; sacramentum, solicitè interrogat, satagitq; rerum, atq; elementorum naturam cognoscere: ita enim in principio huius libri responderat Pymandro interroganti: Quid est ô Mercurij, quod discere, & Textus exponitur. intelligere cupis? Cupio, *ait,* rerum naturam discere, Deumq; cognoscere. *Cognito autem Deo, eisq; sanctissimis mysteriis, diuina quoq; Pymandri familiaritate fretus, & superni luminis splendore illustratus, magna cum fiducia interrogat, cupitque rerum naturam intelligere.* Vnde, *inquit,* naturæ elementa manarunt? *Cuperem edoceri sanctissime Pymander, quale extiterit elementorum exordium, quoniam narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua.* At ille ex voluntate, *inquit,* Dei, *non casu, aut fortuna, non aliis opificibus accedentibus; sed ex sola Dei voluntate,* Plato. *quæ rerum omnium est sapientissima creatrix. Sic etiam Plato in Timæo testari videtur. Dij deorum, inquit, quorum opifex ego sum & pater, hæc attendite, quæ à me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt. Nam voluntas mea, maius præstantiusq; est vinculum ad vitæ custodiam, quàm nexus illi, quibus tunc, quum gignebamini, colligati. Itaq;* Plato de voluntate Dei. *& Dei voluntate condita sunt vniuersa, & eadem, indissolubilia perseuerant.* Hæc autem Pymandri voluntas, verbum complexa, *omnia enim per suum verbum Pymander condidit,* pulchrumq; intuita mundum, ad eius exemplar, reliqua sui ipsius elementis, vitalibusq; seminibus exornauit. *Si enim, authore Platone in Timæo, Mundus iste animal est, idq; intelligens; reuera diuina prouidentia constitutum,*

Ad cuius animalis similitudinem Deus mundum constituit? Nam si imperfecto animali similis esset factus, pulcher certè non esset. Imò verò illius animalis simillimum esse dicamus, cuius animalia cætera, & singulatim, & generatim partes sunt. Quod Plato vocat animal; pulchrum mundum, Mercurius appellauit; Paulus, splendorem gloriæ, & characterem substantiæ Pymandri, per quem Pymander fecit & secula. De qua quidem re superiùs nonnulla me dixisse arbitror. Quare opportunum esse reputo de diuini Pymandri voluntate, nonnulla contexendo inserere, quæ ad huius rei negotium spectare videntur. Recitat Algazel disput. 12. in principio eiusdem. Et dicamus, inquit, quòd perfecti, quoniam sciuerunt innouationem mundi ex voluntate eius, adduxerunt probationem ex voluntate, quòd sit sciens: & ex voluntate, & scientia simul, quòd sit viuens: deinde mediante vita in eo, quòd omne viuens considerat in se, & est viuens, necesse est, vt sciat seipsum, & hic discursus intellectiuus est: Sensus ergo est: Deus scit, & vult: Omne autem sciens, & volens, est viuens. Intelligere sanè, & velle, causæ sunt vitæ perfectissimæ, teste Commentatore 12. met. com 38. & 39. quam ob causam, si à Deo amoueatur voluntas; amouebitur etiam & vita, quod omnibus modis impium est. Inest ergo Deo voluntas, & quidem æterna, & immutabilis, qua omnia quæ voluit, fecit in cœlo, & in terra, & in omnibus abyssis: vnde Paulus: Voluntati eius, quis resistit? Aut quis resistit ei, & habuit pacem? vt dicit sapientissimus Iob. Vnde oraculum Apollinis de Deo loquens, veritatis virtute coactus, in hæc verba prorupit: Tua supra mundum, & cœlum syderum, aurea semper eminet, magna, & æterna voluntas, super qua eleuaris, splendore te ipsum excitans, perennibus riuis, nutriens animum infinitum. Qui producit hæc omnia, formans materiam indeficientem, quam generatio circumagatur, quoniam illam formis obligasti. Et ex eadem voluntate fluxerunt genituræ sanctorum regum, qui tecum circumstant, pater vniuersalis, & rex, & singularis mortalium, immortaliumque beatus pater. Quàm pulchrà oraculum de aurea Dei voluntate eructauit, cui omnium tribuit rerum principium. Ab ipsa planè, & intelligentiarum ordines, & elementa mundi cum vitalibus seminibus, atque animalia cuncta manàrunt. Quam ob rem, Mercurius in hymno ad Pymandrum sic loquitur: Sanctus, *inquit,* Deus pater omnium. Sanctus Deus, cuius voluntas à proprijs potestatibus adimpletur. *Tale aliquid inuenies in Dauide. Ministri eius, qui facitis voluntatem eius. Proinde, interrogatus dæmon à quodam Theophilo, an ipsius voluntas cæteris esset superior, ad hunc modum respondit: Est supra cœlesti vastitate, desuper fulgor, motus, voluntas immensa, inæstimabilis, incomprehensibilis. Est flammæ Dei immensa profunditas, repens voluitur, rapidè cum strepitu: non habet ardorem, sed placida cõbustione, seculum seculi miscetur: ex Deo ipso per se genitus, sine matre, incõcussus, cuius nomen sermone non capitur, in igne habitans, hoc est Deus. Exigua autem pars Dei, nos, angeli. Hoc idem paulò antè sapiens Mercurius annotauit.* Vidi, *inquit,* ignem vi ingenti circumseptum. *Deus ignis, ignea quoque ipsius voluntas. Similia locutus est Homerus, approbaturque vehementer ab Aristotele: Olympum dictum, quasi* ὁλολαμπῆ. *totum ardentem. de quo Homerus:*

Venit Olympum, vbi sedes diuûm dicitur esse
Immota, hæc vento haud quatitur, nec spargitur hymbre,
Non nix decidit, ast splendor purissimus albet,
Et sine nube nitor, campos, hic occupat omnes.

Aliud quoque oraculum de hac immensa Dei voluntate similia loquitur. Est, inquit, supra cœlesti igni, incorruptibilis, & ardens authoris voluntas, vitalis omniũ fons, omnium quoque principium: quæ & producit omnia, & producens omnia absumit. Erat Iupiter, est nunc, & erit. ô magnè Iupiter, hei mihi deficit oraculorum claritas. heu heu tripodes plangite, obit Apollo, obit, quoniam flammans cœlestis lux vim adhibet. Hæc adducere curaui, vt non solùm ex sacris, verùmetiam ex ethnicis sapientibus, veræ doctrinæ lumen

Pulcher mundus.

Algazel de voluntate Dei.

Intelligere, & velle causæ perfectissimæ.

Dauid.

Paulus Rom.

Iob.

Oraculum.

Oraculum Apollinis de voluntate Dei.

Mercurius.

Dauid.

Oraculum.

Deus est ignis

Genitus sine matre.

Homerus.

Oraculum de Dei voluntate.

ô magne Iupiter.

lumen elucesceret: quæ enim ab huiusmodi hominibus afferuntur testimonia, nescio quid maioris energiæ habere videntur. Nam licet veritatem fidei non cognouerint; ab ipsa tamen compulsi sunt vera loqui. Itaq;, voluntas Dei omnium est rerum principium, fons, vitalisq; origo, quæ omnia producit, atq; produxit, sine vlla sui mutatione. Plotinus enn. 6. lib. 8. cap. 21. Oportet, inquit, affectionem, siue voluntatem Dei simul semelq; existere: est enim optima: & quisnam eam peruertere posit? In essentia voluntas erat; ideoq; nihil ab essentia ibi diuersum: alioqui ibi aliquid extitisset, quod non tanquam voluntas existeret. Totum ergo voluntas erat, nec quicquam erat ibi non volens, neq; aliquid, quod ante voluntatem esset. Principiò igitur ipsa voluntas, ipse Deus existit. Ita igitur extat, sicut voluit, & quale voluit. Hæc Plotini verba veram profectò sapiunt theologiam: in Deo enim ex natura rei formaliter, distincteq; est voluntas, non certè veluti effectus in causa, aut forma in potentia materiæ, vel sicut elementa in mixto; sed formaliter, actu,

Plotinus de voluntate dei

Theologi de voluntate dei

1. purè, mereq;, cuius gratia, intrinseca denominatione, dicitur volens, siue volitiuus. In ente sanè perfectissimo, omnis debet esse perfectio: sed Deus est ens perfectissimum: omnem ergo habet perfectionem. sed voluntas est perfectio simpliciter, quippe, quæ est melior
2. in quolibet ipsa, quàm non ipsa: in Deo ergo omninò est voluntas. Is, præterea, qui est formaliter, siue seipso beatus, sine voluntate esse non potest: beatitudo enim in actu volunta-
3. tis præcipuè consistit. sed Deus est talis: Ergo &c. Item, cuius vita est summa voluptas, ei planè insit voluntas, necesse est: siquidem sine voluntate voluptas vera esse non potest. sed Dei vita, est huiusmodi, authore philosopho 12. met. com. 39. Voluptas, inquit, est actus illius; idcirco, vigilia, sensus intellectio iocundissima sunt: igitur adest Deo perfe-
4. cta, sanctaq; voluntas. Summo præterea, ac perfectissimo principi, eam habere conuenit potentiæ virtutem, ad quam præcipuè spectat imperandi, regendiq; potestas: sed Deus est summus, solusq; mundi princeps, à quo cœlum, & natura dependet: ea ergo vacare non debet potentiæ virtute, quæ regno bene, aptèq; regendo, est admodum necessaria sed hæc est voluntas, intellectualisq; appetitus, qui à commentatore 9. met. dominus appella-
5. tur: in Deo ergo est voluntas, & quidem æterna. Amplius, in quolibet habente intellectũ, est voluntas, sicut in quolibet habente sensum, est appetitus animalis. sed in Deo est intellectus: ergo & voluntas. Sanè voluntas intellectum sequitur, saltem indicantem, atq; demonstrantem, etsi non præcipientem. etenim, quælibet res naturalis, per suam quidem formam, esse habet in actu, quemadmodũ per suam profectò formam intelligibilem, intellectus est actu intelligens. quælibet namq; res, hanc habet ad suam formam naturalem, habitudinem; vt si eam non habuerit, ad eam necessariò tendat; si autem obtinuerit, ipsa potiatur, atq; in ipsa quiescat. Sic etiam perfectio naturalis fertur ad bonum naturæ: obtinetq; habitudinem ad illud possidendum: quam sanè habitudinem in rebus ratione carentibus, appetitum naturalem vocamus. Eodem quoq; modo, intellectualis natura, ad bonum, per formam intelligibilem apprehensum, habitudinem habet, quo præsente, quiescit, absente verò, inquirit. Itaq; voluntas diuina, quoniam suum bonum habet præsens, & quidem semper, nempe diuinã essentiam, sempiterna est voluntas, semper eodem modo se habens, seipsa beatissima, atq; perfectissima. Vnde August. 22. de ciuit. Dei cap. 2. Secundùm illam, inquit, voluntatem suam, quæ cum eius præsentia sempiterna est, profectò in cœlo, & in terra omnia quæcunq; voluit, non solùm præterita, vel præsentia, sed etiam futura iam fecit: verùm antequam veniet tempus, quo voluit vt fieret, quod ante tempora vniuersa præsciuit, atq; disposuit, dicimus: Fiet quando Deus voluerit. Si autem non solùm tempus quo futurum est, verùmetiam, vtrum futurum sit, ignoramus, dicimus. Fiet si Deus voluerit, non quia Deus nouam voluntatem, quam non habuit, tunc habebit; sed quia id, quod ex æternitate in eius immutabili præparatum est voluntate, tunc erit. In Deo ergo esse voluntatem, dixi.

Voluntas sequitur intellectũ indicantem.

August. de voluntate Dei.

QVAE-

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

Quòd in Deo non sit voluntas.

POsset aliquis contra ea, quæ dicta sunt, nonnullis argumentis ita pugnare. In quocunque est voluntas, potest voluntate velle: sed Deus non potest aliquid velle, alioqui pari ratione posset non velle: potentiæ enim rationales sunt ad opposita 9. met. & 2. Perihermenias. At, si posset non velle, mutationi vtique subderetur, quod est falsum: in Deo ergo non est voluntas. Amplius, 1. *2.* *Deo nulla est attribuenda imperfectio, nã à perfectissimo omnis abest imperfectio: sed voluntas est res imperfecta, eget sanè determinante, quippe, quæ ex sui natura sit indeterminata, nec possit nisi in cognitũ ferri, vt autem cognoscat, opus habet demonstrante: omne autem huiusmodi est imperfectum: quod planè Deo attribui non potest: ergo quod prius. Amplius, si Deus habet voluntatem, Deus certè haberet finem. Tenet consequentia: primum enim voluntatis obiectum, est finis: sed Deus non habet finem, quia finis scilicet, eo melior est, quod est ad finem: Nihil autem Deo meliùs, atque præstantiùs: in Deo ergo non est voluntas. Adde, quòd potentia purè passiua nec actiua, & passiua in Deo ponenda non est: vtrumque planè imperfectionem sonat. sed voluntas, aut potentia est, secundũ aliquos, passiua, aut actiua, & passiua, mouens, & mota: ergo quod prius. Adhuc: si voluntas est in Deo, ergo Deus non est ens omnibus modis perfectũ. Patet consequentia: siquidem voluntas est quidam appetitus: appetitus autem cum sit rei non habitæ, atque possessæ, aliquid subindicat imperfectionis, quæ planè Deo nullo modo conuenire potest: voluntas ergo in Deo esse non potest. Præterea, voluntas, authore philosopho 3. de anima, est mouens motum. sed Deus est primum mouens immobile, vt octauus indicat physicorum liber: ergo &c. In Deo præterea non est intellectus: ergo non est voluntas. Consequentia est notissima: voluntas namque sine intellectu esse non potest. Antecedens autem manifestum est: intellectus enim agens ad animam spectat corpori coniunctam: Deus autem non est aliquid tale, quippe, qui ab omni est concretione liberrimus: ei ergo non conuenit intellectus agens: nec etiam intellectus possibilis, ob suam certè vilitatem, in infimo planè intelligibilium genere continetur: itaque in Deo nullus intellectus esse videtur. quòd si non est intellectus, nec etiam voluntas.* 3. 4. 5. Intellectus agens & possibilis.

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

AD primum, Deus vult seipsum, & non potest seipsum non velle. Dicis: potentiæ rationales sunt ad opposita. Verum quidem est in potentiis creatis, vtpote hominum, & angelorum; non autem in diuina potentia, quæ est sua rectitudo: habetque obiectum perfectissimum, quod semper vult, & non potest non velle. Authoritas ergo philosophi de voluntate creata intelligenda est. Ad 2. voluntas diuina non determinatur ab actu rationis, & intellectus, sed est ipsemet actus: non enim plures, sed vnus tantùm est Dei actus: Quare, vnus non determinatur ab altero, nec ab obiecto: obiectum namque diuinæ voluntatis est diuina essentia, quam semper vult, ad quod necessariò se habet. Ad aliud verò contingenter, nempe ad creaturam: non respectu quidem actus, sed obiecti. Itaque, voluntas tum ex parte intellectus, tum etiam ex parte obiecti, nullam subit determinationis varietatem. Dicis, voluntas ab intellectu determinatur, quia non fertur nisi in cognitum, quod ab intellectu accepit. Negatur consequentia: possunt enim ista simul consistere, nimirũ, cognitionem priorem esse, 1. 2. Deus ad creaturas contingenter se habet.

idq; ratione, voluntatem autem seipsam determinare. vnde voluntas diuina priùs aliquid fore vult, quàm suus intellectus id fore futurum determinatè cognoscat. Ista autem prioritas, sicut Deo congruit, ita est intelligenda. Ad 3. voluntas diuina non respicit, aut intuetur, vt sui, sed potiùs, vt effectus sui, finem: obiectum sanè diuinæ voluntatis, est essentia diuina, quæ omnium, quæ condita sunt, est vltimus finis: non tamen ipsa est ad finem, siue, vt ita dicam, finibilis. Quare, cùm idem sit essentialiter essentia, & voluntas; fieri nō potest, vt diuina voluntas, aliquo fine claudatur. Ad confirmationem dico, voluntatem diuinam respectu sui actus actiuam non esse, nec passiuam: est profectò ipsemet actus: atq; ideo non est dicenda, sicut voluntas creata, causare, aut eligere actū suum, aut ipsum ab aliquo recipere. Quam ob rem, etsi voluntas diuina non sit actiua, id est, sui actus effectiua; obiecti tamen extrinseci respectu, per suum actum, actiua appellatur: quem planè per suum velle causare potest, nullamq; sonat imperfectionem, aut alicuius superuenientis actus potentialitatem receptiuam: non enim est sui actus actiua siue effectiua, vt dixi, potentia. Ad 4. Quamuis voluntas creata ad partem appetitiuā pertineat, à qua nomē accepit, vt pars animæ appetitiua nominetur; non solùm tamen hunc actū habere credenda est, vt appetat quæ non habet, verùmetiam, vt amet quod habet, illoq; delectetur. vnde hoc modo Deo attribuendam esse voluntatem, dicimus: semper enim habet obiectum præsens, à quo secundùm aliquam essentialem differentiam, non dissentit. Ad 5. Voluntas, cuius obiectum principale est extrinsecum, ab alio moueatur, necesse est. At, diuinæ voluntatis obiectum, vt sæpè dixi, est Dei bonitas, quæ est illius essentia, & ipsa voluntas, est ipsamet essentia; fieri non potest, vt ab alio, quàm à seipsa moueatur: eo planè modo loquendi, quo certè intelligere, & velle motus esse dicuntur. Ad confirmationem dico, intellectum esse perfectionem simpliciter; ideo in Deo esse formaliter: intellectus quoq; possibilis, est beatificabilis: Deo ergo est attribuendus, in quo est summa beatitudo. Porrò, intellectus agens in creaturis, cùm sit potentia actiua, speciem causat intelligibilem. Cum obiecto præterea, sine aliquo præuio causato, causare potest, veluti clarè apparet in cognitione intuitiua. Immutat præterea intellectum possibilem, dum illi aliquid imprimit, vnde & agens appellatur: imprimere enim est quoddam agere: deniq; verbum producit: atq; ita Deo intellectus agens conceditur, quo verbum lucidum semper producitur. Sed dicis: Intellectus agentis, authore philosopho 3. de anima, est ōnia facere: sed hoc à diuinis quàm longissimè abest, Deo enim ad intra repugnat agere: nam quemadmodum patiens sine passione esse nequit, ita etiam agens, sine actione. Præterea, duo tunc essent intellectus, sicuti & in nobis: sed nobis sunt necessarij, ob nouam, quam quotidie recipimus, rerum cognitionem: Deo autem nihil noui accidere potest: in Deo ergo nullo modo intellectus agens esse videtur. Respondeo ad primam. Intellectui agenti, quatenus perfectionem habet simpliciter, & Deo tribuitur, producere quidem conuenit, & non facere: hoc enim spectat ad creatam, finitamq; naturam, in qua in idem propemodum facere, ac producere coincidere videntur. Ex quo patet, quòd intellectus agens secundùm suam rationem formalem non sit actiuus: nec productio intellectus agentis in diuinis, propriè sit actio, nisi in creaturis tantùm, vbi passum actioni respondet. Ad 2. In nobis quidem duæ sunt naturæ, vna quidem actiua, altera verò passiua: in Deo verò vnus est intellectus productiuus, agens videlicet, reliquus verò operatiuus, nempe possibilis: si equidem actus intelligendi innatus solùmmodo in Deo poneretur; non opus esset nobis, intellectum illi attribuere agentem, vt productiuum: sed quia in diuinis est verbum productum per modum intellectus: ideo intellectus formaliter productiuus ibi esse dicitur. Cæterùm, agens intellectus, hac profectò de causa Deo attribuitur; quia scilicet verbum producit diuinum; non autem quòd perficiat, moueat, aut causet actum intelligendi. De intellectu autem possibili, dubium esse non potest, quin in Deo sit ponendus, siquidem Deus formaliter est intelligens: formaliter ergo habet intellectum possibilem: nam

Marginal notes: 3. — Voluntas diuina respectu sui actus, non est passiuum, neq; actiuum. — 4. — 5. — Intellectus agens in Deo. — Obiectiones. 1. 2. — Solutiones. 1. — Intellectui diuino competit producere, non agere. — Intellectus possibilis in Deo.

bilem: nam si Deo attribuitur voluntas, ad quam pertinet velle: & intellectus quoque, ad quem spectat intelligere. huiusmodi autem intellectum esse possibilem, clarissimum est.
In quocunque præterea est sapientia, in eo quoque est sapientiæ fundamentum: sed in Deo est sapientia, imò est ipsamet sapientia: est ergo & intellectus possibilis, sapientiæ fundamentum. 2.
Amplius, quemadmodum intellectus agentis est dicere; ita planè possibilis est intelligere: sed intelligere perfectionem sonat simpliciter, non autem dicere: Deo ergo omnibus modis, intellectus possibilis est attribuendus. 3.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Deus ab æterno, & seipsum voluit, & alia à se.

Voluntas, quæ est sua rectitudo, non potest non velle optimum, & supremum bonum: alioqui si posset non velle, posset vtique à rectitudine excidere, & sic in peccatum ruere. sed voluntas diuina, est sua rectitudo: diligit ergo, atque vult summum diligibile, nempe suam essentiam. 1.
Voluntas præterea necessariò beata, vult necessariò, atque perpetuò suæ beatitudinis obiectum: sed diuina voluntas est necessariò beata, nec potest non esse beata, quia seipsa beata, seipsam autem negare non potest: diligit ergo, atque vult suæ beatitudinis obiectum, hoc est, essentiam suam. 2.
Etenim, voluntas perfectissima, obiectum summè perfectissimum, & summè vult, & summè etiam diligit: sed diuina voluntas est huiusmodi, obiectum quoque est infinitum: igitur infinita voluntas, infinitè vult, & diligit infinitum. 3.
Sanè, dilectio, quæ est amor optimi obiecti, est perfectio simpliciter, sicut etiam intellectio: sed omnis perfectio simpliciter necessariò est Deo attribuenda: igitur Deus necessariò seipsum, & diligit, & vult. 4.
Voluit etiam siue vult ab æterno alia à se. Equidem, omnis potentia perfectè operatiua, principium est operandi circa illud obiectum, quod aptitudinem habet, vt ab ipsa inspiciatur, atque consideretur potentia: sic perfectus intellectus, principium est cuiuscunque intelligibilis, quod ab ipso scilicet intelligatur: visus verò perfectus, quodcunque visibile perfectè videndi: atque de similibus idem habeatur iudicium. Sed in Deo est infinita voluntas: ipsa ergo est principium volendi quodcunque, vt ita dicam, volibile. Ex tempore autem nihil velle potest, quia scilicet mutationi non subditur, quæ sub tempore continetur: itaque voluntas diuina, in sua æternitate, est principium, & quidem æternum volendi alia à se. Deus vult alia à se. 1.
Amplius, voluntas, quæ necessariò est infinitè bona, vult se aliis communicare: nam si res naturales, quatenus perfectionis gradum altiorem conscenderint, eatenus in alias res suum bonum transfundere satagunt; quantò magis voluntas Dei infinita? vt igitur seipsam aliis communicaret, alia à se, ab æterno voluit. 2.
Est autem Dei voluntas contingentium omnium prima regula, & causa, qua res sunt, magis quàm intellectus diuinus: imò intellectus, sine voluntatis actu, in creaturas non habet causalitatem producendi. Voluntas diuina est regula omnium & causa.
Illa enim potentia, quæ est principalis in operando, vel mouendo, est etiam principalior in causando, atque producendo: sed hæc est voluntas, cuius interest cæteris imperare potentiis, easque in proprios fines dirigere: voluntas ergo diuina est causa rerum. 1.
In productione planè libera, id principalius reputatur instrumentum, sub cuius ratione, libertas principaliter continetur. sed libertas principaliter ad voluntatem spectat: ergo quod prius. 2.
Adhuc id, quod determinat creaturam fore, præcipuum est in creaturarum conditione principium: sed voluntas diuina hoc agit officium, non autem intellectus: ipsa igitur, rerum quæ conditæ sunt, præteritarum, præsentium, atque futurarum causa existit potentissima. 3.
Adhuc, illa potentia est principalior in agendo, à qua alia habet, vt actiua sit, vel motiua: sed talis est voluntas: intellectus enim non est alicuius extrinseci operatiuus nisi ex appetitu finis: finis autem appetitus, ad voluntatem pertinet: itaque voluntas diuina est 4.

Obiectiones. *na est causa rerum omnium, & regula contingentium. Sed dicis: Agens, principaliter*
1. *agere dicitur, per eam certè potentiam, quæ est forma principalis in agendo, quàm per*
aliquam aliam, quemadmodum calidum principaliter agit per calorem. sed Deus per
intellectum, formam, quæ est principalis causa producendi, nempe ideam, continet, idea
Quòd intellectus sit principalior. *autem ad intellectum pertinet: igitur intellectus diuinus est principalior causa produ-*
ctionis rerum. Adhuc, in opifice, qui secundùm suæ artis peritiam operatur, intellectus
præstat voluntati. ars enim ad intellectũ potiùs, quàm ad voluntatem pertinet: sed De-
2. *us alia à se, per modum artis producit, vt sæpè dictum est, non autem per modum natu-*
3. *ræ: ergo quod prius. Item, inclinatio, non est alicuius actus principale principium, sed*
forma potiùs, quam inclinatio sequitur: sed talis videtur esse voluntas, quæ formam sequi-
tur per intellectum apprehensam: igitur, intellectus est præcipua causa, qua res conditæ
Solutiones. *sunt. Ad hæc autem, ita respondere valemus: & ad primam quidem, dico, Deum benedi-*
1. *ctum, effectus rerum, per intellectum, exemplariter, per voluntatem autem efficienter,*
atq; productiuè continere. Voluntas ergo in producendo, est principalius agens, quàm
2. *intellectus, tum imperando, tum effectum fore determinando. Ad 2. in agente per mo-*
dum artis, voluntas est causa principalior, non autem ars: siquidem voluntas mouet ar-
tem, & ad finem deducere studet: vnde ars, sine voluntate nihil agit, aut quippiam ope-
3. *ratur. Ad 3. Voluntas non est minùs principalis potentia, quàm intellectus: vnde friuo-*
la est illa imaginatio de inclinatione formam consequente: nam voluntas non solùm non
sequitur intellectum, sed etiam ipsum ad suæ iussionis pertrahit imperium, cui subesse co-
git, & iussui, atq; mandato parere imperantis: voluntas ergo est principalis rerum causa.
Obiectiones. *Iterum instas, Augustini authoritate munitus primo de doctrin: Christ: quia Deus bonus*
1. *est, ideo sumus: Deus ergo per suam naturam est causa rerum: bonitas certè est Dei na-*
2. *tura: ergo. Item, vnius rei, vna est causa: sed creatarum causa rerum, est scientia Dei: non*
3. *ergo est ipsius voluntas. Item, id quod est per essentiam, est primum in quolibet ordine.*
sed Deus est primum agens: agit ergo per suam essentiam, quæ est ipsius natura, non au-
Solutiones. *tem per voluntatem. Respondeo ad primam. Quoniam, bonum est voluntatis obiectum,*
1. *idcirco dicitur, quia Deus est bonus, ideo sumus, quia nimirum sua bonitas est ei ratio*
volendi omnia alia. Ex quo patet, Augustini authoritatem nostro magis fauere, quàm re-
pugnare proposito. Nam si obiectum voluntatis est bonum, & ideo sumus, quia ille est bo-
2. *nus: voluntas ergo præcipua, in creandis rerum generibus, causa esse videtur. Ad 2. Vni-*
us atq; eiusdem effectus, tum scientia causa esse potest, tum etiam voluntas: scientia qui-
dem, vt dirigens, siue potiùs ostendens: voluntas verò officio fungens imperantis, & per-
ficientis, atq; completè determinantis: forma namq; quatenus in intellectu consistit tan-
tùm, non nisi per voluntatem, effectum determinat. Potentia igitur executiua, id est,
voluntas, est immediatum operationis principium. vnde quamuis in Deo hæc omnia vnum
3. *sint: secundùm tamen modum intelligendi, voluntas, principalior causa reputatur. Ad 3.*
Quoniam Dei essentia est intelligere & velle: dum ergo ait per essentiam, per intellectum
agit & voluntatem. Sed quidam conati sunt ostendere, Deum ab æterno, nihil aliud vo-
luisse quàm seipsum.

CAP. II.

Quòd Deus ab æterno non vult aliud, quàm seipsum.

1.
I Deus ab æterno voluit alia à se, tunc planè inter voluntatem diuinam, atq; creaturam, relatio esset realis: sed consequens est falsum, alioqui Deus sine creatura esse non posset: ergo. Sanè, certitudo diuini intellectus circa rerum contingentia, sine voluntatis certitudine esse non potest: Si Deus ergo vult alia à

alia à se, & inter ipsius voluntatem, atque creaturas, quas ipsa vult, erit realis quidem relatio; atq; huiusmodi planè relatio, omnẽ prorsus præcedet intellectus consideratione. non est ergo in voluntate, vt in cognito est cognitum; sed potius vt in se est, & per consequens ex natura rei. sed hoc est impoßibile: igitur Deus non vult alia à se. Amplius, 2. cuius velle, est suum esse, non potest velle, nisi seipsum: sed velle diuinum, est ipsius eße: ergo non vult aliud à se. Volitum certè, authore philosopho, 3. de anima, mouet volentẽ, sicut appetibile appetitum. Quamobrẽ si diuina voluntas, aliquid à se velit, ab aliquo alio mouebitur, quod est impoßibile. Sanè, cuicunq; voluntati, sufficit vnum, non opus habet exterorum inquisitione, sed deo sufficit sua bonitas: non vult ergo aliud à se. Etenim, si aliquid aliud à se vellet, non vnus; sed plures eßent ipsius voluntatis actus: actus enim voluntatis secundùm volita multiplicantur. sed vnus tantùm est actus ipsius voluntatis: deus ergo non vult alia à se. Amplius, si deus ab æterno vult alia à se, aut hæc quidem 3. vult actu voluntatis, qui est desiderium, aut actu voluntatis, qui est voluntas, vel quam consequitur delectatio: sed nullo istorum actuum, potest velle alia à se, alioqui externis rebus, non autem seipso eßet b...us. igitur non vult alia à se. Adhuc, quicquid 4. deus vult, illud profectò ab æterno vult, quippè cùm in diuinam cadere voluntatem nihil noui poßit: sed deus non vult alia à se ab æterno; voluntas enim tendit in rem vt in se est: res autem alia à deo, non est in seipsa: ergo quod prius. Præterea, si deus vult a- 5. lia à se, aut vult ea necessariò, aut contingenter: sed non vult ea necessariò; quia omne quod est aliud à deo, non est necessarium: nec contingenter; quia tunc posset ea non velle, & sic posset mutari. igitur deus non potest, nisi seipsum velle.

Soluuntur Argumenta.

CAP. III.

6.

AD primum, voluntas diuina, sub ratione merè absoluta politi respectum, quem habet ad ipsam, terminat, atque complet: quemadmodum intellectus diuinus ab æterno cogniti respectum. vnde voluntatis diuinæ ad obiectum nulla potest esse relatio realis: neque vt Deus distinctè velit aliud à se, aliquis præexigitur rationis respectus, in diuina voluntate, aut in actu illius. Actus enim, & obiectum voluntatis simul sunt: potest autẽ diuina voluntas circa obiectum, aliquem respectum producere, qui planè realis esse non potest, quia ex extremorum natura non surgit. Cùm autem potentia sit operatiua, ipsum quidem obiectum, ad aliquid conferre potest, cuius gratia ipsum vult. Sic ratio particularis, sua reuera obiecta ad inuicem conferre potest. Porrò, huiusmodi respectus largo, vt ita dicã, modo, rationis respectus appellantur. Relatio enim rationis bifariam intelligi potest: vno planè modo, vt sit relatio fabricata per intellectum, vnum obiectum cognitum, ad aliud comparantem: atq; ita voliti ad voluntatem non est relatio rationis. alio verò modo vt sit relatio, à quacunq; potentia collatiua, producta: & ita, relationem rationis voluntas causare potest, quæ profectò obiecto non inest ex natura rei. Etenim, comparare potest vnum obiectum ad aliud, ad quod planè tale obiectum, non comparatur ex natura rei, 2. vt pote, volendo creaturam in ordine ad vltimum finem: itaq; voliti ab æterno ad voluntatem, est relatio rationis largè sumpta. Ad 2. quamuis, diuinum velle, re idem prorsus sit, quod esse ipsius; ab eo tamen dissentit secundùm diuersum modum intelligendi, significandiq;: cùm enim dico Deum: nihil planè innuo ad aliud, veluti cùm dico, Deum velle. Quamobrem, licet Deus non sit aliquid aliud à se; vult tamen aliquid aliud à se. Ad primam probationem dico, quòd in his, quæ propter finem volumus, finis est tota ratio mouendi: mouet enim voluntatem, quemadmodum in his, quæ volumus, propter

Relatio rationis duplex.

Deus omnia vult propter se. *finem, clarißimè apparet. Verùm, cùm Deus omnia velit propter se, id est, suam bonitatem; nulla res extra ipsum, instar finis, illius mouere poterit voluntatem. Ad 2. confirmationem, affirmo, voluntati diuinæ, suam sufficere voluntatem; hoc tamen non impedit, quin ipse alia à se velle non poßit; sed hoc tantùm indicat, omnia quæcunque vult, ob suam bonitatem velle. sic intellectus diuinus, & si intuendo diuinam essentiam, sit perfectus; in ea nihilominus alia intuetur. Ad 3. confirmationem, quemadmodum intelligere diuinum est vnum, quia multa videt in vno; ita planè & velle diuinum vnum,*
3. *ac simplex est; quia multa vult per vnum, nempè per suam bonitatem. Ad 3. Deus, primo obiecto suo, nempè diuina essentia delectatur, qua est verè, summèque beatus. secundarium autem obiectum, id est creatura, placet illi; non est tamen diuinæ beatitudinis obiectum. Vnde propriè loquendo, non desiderat creaturam, neque ex illa, suam beatitudinem mendicat; ex sua tamen bonitate vult illam, veluti obiectum secundarium,*
4. *cui sese communicare complacuit. Ad 4. dico, creaturam non esse in seipsa ab æterno, cùm non sit æterna; sed aliqualiter esse in primo obiecto, hoc est, in essentia diuina. Quãdo dicis: voluntas tendit in rem, vt est in se; verum quidem est respectu primi, non autẽ*
5. *secundi obiecti. Ad 5. Deus, alia bona à se necessariò vult, idque simplicis complacentiæ amore; atque ita necessaria sunt in esse poßibili; contingenter verò amore efficaci: non ita tamen, quòd poßit ea non velle, postquam ea voluit: sed velle, & non velle ad*

An deus possit non velle, quod aliquando voluit. *idem instans diuisim referuntur. Vt autem hoc clariùs, lucidiùsque intelligatur, inquirã, si Deus poßit non velle, quod aliquando voluit. Sanè, voluntas Dei cùm sit vna, atque æterna, non video, quomodo poßit non velle, quod semel voluit: Deus igitur, in sua quidem æternitate vult, & intelligit, quidquid velle & intelligere potest. Absurdum est (in-*
1. *quit Augustinus 5. de Trinit.) dicere, quòd de nouo creaturam diligat; transiret enim de contradictorio in contradictorium, id est, de non velle in velle; quod sine mutatione fieri non posset: illa autem mutatio, volito non esset attribuenda; sed diuinæ potiùs voluntati. Dicis, non aduenit voluntati, nisi nouus tantùm rationis respectus. Contrà: nouus respectus rationis, per aliquem motum nouum, actumque realem fiat, necesse est. In quo ergo ille actus erit reponendus? cuicunque attribueris, uoluntati uidelicet, aut intellectui, mutationi utique subijcies. Velle igitur diuinum, est æternum & immutabile. Vnde, quamuis diuina voluntas poßit in opposita diuisim pro eodem instanti; non tamen*
2. *pro diuersis instantibus: alioqui in eo esset succeßio, atque mutatio. Actus præterea volendi diuinus, quoniam est æternus, planum est; quòd coæternum quoque volitum habeat: alioqui, aut esset actus volendi sine volito, aut actus esset nouus: quodlibet autem istorum, falsum est, atque impoßibile. Vnde, quamuis deus poßit, quicquid potuit; non tamen potest non velle, quod aliquando voluit, quippe, qui nunquam hoc potuit; arguit*

Obiectio. *enim mutationem, quæ in deum cadere non potest. Sed dices: Voluntas habens actum*
1. *ab obiecto non dependentem, absque sui mutatione, potest de nouo aliquid velle, & non velle: actus enim mutationi subditur; quia ipsius potentia ab obiecto dependet. Sed actus voluntatis diuinæ, est idem omnino, quod ipsa voluntas. igitur sine sui mutatione, potest*
2. *aliquid velle, & non velle. Amplius, Deus potest ad extra quicquid non implicat contradictionem: igitur potest aliquid velle, quod priùs non voluit: hoc enim nullam implicat contradictionem: nam affirmatio & negatio, eiusdem profectò durationis non sunt.*
3. *Item, Deus ab æterno voluit creaturam potuitque non velle: idque absque mutatione sui; quippè cùm in æternitate nihil transeat. igitur, adhuc potest velle creaturam, quam ali-*
4. *quando non voluit. Præterea, relatio rationis noua, potest alicui, absque sui mutatione contingere: sed voluntatis dei ad externa volita, est tantùm rationis relatio: potest er-*
5. *go, sine sui mutatione velle, quod priùs noluit; & nolle quod priùs voluit. Item, non est minus dei, quàm nostra perfecta voluntas: imò in infinitum perfectißima. sed nostra potest aliquid de nouo, sine sui mutatione velle: nam cùm velit finem, eodem quoque a-*

ctu, extendere se ualet ad volendum id, quod de nouo ad finem pertinere uidetur. igitur diuina voluntas, nunc potest beatum reddere Iudam; & Petrum Apostolum, in cœlis regnantem, suppliciis deputare æternis. Ad hæc sic respondemus. ad primum, maior est falsa. quamuis enim voluntas diuina sit infinita, atque idem omninò cum suo actu; non potest tamen aliquid de nouo velle: voluntas enim æterna est, actus quoque similiter, & ex consequenti obiectum, ac volitum per huiusmodi actum. nihil ergo noui illi accidere potest, alioqui non esset infinita, nec idem cum ea actus ipsius; sed dependens simpliciter, atque ita nouus: omne enim nouum ab alio dependet. Ad 2. negatur consequentia: implicant enim contradictionem in voluntate diuina. dum enim dico, deum velle aliquid, vtique illud velle in æternitate pronuncio. Quare, si illud idem non vellet, absque dubio, idem vellet, & non vellet; atque ita clara est contradictio. Ad 3. quamuis Deus ab æterno voluerit creaturam; diuisim tamen, atque pro eodem instanti; potuit tamen non velle, non præsupposito quidem velle creaturæ eiusdem, atque adhuc idem potest, quia scilicet in æternitate. Verùm, ab æterno non potuit velle creaturam, & in alio postea instanti, non velle; nec etiam modo potest. Ad 4. dico, verum quidem esse, nouum rationis respectum alicui posse contingere obiecto, idque sine ipsius mutatione; non autem operanti, sine mutatione eiusdem: quam ob causam, cùm Deus sit huiusmodi operans, in ipsum profectò caderet talis respectus; atque ita non esset à mutatione liber. Ad 5. negatur minor: non enim voluntas nostra, absque sui mutatione, potest aliquid noui velle, nec finem, nec ad finem spectantia: illius ergo actus prioris extensio, ficta est, atque friuola. Quamobrem, si quippiam noui appetit, nouus vtique erit actus, aut nouus gradus intensionis in actu, quod reuera, sine mutatione fieri non potest. Itaque diuinum velle est æternum, atque immutabile.

Solutiones. 1. 2. 3. 4. 5.

CAP. IIII.

Voluntas Dei semper impletur.

QVamuis Diuinum velle sit vnicus ac simplicissimus actus, idque in seipso; quatenus tamen transit in obiecta distincta, atque diuersa, multorum nominũ titulis exornatur. Vnde & voluntas beneplaciti vno modo dicitur: altero verò voluntas signi. Voluntas autem beneplaciti, est ipsum diuinum velle, Deo intimum, atque intrinsecum. Et hæc quidem diuiditur in antecedentem, atque consequentẽ voluntatem. Voluntas autem antecedens ea esse dicitur, quæ non simpliciter de aliquo; sed secundùm quid potiùs suum actum exercet. consequens verò simpliciter aliquid, atque efficaciter vult: vnde & efficax voluntas appellatur. Voluntas præterea antecedẽs respectu rei iam futuræ, aptitudinalem, seu potentialem ordinem connotat: consequens verò, futuræ rei euentum determinat, & ad finem efficaciter perducit, assequiturque quod facere disposuit. vnde Deus benedictus uoluntate antecedente, ad finem vltimum habendum, creaturas condidit, quibus media distribuit congruentia, vt ipsum finem, si modò vellent, assequi possent: consequente autem, efficaciam præstitit consequendi. Porrò voluntas signi, non est ipsum velle formaliter, sed diuini velle aliquod signum. Sanè, nedum actus volendi, sed aliquod etiam ipsius signum, voluntas appellatur: vt potẽ, sermo, aut aliquod verbũ, & quæ sunt generis eiusdẽ. Diuinæ autẽ voluntatis signa quinque numerantur, nempè præceptum, prohibitio, consilium, permissio, adimpletio, siue operatio. Si aspicias ad præsens bonum, adest operatio: ad malum verò, est permissio. Porrò respectu futuri mali, est prohibitio: necessariò verò boni respectu, est præceptum: non necessarij autem, consilium appellatur. Dicitur etiam, authore Augustino 22. de ciuit. cap. 1. voluntas dei, quam facit in cordibus obedientium mandatis eius, de qua dicit Apo-

Voluntas beneplaciti, & signi. Antecedens voluntas & consequens. Voluntas signi. Signa diuinæ voluntatis. Augustinus.

Operatur in nobis velle & perficere.

cit Apostolus 2. ad Phil. Deus est, qui operatur in nobis & velle & perficere. Sic enim iusticia Dei non solùm, qua ipse iustus est, dicitur; sed etiam illa, quam in homine, qui ab illo iustificatur, facit. Ex his autem ita dilucidatis, facilè est respondere, ac propositam soluere quæstionem. Sanè dei voluntas, cùm æterna, atque omnipotentissima sit, illam semper impleri necesse est: nam, quemadmodum in causis formalibus, effectus conformatur agentis secundùm suam formam; ita planè in causis agentibus. Quapropter, & si aliquid à forma quidem particulari deflectere, ac deficere valeat; ab vniuersali autem forma nihil deficere potest. Etenim, bene inuenitur aliquid non esse hominem, aut aliquid huiusmodi: non esse autem ens, est impossibile. hoc idem accidit causis agentibus. Potest siquidem aliquid fieri extra causam, ordinemque particularis: extra verò vniuersalis agentis, minimè. Planè, si causa particularis à suo effectu defecerit; id certè continget ob gratiam alicuius causæ particularis impedientis: quæ tamen vniuersalis causæ, seu agentis imperium effugere nequit. Quare effectus sequens, vniuersalis causæ terminos pertransire, aut violare non potest. Quod ergo à diuinæ voluntatis imperio, aliquo modo recedere tentat; in illius tandem imperij ordinem, alio modo regreditur, atque relabitur. Sanè, cùm voluntas dei sit omnium rerum causa vniuersalis, atque plenissima; fieri non potest, vt illius ordinem, effectus aliquis effugere queat. semper igitur vno vel altero modo voluntas dei impletur; est enim ipsa causa rerum: natura namque & intellectus, vt dicitur 2. phys. agunt propter finem. sic autem agenti, ab aliquo superiori finis prædeterminatur, atque media fini vtique necessaria: sic sagittæ finis, à sagittante distinguitur, atque determinatur. Ex quo patet, agens naturale ab agente per intellectum disponi, atque ordinari. At deus cùm sit primus in ordine agentium, per intellectũ agat, atque voluntatem necesse est: idque non ex necessitate naturæ; quoniam esse non habet determinatum, sicut agens naturale, quod ad vnum agendum, ab ipsa natura impellitur; sed liberè ab ipsius virtute infinita effectus procedunt, secundùm illius voluntatis ordinem dispositum atque distributum. Porrò, effectus procedũt à causa agente, quatenus in ipsa præexistunt: omne enim agens, agit sibi simile: in causa autem, secundùm ipsius causæ modum præexistere, dubium nullum esse potest. Quoniam autem vniuersalis causæ modus, est intelligere diuinum; manifestum est, effectus prorsus omnes in illo præexistere, secundùm modum intelligibilem: & ex consequenti, per modum voluntatis: quippè, cùm inclinatio eius ad agendum, quod intellectu concipitur, ad voluntatem spectet. Dei ergo voluntatem esse rerum omnium causam, satis patere arbitror. Porrò Diuinæ voluntatis causa quærenda non est: omnis enim causa (inquit Augustinus in lib: 83. quæst.) maior est eo, quod efficitur: sed nihil est maius dei voluntate: illius ergo causa quærenda non est. Deus siquidem omnia sua in essentia intelligit, proinde vno actu sua in bonitate vult omnia. Vnde, quemadmodum in deo intelligere causam, non est causa intelligendi effectus; sed ipse intelligit effectus in causa; ita reuera velle finem, non est ei certè causa volendi ea, quæ sunt ad finem: vult tamen ea, quæ sunt ad finem, ordinari ad finem, hoc est, vult hoc esse propter hoc, id est propter finem; non tamen vult propter hoc id est finem, vult hoc, id est, suæ causa est voluntatis. Sed dicis: sicut causa primaria plus influit in effectum, quàm secunda; ita etiam & priùs: nedum enim plus, verùm etiam & priùs producere, ad diuinam causam spectare videtur; sed quod est priùs productum, ampliùs produci non potest. Si igitur voluntas diuina est causa omnium rerum, atque effectuum contingentium; secundæ vtique causæ producunt nihil, quod est falsum. Sanè, aut diuina voluntas in effectibus producendis, est totalis causa; & ita secundæ causæ opera est inanis, atque frustratoria; aut partialis tantùm, atque ita diuina voluntas sufficiens per se causa dicenda non esset. Diuina ergo voluntas non est omnium effectuũ causa. Amplius, si diuina voluntas ad quemcunque actum producendum concurrat, necesse sit: concurrit ergo ad actum generandi. Tenet consequentia. alioqui actus generandi

Effectus sequens causam vniuersalem nunquam deficit.

Voluntas Dei est causa rerũ.

Voluntas Dei semper impletur.

Diuinæ volũtatis causa nõ est quærenda.

Quod voluntas dei non sit causa rerum.

1.

2.

randi esset præter actum diuinæ voluntatis: sed à quocunque est actus generandi: & illud quo generare, necessarium est: Deus autem non generat hæc inferiora, sed producit potius: igitur non omnium, quæ hîc geruntur, diuina voluntas, causa dici potest. Profectò, si actus volendi in nobis, aliquid agere non possit, diuina voluntate non concurrēte; tunc, aut nostra voluntas, diuina adhuc voluntate præsente, potest nō agere; & ita diuina voluntate superior reputabitur: aut non potest non agere; & sic ex necessitate, & non liberè ageret; quod planè liberum ipsius arbitrium funditus destruit: ergo quod prius. Amplius, causaliter non concurrit ad actum peccati: alioqui peccati causa in 3. *Deum esset retorquenda; quod est impium dicere. Itaq; diuina voluntas, quamuis omnipotentissima; non omnium tamen est effectuum causa. His autem obiectionibus ita respondemus.*

Soluuntur obiectiones.

Ad primam, vera quidem est minor in rebus, quæ successiuè peraguntur, in quibus productio in præteritum transit, non autem in rebus permanentibus. Ad cōfirmationem dico: bene quidem verum est, diuinam voluntatem sufficientem esse ad effectum producendum, sine alterius causæ adminiculo; ob suam tamen infinitam bonitatem, voluit secundas causas suorum effectuum habere coadiutrices, quibus cooperandi virtutem communicauit. Ad 2. Verum est, Deum concurrere ad actum generandi, nec 2. *inde sequitur, ipsum hæc inferiora gignere, cùm sit agens vniuersale: illa autem conditio agenti conuenit immediato, atq; particulari. Ad confirmationem respondeo: quòd diuina voluntate nostræ assistente voluntati, atque præcausante, voluntas adhuc nostra potest non agere; idq; ex suæ dignitatis arbitrio: ipsa verò diuina voluntate concausante, voluntatem nostram agere necesse, eo certè modo, quo dicere solemus: omne quod est, quando est, necesse est esse. sed de hac re clarius copiosiusq;, de hominis libero arbitrio libro septimo disputaui. Ad 3. quamuis diuina voluntas ad id concurrat, quod est in actu* 3. *peccati positiuum; ad ipsam tamen peccati deformitatem, in qua ratio peccati formaliter consistit, minimè concurrere dicimus: peccati siquidem deformitas, non effectiuam, sed defectiuam causam habet; quæ profectò deo nullo modo est attribuenda. Sed dicis:*

Quod voluntatis diuinæ sit aliqua causa.

si voluntatis diuinæ, nulla causa est assignanda; omnes propemodum scientiæ destruerētur: in his enim, quæ fiunt à volente, qui propter nullā causam aliquid vult, non est aliqua causa assignanda, quàm voluntas volentis. Quare, cùm de rebus naturalibus incideret 1. *quæstio; stultus profectò, atque sapiens, æqua lance appenderentur; omnes sanè rerum naturalium causam dicere possent, nempè diuinam voluntatem. ergo diuinæ voluntatis aliqua causa assignari potest. Amplius, quod fit à volente, non alicuius causæ gratia,* 2. *ex ipsius vtiq; simplici dependet voluntate. Si nulla est diuinæ voluntatis ratio, siue causa inquirenda; omnia igitur ex simplici ipsius voluntate procedunt, nullamq; præter dei voluntatem causam habebunt, quod certè falsum est. Sanè, authore Augustino in libro 83. quæst. nihil Deus irrationabiliter condidit: Quis, inquit, audeat dicere deum irrationabiliter omnia condidisse? sed agenti voluntario, quod est ratio operandi, illud idem etiam est causa volendi. Est igitur diuinæ voluntatis aliqua causa. Verùm, ad hæc respōdere non erit inutile.*

Solutio.

Ad primam, quoniam bonum in rebus, est ipsarum ordo: ordinis 1. *autē ratio seruatur, si à certis determinatisq; causis effectus proficiscantur. hac de causa voluit Deus benedictus, vt vna, alterius rei causa diceretur: non ergo inanis est labor, rerum causas inquirere: sed tunc profectò labor esset inutilis, si extra dei ordinem, huiusmodi causas quis constituere vellet.*

Ordo in rebus est ipsarū bonum.

Ad 2. Voluntas dei est, vt effectus sint propter 2. *causas: quicunque ergo effectus præsupponunt, nedum dei voluntatem, verùm etiam aliam effectuum causam, inquirere valent; vltimus verò atque supremus finis, est dei voluntas. ex quo patet confirmationis solutio. Equidem, Dei voluntas rationalis est, non quidem quasi aliquid sit Deo causa volendi; sed quia vnam vult esse alterius causam.*

Quod voluntas diuina nō semper impleat.

Sed dicis: Voluntas diuina, non semper impletur, sic arguendo. sicut se habet scientia ad verum; ita absque dubio, voluntas ad bonum. sed Deus scit omne verum, alioqui dei 1.

scientia non esset perfectissima: vult ergo omne bonum. sed experientia docet, non omne bonum fieri; multa enim bona possent fieri, quæ non fiunt: igitur dei voluntas non
2. semper impletur. Amplius, causa prima, quæ est diuina voluntas, secundarum adminiculum causarum excludit minimè: sed primæ causæ effectus interdum impediri contingit, ob secundarum causarum defectum: igitur quod prius.
3. Adhuc, omnis causa, cuius effectus contingenter euenit, impediri potest: sed diuinæ voluntatis actio, in effectibus creaturarum producendis, contingenter se habet: diuina ergo voluntas impediri potest. Vnde est illa vox Domini, ad Hieruzalem loquentis, atque exprobrantis, siue arguentis, Matth. 24. Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti? Et Paulus ad Thim. 2. Deus vult omnes homines saluos fieri. non omnes autem saluantur: non semper ergo in omnibus diuina impletur voluntas. Ad hæc, sic respondere valemus. ad primum: cognoscitiuæ virtutis actus, est in cognoscente, appetitiuæ verò, ad res ordinem habet, quatenus sunt in seipsis. Porrò, quicquid tum entis, tum etiam veri rationem habet; in Deo profectò virtualiter existit, idq́ totum, non sic autem in rebus conditis. Quamobrem, Deus quidem cognoscit omne rerum, atq; vult omne bonum, id est seipsum, in quo omne bonum virtute consistit: bona autem, quæ sunt in alijs, non ita vult sicut seipsum; sed in arbitrio reliquit creaturarum, in quibus & ipsa bona existunt: ideo semper non fit, id, quod bonum est.

Solutio. 1.

2. Ad 2. negatur minor, sanè tunc prima causa aliquid impedimenti esset passura, quando alicuius rei effectus, illius ordinem effugere posset, quod profectò fieri nullo modo potest. Diuina igitur voluntas ab aliquo impediri non potest.
3. Ad 3. negatur maior: non enim est vera in his effectibus, qui necessariò consequuntur ad causam: etenim, quamuis diuinæ voluntatis effectus circa creaturas sint contingentes; respectu tamen voluntatis beneplaciti, siue efficacis, necessariò consequuntur. vnde est ibi necessitas consequentiæ, & si non consequentis. siquidem, licet deus non cogat voluntatem; eam tamen proposito sibi aliquo optimo bono, mutat, vt necessariò, & liberè velit. necessariò, inquam, dum non potest non velle: liberè autem, quia id, quod vult, liberè vult. Ad confirmationem, illa intelligenda sunt de voluntate signi, atq; antecedente. Voluntas ergo Dei semper impletur.

Voluntas hominis ita mutatur à deo, vt necessariò, & libere velit.

Quaestionis tertiae cap. I.

Voluntas Dei non est circa mala, seu non est malorum causa.

Plato ostendit dei voluntatē non esse malorum causam.

Quoniam diuina voluntas, est ipsius dei bonitas, quæ est infinita, à summa autem, infinitaq; bonitate, mali proficiscitur nihil: ideo dei voluntatem esse malorum causam, est impossibile. Deus enim, quum sit bonus, inquit Plato 2. de repub. non omnium causa est (vt multi dicunt) sed paucorum quidem hominum in causa est; multorum verò extra causam: multò enim pauciora nobis sunt bona, quàm mala: & bonorum quidem solus Deus causa est dicendus; malorum autem, quamlibet aliam præter deum causam, quærere decet. Homeri igitur, aut alterius Poëtæ accipiendum non est peccatum, stultè de Dijs dicentis: in Iouis limine duo iacere dolia plena sordibus, bonis vnum, malis alterum. Cumq; ex his Iupiter inuicem commixtis impertit alicui; aliàs huic bene, aliàs male est. neque enim admittendum est, Iouem nobis penuarium esse bonorum, atq; malorum: malorum siquidē alicui causam esse, ipsum deum, quum bonus sit, refellendum est omninò, neque permittendum hoc quenquam dicere in sua ciuitate, si bonis institui legibus ciuitas debet. Hæc itaq; vna sit lex, atque figura ex his, quæ circa Deos ferendæ sunt, in qua cogatur vnusquisque

In Iouis limine duo dolia.

Dei voluntas nō est causa mali

quisque, & dicere, & inducere, Deum non omnium causam, sed bonorum. Sanè, si malum est priuatio boni, vbi nulla potest esse priuatio boni; nulla quoq; erit causa mali: bonum certè, & perfectum idem sunt: vnde id bonum vocamus, cui nihil deest eorum, quæ ad illius perfectionem spectare videntur. igitur malum est debitæ perfectionis absentia. Cùm autem Deus omnem, perfectamq; habeat debitam perfectionem, nullo vnquam tēpore aliqua sui perfectione carentem; liquet, Dei voluntatem malorum causam non esse: si enim malorum causa est, non est bonus: si non est bonus, neque Deus. Mali (authore Platone in primo de Repub.) sunt, qui sibimet imperare non possunt, quiq; impurū semper habent animum, inutiles, miseri; quia ignorantes, aliis non amici: semper enim amicos lædunt. Olim iam, inquit, concessimus, bonos esse illos, qui sibimet imperare possunt; malos autem, qui nequeunt. Et quis est, qui verè sibi imperet, nisi is, cuius voluntas est æterna, atque ab omni peccandi occasione naturaliter libera? hunc autem Deum appellamus. Et Dialogo 4. Quænam, inquit, actio à Deo amatur? Deumque sequitur? vna certè, rationem vnam antiquam habens, quòd simile simili, quòd moderatum sit, amicum est: immoderata verò, neque inuicem, neque moderatis sunt amica: Deus profectò nobis rerum omnium maximè est mensura, multòq; magis, quàm quiuis, vt ferunt, homo. Qui igitur huic tali amicus fore studet, est necesse; vtquam maximè pro viribus talis efficiatur: sic Deo amicus; quia illi similis, quia temperatus. Decet igitur bonum virum sacrificare dijs, & interesse diuinis: malo autem contraria contingunt omnia. Si itaq; deus bono viro gaudet plusquàm cœlo; quomodo illius sancta voluntas est causa malorum? Porrò mala, quorum alia est causa præter deum, penitus extirpari non posse, ait Socrates apud Platonem in lib. de scientia: Impossibile est, inquit, ô Theodere, mala penitus extirpari: nam bono oppositum aliquid esse, semper necesse est; neque illa tamen apud Deos locum habere possunt: naturam verò mortalem, regionemq; inferiorem necessariò circumeunt. Quare conandum est, vt hinc illuc quàm celerrimè fugiamus: fuga autem ista est, vt deo similes pro viribus efficiamur. Deo similes efficit, cum prudentia, iustitia, simul & sanctitas. Quid hac Socratis sententia clarius, quæ mala, terras, non autem cœlum incolere asserit? & rectè quidem: nam teste sapientissimo Mercurio ad Tatium: Mundus iste inferior est congeries malorum. Equidem ingentes gratias deo ago, *inquit*, qui naturam boni mihi cogitanti, sententiam hanc certam infudit, quòd in mundo bonum esse non possit, siquidem mundus est congeries malorum. *Vide constantissimè docet, mala ab ipso Deo esse non posse.* Ab ipso profectò factore, *inquit*, nihil malum, nihilq; turpe: hæ siquidem passiones creaturas sequuntur, quemadmodum æs rubigo, & animata corpora limus: at neque faber ferarius induxit rubiginem, neque animati corporis genitor, cœnum, ac sordes: eodem modo nec Deus etiam malum: generationis autem perseueratio, malum surrepere cogit, eaque de causa mutationem Deus rebus instituit, ceu quandam generationis ipsius purgationem. *Apertissimè sapientissimus Mercurius docet, dei voluntatem non esse malorum causam, quem Plato quoque imitatur dialogo 9. de legibus. Nemo autem, inquit, sponte malus: iniustum sanè est esse malum, & malum spontè huiusmodi esse: non sponte verò fieri, quod voluntarium est, nulla unquam ratione potest; habitus enim omnis, aut virtutis, aut vitij est. si virtutis, omninò voluntarius est; quoniā consilio libero acquisitus est. si verò vitij, inuoluntarius omninò censetur; vitium enim morbus est animi. cùm ergo vitiorum habitus inuoluntarij sint, nemo ergo spontè malus fit. Quoniam ergo nemo spontè malus: nunquid deus ipse spontè est malus? An non malus, cuius voluntas est malorum? profectò bonum nequaquam dixerim, cuius voluntas est mala. an non mala voluntas, si causat, atque efficit mala? Derogat ergo, & quidem multùm diuinæ voluntati; qui eam asserit esse causam malorum. Sane, ratio boni est appetibilis.*

Plato.

Qui sint mali secundū Platonem.

Deus est nobis mensura.

Socrates.

Mercurius docet deum non esse causam malorum. Ad Esculapiū

Plato.

Nemo sponte malus.

Deus non potest esse causa malorum.

Dei volun tas nō est causa mali.

petibilis, malum autem bono opponitur: malum ergo, quatenus huiusmodi, nullo appetitu est appetibile; per accidens tamen interdum appetitur, in quantùm aliquod, respectu alicuius, saltem secundùm apparentiam, consequitur bonum: agens namque naturale, non priuationem, sed formam intendit. Malum autem, quod coniungitur bono, est priuatio boni. Proindè malum minimè appeteretur, etiam per accidens, nisi ob gratiam boni, quod habere videtur: itaque non malum quæritur, sed bonum, etiam si fallax sit, & apparens bonum. Cùm autem Deus sit natura bonus, non potest velle nisi verum, & summum bonum, id est, seipsum. Dei ergo voluntas non potest esse malorum. Præterea, malum fit, cùm à bono receditur: sed Deus non potest à bono, id est à seipso recedere, atque deficere: igitur non potest esse malorum causa.

CAP. II.

Diuina Plotini doctrina de origine mali, Enneadis primæ, lib. 2. cap. 2. & sequent.

Boni natura.

Bonum est, inquit, à quo omnia pendent, quoduè omnia appetunt, accipientia ab ipso principium, eiusque penitus indiga: ipsum verò nullius egenum, sed sibi sufficiens, nihil penitus appetens, mensura omnium atque terminus, ex seipso producens intellectum, essentiam, animam, vitam, rursus actionem circa intellectum, in mundo regnat intelligibili, qui sanè intellectus est, intellectus, inquam, habens omnia, qui est omnia, secum habitat, sibi prorsus vnitus, non possidet ea tanquam alia, nec ipse existit alius, neque quæ sunt in eo, singula segregantur à singulis; imò quodlibet est vniuersum, & vbique totum, neque tamen confunduntur omnia; sed rursus singula discernuntur. quod ergo huius fit particeps, non simul omnia; sed quod potest participat. Hæc est illæsa, felixque deorum vita, à malis omninò semota: quòd si hîc sisteret natura gradum, nusquam foret malum. hæc ille. Dei planè naturam ita distinctè, clarèque depingit, non quidem vt purus, simplexque philosophus; verùmetiam, vt illustris, insignisque Theologus: nam & veri boni naturam, quam omnia appetunt, à qua dependent omnia, eleganter ostendit: attributorum quoque diuinorum distinctionem, vnionemque, denique felicissimam Dei vitam à malis omninò semotam. Quomodo ergo illius voluntas potest esse malorum causa, qui est omnibus modis à quouis malo remotissimus? Denique adiungit, quòd si res creatæ in hoc summo bono gradum sisterent, ab eoque nunquam deflecterent; nusquam profectò malum foret. Malum igitur fit, à bono & optimo Deo recedendo, non illi adhærendo: nemo enim, authore Deo, fit deterior. Itaque, inquit 2. cap. malum in entibus non est, multò etiam minus in eo, quod entia supereminet: bona enim hæc omnia sunt. Reliquum est igitur: sicubi malum est, in his quæ non sunt, reperiri, quasi quandam non entis speciem, & circa aliquid eorum, quæ non enti miscentur. non ens, inquam, haudquaquam omninò non ens, sed tantùm ab ente diuersum. Itaque malum non entium est, quia quibus insidet rebus, non entia reddit. Est enim non ens, quod suo bono priuatur: malum autem est, priuatio boni. Magnum malum, inquit Mercurius, est iniquitas, quæ sui possessorem non esse facit. hæc est magnū hominis tormentum, quo nulla ignis ardentior flamma: quænam fera mordax ita corpus lacerat, vt impietas laniat animam? hoc est malum non entium, quippe, quod entia, non entia facit: omne enim quod est, quatenus tale, bonum est: malum autem est, quod vitiat, corrumpitque bonum. Quum autem hæ passiones in Deum cadere nequeant, liquet, illius voluntatem malorum causam non esse. Operæpretium est igitur intelligere, inquit cap. 6. qua ratione potissimùm à Platone dictū est, mala omninò deleri

Felix vita à malis semota.

Malum à Deo longé positū est.

Malum est nō in entibus.

Mercurius.

Impietas hominis malum

Mala deleri non posse.

Dei voluntas nō est causa mali.

deleri non posse, sed ex necessitate euenire, neq; apud Deos esse, sed apud mortalem naturam: vtique, quia cœlum à malis liberum est: in terra verò iniustitia versatur, ordinisque expers iniquitas. Mala igitur necessariò eueniunt, quia scilicet virtuti aduersatur iniquitas. Ex hoc tamen non sequitur, duo debere esse mundi principia, bonum vnum, malum verò alterum: non enim cogit vbiq;, si alterum contrariorū extat, alterum rursus extare: id autem veritatem habet, quando vtrumq; inesset, idq; vicissim potest contrarium veluti existente sanitate, potest & morbus inesse, neq; tamen necessariò prouenit: fortè non putat Plato, in quolibet contrariorum ordine eiusmodi necessitatem esse veram; sed in ipso boni contrario. At, si ipsum bonum essentia est, vel potiùs super essentiam, quidnam potest ei esse contrarium? Cæterùm, quia mundus ex contrariis constat, idq; quia materia necessaria est vniuerso; hac de causa, si bonum est, necessum est, malum quoq; esse: materia enim est causa mali. Sanè, quæcunq; in hunc mundum à Deo proueniunt, bona sunt: mala verò ex antiqua natura, inquit Plato, significans videlicet subiectam materiam nondum exornatam. Obiiciet fortè quispiam, non propter materiam nos fieri malos: neq; enim ignorantiam, neq; prauas cupiditates ob materiam proficisci. verùm omninò necesse est mali necessitatem, materiam esse. Quæcunq; enim facit qualitas in materia iacens, haudquaquam seorsum existens, efficit: quemadmodum neq; figura securis, absq; ferro secat. Præterea, formæ, quæ in materia sunt, non eædem essent, si in seipsis existerent. Ignis separatus non vrit: neq; aliud quicquam eorum quæ in seipsis existunt, talia facit, qualia formæ in materia existentes dicuntur efficere. Materia igitur cùm eius quod apparet sit domina, deprauat ipsum, atq; dissoluit, suam videlicet naturam, adhibens illi contrariam, nempè formæ, informitatem & defectum, atq; excessum moderatæ naturæ; quousq; tandem efficiat, vt forma non ampliùs sui iuris, sed materiæ prorsus euadat: non admouet calido frigus, sed speciei caloris, suam speciei obiiciens orbitatem. Itaq; materiam vocat Plotinus pulchri priuationem, ordinis deformitatem, deniq; boni corruptionem. Et, vt summatim dicam, inquit, malum quidem appellamus, quod omninò mensuræ est expers. Est ergo malum priuatio boni: priuatio autem semper in alio, in seipsa verò non est substantia. Malum igitur si est in priuatione situm, certè in eo, quod specie priuatum est, erit malum. igitur per seipsum esse non poterit. Si ergo in anima est malum, priuatio in ea malum, & prauitas est: malum enim in anima, est absentia boni. Iam ergo neq; habebit vitam, etiam dum est anima: quod si vita caruerit, anima erit inanimis: mors enim animæ est, dum corpore mergitur, & in materiam labitur, ipsaque repletur. Itaq; cum causa mali sit materia, id est deformitas speciei, & ordinis, ipsumque quoq; materiæ commertium; Deus, qui ab omni deformitate, materiæq; concretione remotissimus est, nullo certè modo, etiam secundùm Plotini doctrinam, causa potest esse malorum.

Plato.

Non esse ponenda duo principia.

Materia est causa mali.

Cap. 8.

Materia deprauat corpus.

Malum per se ipsum esse nō potest.

Malum in anima est absentia boni.

CAP. III.

Pythagoricorum sententia de mali causa, siue origine.

DVo esse rerum principia Pythagorici crediderunt, vnum quidem bonum, alterum verò malum: atq; ita duos Deos posuerunt: quorum profectò opinio à philosopho 14 met. legitimè, iusteq; corrigitur: & in fine 12. Entia inquit, nolunt malè disponi: vnus ergo princeps. Sanè, vbi sunt plura prima simpliciter, ibi quoq; plures primas formas esse, necessarium est: plures quoq; primos fines, ac plura prima mouentia: primum enim principium simpliciter est prima forma, primusq; finis: sed hæc absurditatem non paruam ostendunt: non sunt ergo plura prima principia. Malum præterea principium, non habet virtutem producendi: ex non ente enim nihil fit: sed malum est non ens: malum ergo non potest esse causa

Non esse duo principia prima mundi.

2.

3.

Dei volũtas nõ est causa mali

rerum. Item, si malum est rerum principium, malum vtiq; aliqua esset perfectio: omne enim quod fit ex aliquo, ab illo vtiq; veluti à quadam re perfectiori fiat, necessarium est: sed perfectum, & bonum idem sunt: si ergo malum est res perfecta; malum absq; dubio, est bonum, quod est impossibile. Sed fortasse bonum, id est, cœlum, malum, hoc est, materiam pythagorici intellexerunt: cœlum siquidem agens est vniuersale, generationis causa; materia autem, ob priuationem, quam habet annexam, corruptionem semper machinatur: atq; ita in malum perpetuo studio intendit. Si licet ita pythagoricorum sententiam intelligere; argumenta iam facta contra huiusmodi pythagoricos militare non possunt. Quòd si quispiam contendere velit, non talem fuisse illorum mentem; absq; dubio nedum in theologiam, verùm etiam in philosophiam turpissimè peccauerunt. Etenim, si malum est principium: igitur malum est per se subsistens, quod planè est impossibile, se

Malum quid sit apud Pythagoricos.

Malum non potest esse principium.

4. *ipsum enim destrueret. Amplius, malum, bono natura est posterius, vt nonus narrat primæ philosophiæ liber com. 19. non ergo potest esse principium, & quidem primum, quod ab alio præceditur, imò, sine cuius existentia esse non potest. Reuera, quoniam malum est priuatio boni, priuatio autem in seipsa esse non possit: in alio ergo, & non in seipsa quiescit. sed hoc certè penitus euertit primi rationem, ordinemq; principij.*

5. *Item, in sempiternis, quæ à principio sunt, non est quicquam malum, aut peccatum, vel corruptum aliquid, vt Platonici volunt, quoniam in sempiternis non est potentia, quæ supponitur malo. Quam ob causam, non inductè arguit Commentator contra astronomos, qui beneficentiam, odiũ, malum, & quæ sunt generis eiusdem, stellis attribuerunt: in stellis enim hæc simpliciter*

6. *esse nequaquam asserendum est. Adhuc, malum est de necessitate propter priuationem, aut propter alterum contrariorum, cui alterius accidit priuatio contrarij. vnde ægritudinem, malum appellamus, ob eam certè quam habet priuationem sanitatis. Si ergo vnũ principium est malum; hoc vtiq; erit ob priuationem boni: priuatio autem non est ens:*

7. *primum ergo principiũ est, & non est, quod est absurdum. Præterea, si inuenitur vnum quidem principium, quod summum bonum est, alterum verò, summum malum; profectò nullum erit mundi principium: etenim summum dicendum non est bonum, quod summum malum regnare permittit. An fortassis malum, bono est potentius: Minimè. Itaq; est vnum summum bonum, Deus benedictus, cuius diuina, sanctaq; voluntas non est malorum causa.*

CAP. IIII.

Quòd Deus velit mala. quòdq; duo sint prima principia, bonum scilicet & malum.

1. *I Deus nouit mala, quæ contingunt: igitur Deus vult mala. Tenet consequentia: hac enim ratione nouit futura mala, quia vult ea fore, alioqui nullo modo fierent: sed Deus nouit futura, præsentia, ac præterita mala: vult ergo mala fore. Dicis: Deus non vult mala fore, sed permittit. Contrà: Deus vult fieri, quæ permittit: sed Deus permittit mala fieri: vult ergo ea fieri: posset enim impedire si vellet. permittere quoq; est actus voluntatis, puta velle, vel est negatio, nempè non velle, respectu mali: sed non est nolle: malum enim tunc nullum esset. ergo est*

2. *velle. Amplius, Agens, quod vult aliquid, ad quod necessariò sequitur malum fieri, vel esse, vult vtiq; fieri vel esse malum: sed Deus, vti causa per se, vult omne positiuum, quod in re, atq; actu consistit: igitur vult malum: ad aliqua enim positiua, necesse est aliquod malum sequi, fieri, vel esse: sicuti in actione, in qua Deo detrahitur, aut odio habetur.*

3. *Adhuc, si Deus non vult malum fieri, sequitur omninò malum prorsus non fieri: id enim, quod à causa essentialiter prima non fit, nec à causa secunda fieri potest. Quare, si Deus,*

Dei volūtas nō est causa malorum.

qui est causa prima, & suprema, malum fieri non vult: Malum ergo ab ipso non fit: nec ex consequenti à causa secunda. quòd si dixeris à Deo malum fieri per accidens; pari ratione dicam, fieri à causa secunda. Itaq; Dei voluntas potest esse malorum causa. Sanè, omne bonum, quod fit, Deus vult: sed mala fieri, bonum est, authore Augustino in Enchyridion: Quamuis, inquit, ea quæ mala sunt, in quantùm mala sunt, non sint bona; tamen, vt non solùm sint bona, sed etiam, vt sint mala, bonum est. Deus ergo qui vult omne bonum, & mala fieri, est bonum: vult ergo mala. Amplius, quicquid principaliter ad vniuersi spectat perfectionē, illud idem certè à summo opifice principaliter intenditur: eius enim muneris est, absoluta, perfectaq; opera condere. Sed malum, ad vniuersi pulchritudinem perfectionemq; spectat, quemadmodum Augustinus in eodem lib. constantissime docet: Ex omnibus, inquit, consistit vniuersitatis admirabilis pulchritudo, in qua etiam illud, quod malū dicitur, bene ordinatum, & loco suo positum eminentius commendat bona; vt magis placeant, & laudabiliora sint, dum comparantur malis. Deus igitur, qui summopere diligit appetitq; vniuersi pulchritudinem, quæ sine mali admixtione esse non potest, vult mala fieri. Profectò, mala fieri, & non fieri, contradictoriè opponuntur: sed Deus non vult mala non fieri; alioqui ipsius voluntas non semper impleretur, multa enim mala fiunt: vult ergo mala fieri: atq; ita ipsius voluntas est malorū causa. Quòd autem duo sint vniuersi prima principia, ita ostendi potest. si vnum tantùmmodo est rerum principium: aut illud profectò est bonum, aut malum. Si malum quidem, absq; dubio cùm effectus sequantur naturam principij, omnia vtiq; essent mala; quod est manifestè falsum: omne enim quod est, in quantum est, bonum plane est. Quòd si bonum est, quare ergo nō prohibet mala? Aut certè hoc continget, quia non potest, vel quia non vult, aut quia inuidet, aut quia ignorat. si non potest, primum reuera dicendum non est: Ab aliquo certè superiori vincitur: si non vult, bonum non est, quod vult malum: si inuidet, non est summum bonum; nam inuidia longè abest à dijs immortalibus: si ignorat, Deus non est, qui non omnia scit. Cùm ergo nullum istorum, Deo conueniat; verisimile est, duo esse prima rerum principia, bonum, scilicet, & malum. Profectò, si vnum contrariorum est in rerum natura, & alterum sit, necesse est. sed datur summum bonum, & summum quoque malum dari, atq; inueniri, omnibus modis est necessarium: ergo quod prius. Amplius, quicquid est in rerum natura, aut est principium, aut principiatū: sed bonum, & malum, authore philosopho 6. met. sunt in rebus; & principiata quidem non sunt; bonum enim est, authore Platone, à quo totum esse dependet: Malum ergo & bonum principia esse probantur. bonum siquidem & malum non fiunt ex alijs, nec fiunt ex seipsis mutuò: omnia ergo ex ipsis fiunt. sed hoc spectat ad principiorum authoritatem: principia namque sunt, quæ non fiunt ex alijs, sed ex ipsis alia fiunt. Etenim si malum & bonum ex aliis fierent: aut fierent ex bonis, aut non ex bonis, sed ex malis. Non ex bonis, essent enim illa bona infecta: ex malis ergo fient, atq; ita malum, rerum principium erit. Sanè, si malum ab aliquo fit, aut à bono certè, aut ab aliquo alio. non à bono, quia bonum non est causa mali: arbor namq; bona, inquit philosophus in lib. de Plantis, non potest fructus malos facere. nec ab aliquo alio: nam, aut illud esset malum, aut bono maloq; commune. non commune quidem, quia ab indifferenti, non prouenit actio, nec etiam malum, alioqui causa mali non esset in bono, quod Theologis non probatur. Malum ergo est à se, & ex consequenti primum principium rerum.

4.

Bona nō sunt sine malis.

Quod sint duo principia

1.

2.

Arbor bona non facit malos fructus.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

Ad pri-

Dei volútas nó est causa mali.

D primum, negatur consequentia: Deus enim propriè non vult, sed permittit mala fieri. Sunt autem mala diuersa, & naturæ interdũ, quæ perfectionis naturalis carentiam indicant: & pœnæ nonnunquam, quæ perfectionis debitæ absentiam demonstrant. Et culpæ quidem mala, quæ proprio, ac peculiari nomine, mala vocantur. Hæc enim perfectionis debitæ inesse voluntariam carentiam, priuationemq́ ostendunt. Primi quidẽ generis mala monstra, siue naturæ peccata vocantur, quæ ob defectum materiæ, atq; excessum contingere solent: secundi verò generis, diuinæ iustitiæ ordinem sequuntur: at tertij generis, ad diuinam permissionem spectant: naturæq́ conditæ libertatem, dignitatemq́ concernunt. Itaq; Deus benedictus, actu quidem recto malum culpæ non vult, sed actu potiùs indirecto, atq; reflexo quem sanè permissionem vocamus: Porrò, secundùm suæ inscrutabilis sapientiæ iudicium, mala culpæ iustè legitimeq́ permittit. Etenim sic condita administrat, vt proprios motus ea agere permittat: neq; enim rationalis creatura, bonum proprium haberet, si inuita ageret bonum; imò nec bonum dici potest, quod propria, atq; vltronea voluntate non

1. Triplex malũ

Malum culpæ iustè permittitur.

2. sit. Amplius, iustè Deus potest permittere, quod iustè punire valet: sed Deus potest pu-

3. nire, imò punit malum culpæ: iustè ergo permittit. Item, stante omnimoda sua iustitia, Deus non tenetur mala culpæ impedire: potest ergo permittere, nullaq́ ex hoc in Deum est culpæ occasio retorquenda. Permissio sanè vno modo idem est, ac non punire, quæ in Deum non cadit, punit enim ipse peccatores. Alio modo, perinde est, ac non prohibere, siue non impedire: atque hoc modo signum est diuinæ voluntatis. Permissioni autem sic dictæ tria necessaria sunt: scientia nimirum, sanè quod ignorat, permittit nemo. deinde nõ velle malum fieri, aut non fieri, quod reuera est negatio actus positiui in voluntate. postremò est velle reflexum: quatenus scilicet voluntas diuina vult se non velle malum fieri, aut non fieri: vnde Deus dicitur volens permittere: formaliter autem ipsa permissio non volitionem nominat. Malum namq; sub ratione mali non est à Deo volitum: sic enim iacet extra formale voluntatis obiectum. Permittit ergo mala, quia ex malis elicit bona. Sed dicis, prouidus artifex, quantùm potest ab his, quorum curam gerit, mala curat excludere: sed Deus non excludit: non est ergo illi curæ de nobis. Sed hæc ad vniuersalem artificem, prouisoremq́ non spectant, cui curæ est interdum particulares defectus permittere, ne vniuersale bonum impediri possit. si enim omnia mala impedirentur, bona plurima deessent vniuerso: non enim esset vita leonis, si non esset interitus animalium: neque esset generatio vnius, si non esset corruptio alterius. Sed dicis, pulchrius esset vniuersum, si malum nullum adesset, quippe, cùm nihil ab ordine diuinæ voluntatis deficeret: id autem Deus, & angelis, & homini ante lapsum, si præstitisset; nullum planè in orbe malum inueniretur. Respondeo, vniuersum maius bonũ esse, quam quodcunque particulare aliud à Deo: quòd si mala penitus non essent; deessent vniuerso virtutes in actu completo, vtpote iustitia punitiua, constantia, patientia, & his similia. Mala certè, teste Augustino in enchyridion cap. 10. bene ordinata, & loco suo posita, eminentiùs commendant bona, vt magis placeant, & laudabiliora sint, dum comparantur malis: neque enim Deus omnipotens, quod etiam infideles fatentur, rerum cui summa potestas, cùm summè beatus sit, vllo modo sineret mali aliquid esse in operibus suis, nisi vsque adeò esset omnipotens, & bonus, vt benefaceret etiam de malo. Sed arguet aliquis: si Deus permittit iustum in peccatum incidere; id profectò facit, aut iustitiæ, aut misericordiæ via, atque ordine: non misericordiæ quidem via; aliquem enim in peccatum ruentem, misericordiæ potiùs est, eum cohibere, quàm permittere: neque iustitiæ via, cùm iustus hoc nequaquam meruerit. Permissio ergo ad misericordiam, aut ad iustitiam Dei non pertinet: atque ita res est iniusta, Deoq́ minimè tribuenda. Sanè, paris videtur esse criminis apud Apostolum scribentem ad Romanos cap. 2. facere malum, & consentire facientibus. sed qui permittit, consentit, impedire enim potest, ne malum illud fiat, præsertim De-

Quomodo permissio sit in Deo.

Permissio duplex.

Quare permittit mala.

Augustinus.

Quod mala non sint permittenda.

1.

tum Deus, in cuius manu sunt omnium corda, atque voluntates. Quare, si Deus permittit, consentire videtur: quod certè à summo bono quàm longissimum esse debet: permissio ergo Deo non conuenit. Amplius, si permissio est in Deo, aut est actus positiuus, aut certè negatiuus. Non primum; nam actus voluntatis positiuus, volitio est, aut nolitio. at, respectu peccati, neutra illarum Deo inesse potest. Neque secundùm, alioqui de peccato futuro, Deus certam non haberet scientiam. futura siquidem contingentia, per voluntatis determinationem, quæ vtique est actus positiuus, cognoscit, atque intelligit: ergo quod prius. Respondeo, illa permissio per viam iustitiæ fit, quæ vtique est secundùm meritorum exigentiam, non autem diuinæ sapientiæ condecentiam. Ad confirmationem dico, quòd ille consentit, qui cùm habeat & tempus, & authoritatem puniendi, atque arguendi; non arguit tamen, atque castigat, quod certè in Deum non cadit. Ad 2. permissio, volitionis negationem denotat, quando dicis, ergo Deus de peccatis futuris certam notitiam non habet: dico, Deum futura contingentia, ex sua tantùm permissione non cognoscere; sed ex peccati positiuo, quod scit se esse cooperaturum, vel non cooperaturum, commissionis scilicet vel omissionis: ex quo patet, quòd iusta sit Dei permissio, quamuis nobis incognita. Ad tertium principale, negatur maior: non enim opus est, quòd Deus velit illam carentiam, quæ actum huiusmodi positiuum sequitur. Ad confirmationem, quamuis Deus non velit malum culpæ; fit tamen à causa defectiua secunda, idq; absque primæ causæ influxu. Quamobrem, malum esse primam causam simpliciter effectiuam, est impossibile. malum siquidem, quatenus malum, deficit potiùs, quàm aliquid efficit. Ad authoritatem Augustini, respondeo, nonnullorum fuisse sententiam, quòd licet Deus non velit mala, vult tamen mala esse, vel fieri; nam, & si bona non sint, bonum tamen est illa fieri: quæ enim in seipsis mala sunt, ad aliquod certè bonum ordinantur. Ordo ergo ille exegit mala esse; sed falsa est illorum opinio: malum siquidem per se non ordinatur ad bonum: sed per accidens potiùs. Sanè, non est intentio peccantis, vt ex malo, boni aliquid sequatur. Quare, ordo ille non hoc importat, quia non per se, sed per accidens illi contingit. bonum ergo illud non per se intenditur à peccante; sed elicitur ab omnipotente regente, qui bene vtitur malis. Ad 4. malum non prodest vniuersi pulchritudini per se, sed per accidens: idq; ex sapientia opificis. Ad confirmationem, quamuis mala fieri, & mala non fieri, contradictoriè opponantur; velle tamen mala fieri, & mala non fieri, non ita se habent, vtrumque enim affirmatiuum est. itaque Deus non vult mala fieri, neque vult mala non fieri; sed vult permittere, vt illa fiant, siue possint fieri; idq; secundùm iustitiæ, ac suæ sapientiæ verum, sanctumq; consilium. Ad argumenta, quæ videntur ostendere duo esse rerum principia, malum scilicet & bonum: Respondeo, & quidem ad primum, Deum scilicet cognoscere mala futura; non velle tamen ea, sed potiùs velle ea permittere, vt iam diximus. Ad 2. Malum & bonum in rerum natura subiectiuè esse dicuntur, non autem formaliter: materia enim est principium in quo, & ex quo, quæ profectò à philosopho subiectiuè malum appellatur, maleficium enim semper machinatur: forma autem est principium, in quod, quæ dicitur quoddam diuinum & optimum, atq; ita bonum nuncupatur. Hæc sunt duo generationis principia, bonum scilicet & malum subiectiuè; non tamen formaliter. Duo enim prima principia formalia esse, est impossibile. Ex hoc autem soluuntur aliæ confirmationes, vitium namq; quod propriè malum dicitur, ex bono nascitur.

Dei voluntas nō est cā mali.

2.

Soluitur.

1.

2.

3.

Malum non potest esse causa effectiua.

4.

Quod nō sint duo principia

1.

2.

Malum in rerum natura subiectiuè.

CAP. VI.

De origine mali.

Voniam huiusmodi inquisitio veritatis, plurimùm prodest ad euertendos, confutandosq; errores aliquorum, qui de hac re perperam senserunt; ideò post philosophorum dicta, ad sacros me conuerti, præcipuè ad eos, qui contra huius-

Dei volun tas nō est cā mali.

tra huiusmodi errores, ex professo disputarunt. In primis autem obuiam venit Dionysius Areopagita, vir doctrina insignis, & antiquitate, & sanctitate illustris, qui in libr. De diuinis nominibus abundè & eleganter disseruit capite tertio. De origine mali: Malum, inquit, ex ipso bono nequaquam existere, audemus dicere. Nam si ex bono sit, non esset malum: non enim ignis est frigefacere; nec boni, facere non bona. Præterea, natura boni est, producere, atq; seruare: mali verò perdere, atq; dissoluere; profectò nullum existentium est ex malo: nec ergo ipsum malū ex bono: haberet enim quandam portionem boni. Item, omnis rerum intentio bonum spectat, vt principium, atque finem: omnia siquidem pulchrum & bonum appetunt: sed nihil mali naturam spectans, aliquid facit, atq; aggreditur: quo ergo modo in ordine rerum erit malum, cùm huiusmodi bono appetitu sit destitutum? Rursus, quæcunq; sunt, ex ipso bono dependent, ipsumq; bonum entibus est superius, siquidē in bono, etiam quod non ens dicitur, ens existit: Malum ergo, neq; ens est, propterea nec est omninò malum, neq; rursus est omninò non ens: nihil enim erit ipsum quod dicitur omninò non ens, nisi per rationem quandam ente superiorem, in ipso bono dicatur. Malum igitur, magis quàm non ens, est ab ipso bono, & essentia dissidet. Sed dicet aliquis: vnde nam erit malum? nisi enim malum sit, virtus ac vitium erit idem. Aut saltem quod virtuti aduersatur, non erit malum. Contraria profectò temperantiæ intemperantia est, iustitiæq; iniustitia. Propterea necessè est concedere, malum aliquid esse bono contrarium. Neq; enim bonum sibimet repugnat; sed vniuersum bonum communione quadam inuicem gaudet. Neq; rursus quod minus bonum est, maiori bono contrarium est dicendum; quia neq; minus calidum, aut frigidum, minus calido frigidóue repugnat. Malum igitur est in rebus oppositum, contrariumq; bono. Ad hæc autem vera ratio respondebit: Malum, qua ratione malum est, nullam essentiam, vel generationem facere, solùm verò deprauare, atq; perdere (quantùm in ipso est) rerum substantiam. Quòd verò corruptionem generatio sequatur, non est id quidem mali potestas, sed minoris boni præsentia; quemadmodum & morbus defectus quidem est ordinis, sed non vniuersi. Si enim totus ordo desiit, neq; morbus ipse subsistet. Non est ergo in existentibus malum, quia illa sunt ex bono: in bono autem malum esse non potest. Si autem fingatur in bono malum esse, quonam pacto inerit? Non potest arbor bona fructus malos facere, vel mala bonos. Neq; rursus possibile est, duo rerum esse principia, & inuicem & in vniuerso contraria, atq; repugnantia. si enim id concedatur, nec Deus ipse à detrimento molestiaq; procul aberit, cùm non desit, quod ipsum quoq; perturbet. Præterea, cuncta erunt inordinata, semperq; pugnantia: atqui bonū ipsum amicitia quadam cuncta conciliat: quapropter malum nec est in Deo, nec ex Deo: aut concedendum erit, Deum non esse bonum. In Deo bonum, est sua substantia: si permutetur ex bono, Deus aliquando quidem erit, aliquando verò non erit. Malum igitur nec est in Deo, nec ex Deo, neq; simpliciter, neq; per tempus. Sed dices fortassis, malum in angelis inueniri: Nec in angelis etiam malum est. Si enim angelus speciem boni præferens, diuinam exprimit bonitatem, existens videlicet per participationem, quod secundùm causam est in primo ente; illud quod exprimitur, certè imago Dei est angelus, & occulti luminis declaratio, ac speculum purum nitidissimum, incoinquinatum, immaculatum, splendore declarans secretissimi illius silentij bonitatem. Itaq; nec angelis quidem inest malum, nisi quis dixerit propterea malos esse, quòd puniant peccatores. Sed eadem ratione Sacerdotes qui prophanos à diuinis mysteriis arcent, mali erunt: Sed profectò non malum, meritis affici pœnis qui sunt pœna digni. Neq; rursus dæmones sunt natura mali: alioqui nec essent ex bono, nec essent prorsus aliquid: Nec ex bonis natura mutati sunt in malos, neq; semper extitére mali. Præterea, si sibi ipsis mali sint, seipsos vtiq; perderent: malum enim destruit seipsum. Si aliis mali, essentiam eorum perdere non possunt. Non sunt ergo omninò mali, sed deficientes à bono: malum enim est deficiens bonum. Quod namq; expers omnis boni

Dionysius Areopagita.

Malum nō est ex bono.

Bonum omnibus entibus superius.

Malū impossibile est esse in bono.

Duo principia rerum esse impossibile.

Malum nullū ex Deo.

Malum nō est in angelis.

Malum nō esse in natura dæmonum.

Dei voluntas nō est cā mali.

boni fingitur, nec vsquam quidem aliquid erit. Proindè, quonam pacto dæmones, cùm à Deo facti sint, mali sunt? nempè bonum bona producit, & statuit. Deprauati verò sunt in eo, quòd ab habitu, actioneque circa bona diuina vacant. Præterea, si natura mali sunt dæmones, semper fuère mali. atqui malum non est stabile: quod enim semper eodem modo se habet, malū non est: semper siquidem idem esse boni propriū est. igitur non sunt ipsa natura praui, sed indigentia quadam bonorum angelicorum. His itaque malum est auersio quædam, excessusque & discessus, ob quem bonis sibi conuenientibus potiti non fuerint. Dæmoniaca igitur gens, non secundùm naturam est, sed qua non est, existit mala. Neque angelica munera his tributa, aliquando permutata sunt, sed integra sunt, quamuis ipsi minimè cernant, quippè cùm vires eas, quibus bona videri possent, iam occluserint: licet ergo dæmones sint, viuant, intelligant, desiderent; priuatione tamen quadam, & fuga, & casu à conuenientibus sibi bonis, mali cognominantur, & sunt. Sed quispiam fortassis dicet, malas esse animas, eò quòd quodam prouidentiæ conseruationisque officio coniungantur malis. Atqui hoc non est malum, sed bonum, atque ex ipso bono proueniens. Sin autem animas quoquo modo deprauari dicamus, in quo nam deprauantur? nisi in quodam affectionum actionumque bonarum defectu, aberrantes siquidem à fine, ob infirmitatem propriam delabuntur. Quam ob rem nec in dæmonibus, nec in nobis ita malum est, quasi existens aliquid; sed tanquam defectus aliquis, per quem propriorum bonorum consummatione caremus. Neque rursus in animalibus brutis est malum: si enim iram concupiscentiamque sustuleris, & cætera quæ in eis, etsi mala dicuntur, non sunt tamen simpliciter suapte natura mala: Leo quidem, fortitudine superbiaque amissa, Leo esse desinit: canis quoque blandus effectus omnibus, non erit canis; custodire enim latratu suo, canis est proprium, atque domesticos quidem admittere, alienos verò propellere. Quapropter conseruare naturam non est malum, imò verò malum est naturæ corruptio, ac naturalium actionum, viriumque defectus. Neque malum aliquid est in corporibus: deformitas enim, atque morbus, defectus est quidam speciei, ordinisque priuatio. Id autem non omninò malum est, sed minus bonū: alioqui si pulchritudinis, speciei que, & ordinis integra solutio fiat, ipsum quoque corpus abibit. Præterea, neque corpus est vitiorum causa animo contingentium, nam absque corpore prauitas potest oriri, quemadmodum in dæmonibus: hoc ergo est mentibus, & animabus corporibusque malum, infirmitas videlicet ad bonum proprium consequendum. Neque verum est vulgatissimum illud, malum scilicet in materia esse, qua ratione materia: hæc enim ornatus & pulchritudinis, specieique fit particeps: separata autem ab his, nullam habet speciem, aut qualitatem, vt pati possit. Præterea, si materia nullo modo est, neque bonum est, neque malum. Sin autem quomodolibet est, quæ verò sunt omnia, sunt ex bono, bonum erit, quia effector bonus. Aut materia condita est à malo, & ita duo rursus erunt principia. Iam verò si materiam ad consummationem vniuersi fuisse necessariam, confitentur; quonam modo erit materia malum? Præterea, malum fugit naturam boni: sed materia suapte natura appetit bonum, formam scilicet: materia ergo non est malum. Denique si materia mala est; quomodo naturam generat, atque nutrit, aut omninò quicquam facit, aut seruat? Si dixeris materiam quidem ipsam in animabus prauitatem nullam facere, sed eas trahere; quomodo id verum erit, cùm animæ multæ aciem suam ad bonum dirigant? Malum igitur in animabus ex materia non contingit. Sed neque priuatio, quæ est in materia, repugnat bono: non quidem vniuersalis priuatio, quia nusquam est, cùm non sit aliquod positiuum. neque particularis priuatio: priuatione enim boni particularis existente, malum necdum omninò præualuit: ea autem recedente, mali natura periit. Itaque in Deo, neque ex Deo est malum, neque in angelis, neque in dæmonibus, neque in animabus, neque in corporibus, neque in brutis.

Dæmonum prauitas.

Dæmones integra naturalia.

Malas animas non esse.

Animarum prauitas.

Malum non est in brutis.

Malum nō est in corporibus

Malum non est in materia

Priuatio non repugnat bono.

CAP. VII.

Dei volun tas nō est cā mali.

Causa mali.

Dionysius.

Mali multæ causæ, boni autem vna.

Deus per bona cognoscit mala.

Malum nō est æternum.

E causa mali disputans D. Dionysius, dicit bonū, ex vna integra & totali causa consistere, nempè ex omnibus circumstantiis, quæ ad bonum requiruntur: præsertim ex optima intentione, quæ operi imprimit speciem: Malum verò ex multis & particularibus defectibus. Sanè, pluribus modis contingit peccare, quia facilè est declinare à signo; vno autem modo benefacere. Scit autem Deus malum, sub ratione boni: Et apud ipsum causæ malorum sunt beneficæ virtutes, nempè potentiæ intellectiuæ & liberæ, quæ sunt subiecta, in quibus vitia & virtutes insident Malum non est æternum, vt quidam dicunt: alioqui si substantialiter est malum: creat vtiq; potest, est, & agit. sed à quo habet hæc omnia? ex principio vtiq; bono. Malum igitur non est: quia omne, quod secundùm naturam existit, ex definita quadam causa scitur. At si malum nullam habet causam definitam; certè secundùm naturam non existit: neq; enim est in natura, quod præter naturam est: neq; in arte ratio illius, quod accidit præter artem: neq; anima causa malorum est; essentia enim animæ bona est, actione autem fit praua: nec hoc est incommutabile; mutari enim potest eius actio, quàm diu hîc degit, manetq; in sua ipsius potestate. si autem non sic, vnde virtutes; si mutari nequit in melius? nunquid & deiformis est facta? Malum ergo est defectus & priuatio boni: optimorum enim causa vna est, quia rerum valde bonarum vna est fontalis causa si optimo malum contrarium, mali multæ causæ sunt, diuersæ vtiq; causæ malorum, defectiuæ quidem, non positiuæ; vt impotentia, infirmitas, causæ scilicet non effectiuæ, sed defectiuæ: neq; immobilia, & semper sic & sic se habent mala, hoc est, non sunt fixa, & vniformia, cùm maximè distent à summo, & immobili ente, ac vltimo fine; sed multa, & infinita, inordinata, atq; indeterminata, quæ mouent in fines diuersos, & indeterminatos. Malorum autem omnium principium, ac finis, est bonum. Boni autem gratia, tum bona, tum etiam contraria fiunt: nam & mala facimus appetentes bonum: nullus enim malum spectans, quæ facit aggreditur. quapropter neq; substantiam malum habet, sed præter substantiam existens, substantia nititur aliena, vtpote quod non sui quidem, sed boni duntaxat, gratia, perpetratur. Ex quo patet, malum non esse ex proprio principio, sed per accidens, atq; propter aliud. Sæpè enim contingit, vt recta agamus, nonnunquam verò recta esse putamus, quæ agimus; non tamen sunt, sed opinamur bona esse. Iam verò apparet, malum esse præter intentionem, præter naturam, præter causam, præter principium, præter finem, extra terminum, extra voluntatem, extra substantiam. Itaq; malum est priuatio, defectus, infirmitas, inconcinnitas, error, scopo, id est, fine determinato, atq; perfectione destitutum, sterile, iners, imbecillum, confusum, dissimile, infinitum, tenebrosum, essentia carens. vnde fit, vt malum omninò non valeat, nec quicquam possit, nisi permixtione boni Quod enim omni bono vacuum est, non potest facere quicquam. Proinde non omnibus omninò eadem sunt mala; sed dæmoni quidem malum est, quòd intellectus eius amiserit ipsam boni formam: Animæ verò, quòd ratione defecit, corpori autem quòd à natura desciuit. Sed dices fortassis, cùm prouidentia diuina cuncta comprehendat, nihilq; prouidentiæ gubernatione deseritur, vnde mala sunt? Prouidentia diuina ita omnia rectè gubernantur, vt malis bene vtatur, ad aliquam videlicet vel ipsorum, vel aliorum, siue priuatam, siue communem vtilitatem. Sed cur Deus hæc mala, quæ insunt hominibus, & dæmonibus non tollit? aut vult mala tollere, & non potest: aut potest, & non vult: aut neq; vult, neq; potest: aut vult & potest. Si vult & non potest, imbecillis est, quod in Deum non cadit: si potest & non vult, inuidus, quod æquè alienum est à Deo: si neq; vult, neq; potest; & inuidus, & imbecillis est, ideoq; neque Deus: si vult & potest, quod solùm Deo conuenit; vnde ergo sunt mala? Hoc formidolosum argumentum, quod plurimos ex philosopho-

Anima fit actione praua.

Mala nō sunt immobilia.

Nullus respiciens ad malū operatur.

Malū est præter intentionē

Malum quid.

Malū dæmonis, animæ & corporis.

philosophorum numero perturbauit, facilè solui potest: Deus enim potest quicquid velit, & imbecillitas, & inuidia in Deo nulla esse potest. Igitur mala tollere potest, sed non vult: nec ideo tamen inuidus, iccirco namq; non tollit, quia sapiens, & iustus est: sapientia autem sua bona omnia fecit, & in bonis mala exoriri permisit, vt recta esset electio: & honorabilis virtus, quæ in discernendis malis, eligendisq; bonis, malis autem fugiendis, atque abiiciendis, posita est. Non potest enim quisquam eligere meliora, & scire quid bonum sit, nisi sciat simul reiicere, atque vitare, quæ mala sunt. Iustitia autem mala non sustulit, vt remanerent in homine virtutis vestigia, cuius ratio in sustinenda, & superanda malorum acerbitate consistit. Quis enim iustus dicendus, quis virtute præditus appellandus, nisi qui pro viribus pugnat contra mala? Non enim coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Sed tempus est claudendi, terminandiq; hunc primum librũ Pymandri, in quo potissimũ disputaui de diuinitate filij Dei, eiusq; generatione æterna. Vnus ergo est verus Pymander, sanctus, innocens, bonus, cuius voluntas nedum sanctissima, verùm etiam omnipotentissima est, qui per suum verbum omnia condidit, ac sapientissimum Mercurium instruxit, vt hæc, quæ audiuimus arcana verba, nobis ostenderet: quæ ipse ita interpretari curaui, idq; ope, & gratia diuini Pymandri cum suo lucidissimo verbo: quibus gratias refero immortales, quòd suis me donis in scribendo, interpretandoq; cumulare dignati sunt. certè, vt verum fatear, hæc me scripturum nunquam putaui.

Dei volũtas nõ est causa mali.

Mala Deus cur nõ tollit.

Conclusio Operis.

Laus tibi Pymander sancte, qui per tuum verbum linguas infantium facis disertas, & reuelas profunda de tenebris, sancte Pymander.

Tuderti hora nona 14. Iulij 1572. labore & industria fratris Hannibalis Rosseli Calabri, ordinis Diui Francisci de obseruantia.
Lege Lector attentè.

Amor meus Iesus Christus.

INDEX

Omnium quæ in hoc primo libro continentur.

A.

B.

C.

Cauſa

D.

E.

F.

G.

H.

L.

M.

N.

O.

Persona

Poëtarum

Q.

R.

V.

PRIMI LIBRI.

FINIS.

REGISTRVM.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vu Xx Yy Zz. Aaa Bbb Ccc Ddd. omnes sunt Duerniones.

